

LATVIAS REPUBLIKAS
LABKLĀJĪBAS MINISTRIJA

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

**“Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas
rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par GMI
saņēmēju iztikšanas stratēģijām)”**
(līguma numurs: LM2021/24-1-1323/14e)

Gala ziņojums

Saskaņā ar Eiropas Sociālā fonda projektu „Iekļaujoša darba tirgus un nabadzības
risku pētījumi un monitorings” (projekta identifikācijas Nr. 9.2.1.2./15/I/001)

Pasūtītājs: Labklājības ministrija

Izpildītājs: Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences”

Baltic
Institute
of Social
Sciences

Rīga

2021.gada 11. novembris

Saturs

Saturs	2
Jēdzienu un terminu skaidrojums.....	5
Saīsinājumi.....	9
Tabulu rādītājs.....	10
Attēlu rādītājs	12
Ievads	18
Izvērtējuma teorētiskais modelis un tvērums	21
1. Sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomas izvērtējums	23
1.1. Izvērtējuma metodika	23
Tiesību aktu izmaiņu izvērtējums 2018.gadā: dokumentu analīze (TS 3.1. uzdevums)	24
Administratīvo, statistiskas un apsekojuma datu analīze par 2018.gadu: statistikas datu analīze (TS 3.2. punkts).....	26
Statistikas datu kvalitātes analīze	30
Integrēta analīze	31
1.2. Tiesību aktu un rīcībpolitikas izmaiņas 2018. gadā sociālās atstumtības un nabadzības, kā arī ienākumu nevienlīdzības mazināšanas jomā	32
1.2.1. Darba politika: minimālā darba alga, nodarbinātības veicināšana un bezdarba mazināšana	33
1.2.2. Nodokļu politika: iedzīvotāju tiešos un netiešos ienākumus ietekmējošo nodokļu izmaiņas	42
1.2.3. Sociālās aizsardzības politika: sociālā apdrošināšana un valsts sociālie pabalsti	49
1.2.4. Bērnu un ģimenes politika: atbalsta pasākumi ģimenēm ar bērniem un ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu attīstība	58
1.3. Statistikas datu analīze ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības jomā	62
1.3.1. Ienākumu nevienlīdzību raksturojošie rādītāji dinamikā	63
1.3.2. Iedzīvotāju (mājsaimniecību) ienākumi.....	66
1.3.3. Nabadzības riska tendences	87
1.3.4. Iedzīvotāji ar trūcīgas ģimenes (personas) statusu	97
1.3.5. Garantētā minimālā ienākuma līmeņa pabalsta saņēmēji.....	105
1.3.6. Maznodrošinātas personas	115
1.3.7. Dzīvokļa pabalsta saņēmēji	124
1.3.8. Sociālo atstumtību raksturojošie rādītāji	130
1.3.9. Personu ar invaliditāti ienākumu raksturojums.....	145
1.3.10. Datu kvalitātes novērtējums un rādītāju interpretācijas ierobežojumi nabadzības un sociālās atstumtības jomā.....	166

1.4. Secinājumi par galvenajām tendencēm nabadzības un sociālās atstumtības jomā 2018. gadā.....	169
1.5. Galvenās problēmas un ieteikumi to risinājumiem nabadzības un sociālās atstumtības jomā.....	175
2. Padziļinātas GMI pabalsta saņēmēju situācijas analīze	180
2.1. GMI pabalsta saņēmēju situācijas analīzes tvērums un metodika	180
Padziļināto interviju veikšana ar GMI pabalsta saņēmējiem vai potenciālajiem saņēmējiem to dzīvesvietās	182
GMI pabalsta saņēmēju aptauja: īss raksturojums un organizācijas principi	183
Padziļināto interviju veikšana ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem	184
GMI pabalsta saņēmējus raksturojošās statistikas analīze.....	184
Dokumentu analīze: normatīvo aktu un GMI pabalsta saņēmēju aptaujā aptverto pašvaldību saistošo noteikumu analīze	185
Integrēta analīze	186
2.2. GMI pabalsta saņēmējus raksturojošo statistikas datu analīze.....	187
2.2.1. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars Latvijā, reģionos un novadu griezumā.....	187
2.2.2. GMI pabalsta saņēmēju vecums un ekonomiskās aktivitātes raksturojums.....	195
2.2.3. Darbspējīgā vecuma GMI pabalsta saņēmēju reģistrācija NVA un bezdarba ilgums	206
2.2.4. Darbspējīgā vecuma GMI pabalsta saņēmēju iesaistīšanās aktīvās nodarbinātības pasākumos	216
2.3. Tiesību aktu un pašvaldību normatīvo aktu analīzes rezultāti	228
2.4. GMI pabalsta saņēmēju aptaujas un interviju rezultāti.....	238
2.5. Padziļināto interviju ar pašvaldību sociālo dienestu darbiniekiem rezultātu apkopojums.....	287
2.5.1. GMI pabalsta saņēmēju portrets	287
2.5.2. GMI pabalsta saņemšanas iemesli.....	290
2.5.3. GMI pabalsta saņēmēju vajadzību raksturojums.....	291
2.5.4. GMI pabalsta saņemšanas ilgums	293
2.5.5. GMI pabalsta piešķiršanas kārtības vērtējums un cita veida atbalsta pieejamība pašvaldībā	294
2.5.6. GMI pabalsta saņēmēju ikdienas iztikšanas stratēģijas	300
2.5.7. Starpinstitucionālā sadarbība darbā ar GMI pabalsta saņēmējiem	303
2.6. Pieejamo datu par GMI pabalsta saņēmējiem izvērtējums.....	304
2.7. Secinājumi.....	306
2.8. Galvenās problēmas un ieteikumi par nepieciešamajiem uzlabojumiem rīcībpolitikā attiecībā uz GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupu	310

Kopsavilkums	316
Pielikumi	321
1. pielikums. GMI pabalsta saņēmēju aptaujas izlases struktūra	321
2. pielikums. GMI pabalsta saņēmēju aptaujas anketa	324
3. pielikums. GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupu interviju dalībnieki	342
4. pielikums. Padziļināto interviju ar GMI pabalsta saņēmējiem VADLĪNIJAS.....	344
5. pielikums. Padziļināto interviju ar personām, kuras iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņēma, VADLĪNIJAS	351
6. pielikums. Padziļināto interviju ar personām, kurām tika atteikts piešķirt GMI pabalstu, VADLĪNIJAS	358
7. pielikums. Padziļināto interviju ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem VADLĪNIJAS	365
8. pielikums. Sociālo darbinieku padziļināto interviju dalībnieku pārskats	368
9. pielikums. Izlasē iekļautās pašvaldības un to analīzē iekļaujamie saistoši noteikumi..	369
10. pielikums. Tiesību aktu izmaiņas 2018. gadā, kuras vērstas uz nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības samazināšanu (pievienots Excel formātā)	371
11. pielikums. GMI pabalsta saņēmēju aptaujas rezultātu tabulas (pievienots Excel formātā)	371

Jēdzienu un terminu skaidrojums

Džini indekss jeb koeficients – rādītājs, kas raksturo ienākumu nevienlīdzību. Tas variē no 0 līdz 100. Džini koeficients ir 0, ja pastāv absolūta ienākumu vienlīdzība (t.i., visiem iedzīvotājiem ir vienādi ienākumi), bet, jo vairāk tas tuvojās 100, jo lielāka ir ienākumu nevienlīdzība.¹

Dziļa materiālā nenodrošinātība – raksturo personas, kurām piemīt vismaz četras no šādām materiālās nenodrošinātības pazīmēm: finansiālu iespēju trūkums (1) segt komunālos maksājumus, īri vai atmaksāt kredītu; (2) finansiāli atļauties uzturēt mājokli siltu; (3) segt pēkšņus, neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem; (4) ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis katru otro dienu; (5) katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām; (6) lietot savām vajadzībām vieglo auto; (7) lietot veļas mazgājamo mašīnu; (8) skatīties krāsu televizoru; (9) lietot telefonu².

Ekonomiskā spriedze – statistiskais rādītājs, kas tiek noteikts ar vairāku jautājumu palīdzību, kuros respondentiem jānovērtē mājsaimniecības spēja segt šādas izmaksas: segt komunālos maksājumus, īri un kredītu (t. sk. līzings maksājumus par pirkumiem uz kredīta); uzturēt mājokli siltu; atļauties segt neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem; ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis, vai līdzvērtīgu veģetāro maltīti katru otro dienu; katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām. Mājsaimniecības, kuras vismaz uz diviem jautājumiem sniedz noraidošu atbildi, tiek uzskatītas par pakļautām ekonomiskajai spriedzei³.

Ienākumu nevienlīdzība nozīmē ienākumu nevienlīdzīgu pārdali starp iedzīvotājiem⁴. **Tiešie ienākumi** ietver monetāru atbalstu personai vai mājsaimniecībai (piemēram, atalgojums, pabalsti, pensijas u.c.). **Netiešie ienākumi** ietver atbalstu nemonetārā veidā (piemēram, pakalpojumu veidā – auklīšu pakalpojums, brīvpusdienas, asistenta pakalpojums u.tml.).

[Ienākumu] kvintiļu grupa – viena piektā daļa (20%) no apsekoto mājsaimniecību skaita, kuras sagrupētas pieaugošā secībā pēc to rīcībā esošajiem ienākumiem uz vienu mājsaimniecības locekli. Pirmā kvintiļu grupa ietver mājsaimniecības ar zemākajiem ienākumiem, bet piektā kvintiļu grupa ietver mājsaimniecības ar augstākajiem ienākumiem.⁵

Kvintiļu attiecību indekss (S80/S20) – attiecība starp rīcībā esošo ienākumu summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotāju ar augstākajiem ienākumiem (augstākā kvintile), pret ienākumu summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotāju ar zemākajiem ienākumiem (zemākā kvintile)⁶.

Nabadzība galvenokārt ietver materiālo resursu trūkumu, kā rezultātā cilvēks nevar nodrošināt dzīvei nepieciešamās pamatvajadzības (pārtika, mājoklis, veselība, izglītība, kultūra u.c.). Par **nabadzīgām** tiek uzskatītas personas, ja to ienākumi un resursi (ekonomiskie, sociālie un kultūras) ir tik ierobežoti,

¹ CSP. Termini (2021). Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/termini> (sk. 27.04.2021.).

² Turpat.

³ Turpat.

⁴ <https://inequality.org/facts/income-inequality/> (sk. 27.04.2021.).

⁵ CSP. Termini (2021).

⁶ Turpat.

ka viņu dzīves līmenis ir zemāks par sabiedrībā pieņemto un tiem tiek liegtas vai ir ierobežotas pamattiesības.⁷

Nabadzības riska sliekšnis – 60% no rīcībā esošo ienākumu mediānas pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju skaitu mājsaimniecībā.⁸

Nabadzības riska indekss – iedzīvotāju īpatsvars (procentos) zem izraudzītā nabadzības riska sliekšņa.

Mājsaimniecība – privātā mājsaimniecība (mājsaimniecība) ir vairākas personas, kuras dzīvo vienā mājoklī un kopīgi sedz izdevumus, vai viena persona, kura saimnieko atsevišķi.⁹

Mājsaimniecības rīcībā esošie (neto) ienākumi - naudas ienākumi no algota darba; naudas izteiksmē pārrēķinātie darba ņēmēja natūrā gūtie ienākumi, izmantojot uzņēmuma vai dienesta auto privātām vajadzībām; ienākumi vai zaudējumi, kas gūti no pašnodarbinātības; saņemtās pensijas un pabalsti; regulāra naudas palīdzība no citām mājsaimniecībām; peļņa no noguldījumu procentiem, dividendēm, akcijām; ienākumi, ko saņēmuši bērni, jaunāki par 16 gadiem; ienākumi no īpašuma izīrēšanas; saņemtā summa no Valsts ieņēmumu dienesta (VID) ienākuma nodokļa pārmaksas dēļ (par saimnieciskās darbības veikšanu, attaisnotajiem izdevumiem – izglītību, ārstniecību u. tml.). No šīs kopējās ienākumu summas tiek atskaitīti nekustamā īpašuma nodokļu maksājumi; naudas summas, kas tikušas regulāri piešķirtas citām mājsaimniecībām; atmaksātā summa VID sakarā ar nenomaksāto vai nepilnīgi nomaksāto ienākuma nodokli¹⁰.

Materiālā nenodrošinātība – EU-SILC¹¹ apsekojumā tiek definēta kā iemeslu kopums, kas mājsaimniecībai liedz pieeju noteiktiem materiāliem labumiem (vismaz trim no dziļas materiālās nenodrošinātības pazīmēm). Materiālās nenodrošinātības rādītājus var aplūkot kā mājsaimniecību, tā arī tajās dzīvojošo personu līmenī. Dati tiek vākti, lai papildus monetārajiem un ienākumu nevienlīdzības indikatoriem, varētu vispusīgāk un plašāk novērtēt nabadzību un sociālo atstumtību¹².

Minimālā ienākuma līmenis – valsts noteiktais minimālo ienākumu apmērs indivīdam vai mājsaimniecībai. Minimālā ienākuma līmeni nosaka 40% apmērā no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas vienam ekvivalentajam patērētājam, piemērojot ekvivalences skalā pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā vērtību „1” un pārējām personām – „0.7”¹³.

⁷ Iepirkuma Nr. LRLM2020/28-3-03/26ESF “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par GMI saņēmēju iztikšanas stratēģijām)” nolikuma 1.pielikums „Tehniskā specifikācija”, 20.lpp.

⁸ CSP. Termini (2021).

⁹ Turpat.

¹⁰ Turpat.

¹¹ Pilns nosaukums: Apsekojums „Eiropas Savienības statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem” (angļu valodā – the European Union Statistics on Income and Living Conditions, saīsinājums EU-SILC).

¹² CSP. Termini (2021).

¹³ Turpat.

Maznodrošinātas personas statusu šī Izvērtējuma periodā (2018. gadā) piešķir pašvaldība atbilstoši tās saistošajos noteikumos noteiktajai kārtībai¹⁴. Lai personu atzītu par maznodrošinātu, tika noteikts tās ikmēneša ienākumu līmenis, kas nedrīkstēja būt zemāks par trūcīgas personas ienākumu un materiālā stāvokļa līmeni, kādu, pamatojoties uz Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu, noteicis Ministru kabinets. Pašvaldības noteiktais maznodrošinātas personas ienākumu līmenis varēja atšķirties dažādām personu grupām.

Politikas plānošanas dokumenti ir pamatnostādnes, plāns un konceptuāls ziņojums (atbilstoši Ministru kabineta 2014. gada 2. decembra noteikumu Nr.737 „Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi” II daļai.). Šajā izvērtējumā analizēti arī informatīvie ziņojumi, informatīvi ziņojumi, kas, kaut arī netiek klasificēti kā politikas plānošanas dokumenti, tomēr sniedz būtisku informāciju par rīcībpolitikas plānošanas procesu.

Sociālā atstumtība ir indivīdu vai cilvēku grupu nespēja iekļauties sabiedrībā nabadzības, nepietiekamas izglītības, bezdarba, diskriminācijas vai citu apstākļu dēļ. Sociāli atstumts cilvēks nespēj piekļūt pakalpojumiem un precēm, nespēj īstenot savas tiesības un izmantot iespējas, jo pastāv šķēršļi, kas to liedz, piemēram, vides nepieejamība, sabiedrības aizspriedumi, emocionālā un fiziskā vardarbība u.c.¹⁵

Sociālie transferti ir valsts, pašvaldības piešķirtās pensijas un pabalsti, izmaksātie uzturlīdzekļi bērniem, stipendijas, sociālās apdrošināšanas pabalsti un kompensācijas, tai skaitā arī citu valstu.¹⁶

Statistiskie reģioni ir Latvijas teritoriālais iedalījums atbilstoši 28.04.2004. MK rīkojumam Nr. 271 “Par Latvijas Republikas statistiskajiem reģioniem un tajos ietilpstošajām administratīvajām vienībām”. Izvērtējuma ziņojumā visi dati reģionu griezumā ir sniegti, sekojot dotajam iedalījumam. Rīkojums paredz Latvijas teritorijas iedalījumu sešos statistiskajos reģionos, uzskaitot pašvaldības, kas ietilpst attiecīgajā reģionā. Atbilstoši rīkojuma spēkā esošajai redakcijai šī Izvērtējuma ziņojuma izstrādes laikā Rīgas reģionā ietilpst Rīgas pilsēta; Pierīgas reģionā: Jūrmala, Alojas, Ādažu, Babītes, Baldones, Carnikavas, Engures, Garkalnes, Ikšķiles, Inčukalna, Jaunpils, Kandavas, Krimuldas, Ķeguma, Ķekavas, Lielvārdes, Limbažu, Mālpils, Mārupes, Ogres, Olaines, Ropažu, Salacgrīvas, Salaspils, Saulkrastu, Sējas, Siguldas, Stopiņu un Tukuma novads; Vidzemes reģionā: Valmiera, Alūksnes, Amatas, Apes, Beverīnas, Burtnieku, Cēsaines, Cēsu, Ērgļu, Gulbenes, Jaunpiebalgas, Kocēnu, Līgatnes, Lubānas, Madonas, Mazsalacas, Naukšēnu, Pārgaujas, Priekuļu, Raunas, Rūjienas, Smiltenes, Strenču, Valkas novads, Varakļānu un Vecpiebalgas novads; Kurzemes reģionā: Liepāja, Ventspils, Aizputes, Alsungas, Brocēnu, Dundagas, Durbes, Grobiņas, Kuldīgas, Mērsraga, Nīcas, Pāvilostas, Priekules, Rojas, Rucavas, Saldus, Skrundas, Talsu, Vaiņodes un Ventspils novads; Zemgales reģionā: Jelgava, Jēkabpils, Aizkraukles, Aknīstes, Auces, Bauskas, Dobeles, Iecavas,

¹⁴ Maznodrošinātas personas statusa piešķiršana tika grozīta, sākot ar 2021. gada 1. janvāri, kad Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. pants noteica zemākās un augstākās ienākumu robežas, kā arī tika pieņemti 17.12.2020. MK noteikumi Nr.809 “Noteikumi par mājāsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”.

¹⁵ Iepirkuma Nr. LRLM2020/28-3-03/26ESF “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par GMI saņēmēju iztikšanas stratēģijām)” nolikuma 1.pielikums „Tehniskā specifikācija”, 20.lpp.

¹⁶ CSP. Termini (2021).

Jaunjelgavas, Jelgavas, Jēkabpils, Kokneses, Krustpils, Neretas, Ozolnieku, Pļaviņu, Rundāles, Salas, Skrīveru, Tērvetes, Vecumnieku un Viesītes novads; Latgales reģionā: Daugavpils, Rēzekne, Aglonas, Baltinavas, Balvu, Cīblas, Dagdas, Daugavpils, Ilūkstes, Kārsavas, Krāslavas, Līvānu, Ludzas, Preiļu, Rēzeknes, Riebiņu, Rugāju, Vārkavas, Viļakas, Viļānu un Zilupes novads¹⁷.

Tiesību akti – Izvērtējumā tiks pamatā analizēti šādi tiesību aktu veidi: likumi, ministru kabineta noteikumi, pašvaldību saistošie noteikumi. Visi minētie veidi ir normatīvie akti. Atbilstoši tiesību aktu veidiem tiesību akti ir arī Satversmes tiesas spriedumi, lēmumi, reglamenti, starptautiskie līgumi, Ministru kabineta rīkojumi, instrukcijas, protokoli, Valsts prezidenta rīkojumi un paziņojumi, valsts institūciju rīkojumi, lēmumi, noteikumi.

Trūcīga persona – trūcīgas personas statusu piešķir personai, ja tās ienākumu un materiālais stāvoklis nepārsniedz noteiktu līmeni. Attiecībā uz šī Izvērtējuma pirmo daļu jāņem vērā trūcīgās personas piešķiršanas kārtība 2018. gadā (izvērtējuma periodā). Šajā laikā spēkā esošo tiesisko regulējumu persona bija atzīstama par trūcīgu, ja tās vidējie ienākumi mēnesī pēdējo trīs mēnešu laikā nepārsniedza 128,06 EUR¹⁸, tai nepiederēja naudas līdzekļu uzkrājumi vai īpašums, nebija noslēgts uztura līgums, nesaņēma ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas sniegtos pakalpojumus vai tā neatradās ieslodzījumā, un bija reģistrējusies Nodarbinātības valsts aģentūrā kā bezdarbnieks¹⁹. Papildus tam tiesiskais regulējums noteica izņēmumus attiecībā uz pieļaujamo naudas līdzekļu uzkrājuma apmēru un pieļaujamo kustamo un nekustamo īpašumu, lai personu varētu atzīt par trūcīgu. Savukārt attiecībā uz Izvērtējuma otro daļu, kur detalizēti aplūkota GMI pabalsta saņēmēju situācija un ir diskutēta pabalsta piešķiršanas kārtība un nosacījumi, ir aplūkoti arī jaunākie tiesību aktu grozījumi, kas maina trūcīgas personas ienākumu sliekšni.

¹⁷ Atbilstoši 28.04.2004. MK rīkojumam Nr. 271 "Par Latvijas Republikas statistiskajiem reģioniem un tajos ietilpstošajām administratīvajām vienībām". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88074-par-latvijas-republikas-statistikajiem-regioniem-un-tajos-ietilpstosajam-administrativajam-vienibam> (sk. 29.11.2021.).

¹⁸ Nosacījums atcelts ar Satversmes tiesas 16.07.2020. spriedumu.

¹⁹ Atbilstoši MK 30.03.2010. noteikumiem Nr.299 "Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu" Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=207462> (sk. 27.04.2021.). Šie noteikumi zaudēja spēku, stājoties spēkā MK 17.12.2020. noteikumiem Nr. 809 "Noteikumi par māsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu".

Saīsinājumi

ADTP – aktīvā darba tirgus politika

CSP – Centrālā statistikas pārvalde

ČAES – Černobiļas atomelektrostacija

EAFVP – Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām

EU-SILC – *European Union Statistics on Income and Living Conditions* (Eiropas Savienības statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem)

ES – Eiropas Savienība

g. – gads

GMI – garantētais minimālais ienākums

IIN – iedzīvotāju ienākuma nodoklis

LabIS – Labklājības informācijas sistēma

LM – Labklājības ministrija

NRP – Latvijas Nacionālā reformu programma

NVA – Nodarbinātības valsts aģentūra

NVO – nevalstiskās organizācijas

MK – Ministru kabinets

MUN – mikrouzņēmuma nodoklis

OECD – *Organisation for Economic Co-operation and Development* (Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija)

p/a – pašvaldības aģentūra

POLSIS – Politikas plānošanas dokumentu datu bāze

PVN – pievienotās vērtības nodoklis

SIA – sabiedrība ar ierobežotu atbildību

sk. – skatīt

SPOLIS – sociālās politikas monitoringa sistēma

tālr. – tālrunis

t.s. – tā sauktais, tā sauktie

TS – tehniskā specifikācija

t.sk. – tai skaitā, to skaitā

tūkst. - tūkstoši

u.c. – un citi

u.tml. – un tam līdzīgi

VSAA – Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra

VSAOI – valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas

Tabulu rādītājs

0.1. tabula. TS definēto darba uzdevumu un pētniecisko aktivitāšu pārskats	22
0.2. tabula. Izvērtējuma posmi, pamata uzdevumi un jomas	22
1.1. tabula. Izvērtējuma uzdevumi un to veikšanā pielietoto metožu kopsavilkums sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā	23
1.2. tabula. Darba ņēmēju skaita sadalījums pēc mēneša bruto darba ienākumiem un dzimuma vidēji gadā (%)	43
1.3. tabula. Vecuma pensiju sadalījums (%) pēc piešķirtā apmēra EUR (ar piemaksu) periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam	54
1.4. tabula. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss pēc vecuma (2015-2019)	64
1.5. tabula. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss sociāli demogrāfiskajās grupās (2015-2018)	64
1.6. tabula. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss Latvijas reģionos (2015-2019)	65
1.7. tabula. Džini koeficients Latvijas reģionos (2015-2019, %)	66
1.9. tabula. Minimālā ienākuma līmeņa rādītājs (ilustratīvās vērtības), EUR mēnesī (2015-2019)	68
1.10. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pēc mājsaimniecības tipa, dzimuma un vecuma pazīmēm (EUR mēnesī)	74
1.11. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli sadalījumā pēc mājsaimniecības tipa, dzimuma un vecuma pazīmēm (EUR mēnesī)	75
1.12. tabula. Strādājošo vidējā darba samaksa mēnesī (EUR) 2015-2018	77
1.13. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs un struktūra (%) 2017. – 2018. gadā reģionu griezumā vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī	78
1.14. tabula. Mājsaimniecību ienākumi kvintiļu grupās (EUR mēnesī) 2015.- 2018. gads	79
1.15. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EUR mēnesī) kvintiļu grupās 2015. – 2018. gadā uz vienu mājsaimniecības locekli	80
1.16. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EUR mēnesī) kvintiļu grupās 2015. – 2018. gadā uz vienu ekvivalento patērētāju	81
1.17. tabula. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām 2015. – 2018. gadā reģionos (%)	84
1.18. tabula. Mājsaimniecību sadalījums kvintiļu grupās 2015. – 2018. gadā sadalījumā pēc mājsaimniecības locekļu skaita (%)	85
1.19. tabula. Mājsaimniecību sadalījums kvintiļu grupās 2015. – 2018. gadā sadalījumā pēc pieaugušo un bērnu skaita mājsaimniecībās (%)	86
1.20. tabula. Nabadzības riska sliexsnis (NRS), ilustratīvās vērtības, EUR gadā/ mēnesī un 1.,2. kvintiles augstākās robežas, EUR mēnesī	88
1.21. tabula. Nabadzības riska indekss pēc mājsaimniecības tipa, t.sk. pēc vecuma un dzimuma pazīmēm, 2015. – 2018. gads (%)	89
1.22. tabula. Nabadzības riska indekss 18 gadus veciem un vecākiem iedzīvotājiem pēc izglītības līmeņa (%)	92
1.23. tabula. Nabadzības riska indekss pēc pamatnodarbošanās statusa, vecuma un dzimuma (%)	93
1.24. tabula. Nabadzības riska indekss pirms un pēc sociālo transfertu saņemšanas pēc vecuma un dzimuma (%)	94
1.25. tabula. Nabadzības riska izmaiņu novērtējums sociāli demogrāfiskajās grupās periodā 2017.-2018.g. un 2015.-2018.g.	96
1.26. tabula. Trūcīgu personu/ ģimeņu skaits un īpatsvars no kopējā iedzīvotāju skaita valstī 2015-2018	98

1.27. tabula. Trūcīgu personu/ ģimeņu ienākumu līmeņa, nabadzības riska sliekšņa un minimālā ienākuma līmeņa rādītāju salīdzinājums 2015-2018 (EUR, mēnesī)	98
1.28. tabula. Trūcīgo personu profila salīdzinājums starp lielo pilsētu* un novadu pašvaldībām 2017. un 2018. gadā	101
1.29. tabula. Trūcīgo personu ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības (pabalstu) apmēra salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2018. gadā	104
1.30. tabula. GMI pabalstam izlietotie līdzekļi lielo pilsētu un novadu pašvaldībās 2015. – 2018. gadā (EUR)	112
1.31. tabula. GMI pabalsta apmēra salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2015. – 2018. gadā	113
1.32. tabula. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī (2015-2018, skaits, %)	114
1.33. tabula. Lielo pilsētu pašvaldību noteiktais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis (2015-2018, EUR, mēnesī)	116
1.34. tabula. Novadu pašvaldību noteiktais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis (2015-2018, EUR, mēnesī)	118
1.35. tabula. Novadu pašvaldību noteiktais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis (2017-2018, EUR, mēnesī)	119
1.36. tabula. Maznodrošināto ģimeņu un personu ģimenēs skaits, t.sk. salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām (2015-2018)	120
1.37. tabula. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstiem izlietoto līdzekļu maznodrošinātām personām salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2015.g.-2018.g. periodā	123
1.38. tabula. Maznodrošināto personu ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības (pabalstu) apmēra salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2015.g.-2018.g. periodā	123
1.39. tabula. Ienākumu testētam dzīvokļa pabalstam izlietotie līdzekļi naudā un natūrā (2015-2018)	129
1.40. tabula. Vidējā ienākumu testētā dzīvokļa pabalsta (naudā un natūrā) apmēra salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2015.g.-2018.g. periodā	129
1.41. tabula. Ienākumu testētam dzīvokļa pabalstam atvēlēto līdzekļu sadalījums pēc izdevumu mērķa (2015-2018)	130
1.42. tabula. Iedzīvotāju īpatsvars zem nabadzības riska sliekšņa, kuri naudas trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt atsevišķas izmaksas (2015-2018, %)	142
1.43. tabula. Iedzīvotāju īpatsvars, kuri pakļauti nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai pēc vecuma un dzimuma (2015-2018, %)	144
1.44. tabula. Vismaz vienu mēnesi gadā VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas – dalījumā pēc traucējuma veida un invaliditātes grupas (skaits) 2015. – 2018. gadā	151
1.45. tabula. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas – dalījumā pēc traucējuma veida un invaliditātes grupas (skaits) 2015. – 2018. gadā	152
1.46. tabula. Personu – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā – skaits 2015. – 2018. gadā dalījumā pa maksājumu un pakalpojumu veidiem	156
1.47. tabula. Personu – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā – īpatsvars 2015. – 2018. gadā dalījumā pēc invaliditātes grupas (%)	157
1.48. tabula. Personu – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā – īpatsvars 2015. – 2018. gadā dalījumā pēc traucējuma veida (%)	159

1.49. tabula. Personu ar invaliditāti vidējie ienākumi (mēnesī, EUR) dalījumā pa ienākumu veidiem (sociālie transferti, nodarbinātība, kopējie ienākumi) un personas raksturojuma – invaliditātes veida un funkcionāli traucējumu veida, 2018. gads	162
1.50. tabula. Rīcībpolitikas pasākumi nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto mērķa grupu ienākumu palielināšanai 2018. gadā	171
2.1. tabula. Izvērtējuma uzdevumi un to īstenošanas metožu kopsavilkums padziļinātas GMI pabalsta saņēmēju situācijas analīzes veikšanai	180
2.2. tabula. GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, bezdarba ilgums 2018. – 2020. gadā statistiskajos reģionos (%)	212
2.3. tabula. Izlasē iekļautās pašvaldības un pašvaldību saistošajos noteikumos noteiktais garantētais minimālais ienākumu līmenis 2020. gadā	237

Attēlu rādītājs

1.1. attēls. Mājsaimniecību īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa pēc mājsaimniecības tipa (%).....	69
1.2. attēls. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju, EUR mēnesī, 2015-2018)	71
1.3. attēls. Mājsaimniecību ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi Latvijas statistiskajos reģionos (vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju, EUR mēnesī, 2015-2018)	72
1.4. attēls. Mājsaimniecību ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pēc mājsaimniecības tipa (EUR mēnesī)	73
1.5. attēls. Ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pa vecuma grupām (EUR mēnesī)	76
1.6. attēls. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs un struktūra (%) pilsētās un laukos vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī	77
1.7. attēls. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EUR mēnesī) kvintiļu grupās 2015. – 2018. gadā uz vienu ekvivalento patērētāju	82
1.8. attēls. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām 2016. – 2018. gadā laukos un pilsētās (%)	83
1.9. attēls. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām 2018. gadā sadalījumā pa reģioniem (%)	83
1.10. attēls. Nabadzības riska indekss Latvijas reģionos (2015 – 2018) (%)	90
1.11. attēls. Nabadzības riska indekss pēc vecuma un dzimuma (2015 – 2018, %)	91
1.12. attēls. Trūcīgo personu skaits sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2018, skaits)	99
1.13. attēls. Trūcīgo personu sadalījums pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2018, % no kopējā skaita)	100
1.14. attēls. Trūcīgo personu sadalījums pēc statistiskā reģiona pazīmes (2018)	102
1.15. attēls. Trūcīgo personu īpatsvars (%) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām pēc statistiskajiem reģioniem (2018)	102
1.16. attēls. GMI pabalsta saņēmēju (personu ģimenēs) skaits sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2018, skaits)	107
1.17. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2018, % no kopējā skaita)	108
1.18. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa statistiskajiem reģioniem (2018, % no kopējā GMI pabalsta saņēmēju skaita)	109
1.19. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa statistiskajiem reģioniem (2018, % no kopējā GMI pabalsta saņēmēju skaita)	110

1.20. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām 2018. gadā valstī, novados, lielajās pilsētās (% no kopējā skaita)	111
1.21. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām 2018. gadā pilsētu novados un lauku novados (% no kopējā skaita)	112
1.22. attēls. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī (2015-2018, %)	115
1.23. attēls. Maznodrošināto personu skaits sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2018, skaits)	121
1.24. attēls. Maznodrošināto personu sadalījums pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2018, % no kopējā skaita)	121
1.25. attēls. Personu ar maznodrošinātās personas statusu sadalījums pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2018, % no kopējā skaita)	122
1.26. attēls. Ienākumu testētā dzīvokļa pabalsta saņēmēji sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015-2018, skaits)	125
1.27. attēls. Ienākumu testētā dzīvokļa pabalsta saņēmēji sadalījumā pa mērķa grupām (2015-2018, īpatsvars % no kopējā skaita)	126
1.28. attēls. Trūcīgo un maznodrošināto personu īpatsvars no kopējā ienākumu testētā dzīvokļa pabalstu saņēmēju skaita (2015-2018, %)	127
1.29. attēls. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss kvintiļu grupās (2015-2018, %)	132
1.30. attēls. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss laukos un pilsētās (2015-2018, %)	132
1.31. attēls. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss reģionos (2015-2018, %)	133
1.32. attēls. Iedzīvotāju (mājsaimniecību) materiālās nenodrošinātības indekss mājsaimniecību tipu griezumā (2015-2018, %)	134
1.33. attēls. Iedzīvotāju dziļas materiālās nenodrošinātības indekss reģionu griezumā (2015-2018, %)	135
1.34. attēls. Iedzīvotāju dziļas materiālās nenodrošinātības indekss sadalījumā pa vecuma grupām (2015-2018, %)	136
1.35. attēls. Iedzīvotāju dziļas materiālās nenodrošinātības indekss sadalījumā pa mājsaimniecību tipiem (2015-2018, %)	137
1.36. attēls. Iedzīvotāju dziļas materiālās nenodrošinātības indekss sadalījumā pēc izglītības līmeņa un bērnu vecuma ģimenē (2015-2018, %)	137
1.37. attēls. Ekonomiskā spriedze sadalījumā pa ienākumu kvintiļu grupām (2015-2018, %)	139
1.38. attēls. Ekonomiskā spriedze laukos un pilsētās (2015-2018, %)	139
1.39. attēls. Ekonomiskā spriedze statistiskajos reģionos (2015-2018, %)	140
1.40. attēls. Mājsaimniecību ekonomiskā spriedze (2015-2018, %)	141
1.41. attēls. Iedzīvotāju īpatsvars zem nabadzības riska sliekšņa, kuri naudas trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt noteiktas izdevumu kategorijas par mājokli (2015-2018, %)	142
1.42. attēls. Personu ar invaliditāti kopskaits 2015. – 2018. gadā vismaz vienu mēnesi gadā un pilnu gadu VSAA uzskaitē esošas personas	147
1.43. attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars 2015. – 2018. gadā dalījumā pēc invaliditātes grupas (%)	148
1.44. attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars 2015. – 2018. gadā dalījumā pēc funkcionālo traucējumu veida (%)	149
1.45. attēls. Personu ar invaliditāti grupu kompozīcija pēc funkcionālo traucējumu veida 2018. gadā (%)	150

1.46.attēls. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošu personu ar invaliditāti īpatsvars 2015. – 2018. gadā dalījumā pēc dzimuma un funkcionālo traucējumu veida (%)	153
1.47.attēls. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošu personu ar invaliditāti īpatsvars vecuma grupās 2018. gadā dalījumā pēc dzimuma un invaliditātes grupas (%)	154
1.48.attēls. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošu personu ar invaliditāti īpatsvars vecuma grupās 2018. gadā dalījumā pēc funkcionālo traucējumu veida (%)	155
1.49. attēls. Personu ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā un pilnu gadu – īpatsvars 2018. gadā dalījumā pēc sociālā transferta veida (%)	161
1.50.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2015. – 2018. gadā (%), dalījumā pēc invaliditātes grupas	163
1.51.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2015. – 2018. gadā (%), dalījumā pēc traucējuma veida	164
1.52.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2015. – 2018. gadā (%), dalījumā pēc invaliditātes grupas	164
1.53.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2015. – 2018. gadā (%), dalījumā pēc traucējuma veida	165
1.54.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars vecuma grupās, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem un kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni, 2018. gads (%) ..	165
2.1. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem, Latvijā kopā 2018. – 2021. gads	188
2.2. attēls. GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara sezonālā dinamika uz 1000 iedzīvotājiem, vidēji atlasītajā mēnesī, Latvijā kopā	188
2.3. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem, statistiskajos reģionos, 2018. – 2021. gads	189
2.4. attēls. GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara sezonālā dinamika uz 1000 iedzīvotājiem, vidēji atlasītajā mēnesī, statistiskajos reģionos.....	190
2.5. attēls. GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars Latvijas novados uz 1000 iedzīvotājiem, vidēji mēnesī, 2018. gads	192
2.6. attēls. GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars Latvijas novados uz 1000 iedzīvotājiem, vidēji mēnesī, 2021. gada I ceturksnis	193
2.7. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem, Latvijā kopā, vecuma grupās 2018. – 2021. gadā	196
2.8.A. attēls. 2018. gada GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem vecuma grupās, statistiskajos reģionos	197
2.8.B. attēls. 2021. gada GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem vecuma grupās, statistiskajos reģionos	198
2.9. attēls. Nodarbināto un ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem Latvijā kopā, gadi	199
2.10. attēls. Nodarbināto un ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara uz 1000 iedzīvotājiem sezonālā dinamika, Latvijā kopā, mēneši	201
2.11.A. attēls. Nodarbināto GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, gadi	202
2.11.B. attēls. Ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, gadi	203
2.12. attēls. Personu ar invaliditāti un bērnu ar invaliditāti – GMI pabalsta saņēmēju – vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem Latvijā kopā, gadi	205

2.13. attēls. Personu ar invaliditāti un bērnu ar invaliditāti – GMI pabalsta saņēmēju – iedalījums pēc invaliditātes grupas, 2018. gads – 2021. gads (%)	206
2.14. attēls. Darbspējas vecuma GMI pabalsta saņēmēju reģistrēšanās īpatsvars NVA, reģionos, gadi (%)	207
2.15. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem Latvijā kopā, gadi	208
2.16. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvara, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika Latvijā kopā, mēneši	209
2.17. attēls. NVA reģistrēto GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, gadi	210
2.18. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvara, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika statistiskajos reģionos, mēneši	211
2.19. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, bezdarba ilgums, Latvijā kopā, 2018. – 2021. gads (%)	212
2.20. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, bezdarba ilgums 2021. gadā, statistiskajos reģionos (%)	213
2.21. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, Latvijā kopā, gadi	213
2.22. attēls. GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika Latvijā kopā, mēneši	214
2.23. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, gadi ...	215
2.24. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, īpatsvara uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika statistiskajos reģionos, mēneši	216
2.25. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem Latvijā kopā, gadi ...	217
2.26. attēls. GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos, uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika Latvijā kopā, mēneši	217
2.27. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, 2018. – 2021. gads	218
2.28. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos, īpatsvara uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika statistiskajos reģionos, mēneši	219
2.29.A. attēls. GMI pabalsta saņēmēju bezdarbnieku dalība aktīvās nodarbinātības pasākumos 2018. gadā (% no tiem, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos)	220
2.29.B. attēls. GMI pabalsta saņēmēju bezdarbnieku dalība aktīvās nodarbinātības pasākumos 2019. gadā (% no tiem, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos)	220
2.29.C. attēls. GMI pabalsta saņēmēju bezdarbnieku dalība aktīvās nodarbinātības pasākumos 2020. gadā (% no tiem, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos)	221
2.29.D. attēls. GMI pabalsta saņēmēju bezdarbnieku dalība aktīvās nodarbinātības pasākumos 2021. gada pirmajā ceturksnī (% no tiem, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos)	222
2.30. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem Latvijā kopā, 2018. – 2021. gads	222

2.31. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, īpatsvara uz 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika Latvijā kopā, mēneši	223
2.32. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, 2018. – 2021. gads	224
2.33. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, īpatsvara uz 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika statistiskajos reģionos, mēneši	225
2.34. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies atbalsta pasākumos ilgstošajiem bezdarbniekiem, īpatsvara uz 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika, 2018. – 2020. gads	226
2.35. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies atbalsta pasākumos ilgstošajiem bezdarbniekiem, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, 2018. – 2019. gads	226
2.36. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies atbalsta pasākumos ilgstošajiem bezdarbniekiem, īpatsvara uz 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, sezonālā dinamika 2018. – 2020. gads	227
2.37. attēls. GMI pabalsta saņēmēja ģimenes situācija (%)	238
2.38. attēls. GMI pabalsta saņēmēja ģimenes situācija un dzimums (%)	238
2.39. attēls. GMI pabalsta saņemšanas ilgums un bērni ģimenē (%)	239
2.40. attēls. GMI pabalsta saņēmēju izdevumi pagājušajā mēnesī un dzimums (%)	242
2.41.A. attēls. GMI pabalsta saņēmēju izdevumi vidēji mēnesī un dzimums (vidējais aritmētiskais, EUR)	243
2.41.B. attēls. GMI pabalsta saņēmēju izdevumi vidēji mēnesī EUR un dzimums (vidējais aritmētiskais uz vienu personu mājāsaimniecībā, EUR)	244
2.41.C. attēls. GMI pabalsta saņēmēju izdevumi vidēji mēnesī EUR un bērni ģimenē (vidējais aritmētiskais uz vienu personu mājāsaimniecībā, EUR)	245
2.42. attēls. GMI pabalsta saņēmēju ienākumu avoti un dzimums (%)	246
2.43. attēls. GMI pabalsta saņēmēju ienākumu apjoms uz vienu mājāsaimniecības locekli un dzīves vieta (vidējais aritmētiskais, EUR)	247
2.44. attēls. Ienākumu vērtējums pēdējo 12 mēnešu laikā un pēc 2021. gada 1. janvāra (%)	248
2.45. attēls. Pārtikas paku saņemšana pagājušajā mēnesī un pēdējo 12 mēnešu laikā (%)	249
2.46. attēls. Saimniecības preču paku saņemšana pagājušajā mēnesī un pēdējo 12 mēnešu laikā (%)	250
2.47. attēls. Lietotu apģērbu vai apavu saņemšana pagājušajā mēnesī un pēdējo 12 mēnešu laikā (%)	251
2.48. attēls. Sadzīves preču saņemšana pagājušajā mēnesī un pēdējo 12 mēnešu laikā. %	251
2.49. attēls. Malkas savākšanas iespēju izmantošana pēdējo 12 mēnešu laikā reģionos. %	252
2.50. attēls. Pārtikas audzēšana piemājas saimniecībā un vākšana mežā pagājušajā mēnesī un pēdējo 12 mēnešu laikā. %	253
2.51. attēls. Pārtikas audzēšana piemājas saimniecībā un vākšana mežā pēdējo 12 mēnešu laikā reģionos. %	253
2.52. attēls. Naudas aizņemšanās dažādās vecuma grupās (%)	254
2.53. attēls. Naudas aizņemšanās vietas pēc dzimuma (%)	254
2.54. attēls. Kredīti un parādi (%)	255
2.55. attēls. Izsalkums pēdējo sešu mēnešu laikā un zupas virtuves izmantošanas pieredze (%)	256
2.56. attēls. Gaļas, putnu gaļas, zivju vai līdzvērtīga veģetārā ēdiena uzņemšana uzturā (%)	256

2.57. attēls. Remonta nepieciešamība mājoklim (%)	257
2.58. attēls. Mājokļa situācijas vērtējums dažādos reģionos (%)	258
2.59. attēls. Ūdens pievada un tualetes ar ūdens novadu pieejamība mājoklī (%)	258
2.60. attēls. Mājokļa apkures nodrošinājums un komunālo pakalpojumu sniegšanas nepārtrauktība (%)	259
2.61. attēls. Telefona un televizora lietošanas kārtībā pieejamība (%)	259
2.62. attēls. Veļas mašīnas un ledusskapja lietošanas kārtībā pieejamība (%)	260
2.63. attēls. Gāzes, elektriskās vai malkas plīts pieejamība un cepeškrāsns pieejamība (%)	260
2.64. attēls. Datora pieejamība mājsaimniecībā dažādās vecuma grupās (%)	261
2.65. attēls. Interneta pieslēguma pieejamība mājoklī dažādās vecuma grupās (%)	262
2.66. attēls. Automašīnas pieejamība un autovadītāja apliecības esamība (%)	263
2.67. attēls. Darba meklēšana pēdējo 12 mēnešu laikā dažādās vecuma grupās (%)	263
2.68. attēls. Darba meklēšanas veidi pēdējo 12 mēnešu laikā (%)	264
2.69. attēls. Sociālā dienesta sniegtās informācijas saprotamības un sniegtā atbalsta vērtējums (%)	265
2.70. attēls. NVA sniegtās informācijas saprotamības un sniegtā atbalsta vērtējums (%) ...	266
2.71. attēls. Naudas trūkums, lai iegādātos medikamentus un apmeklētu zobārstu (%)	267
2.72. attēls. Veidi kā rūpējas par savu veselību pēc dzimuma (%)	269
2.73. attēls. Bailes saslimt ar Covid-19 un vakcinēšanās pret Covid-19 (%)	270
2.74. attēls. Publisko bezmaksas pasākumu apmeklēšana dažādās vecuma grupās (%)	271
2.75. attēls. Brīvā laika pavadīšanas veidi pēc dzimuma (%)	272
2.76. attēls. Izdevumi, no kuriem konkrētā mājsaimniecības ir bijusi spiesta atteikties pagājušajā mēnesī (%)	277
2.77.A. attēls. GMI pabalsta saņēmēju aktuālākās vajadzības (%)	279
2.77.B. attēls. GMI pabalsta saņēmēju aktuālākās vajadzības un dzīves vietas tips (%)	280
2.78. attēls. Viedoklis par iespējām uzlabot savus dzīves apstākļus (%)	281
2.79. attēls. Apstākļi, kuru ietekmē personas ir kļuvušas par GMI pabalsta saņēmējiem (%)	282

Ievads

Vajadzība veikt regulāru nabadzības un sociālās atstumtības rīcībpolitikas izvērtējumu izriet no Eiropas Savienības (turpmāk – ES) un Latvijas ilgtermiņa attīstības mērķiem. Kā norādīts Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014.-2020.gadam, „valstīs, kurās ir nelielas atšķirības mājāsaimniecību ienākumu līmeņos (jeb lielāka ienākumu vienlīdzība), vērojama zemāka sabiedrības spriedze, augsta uzticība citiem, labāka iedzīvotāju fiziskā un garīgā veselība, augstāki izglītības rādītāji, augsta mobilitāte un zemāka noziedzība”²⁰. Tāpēc Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020. gadam nosaka šādus nabadzības mazināšanas politikas sasniedzamos mērķus un rezultātus:

1. veikt pasākumus nodarbināto labklājības līmeņa paaugstināšanai, samazinot nabadzības riskam pakļauto nodarbināto īpatsvaru vecuma grupā no 18 līdz 64 gadiem no 9,5% 2010. gadā līdz 5% 2020. gadā²¹;
2. ar kompleksas ģimeņu atbalsta sistēmas palīdzību, kas veicina darba un ģimenes dzīves savienošānu, mazināt bērnu nabadzības risku no 25% 2010. gadā uz 20% 2020. gadā²².

“Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par GMI saņēmēju iztikšanas stratēģijām)” (turpmāk – Izvērtējums), tāpat kā līdz šim veiktie izvērtējumi 2017.gadā²³, 2019.gadā²⁴ un 2020. gadā²⁵, ir kārtējais pārskats par īstenoto politiku 2018. gadā, lai novērtētu tuvināšanos iepriekš minētajiem politikas mērķiem un rādītāju izpildei, iekļaujot padziļinātu un izvērstāku analīzi par nabadzības un sociālās atstumtības problemātiku, kas nepieciešama, lai iegūtu pierādījumos balstītu izpratni par cēloņsakarībām politikas un reformu plānošanai un ietekmes novērtēšanai.

Jāatzīst, ka, lai gan iepriekšējos izvērtējumos ir apzināta virkne pasākumu, kuru mērķis bija palielināt iedzīvotāju tiešos vai netiešos ienākumus, tomēr aktuālākais nozares jautājums bija Konceptijas par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu un Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.-2021.gadam pasākumu īstenošanas pilnā mērā kavēšanās. Tā kā šī jautājuma risināšana būtisku pavērsiena punktu sasniedza tikai 2020. gadā līdz ar Tiesībsarga vēršanos Satversmes tiesā, Satversmes tiesas pieņemto spriedumu par garantēto minimālo ienākumu līmeni²⁶ un tam sekojošajām

²⁰ Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.-2020.gadam:

http://www.pkc.gov.lv/images/NAP2020%20dokumenti/20121220_NAP2020_Saeim%C4%81_apstiprin%C4%81ts.pdf (skatīts 27.04.2021.), 36.lpp.

²¹ Turpat, 37. lpp.

²² Turpat, 40. lpp.

²³ SIA Jaunrades laboratorija (2017). „Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitiku ietekmes izvērtējums. Ziņojums”. Rīga. Pieejams:

https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/data_content/lm_nabadzibas_izvertejums_nodevums1_0.pdf (skatīts 27.04.2021.)

²⁴ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/projekts/ikgadejs-nabadzibas-un-socialas-atstumtibas-mazinasanas-ricibpolitikas-izvertejums> (skatīts 27.04.2021.)

²⁵ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2020). „Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejams: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/content/gala_zinojums_4_izvertejums.pdf (skatīts 27.04.2021.)

²⁶ Satversmes tiesas spriedums lietāNr.2019-24-03 (25.06.2020.)

https://www.satv.tiesas.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2019/10/2019-24-03_Spriedums.pdf#search= (skatīts 19.05.2021.)

valdības iniciatīvām²⁷, tad 2018. gada rīcībpolitikas analīzes kontekstā šo dokumentu īstenošanas aizkavējums joprojām var būt nozīmīgs rādītāju negatīvas dinamikas (ja tāda tiks konstatēta) skaidrojošais faktors.

Šī **izvērtējuma mērķis** ir veikt rīcībpolitikas un īstenoto politikas pasākumu ietekmes un iedzīvotāju ienākumu situāciju raksturojošo datu izvērtējumu par 2018. gadu, lai secinātu, vai iniciētās un ieviestās politikas sniedz mērķētu ieguldījumu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanā. Apkopojot Tehniskajā specifikācijā (turpmāk tekstā – TS) minētos uzdevumus, tos var iedalīt šādās nosacītās grupās:

1. Izmaiņu spēkā stājušos tiesību aktos 2018. gadā identificēšana, apkopošana un izvērtēšana, kuru mērķis bija nabadzības, sociālās atstumtības un/ vai ienākumu nevienlīdzības samazināšana un iedzīvotāju rīcībā esošo tiešo un/vai netiešo ienākumu palielināšana, ietverot visas nozares, kuras ietekmē nodarbinātības, iedzīvotāju ienākumu/ izdevumu un sociālās iekļaušanas politiku, t.i., izvērtējot ne tikai Labklājības ministrijas, bet arī citu ministriju atbildībā esošus tiesību aktus.
2. Padziļinātas administratīvo datu, statistikas datu un apsekojumu (g.k., EU-SILC, LabIS (t.sk., SPOLIS un VSAA mikro datu)) analīzes ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības jomā veikšana par 2018. gadu un salīdzināšana ar 2017. gadu, kā arī iepriekšējiem gadiem, lai novērtētu rādītāju kopējo dinamiku un saistību ar 2018. gadā identificētajām tiesību izmaiņām (kā arī iepriekšējos gados identificētajām tiesību aktu izmaiņām, kas apkopotas attiecīgajos nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējumu ziņojumos).
3. Balstoties uz veikto nabadzības un sociālās atstumtības jomā īstenotās rīcībpolitikas izvērtējumu kontekstā ar izvērtējuma mērķa grupu situāciju raksturojošo nabadzības un sociālās atstumtības rādītāju analīzi, rekomendāciju izstrāde par nepieciešamajiem uzlabojumiem šajā jomā, t.sk., identificēt potenciālos trūkstošos datus situācijas izvērtējumam.
4. Padziļinātas GMI pabalsta saņēmēju vajadzību un iztikšanas stratēģiju, spēkā esošo normatīvo aktu (t.sk. pašvaldību saistošo noteikumu izpētei iekļautajās teritorijās) šīs mērķa grupas situācijas uzlabošanai un GMI pabalsta saņēmēju raksturojošās statistikas analīzes veikšana.

Izvērtējuma gala ziņojums ir strukturēts divās pamata daļās atbilstoši divām Izvērtējuma jomām – (1) sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomas izvērtējums par 2018. gadu, (2) GMI pabalsta saņēmēju situācijas izpēte. Attiecīgi izvērtējuma pirmajā nodaļā sniegts 2018. gada rīcībpolitikas, kas vērstas uz nabadzības, sociālās atstumtības un/vai ienākumu nevienlīdzības samazināšanu, raksturojums un statistikas datu analīze, iekļaujot secinājumus par tiesību aktiem un tiesību normām, kas stājušies spēkā 2018. gadā un to ietekmi uz nabadzības un sociālās atstumtības situāciju, kā arī rekomendācijas par nepieciešamajiem uzlabojumiem rīcībpolitikā nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai. Otrajā nodaļā iekļauti GMI pabalsta saņēmēju situācijas izpētes rezultāti, kas iegūti, balstoties uz LabIS administratīvo datu analīzi, padziļinātajām intervijām ar GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupām, GMI pabalsta saņēmēju aptauju, sociālo dienestu pārstāvju intervijām un normatīvo aktu analīzi. Nodaļas noslēgumā, balstoties uz iegūto datu integrētu analīzi,

²⁷ Tika izstrādāti un pieņemti jauni MK noteikumi: 17.12.2020. MK noteikumi Nr. 809 “Noteikumi par mājāsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”, kas stājas spēkā ar 2021. gada 1. janvāri.

apkopoti secinājumi par GMI pabalsta saņēmēju iztikšanas stratēģijām, apstākļiem, kuru ietekmē personas ir nonākušas situācijā, kurā kļūst par GMI pabalsta saņēmējiem, GMI pabalsta saņēmēju skatījums uz savām iespējām uzlabot savu esošo situāciju un dzīves apstākļus, kā arī secinājumi par datiem, kuri turpmāk būtu izmantojami GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupas turpmākai izvērtēšanai, un rekomendācijas par nepieciešamajiem uzlabojumiem rīcībpolitikā attiecībā uz GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupu.

Izvērtējuma gala ziņojumam ir pievienoti vienpadsmit pielikumi, no kuriem divi tā apjoma un formāta dēļ ir pievienoti kā atsevišķi dokumenti (10. un 11. pielikums). Gala ziņojuma sagatavošanā izmantotā literatūra un informācijas avoti ir norādīti zemspvītras piezīmju (atsauču) formā.

Izvērtējuma (par 2018. gadu) sagaidāmais rezultāts nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas jomā ir veikta situācijas izpēte un analīze tā, lai tas pēc metodoloģiskās pieejas (izmantoto datu avotiem, analīzes metodēm u.tml.), analīzes tvēruma un secinājumu rakstura ir salīdzināms ar iepriekšējiem izvērtējumiem. Šāda vienota metodoloģiska pieeja nodrošina visu izvērtējumu rezultātu, tajos sniegto secinājumu un rekomendāciju pēctecību un iespēju robežās – saskaņotību.

Gala ziņojuma autori

Ievads: Oksana Žabko

1.daļa. Sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomas izvērtējums: Evija Kļave, Oksana Žabko, Pēteris Nalivaiko

2.daļa. GMI pabalsta saņēmēju situācijas izpēte: Inese Šūpule, Evija Kļave, Pēteris Nalivaiko, Oksana Žabko

Pielikumi: Inese Šūpule, Evija Kļave, Līva Krieķe, Oksana Žabko

Izvērtējuma teorētiskais modelis un tvērums

Tā kā šis ir ceturtais Izvērtējums par nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitiku, analizējot tās iniciatīvas 2018. gadā, tad kopumā tā metodoloģiskā pieeja saskan ar iepriekšējos izvērtējumos lietoto pieeju, papildinot ar aktivitātēm, kas ir specifiski mērķētas uz tieši šim iepirkumam definēto uzdevumu sasniegšanu.

Kopumā Izvērtējums seko **teorijā balstītās pieejas**²⁸ principiem. Tās būtība ir atklāt īstenoto politiku un novērtēt tās ietekmi, kas izpaužas konkrētos rezultātos (statistikas datos: nabadzības un sociālās atstumtības rādītājos). Šī pieeja paredz saprast rīcībpolitikas ieguldījumu novēroto rezultātu sasniegšanā, balstoties ne tikai uz objektīviem empīriskajiem (administratīvajiem, apsekojumu) datiem, bet arī uz primāriem vai sekundāriem nozares ekspertu viedokļiem (vāktiem konkrēta izvērtējuma ietvaros vai iegūti no dažādām šo ekspertu prezentācijām vai ziņojumiem). Galvenie teorijā balstītās pieejas jautājumi ir: kas, kāpēc un kā ir ticis darīts kādā no intervences attīstības posmiem konkrētās jomās. Šajā izvērtējumā fokusā ir 2018. gadā īstenotā nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības samazināšanas politika. Teorijā balstītā pieeja ļauj izmantot dažādas pētījuma metodes atkarībā no konkrētā izvērtējuma vajadzībām. Parasti līdzās kvantitatīviem datiem tā prasa arī kvalitatīvo metožu lietojumu, lai iegūtu argumentāciju, kāpēc konkrētā politika atzīta par piemērotāko noteiktā situācijā. Kopumā priekšroka tiek dota pētniecisko metožu triangulācijai – atšķirīgu metožu izmantošanai viena mērķa sasniegšanai, kas ļauj iegūt objektīvāku un labāk pamatotu informāciju, nodrošina augstāku iegūto datu un rezultātu kvalitāti.

Izvērtējuma metodoloģija ir izstrādāta saskaņā ar tā galveno mērķi: veikt rīcībpolitikas un īstenoto politikas pasākumu ietekmes un iedzīvotāju ienākumu situāciju raksturojošo datu izvērtējumu, lai secinātu, vai iniciētās un ieviestās politikas sniedz mērķētu ieguldījumu šādās jomās. Atbilstoši šī Izvērtējuma uzdevumiem, metodoloģija ir strukturēta divās grupās:

- 1) nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana;
- 2) padziļinātas GMI pabalsta saņēmēju situācijas analīze.

Lai veidotu pārskatāmu plānu, kā izpildītāja pielietotās pētījumu metodes saskan ar TS uzdevumiem, 1. tabulā ir sniegts darba uzdevumu (to sasaisti ar iepirkuma TS) un tiem atbilstošo pētniecisko aktivitāšu pārskats. Izvērtējuma metodoloģija paredz sasniegt 0.1. tabulā minētos uzdevumus un īstenot tiem atbilstošās pētnieciskās aktivitātes **trīs posmos** (0.2. tabula), kas rāda, ka 2. posmā plānotās aktivitātes lielā mērā ir īstenotas paralēli (gan izvērtējuma kopējā laika ietvara dēļ, gan optimālas darba organizācijas dēļ, ja noteiktu aktivitāšu veikšana nav savstarpēji saistīta).

²⁸ Nodibinājums "Baltic Institute of Social Sciences" (2020), "Ilgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)", 20.lpp. Pieejams: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/content/gala_zinojums_4_izvertejums.pdf (skatīts 27.04.2021.).

0.1. tabula. TS definēto darba uzdevumu un pētniecisko aktivitāšu pārskats

Darba uzdevuma grupa	Atbilstība TS	Pielietotās pētnieciskās metodes
Tiesību aktu izmaiņu 2018. gadā identificēšana, apkopošana un izvērtēšana, kuru mērķis bija nabadzības, sociālās atstumtības un/ vai ienākumu nevienlīdzības samazināšana un iedzīvotāju rīcībā esošo tiešo un/vai netiešo ienākumu palielināšana	TS 3.1. uzdevums ar apakšpunktiem	Dokumentu analīze
Padziļinātas pašvaldību administratīvo datu, apsekojumu un citu statistikas datu par 2018. gadu analīzes veikšana	TS 3.2. uzdevums ar apakšpunktiem	Statistikas datu analīze
Rekomendāciju izstrāde par nepieciešamajiem uzlabojumiem nabadzības un sociālās atstumtības rīcībpolitikas jomā	TS 3.3. uzdevums ar apakšpunktiem	Dokumentu analīze
Padziļinātas GMI pabalsta saņēmēju situācijas (statistikas, iztikšanas stratēģiju, spēkā esošo normatīvo aktu šīs mērķa grupas situācijas uzlabošanai) analīzes veikšana	TS 3.4. un 3.5. uzdevums ar apakšpunktiem	GMI pabalsta saņēmēju aptauja Padziļinātās intervijas ar GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupām Padziļinātās intervijas ar sociālajiem darbiniekiem GMI pabalsta saņēmējus raksturojošās statistikas analīze Dokumentu analīze: normatīvo aktu un GMI pabalsta saņēmēju aptaujā aptverto pašvaldību saistošo noteikumu analīze

0.2.tabula. Izvērtējuma posmi, pamata uzdevumi un jomas

Izvērtējuma posms	Izvērtējuma pamata uzdevums un izvērtējuma posma raksturojums	Izvērtējuma pamata joma/-s
1. posms	Priekšizpēte un izvērtējuma galīgās metodoloģijas izstrāde un saskaņošana ar Pasūtītāju (TS 3.6. uzdevums)	Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana, GMI pabalsta saņēmēju situācijas izpēte
2. posms	Datu vākšana un analīze atbilstoši saskaņotajai metodoloģijai: <ul style="list-style-type: none"> • Tiesību aktu izmaiņu izvērtējums 2018.gadā (TS 3.1. uzdevums) • Administratīvo, statistiskās un apsekojuma datu analīze par 2018.gadu (TS 3.2. uzdevums) • GMI pabalsta saņēmēju situācijas izpēte (TS 3.4. uzdevums) 	Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana, GMI pabalsta saņēmēju situācijas izpēte
3. posms	Secinājumu, rekomendāciju sagatavošana, balstoties uz 1.-2. posmā iegūtajiem/ apkopotajiem datiem, atziņām un rezultātiem (TS 3.3., 3.5. uzdevums)	Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšana, GMI pabalsta saņēmēju situācijas izpēte

1. Sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomas izvērtējums

1.1. Izvērtējuma metodika

1.1. tabulā ir apkopoti visi sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā veicamie pētnieciskie uzdevumi, katram norādot tā izpildē pielietojamās metodes.

1.1. tabula. Izvērtējuma uzdevumi un to veikšanā pielietoto metožu kopsavilkums sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā

Nr.	Uzdevums	Metodes	Instrumentārijs
1.1.	Identificēt un izvērtēt izmaiņas spēkā stājušos tiesību aktos 2018. gadā, kuras vērstas uz nabadzības, sociālās atstumtības un/vai ienākumu nevienlīdzības samazināšanu, palielinot iedzīvotāju rīcībā esošos tiešos un/vai netiešos ienākumus (TS 3.1. punkts).	Dokumentu analīze	<ul style="list-style-type: none"> Tiesību aktu atlases un analīzes kritēriji
1.2.	Veikt padziļinātu administratīvo, apsekojumu un citu statistikas datu analīzi ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības jomā par 2018. gadu (salīdzinot ar 2017. gadu) (TS 3.2. punkts) kontekstā ar tiesību aktu izmaiņu analīzi un ņemot vērā sociāli demogrāfiskos faktoros un mērķa grupas atbilstoši TS 3.2.1.1.-3.2.1.8. punktiem. Statistikas datu analīzes rezultātā: → izveidot sociālo un mērķa grupu portretus (TS 3.2.2. punkts); → identificēt dažādu rādītāju tiešu vai netiešu savstarpējo ietekmi un sakarības (TS 3.2.3. punkts); → veikt cēloņsakarību analīzi un skaidrot dažādu procesu cēloņus un sekas (TS 3.2.4. punkts).	Statistikas datu analīze	<ul style="list-style-type: none"> Statistikas un apsekojumu datu atlases un kvalitātes kritēriji sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā
1.3.	Veikt datu kvalitātes analīzi ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības jomā (TS 3.2.5. punkts).	Statistikas datu analīze	<ul style="list-style-type: none"> Statistikas un apsekojumu datu atlases un kvalitātes kritēriji sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā
1.4.	Identificēt, kuri no datiem turpmāk būtu izmantojami nabadzības, sociālās atstumtības un/vai ienākumu nevienlīdzības samazināšanas	Statistikas datu analīze	<ul style="list-style-type: none"> Statistikas un apsekojumu datu atlases un kvalitātes kritēriji sociālās atstumtības un

	izvērtēšanai un kāda papildus datu vākšana šim nolūkam būtu nepieciešama (TS 3.3.2. punkts).		nabadzības mazināšanas jomā
1.5.	Sagatavot secinājumus par tiesību aktiem, kas stājušies spēkā 2018. gadā: → raksturojot to ietekmi uz nabadzības un sociālās atstumtības situāciju (TS 3.3.1.1. punkts); → identificējot un skaidrojot trūkumus un šķēršļus tiesību aktu ietekmes izvērtēšanas procesā (TS 3.3.1.2. punkts).	Integrēta analīze (dokumentu analīzes un statistikas datu analīzes integrēts novērtējums)	Nav attiecināms
1.6.	Sagatavo rekomendācijas par nepieciešamajiem uzlabojumiem rīcībpolitikā (t.sk. normatīvo aktu pilnveidi) nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai (TS 3.3.3. punkts)	Integrēta analīze (sk. 1.5. punktu)	Nav attiecināms

Tiesību aktu izmaiņu izvērtējums 2018.gadā: dokumentu analīze (TS 3.1. uzdevums)

Dokumentu analīzes metodes pielietojumu nosaka viens no galvenajiem izvērtējuma izpētes objektiem – tiesību akti un tiesību aktu projektu anotācijas saskaņā ar TS 3.1. uzdevumu. Dokumentu analīzes metodes pielietojumā ļoti svarīgi ir, pirmkārt, dokumentu (datu) avoti; otrkārt, dokumentu atlases kritēriji; treškārt, dokumentu satura analīzes kritēriji. Dokumentu analīzes rezultātā tiks novērtēti šādi tiesību aktu izmaiņu aspekti:

- kādi tiesību akti ietver mērķi iedzīvotāju ienākumu atbalsta palielināšanai;
- kā tiesību akti definē mērķi iedzīvotāju ienākumu palielināšanai;
- kādus pasākumu veidus tiesību akti paredz iedzīvotāju ienākumu atbalsta palielināšanai;
- vai un kurām iedzīvotāju grupām esošās tiesību aktu normas paredz atbalstu ienākumu palielināšanai;
- vai tiesību aktu normas paredz mērķētu atbalstu iedzīvotāju grupām ar augstākiem nabadzības riskiem;
- vai tiesību akti rada vai var radīt tiešu vai netiešu ietekmi uz nabadzības, sociālās atstumtības un / vai ienākumu nevienlīdzības situāciju;
- vai ieviestie tiesību akti kopumā ir sekmējuši nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju ienākumu palielināšanos 2018. gadā.

Ņemot vērā TS 3.1. uzdevuma saturu, dokumentu analīze (tiesību aktu atlase un analīze sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā) tiks īstenota secīgos soļos:

- 1. Analizējamo tiesību aktu atlases un analīzes kritēriju izstrāde:** identificēti tiesību akti, kuros ir notikušas izmaiņas laikā no 01.01.2018.-31.12.2018., kā arī tiesību akti, kuri ir izstrādāti un stājušies spēkā minētajā laika periodā. Tiesību aktu un tajos veikto izmaiņu identificēšanai tiks izmantots vortāls www.likumi.lv, kurā ir pieejama pārskatāma informācija par visām izmaiņām, kas notikušas konkrētajā tiesību aktā. Primāri tiks atlasīti pilnīgi visi tiesību akti, kuri atbilst minētajiem laika perioda kritērijiem.
- 2. Sekundārā tiesību aktu atlase:** atlasīti tie tiesību akti, kuri ietver mērķi iedzīvotāju ienākumu atbalsta palielināšanai. Tas notiks, veicot kvalitatīvu tiesību akta anotācijas I. sadaļas „Tiesību

akta projekta izstrādes nepieciešamība” analīzi. Kā papildu datu avots, lai noteiktu tiesību aktus, kuri iekļaujami analīzē, tiks izmantoti šādi informācijas avoti: 2019. gadā iznākušais Progresā ziņojums “Latvijas Nacionālā Reformu programma „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai”, kas izdots 2019. gadā par 2018. gadu²⁹, kā arī dažādu politikas nozaru ministriju darbības 2018. gada pārskati u.tml. dokumenti, kas ļauj veikt dubultu pārbaudi, vai darba grupa ir apzinājusi visus atbilstošos tiesību aktus. Līdzīgi kā iepriekšējos ziņojumos, tiesību aktu izmaiņu analīzē netiek iekļauti MK noteikumi un to grozījumi, kas regulē Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” specifiskā atbalsta mērķu īstenošanas nosacījumus.

3. Atlasīto tiesību aktu projektu anotāciju analīze, kas tiek veikta pēc šādiem galvenajiem rādītājiem/ kritērijiem:

- tiesību akta anotācijā norādītās problēmas, kas ir pamatā iniciētajam tiesību aktam vai tā izmaiņām (anotācijas I daļas „Tiesību akta projekta izstrādes nepieciešamība” kvalitatīva analīze);
- pasākumu veidi tiešo un netiešo ienākumu palielināšanai (anotācijā ietvertais skaidrojums, tiesību akta redakcija);
- pasākumu mērķa grupas – iedzīvotāju grupas, kurām tiesību aktu normas paredz atbalstu tiešo un netiešo ienākumu palielināšanai, kādas identificētas tiesību akta anotācijā, t.i., pēc fakta, (anotācijas II sadaļas „Tiesību akta projekta ietekme uz sabiedrību, tautsaimniecības attīstību un administratīvo slogu”, kuras 1.punktā tiek norādītas visas “mērķgrupas, uz kurām attiecināms projekta tiesiskais regulējums tiešā un netiešā veidā, t.i., kuru tiesības, pienākumus, finanses vai iespējas projekts ietekmē vai varētu ietekmēt”³⁰, ar terminu “mērķgrupas” apzīmējot gan fiziskas, gan juridiskas personas), kā arī izvērtējot, vai piedāvātie pasākumi (netieši) skar arī tādas citas, dokumentos nenosauktas mērķa grupas, t.i., pēc būtības;
- izvērtējums, vai atbalsts ir/nav mērķēts iedzīvotāju grupām ar augstākiem nabadzības riskiem (gan anotācija, gan tiesību akts);
- mērķētā atbalsta veids iedzīvotāju grupām ar augstākiem nabadzības riskiem (anotācijā ietvertais skaidrojums, tiesību akta redakcija), kas pēc būtības atbilst pasākumu veidiem tiešo un netiešo ienākumu palielināšanai.

Vērtējot analīzes avotus, svarīgi ir noteikt visus iepriekš minētos rādītājus gan tiesību akta anotācijā, gan pašā tiesību aktā, jo anotācijā sniegtā informācija parasti ir plašāka (t.i., ietverta fona informācija un argumentācija, daudzos gadījumos precīzāka nekā būtu iegūstama ekspertu interviju ietvaros). Anotācijas ir būtisks tiesību aktu izstrādes un pieņemšanas konteksta analīzes papildu avots, jo ļauj izprast tā mērķi, veikto ietekmes izvērtējumu uz identificētajām problēmām u.tml., kas tiesību akta redakcijā pārvēršas par konkrētu kārtību, kādā sniedzams atbalsts, īstenojami pasākumi u.tml. Tiesību aktu un anotāciju analīze tiks strukturēta MS *Excel* formātā, kas pēc vajadzības ļauj šķirot un atlasīt apkopoto informāciju (sakārtojot to drukāšanai piemērotā veidā).

4. Sagatavoti tiesību aktu izvērtējuma rezultātā iegūtie primārie secinājumi: apkopojot informāciju par tiesību aktu analīzes rezultātiem, tiks izstrādāti secinājumi par tiesību aktiem un tiesību normām, kas stājušies spēkā 2018. gadā, ietverot novērtējumu par to ietekmi uz

²⁹ Sk. ziņojumu: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2019-european-semester-national-reform-programme-latvia-lv.pdf> (skatīts 27.04.2021.)

³⁰ 15.12.2009. MK instrukcija Nr.19. „Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtība”. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=203061> (skatīts 27.04.2021.)

nabadzības un sociālās atstumtības situāciju un konstatētajiem trūkumiem un šķēršļiem tiesību aktu un tiesību normu ietekmes izvērtēšanas procesā (TS 3.3.1. uzdevums).

Tiesību aktu ietekmes izvērtējumā tiks ņemti vērā ne tikai šī izvērtējuma ietvaros apkopotie statistikas dati (sk. nākamās metodes aprakstu), bet arī citu Latvijas zinātnieku/ nozares speciālistu sagatavotie aprēķini vai apkopojumi, kas attiecas uz nabadzības vai sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitiku, ar īpašu fokusu uz 2018. gadā īstenotās politikas novērtējumu (iespējamo papildu novērtējumu avotu saraksts, ja tādi tiks atrasti, tiks sagatavots metodoloģijas saskaņošanas laikā).

Administratīvo, statistiskās un apsekojuma datu analīze par 2018.gadu: statistikas datu analīze (TS 3.2. punkts)

Administratīvo, statistiskās un apsekojuma datu analīzes par 2018.gadu mērķis ir sniegt apkopojumu par to rādītāju dinamiku, kas raksturo ienākumu palielināšanos, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības situāciju 2018. gadā, un šīs situācijas izmaiņas attiecībā pret 2017. gadu (kā arī plašākā laika perspektīvā), kā arī noteikt dažādu rādītāju savstarpējo saistību, cēloņsakarības, īstenoto politiku ietekmi uz rādītāju izmaiņām (sk. sīkāk zemāk).

Ņemot vērā, ka noteiktas iedzīvotāju grupas ir pakļautas lielākam nabadzības un sociālās atstumtības riskam, datu analīzē, ja vien tas ir iespējams, izmantojot konkrēto datu avotu, tiks ņemtas vērā šādas mērķa grupas un šādi sociāli demogrāfiskie faktori (gadījumos, kad nav iespējams, ierobežojumi, šķēršļi, ieteikumi tiks aprakstīti datu kvalitātes analīzes raksturojumā un izvērtējuma secinājumos un rekomendācijās):

- ienākumu veids, apmērs, struktūras u.tml.;
- vecums (bērni, darbspējas vecuma cilvēki, pirmspensijas vecuma cilvēki, pensijas vecuma cilvēki u.tml.);
- dzimums;
- mājsaimniecības tips;
- personu ar funkcionēšanas ierobežojumiem traucējuma veids (redzes, dzirdes, kustību un garīga rakstura traucējumi) un invaliditātes dalījums (I, II un III invaliditātes grupa);
- pamatnodarbošanās statuss (strādājošs, bezdarbnieks u.c.);
- piederība noteiktai sociālai grupai (romi, no ieslodzījuma vietām atbrīvotās personas, patvēruma meklētāji, bēgļi u.c.);
- teritoriālais iedalījums, t.sk. attīstības indekss, bezdarba līmeņa rādītāji u.c. sociālekonomiskie faktori.

Kopā ar iepriekš norādīto situācijas raksturojumu, tiks veiktas arī šādi TS 3.2. punktā minētie uzdevumi:

- izveidot sociālo un mērķa grupu portretus;
- identificēt dažādu rādītāju tiešu vai netiešu savstarpējo ietekmi un sakarības;
- ietvert cēloņsakarību analīzi un skaidrot dažādu procesu cēloņus un sekas;
- veikt raksturojošo datu kvalitātes analīzi (datu pieejamība, pieejamības veids un formāts, norādot kādos griezumos, kam un uz kādiem nosacījumiem dati ir vai nav pieejami, publicēšanas regularitāte un veids, datu iegūšanas/vākšanas metodes un avoti, mērķa

populācija un izlašu, kur attiecināms, apjoms, datu definīcijas, datu aprēķināšanas metodes, datu salīdzināmība, datu kvalitāte u.c. aspekti, ja attiecināmi).

Administratīvo, statistiskās un apsekojuma datu analīzē tiks izmantoti šādi datu avoti:

- Centrālās statistikas pārvaldes dati;
- ES statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem (*European Union Statistics on Income and Living Conditions* – EU-SILC) par 2018. gadu;
- Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) dati: SPOLIS dati, kas apkopo pašvaldību administratīvos datus sociālās palīdzības jomā par 2018. gadu, un VSAA mikrodatu personu ar invaliditāti ienākumu analīzei.

Vērtējot augstāk minētos datu avotus, redzams, ka tie vienlaikus ietver gan tādus nabadzību un sociālo atstumtību raksturojošos indikatorus, kas tiek izmantoti visā ES³¹ (no EU-SILC), gan pievienojot Latvijas specifiskos rādītājus (LabIS divas apakšsistēmas: SPOLIS un VSAA). Turpinājumā īsi raksturoti galvenie ziņojumā aplūkojamie datu avoti un tajos pieejamie rādītāji TS 3.2. uzdevuma izpildei.

EU-SILC datu analīze

EU-SILC apsekojums sniedz plašu nabadzību raksturojošo rādītāju spektru, uz tā pamata tiek aprēķināti:

- mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi;
- Džini koeficients;
- kvintiļu attiecību indekss (S80/S20);
- nabadzības risks;
- nabadzības risks vai sociālā atstumtība;
- dziļa materiālā nenodrošinātība;
- minimālā ienākuma līmenis;
- ekonomiskās spriedzes rādītājs (to veido pieci mainīgie lielumi);
- materiālās nenodrošinātības indekss (deviņi mainīgie lielumi, no kuriem ar iepriekšējo rādītāju pārklājas pieci mainīgie lielumi).

Veicot nabadzības un nevienlīdzības indikatoru izmaiņu analīzi, tiks aplūkotas šādas mērķa grupas un ņemti vērā šādi sociāli demogrāfiskie faktori: ienākumu veids, apmērs, struktūras u.tml.; vecums (bērni, darbspējas vecuma cilvēki, pirmspensijas vecuma cilvēki, pensijas vecuma cilvēki u.tml.); dzimums; mājsaimniecības tips; pamatnodarbošanās statuss (strādājošs, bezdarbnieks u.c.); teritoriālais iedalījums (statistiskie reģioni). EU-SILC dati neļauj raksturot nabadzības un nevienlīdzības indikatorus šādās mērķa grupās: personas ar funkcionēšanas ierobežojumiem pēc traucējuma veida (redzes, dzirdes, kustību un garīga rakstura traucējumi) un invaliditātes dalījuma (I, II un III invaliditātes grupa); piederība noteiktai etniskai/ sociālai grupai (romi, no ieslodzījuma

³¹ ES indikatoru saraksts pieejams: Social Protection Committee Indicators Sub-group (2015). "Portfolio of EU Social Indicators for the Monitoring of Progress Towards the EU Objectives for Social Protection and Social Inclusion." Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pieejams: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=756&langId=en> (skatīts 27.04.2021.)

vietām atbrīvotās personas, patvēruma meklētāji, bēgļi u.c.). Tāpēc personu ar funkcionēšanas ierobežojumiem dalījumā pēc traucējuma veida (redzes, dzirdes, kustību un garīga rakstura traucējumi) un invaliditātes (I, II un III invaliditātes grupa) ienākumu analīzei tika izmantoti VSAA mikro dati par personu ar invaliditāti ienākumiem. Savukārt situācijas raksturojumam noteiktās etniskās/sociālās grupās tiks izmantoti pieejamie sekundārie datu avoti, ja tādi ir pieejami par 2018. gadu vai jaunāku laika posmu (t.i., informācija, kas ir vēsturiska, bet neattiecas uz izvērtējuma laika periodu, nav iekļaujama analīzē kā novecojusi).

Datu analīzē tiks pamatā izmantotas aprakstošās statistikas metodes (piemēram, biežuma rādītāji) un attēlota rādītāju dinamika, lai raksturotu, kurās grupās un cik lielā apmērā nabadzības, nevienlīdzības un sociālās atstumtības rādītāji ir augstāki, pieauguši/ samazinājušies. Aprakstošās statistikas metodes, kur attiecināms un iespējams, tiks papildinātas ar ekonometrisko analīzi.

LabIS sistēmas SPOLIS apakšsistēma: pašvaldību administratīvo datu par sociālo palīdzību analīze

LabIS sistēmas SPOLIS apakšsistēmas ietvaros apkopoto pašvaldību administratīvo datu analīzē iekļauti šādi rādītāji:

- ienākumu testētie pašvaldības sociālās palīdzības pabalsti;
- ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī;
- iedzīvotāji ar trūcīgas ģimenes (personas) statusu raksturojums, t.sk. sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām, pašvaldību (lielās pilsētas un novadu pašvaldības) un reģionu griezumā;
- trūcīgu personu/ ģimeņu ienākumu līmeņa, nabadzības riska sliekšņa un minimālā ienākuma līmeņa rādītāju salīdzinājums;
- maznodrošināto personu ienākumu līmenis, sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām, pašvaldību griezumā;
- ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstiem izlietoto līdzekļu maznodrošinātām personām apmērs, t.sk. pašvaldību griezumā (lielās pilsētas un novadu pašvaldības);
- GMI pabalsta saņēmēju (mājsaimniecību, personu ģimenēs) skaits un īpatsvars sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām, pašvaldību (lielās pilsētas un novadu pašvaldības) un reģionu griezumā;
- GMI pabalstam izlietoto līdzekļu apjoms, t.sk. pašvaldību griezumā (lielās pilsētas un novadu pašvaldības).

Datu analīzē tiks pamatā izmantotas aprakstošās statistikas metodes un attēlota rādītāju vērtības 2018. gadā un dinamika salīdzinājumā ar 2017. gadu. Datu analīzes rezultāti tiks atspoguļoti arī attēlu un tabulu formātā. Ja iespējams, tiks veikts administratīvo datu rādītāju salīdzinājums ar nabadzības un sociālās atstumtības rādītājiem, piemēram, nabadzības riska sliekšņa rādītāju.

LabIS VSAA mikro datu analīze par personām ar invaliditāti

LabIS dati par personām ar invaliditāti, kuras ir VSAA uzskaitē kā sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas (VSAA administratīvie mikro dati)³², ļauj analizēt personu ar invaliditāti ienākumu struktūru, aplūkojot tās tikai kā atsevišķas personas, nevis kā noteiktu mājsaimniecību locekļus. Izvērtējuma nolūkiem Pasūtītājs nodrošina VSAA 2018. gada mikro datu sagatavošanu un nodošanu izpildītājam tālākai apstrādei atbilstoši zemāk minētajiem principiem. VSAA datiem ir iekļauj informāciju par visām personām, sākot no 16 gadu vecuma, kurām attiecīgā gada ietvaros kaut vienu mēnesi ir noteikta invaliditāte (un piešķirta invaliditātes grupa).

VSAA mikro datu analīzē par personu ar invaliditāti ienākumiem ir analizējami šādi ienākumu veidi par 2018.gadu:

- vecuma pensija;
- invaliditātes pensija;
- apgādnieka zaudējuma pensija;
- izdienas pensija;
- valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts;
- apdrošināšanas atlīdzība sakarā ar nelaimes gadījumu darbā vai arodslimību;
- personas ar invaliditāti īpašas kopšanas pabalsts;
- transporta kompensācija;
- kaitējuma atlīdzība un valsts sociālais pabalsts ČAES seku likvidēšanas dalībniekiem;
- bezdarbnieka pabalsts;
- slimības pabalsts;
- papildus izdevumi saistībā ar nelaimes gadījumu darbā vai arodslimību;
- pabalsts par asistenta izmantošanu personām ar I grupas redzes invaliditāti;
- citi pabalsti, ja tādi pieejami;
- ienākumi no algota darba vai saimnieciskās darbības.

Analizētie ienākumi neaptver visus personu ar invaliditāti potenciālos ienākumus, proti, pašvaldību sniegtais atbalsts līdz šim analīzei nav bijis pieejams. Ienākumu veidu saraksts parāda, ka personu ar invaliditāti gadījumā tiek aplūkotas visas personas – gan darbspējas vecumā, gan vecuma pensijas vecumu sasniegušās (un saņēmušās) personas. Persona ir iekļaujama datos, ja gada ietvaros vismaz mēnesi tai ir bijusi piešķirta invaliditāte. Analīzes nolūkiem tiek šķirotas un atsevišķi atlasītas personas, kurām invaliditāte bijusi visu gadu (divpadsmit mēnešus) un personas, kuras mikro datu masīvā ir nepilnu gadu.

VSAA mikro dati ļauj noteikt šādus personu ar invaliditāti ienākumus raksturojošos rādītājus:

- sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju skaits un īpatsvars dalījumā pa maksājumu un pakalpojumu veidiem dalījumā pēc traucējumu veida un invaliditātes grupas;

³² VSAA mikro datu analīzes apraksts iziet no iepriekš veiktajā izvērtējumā sniegtās informācijas, sk.: Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020), “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejams: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/content/gala_zinojums_4_izvertejums.pdf (skatīts 27.04.2021.).

- aprēķini par saņemto sociālo transfertu kopējo īpatsvaru (procentos) no visiem personas ienākumiem dalījumā pēc invaliditātes grupas un funkcionālo traucējumu veida;
- personu ar invaliditāti vidējie ienākumi (mēnesī, EUR) dalījumā pa ienākumu veidiem (sociālie transferti, nodarbinātība, kopējie ienākumi) un personas raksturojuma – invaliditātes veida un funkcionāli traucējumu veida;
- strādājošu un nestrādājošu personu ar invaliditāti vidējie ienākumi (mēnesī, EUR) dalījumā pēc personas raksturojuma – invaliditātes veida un funkcionāli traucējumu veida;
- personu ar invaliditāti īpatsvars (procentos), kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem nepārsniedz nabadzības riska sliekšni dalījumā pēc personas raksturojuma – pēc invaliditātes veida un funkcionālo traucējumu veida;
- personu ar invaliditāti īpatsvars (procentos), kuru kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni dalījumā pēc personas raksturojuma – pēc invaliditātes veida un funkcionālo traucējumu veida.

Pieejamie dati ļauj sniegt pārskatu arī pēc šādiem griezumiem: personas dzimums un vecuma grupa.

Statistikas datu kvalitātes analīze

Lai veiktu 3.2.5. uzdevumu, t.i., sagatavotu datu kvalitātes analīzi ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības jomā par 2018. gadu, tāpat kā iepriekšējos izvērtējumos, tiks veikts datu avotu novērtējums, balstoties uz zemāk minētiem kritērijiem³³:

1. Datu avota uzticamība un datu iegūšanu raksturojošās informācijas pārskatāmība:
 - a. Iestādes/ organizācijas, kas veikusi datu vākšanu, profesionalitāte (likumā vai līgumā noteikts deleģējums vākt konkrētos datus, specializācija, ekspertīze);
 - b. pakāpe, kādā iestādei vai organizācijai ir pieejami visi dati par mērāmo jomu;
 - c. datu vākšanas sākotnējais mērķis vai nolūks.
2. Iegūto datu kvalitāte:
 - a. metodes, kādas ir pielietotas datu ieguvē, šo metožu priekšrocību un trūkumu izvērtējums (aptauju gadījumā: ģenerālā kopuma definīcija, izlases vienības definīcija, pielietotā izlases metode, aptaujas metode, sasniegto respondentu skaits);
 - b. mērījuma precizitāte;
 - c. mērījuma atbilstība izvērtējuma mērķim (t.sk. aptvertajam laika posmam);
 - d. datu (atkārtotas/ regulāras) iegūšanas procesa sarežģītība (komplicētība).
3. Datu savietojamība:
 - a. datu salīdzināmības iespējas laikā un telpā;
 - b. mērīto indikatoru stabilitāte (mērīšanas instrumentu nemainīgums);
 - c. mērīto indikatoru jūtīgums pret sociālās situācijas (realitātes) izmaiņām;
 - d. dažādu datu avotu un indikatoru savietojamība kompleksas analīzes vajadzībām.

³³ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020), “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejams: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/content/gala_zinojums_4_izvertejums.pdf (skatīts 27.04.2021.).

Balstoties uz šiem kritērijiem, tiks veikta sekundāra pētījumu/ aptauju/ apsekojumu/ administratīvo datu atlase, lai papildinātu nabadzības, nevienlīdzības un sociālās atstumtības rādītāju analīzi tajās sociālās atstumtības riska grupās, par kurām EU-SILC dati nav pietiekami. Jānorāda, ka nozīmīgāko datu avotu, kas pieejami par attiecīgo jomu vai mērķa grupu, kvalitātes analīze ir veikta iepriekšējos – 2015. un 2016. gada; kā arī 2017. gada – izvērtējumos, tāpēc šajā izvērtējumā uzmanība tiks vērsta drīzāk uz izpratnes padziļināšanu. Attiecīgi TS 3.3.2. uzdevuma veikšana tiks balstīta gan uz šajā izvērtējumā, gan iepriekšējos izvērtējumos gūtajiem secinājumiem.

1.4. uzdevuma izpilde, t.i., identificēšana, kuri no datiem turpmāk būtu izmantojami nabadzības, sociālās atstumtības un/vai ienākumu nevienlīdzības samazināšanas izvērtēšanai un kāda papildu datu vākšana šim nolūkam būtu nepieciešama, tiks balstīta uz iepriekš veikto analīzi, aktualizējot iepriekšējā izvērtējumā par 2015., 2016. un 2017. gadu identificētos datu avotus.

Integrēta analīze

Integrētā analīze paredz apkopot visu sociālās atstumtības un nabadzības mazināšanas jomā veikto uzdevumu atziņas un secinājumus. Balstoties uz dokumentu analīzes un statistikas datu analīzes (un, ja būs attiecināms, ekspertu interviju) rezultātiem, tiks, pirmkārt, sagatavoti secinājumi par tiesību aktiem, kas stājušies spēkā 2018. gadā, pēc iespējas sniedzot atbildes uz šādiem jautājumiem:

- vai tiesību akti rada vai var radīt tiešu vai netiešu ietekmi uz nabadzības, sociālās atstumtības un / vai ienākumu nevienlīdzības situāciju;
- vai ieviestie tiesību akti kopumā ir sekmējuši nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju ienākumu palielināšanos 2018. gadā.

Otrkārt, tiks sagatavotas rekomendācijas par nepieciešamajiem uzlabojumiem rīcībpolitikā (t.sk. normatīvo aktu pilnveidi) nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai. Sagatavotās rekomendācijas tiks izklāstītas vispārējā stāstījuma formā, kā arī tiks apkopotas šādā (iepriekšējos ziņojumos pielietotā) formātā:

<i>Identificētā problēma:</i>	<i>Problēma, kas izriet no veiktās analīzes</i>
<i>Uzdevumi vai pasākumi izvirzītās problēmas mazināšanai/novēršanai:</i>	<i>Uzdevumi vai pasākumi, kuru īstenošanas rezultātā problēma tiks risināta, un ko apliecina izvērtējumā veiktie aprēķini un analīze</i>

1.2. Tiesību aktu un rīcībpolitikas izmaiņas 2018. gadā sociālās atstumtības un nabadzības, kā arī ienākumu nevienlīdzības mazināšanas jomā

Tiesību akti, kas stājas spēkā 2018. gada laikā, sākotnēji tika identificēti, veicot to atlasī vortālā www.likumi.lv. Piemērojot tiesību aktu atlasē kritērijus “stājies spēkā periodā no 01.01.2018. līdz 31.12.2018., spēkā esošs, vēl nav spēkā, zaudējis spēku”, no minētās tiesību aktu datu bāzes tika atlasīti **1102 tiesību akti** – 235 likumi un 863 MK noteikumi, ņemot vērā grozījumus. No šiem tiesību aktiem 934 tika pieņemti 2018. gadā, 167 – 2017. gadā un tikai viens – 2016. gadā. Balstoties uz tiesību aktu nosaukumu un anotāciju vispārēju sākotnējo izvērtējumu, no visiem tiesību aktiem, kuri stājās spēkā 2018. gadā, par tādiem, kuriem varētu būt ietekme uz **iedzīvotāju, īpaši nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto mērķa grupu, rīcībā esošajiem tiešajiem un/vai netiešajiem ienākumiem** īstermiņā vai ilgtermiņā (saskaņā ar TS 3.1., 3.3. uzdevumiem), tika atzīti un tālākai padziļinātai analīzei atlasīti **18 likumi** un **26 MK noteikumi**, t.sk. to grozījumi. Tiesību aktu analīzē, ievērojot Izvērtējuma darba uzdevumus, nav iekļauti MK noteikumi un to grozījumi, kas regulē Darbības programmas „Izaugsme un nodarbinātība” specifiskā atbalsta mērķu īstenošanas nosacījumus. Tāpat šajā analīzē nav iekļauti tiesību akti, kuri tika pieņemti 2018. gadā, bet to stāšanās spēkā datums noteikts pēc 31.12.2018., jo tiem nebija iespējama ietekme uz iedzīvotāju ienākumiem 2018. gadā. Tiesību aktu izmaiņu apsekojuma rezultāti par visiem tiesību aktiem atbilstoši analīzes kritērijiem ir apkopoti 8. pielikumā.

Tiesību aktu analīze (atbilstoši TS 3.1. uzdevumam) ir pamatā balstīta uz **tiesību aktu projektu sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju) analīzi**, aptverot šādus aspektus: identificētās problēmas, plānotie pasākumi to mazināšanai, izmaiņu ietekme uz mērķa grupas tiešajiem un/vai netiešajiem ienākumiem (sk. jēdzienu un terminu skaidrojumu), ir/nav mērķēts atbalsts un mērķētā atbalsta veids. **Mērķēts atbalsts** šajā analīzē ir tāds atbalsts, kas **tieši vērsts uz iedzīvotāju grupām ar augstākiem nabadzības riskiem, zemākiem ienākumiem un augstākiem ienākumu nevienlīdzības un sociālās atstumtības rādītājiem** tādā nozīmē, ka īstenotais rīcībpolitikas pasākums paredzēts tieši konkrētu mērķa grupu ienākumu palielināšanai vai situācijas (kopējās labklājības) uzlabošanai.

1.2.1.-1.2.4. sadaļās, balstoties uz atlasīto **tiesību aktu un to anotāciju analīzi** (datu avots: vortāls www.likumi.lv), NRP „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai progresa ziņojumu par 2018. gadu, LM publiskoto informāciju par izmaiņām sociālās politikas jomā, politikas plānošanas dokumentiem, iepriekš veiktiem pētījumiem un ziņojumiem konkrētajā politikas nozarē, Valsts kontroles pētījumu ziņojumiem, kā arī citām izvērtējuma mērķim un uzdevumiem atbilstošām publikācijām, ir apkopotas galvenās izmaiņas rīcībpolitikā 2018. gadā ar ietekmi uz sociālās atstumtības un nabadzības, kā arī ienākumu nevienlīdzības mazināšanu. Tika veikta arī 2019., 2020. gadā veikto izvērtējumu³⁴ par laika periodu no 2015. gada līdz 2017. gadam tiesību aktu analīzes rezultātu sekundārā izpēte, ņemot vērā,

³⁴ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”. Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020), “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejami: <https://www.lm.gov.lv/lv/projekts/ikgadejs-nabadzibas-un-socialas-atstumtibas-mazinasanas-ricibpolitikas-izvertejums> (sk. 11.05.2021.).

ka rīcībpolitikas pasākumu ietekme var būt gan tūlītēja, gan izpausties pēc ilgāka perioda. Tā kā minētajos izvērtējumos tiesību aktu analīzes uzdevums ir vienāds, ir pielietota vienota metodika, šāda sekundārā iepriekšējo periodu rīcībpolitikas izmaiņu izpēte var sniegt izpratni par iepriekšējos izvērtējumos aptvertajos periodos īstenoto rīcībpolitikas pasākumu iespējamo ietekmi uz iedzīvotāju ienākumiem 2018. gadā.

Izmaiņas, kas stājušās spēkā 2018. gadā, ar mērķi ietekmēt iedzīvotāju ienākumus, nabadzības un sociālās atstumtības riskus tika **veiktas dažādās politikas jomās un nozarēs**³⁵ – sociālās aizsardzības, sociālās iekļaušanas, nodokļu, bērnu un ģimenes, darba, mājokļa, sabiedriskā transporta un veselības aprūpes politikas nozarēs. Pieņemto izmaiņu detalizēts apkopojums skatāms Starpziņojuma 2. melnraksta 8. pielikumā. 1.2. nodaļā apkopotas izmaiņas, kurām izvērtējuma autoru skatījumā ir vērā ņemama ietekme uz iedzīvotāju tiešajiem vai netiešajiem ienākumiem. Tiesību aktu izmaiņu un no tām izrietošo rīcībpolitikas pasākumu 2018. gadā apskats ir strukturēts atbilstoši politikas jomām un nozarēm, kurās izmaiņas notikušas.

1.2.1. Darba politika: minimālā darba alga, nodarbinātības veicināšana un bezdarba mazināšana

2018. gadā turpināja augt **vidējā bruto darba samaksa**. Salīdzinot ar 2017. gadu, tā palielinājās par 78 EUR jeb 8,4% un bija 1004 EUR (2017. gadā - 926 EUR). Ja iepriekšējos gados bija novērojams straujāks algu kāpums privātajā sektorā (2016. gadā par 2,1 procentpunktu, 2017. gadā – par 1,1 procentpunktu), tad 2018. gadā šis rādītājs izlīdzinājās un abos sektoros algu pieaugums bija aptuveni vienāds – tas bija kāpis par 8,5% sabiedriskajā sektorā un par 8,4% privātajā sektorā. Sabiedriskajā sektorā vidējā alga 2018. gadā bija 1032 EUR, bet privātajā – 991 EUR. Sabiedriskā sektora algu pieauguma izlīdzināšanos ar privāto sektoru ietekmēja gan tie faktori, kas vidējo darba samaksas pieaugumu kopumā (sk. zemāk), gan darba samaksas pieaugums atsevišķām sabiedriskā sektora strādājošo kategorijām aizsardzības un veselības resoros³⁶, kā arī Valsts ieņēmumu dienestā³⁷.

CSP aprēķini par vidējās mēneša bruto algas līmeņu atšķirībām Latvijas reģionos 2018. gadā liecina, ka viszemākā vidējā bruto darba samaksa bijusi Latgalē – 701 EUR par pilnas slodzes darbu, Vidzemē – 803 EUR, Zemgalē – 848 EUR, Kurzemē – 858 EUR, bet Pierīgā – 949 EUR. Rīgā 2018. gadā vidējā darba samaksa bija 1129 EUR, un, salīdzinot ar 2017. gadu, tā pieauga par 85 EUR jeb 8,1 %. Pārējos reģionos vidējās bruto algas pieaugums bija šāds: Kurzemē – par 10,8 %, Latgalē – par 9,6 % un Pierīgā – par 8,9 %, Zemgalē – 7,9 %.³⁸

³⁵ Politikas nozaru klasifikācija atbilstoši 07.04.2009. MK noteikumu Nr.300 “Ministru kabineta kārtības rullis” 3. pielikumam. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/190612-ministru-kabineta-kartibas-rullis> (sk. 11.05.2021.)

³⁶ Saskaņā ar 28.11.2017. MK noteikumiem Nr. 696 “Grozījumi Ministru kabineta 2013. gada 29. janvāra noteikumos Nr. 66 “Noteikumi par valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku darba samaksu un tās noteikšanas kārtību””. Tika precizētas MK noteikumu Nr.66 2.pielikumā 1. - 6.mēnešalgu grupas attiecīgās mēnešalgas, 4.1 pielikumā 1. - 3.mēnešalgu grupas attiecīgās mēnešalgas, sabalansējot mēnešalgas ar minimālās darba algas pieaugumu ar 01.01.2018., kā arī vienlaikus sekmējot darbinieku konkurētspēju un motivāciju.

³⁷ Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai progresa ziņojums. Rīga, 2019. gada aprīlis, 5.lpp.

³⁸ CSP (01.03.2019.). Vidējā alga pirms nodokļu nomaksas 2018. gadā bija 1004 EUR. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/darba-samaksa/meklet-tema/2608-darba-samaksa-2018-gada> (sk. 18.06.2021.)

Vidējā **neto darba samaksa** (aprēķināta, izmantojot darba vietā piemērojamos darba nodokļus) 2018. gadā bija 742 EUR jeb 73,9 % no bruto algas. Gada laikā tā pieauga par 9,9 %, uzrādot par 1,5 procentpunktiem straujāku pieauguma tempu nekā atalgojums pirms nodokļu nomaksas.³⁹ Reālā neto darba samaksa, ņemot vērā patēriņa cenu kāpumu par 2,5%, 2018. gadā palielinājās par 7,2% (2016. gadā tā pieauga par 4,6%, 2017. gadā – par 4,0% procentpunktiem), kas ir būtiskāks pieaugums nekā iepriekšējos divos gados. Vidējās darba samaksas izmaiņas ietekmēja vairāki faktori – minimālās darba algas pieaugums par 13,2%, nodokļu politikas izmaiņas – progresīvā iedzīvotāju ienākuma nodokļa ieviešana, neapliekamā minimuma apmēra izmaiņas⁴⁰, valsts sociālo apdrošināšanas iemaksu darba ņēmēju likmes pieaugums par 0,5 procentpunktiem, kā arī salīdzinoši mērenā inflācija (gada vidējā inflācija Latvijā 2018. gadā bija 2,5% apmērā, pazeminoties no 2,9% 2017. gadā)⁴¹.

Minimālā mēneša darba alga normāla darba laika ietvaros 2018. gadā tika palielināta **no 380 EUR uz 430 EUR**⁴². Turklāt tiesību normu grozījumi noteica, ka šāds minimālās algas apmērs saglabāsies turpmākos trīs gadus – 2018., 2019. un 2020. gadā. 2018. gadā, līdzīgi kā divos iepriekšējos gados, minimālā darba alga veidoja 43% no vidējās bruto darba algas. Minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšana tika veikta atbilstoši normāla darba laika ietvaros mēnesī noteiktām darba dienu stundām un apmaksātām svētku dienu stundām, ja darbinieks neveica darbu šajās svētku dienās, kas iekrīt darba dienās (saskaņā ar Darba likuma 74. panta pirmās daļas 8. punktu), un apmaksātām pirms svētku dienu stundām, kas iekrīt darba dienās (saskaņā ar Darba likuma 135. pantu), ja darbinieks neveica darbu šajās stundās. Saskaņā ar CSP datiem **2018. gadā vidēji 16,9% darbinieku saņēma minimālo darba algu vai mazāk** (2017. gadā tādi bija 19,1%)⁴³.

Minimālās algas palielināšana ir pasākums, kas **rīcībpolitikas līmenī ir paredzēts kā mērķēts atbalsts iedzīvotāju grupām ar augstākiem nabadzības riskiem un rada tiešu ietekmi uz šo grupu ienākumiem**. Primāri tas ietekmē strādājošos ar zemu atalgojumu (tos, kuru alga ir noteikta minimālās algas līmenī vai kuru alga ir atkarīga no minimālās darba algas likmes), samazinot šīs grupas īpatsvaru. Sekundārā līmenī tas ietekmē māsaimniecības, kurās vismaz kāds no tās locekļiem ir strādājošais, palielinot māsaimniecības rīcībā esošos kopējos ienākumus.⁴⁴ Minimālās algas nozīmi iedzīvotāju nabadzības un sociālās atstumtības problēmu risināšanas kontekstā aktualizējusi arī Eiropas Komisija. 2020. gadā Eiropas Komisija kopā ar dalībvalstīm uzsāka darbu pie vienotu kritēriju un procesu izstrādes minimālās algas veidošanā katrā dalībvalstī. 28.10.2020. tika publiskots Eiropas Komisijas darba dokuments par priekšlikumiem Eiropas Parlamenta un Padomes direktīvai par adekvātu minimālo algu Eiropas Savienībā. Dokumentā skaidrots, ka adekvāta minimālā alga ir kā

³⁹ Turpat.

⁴⁰ Turpat.

⁴¹ Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai progresa ziņojums. Rīga, 2019. gada aprīlis, 5.lpp.

⁴² Izmaiņas veiktas atbilstoši 29.08.2017. MK noteikumiem Nr. 511 “Grozījums Ministru kabineta 2015. gada 24. novembra noteikumos Nr. 656 “Noteikumi par minimālās mēneša darba algas apmēru normālā darba laika ietvaros un minimālās stundas tarifa likmes aprēķināšanu””. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/293183> (sk. 18.06.2021.)

⁴³ CSP (22.02.2019.). 2018. gadā bija nodarbināti 64,5% Latvijas iedzīvotāju. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nodarbinatiba/meklet-tema/2582-nodarbinatiba-2018-gada> (sk. 18.06.2021.).

⁴⁴ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020). “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”, 48. lpp.

garants taisnīgiem darba un dzīves apstākļiem. “Ja alga noteikta atbilstošā līmenī, tā nodrošina darba ņēmējiem pienācīgu iztiku, uztur iekšzemes pieprasījumu, pastiprina stimulus strādāt un samazina nodarbinātu personu nabadzību un nevienlīdzību algu sadalījuma zemākajā līmenī.”⁴⁵

Kā jau norādīts un ar dažādu mājsaimniecību ienākumu modeļu aprēķiniem ilustrēts iepriekšējos nabadzības un sociālās atstumtības izvērtējumos par 2015., 2016., 2017. gadu⁴⁶, **minimālās algas palielināšanas ietekme uz mājsaimniecību var būtiski variēt atkarībā no mājsaimniecības locekļu skaita, vecuma un darbības.**

2018. gadā **minimālās algas apmērs pēc nodokļu nomaksas personai bez apgādājamiem bija 346 EUR**, kas veidoja 85% vienas personas mājsaimniecības nabadzības riska sliekšņa vērtības (409 EUR) (2016. gadā - 82%, 2017. gadā – 75%). Salīdzinot ar 2017. gadu, minimālās algas neto apmēru personai bez apgādājamiem bija palielinājies par 71 EUR jeb 26% (2017. gadā pieaugums attiecībā pret 2016. gadu bija tikai 3 EUR jeb 1,3%). Darba devēja izmaksas uz vienu darbinieku ar minimālo algu palielināja par 63,95 EUR jeb 13,6% (2017. gadā šie rādītāji bija attiecīgi 12 EUR un 2,7%). Te jāņem vērā arī izmaiņas darba devēju VSAOI līmeņa kāpumā par 0,5 procentpunktiem (arī darba ņēmējiem, kā jau iepriekš norādīts, VSAOI likme pieauga par 0,5 procentpunktiem). Šie aprēķini par minimālās algas pieauguma ietekmi uz darba devēja izdevumiem apstiprina jau iepriekšējos gados secināto, ka līdz ar minimālās algas celšanu, palielinās darba devēju izmaksas, attiecīgi arī produktu un pakalpojumu cenas, kā rezultātā ieguvums no minimālās algas celšanas ir mazāks, nekā plānots. Tāpat minimālās algas var aktivizēt arī ēnu ekonomikas procesu, palielinot aplokšņu algas, samazinot darbinieku slodzes vai pārejot uz uzņēmuma līgumiem, lai samazinātu darba devēja izdevumu apmēru. Tajā pašā laikā minimālo algu celšana ietekmē iedzīvotāju kopējo algu palielinājumu.

Modelējot, kā minimālās algas pieaugums 2018. gadā ietekmēja situāciju **mājsaimniecībai ar diviem pieaugušajiem** (pieņemot, ka abiem ir minimālā alga un uz katram pieaugušajam ir norādīts viens apgādājamais) **un diviem bērniem vecumā līdz 14 gadiem**, aprēķini rāda, ka tās neto ienākumi 2018. gadā būtu 764 EUR mēnesī (2017. gadā – 632 EUR), kas bija 89% no nabadzības riska sliekšņa ilustratīvās vērtības (859 EUR) šāda tipa mājsaimniecībām (2017. gadā – 82%, 2016. gadā – 90%). Tas nozīmē, ka šīm ģimenēm ienākumi no strādājošo mājsaimniecības locekļu atalgojuma palielinājās par 132 EUR jeb 21% (2017. gadā – par 8 EUR jeb par 1,3%), kas ir par 5 procentpunktiem mazāk kā vienas personas mājsaimniecībai bez apgādājamiem. Šo aprēķinu interpretācijā, t.sk. salīdzinājuma veikšanā ar 2017. gadu, jāņem vērā 2018. gadā notikušās izmaiņas IIN un VSAOI likmēs. 2018. gadā stājās spēkā diferencētais neapliekamais minimums, savukārt neapliekamais minimums par apgādībā esošām personām pieauga no 175 EUR uz 200 EUR mēnesī.

⁴⁵ Eiropas Komisija (28.10.2020.). Komisijas dienestu darba dokuments. Ietekmes novērtējuma kopsavilkuma ziņojums. Pavaddokuments dokumentam “Priekšlikums Eiropas parlamenta un Padomes direktīva par adekvātu minimālo algu Eiropas Savienībā”.

⁴⁶ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ilgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”. Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020), “Ilgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejami: <https://www.lm.gov.lv/lv/projekts/ikgadejs-nabadzibas-un-socialas-atstumtibas-mazinasanas-ricibpolitikas-izvertejums> (sk. 16.07.2021.).

Salīdzinot ienākumus no minimālās algas 2018. gadā **vienai personai bez apgādājamiem un ar vienu apgādājamo**, aprēķini rāda, ka pirmajā gadījumā neto ienākumi ir 346 EUR, otrajā gadījumā – 382 EUR. Uz vienu ekvivalento patērētāju, piemēram, viena vecāka ģimenei ar bērnu līdz 14 gadiem mēneša ienākumi no algotā darba, bija 267 EUR pieaugušajam un 115 EUR bērnam, piemērojot bērnam koeficientu 0,3. Salīdzinot šo abu mājsaimniecību tipu pieaugušos, secināms, ka tam, kuram ir apgādībā bērns, ekvivalentie ienākumi ir mazāki par 79 EUR jeb 23%. Savukārt, ja bērns ir vecāks par 14 gadiem, tad viena vecāka ģimenei pie tādiem pašiem nosacījumiem ienākumi uz vienu ekvivalento patērētāju bija 191 EUR (191 EUR kā uz pieaugušo, tā uz apgādājamo bērnu), kas ir par 155 EUR jeb 45% mazāk nekā vienai personai bez apgādājamiem. Attiecīgi var secināt, ka 2018. gadā, tāpat kā iepriekšējos gados, **viena vecāka mājsaimniecības gadījumā ienākumi, ņemot vērā tikai ienākumus no minimālās algas, uz vienu ekvivalento patērētāju bija būtiski mazāki nekā vienas personas mājsaimniecībai.**

Līdz ar minimālās mēneša darba algas pieaugumu 2018. gadā no 380 EUR uz 430 EUR mēnesī tika atbilstoši **palielināts arī minimālais uzturlīdzekļu apmērs katram bērnam**, kas vecākam jānodrošina katram savam bērnam neatkarīgi no mantas stāvokļa un spējas uzturēt bērnu. Tā aprēķināšanas kārtība ir noteikta 15.01.2013. MK noteikumos Nr. 37 „Noteikumi par minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam”, ņemot vērā valstī noteikto minimālo mēneša darba algu un bērna vecumu: 25 % apmērā no valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas katram bērnam no viņa dzimšanas līdz septiņu gadu vecumam (2017.gadā – 95 EUR mēnesī, 2018. gadā – 107,50 EUR); 30% apmērā no valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas katram bērnam no septiņu gadu vecuma sasniegšanas līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai (2017.gadā – 114 EUR, 2018. gadā – 129 EUR).⁴⁷ Izmaiņas minimālajā uzturlīdzekļu apmērā vērtējamas kā **mērķēts atbalsts bērniem, kuru ikdienas aizgādību īsteno viens no vecākiem, bet plašākā izpratnē viena vecāka mājsaimniecībām**, kas ir viena no nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautajām grupām. 2018. gadā 14% (jeb 31 137) no visām mājsaimniecībām ar bērniem bija viena vecāka mājsaimniecības, kas, salīdzinot ar 2017. gadu absolūtajos skaitļos, ir neliels samazinājums (2017. gadā – 21 244), bet īpatsvara izteiksmē rādītājs ir nemainīgs (arī 2017. gadā 14% no visām mājsaimniecībām ar bērniem bija viena vecāka mājsaimniecības). Valsts uzturlīdzekļu apmēra palielināšana, kaut arī nelielā apmērā, tomēr **ietekmēja šīs mērķa grupas tiešos ienākumus.**

Situācijās, kad vecāks negrib vai nespēj nodrošināt bērnam minimālos uzturlīdzekļus, bērns no Uzturlīdzekļu garantiju fonda saņem valstī noteiktos minimālos uzturlīdzekļus, kuriem pēc būtības jābūt tādā apmērā, kā to nosaka augstāk minētie MK noteikumi Nr. 37. Taču, ņemot vērā 08.09.2017. MK sēdes protokollēmuma Nr. 44 1. 9. un 10. punktu⁴⁸, no Uzturlīdzekļu garantiju fonda izmaksājamo uzturlīdzekļu apmērs 2018. gadā un 2019. gadā bija samazināms, lai spētu nodrošināt valsts garantētos uzturlīdzekļus visiem bērniem, kuriem tie saskaņā ar Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumu pienākas. Līdz ar to 22.11.2017. tika pieņemti grozījumi Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā, kas pēc būtības attiecās uz no Uzturlīdzekļu garantiju fonda izmaksājamo minimālo uzturlīdzekļu apmēru no 01.01.2018. Nosakot no Uzturlīdzekļu garantiju fonda izmaksājamo minimālo uzturlīdzekļu apmēru,

⁴⁷ 15.01.2013. MK noteikumi Nr.37 “Noteikumi par minimālo uzturlīdzekļu apmēru bērnam”. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=254128> (sk. 17.06.2021.)

⁴⁸ Sk. Likumprojekta “Grozījumi Uzturlīdzekļu garantiju fonda likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju). Pieejams: [LP teksts \(saeima.lv\)](http://LP.teksts.saeima.lv) (sk. 19.06.2021.).

tika paredzēts pakāpenisks uzturlīdzekļu izmaksas palielinājums saistībā ar minimālās algas paaugstināšanu. Attiecīgi 2018. gadā par katru bērnu no viņa piedzimšanas līdz 7 gadu vecuma sasniegšanai no Uzturlīdzekļu garantiju fonda izmaksājamo minimālo uzturlīdzekļu apmērs tika noteikts 23% apmērā no MK noteiktās minimālās mēneša darba algas (98,90 EUR), par katru bērnu no 7 gadu vecuma sasniegšanas līdz 18 gadu vecumam un par katru pilngadīgu personu no 18 gadiem līdz 21 gada vecumam – 27,5 % apmērā no MK noteiktās minimālās mēneša darba algas (118,25 EUR). Savukārt periodā no 01.01.2019. līdz 31.12.2019. uzturlīdzekļus no Uzturlīdzekļu garantiju fonda tika paredzēts izmaksāt šādā apmērā - par katru bērnu no viņa piedzimšanas līdz 7 gadu vecuma sasniegšanai – 24 % apmērā no MK noteiktās minimālās mēneša darba algas (103,20 EUR), par katru bērnu no 7 gadu vecuma sasniegšanas līdz 18 gadu vecumam un par katru pilngadīgu personu no 18 gadiem līdz 21 gada vecumam – 28,5 % (122,55 EUR) apmērā no MK noteiktās minimālās mēneša darba algas. Šādas izmaiņas izvērtējuma autoru skatījumā nostādīja nevienlīdzīgā situācijā bērnus, kuru vecāki negrib vai nevar pildīt savu pienākumu nodrošināt bērnu ar minimālajiem uzturlīdzekļiem, ar bērniem, kuru vecāki to nodrošina. Vienlaikus, kā skaidrots likumprojekta anotācijā⁴⁹, Latvijas Republikas Satversmes tiesa norādījusi, ka samazināts minimālo uzturlīdzekļu apmērs no Uzturlīdzekļu garantiju fonda nav pretrunā ar Satversmi, jo valstij ir rīcības brīvība to metožu un mehānismu izvēlē, ar kādiem tā nodrošina personas (šajā gadījumā bērnu) tiesības uz sociālo nodrošinājumu, t.sk. izvērtējot valsts ekonomiskās iespējas un citus apstākļus, valsts var “veidot sociālās drošības sistēmu, nosakot tās darbības vispārējos principus, līdzekļu iemaksāšanas, administrēšanas, pārvaldīšanas un izmaksāšanas noteikumus”⁵⁰.

01.04.2018. stājās spēkā **Sociālā uzņēmuma likums** (12.10.2017.). Atbilstoši vispārpieņemtai starptautiskai praksei sociālais uzņēmums ir uzņēmums, kura galvenais mērķis ir sociālas ietekmes radīšana.⁵¹ Likuma mērķis ir noteikts **veicināt sabiedrības dzīves kvalitātes uzlabošanu un sekmēt sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu nodarbinātību**, radot sociālajiem uzņēmumiem labvēlīgu saimnieciskās darbības vidi. Kā skaidrots likuma anotācijā⁵², Latvijā iepriekš nebija izstrādāts tiesiskais regulējums, kas ļautu nošķirt sociālos uzņēmumus no ikviena cita uzņēmuma vai NVO, tāpat nebija radīti arī kādi īpaši valsts atbalsta instrumenti, kas veicinātu šādu uzņēmumu izveidi vai darbības paplašināšanos. Lai sociālie uzņēmumi varētu veidoties, to darbība būtu sekmīga un tie paplašinātos, bija nepieciešams tiesiskais ietvars, paredzot gan kritērijus sociālā uzņēmuma statusa iegūšanai, gan kārtību, kā arī noteikumus, kā valsts atbalsta šāda veida uzņēmējdarbību. Saskaņā ar likumā ietvertu definīciju sociālais uzņēmums ir “sabiedrība ar ierobežotu atbildību, kurai (..) likumā noteiktajā kārtībā piešķirts sociālā uzņēmuma statuss un kura veic labvēlīgu sociālo ietekmi radošu saimniecisko darbību (piemēram, sociālo pakalpojumu sniegšana, iekļaujošas pilsoniskas sabiedrības veidošana, izglītības veicināšana, atbalsts zinātnei, vides aizsardzība un saglabāšana, dzīvnieku aizsardzība vai kultūras daudzveidības nodrošināšana)”. Likums nosaka sociālā uzņēmuma mērķa grupas, sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanas kritērijus, atbalsta pasākumus sociālajam uzņēmumam, darbības nosacījumus, ierobežojumus un uzraudzību, sociālo uzņēmumu reģistrēšanas kārtību un sociālo uzņēmumu komisijas darbību.

⁴⁹ Turpat.

⁵⁰ Turpat.

⁵¹ LM (16.06.2020.). Informatīvais ziņojums par sociālo uzņēmumu darbību un attīstību. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40488145> (sk. 18.06.2021.).

⁵² Sk. Likumprojekta “Sociālās uzņēmējdarbības likums” (anotācija). Pieejams: [LP teksts \(saeima.lv\)](http://www.saeima.lv) (sk. 19.06.2021.).

Šī izvērtējuma kontekstā būtisks ir likuma traktējums par **sociālās uzņēmējdarbības mērķa grupām**. Sociālā uzņēmuma mērķa grupu noteikšanu likums deleģē Ministru kabinetam. 2018. gadā, izvērtējot sociālekonomisko situāciju un tās ietekmi uz atsevišķām iedzīvotāju grupām, tika identificētas šādas mērķa grupas, kuras tika iekļautas 27.03.2018. MK noteikumos Nr. 173 “Noteikumi par sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupām un sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanas, reģistrēšanas un uzraudzības kārtību”⁵³:

- personas ar invaliditāti;
- personas ar garīga rakstura traucējumiem;
- personas, kurām noteikta atbilstība trūcīgas ģimenes (personas) statusam;
- bezdarbnieki, kuriem ir apgādājāmie, bezdarbnieki, kas vecāki par 54 gadiem, un ilgstošie bezdarbnieki;
- etniskā minoritāte romi;
- ieslodzītie vai personas, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietas;
- personas ar alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu, azartspēļu vai datorspēļu atkarības problēmām;
- personas, kuru dzīvesvieta ir deklarēta naktspatversmē;
- cilvēktirdzniecības upuri;
- personas, kurām ir piešķirts bēgļa, alternatīvais vai bezvalstnieka statuss;
- bāreņi un bez vecāku gādības palikušie bērni vecumā no 15 gadiem, kā arī šai grupai atbilstošas pilngadīgas personas līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai.

16.06.2020. LM informatīvajā ziņojumā par sociālo uzņēmumu darbību un attīstību skaidrots, ka sociālās uzņēmējdarbības mērķa grupas “ir tādas iedzīvotāju grupas, kurām ir apgrūtinātas iespējas gūt pietiekamus ienākumus, saņemt dažādus pakalpojumus un preces, kuras ir būtiski nepieciešamas pilnvērtīgai funkcionēšanai sabiedrībā. Sociālā atstumtība var rasties tādu sociālekonomisku faktoru kā nabadzības un bezdarba dēļ, diskriminācijas dēļ, piederības kādai noteiktai sabiedrības grupai u.c. faktoru dēļ”⁵⁴.

Likumprojekta izstrādes brīdī Latvijā bija apmēram 60 uzņēmumu vai NVO, kas pēc būtības atbilda sociālā uzņēmuma kritērijiem, kas dominē dažādos nacionālā un starptautiska mēroga dokumentos un pētījumos, raksturojot sociālo uzņēmumu spektru un pazīmes. Tika plānots, ka, pieņemot šo likumu, vidējā termiņā Latvijā vajadzētu izveidoties vismaz 200 sociālajiem uzņēmumiem. Saskaņā ar Sociālo uzņēmumu reģistra datiem 2018. gada astoņos likuma darbības mēnešos **sociālā uzņēmuma statuss tika piešķirts 27 uzņēmumiem**⁵⁵, tajos tika nodarbināti **86 darbinieki**⁵⁶, no kuriem daļa bija sociālās atstumtības riskam pakļauto grupu pārstāvji. 11 no šiem 27 uzņēmumiem (40%) bija reģistrēti kā darba integrācijas sociālie uzņēmumi, kas nozīmē, ka šie uzņēmumi radīja darba vietas sociālās atstumtības riskam pakļautām mērķa grupām. Sociālo uzņēmumu reģistra dati rāda, ka 2018. gadā

⁵³ Pieejami: [Noteikumi par sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupām un sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanas, reģistrēšanas un uzraudzības kārtību \(likumi.lv\)](http://likumi.lv) (sk. 18.06.2021.)

⁵⁴ LM (16.06.2020.). Informatīvais ziņojums par sociālo uzņēmumu darbību un attīstību, 5.lpp. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40488145> (sk. 18.06.2021.).

⁵⁵ Avots: <https://www.lm.gov.lv/lv/socialo-uznemumu-registrs> (sk. 18.06.2021.).

⁵⁶ Turpat, 12.lpp.

darba vietas tika radītas šādu mērķa grupu pārstāvjiem – personām ar invaliditāti (astoņos uzņēmumos), bezdarbniekiem, kuriem ir apgādājāmie, bezdarbniekiem vecākiem par 54 gadiem un ilgstošiem bezdarbniekiem (divos uzņēmumos), ieslodzītajiem vai personām, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietas (vienā uzņēmumā), personām ar garīga rakstura traucējumiem (divos uzņēmumos). 2018. gadā lielākās daļas (16 jeb 60%) no visiem reģistrētajiem sociālajiem uzņēmumiem darbība bija vērsta uz preču un produktu ražošanu un pakalpojumu sniegšanu sociālās atstumtības riskam pakļautajām mērķa grupām, lai atrisinātu konkrētu sociālo problēmu vai radītu labumu sabiedrībai, nevis palielinātu peļņu uzņēmumu īpašniekiem. Piemēram, uzņēmums projektē un ražo palīgierīces cilvēkiem ar kustību traucējumiem vai arī sniedz izglītības pakalpojumus, senioru un personu ar invaliditāti aprūpes pakalpojumus u.c. 2018. gadā sociālie uzņēmumi iesniegumos sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanai kopumā bija izvirzījuši 72 uzdevumus sociālā mērķa sasniegšanai, no tiem tika izpildīti 46 uzdevumi (jeb 64%), daļēji izpildīti četri un neizpildīti 22 uzdevumi.⁵⁷

Sociālās uzņēmējdarbības rīcībpolitikas un tās ietvaros īstenoto darbību aptverto mērķa grupu kā sociālā atbalsta guvēju apmērs nav precīzi nosakāms, ņemot vērā, ka šī sociālo uzņēmumu darbība var būt vērsta ne tikai uz darba integrāciju (radītas darba vietas sociālās atstumtības riskam pakļautajām mērķa grupām, kas ir statistiski izmērāms rādītājs), bet arī uz šo grupu pārstāvjiem kā tiešo labuma guvējiem mērķētu materiālo un nemateriālo resursu radīšanu. Turklāt, kā norādīts Latvijas sociālās uzņēmējdarbības asociācijas ziņojumā⁵⁸, 2018. gadā Latvijā bija līdz pat 200 juridiskām personām, kuras varētu *de facto* uzskatīt par sociālajiem uzņēmumiem. Pēc būtības **sociālās uzņēmējdarbības rīcībpolitikas pasākumi ir vērtējami kā mērķēts atbalsts, pirmkārt, sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu nodarbinātības veicināšanai un ienākumu gūšanai, otrkārt, šo grupu sociālo problēmu risināšanai un līdz ar to dzīves kvalitātes uzlabošanai.**

2018. gadā tika pilnveidota **aktīvās nodarbinātības pasākumu rīcībpolitika**⁵⁹, kas tiek īstenota ar valsts budžeta, Eiropas Savienības struktūrfondu vai citu finanšu avotu finansējumu. Tās mērķa grupas ir bezdarbnieki un darba meklētāji dažādās sociāli demogrāfiskajās grupās. 2018. gadā aktīvajos darba tirgus politikas (ADTP) pasākumos iesaistījās 91 757 reģistrēto bezdarbnieku (unikālās personas), kas piedalījās 250 618 aktivitātēs.⁶⁰ Šo pasākumu organizēšanu, īstenošanu un finansēšanas kārtību nosaka Ministru kabinets. Izvērtējuma periodā tika veikti un pieņemti divi

⁵⁷ Turpat, 21.lpp.

⁵⁸ Ūlande, M., Līcīte, L. (2018). Sociālā uzņēmējdarbība Latvijā: īss esošās situācijas pārskats. Latvijas Sociālās uzņēmējdarbības asociācija, 3.lpp. Pieejams: https://sua.lv/wp-content/uploads/2019/04/LSUA_report_2.pdf (sk. 18.06.2021).

⁵⁹ 2018. gadā aktīvajiem darba tirgus politikas (ADTP) pasākumiem novirzīti 47,3 milj. EUR, t.sk., ESF līdzfinansējums 26,8 milj. EUR. Aptuveni 29% no tā izlietots bezdarbnieku kvalifikācijas paaugstināšanai un pilnveidei, nedaudz vairāk kā 11% algoto pagaidu sabiedrisko darbu organizēšanai, aptuveni 12% atbalstītai nodarbinātībai, aptuveni 13% *Jauniešu garantijas* īstenošanai, 31% ilgstošo bezdarbnieku aktivizēšanai un 4% sociālās uzņēmējdarbības atbalstam. Avots: Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai progresa ziņojums. Rīga, 2019. gada aprīlis, 46.lpp.

⁶⁰ NVA (2019). Pārskats par bezdarba situāciju valstī (decembris), 12.lpp. Pieejams: https://www.nva.gov.lv/sites/nva/files/31_5c50679fcaa1c2.668174921.pdf (sk. 18.06.2021.).

apjomīgi grozījumi⁶¹ 25.01.2011. MK noteikumos Nr. 75 “Noteikumi par aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas un finansēšanas kārtību un pasākumu īstenotāju izvēles principiem”. 06.03.2018. MK noteikumu Nr.134 mērķis bija paredzēt **pastiprinātu profesionālās apmācības, pārkvalifikācijas, kvalifikācijas paaugstināšanas un neformālās izglītības ieguves pasākumu īstenotāju atbildību** par pasākumu īstenošanas nosacījumu neievērošanu. Būtiskākie pasākumi, kas tika iekļauti tiesību aktā un attiecās uz ADTP pasākumu tiešo mērķa grupu - bezdarbniekiem un darba meklētājiem – bija šādi:

- nodrošināt, ka vienlaicīgi tiek izsniegts lielāks kuponu skaits tiem bezdarbniekiem, kuri izteikuši vienādas apmācību vēlmes, lai vienkāršotu grupu komplektāciju šajās programmās;
- pēc valsts valodas programmas apguves, bezdarbniekam vai darba meklētājam izsniegt valsts valodas prasmes apliecību;
- bezdarbnieku un darba meklētāju reizi gadā var atkārtoti iesaistīt neformālās izglītības programmā valsts valodas apguvei vienā līmenī, ja bezdarbnieks nenokārto konkrētā līmeņa valsts valodas prasmes pārbaudes eksāmenu;
- jaunieši bezdarbnieki ar invaliditāti var iesaistīties subsidētajā nodarbinātībā “Jauniešu garantijas”⁶² programmas ietvaros no 15 gadu vecuma;
- atbalsta personas izmaksas tiek pielīdzinātas vidējai stundas tarifa likmei sociālajam darbiniekam darbam ar personām ar funkcionāliem traucējumiem - 6 EUR stundā, kas kopā ar sakaru un transporta izmaksām veido 7 EUR stundā;
- pasākuma „Darbam nepieciešamo iemaņu attīstība nevalstiskajā sektorā” un pasākuma „Darbniecas jauniešiem” ietvaros ir pieejama stipendija, kuras mērķis ir nodrošināt bezdarbniekam finanšu līdzekļus nokļūšanai pasākuma īstenošanas vietā un ēdināšanas izdevumu segšanai, stipendijas apmērs tiek aprēķināts, ņemot vērā tās dienas, kurās bezdarbnieks piedalās pasākumā (5 EUR par dalības dienu);
- noteikt, ka atbalstu reģionālajai mobilitātei var saņemt, arī uzsākot darba attiecības Rīgā, vienlaikus novēršot to, ka atbalsts reģionālajai mobilitātei tiek nodrošināts transporta vai īres izmaksu segšanai vienas pilsētas (Rīgas) robežās;
- lai pretendētu uz atbalstu reģionālajai mobilitātei, darba vai apmācību vietai jāatrodas vismaz 15 km attālumā no personas deklarētās dzīvesvietas (iepriekšējo 20 km vietā);
- mobilitātes atbalsta pasākumos iesaista nodarbināto vai bezdarbnieku, kurš norādītajā dzīvesvietā ir deklarēts vismaz sešus mēnešus vai šajā laikā ir mainījis deklarēto dzīvesvietu un gan jaunā, gan iepriekšējā dzīvesvieta atrodas vienas pašvaldības administratīvajā teritorijā, izņemot gadījumus, kad konkrētā dzīvesvieta ir personas pirmā deklarētā dzīvesvieta Latvijā.

⁶¹ 06.03.2018. MK noteikumi Nr. 134 “Grozījumi Ministru kabineta 2011. gada 25. janvāra noteikumos Nr. 75 “Noteikumi par aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas un finansēšanas kārtību un pasākumu īstenotāju izvēles principiem””; 18.12.2018. MK noteikumi Nr. 839 “Grozījumi Ministru kabineta 2011. gada 25. janvāra noteikumos Nr. 75 “Noteikumi par aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas un finansēšanas kārtību un pasākumu īstenotāju izvēles principiem””.

⁶² “Jauniešu garantija” ir iniciatīva, kuras mērķis ir palīdzēt jauniešiem atgriezties izglītības iestādē vai iekļauties darba tirgū, tādējādi mazinātos jauniešu bezdarbs un uzlabotos konkurētspēja darba tirgū. “Jauniešu garantijas” piedāvātie atbalsta pasākumi norisinājās no 2014. līdz 2020. gadam.

18.12.2018. MK noteikumu Nr. 839 mērķis bija pilnveidot ADTP pasākumu īstenošanas nosacījumus, lai nodrošinātu bezdarbniekiem efektīvāku atbalstu darba meklēšanā un nodrošinātu mērķētākus atbalsta pasākumus. Galvenās tiesību aktā iekļautās pasākumu grupas bija šādas:

- izstrādāti alternatīvi valsts atbalsta piešķiršanas nosacījumi darba devējiem, kuri nodrošina subsidētās darba vietas;
- palielināts finanšu atbalsts bezdarbniekiem, kuri piedalās mobilitātes atbalsta pasākumos, pasākumā „Algoti pagaidu sabiedriskie darbi” un pasākumos „Pasākumi komercdarbības vai pašnodarbinātības uzsākšanai”;
- pilnveidoti bezdarbnieku apmācību īstenošanas nosacījumi, izvirzot izglītības iestādēm papildu kvalitātes kritērijus, īstenojot bezdarbnieku apmācību.

Nodarbinātības valsts aģentūras apkopotā statistika liecina, ka 2018. gadā darbā iekārtojušies 63 633 bezdarbnieki, no kuriem gandrīz **22 516 jeb 35,4% bezdarbnieki ir iekārtojušies darbā pēc kāda ADTP pasākuma pabeigšanas**⁶³. Aktīvās nodarbinātības pasākumi vērtējami kā mērķēti pasākumi iedzīvotāju grupām ar augstākiem nabadzības riskiem, zemākiem ienākumiem un augstākiem ienākumu nevienlīdzības un sociālās atstumtības rādītājiem, jo tie paredzēti konkrētu mērķa grupu – **bezdarbnieku un darba meklētāju – tiešo ienākumu palielināšanai un nodarbinātības kā ienākumu gūšanas darbības iespēju uzlabošanai.**

Izvērtējot 2018. gadā pieņemtos un spēkā stājušos tiesību aktus darba politikas jomā, jānorāda arī izmaiņas tiesību normās⁶⁴, kas **nodrošina darba ņēmējiem pienākošo samaksu darba devēju maksātspējas gadījumos**. Likumā “Par darbinieku aizsardzību darba devēja maksātspējas gadījumā” (20.12.2001.)⁶⁵ ir noteikts, ka 5. pantā noteiktos prasījumus, kas saistīti ar darba ņēmēja samaksu⁶⁶, un ar tiem saistītos valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu un iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumus aprēķina, ņemot vērā darba devēja maksātspējas gadījuma iestāšanās dienā valstī noteikto minimālo mēneša darba algu. Piesaiste minimālajai algai tika noteikta 2009. gadā līdz brīdim, kad situācija gan ekonomikā, gan darba tirgū normalizēsies un garantiju fonda finanšu rādītāji būs stabili un prognozējami. 2018. gada sākumā garantiju fondā bija izveidojies uzkrājums 9 050 662 EUR apmērā, kas turpmāko piecu gadu griezumā pilnībā spētu nodrošināt no garantiju fonda apmierināmo darbinieku prasījumu segšanai nepieciešamos līdzekļus, palielinot katra prasījuma piesaisti no minimālās mēnešalgas uz pusotru minimālo mēnešalgu. Līdz ar to tika veiktas izmaiņas kalendāra dienas vidējās izpeļņas aprēķina formulā un formulas atšifrējumā. Tika noteikts, ka kalendāra dienas vidējā izpeļņa aprēķināma valstī noteiktajam minimālās mēneša darba algas apmēram darba devēja maksātspējas gadījuma iestāšanās dienā piemērojot koeficientu 1,5 un

⁶³ NVA (2019). Pārskats par bezdarba situāciju valstī (decembris), 3.lpp. Pieejams: https://www.nva.gov.lv/sites/nva/files/31_5c50679fcaa1c2.668174921.pdf (sk. 18.06.2021.).

⁶⁴ 23.01.2018. pieņemtie MK noteikumi Nr. 43 “Grozījumi Ministru kabineta 2011. gada 27. decembra noteikumos Nr. 995 “Maksātspējīgo darba devēju darbinieku prasījumu apmierināšanas un administratora atlīdzības izmaksas kārtība””.

⁶⁵ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/56944> (sk. 18.06.2018.).

⁶⁶ Darba samaksu par pēdējiem trim darba tiesisko attiecību mēnešiem 12 mēnešu periodā pirms darba devēja maksātspējas gadījuma iestāšanās; atlīdzību par ikgadējo apmaksāto atvaļinājumu, uz kuru tiesības iegūtas 12 mēnešu periodā pirms darba devēja maksātspējas gadījuma iestāšanās; atlīdzību par cita veida apmaksātu prombūtni pēdējo triju darba tiesisko attiecību mēnešos 12 mēnešu periodā pirms darba devēja maksātspējas gadījuma iestāšanās; atļaušanas pabalstu Darba likumā noteiktajos gadījumos, uz kuru tiesības iegūtas ne agrāk kā 12 mēnešu periodā pirms darba devēja maksātspējas gadījuma iestāšanās; kaitējuma atlīdzību par visu nesamaksāto laikposmu; kaitējuma atlīdzības summu par četriem gadiem uz priekšu.

reizinot iegūto summu ar 12 (kalendāra mēnešu skaits gadā) un dalot ar 365 (kalendāra dienu skaits gadā). Šis rīcībpolitikas pasākums vērtējams kā tāds, kuram **ir ietekme uz darba ņēmēju, kuru prasījumi tiek segti no valsts garantiju fonda, tiešajiem ienākumiem**. Vienlaikus tas nav mērķēts pasākums nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanai.

1.2.2. Nodokļu politika: iedzīvotāju tiešos un netiešos ienākumus ietekmējošo nodokļu izmaiņas

2017. gadā tika izstrādātas vidēja termiņa Valsts nodokļu politikas pamatnostādnes 2018. – 2021. gadam⁶⁷ (pieņemtas 24.05.2017.), kas paredz plašu nodokļu reformu. Tā, kā norādīts dokumentā, „ir vērsta uz tautsaimniecības izaugsmi un iedzīvotāju labklājības celšanu, t.sk., **ienākumu nevienlīdzības mazināšanu**”. Neraugoties uz to, ka izmaiņas nodokļu politikā tika pieņemtas 2017. gadā, to faktiskā īstenošana sākās 2018. gadā, kad stājās spēkā virkne tiesību normu. Turpinājumā ir raksturoti galvenie pasākumi, kas jau 2018. gadā radīja ietekmi uz iedzīvotāju tiešajiem un netiešajiem ienākumiem.

01.01.2018. stājās spēkā nozīmīgi un apjomīgi grozījumi likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” (pieņemti 28.07.2017.).⁶⁸ Tika ieviesta **progresīva iedzīvotāju ienākuma nodokļa (IIN) sistēma**, kas paredzēja, ka ienākumiem līdz 20 004 EUR gadā IIN likme tiek samazināta no 23% līdz 20%, ienākumiem no 20 004,01 EUR līdz 55 000 EUR gadā (2019. gadā – 62 800 EUR) saglabājas likme – 23%, bet ienākumiem no 55 000,01 EUR gadā (2019. gadā – 62 800,01 EUR) likme ir 31,4%. Piemēram, ja alga ir 1 800 EUR, tad 23% IIN netiek ieturēts no visas summas, bet gan diferencēti – par pirmajiem 1 667 EUR tiek ieturēti 20% IIN, bet par atlikušajiem 133 EUR – 23%. Visus atvieglojumus pilnā apmērā primāri atskaita no atalgojuma daļas, uz kuru attiecas 20%. Nodokļa likmi 31,4% apmērā nepiemēro algotā darba ienākumiem taksācijas gada laikā. Ienākuma izmaksātājs, no visiem ienākumiem, kas pārsniedz 1 667 EUR mēnesī ietur nodokli 23% apmērā, bet ja šie ienākumi pārsniedz 55 000 EUR taksācijas gadā (piemēram, taksācijas gada ienākumi ir 65 000 EUR), nodoklis no taksācijas gada ienākuma tiek aprēķināts un maksāts rezumējošā kārtībā pēc gada ienākumu deklarācijas iesniegšanas. Tātad, ja ienākumi pārsniedz 4 583 EUR mēnesī (55 000 EUR gadā), tad IIN likme par pārsniegto summu ir 31,4%, bet, raugoties uz gada ienākumiem kopā, IIN atbilstošā apmērā tiek summēts kā nomaksātie 23%, kuriem turklāt tiek pieskaitīta solidaritātes nodokļa daļa (izmaiņas solidaritātes nodoklī sk. zemāk). Jāņem vērā, ka situācijā, ja personai ir vairākas darba vietas, 20% IIN likme tiek piemērota izmaksas brīdī tajā darbavietā, kurā ir iesniegta nodokļu grāmatiņa (izdarīta attiecīgā atzīme EDS sistēmā). Pārējās darba vietās gūtajiem ienākumiem tiek piemērota 23% IIN likme. Veicot aprēķinu par gūtajiem ienākumiem gada griezumā un samaksāto IIN, ja ir izveidojusies IIN pārākums, to iespējams atgūt, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju.

⁶⁷ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/291013> (sk. 18.06.2021.).

⁶⁸ Pieejams: [Grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" \(likumi.lv\)](https://likumi.lv/ta/id/291013) (sk. 19.06.2021.).

1.2. tabula. Darba ņēmēju skaita sadalījums pēc mēneša bruto darba ienākumiem un dzimuma vidēji gadā (%)

EUR/ mēnesī	≥ 200,00	200,01– 400,00	400,01– 700,00	700,01– 1000,00	1000,01– 1500,00	1500,01– 2000,00	≤ 2000,01
%	6,8	9,0	29,6	20,8	18,5	7,4	7,8

Avots: CSP, DSN020. Darba ņēmēju skaita sadalījums pēc mēneša bruto darba ienākumiem un dzimuma vidēji gadā (%)

Kopumā lielākās daļa darba ņēmēju ik mēneša tiešie ienākumi IIN likmes samazinājuma rezultātā palielinājās (samazinājums attiecās uz tiem, kam bruto ienākumi mēnesī bija līdz 1 667 EUR). CSP dati par darba ņēmēju sadalījumu pēc mēneša bruto darba ienākumiem (sk. 1.2. tabulu) liecina, ka 2018. gadā 84,7% darba ņēmēju bruto ienākumi mēnesī no darba samaksas bija līdz 1 500 EUR mēnesī. Piemēram, darba ņēmēji ar 500 EUR lielu bruto algu mēnesī bez apgādībā esošām personām ieguva 22 EUR mēnesī IIN likmes samazinājuma dēļ. Mazākais pieaugums bija tiem darba ņēmējiem, kuru alga pirms nodokļu nomaksas bija robežās no 900 EUR līdz 1100 EUR (ikmēneša ienākumi palielinājās vien par 7–11 EUR). Savukārt iedzīvotājiem ar ļoti augstiem ienākumiem (sākot no 5 065 EUR mēnesī) ienākumi no darba samaksas samazinājās IIN progresivitātes dēļ.

Būtiski mainījās neapliekamā minimuma piemērošanas modelis, paredzot, ka taksācijas gada laikā maksātājam ik mēnesi tiek piemērots VID prognozētais neapliekamais minimums, aizstājot ar to minimālo mēneša neapliekamo minimumu. Izmaiņas nozīmēja arī to, ka tika mainītas diferencētā neapliekamā minimuma vērtību robežas – ienākumiem līdz 440 EUR mēnesī neapliekamais minimums 2018. gadā tika noteikts 200 EUR mēnesī (2019. gadā – 230 EUR, 2020. gadā – 250 EUR mēnesī). Savukārt, ienākumiem no 440 EUR līdz 1000 EUR mēnesī (2019. gadā līdz 1100 EUR, 2020. gadā līdz 1200 EUR mēnesī) neapliekamais minimums, kas aprēķināts atbilstoši formulai, pakāpeniski samazinās līdz pie ienākumiem virs 1000 EUR mēnesī (2019. gadā virs 1100 EUR, 2020. gadā virs 1200 EUR mēnesī) tas sasniedz 0 EUR un vairs netiek piemērots. Izmaiņu mērķis, kā skaidrots grozījumu anotācijā, ir nodrošināt, ka maksātājam piemēro atbilstošu neapliekamo minimumu jau taksācijas gada laikā, nevis veic lielas nodokļu atmaksas uz gada ienākumu deklarācijas pamata. Šāda pieeja ir būtiska zemāku ienākumu (zem 500 EUR mēnesī) saņēmējiem, kam lielāks neapliekamais minimums tiek piemērots jau taksācijas gada laikā ik mēnesi, tādējādi palielinot ik mēneša regulāros neto ienākumus no darba algas. Piemēram, ja 2017. gadā personai, kura saņēma darba algu 430 EUR mēnesī, tika piemērots neapliekamais minimums 60 EUR apmērā algas izmaksas brīdī, lai gan, ņemot vērā gada neapliekamā ienākuma limitus (2017. gadā tie bija 1380 EUR), personai mēnesī neapliekamais minimums būtu bijis ap 112 EUR. Līdz ar to radās IIN pārākums, kuru bija iespējams atgūt rezumējošā kārtībā, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju. Piemērā minētajā gadījumā persona varēja atgūt 63 EUR. Kārtība, kas stājās spēkā 2018. gadā, paredzēja, ka lielāks neapliekamais minimums tiek piemērots ik mēnesi algas izmaksas brīdī. Vienlaikus šāda kārtība var radīt situāciju, kad ienākumu guvējam veidojas nodokļu “parāds” gada griezumā. Tā kā saskaņā ar jauno regulējumu VID diferencētā neapliekamā minimuma piemērojamo apmēru aprēķina divas reizes gadā, ņemot vērā attiecīgā darbinieka vēsturiskos ienākumus, var rasties situācijas, kad nepieciešams precizēt piemērotā neapliekamā minimuma (un attiecīgi nomaksātā IIN) atbilstību faktiskajam ienākumu līmenim (piemēram, ja bijušas izmaiņas ienākumos, ir vairākas darbavietas un citos gadījumos). Gada diferencētais neapliekamais minimums

tiek aprēķināts saskaņā ar MK noteiktu formulu un piemērots rezumējošā kārtībā⁶⁹. Līdz ar to darba ņēmējam var veidoties gan nodokļa pārākums, gan nepieciešamība piemaksāt IIN. Piemēram, ja ienākumi samazinās, tad pienākas lielāks neapliekamais minimums un veidojas IIN pārākums, attiecīgi šo daļu var atgūt, iesniedzot gada ienākumu deklarāciju. Savukārt, ja ienākumi ir pieauguši un neapliekamais minimums pienākas mazāks, tad faktiski rodas IIN parāds, kas ir jāsedz kā piemaksa pie jau gada laikā samaksātā IIN, ko parasti veic darba devējs.

2018. gadā tika **paaugstināts pensionāra neapliekamais minimums** līdz 3 000 EUR (250 EUR mēnesī, iepriekš 2 820 EUR gadā), 2019. gadā – līdz 3 240 EUR (270 EUR mēnesī) un sākot no 2020. gada – līdz 3 600 EUR (300 EUR mēnesī), radot tiešu pozitīvu ietekmi uz strādājošo pensionāru ienākumu apmēru. Atbilstoši likuma grozījumu anotācijā⁷⁰ norādītajiem aprēķiniem, palielinot pensiju mēneša neapliekamo minimumu minētājā apmērā un samazinot IIN likmi no 23% līdz 20%, pensionāru skaits, kam tiktu piemērots neapliekamais minimums, samazinātos par 40,1%. Līdz ar to 2020. gadā 132,1 tūkst. pensionāru piemērotu mēneša neapliekamo minimumu 300 EUR apmērā.

Nodokļu sistēmas izmaiņas tieši skāra arī ģimenes ar bērniem un pieaugušām apgādībā esošām personām. No 2018. gada tika **paaugstināts atvieglojums par apgādībā esošu personu** no 175 EUR 2017. gadā uz 200 EUR 2018. gadā, turpinot to palielināt vēl turpmākos divus gadus un 2019. gadā sasniedzot 230 EUR, 2020. gadā 250 EUR mēnesī par apgādībā esošu personu. Kaut arī kopumā šādas izmaiņas **pozitīvi ietekmēja ģimeņu ar bērniem, kuru vecāki strādā algotu darbu, ienākumu apmēru**, jāņem vērā, ka zemo algu saņēmējiem (īpaši līdz 500 EUR) ar apgādājamiem var veidoties situācijas, kurās nav iespējams pilnā apmērā izmantot gan atvieglojumus par apgādībā esošām personām, gan **veidoties negatīvais ienākumu neapliekamais minimums**, kas netiek piemērots, jo tiek vienādots ar nulli. Jo lielāks atvieglojums tiek piemērots, jo mazāka ir ar IIN apliekamā summa, attiecīgi jo mazāks ieguvums darbiniekam no IIN likmes samazinājuma. Tāpēc pēc būtības **darba ņēmēji bez apgādājamiem naudas izteiksmē, skatot nodokļu izmaiņas kompleksi, izjūt lielāku pozitīvu ietekmi uz tiešajiem ienākumiem nekā tikpat lielas darba samaksas saņēmēji ar apgādībā esošām personām**. Piemēram, ja personai ir ienākumi 500 EUR mēnesī bez apgādājamiem, tad, salīdzinot ar 2017. gadu, tās algas pieaugums ir 22,50 EUR mēnesī. Personas ar tādu pašu algu un ar vienu apgādājamo ienākumi no darba samaksas arī palielināsies par 22,50 EUR apmērā, bet, ja ir divas apgādībā esošas personas, tad veidojas pat tiešo ienākumu samazinājums par 2,50 EUR, jo šādā gadījumā, pirmkārt, veidojas negatīvs IIN (atvieglojumu summa pārsniedz apliekamo algas bāzi ar IIN), otrkārt, samazinājums veidojas dēļ 2018. gadā palielinātās VSAOI likmes darba ņēmējiem par 0,5% (sk. zemāk).

2018. gada nodokļu izmaiņu ietvaros tika noteikts jauns **attaisnoto izdevumu ierobežojums** - gan procentuāls (10% no maksātāja gada apliekamā ienākuma), gan summārs – 4 000 EUR gadā - no maksātāja gada apliekamo ienākumu apjoma atskaitāmo attaisnoto izdevumu par iemaksām privātajos pensiju fondos un apdrošināšanas prēmiju maksājumiem summas. Tāpat tika noteikts gan procentuāls (50% no maksātāja gada apliekamā ienākuma), gan summārs ierobežojumu – 600 EUR gadā (par

⁶⁹ 14.11.2017. MK noteikumi Nr. 676 “Noteikumi par neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai”.

⁷⁰ Sk. Likumprojekta „Grozījumi likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: [LP teksts \(saeima.lv\)](http://LP.teksts.saeima.lv) (sk. 19.06.2021.).

maksātāju un katru maksātāja ģimenes locekli, iepriekš 215 EUR) – kopējiem attaisnotajiem izdevumiem par ārstniecības un izglītības pakalpojumiem, ziedojumiem, kā arī ziedojumiem politiskajām partijām un bērnu interešu izglītībai. Tātad kopumā attaisnoto izdevumu limits palielinājās teju trīs reizes. Vienlaikus ierobežojošais limits no 2018. gada tiek attiecināts arī uz zobārstniecības un plānoto operāciju izdevumiem, kurus iepriekš bija iespējams deklarēt pilnā apmērā. Nodokļu maksātāju dzīves situācijas var būt ļoti dažādas un daļā gadījumu jaunās likuma normas var radīt labvēlīgāku ietekmi uz personas ienākumiem, citos, gluži otrādi, nelabvēlīgāku.

Kopumā attaisnoto izdevumu ierobežojumu **izmaiņas vērtējamas kā iedzīvotāju tiešos ienākumus labvēlīgi ietekmējošas**, jo deklarācijas iesniegšanas gadā rada iespēju atgūt lielāku samaksāto nodokļu daļu. Taču, ja izdevumi par zobārstniecību un plānveida operācijām bijuši augsti, pārmaksātā nodokļa kompensējošā daļa samazinās. Ļoti svarīgas ir arī iedzīvotāju prasmes, t.sk. digitālās prasmes, sagatavot un iesniegt gada ienākumu deklarāciju un visus attaisnoto izdevumu pamatojošos dokumentus. Vienlaikus **mazo algu saņēmējiem var veidoties situācija, ka šo normu par attaisnoto izdevumu limita palielinājumu neizdodas piemērot**. Piemēram, ja personas bruto alga gadā ir 5 160 EUR (mēnesī 430 EUR), ir divi apgādājāmie. Pirmkārt, tiek piemērots darba ņēmēja neapliekamais minimums 200 EUR, otrkārt, atvieglojumi par apgādājāmiem 400 EUR (par katru 200 EUR), kā rezultātā veidojas negatīvs IIN, kas nozīmē, ka nodokļa maksātājs nav maksājis IIN. Līdz ar to tiek zaudētas tiesības atgūt 50% no izdevumiem par ārstniecības un izglītības pakalpojumiem, ja vien tos neuzrāda cits ģimenes loceklis, par kuru ir veikts IIN maksājums. Otrs risinājums ir iespēja pārnest radušos izdevumus par minētajiem pakalpojumiem uz nākamajiem trīs gadiem (iepriekš tie bija pieci gadi).

Nodokļu reformas ietvaros tika reformēts arī **solidaritātes nodoklis**⁷¹, kas ir jāmaksā tām sociāli apdrošinātām personām, kuru darba ienākumi kalendāra gadā pārsniedz VSAOI objekta maksimālo apmēru (2018. gadā tie bija 55 000 EUR). Kā skaidrots likumprojekta anotācijā, izstrādājot nodokļu politikas pamatnostādnes 2018. – 2021. gadam viens no paredzētajiem darbaspēka nodokļu sistēmas reformas elementiem bija solidaritātes nodokļa atcelšana, tā vietā nosakot VSAOI objekta maksimālā apmēra otrā līmeņa griestus 95 100 EUR gadā, taču pēcāk valdība pieņēma lēmumu solidaritātes nodokli nevis atcelt, bet transformēt, pamatojot to ar nepieciešamību nodrošināt veselības aprūpes finansēšanai nepieciešamos līdzekļus. Solidaritātes nodokļa likme 2018. gadā bija 34,09%, attiecīgi darba devējam veicot maksājumu 23,59% apmērā, savukārt darba ņēmējam – 10,05% apmērā, kas tiek atskaitīti no bruto algas. Ieviešot progresīvo IIN, solidaritātes nodoklis tika saglabāts un sadalīts pa maksājumiem šādās daļās: valsts budžetā veselības finansēšanai (1 procentpunkts), nodokļu maksātāja privātajā pensiju kontā (4 procentpunkti), fondētajā pensiju kontā (6 procentpunkti) un valsts pensiju speciālā budžeta ieņēmumos (13,59 procentpunkti) un progresīvā iedzīvotāju ienākuma nodokļa nodrošināšanai (10,5 procentpunkti). Par taksācijas gada laikā gūto ienākumu samaksātajā IIN tiek ieskaitīta arī solidaritātes nodokļa daļa, kāda normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā pārskaitīta kā ieņēmumi no IIN. Par minēto solidaritātes nodokļa daļu attiecīgi tiek samazināti maksātāja attaisnotie izdevumi. Likumprojekta anotācijā sniegtās aplēses liecina, ka 2018. gadā fizisko personu, kuras ir sociālai apdrošināšanai pakļautas personas un kuru ienākumi pārsniedz kalendāra gada valsts

⁷¹ 28.07.2017. Grozījumi Solidaritātes nodokļa likumā (stājās spēkā 01.01.2018.). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/292696> (sk. 19.06.2021.)

sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekta maksimālo apmēru, kopējais skaits ir aptuveni 6 000, tātad salīdzinoši ļoti neliela daļa no kopējā iedzīvotāju skaita. Statistikas dati par izmaiņām ienākumu apmērā uz vienu mājsaimniecības locekli kvintīļu griezumos atklāj, ka 2017. gadā 5.kvintilē ienākumi uz vienu mājsaimniecības locekli bija 1076,25 EUR, bet 2018. gadā – 1212,73 EUR, attiecīgi ir novērojams 136,48 EUR pieaugums (1. kvintilē pieaugums bija 23,14 EUR). Kaut arī solidaritātes nodokļa maksājums samazina kopējo iespējamo ienākumu ļoti augsto algu saņēmējiem, tā ietekme uz iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzības mazināšanu kā atšķirības samazināšanu starp turīgāko un trūcīgāko iedzīvotāju daļu ienākumiem, faktiski neatspoguļojas statistikas datos par vidējo ienākumu apmēru. Reformētais solidaritātes nodoklis radīja tiešu ietekmi uz ļoti augsto algu saņēmēju ienākumiem, kā arī darba devēju maksājumiem, taču **nav uzskatāms par instrumentu, kas uzlabo iedzīvotāju ar zemiem ienākumiem vai sociālās atstumtības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu situāciju.**

Kopumā 2018. gadā spēkā stājušās **IIN sistēmas izmaiņu ietekme uz iedzīvotāju, īpaši zemāko algu saņēmēju, ienākumiem ir pozitīva**, kaut arī daļā gadījumu var neradīt maksimālo efektu, veidojoties negatīvam IIN. Vienlaikus IIN sistēmas izmaiņas un to ietekme uz mājsaimniecību materiālo situāciju ir jāskata kopsakarībā ar izmaiņām sociālās aizsardzības un bērnu un ģimenes politikas jomās.

Vēl 2017. gadā nodokļu reformas ietvaros, pamatojoties uz “Valsts nodokļu politikas pamatnostādņem 2018. – 2021.gadam”, tika veikti nozīmīgi grozījumi likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu”, kas stājās spēkā no 01.01.2018. Vispirms ir aplūkotas galvenās izmaiņas VSAOI apmērā un veikšanas kārtībā, kas izrietēja no 27.07.2017. pieņemtajiem grozījumiem.

Līdzīgi kā iepriekšējos gados, 2018. gadā notika vairākas izmaiņas **VSAOI likmēs**. No 01.01.2018. stājās spēkā grozījumi likuma „Par valsts sociālo apdrošināšanu” 18. panta otrajā daļā, kas paredzēja, ka **obligāto iemaksu likme obligāti sociāli apdrošināmajām personām ir 35,09%**, kas ir par 1 procentpunktu vairāk, jo tika ieviests jauns apdrošināšanas veids – veselības apdrošināšana. Tas nozīmē, ka naudas līdzekļi no šī 1% tika plānoti novirzīt nevis speciālajā budžetā, bet pamatbudžetā veselības aprūpes nodrošināšanai. Maksājumu 0,5% jāveic darba ņēmējam un 0,5% apmērā – darba devējam. Tādējādi **darba ņēmēju VSAOI kopējā likme palielinājās no 10,5% uz 11%, darba devēju - no 23,59% uz 24,09%**. Mainoties VSAOI likmes sadalījumam pa apdrošināšanas veidiem, bija nepieciešams noteikt iemaksu likmi obligāti sociāli apdrošināmajām personām (darba ņēmēji un pašnodarbinātie) un personām, kuras valsts sociālajai apdrošināšanai pievienojušās brīvprātīgi, un likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem. Attiecīgi, tika izstrādāti un pieņemti jauni MK noteikumi Nr. 786 “Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem” (stājās spēkā no 01.01.2018.). Ja darba ņēmējs tiek apdrošināts visiem sociālās apdrošināšanas veidiem, obligāto iemaksu likmes (35,09%) sadalījums pa sociālās apdrošināšanas veidiem tika noteikts šāds: valsts pensiju apdrošināšanai – 24,50 %; sociālajai apdrošināšanai bezdarba gadījumam – 1,84%; sociālajai apdrošināšanai pret nelaiemes gadījumiem darbā un arodslimībām – 0,53%; invaliditātes apdrošināšanai – 2,23%; maternitātes un slimības apdrošināšanai – 3,65%; vecāku apdrošināšanai – 1,34%; veselības apdrošināšanai – 1,00%. Saskaņā ar likuma „Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6. pantu darba ņēmēji, pašnodarbinātie un fiziskās personas, kuras veic saimniecisko darbību, tiek sociāli apdrošināti pret

tiem riskiem, kuri reāli var iestāties. Līdz ar to atsevišķām maksātāju kategorijām obligāto iemaksu likme tika samazināta par tiem sociālās apdrošināšanas veidiem, kuriem tās nepakļaujas. Obligāto iemaksu likmes sadalījums starp darba devēju un darba ņēmēju attiecīgi tika noteikts šāds:

- ja darba ņēmējs tiek apdrošināts visiem sociālās apdrošināšanas veidiem – 24,09 % un 11% (2017. gadā – 23,59% un 10,50%);
- ja darba ņēmējs ir sasniedzis vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuram ir piešķirta valsts vecuma pensija (t.sk. priekšlaicīgi) – 21,31% un 9,56% (2017. gadā – 20,57 % un 9,16 %);
- ja darba ņēmējs ir izdienas pensijas saņēmējs vai invalīds – valsts speciālās pensijas saņēmējs – 22,52% un 10,12% (2017. gadā – 21,85% un 9,72%);
- ja darba ņēmējs ir nodarbināts brīvības atņemšanas soda izciešanas laikā – 20,40% un 9,17% (2017. gadā – 19,89% un 8,85%);
- ja darba ņēmējs ir sasniedzis vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuram ir piešķirta valsts vecuma pensija (t.sk. priekšlaicīgi) un tiek nodarbināts brīvības atņemšanas soda izciešanas laikā – 17,59% un 7,91% (2017. gadā – 16,98% un 7,56%).

Kopumā izmaiņas VSAOI likmēs vērtējamas kā rīcībpolitikas pasākums ar ietekmi uz tiešajiem ienākumiem. Ietekmes apmērs ir atšķirīgs atkarībā no darba samaksas apmēra. Neraugoties uz to, ietekme bija negatīva – tāda, kas samazināja personas tiešos (īstermiņa) ienākumus. **Tā kā VSAOI likmes izmaiņas, kuras attiecās uz darba ņēmēju, bija salīdzinoši nelielas (pieauga par 0,5%), to negatīvā ietekme uz iedzīvotāju tiešajiem ienākumiem matemātiskā izteiksmē bija mazāka zemāku algu saņēmējiem.** Vienlaikus jāņem vērā, ka izmaiņas nodokļu politikā, kas ietekmēja iedzīvotāju kopējos tiešos ienākumus, bija kompleksas, attiecīgi kompleksi vērtējama būtu arī to kopējā ietekme uz iedzīvotāju ienākumiem un nabadzības rādītāju dinamiku sabiedrībā kopumā.

Vērā ņemamas izmaiņas attiecās uz **pašnodarbināto personu VSAOI likmēm un maksājumu veikšanas kārtību.** 2018. gadā VSAOI likme vispārējā kārtībā pašnodarbinātajam tika noteikta lielāka - 32,15% no obligāto iemaksu objekta (2017. gadā – 31,13%, 2016. gadā - 30,58%), likme pašnodarbinātajiem, kuri sasnieguši pensijas vecumu, - 30,34% (2017. gadā - 29,25%, 2016.gadā - 28,21%). Saskaņā ar likumu “Par valsts sociālo apdrošināšanu” pašnodarbinātai personai, ja ienākumi mēnesī sasniedz vai pārsniedz minimālās algas apmēru, ir jāveic VSAOI no brīvi izraudzīta objekta - ienākumiem, kas nav mazāki par valstī noteiktās minimālās algas apmēru mēnesī (piemēram, ienākumi mēnesī ir 1000 EUR, bet persona izvēlas VSAOI veikt no minimālās algas apmēra). No 2018. gada tika noteikts, ka pašnodarbinātām personām, ja mēneša ienākumi ir virs minimālās algas apmēra (430 EUR), VSAOI ir veicamas no visiem ienākumiem, t.i., no brīvi izraudzīta objekta 32,15% apmērā (vispārējā likme), savukārt **no starpības starp ienākumiem un brīvi izraudzītās summas (objekta) VSAOI ir veicamas 5% apmērā pensiju apdrošināšanai** (pensiju 1. un 2. līmenis). Ja pašnodarbinātās personas ienākumi mēnesī nerasniedz minimālās algas apmēru (430 EUR), tad no šiem ienākumiem ir jāveic tikai VSAOI 5% apmērā pensiju apdrošināšanai, savukārt, ja pašnodarbinātās personas ienākums visa kalendāra gada laikā nerasniedz 50 EUR, tad VSAOI 5% apmērā nav jāveic. Kā tiesību akta anotācijā⁷² skaidrojais likumdevējs, šādas izmaiņas pašnodarbināto

⁷² Sk. Likumprojekta “Grozījumi likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: [LP teksts \(saeima.lv\)](http://saeima.lv) (sk. 19.06.2021.).

personu VSAOI likmēs un maksāšanas kārtībā bija nepieciešamas, pirmkārt, lai nodrošinātu, ka persona veic VSAOI no visiem ienākumiem (tāpat kā darba ņēmēji no visiem ienākumiem veic VSAOI), un, otrkārt, lai palielinātu personas sociālo nodrošinājumu vecumdienās, tanī pat laikā īpaši nepalielinot nodokļu slogu (Valsts nodokļu politikas pamatnostādnes 2018. – 2021. gadam paredz samazināt IIN par 3%).

Lai gūtu izpratni, kā jaunās tiesību normas ietekmēja pašnodarbināto tiešos ienākumus, ir sniegts ilustratīvs piemērs. Pašnodarbinātās personas ienākumi mēnesī ir 500 EUR, kas ir starpība starp faktiskajiem ienākumiem un izdevumiem, kas ir attiecināmi uz pašnodarbinātās personas saimniecisko darbību. VSAOI 32,15% jāveic no 430 EUR (138,25 EUR). Papildus ir jāveic 5% apmērā no starpības (500 – 430 EUR), kas ir 70 EUR (maksājums ir 3,50 EUR). Rezultātā šīs pašnodarbinātās personas ienākumi konkrētajā mēnesī ir 358,25 EUR. Atbilstoši 2017. gadā spēkā bijušajai kārtībai personas neto ienākums mēnesī būtu 381,71 EUR (VSAOI 31,13% apmērā no minimālo obligāto iemaksu objekta jeb 380 EUR). Jāņem vērā, ka šie ienākumi vēl tiek aplikti ar IIN.

22.11.2017. grozījumi likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu” noteica, ka no 01.01.2018., ņemot vērā, ka saimnieciskās darbības veicējs kā pašnodarbināta persona veic obligātās iemaksas no saviem līdzekļiem 32,13% apmērā, nosakot ienākumu, nav pamata ierobežot uz saimniecisko darbību attiecināmo izdevumu apjomu. Tādējādi likumā nosakāms, ka, aprēķinot ienākumus obligāto iemaksu objektam pašnodarbinātai personai, neņem vērā likumā “Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” noteiktos ar saimniecisko darbību saistītos izdevumu ierobežojumus. Tas nozīmē, ka veicot VSAOI aprēķinus par katru mēnesi, pašnodarbinātā persona var attiecināt radušos saimnieciskās darbības izdevumus pilnā (100%) apmērā, nevis 80% apmērā. Saskaņā ar CSP datiem⁷³ 2018. gadā no kopējā mājsaimniecību rīcībā esošā ienākuma (545,87 EUR) pašnodarbināto ienākumi vidēji uz mājsaimniecības locekli veidoja 16,87 EUR, kas ir par 2,43 EUR vairāk nekā 2017. gadā, kad pašnodarbināto ienākumu daļa veidoja 14,44 EUR no visiem mājsaimniecības rīcībā esošajiem ienākumiem uz vienu mājsaimniecības locekli (pieaugums par 0,1 procentpunktu). Ņemot vērā nelielo pieauguma apmēru un to, ka to ietekmē arī tādi faktori kā minimālās algas palielinājums, vidējās bruto algas palielinājums, kā arī citas iedzīvotāju ienākumus ietekmējošas rīcībpolitikas izmaiņas, ir grūtības viennozīmīgi secināt par VSAOI likmju un aprēķina kārtību izmaiņu ietekmi uz pašnodarbināto ienākumiem kopumā.

22.11.2017. likums “Grozījumi likumā “Par valsts sociālo apdrošināšanu”” noteica vēl vairākas izmaiņas, kuras attiecās uz dažādām iedzīvotāju grupām un kuras stājās spēkā no 01.01.2018. Pirmkārt, tika noteikts, ka **no valsts pamatbudžeta pensiju, bezdarba un invaliditātes riskam tiek apdrošinātas personas, kuras saņem atlīdzību par audžuģimenes pienākumu pildīšanu** (un nav sociāli apdrošinātas - nav darba ņēmēji vai pašnodarbinātie). Šie likuma grozījumi bija par pamatu 30.01.2018. MK noteikumiem Nr. 69 “Grozījumi Ministru kabineta 2001. gada 5. jūnija noteikumos Nr. 230 “Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām no valsts pamatbudžeta un valsts sociālās apdrošināšanas speciālajiem budžetiem”” (stājās spēkā 08.02.2018.). Līdz ar to tika **paaugstināta audžuģimeņu sociālā aizsardzība**, veicot sociālās apdrošināšanas iemaksas no 171

⁷³ CSP (n.d.). MIS020. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs pilsētās un laukos vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli (eiro mēnesī).

EUR mēnesī šīs mērķa grupas pensiju apdrošināšanai, invaliditātes apdrošināšanai un apdrošināšanai pret bezdarbu.

Otrkārt, likums noteica, ka no 01.01.2018. **darba ņēmēji, par kuriem sociālās apdrošināšanas iemaksas jāveic vispārējā režīmā, ir sociāli apdrošināmi atbilstoši visiem sociālās apdrošināšanas veidiem.** Darba ņēmēji, par kuriem sociālās apdrošināšanas iemaksas nav jāveic vispārējā režīmā, ir pakļauti pensiju apdrošināšanai, maternitātes un slimības apdrošināšanai, vecāku apdrošināšanai, darba negadījumu apdrošināšanai, invaliditātes apdrošināšanai un apdrošināšanai pret bezdarbu.

Treškārt, tika noteikts, ka **autoratlīdzības izmaksātājam ir pienākums no saviem līdzekļiem veikt 5% obligātās iemaksas no autoratlīdzības apmēra pensiju apdrošināšanai.** Autoratlīdzības saņēmējam, kura ienākumi no autoratlīdzībām mēnesī sasniegs vai pārsniegs valstī noteiktās minimālās darba algas apmēru, būs jāveic obligātās iemaksas kā pašnodarbinātajam. Autoratlīdzības saņēmējs, kurš ir reģistrēts kā darba ņēmējs un par kuru obligātās iemaksas kā par darba ņēmēju tiek veiktas (ir samaksātas vai deklarētas) attiecīgajā mēnesī vismaz no valstī noteiktās minimālās darba algas (t.i., persona „nopelna” vismaz minimālās vecuma pensijas apmēru), neveic obligātās iemaksas no autoratlīdzības kā pašnodarbināta persona.

Nodokļu reformas ietvarā tika veikti būtiski grozījumi (28.07.2017.) “Mikrouzņēmumu nodokļa likumā”, kas stājās spēkā 01.01.2018. Pirmkārt, tika saglabāts vienkāršots mikrouzņēmuma nodokļa (MUN) maksāšanas princips un vienota nodokļa likme 15% apmērā no apgrozījuma. Kā skaidrots tiesību akta anotācijā⁷⁴, tas būtiski atvieglo administratīvo slogu uzņēmējdarbības uzsācējiem un uzņēmumiem ar mazu ikgadēju apgrozījumu. Otrkārt, **tika samazināts maksimālais MUN maksātājam noteiktais apgrozījums no 100 000 EUR uz 40 000 EUR gadā**, kas būtu vienāds ar 2018. gadā plānoto PVN reģistrācijas sliekšni (tobrīd 40 000 EUR gadā). Treškārt, tika noteikts, ka mikrouzņēmuma darbinieks varēs strādāt tikai vienā mikrouzņēmumā. Ja darbinieks 2018. gadā un arī 2019. gadā strādāja vairākos mikrouzņēmumos, tad 15% likmei tika pieskaitīti divi procentpunkti (kopā 17%) un ar 2020. gadu mikrouzņēmums zaudēja MUN maksātāja statusu. Ceturtkārt, izmaiņas attiecās uz **mikrouzņēmumu darbinieku sociālajām garantijām, nosakot, ka no MUN maksātāja valsts budžetā iemaksātā MUN 80% tiek novirzīti VSAOI kontā.** Turklāt likums noteica, ka mikrouzņēmuma darbiniekam ir jādod tiesības brīvprātīgi pievienoties valsts sociālajai apdrošināšanai, šo informāciju ietverot darba līgumā.

1.2.3. Sociālās aizsardzības politika: sociālā apdrošināšana un valsts sociālie pabalsti

Sociālās aizsardzības politikas jomā 2018. gadā stājās spēkā vairāki tiesību akti, kas noteica pasākumus tādām nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautām iedzīvotāju grupām kā trūcīgas (nabadzībā dzīvojošas) personas, ģimenes ar bērniem, seniori (pensijas vecuma iedzīvotāji). Turpinājās arī materiālās palīdzības sniegšana trūcīgām personām Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām (EAFVP) darbības ietvaros, kā arī tika izveidota sociālā atbalsta

⁷⁴ Sk. Likumprojekta "Grozījumi Mikrouzņēmumu nodokļa likumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: [LP teksts \(saeima.lv\)](http://LP.teksts.saeima.lv) (sk. 19.06.2021.).

programma pirmspensijas vecuma pedagogiem, kuriem pastāv darba zaudēšanas risks skolu tīkla reorganizācijas un optimizācijas ietekmē.

12.12.2017. tika pieņemts grozījums 18.12.2012. MK noteikumos Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni”, **palielinot GMI sliekšni no 49,80 EUR uz 53 EUR mēnesī**. 18.12.2012. MK noteikumi nr. 913⁷⁵ nosaka gan valsts līmenī saistošo GMI sliekšni, gan pašvaldību tiesības noteikt citu GMI sliekšni dažādām iedzīvotāju grupām (piemēram, bērniem, vecuma un invaliditātes pensiju saņēmējiem), kas nav zemāks par valstī noteikto līmeni un nepārsniedz normatīvajos aktos par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu noteikto ienākumu līmeni. Šis rīcībpolitikas pasākums vērtējams kā **mērķēts atbalsts nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju tiešo ienākumu palielināšanai**. Izvērstu analīzi par GMI saņēmējiem 2018. gadā sk. 1.3.5. sadaļā.

Valsts sociālie pabalsti ir valsts atbalsts naudas izmaksu veidā, kuru saņem pie noteiktām iedzīvotāju grupām piederīgas personas situācijās, kad ir nepieciešami papildu izdevumi vai kad šīs personas nespēj gūt ienākumus. Valsts sociālie pabalsti tiek finansēti no valsts pamatbudžeta, t.i., no vispārējiem nodokļiem, un to apmērs ir atkarīgs no valsts finansiālajām iespējām. Valsts sociālo pabalstu veidus, to personu loku, kurām ir tiesības uz valsts sociālajiem pabalstiem, šo pabalstu piešķiršanas nosacījumus, piešķiršanas un izmaksas kārtību, kā arī ar šiem pabalstiem saistīto lēmumu pārsūdzēšanas kārtību nosaka Valsts sociālo pabalstu likums .

22.11.2017. tika veikti grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā, kas stājās spēkā no 01.01.2018. un ietekmēja ģimeņu ar bērniem, t.sk. audžuģimeņu un adoptētāju ģimeņu, tiešos ienākumus. Pirmkārt, lai nodrošinātu lielāku finansiālā atbalsta sniegšanu vienai no visvairāk nabadzības riskam pakļautajai grupai – ģimenēm, kurās ir ne mazāk kā trīs bērni, **papildus esošajai ģimenes valsts pabalsta sistēmai ieviešams jauns atbalsta mehānisms**, kas īpaši vērsts uz minēto mērķa grupu. Likuma grozījumi noteica, ka 01.03.2018. tiek ieviesta jauna piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par divu un vairāk bērnu no viena līdz 20 gadu vecumam audzināšanu. Attiecīgi tika veikti 22.12.2009. MK noteikumu Nr.1517 grozījumi, nosakot, ka piemaksas pie ģimenes valsts pabalsta par divu un vairāk bērnu no viena līdz 20 gadu vecumam audzināšanu apmērs par diviem bērniem ir 10 EUR mēnesī, par trīs bērniem - 66 EUR mēnesī. Par katru nākamo bērnu piemaksas apmērs ir par 50 EUR mēnesī lielāks nekā par iepriekšējo kopējo audzināmo bērnu skaitu ģimenē. Tas nozīmē, ka par četriem bērniem tie ir 116 EUR mēnesī, par pieciem bērniem – 166 EUR mēnesī, par sešiem bērniem – 216 EUR mēnesī; par septiņiem bērniem – 266 EUR mēnesī u.tml. Turklāt saskaņā ar izmaiņām Valsts sociālo pabalstu likumā no 01.01.2018. ģimenes valsts pabalstu maksās līdz bērna 20 gadu (iepriekš – līdz 19 gadu) vecuma sasniegšanai, kamēr bērns mācās vispārējās izglītības vai profesionālās izglītības iestādē un nav stājies laulībā, kā arī par bērnu, kas atbilstoši valsts vai pašvaldību finansēto vietu skaitam uzņemts profesionālās izglītības programmās un saņem stipendiju.

Izvērtējot šīs rīcībpolitikas izmaiņas kontekstā ar nabadzības statistiskajiem rādītājiem, secināms, ka lielāks ieguvums uz tiešajiem ienākumiem ir bijis tieši daudz bērnu ģimenēm. Šajā grupā nabadzības riska indekss 2018. gadā turpināja samazināties un salīdzinājumā ar 2017. gadu samazinājās vēl par

⁷⁵ 18.12.2012. MK noteikumi nr 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/253731> (sk. 11.05.2021.)

8,8 procentpunktiem, sasniedzot 26,2%. Mazāks nabadzības riskam pakļauto īpatsvara samazinājums ir ģimeņu ar diviem bērniem grupā, kurā tas ir sarucis no 14,7% 2015. gadā līdz 11,1% 2018.gadā (samazinājums par 3,6 procentpunktiem; savukārt, salīdzinot 2017. gadu un 2018. gadu, šajā rādītājā ir pieaugums par 0,9 procentpunktiem). Savukārt ģimenēm ar vienu bērnu, kuras nav aplūkotās rīcībpolitikas mērķa grupa, nabadzības riska indekss turpināja pieaugt, sasniedzot 16,2% 2018. gadā (2017. gadā - 12, 1%). Līdz ar to secināms, ka **īstenotā rīcībpolitika noteikt piemaksu pie ģimenes valsts pabalsta kā mērķēts un tiešos ienākumus ietekmējošs pasākums pozitīvi ietekmēja ģimeņu ar vairāk kā diviem bērniem un, jo īpaši, ar vairāk kā trīs bērniem ienākumus un dzīves situāciju**. Taču dati par nabadzības riska indeksu ģimenēm ar vienu bērnu rāda, ka, iespējams, šāda rīcībpolitika, kura nesniedz vienlīdz lielu atbalstu visām ģimenēm ar bērniem, rada jaunu augstākam nabadzības riskam pakļauto grupu – ģimenes ar vienu bērnu.

Otrkārt, atbilstoši “Konceptija par adopcijas un ārpusģimenes aprūpes sistēmu pilnveidošanu”⁷⁶ (09.03.2015.) atbalstītajam risinājumam un piešķirtajam papildus finansējumam tika paredzēts **palielināt atlīdzību par audžuģimenes pienākumu pildīšanu, nosakot tās apmēru atkarībā no aprūpējamo bērnu skaita audžuģimenē**. Iepriekš atbilstoši 22.12.2009. MK noteikumiem Nr.1549 “Kārtība, kādā piešķir un izmaksā atlīdzību par audžuģimenes pienākumu pildīšanu” atlīdzības par audžuģimenes pienākumu pildīšanu apmērs bija 113,83 EUR mēnesī. Lai ieviestu augstāk minētos Valsts sociālo pabalstu likuma grozījumus, 12.12.2017. tika pieņemti 22.12.2009. MK noteikumu grozījumi⁷⁷, kas noteica paaugstinātu atlīdzības apmēru par audžuģimenes pienākumu pildīšanu. Atlīdzības apmērs audžuģimenei, kura aprūpē vienu bērnu, tika noteikts 171 EUR, kas ir analogisks atlīdzības apmēram, kāds noteikts par adoptējamā bērna aprūpi jeb bērna kopšanas pabalsta apmēram līdz bērna pusotra gada vecumam. Savukārt par divu bērnu aprūpi tiek piemērots koeficients 1,3, bet par trīs un vairāk bērnu aprūpi – tiek piemērots koeficients 1,6. Tādējādi audžuģimenei, kura aprūpē divus bērnus, atlīdzības apmērs ir 222 EUR mēnesī, bet audžuģimenei ar trīs bērniem un vairāk – 274 EUR mēnesī.

Attiecībā uz atbalstu audžuģimenēm svarīgi norādīt, ka 2018. gadā tika arī **paaugstināts apmērs valsts pabalstam audžuģimenei bērna uzturam, nosakot to dubultā no minimālo uzturlīdzekļu apmēra**⁷⁸. Ikmēneša pabalsts audžuģimenei bērna uzturam līdz bērna sešu gadu vecuma sasniegšanai palielināts no 95 EUR 2017. gadā līdz 215 EUR 2018. gadā, bet bērnam vecumā no septiņiem līdz 17 gadiem – no 114 EUR 2017. gadā līdz 258 EUR. Pašvaldībai radušos izmaksu palielinājumu valsts kompensē 50% apmērā no visa pieauguma summas. 2018. gadā audžuģimenēs dzīvoja 1 246 bērni (2017. gadā - 1173, 2016. gadā – 1 193, 2015. gadā – 1 232)⁷⁹. Tika noteikts arī atlīdzības apmērs specializētai audžuģimenei (krīzes audžuģimenei un audžuģimenei bērnam ar smagiem funkcionāliem

⁷⁶ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/272710> (sk. 19.06.2021.).

⁷⁷ 12.12.2017. MK noteikumi Nr. 733 “Grozījumi Ministru kabineta 2009. gada 22. decembra noteikumos Nr. 1549 “Kārtība, kādā piešķir un izmaksā atlīdzību par audžuģimenes pienākumu pildīšanu””. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295794> (sk. 19.06.2021.).

⁷⁸ 16.01.2018. MK noteikumi Nr. 34 “Grozījumi Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumos Nr. 1036 “Audžuģimenes noteikumi””. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/296520> (sk. 19.06.2021.); 26.06.2018. MK noteikumi Nr. 354 “Audžuģimenes noteikumi”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/300005> (sk. 19.06.2021.).

⁷⁹ Labklājības ministrija (2019). Publiskā gada pārskats par 2018. gadu, 18.lpp. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/2018gads> (sk. 19.06.2021.).

traucējumiem)⁸⁰, kas saņem atlīdzību par audžuģimenes pienākumu pildīšanu, pabalstu bērna uzturam, kā arī pabalstu apģērba un mīkstā inventāra iegādei. Turklāt specializētās audžuģimenes var saņemt arī vienreizēju mājokļa iekārtošanas kompensāciju izdevumu segšanai ne vairāk kā 500 EUR apmērā. Aplūkotais rīcībpolitikas pasākums ir vērtējams kā **mērķēts atbalsts audžuģimenēm, plašākā tvērumā – ģimenēm ar bērniem, tam ir pozitīva ietekme uz mērķa grupas tiešajiem ienākumiem** un dzīves situācijas uzlabošanu.

Treškārt, lai veicinātu bērnu uzaugšanu ģimenē un sekmētu bērnu ātrāku un veiksmīgāku integrāciju jaunajā ģimenē, ļaujot adoptētājam pirmsadopcijas aprūpes laikā atrasties atvaļinājumā un pilnvērtīgi veltīt laiku un uzmanību bērnam, kā arī lai nodrošinātu pabalstu izmaksu adoptētājiem pēc iespējas līdzvērtīgi bērnu bioloģiskajām ģimenēm, paredzēts pārskatīt esošo **atbalsta sistēmu bērna pirmsadopcijas aprūpes laikā un sniegt lielāku atbalstu potenciālajam vecākam pirmsadopcijas aprūpes laikā**, kad adoptētājs dodas atvaļinājumā bez darba samaksas saglabāšanas, proti, **palielināt atlīdzības par adoptējamā bērna aprūpi apmēru**. Lai nodrošinātu šīs izmaiņas Valsts sociālo pabalstu likumā, 12.12.2017. tika pieņemti MK noteikumi Nr. 752 “Kārtība, kādā piešķir un izmaksā atlīdzību par adoptējamā bērna aprūpi un piemaksu par vienlaikus vairāku adoptējamo bērnu aprūpi un uzraudzību”⁸¹. No 01.01.2018. tika paredzēts diferencēt atlīdzības par adoptējamā bērna aprūpi apmēru atkarībā no personas nodarbinātības statusa (ir vai nav sociāli apdrošināta persona) un bērna vecuma. Līdz ar to atlīdzība par adoptējamā bērna līdz 8 gadu vecumam aprūpi nodarbinātām jeb sociāli apdrošinātām personām (kuras atrodas ar bērna aprūpi saistītā atvaļinājumā vai šai laikā strādā nepilnu darba laiku) tika noteikta **70% apmērā no valstī noteiktās vidējās apdrošināšanas iemaksu algas** (kalendāra gadā, kas beidzas gadu pirms tā gada, kurā tiek piešķirta atlīdzība par adoptējamā bērna aprūpi). Savukārt, adoptētājiem, kuri nav sociāli apdrošināti neatkarīgi no aprūpējamā bērna vecuma, kā arī sociāli apdrošinātām personām par bērna vecumā no 8-17 gadiem aprūpi vai, ja adoptētājs neatrodas kopšanas atvaļinājumā ar bērnu līdz 8 gadiem, atlīdzība tiek piešķirta 171 EUR apmērā (iepriekšējā apmērā). Tāpat pieņemtie grozījumi Valsts sociālo pabalstu likumā paredzēja gadījumā, ja adoptētāja aprūpē un uzraudzībā pirms adopcijas apstiprināšanas tiesā ar bāriņtiesas lēmumu vienlaikus ir nodoti vairāki adoptējamie bērni, par katru nākamo bērnu papildus piešķirt piemaksu 171 EUR apmērā. Vienlaikus likums paredz atlīdzību par adoptējamā bērna aprūpi nepiešķirt, ja par to pašu laikposmu ir piešķirts vecāku pabalsts. 2018. gadā Latvijā tika adoptēti 102 bērni (2017. gadā - 127, 2016. gadā – 127, 2015. gadā – 132)⁸². Aplūkotais rīcībpolitikas pasākums ir vērtējams kā **mērķēts atbalsts adoptētājiem, plašākā tvērumā – ģimenēm ar bērniem, tam ir pozitīva ietekme uz mērķa grupas tiešajiem ienākumiem** un dzīves situācijas uzlabošanu.

⁸⁰ Specializētās audžuģimenes pienākumu pildīšanu paredzēta atlīdzība, piemērojot formulu:

a) krīzes audžuģimenei - $Fk = (A \times 12 \text{ mēneši} / 365 \text{ dienas} \times D) + (A \times 12 \text{ mēneši} / 365 \text{ dienas} \times Dk) + VSAOI$, kur Fk – atlīdzības apmērs; A – atlīdzības apmērs 430 EUR mēnesī; D – dienu skaits atbilstoši audžuģimeņu noteikumu projekta 91.punktā noteiktajam; Dk – dienu skaits, kad bērns/i ievietot/i krīzes audžuģimenē; VSAOI – darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, ja tādas tiek veiktas;

b) audžuģimene bērnam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, piemērojot formulu: $Fa = (A \times 2 \times 12 \text{ mēneši} / 365 \text{ dienas} \times Da) + VSAOI$, kur Fa – atlīdzības apmērs; A – atlīdzības apmērs 430 EUR mēnesī; Da – dienu skaits, kad bērns ievietots audžuģimenē bērnam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem; VSAOI – darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, ja tādas tiek veiktas.

⁸¹ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/295897> (sk. 19.06.2021.).

⁸² Labklājības ministrija (2019). Publiskā gada pārskats par 2018. gadu, 18.lpp. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/2018gads> (sk. 19.06.2021.).

2018. gadā tika izstrādāti un/ vai stājās spēkā, t.sk. 2017. gadā pieņemti, likuma “Par valsts pensijām” grozījumi, kas attiecās uz nabadzībai un sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļauto iedzīvotāju grupu – **pensionāriem**. Jāuzsver gan, ka ne visi rīcībpolitikas pasākumi stājās spēkā 2018. gadā. Daļa no turpinājumā raksturotajiem pasākumiem tika izstrādāti un pieņemti ar likuma spēku 2018. gadā, taču to ietekme uz mērķa grupas ienākumiem un dzīves situāciju kļuva iespējama pēc 01.01.2019.

Pirmkārt, tika noteiktas **izmaiņas pensiju pārrēķinā un indeksācijā**. 2018. gada oktobrī tika veikta ikgadējā pensiju indeksācija. 2018. gada 1. oktobrī tika indeksētas pensijas un atlīdzības vai to daļa, kas nepārsniedza 382 EUR. Savukārt tām pensijām un atlīdzībām, kuras bija lielākas par 382 EUR, indeksēja tikai šo daļu no piešķirtās summas – 382 EUR. Pirmo reizi indeksācijā kā viens no kritērijiem tika piemērots **darba stāžs**. Vecuma pensiju pārskatīšanai atkarībā no personas apdrošināšanas stāža, par kuru ir piešķirta (pārrēķināta) pensija, turpmāk piemēro šādus apdrošināšanas iemaksu algu summas reālā pieauguma procentus:

- 50% - ja stāžs ir līdz 29 gadiem;
- 60% - ja stāžs ir no 30 līdz 39 gadiem vai ja vecuma pensija piešķirta par darbu kaitīgos, smagos vai sevišķi kaitīgos, sevišķi smagos darba apstākļos;
- 70% - ja stāžs ir 40 gadi un vairāk.

Tātad, ja iepriekš, veicot indeksāciju, visām pensijām tika ņemts vērā faktiskais patēriņa cenu indekss jeb inflācija un puse (50%) no reālā iemaksu algu summas pieauguma, tad no 01.10.2018. cilvēkiem ar darba stāžu no 30 līdz 39 gadiem un pensijām, kas piešķirtas par darbu kaitīgos un smagos, vai sevišķi kaitīgos un smagos darba apstākļos, vecuma pensijas indeksē ar patēriņa cenu indeksu un 60% no algu summas reālā pieauguma. Ja darba stāžs cilvēkam ir 40 un vairāk gadu, tad pensiju indeksē ar patēriņa cenu indeksu un 70% no iemaksu algu summas reālā pieauguma. Ja darba stāžs ir zem 30 gadiem, pensiju indeksē ar patēriņa cenu indeksu un 50% no iemaksu algu summas reālā pieauguma. Attiecīgi maksimālā summa, par kādu varēja pieaugt pensija pēc indeksācijas, bija 27,50 EUR. Kopumā indeksācijas rezultātā vidēji vecuma pensijas apmērs pieauga par 18,97 EUR. Ja darba stāžs bijis no 30 līdz 39 gadiem, vidējais pensijas apmēra pieaugums bija 15,71 EUR (indekss 1,0655), savukārt, ja stāžs bijis lielāks par 40 gadiem, tad vidējais pieaugums bija 22,91 EUR (indekss 1,07020). Tiem, kuriem pensijas pārskatīja ar indeksu 1,0590, pensijas vidēji pieauga par 8,22 EUR.

Otrkārt, tika **paaugstināta piemaksa par katru darba stāža gadu**, kas uzkrāts līdz 31.12.1995., no 1 EUR uz 1,50 EUR par katru nostrādāto gadu personām, kurām vecuma pensija piešķirta līdz 31.12.1995.; invaliditātes pensija piešķirta un vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamais vecums sasniegts līdz 31.12.1995. un personas turpina saņemt invaliditātes pensiju vai vecuma pensiju. Šīs izmaiņas stājās spēkā no 01.07.2018. Piemēram, ja cilvēks devās pensijā līdz 13.12.1995. un bija nostrādājis 40 darba gadus, tad iepriekš viņš saņēma 1 EUR par katru nostrādāto gadu (40 EUR), turpmāk - 60 EUR. Piemaksas paaugstinājums attiecās arī uz senioriem, kas pensijā devās 1996. gadā. Arī viņi saņem piemaksu – 1,50 EUR par katru nostrādāto darba gadu, kas bijis līdz 31.12.1995. Kā skaidrojais tā laika (2018. gada) labklājības ministrs Jānis Reirs, “pensiju sistēmai jābūt taisnīgākai pret tiem, kas nostrādājuši ilgu mūžu gadus, bet atpūtā devās, kad jaunā pensiju sistēma vēl tikai dzima. Viņu pensijas apmērs nav atkarīgs no veiktajām sociālajām iemaksām, bieži vien viņu pensija ir par gandrīz par trešdaļu mazāka nekā tiem, ka darba gaitas beidza vēlāk. Tāpēc šī ir iespēja palīdzēt

vismazāk aizsargātajai sabiedrības daļai, kaut nedaudz uzlabojot šo pensionāru labklājību un dzīves kvalitāti”⁸³.

Lai varētu novērtēt, kā mainījās vecuma pensiju saņēmēju ienākumi 2018. gadā, ko cita starpā ietekmēja divi augstāk raksturotie rīcībpolitikas pasākumi, ir salīdzināti dati par vidējās pensijas apmēru un vecuma pensiju sadalījumu pēc tās apmēra (ar piemaksu) periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam (sk. 1.3. tabulu). **Vidējā vecuma pensija 2018. gada decembrī** (tātad ir ņemti vērā 2018. gada indeksācijas rezultāti), **salīdzinot ar 2017. gada decembri, pieauga par 4,2%** (2017. gadā šis pieaugums bija 5,7%, 2016. gadā – 2,9%, 2015. gadā – 2,3%). Pozitīvi vērtējams, ka turpināja samazināties to pensionāru īpatsvars, kuru vecuma pensijas nepārsniedza 300 EUR mēnesī, veidojot 42,9% no visiem vecuma pensiju saņēmējiem. Savukārt par 11,6 procentpunktiem pieauga to pensionāru īpatsvars, kuru ikmēneša vecuma pensija bija robežās no 300,01 EUR līdz 400 EUR (2017. gadā – par 3,9 procentpunktiem). Šajā grupā ir vislielākais īpatsvara palielinājums. Par 2,7 procentpunktiem palielinājās to pensionāru īpatsvars, kuru ikmēneša vecuma pensija bija robežās no 400,01 EUR līdz 500 EUR (2017. gadā – par 1,5 procentpunktiem). Pieauga arī pensionāru daļa, kuru vecuma pensijas apmērs mēnesī ir virs 500 EUR, veidojot 11% no kopējā vecuma pensiju saņēmēju skaita.

1.3. tabula. Vecuma pensiju sadalījums (%) pēc piešķirtā apmēra EUR (ar piemaksu) periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam

Gads*	Vidējā vecuma pensija mēnesī	Pieaugums **	≤ 200	200,01 – 300,00	300,01 – 400,00	400,01 – 500,00	≥ 500
2015	292,76	2,3%	12,0%	58,5%	18,6%	5,1%	5,8%
2016	301,34	2,9%	12,1%	54,8%	20,5%	5,9%	6,7%
2017	318,47	5,7%	11,7%	48,2%	24,4%	7,4%	8,3%
2018	332,00	4,2%	9,8%	33,1%	36,0%	10,1%	11,0%

Avots: VSAA oficiālā statistika

* kalendārā gada decembrī; ** attiecībā pret iepriekšējo gadu.

Ņemot vērā 2018. gada decembra rādītājus par pensiju apmēru, tikai 19,7% vecuma pensionāru tā bija virs 410,01 EUR. Nabadzības riska sliekšnis vienas personas mājsaimniecībai 2018. gadā bija 409 EUR, kas nozīmē, ka vidējā vecuma pensija – 332 EUR - bija zem tā, veidojot 78,7% no nabadzības riska sliekšņa vērtības (2017. gadā – 86,6%, 2016. gadā – 91,3%). Savukārt nabadzības riska indekss vienas personas mājsaimniecībām vecumā virs 65 gadiem (pēc būtības tie ir atsevišķi dzīvojoši pensionāri) bija 74,9% (2017. gadā – 74%, 2016. gadā – 72,8%). Kopumā senioru grupā virs 65 gadiem nabadzības riska indekss 2018. gadā bija 47,9%⁸⁴. Salīdzinot 2017. gadu un 2018. gadu, šis rādītājs bija pieaudzis par 2,2 procentpunktiem (2017. gadā attiecībā pret 2016. gadu šis pieaugums bija 5,8 procentpunkti). Dati par vidējās darba algas un vidējās vecuma pensijas apmēra izmaiņām atklāj, ka vidējā pensija 2018. gadā pieauga par 4,2%, kamēr vidējā bruto alga – par 8,4%, neto alga – par 9,9%, neņemot vērā patēriņa cenu kāpumu. Tas nozīmē, ka pensiju indeksācijas pieejai joprojām nebija pensionāru ienākumu līmeni uzturoša ietekme. 1995. gadā pieņemtajā Pensiju reformas koncepcijā⁸⁵ noteiktais mērķis nodrošināt, ka minimālās pensijas apmērs sasniedz 20% no vidējās

⁸³ 29.06.2018. Labklājības ministrs J.Reirs: Šī ir iespēja palīdzēt vismazāk aizsargātajai sabiedrības daļai. Pieejams: <https://www.pensionari.lv/index4-2.html> (sk. 19.06.2021.).

⁸⁴ Avots: CSP. NNR020. Nabadzības riska indekss pēc vecuma un dzimuma (%).

⁸⁵ Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/26779> (sk. 19.06.2021.).

bruto algas, lai mazinātu nabadzības risku šajā iedzīvotāju grupā, 2018. gadā netika sasniegts. Teorētiski minimālajai pensijai 2018. gadā būtu bijis jābūt 201 EUR mēnesī, taču reāli tās apmērs bija robežās no 70,43 EUR (7% no vidējās bruto algas) līdz 108,85 EUR (10,8% no vidējās bruto algas) atkarībā no personas sociālās apdrošināšanas stāža, par aprēķina bāzi ņemot valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu⁸⁶, kas 2018. gadā bija 64 EUR. 2018. gadā 11,5% no kopējā pensionējušos skaita vecuma pensija tika piešķirta minimālā apmērā, un vidējais šīm personām jaunpiešķirtās pensijas apmērs bija 82,51 EUR⁸⁷ (2017. gadā jaunpiešķirto minimālā apmēra pensiju īpatsvars bija 11,3%, 2016. gadā – 10,1%).

Treškārt, līdz ar 26.04.2018. grozījumiem likumā “Par valsts pensijām” tika noteikts, ka **pensijas saņēmēja nāves gadījumā** pārdzīvojušais laulātais, kurš arī ir Latvijas vecuma, invaliditātes, izdienas vai speciālās valsts pensijas saņēmējs, vienu gadu pēc laulātā nāves varēs saņemt pusi – 50% – no sava mirušā laulātā pensijas, ieskaitot piemaksu par apdrošināšanas stāžu līdz 1995. gada beigām (iepriekš pensijas saņēmēja nāves gadījumā pārdzīvojušajam laulātajam izmaksāja vienreizēju pabalstu mirušā laulātā divu pensiju apmērā, neieskaitot iepriekš minēto piemaksu). Šis gadu ilga pabalsts pensionāru atraitņiem stājās spēkā 01.01.2019. un attiecas uz gadījumiem, kad pensijas saņēmēja nāve iestājusies pēc 01.01.2019. Pabalsts neattiecas uz šķirti pāriem vai pāriem, kuri nedzīvo oficiālā laulībā. Šādas normas nepieciešamība tika pamatota ar to, ka vientuļajiem pensionāriem ir īpaši augsts nabadzības risks - 2018. gadā 74,9% senioru vecumā virs 65 gadiem, kuri dzīvo vieni, ienākumi bija zem nabadzības riska sliekšņa, kā arī ar to, ka tieši pirmais gads pēc laulātā nāves materiāli un morāli ir visgrūtākais periods pārdzīvojušajam laulātajam. Ņemot vērā, ka konkrētais pasākums stājās spēkā 2019. gadā, tam nav bijusi ietekme uz pensionāru ienākumu un dzīves situācijas izmaiņām 2018. gadā.

Ceturtkārt, pensijas saņēmēja nāves gadījumā viņa ģimenei vai personai, kas uzņēmusies apbedīšanu, līdz 01.07.2018. likums “Par valsts pensijām” paredzēja izmaksāt apbedīšanas pabalstu divu mēnešu pensijas apmērā. Tā kā piemaksa par apdrošināšanas stāžu līdz 1996. gadam nav pensijas sastāvdaļa, tā netiek iekļauta apbedīšanas pabalsta apmērā. Pensionāra nāves gadījumā apbedīšanas pabalsts ir mazāks kā mirušā iepriekš saņemtie divu mēnešu ienākumi. Ņemot vērā, ka no 01.07.2018. daļai pensionāru piemaksas tika palielinātas, starpība starp iepriekš saņemtajiem divu mēnešu ienākumiem jau būtiski atšķiras no apbedīšanas pabalsta apmēra, ko izmaksā divu pensiju apmērā. Līdz ar to 26.04.2018. grozījumi noteica, ka no 01.01.2019. apbedīšanas pabalstu izmaksā, ieskaitot pie pensijas piešķirto piemaksu par apdrošināšanas stāžu līdz 1995. gada beigām. Arī šīs izmaiņas attiecas uz gadījumiem, kad pensijas saņēmēja nāve iestājusies pēc 01.01.2019., tāpēc šim pasākumam nav bijusi ietekme uz pensionāru ienākumu un dzīves situācijas izmaiņām 2018. gadā.

Saskaņā ar 11.10.2018. Grozījumiem Valsts fondēto pensiju likumā fondēto pensiju shēmas dalībnieks turpmāk var izvēlēties, kā tiks izmantots viņa uzkrātais kapitāls 2. pensiju līmenī gadījumā, ja persona nomirs pirms vecuma pensijas sasniegšanas (tai skaitā priekšlaicīgi). Pēc būtības šie grozījumi noteica **iespēju mantot 2. pensiju līmenī uzkrāto kapitālu**. Fondētās pensijas (2. pensiju

⁸⁶ 05.12.2011. MK noteikumi Nr. 924 “Noteikumi par vecuma pensijas minimālo apmēru” (zaudēja spēku 01.01.2020.). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/240909-noteikumi-par-vecuma-pensijas-minimalo-apmeru> (sk. 19.06.2021.).

⁸⁷ Labklājības ministrija (2019). Publiskā gada pārskats par 2018. gadu, 12.lpp. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/2018gads> (sk. 19.06.2021.).

līmenis) kapitāls var tikt izmantots vienā no trim veidiem, ko iepriekš izvēlas fondēto pensiju shēmas dalībnieks - ieskaitīt valsts pensiju speciālajā budžetā; pievienot fondēto pensiju shēmas dalībnieka norādītās personas fondētās pensijas kapitālam; mantot Civillikumā noteiktajā kārtībā. Šis rīcībpolitikas pasākums tikai nelielā mērā uzskatāms par tādu, kas atstāj ietekmi uz iedzīvotāju ienākumiem (tad, ja pensiju shēmas dalībnieks izvēlēties par labu mantošanas iespējas nodrošināšanai), taču to neparedzēja arī šī pasākuma mērķis, kas bija motivēt ieguldījumu veikšanu pensiju 2. līmenī. Turklāt konkrētās normas stājās spēkā tikai no 01.01.2020. Līdz ar to secināms, ka konkrētajam pasākumam nav bijusi ietekme uz iedzīvotāju ienākumu situācijas izmaiņām 2018. gadā.

Izvērtējot 2018. gada rīcībpolitikas pasākumus ar mērķi uzlabot senioru ienākumu līmeni un dzīves situāciju, secināms, ka, neraugoties uz īstenotajiem pasākumiem, kuriem bija tieša ietekme uz vecuma pensijas saņēmēju ienākumiem – izmaiņas indeksācijas formulā, neapliekamā minimuma palielināšana, piemaksas palielinājums par katru nostrādāto gadu, **pensionāru nabadzības riska rādītājiem 2018. gadā saglabājās tendence pieaugt, minimālās pensijas apmērs saglabājās kritiski zems**, attālinoties no mērķa veidot 20% no vidējās bruto algas. Tas nozīmē, ka īstenoto pasākumu ietekme kopējo ekonomisko procesu kontekstā, ir nepietiekama, lai uzturētu un palielinātu visaugstākajam nabadzības riskam pakļautās grupas – vecuma pensionāru – ienākumus un uzlabotu viņu dzīves situāciju.

2018. gadā tika veikti arī grozījumi Izglītības likumā atbilstoši Saeimas 22.05.2014. apstiprināto „Izglītības attīstības pamatnostādņu 2014. – 2020. gadam” 3. apakšmērķa „Efektīva pārvaldība: uzlabot resursu pārvaldības efektivitāti, attīstot izglītības iestāžu institucionālo izcilību” 3.3. rīcības virzienā “Izglītības iestāžu tīkla sakārtošana” noteiktajam. Šie grozījumi cita starpā paredzēja izveidot **“Sociālā atbalsta programma vispārējās izglītības pedagogiem”**, kas atbilst izvērtējuma mērķiem un uzdevumiem. Kā skaidrots normatīvā akta anotācijā⁸⁸, iepriekš Izglītības un zinātnes ministrija bija nodrošinājusi iespēju pedagogiem par valsts budžeta līdzekļiem iegūt papildus kvalifikāciju darbam citā izglītības pakāpē vai pasniegt kādu citu mācību priekšmetu. Sākot no 2014. gada, šādu iespēju katru gadu izmantojuši vidēji 3000 pedagogu. Tomēr tika konstatēts, ka pastāv risks, ka atsevišķi pedagogi, kuriem līdz pensionēšanās vecuma sasniegšanai būs palikuši ne vairāk kā trīs gadi, nevar pietiekami ātri pielāgoties ar izglītības iestāžu reorganizāciju vai likvidāciju saistītajām izmaiņām, atrast jaunu darba vietu atbilstoši kvalifikācijai, kas dažreiz saistīta arī ar dzīvesvietas maiņu, un līdz ar to būtu pakļauti bezdarba riskam. Tika prognozēts, ka 2018. gadā būtu apmēram 77 pedagogi, kuri vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iestāžu reorganizācijas vai likvidācijas rezultātā zaudētu darbu un kuriem līdz pensionēšanās vecumam būtu ne vairāk kā trīs gadi, 2019. gadā apmēram 87 pedagogi un 2020. gadā apmēram 60 pedagogi. Šīs grupas atbalstam tika izveidota augstāk minētā programma. Atbalsta pasākums paredz **valsts sociālo atbalstu izmaksāt sešu mēnešu vidējās izpeļņas apmērā, veicot vienreizēju izmaksu trīs mēnešu apmērā un, sākot ar ceturto mēnesi, vēl trīs mēnešus, veicot izmaksu katru mēnesi**. Izmaksas apmērs tiek rēķināts saskaņā ar Darba likuma 75. pantu un ir vidējās izpeļņas aprēķins no pēdējo sešu mēnešu pedagoga darba algas, piemaksām un prēmijām pirms nodokļu nomaksas. Ņemot vērā to, ka sociālais atbalsts tiek piešķirts pedagogam, kuram izglītības iestādes reorganizācijas vai likvidācijas gadījumā būtu grūtības atrast

⁸⁸ Likumprojekta „Grozījumi Izglītības likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: [LP teksts \(saeima.lv\)](http://lp.teksts.saeima.lv) (sk. 19.06.2021.).

darbu, tas tiek piešķirts uz sešiem mēnešiem, paredzot, ka pedagogs turpinās meklēt nodarbinātības iespējas, kā arī izmantos citas valsts noteiktās sociālās garantijas darba zaudēšanas gadījumā. Ja šo sešu mēnešu laikā pedagogs nav atradis darbu, viņš var reģistrēties kā bezdarbnieks un saņemt bezdarbnieka pabalstu. Ja sociālā atbalsta izmaksas laikā pedagogs uzsāk darbu vai viņam sociālā atbalsta izmaksas brīdī iestājas pensionēšanās vecums, vai tiek piešķirta vecuma pensija, sociālā atbalsta izmaksa tiek pārtraukta.

Šis pasākums vērtējams kā šauri mērķēts pasākums uz ļoti konkrētu profesionālo grupu, kurai var iestāties bezdarba risks ar paaugstinātām grūtībām no jauna iekļauties darba tirgū. Kaut arī grupas apmērs ir neliels, pasākumam ir **tieša pozitīva ietekme uz konkrētās grupas – pirmspensijas vecuma vispārējās izglītības pedagogu – ik mēneša ienākumiem, ja darbs zaudēts skolu tīkla reorganizācijas ietekmē.** Šāda veida mērķēts atbilst iepriekšējos izvērtējumos sniegtajiem priekšlikumiem veidot tādus atbalsta pasākumus, kuri ir mērķēti ir uz konkrētu iedzīvotāju grupu situācijas normalizēšanu un uzlabošanu.

2018. gadā tika veikti grozījumi 25.11.2014. MK noteikumos Nr. 727 “Darbības programmas “Pārtikas un pamata materiālās palīdzības sniegšana vistrūcīgākajām personām 2014.–2020. gada plānošanas periodā” īstenošanas noteikumi”. Veicot ikgadējo programmas izvērtējumu, tika konstatēts, ka notiek trūcīgo personu skaita strauja samazināšanās. Tādejādi, lai arī, izmantojot **Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām (EAFVP)** finansējumu, tika paredzēts samazināt trūcīgu ģimeņu nenodrošinātību ar pārtiku, praksē atbalsts ik gadu tika sniegts mazākam skaitam iedzīvotāju. Grozījumu mērķis bija **pārskatīt un paplašināt EAFVP atbalsta saņēmēju loku, vienlaikus nosakot vienotu augstāku ģimenes vidējo ienākumu robežu atbalsta saņemšanai no EAFVP.** Līdz ar jauno kārtību, kas stājās spēkā 01.04.2018., tika piemērots vienots vidējais ienākumu līmenis ģimenes (personas) atzīšanai par atbilstošu EAFVP atbalsta saņemšanai - 188 EUR. Tiesību akta anotācijā⁸⁹ tika skaidrots, ka šāda summa atbilst minimālā ienākuma līmenim valstī 2017. gadā, kas tiek noteikts 40% apmērā no mājāsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas vienam ekvivalentajam patērētājam. Jāuzsver, ka anotācijā rādītājs ticis norādīts kļūdaini, jo minimālā ienākuma līmenis 2017. gadā bija 198 EUR vienai personai saskaņā ar CSP oficiālās statistikas datiem. Neraugoties uz to, laikā no 01.04.2018. līdz 01.01.2019. personām, kas pretendēja uz šo atbalstu pasākumu, ienākumu izvērtēšanā tika ņemts vērā šis vidējais ienākumu līmenis – 188 EUR. Tāpat tika noteikts, ka EAFVP atbalstu papildus ir tiesības saņemt ģimenei (personai), kurai pašvaldības sociālais dienests izsniedzis rakstisku izziņu, kas apliecina, ka tā atzīta par maznodrošinātu un tās vidējie ienākumi mēnesī nepārsniedz vai nu 188 EUR (ja pašvaldība normatīvajos aktos noteikusi maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmeni virs 188 EUR) vai arī pašvaldības noteikto maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmeni (ja tas ir noteikts mazāks par 188 EUR). Turklāt, lai nodrošinātu, ka EAFVP atbalsta komplektu izsniegšanas nosacījumi izdales vietās ir maksimāli atbilstoši klienta iespējām tos saņemt, tika **atcelts pārtikas komplektu un higiēnas komplektu saņemšanas biežuma ierobežojums.**

⁸⁹ 27.02.2018. Grozījumi Ministru kabineta 2014. gada 25. novembra noteikumos Nr. 727 “Darbības programmas “Pārtikas un pamata materiālās palīdzības sniegšana vistrūcīgākajām personām 2014.–2020. gada plānošanas periodā” īstenošanas noteikumi”. Pieejams: [Latvijas Republikas Ministru Kabinets: Tiesību aktu projekti \(mk.gov.lv\)](http://mk.gov.lv)

Ar EAFVP atbalstu 2018. gadā 68,5 tūkst. trūcīgas un maznodrošinātas personas saņēmušas pārtikas preču komplektus, 17,4 tūkst. ģimenēm ar bērniem izdalītas higiēnas un saimniecības preces, 9,7 tūkst. skolēnu trūcīgās un maznodrošinātās ģimenēs saņēmuši mācību piederumu komplektus, savukārt 4,8 tūkst. personām izsniegtas gatavas maltītes. 2018. gadā notikuši 1 137 papildpasākumi (informatīvi pasākumi, individuāls un grupu darbs, neformāli izglītojoši pasākumi, socializēšanas pasākumi u.c.). Tajos piedalījās 6,3 tūkst. personas. Papildu pārtikas preču komplektus ģimenēm ar zīdaiņiem un maziem bērniem vecumā līdz 2 gadiem saņēmušas 1 tūkst. ģimenes un 1,6 tūkst. ģimenēm izdalīti papildu higiēnas preču komplekti ģimenēm ar zīdaiņiem un maziem ar bērniem vecumā līdz 2 gadiem.⁹⁰ Šis rīcībpolitikas pasākums ir vērtējams kā **tieši mērķēts uz nabadzības riskam pakļautu iedzīvotāju grupu – trūcīgajām personām**. Pasākumam, tā kā tas ir materiālās palīdzības natūrā veids, ir ietekme uz mērķa grupas netiešajiem ienākumiem.

2018. gada beigās tika veikti vēl vieni grozījumi MK noteikumos Nr. 727. Kā skaidrots grozījumu anotācijā⁹¹, veicot izvērtējumu, tika secināts, ka, pirmkārt, 188 EUR ir nepietiekama ģimenes vidējo ienākumu robeža EAFVP atbalsta saņemšanai, otrkārt, ka EAFVP atbalsta saņēmēju ienākumus visprecīzāk raksturojošais ir dziļas materiālās nenodrošinātības rādītājs, kurš 2017. gadā - 242 EUR. Attiecīgi no 01.01.2019. maznodrošināto personu, kurām ir tiesības uz EAFVP atbalsta saņemšanu, ienākumu līmenis tika noteikts 242 EUR mēnesī un paredzēts, ka higiēnas un saimniecības preču komplektus drīkst saņemt ne tikai bērni vecumā līdz 18 gadiem, bet arī pilngadīgas personas.

1.2.4. Bērnu un ģimenes politika: atbalsta pasākumi ģimenēm ar bērniem un ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu attīstība

Šajā sadaļā, kas veltīta 2018. gada rīcībpolitikas pasākumu raksturojumam bērnu un ģimenes politikas jomā, pirmkārt, ir norādītas izmaiņas normatīvajā regulējumās, kas paredzēja jaunu ārpusģimenes aprūpes veidu - specializētās audžuģimenes un ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru – izveidi; otrkārt, citi atbalsta pasākumi ģimenēm ar bērniem kopumā – braukšanas atvieglojumi, atbalsts mājokļa jomā, kā arī administratīvā sloga mazināšana invaliditātes noteikšanā bērniem līdz 18 gadu vecumam.

Lai attīstītu bērnu aprūpi ģimeniskā vidē, bērnu un ģimenes politikas jomā 2018. gadā, pamatojoties uz koncepciju “Par adopcijas un ārpusģimenes aprūpes sistēmu pilnveidošanu”⁹² (09.03.2015.), tika uzsākta vairāku rīcībpolitikas pasākumu īstenošana. Tie pasākumi, kas attiecas uz sociālās palīdzības sniegšanu audžuģimenēm un adoptētājiem, ir aplūkoti iepriekš 1.2.3. sadaļā.

Gan koncepcijas “Par adopcijas un ārpusģimenes aprūpes sistēmu pilnveidošanu” (turpmāk – koncepcija), gan deinstitucionalizācijas īstenošanai bija nepieciešams nodrošināt pēc iespējas ģimeniskai videi pietuvinātu ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu pieejamību bērniem, kuri tiek šķirti no ģimenes, tādējādi mazinot to bērnu skaitu, kuri tiek ievietoti bērnu aprūpes iestādēs. Lai to īstenotu, cita starpā tika veikti grozījumi Bērnu tiesību aizsardzības likumā (pieņemti 22.11.2017., stājās spēkā

⁹⁰ Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai progresa ziņojums. Rīga, 2019. gada aprīlis, 68.lpp.

⁹¹ Sk. Ministru kabineta noteikumu projekta „Grozījumi Ministru kabineta 2014. gada 25. novembra noteikumos Nr.727 „Darbības programmas “Pārtikas un pamata materiālās palīdzības sniegšana vistrūcīgākajām personām 2014.-2020. gada plānošanas periodā” īstenošanas noteikumi”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/303906> (sk. 19.06.2021.).

⁹² Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/272710> (sk. 19.06.2021.).

no 01.07.2018.). Tajā ietvertās jaunās normas definēja jaunus ārpusģimenes aprūpes veidus – **specializētās audžuģimenes un ārpusģimenes aprūpes atbalsta centrus**, kā arī deleģēja Ministru kabinetam noteikt:

- audžuģimenes un specializētās audžuģimenes statusa piešķiršanas un izbeigšanas kārtību;
- specializēto audžuģimeņu veidus;
- audžuģimenes un specializētās audžuģimenes finansēšanas kārtību;
- kārtību, kādā bērnu ievieto audžuģimenē un specializētajā audžuģimenē vai izbeidz viņa uzturēšanos tajā;
- bērna un audžuģimenes, t.sk. specializētās audžuģimenes, tiesiskās attiecības un savstarpējās personiskās un mantiskās attiecības;
- audžuģimenes un specializētās audžuģimenes sadarbības kārtību ar atbalsta centru un bāriņtiesu.

Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma jaunajām normām un MK deleģējumam tika izstrādāti MK noteikumi nr. 354 “Audžuģimenes noteikumi” (stājās spēkā 01.07.2018.). Uz tiesību akta mērķa grupu - audžuģimenes, viesģimenes, aizbildņi, adoptētāji un ārpusģimenes aprūpē esoši bērni – ienākumiem attiecās pasākumi, kas noteica tiesības audžuģimenei, t.sk. specializētai audžuģimenei (krīzes audžuģimenei un audžuģimenei bērnam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem), saņemt atlīdzību par audžuģimenes pienākumu pildīšanu, pabalstu bērna uzturam, kā arī pabalstu apģērba un mīkstā inventāra iegādei (sk. sīkāk 1.2.3. sadaļā).

No 01.07.2017. daudz bērnu ģimenes locekļiem noteiktā kārtībā tika piešķirtas tiesības saņemt braukšanas maksas atvieglojumu 25% apmērā no braukšanas izdevumiem, izmantojot sabiedrisko transportu reģionālās nozīmes maršrutu tīkla maršrutos un no 01.09.2017. - 20% atvieglojums, iegādājoties abonementa biļeti. Lai nodrošinātu finansējumu minēto atvieglojumu piemērošanai, pieņemot likumu “Par valsts budžetu 2017. gadam” Satiksmes ministrijai 2017. gadā tika piešķirts papildus finansējums 1,7 milj. EUR apmērā, un 2018. un 2019. gadā – 3,4 milj. EUR apmērā ik gadu. Pēc Satiksmes ministrijas iniciatīvas, ņemot vērā pasažieru pārvadājumu datus un provizoriskos aprēķinus par atvieglojumu daudz bērnu ģimenēm nodrošināšanai piešķirtā finansējuma apmēru, **2018. gadā tika pieņemts lēmums palielināt braukšanas atvieglojumu apmēru daudz bērnu ģimenēm** un veikti grozījumi 27.06.2017. MK noteikumos Nr. 371 “Braukšanas maksas atvieglojumu noteikumi” (stājās spēkā 01.09.2018.). Jaunās normas paredzēja šādus atvieglojumus:

- daudz bērnu ģimenes locekļiem 50% apmērā no brauciena biļetes pilnas cenas un 40% apmērā no abonementa biļetes cenas reģionālās nozīmes sabiedriskā transporta maršrutos;
- daudz bērnu ģimenes locekļiem, kas apmeklē vispārējās pamatizglītības un vidējās izglītības iestādes un kas turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai, 90% apmērā no brauciena biļetes pilnas cenas;
- daudz bērnu ģimenes locekļiem 100% apmērā no brauciena biļetes pilnas cenas, izmantojot sabiedriskā transporta pakalpojumus reģionālās nozīmes maršrutos valsts svētku dienās - 4. maijā, 11. un 18. novembrī.

Šie atvieglojumi ir vērtējami kā **mērķēts atbalsts daudz bērnu ģimenēm ar ietekmi uz to netiešajiem ienākumiem.**

15.05.2018. tika pieņemts grozījums 23.12.2014. MK noteikumos Nr. 805 “Noteikumi par prognozējamās invaliditātes, invaliditātes un darbspēju zaudējuma noteikšanas kritērijiem, termiņiem un kārtību”⁹³. Lai arī bērniem līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai invaliditāti nosaka bez iedalīšanas invaliditātes grupās, tomēr tiek vērtēta bērna funkcionēšanas ierobežojumu pakāpe, t.i., vai funkcionēšanas ierobežojumi ir viegli, mēreni, smagi vai ļoti smagi. Atbilstoši funkcionēšanas ierobežojuma pakāpei komisija uz invaliditātes laiku var izsniegt atzinumu par īpašas kopšanas nepieciešamību personām līdz 18 gadu vecumam, uz kura pamata personai no piecu līdz 18 gadu vecumam ir arī tiesības saņemt asistenta pakalpojumu, savukārt atbilstoši funkcionēšanas ierobežojumu veidam komisija var izsniegt atzinumu par medicīniskajām indikācijām vieglā automobiļa speciālai pielāgošanai un pabalsta saņemšanai transporta izdevumu kompensēšanai. Tikai noteiktos gadījumos bērnam invaliditāti varēja noteikt uz periodu līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai. Līdz ar to pastāvēja iespēja, ka līdz bērna pilngadības sasniegšana ekspertīze ir jākārtu vairākas reizes un attiecīgi ik reizi jāiesniedz nepieciešamā dokumentācija. Līdz ar jaunās tiesību normas stāšanos spēkā **tika atļauts invaliditātes termiņu uz periodu līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai noteikt visiem bērniem ar stabiliem un neatgriezeniskiem funkcionēšanas ierobežojumiem neatkarīgi no to pakāpes**, bet kuru dēļ invaliditāte ir bijusi nepārtraukti noteikta vismaz vienu vai vairāk gadus. Lai bērnam varētu noteikt invaliditāti uz periodu līdz 18 gadu vecumam sakarā ar stabiliem un neatgriezeniskiem funkcionēšanas ierobežojumiem, pirms tam bērnam vismaz vienu gadu jābūt noteiktai invaliditātei bez pārtraukumiem. Tādējādi tika dota iespēja saņemt sociālās garantijas par bērnu līdz bērna pilngadības sasniegšanai bez atkārtotas dokumentu kārtošanas un iesniegšanas komisijā, samazinot ģimeņu, kurās aug bērni ar invaliditāti administratīvo slogu un uzlabojot ikdienas dzīvi (atcelta nepieciešamība atkārtoti atvēlēt laiku, ceļa un citus resursus invaliditātes termiņa pagarināšanas procedūrai). Šis rīcībpolitikas pasākums, kas pēc būtības mazina administratīvo slogu, **nav uzskatāms kā mērķēts atbalsts ģimeņu, kurās aug bērni ar invaliditāti, ienākumu situācijas uzlabošanai, taču tam ir zināma ietekme uz šo ģimeņu netiešajiem ienākumiem**, radot iespēju saņemt sociālās garantijas un bērna invaliditātei atbilstošus pakalpojumus.

22.11.2017. tika pieņemti grozījumi likumā “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā”. Saskaņā ar šiem grozījumiem tika paplašināts personu loks, kas var saņemt valsts garantiju mājokļa iegādei vai būvniecībai - **valsts palīdzību, daļēji sedzot aizņēmēja neizpildītās parādsaistības attiecībā uz dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai ņemto aizdevumu**. Šādu palīdzību turpmāk varēja saņemt, pirmkārt, persona, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir vismaz viens bērns, kas nav sasniedzis 24 gadu vecumu; otrkārt, persona, kura ieguvusi vidējo profesionālo vai augstāko izglītību un kura nepārsniedz 35 gadu vecumu, t.s. jaunie speciālisti. Lai izmaiņas mājokļu garantiju programmā, kas savu darbību uzsāka 2015.gadā, varētu tikt ieviestas, 20.02.2018. tika pieņemti MK noteikumi Nr. 95 “Noteikumi par valsts palīdzību dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai”. Jaunais regulējums noteica, ka jaunajiem speciālistiem garantijas apmērs nedrīkst būt lielāks par 20% no aizdevuma summas un ne vairāk kā 50 000 EUR, savukārt **ģimenēm ar bērniem vecumā līdz 24 gadiem garantijas apmērs nepārsniedz 200 000 EUR**, kas bija maksimālā iespējamā summa, ja uz atbalstu pretendēja ģimene ar trīs un vairāk bērniem. **Garantijas apmērs 2018. gadā tika noteikts atkarībā no bērnu skaita ģimenē:**

⁹³ Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/298996> (sk. 19.06.2021.).

- 10 % no aizdevuma summas, bet ne vairāk kā 10 000 EUR – personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir viens nepilngadīgs bērns;
- 15 % no aizdevuma summas, bet ne vairāk kā 15 000 EUR – personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir divi nepilngadīgi bērni;
- 20 % no aizdevuma summas, bet ne vairāk kā 20 000 EUR – personai, ar kuru kopā dzīvo un kuras apgādībā ir trīs nepilngadīgi bērni vai vairāk.

Ekonomikas ministrijas sagatavotajā NRP „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanas progressa ziņojumā par 2018. gadu norādīts, ka kopš programmas darbības uzsākšanas brīža atbalstu mājokļu iegādei saņēmušas vairāk nekā 10 749 ģimenes, tādā veidā nodrošinot vairāk nekā 15,5 tūkst. bērnus ar mājokli.⁹⁴ 2018. gada decembrī Attīstības finanšu institūcijas ALTUM publiskotā informācija par mājokļa garantijas programmas rezultātiem liecina, ka vidējā garantija, kas līdz tam saņemta mājokļa iegādei, bijusi 7,1 tūkst. EUR, savukārt vidējais aizdevums, ko ir piešķirusi banka, ir 63 tūkst. EUR. Valsts atbalstu izmantojušas ģimenes visā Latvijā, proporcionāli lielākais galvojumu skaits bijis Rīgā un Pierīgā (67% garantiju), kam sekoja ģimenes Vidzemē (15%), Kurzemē (9%), Zemgalē (7%) un Latgalē (3%). No 10 000 ģimenēm, kas līdz 2018. gada decembrim ar valsts atbalstu bija tikušas pie sava mājokļa, 61% gadījumu aizdevums bija piešķirts ģimenei, kurā tobrīd auga viens bērns, 35% ģimeņu bija ar diviem bērniem, savukārt 7% ģimenēs bija trīs vai vairāk bērni.⁹⁵

Kopumā mājokļa garantijas programma un 2018. gadā ieviestās izmaiņas ir vērtējama kā mērķēts atbalsts ģimenēm ar bērniem mājokļa pieejamībai ar ietekmi uz ģimenes tiešajiem ienākumiem. Vienlaikus, kā rāda 2019. gadā veiktais izvērtējums par nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā⁹⁶, ģimeņu ar bērniem situācija mājokļa jomā ir atkarīga gan no bērnu skaita ģimenē, gan no ģimenes ienākumiem. Kompleksi izvērtējot situāciju, tika secināts, ka vislielākās grūtības ar mājokli ir ģimenēm ar bērniem, kuras neatbilst trūcīgās vai maznodrošinātās ģimenes statusam, bet kuru ienākumi aprūtinā mājokļa pieejamību privātajā sektorā, t.sk. izmantot valsts mājokļa garantijas programmu ģimenēm ar bērniem, jo to ienākumi neatbilst valsts mājokļa garantijas programmas nosacījumiem. Līdz ar to **mājokļa iegādes vai būvniecības atbalsta rīcībpolitikas pasākums neuzlabo nabadzības riskam pakļauto ģimeņu ar bērniem dzīves situāciju.**

⁹⁴ Latvijas nacionālā reformu programma „Eiropa 2020” stratēģijas īstenošanai progressa ziņojums. Rīga, 2019. gada aprīlis, 72.lpp.

⁹⁵ Altum (12.12.2018.). Jau 10 000 ģimenes visā Latvijā izmantojušas valsts atbalstu mājokļa iegādei. Pieejams: <https://www.altum.lv/lv/jaunumi/jau-10-000-ģimenes-visa-latvija-izmantojusas-valsts-atbalstu-majokla-iegadei> (sk. 19.06.2021.).

⁹⁶ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ilgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”.

1.3. Statistikas datu analīze ienākumu palielināšanas, nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības jomā

EU-SILC apsekojums ir datu avots, lai raksturotu nevienlīdzību, nabadzību un sociālo atstumtību gan Latvijas, gan ES līmenī. Šo uzdevumu nosaka EU-SILC apsekojuma veikšanas metodoloģija⁹⁷ un ES Sociālās aizsardzības komitejas (*Social Protection Committee*) izdotā rokasgrāmata par sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas politikas progresa novērtēšanas indikatoriem⁹⁸. Šie apstākļi ir par pamatu secinājumam, ka ienākumu nevienlīdzības izvērtējumam tiek lietoti sistemātiski vākti un uzticami dati atbilstoši starptautiski atzītai un aprobētai metodoloģijai. EU-SILC tiek izmantots valsts līmenī, kā arī noteiktu mērķa grupu līmenī esošo nevienlīdzību raksturojošo parametru aprēķināšanai un salīdzināšanai. Tā kā šim nolūkam tiek izmantota ES līmenī vienota metodoloģija, iegūtajiem datiem atsevišķos gadījumos ir ierobežots pielietojums, vērtējot Latvijā īstenoto nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitiku. No nevienlīdzības, nabadzības un sociālās atstumtības novērtēšanas metodoloģijas starptautiskā rakstura izriet vairāki vispārīgi apsvērumi, kas jāņem vērā, lietojot šo Izvērtējuma ziņojumu.

Pirmkārt, lai gan EU-SILC apsekojums ir kopīgs datu avots gan CSP, gan Eurostat aprēķinātajiem nevienlīdzības rādītājiem, tomēr datu salīdzināšanai dinamikā būtiski svarīgi ir izmantot viena turētāja, t.i., Latvijā – CSP, sagatavotos rādītājus, jo to noteikšanas metodika mazliet atšķiras⁹⁹. Otrkārt, EU-SILC ļauj novērtēt nabadzības indikatorus sabiedrībā kopumā un konkrētās, pietiekami plašās sabiedrības grupās, savukārt informāciju par šaurākām specifiskām mērķa grupām, kuras var tikt pakļautas nabadzības riskam (piemēram, atsevišķas etniskās grupas, no ieslodzījuma vietām atbrīvotas personas, personas ar invaliditāti, personas, kuras dzīvo kolektīvos mājokļos (vecu ļaužu pansionātos, sanatorijās, brīvības atņemšanas iestādes u.c.) (u.tml.)¹⁰⁰), apsekojums nevar sniegt. Tādējādi šajā gadījumā ir jāmeklē alternatīvi informācijas avoti, kuri spēj sniegt ieskatu problemātikā, tomēr nav pietiekami specifiski, lai dotu iespēju aprēķināt EU-SILC līdzvērtīgus nabadzības un sociālās atstumtības indikatorus.

Analizējot nevienlīdzīgu ienākumu sadalījumu sabiedrībā, svarīgi ņemt vērā konceptuālās atšķirības starp vairākiem indikatoriem, kas tiek lietoti dažādu to izpausmju raksturošanai. Šeit tiek nošķirti (1) ienākumu nevienlīdzīgas sadales indikatori un (2) ienākumu atšķirību sociālās nevienlīdzības izpratnē indikatori, balstoties uz kuriem tiek definēta relatīvā vai absolūtā nabadzība (šajā Izvērtējumā Latvijas gadījumā – relatīvā nabadzība). Ienākumu nevienlīdzība nozīmē ienākumu nevienlīdzīgu sadalījumu

⁹⁷ Eurostat (bez datuma). European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC). Pieejams: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions> (skatīts 06.05.2021.)

⁹⁸ Social Protection Committee Indicators Sub-group (2015). "Portfolio of EU Social Indicators for the Monitoring of Progress Towards the EU Objectives for Social Protection and Social Inclusion." Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pieejams: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=756&langId=en> (skatīts 06.05.2021.)

⁹⁹ Par konstatētajām atšķirībām sk. sīkāk iepriekšējos Izvērtējumus, piemēram, Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/petijumi/0-sociala-ieklausana> (skatīts 06.05.2021.)

¹⁰⁰ CSP (bez datuma). Mājokļa apstākļi (EU-SILC apsekojums). Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/tabulas/metadati-majokla-apstakli-eu-silc-apsekojums> (skatīts 06.05.2021.)

iedzīvotāju starpā¹⁰¹. Savukārt ienākumu atšķirības sociālās nevienlīdzības izpratnē raksturo, pirmkārt, mājsaimniecību ienākumu, t.sk. sociālo transfertu, atšķirības uz vienu mājsaimniecības locekli un ekvivalento patērētāju, ņemot vērā, ka mājsaimniecības kopējie ienākumi ir piekrietoši visai mājsaimniecībai, ne tikai tiešo ienākumu guvējiem¹⁰². Otrkārt, ienākumu atšķirības sociālās nevienlīdzības izpratnē ir tieši saistītas ar konkrētām sociāli demogrāfiskām pazīmēm – vecumu, dzimumu, nodarbinātības statusu, izglītības līmeni, dzīves vietu, veselības stāvokli u.c., kas nosaka personas piederību noteiktai sociālajai grupai un attiecīgi šīs grupas objektīvās iespējas gūt savām vajadzībām atbilstošus ienākumus un saņemt valsts vai pašvaldības atbalstu ienākumu nevienlīdzības mazināšanai.

1.3.1. Ienākumu nevienlīdzību raksturojošie rādītāji dinamikā

Ienākumu nevienlīdzības rādītāju raksturošanai izmantoti divi rādītāji, kas aprēķināti, izmantojot CSP datus. Pirmais rādītājs ir S80/S20 kvintiļu attiecību indekss, kas nosaka, kāda ir attiecība starp rīcībā esošo ienākumu summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotāju ar augstākajiem ienākumiem (vistrīgākā kvintile), pret ienākumu summu, ko saņem 20% valsts iedzīvotāju ar zemākajiem ienākumiem (vistrūcīgākā kvintile)¹⁰³. Otrs izmantotais rādītājs ir Džini koeficients, kas raksturo ienākumu nevienlīdzību skalā no 0 līdz 100. Džini koeficients ir 0, ja pastāv absolūta ienākumu vienlīdzība (t.i., visiem iedzīvotājiem ir vienādi ienākumi), bet, jo vairāk tas tuvojas 100, jo lielāka ir ienākumu nevienlīdzība¹⁰⁴. Abi šie rādītāji ietilpst CSP Monetārās nabadzības, ienākumu nevienlīdzības indikatoru grupā. Monetārās nabadzības un ienākumu nevienlīdzības indikatorus Lākenas Eiropadome pieņēma 2001. gada decembrī, lai varētu izvērtēt un novērot Eiropas Savienības (ES) dalībvalstu progresu sociālās atstumtības mazināšanā. Šie indikatori ir relatīvi, un tie atvasināti no vidējā ienākumu līmeņa. Tas nozīmē, ka tie raksturo relatīvo, nevis absolūto nabadzības risku valsts iedzīvotāju vidū. Monetārās nabadzības un ienākumu nevienlīdzības indikatoru mērījumi tiek iegūti apsekojumā “Eiropas Savienības statistika par ienākumiem un dzīves apstākļiem” (EU-SILC) un ir galvenais avots arī šajā Izvērtējumā. Šie rādītāji kopumā uzskatāmi par makro līmeņa nevienlīdzību raksturojošiem rādītājiem.

S80/S20 kvintiļu attiecību indekss

S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss iedzīvotāju vidū 2018. gadā bija 6,5 (sk. 1.4. tabulu), kas nozīmē, ka aplūkotajā 2018. gadā 20% nabadzīgāko iedzīvotāju ienākumi (zemākā kvintile) ir 6,5 reizes zemāki nekā 20% turīgākajai iedzīvotāju daļai (augstākā kvintile). Salīdzinot ar 2017. gadu, ienākumu kvintiļu indekss 2018. gadā ir samazinājies par 0,3, t.i., kopumā kļuvis relatīvi (nedaudz) vienlīdzīgāks. Atšķirīga situācija vērojama, salīdzinot rādītāju divu vecuma grupu griezumā. Iedzīvotāju vecuma grupā līdz 64 gadiem nevienlīdzība ienākumos mazinājās – lai gan nabadzīgās daļas iedzīvotāju ienākumi 2018. gadā bija 6,1 reizes zemāki nekā turīgākās daļas, tas ir par 0,6 mazāk nekā 2017. gadā. Pretēja aina novērojama iedzīvotāju grupā vecumā no 65 gadiem, kur, salīdzinot ar 2017. gadu, šis rādītājs ir pieaudzis par 0,3 vienībām un sasniedzis 5,4.

¹⁰¹ OECD (2019). “Inequalities”. In: *Society at a Glance 2019: OECD Social Indicators*. Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/soc_glance-2019-en.

¹⁰² OECD (2019). “Poverty”. In: *Society at a Glance 2019: OECD Social Indicators*. Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/soc_glance-2019-en.

¹⁰³ CSP, Terminu skaidrojums, “S80/S20 kvintiļu attiecības indekss”.

¹⁰⁴ CSP, Terminu skaidrojums, “Džini koeficients”.

1.4. tabula. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss pēc vecuma (2015-2019)

Vecuma grupas	2015	2016	2017	2018	2019
Visi iedzīvotāji	6,2	6,3	6,8	6,5	6,3
<i>no tiem:</i>					
Iedzīvotāji vecumā 0-64 gadi	6,2	6,3	6,7	6,1	6,1
Iedzīvotāji vecumā 65+ gadi	4,6	4,8	5,1	5,4	5,1

Avots: CSP, "NNI020. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss pēc vecuma un reģionos – Rādītāji un Laika periods"¹⁰⁵.

Skatoties tālākā perspektīvā, 2019. gadā S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss turpina samazināties, sasniedzot vērtību 6,3, kas ir vēl par 0,2 mazāk nekā 2018. gadā. Rādītāja aprēķināšanas metodika nosaka to, ka rādītājs var mainīties ļoti minimālā amplitūdā, tāpēc šie rezultāti ir par pamatu secinājumam, ka valsts īstenotā politika 2018. gadā ir rosinājusi ienākumu nevienlīdzības kritumu edzīvotāju grupā līdz 64 gadu vecumam (aptver pirms darbības un darbības vecuma iedzīvotājus), kuru ienākumus pamatā veido ienākumi no algota darba. Iedzīvotāju grupā, kuras ienākumus pamatā veido vecuma pensijas, nevienlīdzības līmenim līdz 2018. gadam bija tendence pieaugt, samazinoties 2019. gadā.

1.5. tabula. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss sociāli demogrāfiskajās grupās (2015-2018)

Sociāli demogrāfiskās grupas/ Gads	2015	2016	2017	2018
Visi iedzīvotāji	6,2	6,3	6,8	6,5
Vīrieši	6,3	6,4	6,8	6,5
Sievietes	6,1	6,1	6,7	6,6
Iedzīvotāji vecumā <65	6,2	6,3	6,7	6,1
Vīrieši vecumā <65	6,4	6,6	6,7	6,3
Sievietes vecumā <65	6,1	6,1	6,6	6,0
Iedzīvotāji vecumā >65	4,6	4,8	5,1	5,4
Vīrieši vecumā >65	4,9	5,2	5,5	5,6
Sievietes vecumā >65	4,5	4,6	4,7	5,2

Avots: Eurostat [ilc_di 11]. Ņemti vērā Eurostat datu publicēšanas nosacījumi, atspoguļojot gadu, par kuru apsekojumā vērtēti iedzīvotāju ienākumi.

S80/S20 ienākumu kvintiļu indeksa **rādītāji dzimuma un vecuma griezumā** ir apkopoti 1.5. tabulā. Vidēji ienākumu nevienlīdzība vīriešu un sieviešu grupās ir vienādā līmenī, lai gan līdz 2016. gadam augstāka ienākumu nevienlīdzība bija vērojama vīriešu grupā. 2017. un 2018. gadā atšķirības bijušas 0,1 robežās. 2017. gadā S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecībā vīriešu grupā bija 6,8, kamēr sieviešu – 6,7. 2018. gadā šie rādītāji bija attiecīgi – 6,5 vīriešiem un 6,6 sievietēm. Ienākumu nevienlīdzības dinamika dzimumu griezumā, salīdzinot 2018. un 2017. gadu, rāda kritumu vīriešu grupā par 0,3 un sieviešu grupā – par 0,1.

¹⁰⁵ Šeit un turpmāk datu avoti norādīti saskaņā ar aktuālajiem tabulu kodiem un nosaukumiem jaunajā statistikas portālā www.stat.gov.lv. Pārejot uz jauno portālu, tika mainīti CSP apkopotās statistikas tabulu kodi un nosaukumi, tāpēc iepriekšējos nabadzības un sociālās atstumtības politikas izvērtējumos norādītie tabulu nosaukumi un kodi, kā arī to atrašanās vietas šī izvērtējuma izstrādes laikā vairs nav spēkā.

2018. gadā iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzība vecuma grupās dzimumu griezumā saglabā līdzšinējo tendenci – vīriešu vidū novērojama lielākas ienākumu atšķirības (augstākas indeksa vērtības) nekā sievietes vidū. Iespējams, šādas atšķirības nosaka, pirmkārt, nodarbināto īpatsvara atšķirības dzimumu griezumā, proti, vīrieši strādā gan augstu, gan zemu atalgotās profesijās, tādējādi iespējama plašāka ienākumu variācija. Otrkārt, vīrs darbības vecumā ienākumu (ne)vienlīdzību varētu ietekmēt iedzīvotāju vidējais mūža ilgums. Tā kā vīriešiem tas ir īsāks, tad vīriešu grupā pēc pensijas vecuma sasniegšanas darba attiecības saglabājušo īpatsvars var būt augstāks, kas attiecīgi rada lielākas ienākumu variācijas un atšķirības. Savukārt sievietes grupā, pieaugot vecumam, arvien vairāk personu kļūst ekonomiski neaktīvas (atstāj darba tirgu), un tādējādi viņu galvenais iztikas avots ir vecuma pensija, kuras variāciju amplitūda ir mazāka.

Kopumā S80/S20 kvintiļu attiecību indekss vīriešu grupā vecumā līdz 64 gadiem 2018. gadā 6,3 – par 0,4 vienībām zemāks nekā 2017. gadā. Plašākā laika perspektīvā 2018. gada rādītājs ir arī zemāks par 2015. gada datiem. Savukārt vīriešu 65 un vairāk gadu vecuma grupā indeksa vērtība 2018. gadā ir 5,6 – par 0,1 vienībām augstāks nekā 2017. gadā.

S80/S20 kvintiļu attiecību indekss sievietes grupā vecumā līdz 64 gadiem 2018. gadā bija 6,0. Salīdzinot ar 2017. gadu, tas ir samazinājies par 0,6, nonākot par vienu vienību zemākā līmenī nekā 2015. un 2016. gadā. Savukārt vecuma grupā 65 un vairāk gadu sievietes vidū ienākumu nevienlīdzīga pieaug, sākot no 2015. gada. 2018. gadā noticis lielākais kāpums pēdējos gados, un šis rādītājs sasniedz 5,2. Salīdzinot 2018. un 2017. gadu, indeksa vērtība pieaugusi par 0,5.

Mainīgas tendences S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecību indeksā vērojamas **reģionu līmenī** (sk. 1.6. tabulu). 2018. gadā augstākā ienākumu atšķirība fiksēta Rīgā – 6,3, tad Zemgales reģionā – 6,1, kam seko Pierīgas reģions un Latgales reģions ar rādītāju 6,0. Kamēr Latgalē, salīdzinot 2018. un 2017. gadu, šis rādītājs nokrities par 1,6 un sasniedzi 6,0. Zemāki ienākumu nevienlīdzības rādītāji 2018. gadā ir Vidzemes reģionā – 5,6 un Kurzemes reģionā – 5,5.

1.6. tabula. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss Latvijas reģionos (2015-2019)

Reģions	2015	2016	2017	2018	2019
Rīga	5,8	5,7	6,3	6,3	6,0
Pierīga	6,3	6,4	6,6	6,0	6,5
Vidzeme	5,5	5,5	5,3	5,6	5,3
Kurzeme	5,3	5,7	5,5	5,5	5,6
Zemgale	5,6	5,9	6,2	6,1	5,5
Latgale	5,6	5,8	7,6	6,0	5,6

Avots: CSP, "NNI020. S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecības indekss pēc vecuma un reģionos - Rādītāji un Laika periods".

Salīdzinot ar situāciju 2017. gadā, S80/S20 ienākumu kvintiļu attiecību indeksa vērtības 2018. gadā atsevišķos reģionos ir palikušas samērā līdzīgas, citos – mainījušās. Rīgas un Kurzemes reģionos šis indekss palicis bez izmaiņām, salīdzinot ar 2017. gadu. Vidzemes reģionā pieaudzis par 0,3, bet pārējos reģionos redzams kritums – Latgalē par 1,6, Pierīgā par 0,6, bet Zemgalē par 0,1 vienībām.

Džini koeficients

Džini koeficients, kura lielumu nosaka ienākumu sadalījums visās mājsaimniecībās, rāda, ka Latvijā joprojām pastāv salīdzinoši augsta ienākumu nevienlīdzība, kurai kopš pieauguma 2017. gadā ir tendence atkal pakāpeniski samazināties. 2018. gadā tā vērtība bija 35,2%, un koeficienta vērtība, salīdzinot ar 2017. gadu, ir samazinājusies par 0,4 procentpunktiem (ES vidējais rādītājs 2018. gadā bija 30,2%¹⁰⁶).

1.7. tabula. Džini koeficients Latvijas reģionos (2015-2019, %)

Reģions	2015	2016	2017	2018	2019
Latvija	34,5	34,5	35,6	35,2	34,5
Rīga	33,6	32,2	34,1	33,9	33,8
Pierīga	34,5	34,8	35,9	35,0	35,4
Vidzeme	32,4	31,6	31,8	33,1	30,8
Kurzeme	31,5	32,7	31,8	31,9	32,2
Zemgale	31,5	33,2	32,7	32,0	30,4
Latgale	31,5	32,3	36,4	33,3	31,3

Avots: CSP, "NNI030. Džini koeficients (%) - Teritoriālā vienība un Laika periods"

Līdzīgi kā iepriekšējos gados, **reģionu griezumā** lielāka nevienlīdzība Izvērtējuma periodā (2017.g.-2018.g.) vērojama Pierīgas un Rīgas reģionos, kur Džini koeficients 2018. gadā sasniedzis attiecīgi 35,0% un 33,9%. Latgalē, kur 2017. gadā bija vērojama lielākā ienākumu nevienlīdzība, vērojams Džini koeficienta vērtības kritums par 3,1 procentpunktiem. Džini koeficienta kritums novērots arī iepriekš minētajos Pierīgas un Rīgas reģionos – par attiecīgi 0,9 un 0,2 procentpunktiem. Koeficienta vērtība ir samazinājusies arī Zemgales reģionā (par 0,7 procentpunktiem). Vidzemes un Kurzemes reģionos 2018. gadā novērojams Džini koeficienta kāpums – Vidzemē par 1,3 procentpunktiem un Kurzemē par 0,1 procentpunktu. Neskatoties uz šīm izmaiņām, zemākais Džini koeficients 2018. gadā novērots Kurzemes reģionā – 31,9%.

1.3.2. Iedzīvotāju (mājsaimniecību) ienākumi

Mājsaimniecības ienākumu raksturošanai, kas parāda tās finansiālās iespējas¹⁰⁷, izmantoti CSP dati par **visiem mājsaimniecībā gūtajiem ienākumiem**:

- naudas ienākumiem no algota darba;
- naudas izteiksmē pārrēķinātajiem darba ņēmēja natūrā gūtajiem ienākumiem, izmantojot uzņēmuma vai dienesta auto privātām vajadzībām;
- ienākumiem vai zaudējumiem, kas gūti no pašnodarbinātības;
- saņemtajām pensijām un pabalstiem;
- regulārajai naudas palīdzībai no citām mājsaimniecībām;
- peļņai no noguldījumu procentiem, dividendēm, akcijām;
- ienākumiem, ko saņēmuši bērni, jaunāki par 16 gadiem;

¹⁰⁶ Eurostat (2018). Gini coefficient of equivalised disposable income - EU-SILC survey [ilc_di12]. Last update: 05-05-2021. Pieejams: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12 (skatīts 06.05.2021.)

¹⁰⁷ CSP, Terminu skaidrojums, "Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EU-SILC apsekojums)".

- ienākumiem no īpašuma izīrēšanas;
- saņemtajām summām no Valsts ieņēmumu dienesta ienākuma nodokļa pārmaksas dēļ (par saimnieciskās darbības veikšanu, attaisnotajiem izdevumiem – izglītību, ārstniecību u.tml.).

Izņemot minimālo ienākuma līmeni, kopumā iedzīvotāju (mājsaimniecību) ienākumu analīzē šajā Izvērtējumā izmantoti uz EU-SILC apsekojuma datiem veikti aprēķini, kuros atbilstoši ES vienotās statistikas metodikai izmantota OECD modificētā ekvivalences skala, kur pirmajam pieaugušajam mājsaimniecībā ekvivalentais svars ir 1, otrajam un katram nākamajam mājsaimniecības loceklim virs 14 gadu vecuma – 0,5 (patēriņš 50% apmērā no pirmā mājsaimniecības locekļa) un bērniem līdz 14 gadu vecumam – 0,3 (patēriņš 30% apmērā no pirmā mājsaimniecības locekļa)¹⁰⁸. Latvijas speciālisti mēdz kritizēt šīs skolas izmantošanu par pārāk zemu koeficientu piešķiršanu bērnu patēriņam, uzskatot, ka šāda skala neatbilst Latvijas mājsaimniecību izdevumu struktūrai. Šīs ekvivalences skolas pielietojuma rezultātā, piemēram, mājsaimniecību ar vairākiem bērniem gadījumā var rasties labvēlīgāks situācijas vērtējums¹⁰⁹. Ņemot vērā Latvijas situācijas specifiku, minimālā ienākuma līmeņa noteikšanai, sekojot koncepcijā „Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” (pieņemta un stājās spēkā 30.10.2014.) sniegtajam pamatojumam, tiek izmantota atšķirīga ekvivalences skala (1; 0,7; 0,7).

Minimālā ienākuma līmenis

1.9. tabulā ir atspoguļoti iedzīvotāju minimālā ienākuma līmeņa statistiskie rādītāji vienas personas mājsaimniecībai un vairāku personu mājsaimniecībām. Šie ienākumi ir attiecināmi uz visiem mājsaimniecības locekļiem, t.sk. bērniem, nevis tikai ienākumu guvējiem. Sekojot koncepcijai „Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu”, minimālā ienākuma līmenis tiek noteikts 40% apmērā no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas, pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju, piemērojot ekvivalences skalu, atbilstoši kurai pirmajai personai ir piešķirts koeficients 1, katrai nākamajai 0,7 neatkarīgi no vecuma (CSP piemērota skala). Minimālā ienākuma līmeņa noteikšanas metodika atšķiras no ES mērogā pielietotās metodikas nabadzības riska sliekšņa aprēķināšanas metodikas, atbilstoši kurai nabadzības riska sliekšnis tiek noteikts 60% apmērā no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas ekvivalentajam patērētājam.

Atbilstoši pielietotajai aprēķina metodikai (piemērojot ekvivalences skalu 1; 0,7; 0,7), laikā no 2017. gada līdz 2018. gadam **vienas personas mājsaimniecībās minimālā ienākuma līmenis ir pieaudzis no 198 EUR līdz 218 EUR mēnesī (jeb par 10,1%), savukārt mājsaimniecībās ar diviem pieaugušajiem un diviem bērniem attiecīgi no 614 EUR līdz 676 EUR mēnesī (par 10,1%).**

¹⁰⁸ CSP, “Ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi”; Ekvivalences skala ir izstrādāta, ņemot vērā, ka ir noteikti pakalpojumi (piemēram, izdevumi par mājokļa īri vai uzturēšanu), izdevumi par kuriem nepieaug proporcionāli personu skaitam mājsaimniecībā.

¹⁰⁹ Plašāku skaidrojumu par dažādu ekvivalences skalu pielietojuma ietekmi uz mājsaimniecību ienākumu novērtējumu sk. iepriekšējos ziņojumos, piemēram, Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020), “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejams: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/content/gala_zinojums_4_izvertejums.pdf (skatīts 27.04.2021.).

1.9. tabula. Minimālā ienākuma līmeņa rādītājs (ilustratīvās vērtības), EUR mēnesī (2015-2019)

Gads	1 personas mājsaimniecība EUR	Izmaiņas % pret iepriekšējo gadu	2 pieaugušie un 2 bērni jaunāki par 14 gadiem EUR*	Izmaiņas % pret iepriekšējo gadu
2015	167	-	518	-
2016	177	↑ 6,0	549	↑ 6,0
2017	198	↑ 11,9	614	↑ 11,8
2018	218	↑ 10,1	676	↑ 10,1
2019	233	↑ 6,9	722	↑ 6,8

Avots: CSP, “NNM010. Minimālā ienākuma līmenis (ilustratīvās vērtības), eiro mēnesī - Mājsaimniecības tips un Laika periods”

* aprēķins, piemērojot atbilstošo minimālā ienākuma līmeņa ekvivalences skalu (1; 0,7; 0,7), bāzes vērtība 40% no ienākumu mediānas (pie attiecīgās ekvivalences skalas).

Ņemot vērā aprēķinātos minimālā ienākuma līmeņa rādītājus, 2018. gadā Latvijā 7,9% iedzīvotāju dzīvoja zem minimālā ienākumu līmeņa (1.1. attēls). Salīdzinot ar 2017. gadu, vērojams šī rādītāja kritums par 1,0 procentpunktu, tomēr nesasniedzot 2015. gada līmeni, kad tas bija 7,4%. **Reģionu griezumā saglabājas stabila tendence – vislielākais iedzīvotāju īpatsvars, kas dzīvo zem minimālā ienākumu līmeņa, 2018. gadā ir Latgales reģionā (17,8%).** Rīgas un Pierīgas reģionā kopumā caurmērā ir viszemākais iedzīvotāju īpatsvars, kas dzīvo zem minimālā ienākuma līmeņa. Raugoties uz rādītājiem vairāku gadu dinamikā, abi reģioni savstarpēji mainās vietām, kurā no tiem šis rādītājs konkrētā gadā ir bijis zemāks. Ja no 2015. līdz 2017. gadam vismazāk iedzīvotāju, kas dzīvo zem minimālā ienākuma līmeņa, bija Rīgas reģionā (3,4% 2015. gadā, 3,7% 2016. gadā, 4,1% 2017. gadā, 4,4% 2018. gadā), savukārt 2018. gadā vismazākais šādu iedzīvotāju skaits bija Pierīgas reģionā (3,7% 2018. gadā un 5,2% 2017. gadā). Skatoties tikai Izvērtējuma periodu (2017.g. – 2018.g.), secināms, ka vislielākās pozitīvās izmaiņas pēc šī rādītāja bijušas Latgales reģionā, kur tas ir samazinājies par 4,5 procentpunktiem, no 22,3% 2017. gadā līdz 17,8% 2018. gadā, bet lielākais kāpums konstatēts Kurzemes reģionā, kur šis rādītājs pieauga pa 1,3 procentpunktiem¹¹⁰.

Aplūkojot šo rādītāju dzimumu griezumā, redzams, ka **vīriešu īpatsvars, kuri dzīvo zem minimālā ienākumu līmeņa, ir augstāks nekā sievietēm.** 2015. gadā šis rādītājs vīriešu vidū bija 7,8%, tad sievietēm vidū – 7,1%, 2016. gadā attiecīgi 8,5% un 7,3%, 2017. gadā 9,2% un 8,6%, bet 2018. gadā 8,4% un 7,4%¹¹¹. Skatoties šos rādītājus dinamikā, redzams, ka Izvērtējuma periodā vīriešu īpatsvars, kuri dzīvo zem minimālā ienākuma līmeņa, samazinājies par 0,8 procentpunktiem, bet sievietēm īpatsvars par 1,2 procentpunktiem.

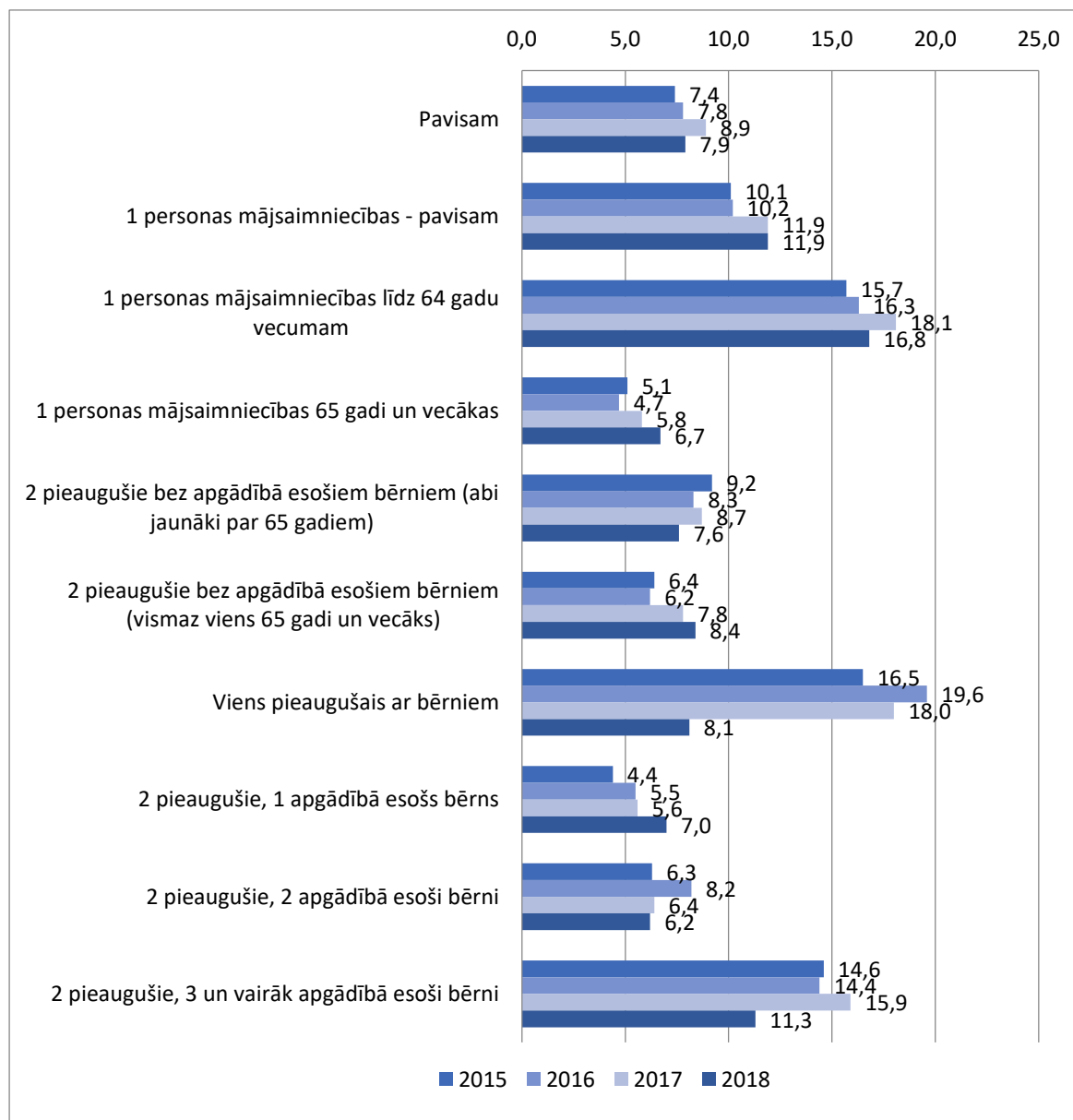
Pēc vecuma pazīmes novērojama pozitīva tendence bērnu vecumā līdz 17 gadiem grupā, kurā **samazinās to bērnu īpatsvars, kuri dzīvo zem minimālā ienākuma līmeņa:** Izvērtējuma periodā šis rādītājs krities par 3,1 procentpunktiem, proti, no 10,7% 2017. gadā uz 7,6% 2018. gadā. Darbspējīgo iedzīvotāju vecuma grupā (18-64 gadi) šis rādītājs 2018. gadā bija 8,3%, samazinoties

¹¹⁰ CSP, “NNM020. Personu īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa reģionos (%) - Teritoriālā vienība un Laika periods”

¹¹¹ CSP, “NNM030. Personu īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa pēc dzimuma un vecuma (%) - Dzimums, Vecuma grupa un Laika periods”

par 0,9 procentpunktiem. Īpaša uzmanība jāpievērš **vecuma grupai 65 un vairāk gadu, kurā šim rādītājam ir stabila tendence pieaugt** no 6,3% 2017. gadā līdz 7,0% 2018. gadā. Aplūkojot datus dinamikā kopš 2015. gada, redzams, ka **arvien pieaug to senioru daļa, kas dzīvo zem minimālā ienākumu līmeņa**¹¹² (2018. gadā 218 EUR mēnesī vienas personas mājsaimniecībām).

1.1. attēls. Mājsaimniecību īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa pēc mājsaimniecības tipa (%)

Avots: CSP, “NNM070. Mājsaimniecību īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa pēc mājsaimniecības tipa un darba intensitātes (procentos) 2004 – 2019”

Mājsaimniecību tipu griezumā redzams (sk. 1.1. attēlu), ka vislielākais mājsaimniecību īpatsvars, kuras ir zem minimālā ienākuma līmeņa, ir vienas personas mājsaimniecību vecumā līdz 64 gadiem (2018. gadā 16,8% šī tipa mājsaimniecību) un mājsaimniecības, kurās 2 pieaugušie un 3 un vairāk

¹¹² CSP, “NNM030. Personu īpatsvars zem minimālā ienākuma līmeņa pēc dzimuma un vecuma (%) - Dzimums, Vecuma grupa un Laika periods”.

aprūpē esoši bērni (11,3%). Izvērtējuma periodā **būtiskākās izmaiņas – straujākais uzlabojums – novērojamas mājsaimniecības, kuras sastāv no viena pieaugušā ar bērniem**, kas iepriekš ir bijusi grupa ar visaugstāko mājsaimniecību īpatsvaru zem minimālā ienākuma līmeņa. Ja 2017. gadā 18,0% šādu mājsaimniecību atradās zem minimālā ienākumu līmeņa, tad 2018. gadā šis rādītājs bija 8,1%, kas nozīmē kritumu par 9,9 procentpunktiem. Tik krāsas situācijas izmaiņas nav novērojamas citās grupās, kā arī citos šajā Izvērtējumā iekļautajos rādītājos, tāpēc tās ir vērtējamās piesardzīgi – saistībā ar citu rādītāju izmaiņām un rezultātiem ilgtermiņā. Redzams, ka, vērtējot procentuāli, viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecībās mājsaimniecību ienākumi gan uz vienu ekvivalento patērētāju, gan uz vienu ģimenes locekli no 2017. un 2018. gadu ir pieauguši visvairāk. Iespējami vairāki situācijas uzlabojuma skaidrojumi, kas izriet no apstākļa, ka minimālais ienākuma līmenis ir relatīvs rādītājs, proti, tas tiek aprēķināts noteiktā apmērā (40%) no visu mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas (vienam ekvivalentajam patērētājam). Minimālās algas paaugstināšana, kas notika 2018. gadā, veicināja algas pieaugumu zemāk atalgoto strādājošo grupās lielākā mērā nekā citās. Kopumā 2018. gadā minimālā alga, salīdzinot ar 2017. gadu, pieauga par 13,2%, savukārt darba samaksas mediāna – mazākā apmērā (bruto mediāna par 9,5% un neto mediāna par 11,0%)¹¹³. Tādējādi, ja viena pieaugušā mājsaimniecībās ar bērniem ienākumu avots bija darba alga minimālās algas līmenī, tad tās paaugstinājums pie mazāk strauja darba algas mediānas pieauguma radīja relatīvu situācijas uzlabošanās efektu.

Balstoties uz minimālā ienākuma līmeņa datiem, secināms, ka galvenās sociāli demogrāfiskās grupas, kuras dzīvo zem minimālā ienākuma līmeņa, ir Latgales reģiona iedzīvotāji, vienas personas vecumā līdz 64 gadiem mājsaimniecības un mājsaimniecības, kurās ir 2 pieaugušie un 3 un vairāk apgādībā esoši bērni. Mainīga situācija, salīdzinājumā ar 2017. gadu, bijusi līdz šim vienai no mazāk aizsargātajām grupām – viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecībām. Salīdzinot šīs grupas ar tām, kurām ir augstāks nabadzības riska indekss, jāsecina, ka tās lielā mērā sakrīt (sk. sadaļu „Nabadzības riska tendences”).

Mājsaimniecību ienākumi uz vienu ekvivalento patērētāju

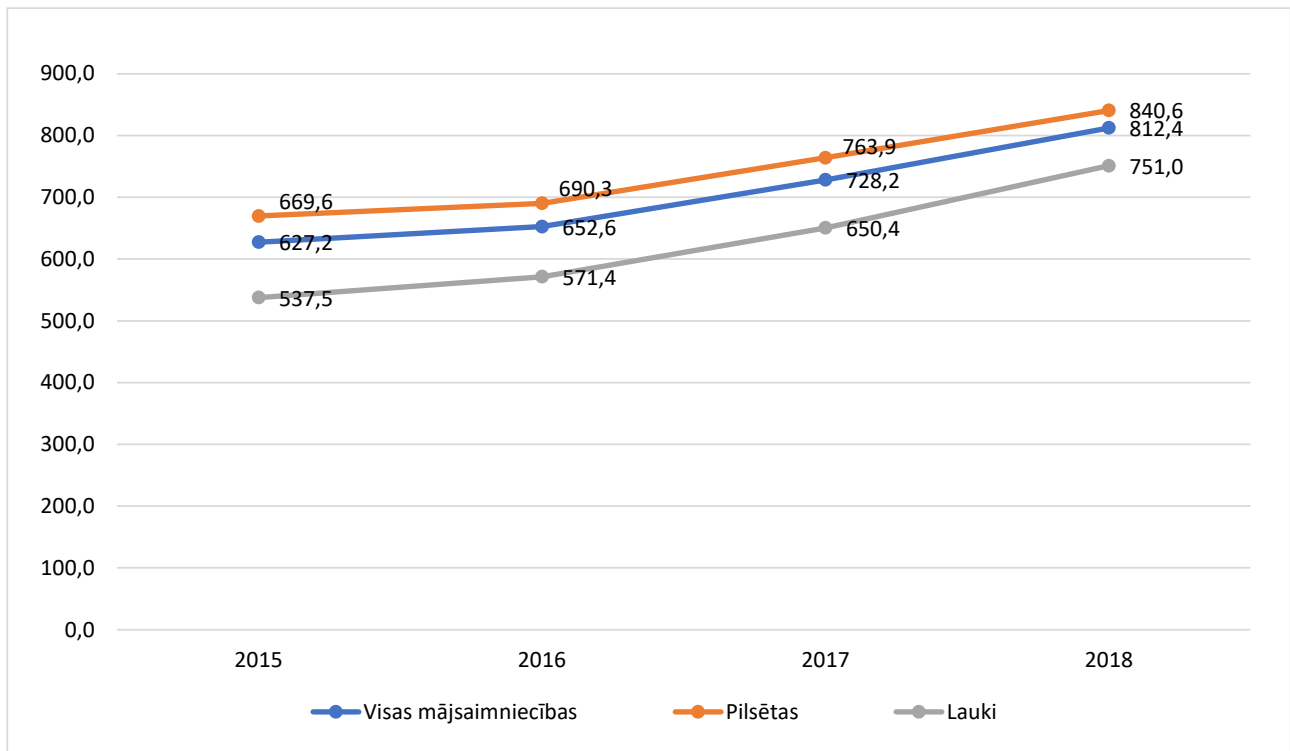
Mājsaimniecību ienākumu raksturošanai izmantots CSP aprēķinātais rādītājs par **mājsaimniecības rīcībā esošajiem ienākumiem uz ekvivalento patērētāju**, kas tiek iegūts, dalot mājsaimniecības kopējo ienākumu ar ekvivalento mājsaimniecības lielumu, kuru aprēķina pēc **OECD modificētās ekvivalences skalas** (1,0; 0,5; 0,3). Šāds rādītājs ļauj salīdzināt mājsaimniecību ienākumu un patēriņa līmeni, ņemot vērā mājsaimniecības lielumu un sastāvu (pieaugušo un bērnu skaitu), taču, kā minēts iepriekš, bērniem tiek piemērots zems koeficients (0,3), kā rezultātā pastāv diskusijas, vai šādi iegūts rādītājs ļauj patiesi salīdzināt dažādu mājsaimniecību situāciju¹¹⁴.

¹¹³ CSP (bez datuma). Vidējā alga pirms nodokļu nomaksas 2018. gadā bija 1004 eiro. Preses relīze. Pieejama: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/darba-samaksa/meklet-tema/2608-darba-samaksa-2018-gada>

¹¹⁴ Šāda ekvivalences skala padara bērnus par mazāk nozīmīgiem patērētājiem, un, jo ģimenē vairāk bērnu, jo pastāv lielāka varbūtība, ka ģimenes rīcībā esošais ienākums uz vienu ekvivalento patērētāju parādās augstāks nekā tas būtu, piemērojot bērnu patēriņa vajadzībām nozīmīgāku svaru (attiecīgi – augstāku aprēķinu koeficientu). Situācijas atšķirības parāda mājsaimniecību ienākumu uz vienu ekvivalento patērētāju salīdzinājums ar mājsaimniecību rīcībā esošiem ienākumiem vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli (pēdējā aprēķinā netiek piemēroti katra nākamā ģimenes locekļa īpatsvara koeficienti).

Skatoties mājsaimniecību kopējos ekvivalentos rīcībā esošos ienākumus uz vienu ekvivalento patērētāju atbilstoši piemērotajai metodikai, redzams, ka tiem ir tendence pieaugt (sk. 1.2. attēlu). Kopējais pieaugums Izvērtējuma periodā (2017.-2018.g.) – par 84,2 EUR mēnesī (jeb par 11,6%), t.i., 2018. gadā tie bija 812,4 EUR.

1.2. attēls. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju, EUR mēnesī, 2015-2018)

Avots: CSP, “MIS010. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (eiro mēnesī) – Teritorija, Rādītājs un Laika periods”

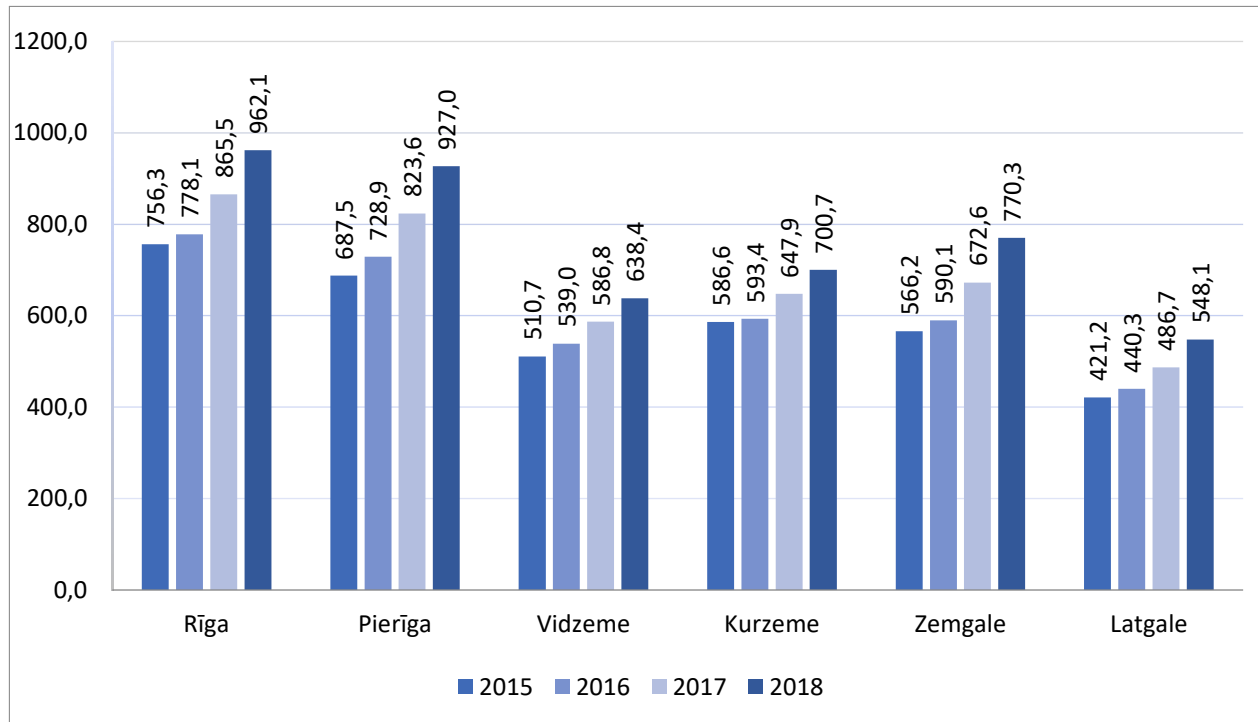
Līdzīgi kā iepriekšējos gados, pilsētu iedzīvotāji Izvērtējuma periodā guvuši lielākus ienākumus, taču piedzīvojuši mazāk strauju ienākumu kāpumu, nekā laukos dzīvojošie iedzīvotāji. 2018. gadā pilsētās vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju mājsaimniecības rīcībā esošie ienākumi bija 840,6 EUR mēnesī, bet laukos – 751 EUR. Ienākumu pieaugums no 2017. līdz 2018. gadam pilsētās bijis 76,7 EUR (pieaugums par 10,0%), kamēr laukos – 100,6 EUR (pieaugums par 15,5%), kas nozīmē, ka laukos ienākumu pieaugums bijis lielāks nekā pilsētās (1.2. attēls).

Likumsakarīgi, ka **reģionu** griezumā augstākais ienākumu līmenis uz vienu ekvivalento patērētāju ir **Rīgas un Pierīgas reģionos**. 2018. gadā tas attiecīgi bija 962,1 EUR Rīgas un 927,0 EUR Pierīgas reģionā (sk. 1.3. attēlu). Nākamais augstākais rādītājs ir Zemgales reģionā – 770,3 EUR. Viszemākais ienākumu līmenis uz vienu ekvivalento patērētāju ir bijis Latgalē – 548,1 EUR 2018. gadā.

Relatīvi straujākais mājsaimniecību ienākumu uz vienu ekvivalento patērētāju kāpums Izvērtējuma periodā (2017.-2018.g.) konstatēts Zemgalē – par 14,5% (jeb par 97,7 EUR), Pierīgas reģionā un Latgales reģionā (par 12,6%), kas naudas izteiksmē Pierīgas reģionā ir pieaugums par 103,4 EUR un Latgalē – par 61,4 EUR. Rīgas reģionā mājsaimniecību ienākumu uz vienu ekvivalento patērētāju

kāpums ir 11,2% (par 96,6 EUR). Zems ienākumu kāpums bijis Kurzemes reģionā – par 8,1% (jeb par 52,8, EUR); Vidzemes reģionā – par 8,8% (jeb par 51,6 EUR).

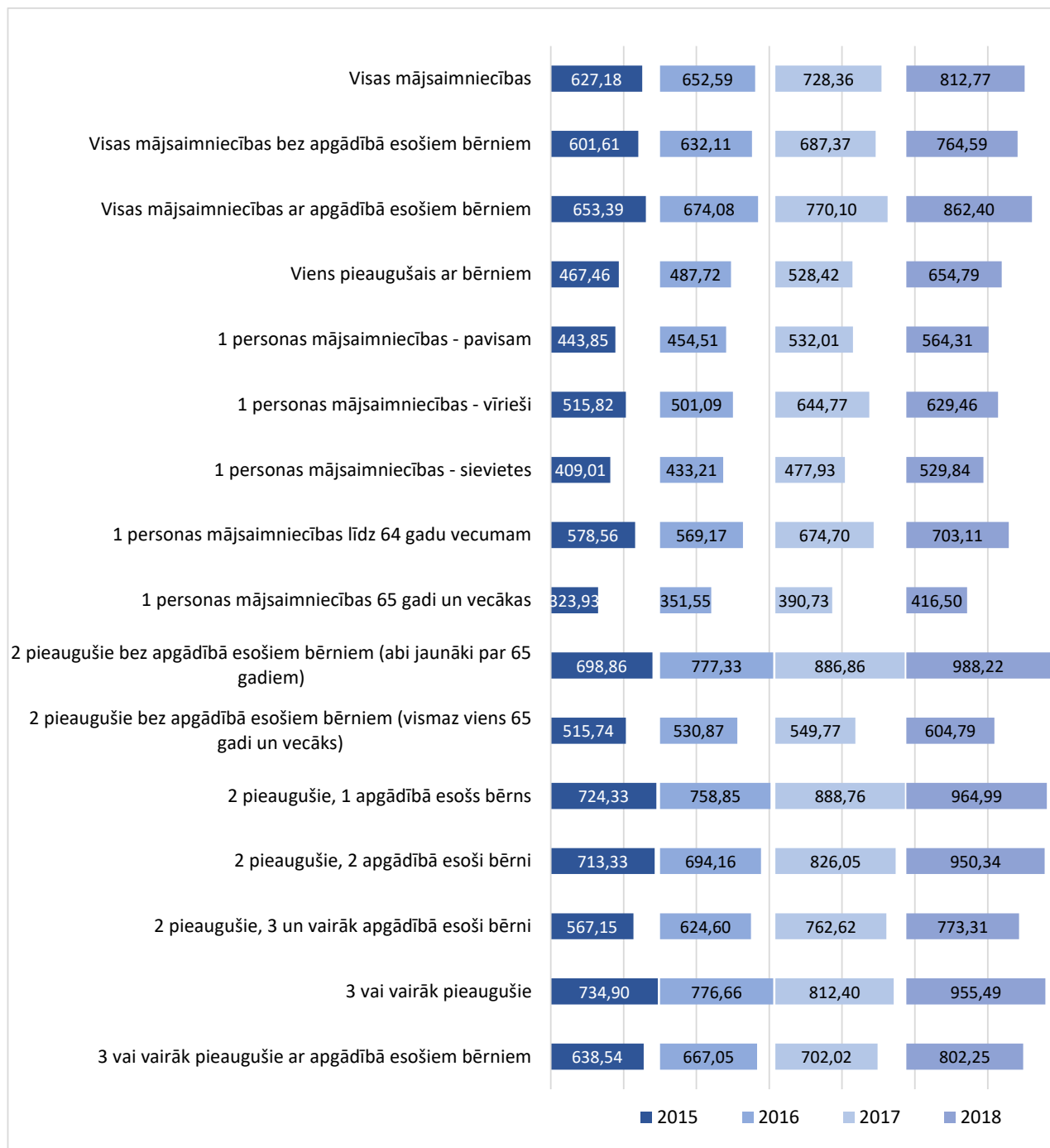
1.3. attēls. Mājsaimniecību ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi Latvijas statistiskajos reģionos (vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju, EUR mēnesī, 2015-2018)

Avots: CSP, "MIS030. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi reģionos (eiro mēnesī) - Teritoriālā vienība, Rādītājs un Laika periods "

Dati par mājsaimniecību ekvivalentajiem rīcībā esošajiem ienākumiem uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pēc **mājsaimniecību tipa** atklāj vairākas tendences. Pirmkārt, Izvērtējuma periodā mājsaimniecību, kurās ir bērni, ienākumi uz vienu ekvivalento patērētāju ir bijuši nedaudz augstāki (nosacītais pieaugums pret 2017. gadu par 12% jeb 92,3 EUR, sasniedzot 862,4 EUR mēnesī 2018. gadā), nekā to mājsaimniecību ienākumi, kurās nav apgādībā esošu bērnu (pieaugums par 11,2% jeb 77,2 EUR, sasniedzot 764,59 EUR mēnesī 2018. gadā). Dati par mājsaimniecību ienākumiem **uz vienu mājsaimniecības locekli** liecina par mazāku neto summas pieaugumu un lielākām atšķirībām starp šiem abiem mājsaimniecību tipiem, taču pieauguma dinamika ir vidēji 11,7% apmērā (sk. turpinājumā 1.11. tabulu). Mājsaimniecībās ar bērniem vidēji ienākumi mēnesī uz vienu mājsaimniecības locekli 2015. gadā bija 374,67 EUR, 2016. gadā – 387,27 EUR, 2017. gadā – 440,29 EUR, bet 2018. gadā tie pieauga par 52,36 EUR un sasniedza 492,65 EUR. Mājsaimniecībās bez bērniem šis rādītājs bija 460,32 EUR 2015. gadā, 487,15 EUR 2016. gadā un 537,23 EUR 2017. gadā, bet 2018. gadā tie pieauga par 61,31 EUR un sasniedza 598,54 EUR.

1.4. attēls. Mājsaimniecību ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pēc mājsaimniecības tipa (EUR mēnesī)

Avots: CSP, "MIS050. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi pēc mājsaimniecības tipa (eiro mēnesī) - Mājsaimniecības tips, Rādītājs un Laika periods".

Otrkārt, situācija ir atšķirīga atkarībā no pieaugušo un bērnu skaita mājsaimniecībā (1.4. attēls). **Vislielākos ekvivalentos ienākumus Izvērtējuma periodā (2017.g.-2018.g.) guvušas mājsaimniecības, kurās dzīvo divi pieaugušie, kuri ir jaunāki par 65 gadiem un kuri ir bez apgādībā esošiem bērniem, vai mājsaimniecībās, kurās ir divi pieaugušie un viens apgādībā esošs bērns.** 2018. gadā mājsaimniecības, kurās dzīvo divi pieaugušie, kuri ir jaunāki par 65 gadiem

un kuri ir bez apgādībā esošiem bērniem, uz vienu ekvivalento patērētāju saņēma 988,2 EUR mēnesī (rēķinot uz vienu mājsaimniecības locekli, tie bija 741,16 EUR), salīdzinot ar 2017. gadu, rādītāji uz vienu ekvivalento patērētāju pieauguši par 101,36 EUR (11,4%), bet rēķinot uz vienu mājsaimniecības locekli par 76,01 EUR (11,4%). Savukārt mājsaimniecības, kurās ir **divi pieaugušie un viens apgādībā esošs bērns**, 2018. gadā uz vienu ekvivalento patērētāju saņēma 964,99 EUR mēnesī (rēķinot uz vienu mājsaimniecības locekli, tie bija 593,9 EUR), salīdzinot ar 2017. gadu, rādītāji uz vienu ekvivalento patērētāju pieauguši par 76,23 EUR (8,6%), bet rēķinot uz vienu mājsaimniecības locekli par 44,15 EUR (8%).

Izvērtējuma periodā par 1,4% pieauguši **daudzbērnu ģimeņu** ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi (no 762,62 EUR 2017. gadā līdz 773,31 EUR 2018. gadā uz vienu ekvivalento patērētāju; uz vienu mājsaimniecības locekli attiecīgi pieaugums ir no 384,07 EUR 2017. gadā līdz 390,05 EUR 2018. gadā). Lielāku ekvivalento rīcībā esošo ienākumu pieaugumu saņēmušas mājsaimniecības, kurās ir **divi pieaugušie ar diviem bērniem**. Ja 2017. gadā šādu mājsaimniecību ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi bija 826,05 EUR, tad 2018. gadā šis rādītājs pieaudzis par 15,0% un sasniedzis 950,34 EUR. Rēķinot šāda paša mājsaimniecību tipa rādītājus uz vienu mājsaimniecības locekli, pieaugums bijis 65,84 EUR jeb 14,6%. Virs 100 EUR ekvivalento rīcībā esošo ienākumu kāpumu mēnesī laika posmā no 2017. līdz 2018. gadam piedzīvojušas arī mājsaimniecības, kurās ir **viens pieaugušais ar bērniem** (528,42 EUR 2017. gadā, 654,79 EUR 2018. gadā; pieaugums par 126,37 EUR jeb 23,9%), kā arī mājsaimniecībās kurās ir 3 vai vairāk pieaugušie (par 143,09 EUR jeb 17,6%) un 3 vai vairāk pieaugušie ar apgādībā esošiem bērniem – 100,23 EUR (pieaugums par 14,3%).

1.10. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pēc mājsaimniecības tipa, dzimuma un vecuma pazīmēm (EUR mēnesī)

Mājsaimniecības tips un sociāli demogrāfiskās pazīmes	2015	2016	2017	2018	Pieaugums EUR (2017.g.-2018.g.)	Pieaugums % (2017.g.-2018.g.)
1 personas mājsaimniecība - vīrieši	515,8	501,1	644,8	629,5	-15,3	-2,4
1 personas mājsaimniecība - sievietes	409,0	433,2	477,9	529,8	51,9	10,9
1 personas mājsaimniecības līdz 64 gadu vecumam	578,6	569,2	674,7	703,1	28,4	4,2
1 personas mājsaimniecības 65 gadi un vecākas	323,9	351,6	390,7	416,5	25,8	6,6
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem (abi jaunāki par 65 gadiem)	698,9	777,3	886,9	988,2	101,3	11,4
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem (vismaz viens 65+ gadi)	515,7	530,9	549,8	604,8	55,0	10,0
Visas mājsaimniecības ar apgādībā esošiem bērniem	653,4	674,1	770,1	862,4	92,3	12,0
Visas mājsaimniecības bez apgādībā esošiem bērniem	601,6	632,1	687,4	764,6	77,22	11,2

Avots: CSP, "MIS050. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi pēc mājsaimniecības tipa (eiro mēnesī) – Mājsaimniecības tips, Rādītājs un Laika periods".

Treškārt, atsevišķi aplūkojamas vienas personas mājsaimniecības (1.10. tabula). To ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi laikā no 2017. gada līdz 2018. gadam pieauguši par 32,3 EUR (jeb par 6,1%). Analizējot šo grupu pēc dzimuma pazīmes, absolūtajos skaitļos zemāki ienākumi ir bijuši atsevišķi dzīvojošām sievietēm – 2017. gadā 477,9 EUR mēnesī, 2018. gadā – 529,8 EUR mēnesī, kopumā tas nozīmē 51,9 EUR kāpumu, kas, rēķinot pret 2017. gadu, ir 10,9%. Atšķirības parādās gadījumos, kad vienas personas mājsaimniecību veido vīrietis – 2017. gadā šādas personas ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi bija 644,77 EUR, bet 2018. gadā šie ienākumi nokrituši uz 629,46 EUR, kas ir par 15,3 EUR (2,4%) mazāk nekā 2017. gadā. **Viszemākie ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi Izvērtējuma periodā bijuši vienas personas mājsaimniecībām vecuma grupā 65 un vairāk gadi** – kaut arī to ienākumu kopējais pieaugums bijis 25,8 EUR mēnesī (jeb par 6,6%), absolūtā ienākumu vērtība 2018. gadā bijusi 416,5 EUR mēnesī. Savukārt, atsevišķi dzīvojošas personas vecumā līdz 64 gadiem vidēji mēnesī 2018. gadā saņēmušas 703,11 EUR, kas ir par 4,2% vairāk nekā 2017. gadā.

1.11. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli sadalījumā pēc mājsaimniecības tipa, dzimuma un vecuma pazīmēm (EUR mēnesī)

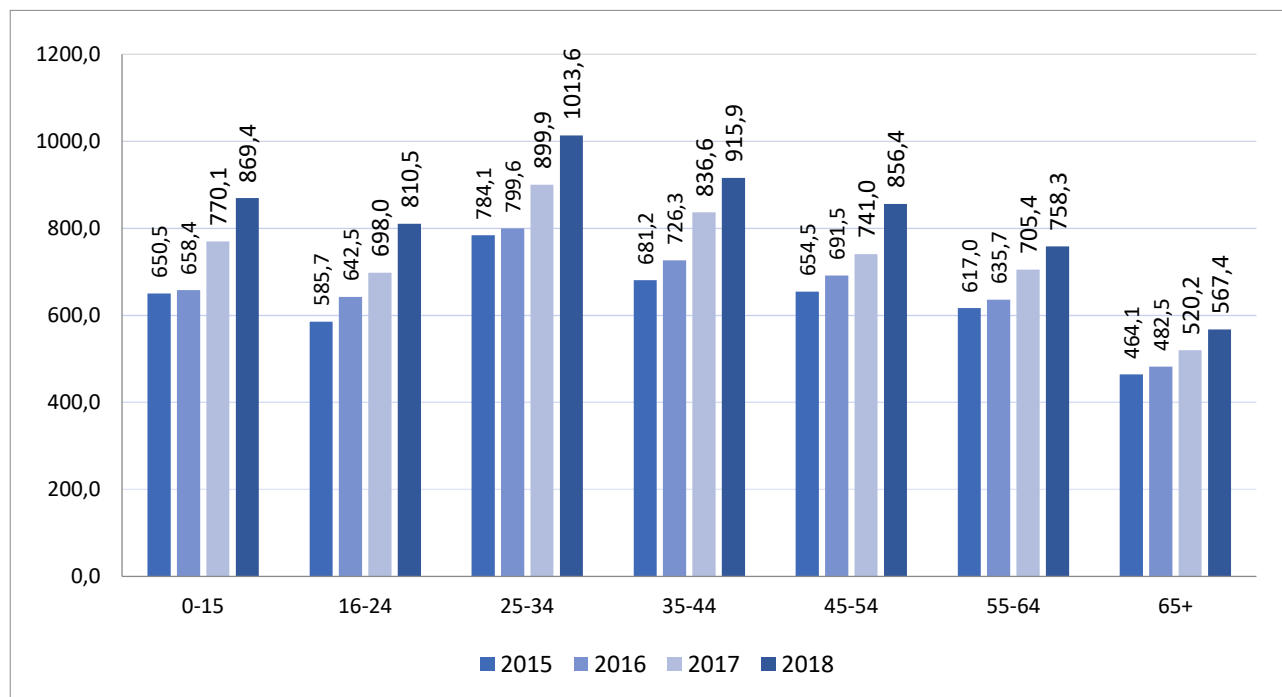
Mājsaimniecības tips un sociāli demogrāfiskās pazīmes	2015	2016	2017	2018	Pieaugums EUR (2017.g.-2018.g.)	Pieaugums % (2017.g.-2018.g.)
1 personas mājsaimniecība - vīrieši	515,8	501,1	644,8	629,5	-15,3	-2,4
1 personas mājsaimniecība - sievietes	409,0	433,2	477,9	529,8	51,9	10,9
1 personas mājsaimniecības līdz 64 gadu vecumam	578,6	569,2	674,7	703,1	28,4	4,2
1 personas mājsaimniecības 65 gadi un vecākas	323,9	351,6	390,7	416,5	25,8	6,6
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem (abi jaunāki par 65 gadiem)	524,2	583,0	665,2	741,2	76,0	11,4
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem (vismaz viens 65+ gadi)	386,8	398,2	412,3	453,6	41,3	10,0
Visas mājsaimniecības ar apgādībā esošiem bērniem	374,7	387,3	440,3	492,7	52,4	11,9
Visas mājsaimniecības bez apgādībā esošiem bērniem	460,32	487,15	537,23	598,54	61,3	11,4

Avots: CSP, "MIS050. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi pēc mājsaimniecības tipa (eiro mēnesī) – Mājsaimniecības tips, Rādītājs un Laika periods".

1.11. tabulā salīdzinājumam ir atspoguļoti dati par mājsaimniecību ienākumiem vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli. Ja attiecībā uz vienas personas mājsaimniecībām, likumsakarīgi, rezultāti nemainās, tad situācija ir atšķirīga, aplūkojot citus mājsaimniecību tipus, jo katram mājsaimniecības loceklim šeit ir vienāds svars.

Analizējot atšķirības pēc **vecuma pazīmes**, vislielākos ekvivalentos rīcībā esošos ienākumus 2018.gadā guvušas personas vecuma grupās no 25 līdz 34 gadiem un no 35 līdz 44 gadiem (sk. 1.5. attēlu). Šajās vecuma grupās vidējie ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi bijuši attiecīgi 1013,6 EUR un 915,9 EUR mēnesī. Viszemākie ienākumi 2018.gadā bijuši vecuma grupā 65 un vairāk gadu – 567,4 EUR mēnesī.

1.5. attēls. Ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju sadalījumā pa vecuma grupām (EUR mēnesī)

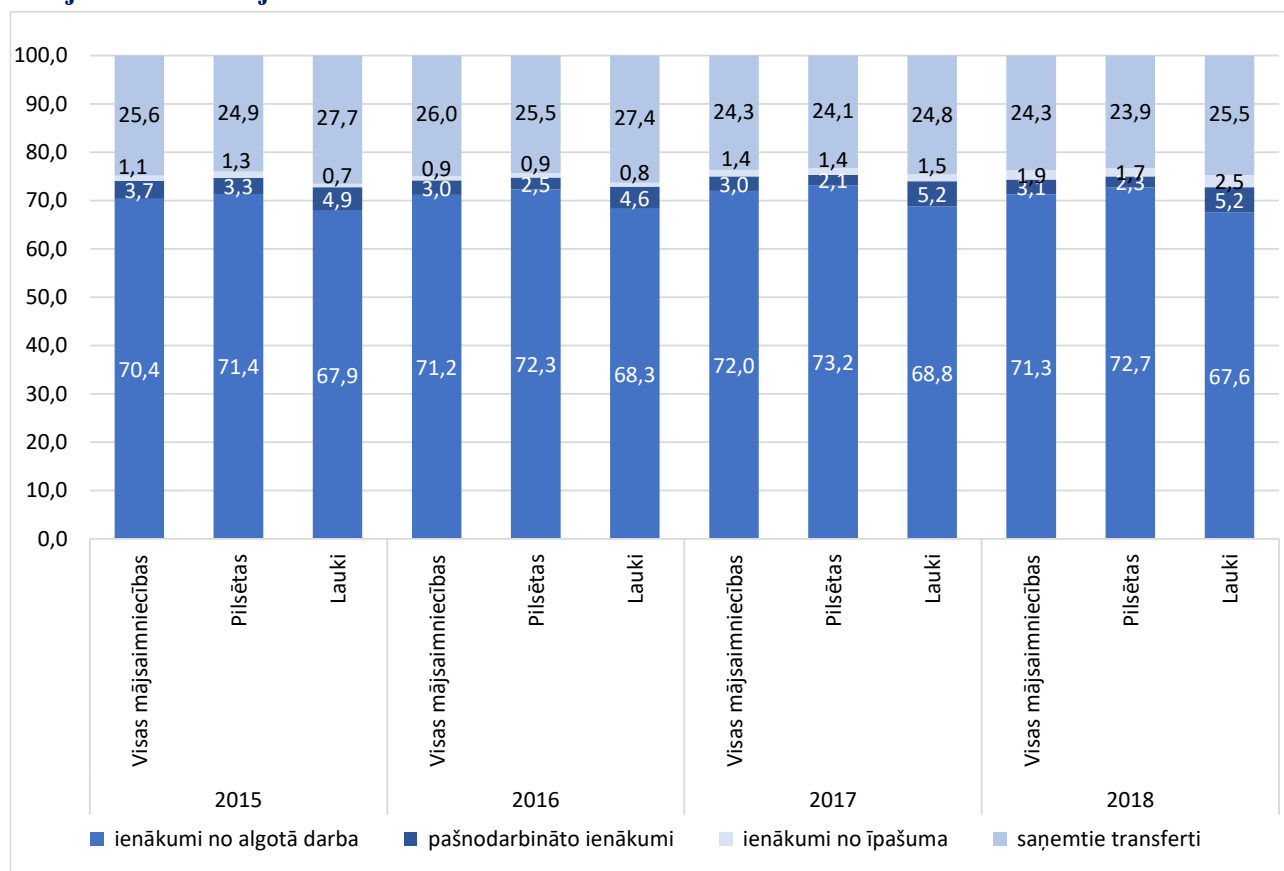
Avots: CSP, "MIS070. Rīcībā esošie ienākumi pa vecuma grupām (eiro mēnesī) - Vecuma grupa, Rādītājs un Laika periods

Sadalījumā pa vecuma grupām visievērojamākais ienākumu kāpums kopš 2017. gada bijis vecuma grupā no 45 līdz 54 gadiem (par 15,6% jeb 115,4 EUR mēnesī), no 16 līdz 24 gadiem (par 16,1% jeb 112,5 EUR mēnesī) un no 0 līdz 15 gadiem (par 12,9% jeb 99,3 EUR mēnesī). Viszemākais ienākumu pieaugums no 2017. gada līdz 2018. gadam bijis vecuma grupā 65 un vairāk gadu, kur tas pieaudzis par 47,2 EUR jeb 9,1%. Savukārt, vecuma grupā 55 – 64 gadi pieaugums ir bijis par 7,5%.

Mājsaimniecību ienākumu struktūra

Mājsaimniecību ienākumu struktūra saglabājas stabila (sk. 1.6. attēlu). Galvenais ienākumu avots gan laukos, gan pilsētās (līdz ar to arī visās mājsaimniecībās kopā) ir **ienākumi no algotā darba**. 2018. gadā tie veidoja 71,3% no kopējiem mājsaimniecību ienākumiem. Pilsētu un lauku iedzīvotājiem šī proporcija 2018. gadā bija attiecīgi 72,7% un 67,6%. Salīdzinoši 2017. gadā ienākumi no algotā darba veidoja 72% no kopējiem mājsaimniecību ienākumiem, 73,2% no pilsētu iedzīvotāju ienākumiem un 68,8% no lauku iedzīvotāju ienākumiem. Vidējā darba samaksa bruto pieaugusi no 926 EUR 2017. gadā līdz 1004 EUR 2018. gadā (par 8,4%), savukārt vidējās darba samaksas pieaugums neto bija no 676 EUR 2017. gadā līdz 742 EUR 2018. gadā (par 9,9%) (sk. 1.12. tabulu).

1.6. attēls. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs un struktūra (%) pilsētās un laukos vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī

Avots: CSP, "MIS020. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs un struktūra pilsētās un laukos vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī - Teritorija, Rādītāji, Mērvienība un Laika periods"

1.12. tabula. Strādājošo vidējā darba samaksa mēnesī (EUR) 2015-2018

Rādītājs	2015	2016	2017	2018	Tendence (%) 2017.-2018.g.
Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa bruto, EUR	818	859	926	1004	8,4%
Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa neto, EUR	603	631	676	742	9,9%

Avots: CSP (bez datuma). Vidējā alga pirms nodokļu nomaksas 2018. gadā bija 1004 eiro. Preses relīze.

Mājsaimniecību ienākumu struktūras analīze pēc **reģiona pazīmes** (1.13. tabula) atklāj, ka algotā darbā gūti ienākumi veido vismazāko daļu no kopējās ienākumu struktūras Latgales reģionā (58,9% 2017. gadā un 58,4% 2018. gadā), savukārt, vislielāko – Pierīgas reģionā (75,5% 2017. gadā un 73,5% 2018. gadā) un Rīgas reģionā (75,4% 2017. gadā un 76% 2018. gadā).

Otrs nozīmīgākais mājsaimniecību ienākumu veids ir **transferti** (sociālie un privātie), kuri veido nedaudz lielāku daļu no kopējās ienākumu struktūras laukos: 2018. gadā tie veidoja 25,5% no visiem ienākumiem personām, kuras dzīvo laukos, kamēr pilsētās – 23,9% no kopējiem ienākumiem. Salīdzinot šos rādītājus ar 2017. gadu, būtisku izmaiņu nav, jo 2017. gadā transferti veidoja 24,8% lauku iedzīvotāju ienākumus un 24,1% pilsētu iedzīvotāju ienākumus. Reģionu griezumā redzams, ka

salīdzinoši lielāku daļu no visiem ienākumiem sociālie transferti veido Latgales reģionā dzīvojošo mājsaimniecību grupā (2017. gadā – 34,4%, 2018. gadā – 34,9%). Tāpat proporcionāli lielāks kā citos reģionos sociālo transfertu īpatsvars 2018. gadā ir arī Kurzemes (26,1%) un Vidzemes reģionu (29,6%) mājsaimniecību budžetos. Viszemākais transfertu īpatsvars mājsaimniecības ienākumu struktūrā bijis Pierīgas reģionā – 21,1%.

1.13. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs un struktūra (%) 2017. – 2018. gadā reģionu griezumā vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī

Reģions	Gads	Ienākumi no algotā darba	Paš-nodarbināto ienākumi	Ienākumi no īpašuma	Saņemtie transferti	<i>t.sk., sociālie transferti</i>	Citi ienākumi
Rīgas reģions	2017	75,4	2,4	1,9	21,7	20,1	0,0
	2018	76,0	2,4	2,0	20,4	18,8	0,1
Pierīgas reģions	2017	75,5	2,3	1,3	21,1	20,5	0,0
	2018	73,5	2,4	2,3	22,1	21,1	0,0
Vidzemes reģions	2017	68,2	3,1	0,6	28,3	27,3	0,0
	2018	61,7	4,3	2,8	31,2	29,6	0,4
Kurzemes reģions	2017	67,0	3,7	1,8	27,6	25,9	0,0
	2018	67,7	3,9	1,1	28,0	26,1	0,0
Zemgales reģions	2017	71,7	3,0	1,1	23,8	22,9	0,0
	2018	70,5	3,5	1,7	24,2	23,5	0,0
Latgales reģions	2017	58,9	5,4	0,2	36,1	34,4	0,1
	2018	58,4	5,2	1,0	36,7	34,9	0,0

Avots: CSP, "MIS040. Mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu sastāvs un struktūra Latvijas statistiskajos reģionos vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī (%)”

Salīdzinoši mazu ienākumu daļu veido pašnodarbinātības rezultātā gūtie ienākumi (3% gan 2017., gan 2018. gadā) vēl mazāku – ienākumi no īpašuma (2017. gadā 1,4%, 2018. gadā – 1,9%). Vienīgā vērā ņemamā atšķirība šo ienākumu veidu sadalījumā reģionu griezumā ir tāda, ka pašnodarbinātības ienākumu proporcija ir augstāka Latgales reģionā (5,4% 2017. gadā un 5,2% 2018. gadā).

Ienākumu sadalījums kvintiļu grupās

Iedzīvotāju ienākumu analīzē plaši tiek izmantots ienākumu kvintiļu rādītājs un iedzīvotāju ienākumu salīdzinājums kvintiļu grupās. Kvintile ir viena piektā daļa (20%) no apsekoto mājsaimniecību skaita, kuras sargrupētas pieaugošā kārtībā pēc to rīcībā esošā ienākuma uz vienu mājsaimniecības locekli. Kopumā ir piecas kvintiļu grupas, no kurām 1. kvintilē ietilpst mājsaimniecības ar viszemākajiem ienākumiem, attiecīgi 5. kvintilē – ar visaugstākajiem. Izvērtējot situāciju 2017. – 2018. gadā, redzams, ka ienākumu apjoms uz vienu mājsaimniecības locekli pakāpeniski pieaug, tomēr tas nenotiek vienmērīgi un vienlīdzīgi visās kvintiļu grupās (sk.1.14. tabulu un 1.15. tabulu).

Laika posmā no 2017. uz 2018. gadu mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli pieaugumu raksturo šādi dati: 1.kvintilē šis pieaugums gada laikā bijis 23,14 EUR (jeb par 14,3%), 2. kvintilē 35,03 EUR (jeb par 12,3%), 3. kvintilē 42,94 EUR (jeb par 10,7%), 4. kvintilē tie bija 66,01 EUR (jeb par 11,5%), bet 5. kvintilē 136,48 EUR (jeb par 12,7%). Pieauguma aprēķins procentuāli parāda, ka ienākumu pieaugumam uz vienu mājsaimniecības locekli ir U veida

forma – tas ir augstāks 1. un 2. kvintilē, kā arī 5. kvintilē. **Absolūtos skaitļos** pieaugums ir lineārs – jo augstāka kvintile, jo lielāks pieaugums absolūtos skaitļos, attiecīgi vislielākais tas ir bijis turīgākajā jeb 5. kvintilē (sk.1.14. tabulu).

1.14. tabula. Mājsaimniecību ienākumi kvintīļu grupās (EUR mēnesī) 2015.- 2018. gads

Gads, kvintiles raksturojums	1. kvintīļu grupa	2. kvintīļu grupa	3. kvintīļu grupa	4. kvintīļu grupa	5. kvintīļu grupa
2015					
Vidēji uz vienu mājsaimniecību	384,16	547,73	848,09	1 254,68	1 949,74
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli	149,51	256,89	340,16	483,31	895,60
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - zemākā robeža	X	224,60	288,07	397,13	584,39
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - augstākā robeža	224,59	288,06	397,12	584,38	X
Vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju	239,05	384,08	524,87	748,80	1 295,36
2016					
Vidēji uz vienu mājsaimniecību	392,66	527,79	897,56	1 285,38	1 984,11
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli	153,71	266,14	359,50	514,33	941,57
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - zemākā robeža	X	231,29	301,91	422,47	634,00
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - augstākā robeža	231,28	301,90	422,46	633,99	X
Vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju	248,54	388,06	561,08	786,46	1 340,54
2017					
Vidēji uz vienu mājsaimniecību	383,38	598,26	1 004,35	1 375,36	2 229,59
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli	162,36	285,17	401,18	572,41	1 076,25
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - zemākā robeža	X	247,07	330,23	473,81	698,48
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - augstākā robeža	247,06	330,22	473,80	698,47	X
Vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju	255,37	426,30	627,94	868,29	1 531,63
2018					
Vidēji uz vienu mājsaimniecību	412,18	693,59	1 100,79	1 544,80	2 395,82
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli	185,50	320,20	444,12	638,42	1 212,73
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - zemākā robeža	X	270,15	372,91	524,32	788,44

Gads, kvintiles raksturojums	1. kvintiļu grupa	2. kvintiļu grupa	3. kvintiļu grupa	4. kvintiļu grupa	5. kvintiļu grupa
Vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - augstākā robeža	270,14	372,90	524,31	788,43	X
Vidēji uz vienu ekvivalento patērētāju	287,43	486,32	690,83	979,02	1 708,54

Avots: CSP, "MIS060. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi kvintiļu grupās (eiro mēnesī) 2004 - 2019"

1.15. tabulā apkopoti kvintiļu grupu raksturojošie dati uz vienu mājsaimniecības locekli, norādot gan vidējos kvintiļu grupas ienākumus mēnesī absolūtajos skaitļos, gan procentuāli noteikto izmaiņu apmēru attiecībā pret iepriekšējo gadu. Šie aprēķini demonstrē iepriekš raksturotās tendences. Būtiski, ka Izvērtējuma periodā (2017.-2018. gads) ienākumu pieaugums novērojams arī zemākajās kvintiļu grupās pretstatā iepriekšējiem periodiem, kad procentuāli augstāks mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu pieaugums bija nevienlīdzīgs un raksturīgs turīgākajiem iedzīvotājiem (sākot no 3. kvintiles uz augšu).

1.15. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EUR mēnesī) kvintiļu grupās 2015. – 2018. gadā uz vienu mājsaimniecības locekli

Kvintiļu grupa	2015	2016	2017	2018	Ienākumu pieaugums 2016. g. pret 2015. g., %	Ienākumu pieaugums 2017. g. pret 2016. g., %	Ienākumu pieaugums 2018. g. pret 2017. g., %
1.kvintile (trūcīgākā)	149,51	153,71	162,36	185,50	2,8	5,7	14,3
2.kvintile	256,89	266,14	285,17	320,20	3,6	7,1	12,3
3.kvintile	340,16	359,50	401,18	444,12	5,7	11,6	10,7
4.kvintile	483,31	514,33	572,41	638,42	6,4	11,3	11,5
5.kvintile (turīgākā)	895,6	941,57	1076,25	1212,73	5,1	14,3	12,7
Vidēji valstī	416,50	437,11	488,84	545,87	4,8	11,9	14,5

Avots: CSP, "MIS060. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi kvintiļu grupās (eiro mēnesī) 2004 - 2019", CSP "MIS010. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (eiro mēnesī) 2004 – 2019".

Analizējot ienākumu kvintiļu grupu ienākumus uz vienu ekvivalento patērētāju (1.16. tabula), redzams, ka kopējās tendences ir līdzīgas kā gadījumā ar ienākumiem uz vienu mājsaimniecības locekli. Tomēr var konstatēt arī vairākas atšķirības pieauguma apmērā, ko nosaka katrai kvintilei atbilstošo mājsaimniecības struktūra un piemērotā ekvivalences skala. Pirmkārt, ienākumu apmērs uz vienu vienību (šajā gadījumā ekvivalento patērētāju) ir būtiski lielāks, ko nosaka OECD modificētās ekvivalences skalas (1; 0,5; 0,3) piemērošana (sk. komentārus par skalas ietekmi iepriekš šajā ziņojumā). 2018. gadā mājsaimniecību ienākumi uz vienu ekvivalento patērētāju bija 287,43 EUR 1.kvintiļu grupā, 486,32 EUR 2.kvintiļu grupā, 690,83 EUR 3.kvintiļu grupā, 979,02 EUR 4. kvintiļu

grupā un 1708,54 EUR 5. kvintiļu grupā. Otrkārt, atšķirīgs ir pieauguma apmērs absolūtos skaitļos, kas ir lielāks uz vienu ekvivalento patērētāju nekā uz vienu mājsaimniecības locekli, kas arī skaidrojams ar pielietoto aprēķinu metodiku. Savukārt relatīvā izteiksmē (procentuāli) pieaugums un tā tendences atšķiras, tādējādi atklājot mājsaimniecības struktūras (pieaugušo un bērnu attiecības) ietekmi uz iegūto rezultātu. 2018. gadā, salīdzinot ar 2017. gadu, visbūtiskākais mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu relatīvais pieaugums uz vienu ekvivalento patērētāju novērojams 2.kvintilē (14,1%) un tad 4. kvintilē (12,8%), viszemākais – 3. kvintilē (10,0%). Būtiskākais skaidrojums meklējams mājsaimniecību struktūrā (sk. turpinājumā 1.18. tabulu).

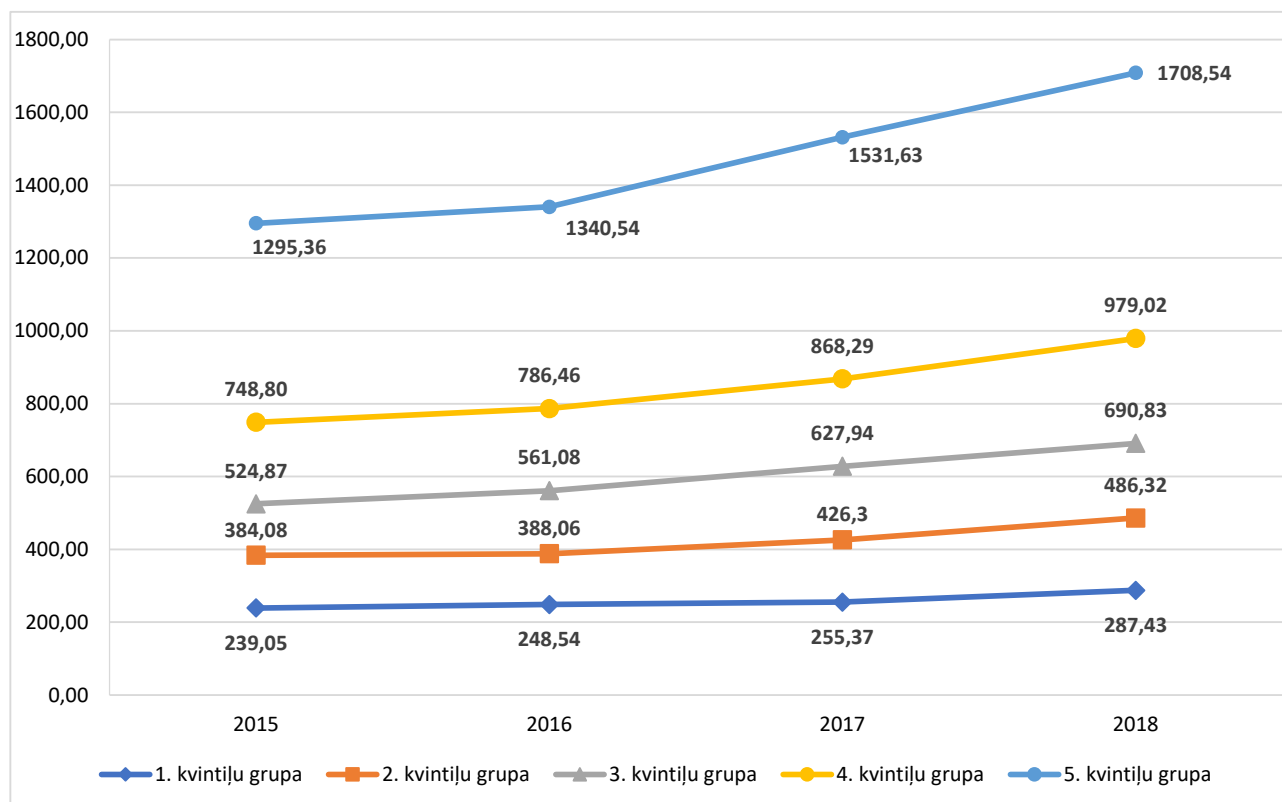
1.16. tabula. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EUR mēnesī) kvintiļu grupās 2015. – 2018. gadā uz vienu ekvivalento patērētāju

Kvintiļu grupa	2015	2016	2017	2018	Ienākumu pieaugums 2016. g. pret 2015. g., %	Ienākumu pieaugums 2017. g. pret 2016. g., %	Ienākumu pieaugums 2018. g. pret 2017. g., %
1.kvintile (trūcīgākā)	239,05	248,54	255,37	287,43	4,0	2,7	12,6
2.kvintile	384,08	388,06	426,3	486,32	1,0	9,9	14,1
3.kvintile	524,87	561,08	627,94	690,83	6,9	11,9	10,0
4.kvintile	748,8	786,46	868,29	979,02	5,0	10,4	12,8
5.kvintile (turīgākā)	1295,36	1340,54	1531,63	1708,54	3,5	14,3	11,6

Avots: CSP, “ MIS060. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi kvintiļu grupās (euro, mēnesī)”.

1.7. attēlā mājsaimniecību ienākumi uz vienu ekvivalento patērētāju ir atspoguļoti vizuāli, kas ļauj ieraudzīt to dinamiku ilgākā laika posmā. Redzams, ka ienākumu atšķirības 1.-3. kvintiles starpā ir drīzāk proporcionālas, un tām ir tendence saglabāties dinamikā. Mazliet lielāka plaisa ir starp 3. un 4. kvintili, kamēr 5.kvintilē ir būtiski augstākas vērtības – augstāks ienākumu līmenis uz vienu ekvivalento patērētāju, turklāt ar tendenci dinamikā veidot vēl lielāku atrāvumu no pārējām četrām kvintilēm, kas apstiprina kopējo ienākumu pieauguma nevienmērīguma un nevienlīdzības tendenci, kas konstatēta, veicot analīzi citos griezumos.

1.7. attēls. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi (EUR mēnesī) kvintiļu grupās 2015. – 2018. gadā uz vienu ekvivalento patērētāju

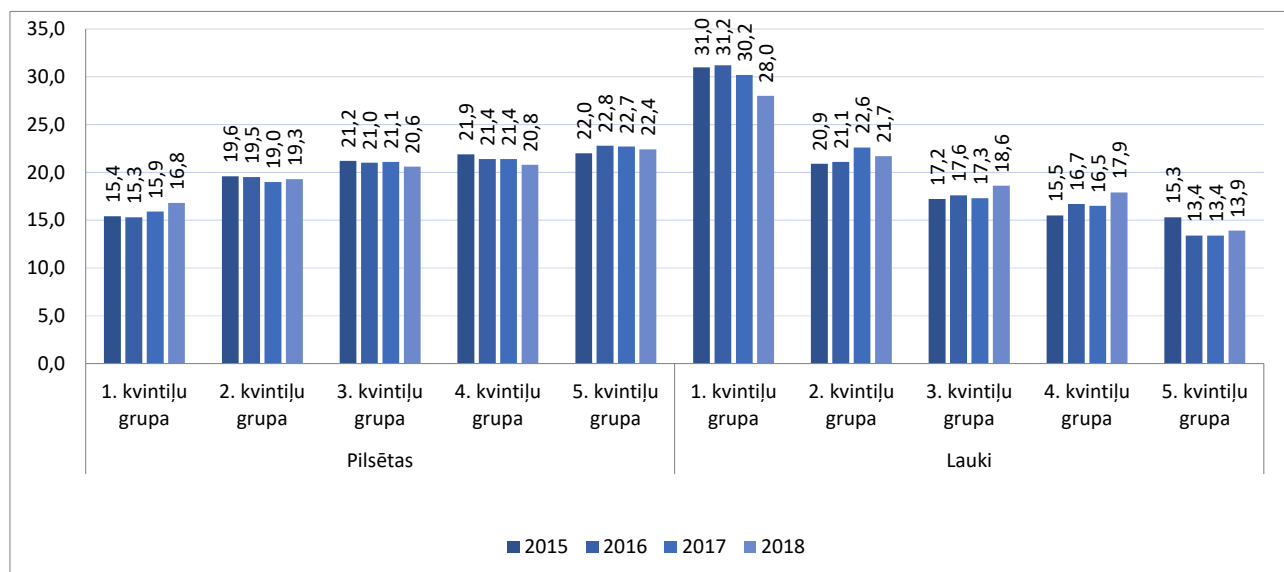

Avots: CSP, "MIS060. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi kvintiļu grupās (eiro mēnesī) 2004 – 2019"

Vērā ņemamas atšķirības ir kvintiļu sadalījumā starp **pilsētām un laukiem** (sk.1.8. attēlu). Izvērtējuma periodā pilsētās 2.-5. kvintilē ir teju vienāds iedzīvotāju īpatsvars, izkliede starp kvintilēm ir maza, kas liecina par vienmērīgu iedzīvotāju sadalījumu pēc ienākumu grupām. Turklāt visās piecās kvintilēs saglabājas proporcionāls iedzīvotāju īpatsvars dinamikā. Vismazākais mājsaimniecību īpatsvars pilsētās ir 1. kvintilē (15,9% 2017. gadā, 16,8% 2018. gadā), kas ir aptuveni par 3 līdz 6 procentpunktiem mazāks nekā pārējās kvintilēs.

Savukārt laukos situācija ir apgriezti pretēja. Līdzīgi kā iepriekš, arī 2018. gadā 1. kvintilē ir vislielākais lauku mājsaimniecību īpatsvars, ar minimālu samazināšanās tendenci (28% lauku iedzīvotāju 2018. gadā). Tas ir par 11,2 procentpunktiem vairāk nekā pilsētās attiecīgajā kvintilē. Kopumā gandrīz puse (49,7%) lauku iedzīvotāju ienākumi 2018. gada atbilst 1., 2. kvintiļu grupai. Vismazākā daļa iedzīvotāju laukos iekļaujas 5.kvintilē – 2018. gadā 13,9%.

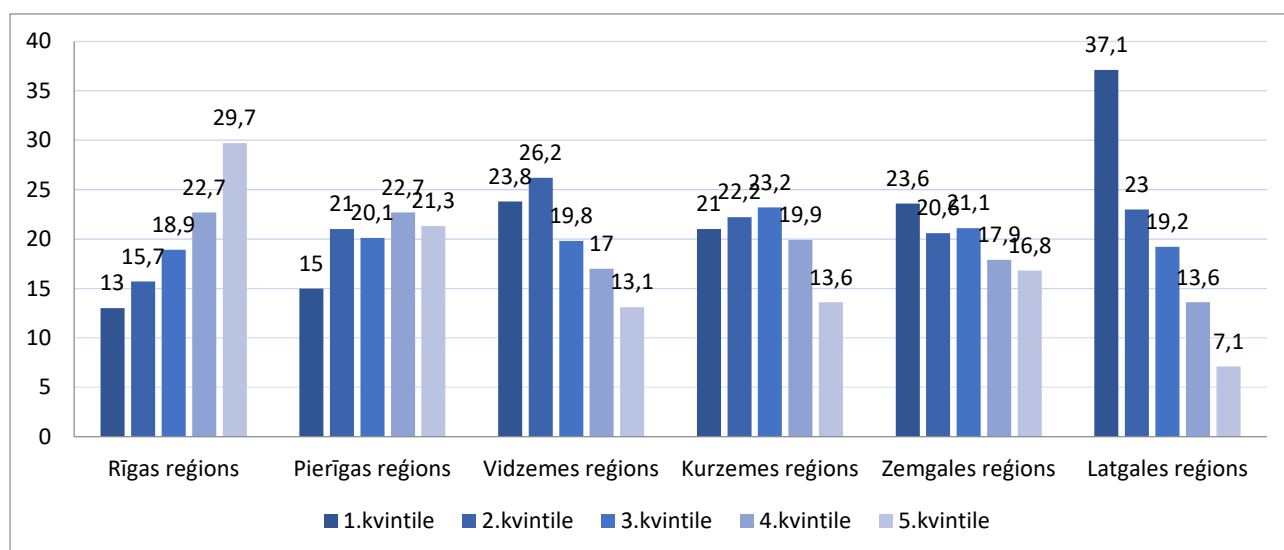
1.8. attēls. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām 2015. – 2018. gadā laukos un pilsētās (%)

Avots: CSP, “MVE070. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām (procentos) 2005 - 2020”

1.17. tabulā ir apkopoti dati par mājsaimniecību sadalījumu kvintiļu grupās **reģionos** 2015. – 2018. gadā, savukārt 1.9. attēlā ir atsevišķi salīdzināti dati par 2018. gadu. Būtiski, ka novērojams ilgstošs kvintiļu grupu nevienmērīgs sadalījums reģionu starpā. Salīdzinoši turīgāks (uz pārējo reģionu fona) ir Rīgas un Pierīgas reģions. Rīgas reģionā gandrīz vienā trešā daļa, Pierīgas reģionā – nedaudz vairāk kā viena piektā daļa mājsaimniecību pēc sava ienākumu līmeņa atbilst 5. kvintilei. Zemgales un Latgales reģionos mājsaimniecību ienākumi pārsvarā atbilst 1. kvintilei (viszemākie ienākumi), bet Kurzemes reģionā, savukārt, redzams, ka mājsaimniecību sadalījums 1. – 3. kvintiļu grupās ir salīdzinoši visvienmērīgākais, bet Vidzemes reģionā visplašāk pārstāvēta 1. un 2. kvintile.

1.9. attēls. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām 2018. gadā sadalījumā pa reģioniem (%)

Avots: CSP, “MVE070. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām (procentos) 2005 - 2020”

1.17. tabula. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintīļu grupām 2015. – 2018. gadā reģionos (%)

Statistiskais reģions	Gads	1.kvintile	2.kvintile	3.kvintile	4.kvintile	5.kvintile
Rīgas reģions	2015	11,4	16,9	20,3	21,8	29,6
	2016	11,5	16,3	19,7	23,2	29,2
	2017	12,3	16,2	18,2	24,1	29,1
	2018	13,0	15,7	18,9	22,7	29,7
Kurzemes reģions	2015	20,8	20,6	22,3	20,4	15,8
	2016	20,9	20,3	22,6	19,6	16,6
	2017	21,6	21,9	21,4	20,2	14,9
	2018	21,0	22,2	23,2	19,9	13,6
Pierīgas reģions	2015	17,6	18,2	19,3	20,1	24,8
	2016	17,8	17,7	17,9	22,9	23,7
	2017	17,1	17,6	20,5	21,9	22,9
	2018	15,0	21,0	20,1	22,7	21,3
Vidzemes reģions	2015	25,1	21,5	23,0	18,2	12,2
	2016	26,7	24,1	17,7	19,0	12,5
	2017	23,6	22,7	22,3	16,1	15,4
	2018	23,8	26,2	19,8	17,0	13,1
Zemgales reģions	2015	25,9	23,3	15,2	21,5	14,2
	2016	23,9	21,9	21,6	18,4	14,2
	2017	24,8	22,0	21,5	17,0	14,7
	2018	23,6	20,6	21,1	17,9	16,8
Latgales reģions	2015	34,2	25,2	20,0	15,3	5,2
	2016	34,0	26,8	21,1	11,2	6,8
	2017	34,1	27,0	19,6	12,6	6,7
	2018	37,1	23,0	19,2	13,6	7,1

Avots: CSP, "MVE070. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintīļu grupām (procentos) 2005 - 2020"

Atšķirības kvintīļu grupu starpā nosaka arī **mājsaimniecību locekļu skaits un vecums** (sk.1.18. tabulu). Datu apkopojums par 2018. gadu atklāj, ka augstāka ienākumu līmeņa grupās (4., 5. kvintilē) ir lielāks tādu mājsaimniecību īpatsvars, kurās dzīvo viena persona vecumā no 16 līdz 64 gadiem, kā arī divu personu mājsaimniecībās. 1.18. tabulā redzami dati parāda, ka vienas personas mājsaimniecības būtiski ir aplūkot vecuma griezumā, jo, pretstatā darbības vecuma vienas personas mājsaimniecībām, vienas personas mājsaimniecību vecumā virs 65 gadiem ienākums visbiežāk (44,4% 2018. gadā) atbilst 2. kvintilei. Trīs personu mājsaimniecību ienākumi visbiežāk atbilst 4.kvintilei (26,7% 2018. gadā). Savukārt būtiski atšķirīga situācija, kas parāda Latvijas ģimeņu ienākumu dažādību, parādās, aplūkojot četru vai piecu un vairāk personu mājsaimniecības. Tā četru personu mājsaimniecību ienākumi vienlīdz bieži atbilst gan 3., gan 4. kvintilei, t.i., ienākumus nosaka darbības vecuma personu kvalifikācija un darba samaksa (2018. gadā 23,5% šo mājsaimniecību bija piekritīgas 3. kvintilei un 24,5% - 4. kvintilei). Savukārt piecu un vairāk personu mājsaimniecības var būt piekritīgas gan 1.kvintilei (29,9% 2018. gadā), gan 3.kvintilei (27,8% 2018. gadā), kā arī mazākā mērā – pārējām ienākumu kvintilēm, ko nosaka kopējais darbības personu skaits mājsaimniecībā, šo personu nodarbinātība un darba samaksa. Precīzāku ieskatu šajās tendencēs sniedz 1.19. tabula, kurā mājsaimniecības ir aplūkotas **dalījumā pēc pieaugušo un bērnu skaita mājsaimniecībā**.

1.18. tabula. Mājsaimniecību sadalījums kvintīļu grupās 2015. – 2018. gadā sadalījumā pēc mājsaimniecības locekļu skaita (%)

Mājsaimniecības tips	Gads	1.kvintile	2.kvintile	3.kvintile	4.kvintile	5.kvintile
1 personas mājsaimniecība	2015	14,7	29,9	21,8	13,5	20,1
	2016	18,1	29,8	18,1	13,0	21,0
	2017	18,4	30,0	17,8	13,8	20,0
	2018	21,7	25,3	16,3	15,3	21,4
1 personas mājsaimniecība vecumā 16-64 gadi	2015	19,6	9,3	15,3	20,7	35,0
	2016	22,4	9,6	12,7	17,9	37,5
	2017	21,4	9,4	16,7	18,0	34,5
	2018	21,9	6,1	15,3	21,7	35,1
1 personas mājsaimniecība vecumā 65 + gadi	2015	10,2	48,3	27,6	7,1	6,7
	2016	14,3	47,8	22,9	8,7	6,3
	2017	15,7	48,5	18,8	10,1	7,0
	2018	21,5	44,4	17,2	9,0	7,8
2 personu mājsaimniecība	2015	19,8	17,5	16,6	22,2	24,0
	2016	19,8	16,1	19,4	21,5	23,3
	2017	18,8	16,9	17,9	21,9	24,5
	2018	18,1	18,2	19,8	21,0	22,9
3 personu mājsaimniecība	2015	20,5	11,9	20,6	25,7	21,4
	2016	18,6	13,3	20,3	27,5	20,2
	2017	17,3	12,1	23,0	26,7	20,9
	2018	16,2	14,3	22,6	26,7	20,3
4 personu mājsaimniecība	2015	22,4	14,9	23,8	22,8	16,2
	2016	21,7	14,9	24,2	23,4	15,9
	2017	23,9	13,8	24,4	23,8	14,1
	2018	19,9	18,5	23,5	24,5	13,5
5 un vairāk personu mājsaimniecība	2015	37,2	17,6	18,9	19,2	7,0
	2016	29,7	20,8	22,4	18,3	8,7
	2017	33,5	17,3	24,4	17,0	7,8
	2018	29,9	18,2	27,8	13,9	10,1

Avots: CSP, "MVE070. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintīļu grupām (procentos) 2005 – 2020"

Aplūkojot dažādu mājsaimniecību tipus ar atšķirīgu pieaugušo un bērnu skaitu, redzams, ka, lai gan joprojām vairāki mājsaimniecību tipi ar bērniem relatīvi biežāk ir piekritīgi 1.kvintīļu grupai, raugoties dinamikā, situācija palēnām uzlabojas (sk. 1.19. tabulu). Jau iepriekšējos gados bija novērots, ka **viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecības, daudzbērnu ģimenes un citas mājsaimniecības ar bērniem koncentrējas zemāko ienākumu kvintīlē**, taču abās grupās ir vērojama tendence to īpatsvaram samazināties. Vērtējot rezultātus par mājsaimniecību izkliedi kvintīļu grupu starpā, jāņem vērā, ka pozitīvi vērtējamās šīs tendences ir tikai tad, ja palielinās mājsaimniecību īpatsvars, sākot ar 3. kvintīli, jo tā ir pirmā grupa, kurai atbilstošais ienākumu līmenis atrodas virs nabadzības riska sliekšņa (sk. turpinājumā 1.2.3. sadaļu). Tas nozīmē, ka samazinājums 1. kvintīlē ar mājsaimniecību īpatsvara pieaugumu 2. kvintīlē ir pārāk niecīgs situācijas uzlabojums,

vērtējot no nabadzības riska skatu punkta, lai gan tas jebkurā gadījumā ir uzlabojums no individuālās ģimenes skatupunkta.

1.19. tabula. Mājsaimniecību sadalījums kvintīļu grupās 2015. – 2018. gadā sadalījumā pēc pieaugušo un bērnu skaita mājsaimniecībās (%)

Mājsaimniecības tips	Gads	1.kvintile	2.kvintile	3.kvintile	4.kvintile	5.kvintile
Viens pieaugušais ar bērniem	2015	47,7	13,4	18,7	11,4	8,8
	2016	42,3	15,5	15,3	18,1	8,8
	2017	37,4	17,3	19,3	15,3	10,8
	2018	32,3	19,9	24,4	16,9	6,5
Pāris ar vienu bērnu	2015	17,3	11,7	20,2	27,7	23,0
	2016	14,7	11,0	20,0	32,1	22,2
	2017	13,5	9,1	26,4	31,0	20,1
	2018	10,1	12,2	20,1	34,0	23,7
Pāris ar diviem bērniem	2015	21,6	15,5	23,6	20,6	18,7
	2016	20,4	17,5	25,7	18,8	17,6
	2017	25,8	16,6	24,7	20,5	12,4
	2018	15,6	22,3	25,8	23,1	13,2
Pāris ar trīs un vairāk bērniem	2015	49,3	7,2	19,3	12,8	11,4
	2016	42,9	20,9	15,7	14,3	6,2
	2017	40,9	13,9	28,0	8,4	8,7
	2018	36,4	18,7	21,4	13,7	9,8
Citas mājsaimniecības ar bērniem	2015	35,9	17,5	22,3	17,4	7,0
	2016	29,5	17,7	22,3	22,2	8,3
	2017	32,6	17,4	21,7	19,6	8,7
	2018	29,6	18,6	27,9	14,9	9,0
Pāris bez bērniem	2015	16,2	17,9	16,8	22,0	27,1
	2016	16,6	18,5	19,4	19,5	26,0
	2017	14,1	17,9	17,2	20,7	30,1
	2018	15,0	18,2	18,0	20,7	28,1
Citas mājsaimniecības bez bērniem	2015	17,5	14,6	18,6	27,7	21,7
	2016	17,6	12,9	21,8	26,2	21,6
	2017	18,4	12,9	21,3	27,2	20,1
	2018	18,2	15,3	22,5	25,0	18,9

Avots: CSP, "MVE070. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintīļu grupām (procentos) 2005 – 2020"

Viena pieaugušā ar bērniem gadījumā 2018. gadā 32,3% mājsaimniecību bija piekritīgas 1. kvintilei (salīdzinot ar 2017. gadu, 1. kvintiles īpatsvars ir samazinājies par 5,1 procentpunktu), palielinoties to piekritības īpatsvaram citās kvintilēs, visbiežāk – 3.kvintilē (24,4% 2018. gadā, pieaugums par 5,1 procentpunktu). **Daudzbērnu ģimeņu** (pāris ar trīs uz vairāk bērniem) gadījumā novērojama līdzīga tendence – 36,4% šo mājsaimniecību 2018. gadā bija piekritīgas 1.kvintilei (par 4,5 procentpunktiem mazāk nekā 2017. gadā) un 21,4% bija piekritīgas 3. kvintilei (samazinājums par 6,6 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2017. gadu), taču pieaug arī šo mājsaimniecību īpatsvars 2. un 4. kvintilē. **Citu mājsaimniecību ar bērniem** gadījumā 2018. gadā arī ir samazinājies to īpatsvars 1. kvintilē (29,6%,

t.i., par 3,0 procentpunktiem mazāk kā 2017. gadā) un pieaudzis īpatsvars 3. kvintilē (27,9%, t.i., par 6,2 procentpunktiem vairāk kā 2017. gadā). Mājsaimniecības bez bērniem 2018. gadā, līdzīgi kā iepriekš, koncentrējas augstāka ienākumu līmeņa kvintiļu grupās – pāri bez bērniem 5. kvintilē, citas mājsaimniecības bez bērniem – 3. un 4. kvintilē.

1.3.3. Nabadzības riska tendences

Tāpat kā ienākumu analīzē arī nabadzības riska tendenču relatīvajā analīzē šajā Izvērtējumā izmantoti atbilstoši Eurostat metodikai iegūtie un apstrādātie EU-SILC apsekojuma dati, lietojot OECD modificēto ekvivalences skalu. Šeit nabadzības riska sliekšnis ir 60% no rīcībā esošo ienākumu mediānas pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju skaitu mājsaimniecībā¹¹⁵ (sk.1.20. tabulu).

Nabadzības riska sliekšnis vienas personas mājsaimniecībai pieaudzis no 367 EUR mēnesī 2017. gadā līdz 409 EUR mēnesī 2018. gadā, veidojot pieaugumu par 11,6% (sk. 1.20. tabulu). Pilna 2018. gada griezumā nabadzības riska sliekšnis vienas personas mājsaimniecībai bija 4 912 EUR. Laika posmā 2017. – 2018. gadam vienas personas mājsaimniecības nabadzības riska sliekšnis joprojām pārsniedza gan 1. kvintiles, gan 2. kvintiles augstāko robežu uz vienu mājsaimniecības locekli, kas bija attiecīgi 270 EUR un 373 EUR¹¹⁶. Svarīgi ir akcentēt, ka **1. un 2. kvintiļu grupā ietilpstošās vienas personas mājsaimniecības 2018. gadā dzīvoja zem nabadzības sliekšņa**. Raugoties no mājsaimniecību struktūras perspektīvas, 1. un 2. kvintilē, ņemot vērā ienākumu līmeni absolūtajos skaitļos, 2017. gadā ietilpa 48,4%, vienas personas mājsaimniecību, 2018. gadā – 47%¹¹⁷. Skatoties kopā ar iepriekšējiem gadiem, var secināt, ka no 2016. gada līdz 2018. gadam gandrīz puse vienas personas mājsaimniecību dzīvoja zem nabadzības riska sliekšņa, atzīmējot, ka 2018. gada šādu mājsaimniecību īpatsvars, salīdzinot ar 2017. gadu, ir samazinājies par 1,4 procentpunktiem.

Vērtējot nabadzības riska sliekšni divu pieaugušo un divu bērnu jaunāku par 14 gadiem, redzams, ka 2018. gadā mēnesī tie bija 860 EUR (1.20. tabula). Pieņemot, ka abi pieaugušie mājsaimniecībā strādātu un saņemtu minimālo algu (430 EUR bruto mēnesī, pirms nodokļu nomaksas), šādi ienākumi neļautu pārsniegt nabadzības riska sliekšni, jo aprēķinātās vērtības raksturo nepieciešamos neto ienākumus (pēc nodokļu nomaksas). Attiecīgi, ģimenē ar diviem bērniem, kurā abi strādājošie vecāki saņem minimālo algu, atrodas zem nabadzības riska sliekšņa. Salīdzinot ar 2017. gadu, situācija bija līdzīgi – arī tad ģimene, ko veido divi strādājoši pieaugušie, kas saņem minimālo algu, ar diviem bērniem, atrodas nabadzības riska grupā.

¹¹⁵ CSP, Terminu skaidrojums, “Nabadzības riska sliekšnis”.

¹¹⁶ CSP, “MIS060. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi vidēji uz vienu mājsaimniecības locekli - augstākā robeža (eiro mēnesī) - Kvintiļu grupas un Laika periods”

¹¹⁷ CSP, “MVE070. Mājsaimniecību sadalījums pēc kvintiļu grupām (procentos) 2005 - 2020”

1.20. tabula. Nabadzības riska sliekšnis (NRS), ilustratīvās vērtības, EUR gadā/ mēnesī un 1.,2. kvintiles augstākās robežas, EUR mēnesī

Mājsaimniecības tips	2015		2016		2017		2018	
	gadā	mēnesī	gadā	mēnesī	gadā	mēnesī	gadā	mēnesī
1 personas mājsaimniecības NRS	3 819	318	3 964	330	4 400	367	4 912	409
2 pieaugušie un 2 bērni jaunāki par 14 gadiem	8 019	668	8 325	693	9 240	770	10 316	860
1. kvintiles augstākā robeža, EUR mēnesī uz vienu mājsaimniecības locekli	-	224	-	231	-	247	-	270
2. kvintiles augstākā robeža, EUR mēnesī uz vienu mājsaimniecības locekli	-	288	-	301	-	330	-	373

Avots: CSP, “NNR010. Nabadzības riska sliekšnis (ilustratīvās vērtības) 2004 - 2019”, “MIS060. Mājsaimniecību rīcībā esošie ienākumi kvintīļu grupās (eiro mēnesī) 2004 – 2019”

Piezīme: NRS mājsaimniecībai noteikts pēc OECD modificētās ekvivalences skalas (1; 0,5; 0,3).

Nabadzības relatīvajai analīzei dažādās sociāli demogrāfiskajās grupās ir izmantots **nabadzības riska indekss**, kas raksturo iedzīvotāju īpatsvaru (procentos), kuru ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi ir **zem nabadzības riska sliekšņa**¹¹⁸. Kopējais nabadzības riska indekss Latvijā pieauga laika posmā no 2015. gada līdz 2017. gadam, tad, salīdzinot 2017. un 2018. gadu – samazinājās (sk. 1.21. tabulu). Kā augstākais punkts, 2017. gadā tas sasniedza 23,3%, bet 2018. gadā kritās uz 22,9% (par 0,4 procentpunktiem).

Analizējot 1.21. tabulā aplūkoto nabadzības riska indeksu sadalījumā pēc **mājsaimniecības tipa**, konstatējams, ka **galvenās tendences, kuras mājsaimniecības ir pakļautas lielākam nabadzības riskam, Izvērtējuma periodā nav būtiski mainījušās**, tomēr ir mainījušās to nabadzības riska indeksa vērtības.

Līdzīgi kā visos iepriekšējos gados, **visaugstākais nabadzības riska indekss 2018. gadā bija vienas personas mājsaimniecībai vecumā no 65 gadiem** – 74,9% (par 0,9 procentpunktiem vairāk kā 2017. gadā). Augstas ir arī nabadzības riska vērtības vienas personas mājsaimniecībām dzimumu griezumā bez vecuma nodalījuma – nabadzīgākas ir vienas personas mājsaimniecības, kurās dzīvo sievietes (2018. gadā – 56,5%), nekā vīriešu (45,3%), redzams, ka salīdzinot šīs vērtības Izvērtējuma periodā, 1 personas mājsaimniecībās, kurās dzīvo tikai sievietes redzams samazinājums par 0,8 procentpunktiem, bet 1 personas vīriešu mājsaimniecībās redzams pieaugums par 2,5 procentpunktiem. Mājsaimniecību bez bērniem grupā, ja kaut viens no locekļiem ir vecumā 65 un vairāk gadu, nabadzības riska indekss 2018. gadā bija 36,5%, pieaugot par 3 procentpunktiem (1.21.tabula).

¹¹⁸ CSP, Terminu skaidrojums, “Nabadzības riska indekss”

Mājsaimniecību ar bērniem grupā, līdzīgi kā iepriekšējā Izvērtējumā, 2018. gadā augstākais nabadzības riska indekss bija **viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecībās** – 26,2%, kas ir par 6,4 procentpunktiem mazāk nekā 2017. gadā. Šis rezultāts sasaucas ar iepriekšējās sadaļas apkopotajiem datiem, piemēram, par šādu mājsaimniecību īpatsvaru, kuru ienākums ir zem minimālā ienākumu līmeņa. Nākamā grupa ar augstāko nabadzības riska indeksu ir mājsaimniecības ar diviem pieaugušajiem un trīs vai vairāk apgādībā esoši bērni – 16,7% 2018. gadā, kas ir par 4 procentpunktiem mazāk nekā 2017. gadā.

1.21. tabula. Nabadzības riska indekss pēc mājsaimniecības tipa, t.sk. pēc vecuma un dzimuma pazīmēm, 2015. – 2018. gads (%)

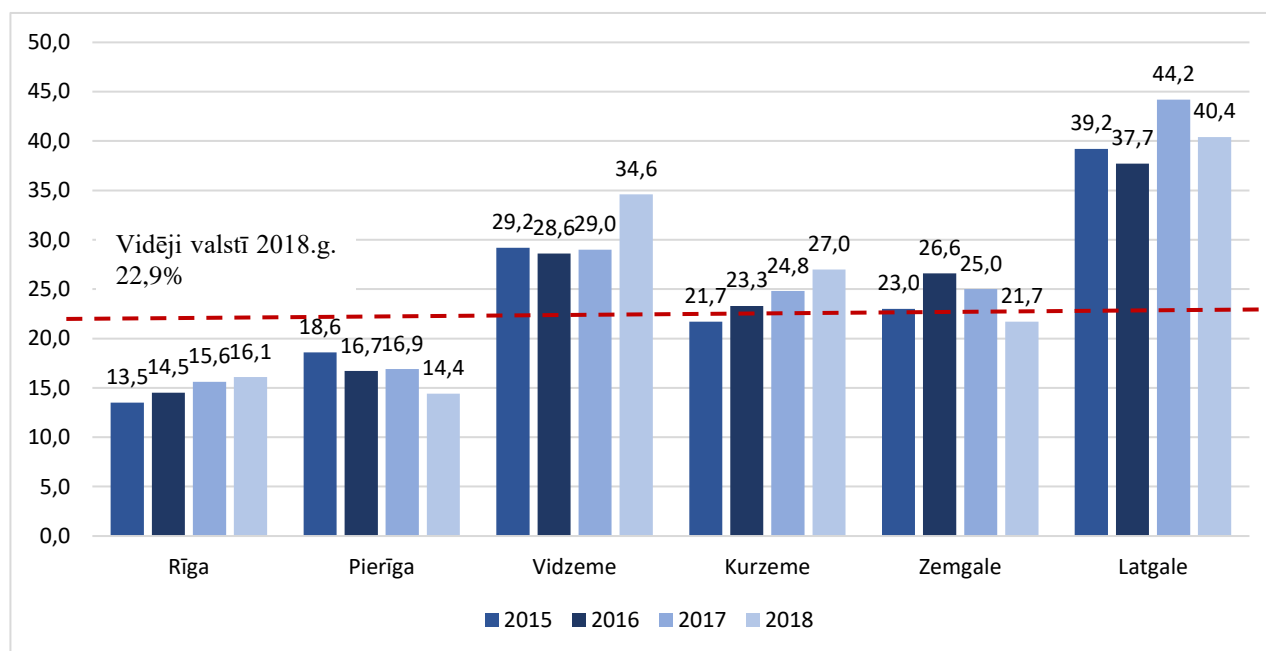
Mājsaimniecību tips	2015	2016	2017	2018
Pavisam	21,8	22,2	23,3	22,9
Visas mājsaimniecības bez apgādībā esošiem bērniem	27,7	28,0	30,1	31,3
Vienas personas mājsaimniecības				
1 personas mājsaimniecības – pavisam	55,7	54,9	52,6	52,6
1 personas mājsaimniecības – vīrieši	46,1	47,7	42,8	45,3
1 personas mājsaimniecības – sievietes	60,3	58,2	57,3	56,5
1 personas mājsaimniecības līdz 64 gadu vecumam	35,2	34,9	31,0	31,7
1 personas mājsaimniecības 65 gadi un vecākas	74,0	72,8	74,0	74,9
Mājsaimniecības ar bērniem				
Visas mājsaimniecības ar apgādībā esošiem bērniem	16,0	16,3	16,5	14,3
1 pieaugušais ar bērniem	34,4	34,3	32,6	26,2
2 pieaugušie, 1 apgādībā esošs bērns	11,2	13,4	12,1	16,2
2 pieaugušie, 2 apgādībā esoši bērni	14,7	14,4	10,2	11,1
2 pieaugušie, 3 un vairāk apgādībā esoši bērni	25,5	19,8	20,7	16,7
2 vai vairāk pieaugušie ar apgādībā esošiem bērniem	14,0	14,2	14,6	12,9
3 vai vairāk pieaugušie ar apgādībā esošiem bērniem	12,5	12,8	18,2	9,5
Mājsaimniecības bez bērniem				
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem	21,4	21,3	24,9	25,5
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem (abi jaunāki par 65 gadiem)	19,9	18,7	17,0	16,0
2 pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem (vismaz viens 65 gadi un vecāks)	23,1	24,2	33,5	36,5
2 vai vairāk pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem	17,8	17,5	20,2	21,7
3 vai vairāk pieaugušie bez apgādībā esošiem bērniem	11,6	10,2	11,0	12,9

Avots: CSP, "NNR040. Nabadzības riska indekss pēc mājsaimniecības tipa (%) - Mājsaimniecības tips un Laika periods"

Analizējot nabadzības riska indeksa vērtības reģionu griezumā, Rīgā un Pierīgā tas kopumā ir zemāks nekā citos reģionos (sk. 1.10. attēlu), visaugstākais – **Latgales reģionā**. Tomēr, salīdzinot ar 2017. gadu, redzams, ka nabadzības riska indeksa izmaiņas dažādos reģionos atšķiras. Rīgas reģionā

2018. gadā nabadzības riska indekss bija 16,1% (pieaugums par 0,5 procentpunktiem), Pierīgas reģionā – 14,4% (samazinājums par 2,5 procentpunktiem). Vidzemes reģionā rādītājs bija 34,6% (pieaugums par 5,6 procentpunktiem, visaugstākais visu reģionu starpā). Tāpat nabadzības riska indeksa pieaugums bijis Kurzemes reģionā – 2018. gadā tas sasniedzis 27,0% (pieaugums par 2,2 procentpunktiem). Zemgales un Latgales reģionā nabadzības riska indekss, salīdzinot ar 2017. gadu, samazinājās. 2018. gadā Zemgalē tas bija 21,7% (samazinājums par 3,3 procentpunktiem), Latgalē – 40,4% (samazinājums par 3,8 procentpunktiem).

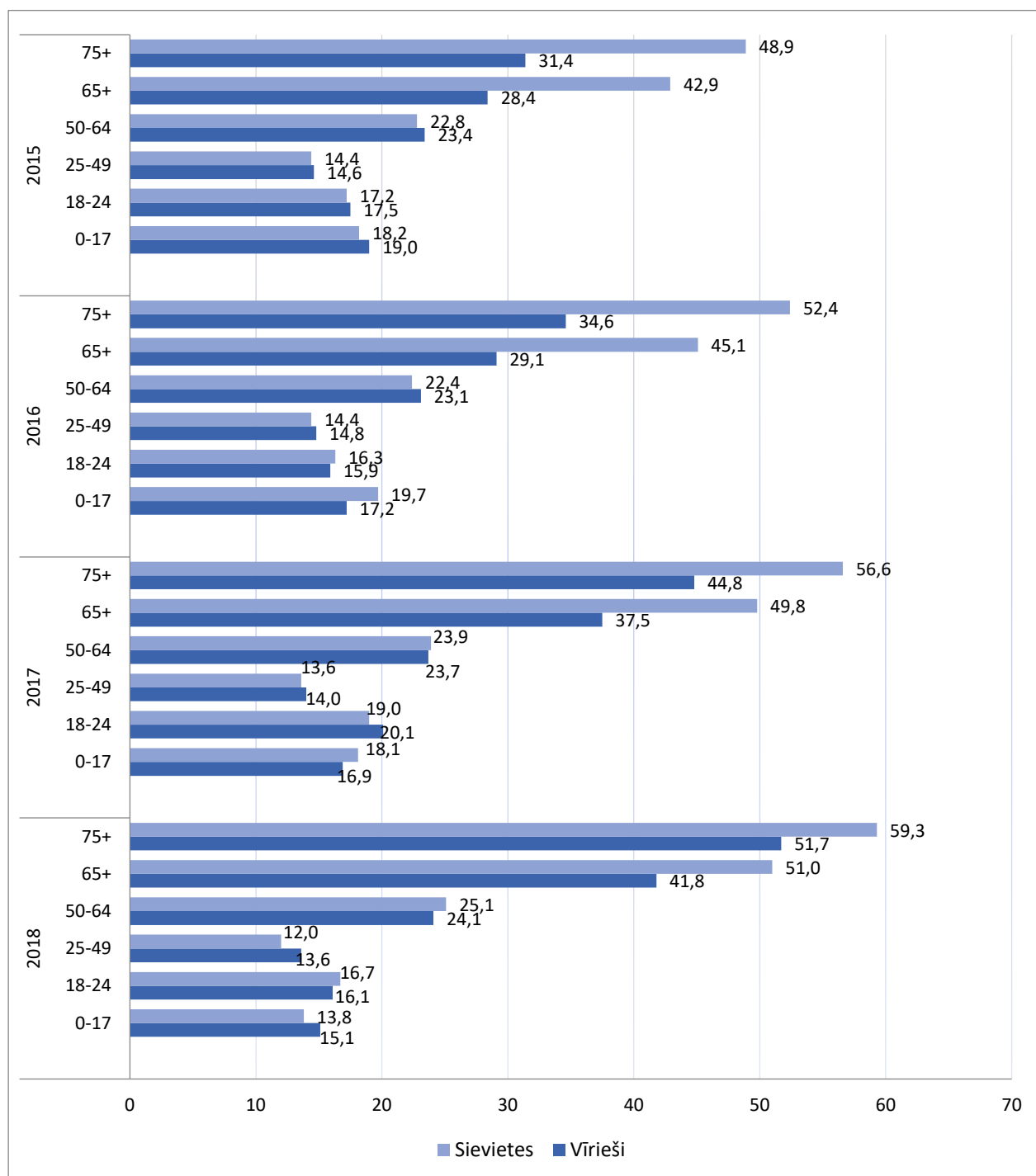
1.10. attēls. Nabadzības riska indekss Latvijas reģionos (2015 – 2018) (%)

Avots: CSP, “NNR120. Nabadzības riska indekss Latvijas reģionos pēc vecuma un dzimuma (%) - Dzimums, Vecuma grupa, Teritoriālā vienība un Laika periods”

1.11. attēlā ir atspoguļoti kopējie dati par nabadzības riska indeksa vērtībām sadalījumā pēc vecuma un dzimuma pazīmēm, kas uzskatāmi parāda, ka 2018. gadā **augstākam nabadzības riskam ir pakļautas sievietes vecumā no 75 gadiem**. Turklāt, palielinoties personu vecumam, pieaug arī nabadzības riska indekss. Salīdzinot šo rādītāju ar nabadzības riska indeksu sadalījumā pēc mājsaimniecību tipiem, var izdarīt pieņēmumu, ka tas ir saistīts arī ar augstāku vidējo dzīvildzi sievietēm, kas, savukārt, nozīmē to, ka, palielinoties vecumam, palielinās arī to sieviešu īpatsvars, kas dzīvo vienas (vienas personas mājsaimniecības, īpaši sieviešu grupā un vecumā no 65 gadiem, ir pakļautas augstākajiem nabadzības riskiem, sk. 1.20. tabulu). Vecāko sieviešu grupā nabadzības riska indeksa vērtības ir augstākas visā analīzes periodā, būdamas par 7,6 līdz 9,2 procentpunktiem lielākas, nekā tas ir vīriešu grupā. Citās vecuma grupās atšķirības starp sievietēm un vīriešiem nav tik ievērojamas, indeksa vērtības abu dzimumu grupās ir ļoti tuvas. Zemākās indeksa vērtības, salīdzinot dažādas vecuma grupas, ir vecuma grupā no 25 līdz 49 gadiem, pēc tam arvien straujāk pieaugot, palielinoties vecumam.

1.11. attēls. Nabadzības riska indekss pēc vecuma un dzimuma (2015 – 2018, %)

Avots: CSP, “NRR020. Nabadzības riska indekss pēc vecuma un dzimuma (%) - Dzimums, Vecuma grupa un Laika periods “

Nabadzības risks ir tieši saistīts ar personas **izglītības līmeni** (sk. 1.22. tabulu). Dati rāda, ka 2017. gadā personām ar pirmsskolas, sākumskolas vai pamatskolas izglītību nabadzības riska indekss bija 45,3%, kamēr iedzīvotājiem ar augstāko izglītību – 9,9%. 2018. gadā abi šie rādītāji pieauguši, proti, personām ar pamata izglītību nabadzības riska indekss bija 47%, bet personām ar augstāko izglītību –

12%. Kopējā tendence ir skaidri redzama – **jo zemāks izglītības līmenis, jo augstāks nabadzības riska indekss.**

1.22. tabula. Nabadzības riska indekss 18 gadus veciem un vecākiem iedzīvotājiem pēc izglītības līmeņa (%)

Izglītības līmenis	2015	2016	2017	2018
Nav skolas izglītības, zemāka par sākumskolas izglītību, pamatskolas vai sākumskolas izglītība (ISCED 0.-2. līmenis)	41,4	40,9	45,3	47,0
Vispārējā vidējā vai vidējā profesionālā izglītība (ISCED 3. un 4. līmenis)	23,0	25,1	27,3	27,3
Augstākā izglītība (ISCED 5.-8. līmenis)	10,5	9,0	9,9	12,0

Avots: CSP, “NNR140. Nabadzības riska indekss 18 gadus veciem un vecākiem iedzīvotājiem pēc izglītības līmeņa (procentos) 2004 – 2019”

1.23. tabulā ir apkopoti dati par nabadzības riska rādītāju sadalījuma pēc tādām pazīmēm kā **nodarbošanās statuss, vecums un dzimums. Strādājošo iedzīvotāju grupā** vecumā no 16-64 gadiem nabadzības riska rādītājs kopumā ir stabils, 2018. gadā – 8,7%. Nedaudz augstāks tas ir sievietēm – 9%. Strādājošo nabadzība korelē ar tādām pazīmēm kā zema izglītība un zems atalgojums.

Būtiski augstāki nabadzības riska rādītāji ir **nestrādājošo grupā**, kur kopējais nabadzības riska indekss 2018. gadā ir bijis 37,9%, kas kopš 2017. gada ir krities par 3,8 procentpunktiem. Salīdzinot nestradājošos vīriešus un sievietes var secināt, ka vīriešiem nabadzības risks 2018. gadā bijis augstāks – 42%, kamēr sievietēm tas bijis 34,8%. Salīdzinot šos rādītājus ar 2017. gadu, var secināt, ka tiem ir pozitīva tendence, jo tie ir samazinājušies, vīriešu gadījumā redzams kritums par 3,1 procentpunktu, bet sieviešu – 4,2 procentpunktiem.

Nestrādājošo grupa tiek dalīta trīs apakšgrupās – bezdarbnieki, pensionāri un citas neaktīvas personas. Augstākais nabadzības risks 2018. gadā bijis vīriešiem bezdarbniekiem 16-64 gadu vecumā – 62,5%, kamēr tās pašas grupas sievietēm – 52,9%. Salīdzinot ar 2017. gadu, sieviešu grupā novērojams kritums par 5,5 procentpunktiem, kamēr vīriešu grupā vērojams pieaugums par 2 procentpunktiem.

Tendenci, ka sievietēm ir zemāks nabadzības riska indekss, iespējams, daļēji var skaidrot ar to, ka sievietes biežāk ir ģimenes valsts pabalsta saņēmējas, tādejādi palielinoties daļas sieviešu bezdarbnieču, kurām ir bērni vecumā līdz 15-20 gadiem, kopējiem ienākumiem mēnesī salīdzinājumā ar bezdarbniekiem vīriešiem, kuriem ir bērni un kuri šādu pabalstu nesaņem. Izvērtējuma periodā vislielākais nabadzības riska indeksa pieaugums vērojams pensionārēm sievietēm līdz 65 gadu vecumam un pensionāriem kopumā līdz 65 gadu vecumam – attiecīgi 10,9 procentpunkti un 7,3 procentpunkti.

Kopumā nabadzības riska indeksa analīze pēc nodarbošanās, vecuma un dzimuma pazīmēm sniedz pamatu secinājumam, ka **augstākam nabadzības riskam vecuma grupā no 16-64 gadiem ir bijuši pakļauti nestradājoši vīrieši, kamēr vecuma grupā no 65 gadiem – sievietes** (kā strādājošās, tā nestradājošās), kā arī sievietes, kuras ir pensionējušās.

1.23. tabula. Nabadzības riska indekss pēc pamatnodarbošanās statusa, vecuma un dzimuma (%)

Vecums	Pamatnodarbošanās	Dzimums	2015 %	2016 %	2017 %	2018 %	Tendence (procentpunktos) 2017.g.→2018.g.	
16-64 gadi	STRĀDĀJOŠIE	Kopā	8,5	9,0	8,2	8,7	0,5	
		Vīrieši	8,5	8,4	7,8	8,4	0,6	
		Sievietes	8,5	9,6	8,6	9,0	0,4	
	NESTRĀDĀJOŠIE	Kopā	38,2	37,5	41,7	37,9	-3,8	
		Vīrieši	41,2	42,5	45,1	42,0	-3,1	
		Sievietes	36,0	33,8	39,0	34,8	-4,2	
	<i>no tiem:</i>							
	... bezdarbnieki	Kopā	55,8	56,5	59,6	57,7	-1,9	
		Vīrieši	56,3	62,7	60,5	62,5	2,0	
		Sievietes	55,0	48,5	58,4	52,9	-5,5	
	... pensionāri	Kopā	43,6	39,8	37,5	44,8	7,3	
		Vīrieši	39,5	38,3	32,7	34,5	1,8	
		Sievietes	46,7	40,8	40,8	51,7	10,9	
	... citas neaktīvas personas	Kopā	29,2	29,6	36,7	30,9	-5,8	
		Vīrieši	31,6	31,3	41,1	35,7	-5,4	
Sievietes		27,8	28,5	33,7	27,7	-6,0		
65+ gadi	STRĀDĀJOŠIE	Kopā	4,2	4,2	5,0	3,5	-1,5	
		Vīrieši	7,5	1,6	3,4	2,7	-0,7	
		Sievietes	1,2	6,0	6,4	4,1	-2,3	
	NESTRĀDĀJOŠIE	Kopā	41,6	44,1	50,3	53,6	3,3	
		Vīrieši	31,8	33,1	42,9	48,8	5,9	
		Sievietes	46,1	49,3	53,7	55,9	2,2	
	<i>no tiem:</i>							
	... pensionāri	Kopā	41,6	44,2	50,4	53,8	3,4	
		Vīrieši	31,5	33,0	42,9	48,8	5,9	
Sievietes		46,1	49,5	53,8	56,1	2,3		

Avots: CSP, "NNR030. Nabadzības riska indekss pēc pamatnodarbošanās statusa, dzimuma un vecuma (%) - Dzimums, Statuss , Vecuma grupa un Laika periods"

Nabadzības riska indeksa rādītāju svarīgi analizēt arī pēc ienākumu avota, ko netieši ļauj darīt pieejamie dati par nabadzības riska indeksu dažādās vecuma un dzimuma grupās pirms un pēc sociālo transfertu saņemšanas (sk. jēdzienu un terminu skaidrojumu). Iepriekšējo nabadzības riska tendenču rādītāju analizē izmantotie dati par iedzīvotāju ienākumiem ietver sociālos transfertus. 1.24. tabulā

apkopotie dati atklāj, ka 2017. – 2018. gadu posmā nabadzības riska indeksa vērtībai pirms sociālo transfertu saņemšanas ir vērojama neliela samazināšanās tendence pirms darbības un darbības vecuma grupās. Līdzīga tendence novērojama arī rādītājā pēc sociālo transfertu saņemšanas, taču jāņem vērā, ka sociālie transferti mēdz būt vecuma grupai specifiski, piemēram, bērniem dominējošais ir ģimenes valsts pabalsts un citi pabalsti, kas piekritis viņu vecākiem, senioriem – vecuma pensija. Attiecīgi sociālo transfertu efekts ir aplūkojams saistībā ar dažādu pabalstu aprēķināšanas un izmaksas kārtības izmaiņām noteiktā laika posmā.

1.24. tabula. Nabadzības riska indekss pirms un pēc sociālo transfertu saņemšanas pēc vecuma un dzimuma (%)

Vecuma grupa	Dzimums	2015		2016		2017		2018	
		pirms	pēc	pirms	pēc	pirms	pēc	pirms	pēc
Sociālo transfertu saņemšana									
...									
0-17 gadi	Kopā grupā	32,3	18,6	31,7	18,4	29,8	17,5	29,5	14,5
	Vīrieši	32,6	19,0	29,9	17,2	29,1	16,9	30,2	15,1
	Sievietes	32,1	18,2	33,6	19,7	30,4	18,1	28,7	13,8
18-64 gadi	Kopā grupā	29,9	17,7	29,5	17,5	28,8	17,8	28,7	17,2
	Vīrieši	29,4	17,7	29,1	17,5	28,1	17,8	28,4	17,2
	Sievietes	30,4	17,7	30,0	17,5	29,5	17,9	29,0	17,2
65+ gadi	Kopā grupā	80,2	38,1	79,7	39,9	79,5	45,7	80,5	47,9
	Vīrieši	79,9	28,4	78,5	29,1	78,0	37,5	78,4	41,8
	Sievietes	80,4	42,9	80,3	45,1	80,2	49,8	81,5	51,0

Avots: CSP, "NNR080. Nabadzības riska indekss pirms sociālo transfertu saņemšanas pēc vecuma un dzimuma (procentos) 2004 – 2019"

Bērniem (vecuma grupa 0 līdz 17 gadi) nabadzības riska indeksa vērtība pēc sociālo transfertu saņemšanas samazinās par 3 procentpunktiem no 2017. līdz 2018. gadam, sasniedzot 14,5% vērtību. Darbspējīgo iedzīvotāju grupā (18 līdz 64 gadi) no 2017. uz 2018. gadu tas ir krities par 0,6 procentpunktiem un šīs grupas nabadzības indeksa rādītājs ir 17,2% (šajā vecuma grupā nav vērojamas atšķirības pēc dzimuma pazīmes). Jāņem vērā, ka bērni ir piesaistīti pieaugušajiem mājsaimniecību locekļiem, kas nozīmē, ka, piemēram, bērnu vajadzībām izmaksātie sociālās palīdzības pabalsti ietekmē arī pieaugušo mājsaimniecības locekļu situāciju.

Būtiski atšķirīga situācija ir iedzīvotāju grupā vecumā no 65 gadiem, kurā ievērojamu iedzīvotāju ienākumu daļu veido tieši sociālie transferti, t.sk. vecuma pensijas (sk. 1.24. tabulu). Pirms sociālo transfertu saņemšanas šajā vecuma grupā nabadzības riska indekss ir bijis 79,5% 2017. gadā, bet 2018. gadā tas palielinājies par 1 procentpunktu, sasniedzot 80,5%. Vairums pensijas vecuma cilvēki nestrādā, tādējādi viņu ienākumi no citiem to gūšanas veidiem, izņemot sociālos transfertus, ir zemi. 2017. - 2018. gadā **pirms un pēc sociālo transfertu saņemšanas augstākais nabadzības risks bija sievietēm, kuras ir vecākas par 65 gadiem.** 2017. gadā šajā grupā tie bija attiecīgi 80,2% pirms sociālo transfertu saņemšanas, kas ir par 2,2 procentpunktiem augstāks rādītājs nekā vīriešiem šajā pašā vecuma grupā, un 49,8% pēc sociālo transfertu saņemšanas, kas ir jau par 12,3 procentpunktiem vairāk nekā vīriešiem. 2018. gadā mainījušies tikai skaitļi, bet ne situācija. Tā nabadzības riska indekss iedzīvotāju grupā, kura vecāka par 65 gadiem, bija 80,5%, kas ir par 1 procentpunktu augstāk nekā

2017. gadā. Tāpat, kā 2017. gadā, arī 2018. gadā sievietes (81,5%) biežāk nekā vīrieši (78,4%) šajā vecuma grupā pakļauti nabadzības riskam. Gados vecāko iedzīvotāju grupā nabadzības riska indeksam pēc sociālo transfertu saņemšanas ir tendence palielināties (par 2,2 procentpunktiem, salīdzinot ar 2017. gadu), kas lielā mērā ir skaidrojams ar vecuma pensiju apmēra nebūtiskajām izmaiņām attiecībā pret iedzīvotāju ienākumu izmaiņām kopumā. Augstāks nabadzības riska indeksa relatīvais pieaugums pēc sociālo transfertu saņemšanas ir vīriešu grupā – 4,3 procentpunkti (sieviešu grupā – 1,2 procentpunkti), tomēr rezultātā sievietes 65 un vairāk gadu vecumā nabadzības riskam arī pēc sociālo transfertu saņemšanas tomēr ir pakļautas lielākam riskam nekā vīrieši.

Apkopojot nabadzības riska indeksa izmaiņas, 1.25. tabulā ir izveidots kopsavilkums par sociāli demogrāfiskajām grupām divos periodos: 2017. – 2018. gads (Izvērtējuma periods) un 2015. – 2018. gads, lai raksturotu dinamiku. Kopumā nozīmīga nabadzības riskam pakļauta grupa ir **seniori**, it sevišķi vieni (atsevišķi) dzīvojoši seniori 65 un vairāk gadu vecumā. Nelabvēlīgajām tendencēm ir raksturīgs pieaugt laika gaitā. Atsevišķi dzīvojošu senioru nabadzības risks ir augsts – 74,9% 2018. gadā, un tam ir tendence paaugstināties – par 0,9 procentpunktiem gan 2017. – 2018., gan 2015. – 2018. gada salīdzinājumos. Paaugstinājies ir arī pensionāru 65 un vairāk gadu vecumā un vīriešu pensijas vecumā īpatsvars, kas pakļauti nabadzības riskam, neatkarīgi no kopējo personu skaita mājsaimniecībā un tās kompozīcijas. Tā 53,8% pensionāru 65 un vairāk gadu vecumā 2018. gadā bija pakļauti nabadzības riskam, kas ir pieaugums par 3,4 procentpunkti, salīdzinot ar 2017. gadu, un 12,2 procentpunkti, salīdzinot ar 2015. gadu. Vīriešu 65 un vairāk gadu vecuma grupā attiecīgi 2018. gadā nabadzības riskam bija pakļauti 62,5%, pieaugot par 4,3 procentpunktiem pret 2018. gadu un 13,4 procentpunktiem pret 2015. gadu. Sieviešu 65 un vairāk gadu vecumā nabadzības risks 2018. gadā bija 51,0%, kas pieaudzis par 1,2 procentpunktiem, salīdzinot ar 2017. gadu (bet 8,1 procentpunktu pret 2015. gadu).

Dalījumā pēc mājsaimniecības kompozīcijas (pieaugušo un bērnu skaita mājsaimniecībā), redzama mainīga nabadzības riska indeksa dinamika. Lai gan riska indeksa vērtības kopumā ir augsta, situācija uzlabojusies viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecībās un daudz bērnu ģimenēs. **Viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecības** 2018. gadā bija pakļautas nabadzības riskam 26,2% gadījumos, šim īpatsvaram, salīdzinot ar 2017. gadu samazinoties par 6,4 procentpunktiem (kopš 2015. gada – par 8,2 procentpunktiem). Nabadzības riskam 2018. gadā bija pakļautas 16,7% **daudz bērnu ģimenes**, kas ir par 4,0 procentpunktiem mazāk, salīdzinot ar 2017. gadu, un par 8,8 procentpunktiem mazāk, salīdzinot ar 2015. gadu. Savukārt nabadzības risks ir pieaudzis **ģimenēs ar vienu bērnu** – kopumā 2018. gadā tas bija 16,2% jeb par 4,1 procentpunktu augstāks nekā 2017. gadā un par 5,0 procentpunktiem augstāks nekā 2015. gadā.

1.25. tabula. Nabadzības riska izmaiņu novērtējums sociāli demogrāfiskajās grupās periodā 2017.-2018.g. un 2015.-2018.g.

Mērķa grupas, nabadzības riska vērtību periods: 2017.-2018. gads	Tendence (procentpunktos 2017.-2018. gads)	Tendence (procentpunktos 2015.-2018. gads)
Risks ir pieaudzis (vairāk kā par 2 procentpunktiem)		
• Ģimenes ar vienu bērnu (12,1% → 16,2%)	↑ 4,1	↑ 5,0
• Atsevišķi dzīvojoši vīrieši (42,8% → 45,3%)	↑ 2,5	↓ 0,8
• Vidzemes reģiona iedzīvotāji (29,0% → 34,6%)	↑ 5,6	↑ 5,4
• Kurzemes reģiona iedzīvotāji (24,8% → 27,0%)	↑ 2,2	↑ 5,3
• Iedzīvotāji (18+) ar augstāko izglītību (9,9% → 12,0%)	↑ 2,1	↑ 1,5
• Vīrieši (16+) bezdarbnieki (60,5% → 62,5%)	↑ 2,0	↑ 6,2
• Vīrieši vecumā no 65 gadiem (37,9% → 42,2%)	↑ 4,3	↑ 13,4
• Pensionāri vecumā no 65 gadiem (50,4% → 53,8%)	↑ 3,4	↑ 12,2
Risks saglabājies vai nedaudz mainījies (līdz +/- 2 procentpunkti)		
• Ģimenes ar diviem bērniem (10,2% → 11,1%)	↑ 0,9	↓ 3,6
• Atsevišķi dzīvojošas sievietes (57,3% → 56,5%)	↓ 0,8	↓ 4,8
• Atsevišķi dzīvojoši seniori vecumā no 65 gadiem (74,0% → 74,9%)	↑ 0,9	↑ 0,9
• Iedzīvotāji (18+) ar vispārējo vidējo vai vidējo profesionālo izglītību (27,3% → 27,3%)	0,0	↑ 4,3
• Iedzīvotāji (18+) ar pamata vai zemāku izglītību (45,3% → 47,0%)	↑ 1,7	↑ 5,6
• Strādājošie iedzīvotāji (16 līdz 64 gadi) (8,2% → 8,7%)	↑ 0,5	↑ 0,2
• Sievietes vecumā no 65 gadiem (50,1% → 51,5%)	↑ 1,4	↑ 8,4
Risks samazinājies (vairāk kā par 2 procentpunkti)		
• Viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecības (32,6% → 26,2%)	↓ 6,4	↓ 8,2
• Ģimenes ar trīs un vairāk bērniem (20,7% → 16,7%)	↓ 4,0	↓ 8,8
• Ģimenes ar bērniem (16,5% → 14,3%)	↓ 2,2	↓ 1,7
• Latgales reģiona iedzīvotāji (44,2% → 40,4%)	↓ 3,8	↑ 1,2
• Zemgales reģiona iedzīvotāji (25,0% → 21,7%)	↓ 3,3	↓ 1,3
• Nestrādājošie iedzīvotāji (16-64 gadi) (41,7% → 37,9%)	↓ 3,8	↓ 0,3
• Sievietes (16+) bezdarbnieces (58,4% → 53,0%)	↓ 5,4	↓ 2,0

Avots: Autoru sagatavota salīdzinoša tabula, izmantojot: CSP, “NNR030. Nabadzības riska indekss pēc pamatnodarbošanās statusa, dzimuma un vecuma (%) - Dzimums, Statuss, Vecuma grupa un Laika periods”; “NNR040. Nabadzības riska indekss pēc mājsaimniecības tipa (procentos) 2004 - 2019”; “NNR120. Nabadzības riska indekss reģionos pēc vecuma un dzimuma (procentos) 2004 - 2019”; “NNR140. Nabadzības riska indekss 18 gadus veciem un vecākiem iedzīvotājiem pēc izglītības līmeņa (procentos) 2004 - 2019(%)”.

2017. – 2018. gadā ir mainījies nabadzības risks personām atkarībā no dzīvesvietas reģiona un izglītības līmeņa. Lai gan kopumā augsts, nabadzības risks ir samazinājies **Latgales reģiona** iedzīvotājiem. 2018. gadā 40,4% Latgales iedzīvotāju bija pakļauti nabadzības riskam, kas, salīdzinot ar 2017. gadu, ir samazinājums par 3,8 procentpunktiem, bet attiecībā pret 2015. gadu – pieaugums par 1,2 procentpunktiem. Šis rādītājs gan jāaplūko ciešā saistībā arī ar ekonomiskās aktivitātes efektu uz nabadzības risku, jo bezdarbnieku darbības vecumā un senioru īpatsvars Latgales reģionā ir

augstāks nekā citur. Nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars ir samazinājies arī Zemgales reģionā – 2018. gadā tas bija 21,7% jeb par 3,3 procentpunktiem zemāks nekā 2017. gadā (un par 1,3 procentpunktiem zemāks kā 2015. gadā).

Savukārt nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars ir pieaudzis **Vidzemes un Kurzemes reģionā**. Vidzemes reģionā 2018. gadā tas bija 34,6% (pieaugums par 5,6 procentpunktiem pret 2017. gadu), kamēr Kurzemes reģionā riska rādītājs 2018. gadā bija 27,0% (pieaugums par 2,2 procentpunktiem). Jāatzīst, ka reģionālās svārstības, kā arī svārstības citās sociālo demogrāfiskajās grupās izriet arī no nabadzības riska indeksa aprēķina metodikas, un proti, tas ir relatīvs rādītājs, kura pieaugums vai samazinājums ir atkarīgs no visu iedzīvotāju ienākumu apmēra (un tā pieauguma kādā laika posmā). Tā rezultātā, ienākumiem no gada uz gadu pieaugot atšķirīgi, var tikt novērotas svārstīgas nabadzības riska indeksa un ienākumu nevienlīdzīgas pieauguma/ samazināšanās tendences, kurām ir ierobežotas iespējas raksturot to iedzīvotāju daudzumu, kas dzīvo absolūtā nabadzībā (tādu mērījumu sniegtu, piemēram, salīdzinot iedzīvotāju finansiālās iespējas ar iztikas minimuma grozu). Šis faktors ierobežo iespējas novērtēt politikas efektivitāti ilgtermiņā, un proti, lai gan konkrētā gada ietvaros var secināt, ka noteiktiem politikas mēriem ir bijusi pozitīva ietekme uz personu finansiālo situāciju, nav skaidra atbilde uz jautājumu, cik lielā mērā šie mēri ir atstājuši pozitīvu ietekmi uz personas vai mājsaimniecības iespējām ilgtermiņā.

1.3.4. Iedzīvotāji ar trūcīgas ģimenes (personas) statusu

Izvērtējuma periodā trūcīgas personas ienākumu līmenis bija 128,06 EUR uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī. Pašvaldību administratīvo datu par trūcīgo personu skaitu valstī analīze periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam liecina par **stabilu tendenci samazināties trūcīgo personu statusu ieguvušo iedzīvotāju absolūtajam skaitam un īpatsvaram valstī, 2018. gadā sasniedzot 2,6%** no visiem valsts iedzīvotājiem (2015. gadā šis rādītājs attiecībā pret 2014. gadu bija 4,1%) (sk. 1.26. tabulu).

Pakāpeniski turpina **samazināties arī trūcīgo personu vidējais skaits ģimenē no 2,1 personām 2015. gadā līdz 1,8 personām 2018. gadā**. Salīdzinot ar 2017. gadu, absolūtajos skaitļos trūcīgo personu skaits ir sarucis par 19% (2016. gadā attiecībā pret iepriekšējo gadu tas bija samazinājies par 16%, 2017. gadā – par 9,5%), bet visā periodā – no 2015. gada līdz 2018. gadam – par 38,4% (sk. 1.26. tabulu).

1.26. tabula. Trūcīgu personu/ ģimeņu skaits un īpatsvars no kopējā iedzīvotāju skaita valstī 2015-2018

Gads	2015	2016	2017	2018
Ģimeņu skaits	39 001	34 639	32 378	27 793
Personu skaits	81 887	68 816	62 260	50 447
Personu skaits ģimenē	2,1	2,0	1,9	1,8
Iedzīvotāju skaits valstī gada sākumā	1 986 096	1 968 957	1 950 116	1 934 379
Trūcīgo personu īpatsvars no valsts iedzīvotājiem*	4,1%	3,5%	3,2%	2,6%
Trūcīgo personu skaita samazinājums attiecībā pret iepriekšējo gadu*	-	16%	9,5%	19%
Iedzīvotāju skaita samazinājums attiecībā pret iepriekšējo gadu*	-	0,9%	1,0%	0,8%

Avots: CSP, LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā (2015-2018). Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

*BISS aprēķini.

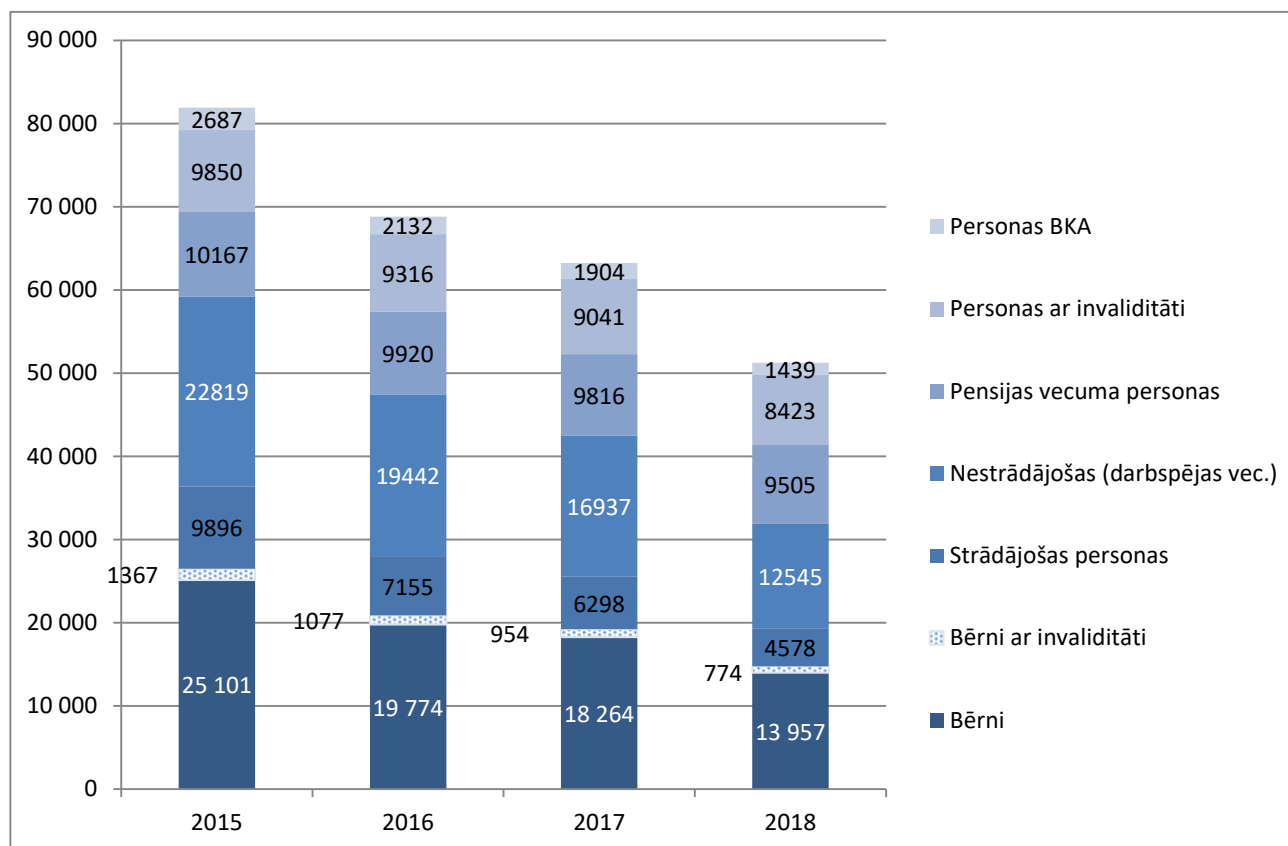
2018. gadā trūcīgas personas ienākumu līmenis uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī veidoja 31,3% no nabadzības riska sliekšņa vienas personas mājsaimniecībai (2015. gadā – 40%, 2016. gadā – 38,8%, 2017. gadā – 35%) un 58,7% no minimālā ienākuma līmeņa vienas personas mājsaimniecībai (2015. gadā – 76,7%, 2016. gadā – 72,3%, 2017. gadā – 64,6%) (sk. 1.27. tabulu). No 2015. gada līdz 2018. gadam nabadzības riska sliekšnis ir pieaudzis par 91 EUR jeb 28,6%. Ja šāda pati dinamiku tiktu attiecināta uz trūcīgās personas ienākumu sliekšni, tad 2018. gadā tas būtu 165 EUR. Savukārt, attiecinot minimālā ienākuma līmeņa pieauguma dinamiku uz trūcīgas personas ienākumu līmeni (2015.-2018. gada periodā tas ir pieaudzis par 30,5%), tas būtu 167 EUR.

1.27. tabula. Trūcīgu personu/ ģimeņu ienākumu līmeņa, nabadzības riska sliekšņa un minimālā ienākuma līmeņa rādītāju salīdzinājums 2015-2018 (EUR, mēnesī)

Rādītājs, EUR mēnesī	2015	2016	2017	2018
PERSONA				
Trūcīgas personas ienākumi uz vienu personu	128	128	128	128
NRS vienas personas mājsaimniecībai	318	330	367	409
MIL vienas personas mājsaimniecībai (MIL ekvivalences skala 1; 0,7; 0,7)	167	177	198	218
ĢIMENE				
Trūcīgas ģimenes ienākumi (2 pieaugušie un 2 bērni vecumā līdz 14 gadiem)	512	512	512	512
NRS ģimenei ar 2 pieaugušajiem un 2 bērniem vecumā līdz 14 gadiem (OECD modificētā ekvivalences skala 1; 0,5; 0,3)	668	693	770	859
MIL ģimenei ar 2 pieaugušajiem un 2 bērniem vecumā līdz 14 gadiem (MIL ekvivalences skala 1; 0,7; 0,7)	518	549	614	676

Avots: CSP, EU-SILC.

1.12. attēls. Trūcīgo personu skaits sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2018, skaits)

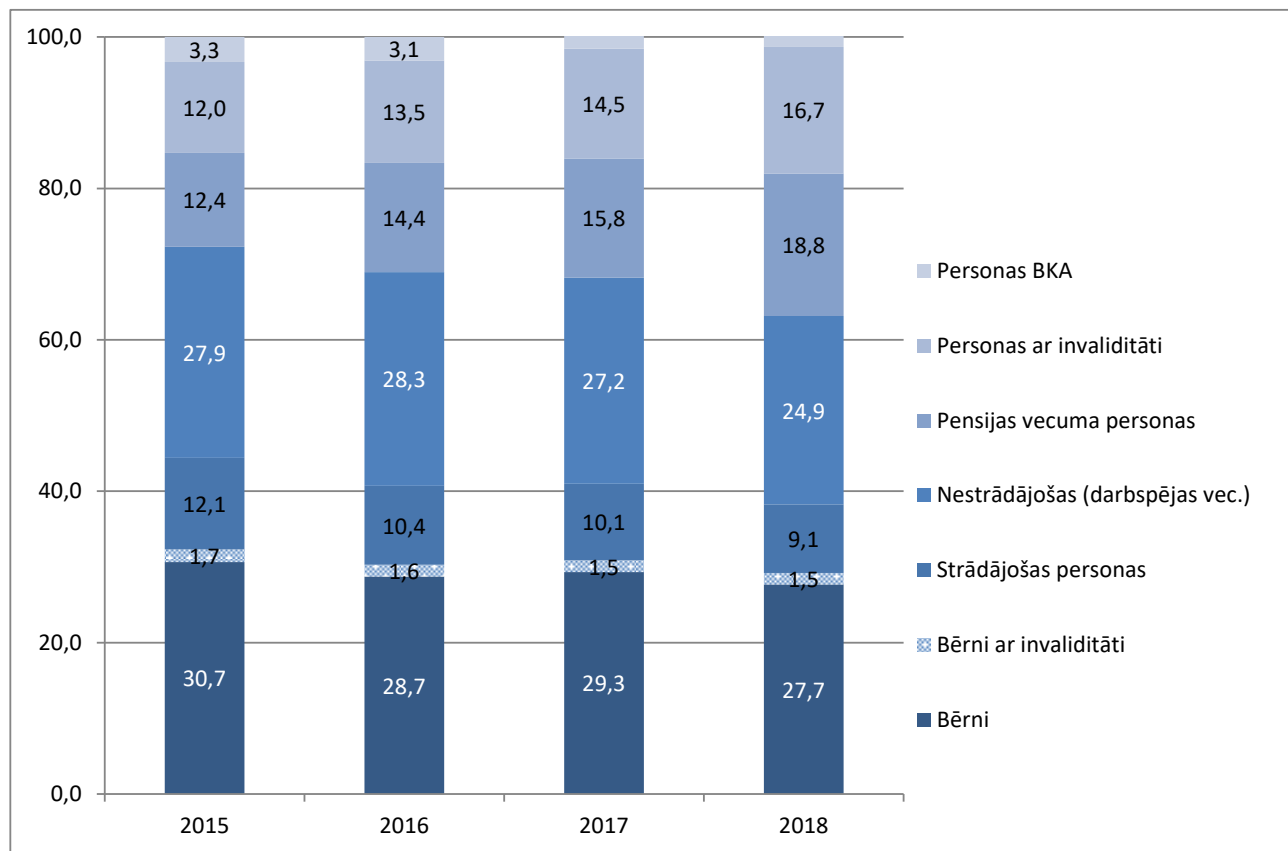

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā (2015-2018). Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

Atbilstoši 22.08.2019. pieņemtajā Plānā minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.-2021. gadam noteiktajai metodikai par trūcīgas personas ienākumu līmeņa sliekšņa noteikšanu (40% apmērā no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas uz vienu ekvivalento patērētāju, kas atbilst valstī noteiktā minimālā ienākuma līmeņa apmēram), **2018. gadā tas būtu 218 EUR mēnesī pirmajai personai mājsaimniecībā**, nākamajām personām mājsaimniecībā, piemērojot koeficientu 0,7, tas būtu 153 EUR. Trūcīgas personas ienākumu sliekšnis 128,06 EUR apmērā saglabājās arī 2019. un 2020. gadā. No 01.01.2021. tas ir noteikts 272 EUR pirmajai personai mājsaimniecībā un 190 EUR nākamajām personām atbilstoši ekvivalences skalai 1; 0,7; 0,7.

1.12. attēlā ir atspoguļots trūcīgo personu sadalījums mērķa grupās pēc dažādām sociāli demogrāfiskām pazīmēm absolūtajos skaitļos, savukārt 1.13. attēlā ir attēlots mērķa grupu īpatsvara sadalījums attiecībā pret kopējo trūcīgo personu skaitu valstī. Kā redzams 1.12. attēlā, absolūtais visām sociāli demogrāfiskajām grupām piederīgo skaits samazinās. Šis samazinājums ir straujāks nekā valsts iedzīvotāju kopējā skaita samazinājums (sk. 1.27. tabulu).

1.13. attēls. Trūcīgo personu sadalījums pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2018, % no kopējā skaita)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā (2015-2018). Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

2017. un 2018. gada salīdzinājums rāda, ka bērnu un nestrādājošo personu grupā īpatsvara dinamikas tendence ir atkal mainījies pozitīvā virzienā – bērnu īpatsvars trūcīgo personu vidū ir samazinājies par 1,6 procentpunktiem, salīdzinot ar 2016. un 2017. gada dinamiku, kad bija novērojams 0,6 procentpunktu pieaugums. Kopumā periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam bērnu īpatsvars trūcīgo personu vidū ir sarucis par 3 procentpunktiem. Bērnu ar invaliditāti īpatsvars šajā grupā ir palicis nemainīgs, ja salīdzina 2017. un 2018. gadu, lai gan kopumā kopš 2015. gada ir neliels samazinājums – par 0,2 procentpunktiem. Pozitīvā samazinājuma dinamika šajā rādītājā ir arī nestrādājošo personu grupā, kurā kopējais samazinājums aplūkotajā periodā (2015. gads – 2018. gads) ir 3 procentpunkti. Tāds pats samazinājums ir arī strādājošo trūcīgo personu vidū.

Negatīva pieauguma dinamika ir vērojama divās sociālajās grupās – pensijas vecuma personas un pilngadīgas personas ar invaliditāti. Abās šajās grupās visā aplūkotajā periodā ir pastāvīgs trūcīgo personu īpatsvara pieaugums. Pensijas vecuma cilvēku īpatsvars ir palielinājies par 6,7 procentpunktiem (no 12,4% 2015. gadā līdz 18,8% 2018. gadā), savukārt personu ar invaliditāti īpatsvars ir pieaudzis par 4,7 procentpunktiem (no 12% 2015. gadā līdz 16,7% 2018. gadā). Salīdzinot ar 2017. gadu, pieaugums ir attiecīgi 3 procentpunkti pensijas vecuma personām un 2,2 procentpunkti personām ar invaliditāti.

1.28. tabula. Trūcīgo personu profila salīdzinājums starp lielo pilsētu* un novadu pašvaldībām 2017. un 2018. gadā

Sociālā grupa	2017			2018		
	Kopā	Pilsētās	Novados	Kopā	Pilsētās	Novados
Personas ar trūcīgās ģimenes (personas) statusu, kopējais skaits	62 260	20 620	41 640	50 447	17 044	33 403
Personas ar trūcīgās ģimenes (personas) statusu, %	100	33	67	100	34	66
Bērni, %	bērni	29,3	28,9	29,5	27,7	27,5
	bērni bez invaliditātes	27,8	27,1	28,1	26,1	26,2
	bērni ar invaliditāti	1,5	1,7	1,4	1,5	1,4
Pilngadīgas darbspējīgas personas, %	pilngadīgas personas	40,3	37,0	42,0	36,8	33,8
	strādājošas personas	10,1	13,0	8,7	9,1	11,8
	nestrādājošas personas	27,2	20,9	30,3	24,9	19,0
	personas BKA	3,1	3,0	3,0	2,9	2,9
Pilngadīgas personas ar invaliditāti, %	14,5	18,7	12,4	16,7	20,9	14,6
Personas pensijas vecumā, %	15,8	15,3	16,0	18,8	17,4	19,6

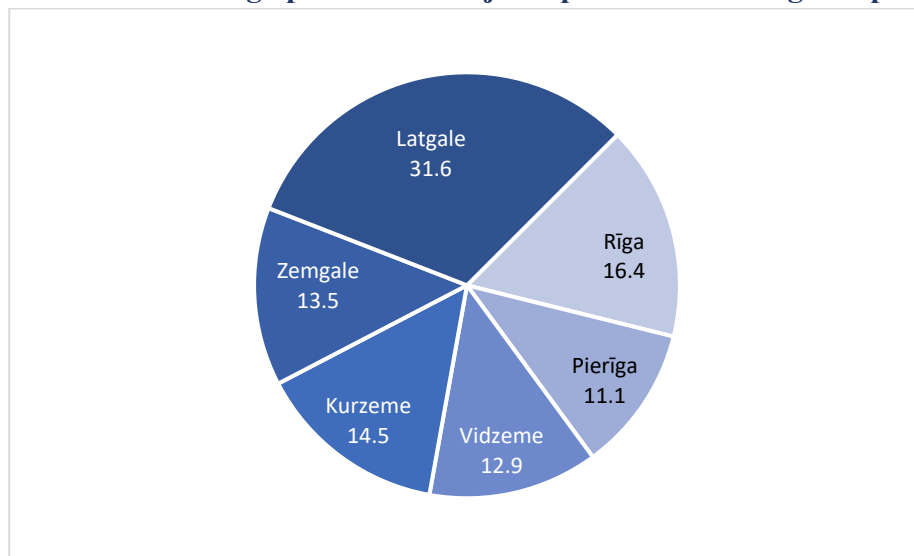
Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

* Šeit un turpmāk lielo pilsētu (republikas nozīmes pilsētu) grupā ietilpst: Daugavpils, Jēkabpils, Jelgava, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Rīga, Valmiera, Ventspils.

Analizējot trūcīgo personu īpatsvara sadalījumu **lielo pilsētu pašvaldībās un novadu pašvaldībās** (1.28. tabula), jāsecina, ka tas tikpat kā nav mainījies. 2018. gadā 66% (2017. gadā – 67%), kas veido divas trešdaļas no kopējā trūcīgo personu īpatsvara, dzīvo novadu pašvaldībās, kamēr 34% (2017. gadā – 37%) – deviņās nacionālās nozīmes pilsētās. Teju identisks šis sadalījums bija arī 2016. gadā. 2018. gadā trūcīgo personu īpatsvars lauku novados bija 40% (2017. gadā - 40,8%), pilsētu novados, kas atbilst 21 reģionālās nozīmes centram, - 26,3% (2017. gadā - 26%). Tātad arī šādā griezumā izmaiņas nav novērojamas. Dažādu sociāli demogrāfisko grupu griezumā redzams, ka 2018. gadā novadu pašvaldībās augstāks trūcīgo personu īpatsvars ir tādās mērķa grupās kā nestrādājošas personas un pensijas vecuma personas. Savukārt, lielo pilsētu pašvaldībās augstāks trūcīgo personu īpatsvars salīdzinājumā ar novadu pašvaldībām ir pilngadīgo personu ar invaliditāti grupā.

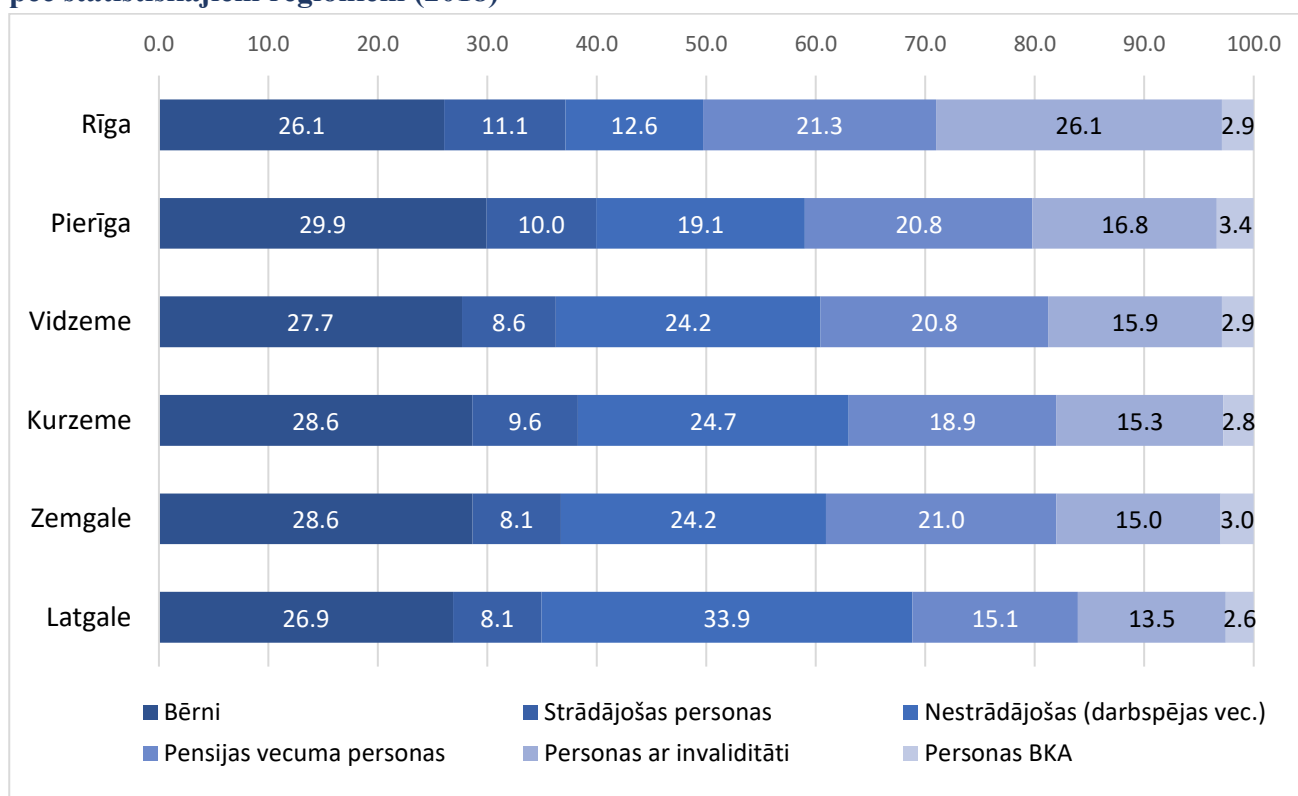
Trūcīgo personu sadalījums pa **statistiskajiem reģioniem** (sk. 1.14. attēlu) 2018. gadā liecina, ka joprojām ļoti izceļas **Latgales reģions**, kurā dzīvoja 31,6% no visām valstī trūcīgās personas statusu ieguvušajām personām (2017. gadā - 32,4%). Pārējos reģionos šis rādītājs ir robežās no 11,1% (Pierīgas reģions) līdz 16,4% (Rīga). Neliels pieaugums, salīdzinot ar 2017. gadu, ir Rīgā (par 0,9 procentpunktiem), pārējos reģionos ir vērojams pavisam neliels samazinājums (0,1 – 0,8 procentpunktu apmērā).

1.14. attēls. Trūcīgo personu sadalījums pēc statistiskā reģiona pazīmes (2018)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

1.15. attēls. Trūcīgo personu īpatsvars (%) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām pēc statistiskajiem reģioniem (2018)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī. BISS aprēķini par teritoriālo sadalījumu.

Analizējot trūcīgo personu īpatsvara sadalījumu **reģionos pa sociāli demogrāfiskajām grupām** (sk. 1.15. attēlu), redzams, ka Latgales gadījumā vislielāko trūcīgo personu daļu veido nestrādājošās

personas un bērni (kopā tie ir 60,8%, 2017. gadā - 64,6%). Salīdzinot ar 2017. gadu, bērnu grupā trūcīgo personu īpatsvara samazinājums ir par 1,3 procentpunktiem, lielāks tas ir nestrādājošo personu vidū – par 2,5 procentpunktiem. Kaut arī kopumā Latgales reģionā 2018. gadā salīdzinājumā ar 2017. gadu ir pieaudzis pensijas vecuma personu īpatsvars trūcīgo vidū (no 12,4% uz 15,1%), tas joprojām ir zemākais rādītājs visu reģionu vidū. Citos Latvijas reģionos pensijas vecuma personu īpatsvars trūcīgo personu vidū ir robežās no 18,9% (Kurzemes reģions) līdz 21,3% (Rīga), kopīga ir tendence palielināties šīs grupas īpatsvaram. Otra sociāli demogrāfiskā grupa, kurā ir novērojams pieaugums visos reģionos (no 1,5 procentpunktiem Zemgalē līdz 2,3 procentpunktiem Vidzemē un Latgalē), ir pilngadīgas personas ar invaliditāti.

Nestrādājošo trūcīgo darbības spējas vecuma personu īpatsvars ir būtiski zemāks Rīgā un Pierīgā (attiecīgi 12,6% un 19,1%), Vidzemē, Kurzemē, Zemgalē tas ir robežās no 24,2% līdz 24,7%, kas ir neliels kritums (robežās no 1,5 procentpunktiem līdz 3 procentpunktiem), Latgalē tas ir visaugstākais (33,9%), veidojot trešo daļu no visām trūcīgajām personām šajā reģionā. Nestrādājošo trūcīgo personu rādītājs tieši korelē ar bezdarba rādītājiem – reģionos, kuros ir zemāki bezdarba rādītāji ir arī zemāks trūcīgo nestrādājošo personu īpatsvars. Saskaņā ar CSP aprēķiniem¹¹⁹ 2018. gadā darba meklētāju/bezdarbnieku īpatsvars 15–74 gadus vecu ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vidū Rīgā bija 5,4%, Pierīgā – 5,9%, Vidzemē – 9,2%, Kurzemē – 9,2%, Zemgalē – 8,6%, Latgalē – 18%.

Rīgā atšķirībā no pārējiem reģioniem arī 2018. gadā ir ievērojami augstāks **personu ar invaliditāti** īpatsvars trūcīgo personu vidū – 26,1% (2017. gadā – 24%), kas visdrīzāk skaidrojams ar to, ka Rīgā, salīdzinājumā ar lielāko daļu pašvaldību, 2018. gadā bija noteikts augstāks GMI sliekšnis personām ar invaliditāti (128 EUR), kas varētu mudināt personas ar invaliditāti iegūt trūcīgās personas statusu.

Salīdzinot ar 2017. gadu, **2018. gadā bērnu trūcīgo personu īpatsvaram kopumā ir tendence samazināties, tomēr šī grupa joprojām veido lielāko daļu no trūcīgajām personām visos reģionos** (no 26,1% Rīgā līdz 29,9% Pierīgā), izņemot Latgali, kur vēl augstāks šis rādītājs ir nestrādājošo darbības spējas personu grupai.

Trūcīgo personu atbalstam izlietoto līdzekļu daudzumam 2018. gadā saglabājas tendence samazināties. Periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam valstī kopumā tas ir samazinājies vidēji par 28% (attiecīgi no 21 311 517 EUR līdz 15 340 132 EUR), lielo pilsētu pašvaldībās - par 26,8%, novadu pašvaldībās – par 29,8% (sk. 1.28. tabulu). Samazinājies ir arī trūcīgo personu skaits - kopumā no 81 887 personām 2015. gadā līdz 50 447 personām 2018. gadā, kas veido samazinājumu par 38,4%, pilsētu pašvaldībās par 39,5% un novadu pašvaldībās par 37,8%. Salīdzinot 2017. gadu ar 2018. gadu, atklājas, ka trūcīgo personu skaits valstī samazinājies par 19%, bet izlietoto naudas līdzekļu apmērs šīs mērķa grupas atbalstam – par 13,3%.

¹¹⁹ Avots: RIG090. Darba meklētāju/bezdarbnieku īpatsvars 15–74 gadus vecu ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vidū reģionos, republikas pilsētās, novados, novadu pilsētās, pagastos (atbilstoši robežām 2020. gada sākumā), apkaimēs un blīvi apdzīvotās teritorijās - Visas teritorijas un Laika periods. Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_EMP_NBBA_NBB1/RIG090 (sk. 27.05.2021.).

1.29. tabula. Trūcīgo personu ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības (pabalstu) apmēra salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2018. gadā

Rādītājs	Valstī kopā	Pilsētās	Novados
Izlietotie līdzekļi (izmaiņas 2017.g.-2018.g. , %)	↓ 13,3	↓ 12,8	↓ 14,0
Izlietotie līdzekļi (izmaiņas 2015.g.-2018.g. , %)	↓ 28,0	↓ 26,8	↓ 29,8
Personu skaits (izmaiņas 2017.-2018.g. , %)	↓ 19,0	↓ 17,3	↓ 19,8
Personu skaits (izmaiņas 2015.g.-2018.g. , %)	↓ 38,4	↓ 39,5	↓ 37,8
Vidējais atbalsta apjoms vienai personai 2015.g. , EUR gadā	260,3	451,2	160,1
Vidējais atbalsta apjoms vienai personai 2016.g. , EUR gadā	267,9	470,8	163,3
Vidējais atbalsta apjoms vienai personai 2017.g. , EUR gadā	284,2	517,7	168,6
Vidējais atbalsta apjoms vienai personai 2018.g. , EUR gadā	304,1	545,8	180,7
Vidējā trūcīgas personas pabalsta lieluma vienai personai izmaiņas 2017.g.-2018.g. , EUR	↑ 19,9	↑ 28,2	↑ 12,2
Vidējā trūcīgas personas pabalsta lieluma vienai personai izmaiņas 2015.g.-2018.g. , EUR	↑ 43,8	↑ 94,6	↑ 20,6
Vidējā trūcīgas personas pabalsta lieluma vienai personai izmaiņas 2017.g.-2018.g. , %	↑ 7,0	↑ 5,4	↑ 7,2
Vidējā trūcīgas personas pabalsta lieluma vienai personai izmaiņas 2015.g.-2018.g. , %	↑ 16,8	↑ 21,0	↑ 12,9

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

Kā redzams 1.29. tabulā apkopotajos aprēķinos, valstī kopumā monetārā atbalsta līmenis periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam vienai personai gadā ir pieaudzis par 16,8% jeb 43,8 EUR. Absolūtajos skaitļos būtiskāk vidējais atbalsta apmērs gadā vienai personai ir palielinājies lielo pilsētu pašvaldībās dzīvojošām trūcīgām personām – laikā no 2015. gada līdz 2018. gadam tas ir palielinājies par 94,6 EUR, sasniedzot 545,8 EUR gadā (pieaugums par 21%). Novadu pašvaldībās monetārā atbalsta palielinājums ir būtiski mazāks – tikai par 12,9% jeb 20,6 EUR, 2018. gadā sasniedzot vidēji 180,7 EUR uz vienu trūcīgo personu. Salīdzinājumā ar lielo pilsētu pašvaldībām novadu pašvaldībās atbalsta pieaugums vienai trūcīgai personai periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam ir zemāks par 8,1 procentpunktiem.

Savukārt, salīdzinot 2018. gadu ar 2017. gadu, redzams, ka lielākā mērā atbalsts trūcīgām personām, rēķinot to uz vienu personu gadā, ir pieaudzis tieši novados, nevis deviņās nacionālās nozīmes pilsētās. Ja novados tas ir palielinājies par 7,2%, tad pilsētās – par 5,4%, lai gan absolūtajos skaitļos pilsētās šī atbalsta apmērs ir pieaudzis par 28,2 EUR, kamēr novadu pašvaldībās tikai par 12,2 EUR.

Kopējā tendence, līdzīgi kā iepriekšējos gados, rāda, ka **atbalsta saņēmēju skaits (trūcīgās personas) samazinās lielākā apmērā nekā to atbalstam izlietoto līdzekļu apmērs**, kas arī izskaidro kopējo šai iedzīvotāju grupai sniegtā atbalsta apmēra vienai personai naudas izteiksmē pieaugumu. Tāpat nemainīga ir **ievērojamā atšķirība starp atbalsta apmēru gadā vienai trūcīgai personai nacionālās nozīmes pilsētās un novadu pašvaldībās**, kur 2018.gadā tas ir trīs reizes mazāks nekā pilsētās.

1.3.5. Garantētā minimālā ienākuma līmeņa pabalsta saņēmēji

Garantētais minimālo ienākumu (GMI) līmenis mēnesī tiek noteikts nacionālā līmeņa tiesiskajā regulējumā. Līdz 01.01.2021. to regulēja 18.12.2012. MK noteikumi nr. 913¹²⁰, nosakot gan GMI sliekšni, gan pašvaldību tiesības noteikt augstāku GMI sliekšni dažādām iedzīvotāju grupām (piemēram, bērniem, vecuma un invaliditātes pensiju saņēmējiem), kas nepārsniedz normatīvajos aktos par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu noteikto ienākumu līmeni. No 01.01.2013. līdz 31.12.2017. GMI sliekšnis bija 49,80 EUR mēnesī vienai personai, **no 2018. gada tas tika noteikts 53 EUR**, no 2020. gada – 64 EUR. Stājoties spēkā 25.06.2020. Satversmes tiesas spriedumam, MK noteikumi Nr. 913 zaudēja spēku no 01.01.2021., kad stājās spēkā apjomīgi grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma V nodaļā “Sociālā palīdzība”¹²¹. Atbilstoši šiem grozījumiem no 01.01.2021. GMI sliekšnis ir 109 EUR pirmajai vai vienīgajai personai māsaimniecībā un 76 EUR pārējām personām māsaimniecībā (Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmā daļa). Šī izvērtējuma kontekstā ir būtiski ņemt vērā, ka periodā, kura ietvaros tiek veikts salīdzinājums par izmaiņām GMI pabalstu saņēmēju vidū dažādu sociāli demogrāfisko grupu griezumos, 2018. gads ir pirmais gads, kurā GMI ir pieaudzis par 3,20 EUR. Kaut arī pieaugums ir neliels (par 6,4%), tas jāņem vērā pašvaldību administratīvo datu analīzes rezultātu interpretācijā.

Ņemot vērā pašvaldību tiesības noteikt atšķirīgu GMI sliekšni, kas nav zemāks par valstī noteikto, ikgadējo nabadzības izvērtējumu ietvaros tiek apkopoti dati par to, cik pašvaldībās un kādām mērķa grupām ir bijis noteikts augstāks GMI sliekšnis. **2014. gadā** tāds bija noteikts 24 pašvaldībās personām ar invaliditāti un 23 pašvaldībās pensijas vecuma personām, **2015. gadā** – 18 pašvaldībās personām ar invaliditāti un 16 pašvaldībās pensijas vecuma personām, **2016. gadā** attiecīgi 23 un 22 pašvaldībās bija noteikts atšķirīgs GMI divām minētajām mērķa grupām.¹²² **2017. gadā** augstāku GMI sliekšni dažādām sociālajām grupām bija noteikusi nepilna ceturtdaļa no visām pašvaldībām: 27 pašvaldības invaliditātes pensiju saņēmējiem, 25 pašvaldības vecuma pensiju saņēmējiem, 24 pašvaldības bērniem, 17 pašvaldības citām personu grupām.¹²³ **2018. gadā GMI sliekšnis virs 53 EUR mēnesī uz vienu personu** bija noteikts:

- 22 pašvaldībās personām ar invaliditāti – piecas lielās pilsētas (Daugavpils, Jēkabpils, Jūrmala, Rēzekne, Rīga) un 17 novadu pašvaldības (no 57 EUR līdz 130 EUR);
- 18 pašvaldībās pensijas vecuma personām – piecas lielās pilsētas (Daugavpils, Jēkabpils, Jūrmala, Rēzekne, Rīga) un 13 novadu pašvaldības (no 55 EUR līdz 120 EUR);
- 19 pašvaldībās bērniem – piecas lielās pilsētas (Daugavpils, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Rīga) un 14 novadu pašvaldības (no 57 EUR līdz 128 EUR);

¹²⁰ 18.12.2012. MK noteikumi Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/253731-noteikumi-par-garanteto-minimalo-ienakumu-limeni> (sk. 11.05.2021.)

¹²¹ 24.11.2020. Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/319381-grozijumi-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likuma> (11.05.2021.).

¹²² Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/petijumi/0-sociala-ieklausana> (sk. 11.05.2021.)

¹²³ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2020). „Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/petijumi/0-sociala-ieklausana> (sk. 11.05.2021.)

- 14 pašvaldībās citām personu grupām – divas lielās pilsētas (Jūrmala, Rīga) un 12 novadu pašvaldības (no 55 EUR līdz 120 EUR);
- Rēzeknes pilsēta un Mērsraga novada pašvaldības ir noteikušas piemaksu (75 EUR līdz 60 EUR amplitūdā) pie GMI pabalsta personai, kurai visi apgādājamie ir nepilngadīgi.¹²⁴

2018. gada situācijas izpēte rāda, ka **ir samazinājies to pašvaldību skaits, kurās ir noteikts GMI sliekšnis atsevišķām grupām virs valsts noteiktā minimālā GMI sliekšņa (53 EUR)**. Šādas izmaiņas visdrīzāk skaidrojamas ar valstī noteiktā GMI līmeņa paaugstināšanu, kaut arī tas bija nosacīti neliels – par 3,20 EUR.

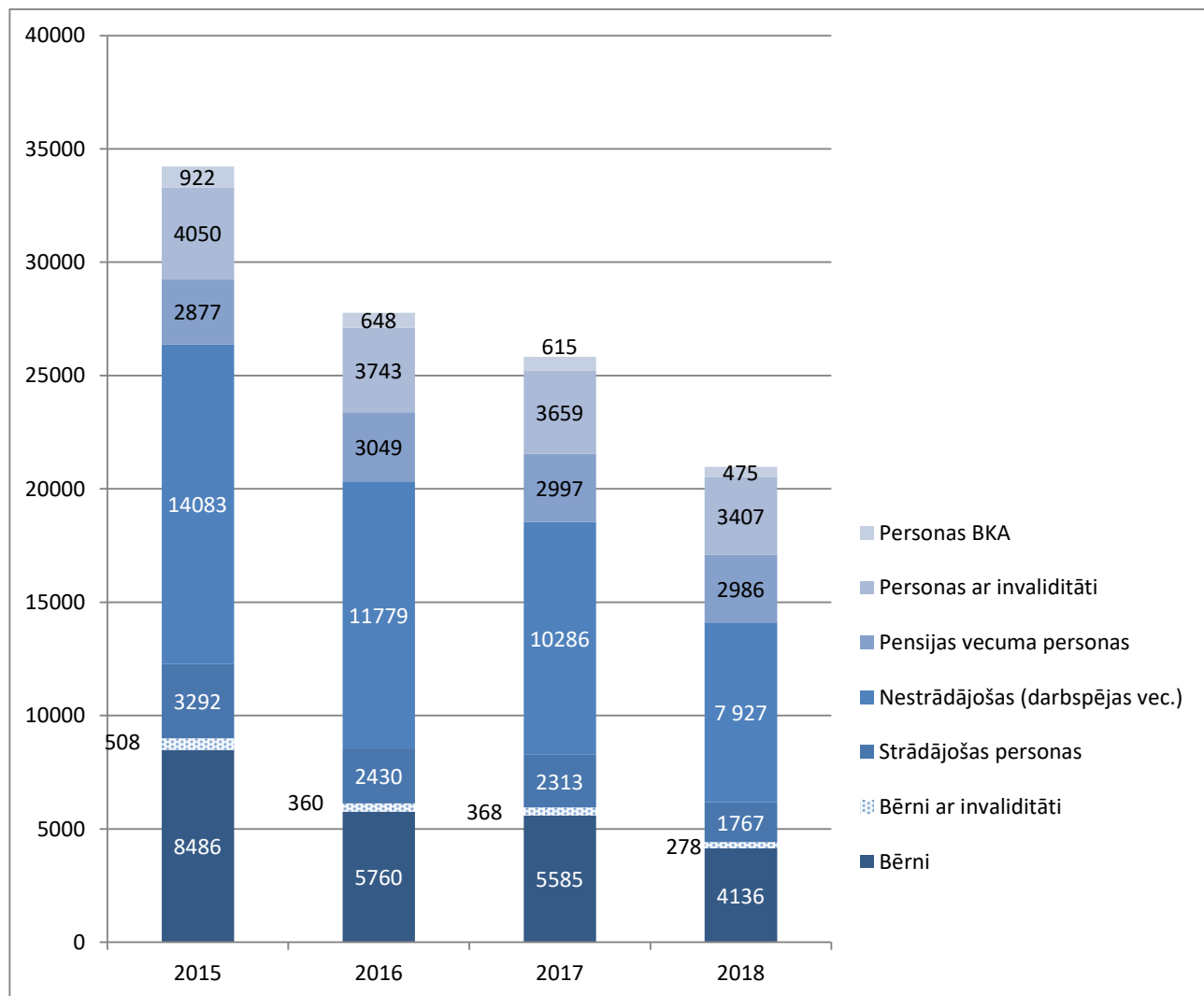
Pabalstu ienākumu nodrošināšanā GMI sliekšņa līmenī 2018. gadā saņēma 1,1% iedzīvotāju (kopumā gadā 20 878 personas 13 659 ģimenēs), kas ir par 0,2 procentpunktiem mazāk nekā 2017. gadā, kad šo pabalstu saņēma 1,3% iedzīvotāju (25 823 personas 15 962 ģimenēs). Kopējais GMI pabalsta saņēmēju skaits 2018. gadā salīdzinājumā ar 2017. gadu ir krities par 14%, kas ir par 7 procentpunktiem vairāk nekā tas bija 2017. gadā attiecībā pret 2016. gadu. **Kopējais GMI pabalsta saņēmēju skaits laikā no 2015. gada līdz 2018. gadam ir samazinājies par 39%**. Vidējais personu skaits ģimenēs ir pakāpeniski samazinājies no 1,7 personām 2015. gadā līdz 1,6 personām 2016. gadā un 2017. gadā.

No visiem GMI pabalsta saņēmējiem 2015. gadā bija 51,1% vīrieši un 48,9% sievietes, 2016. gadā šis sadalījums mainījās – vīriešu īpatsvars palielinājās līdz 52,7%, attiecīgi sarūkot sieviešu īpatsvaram līdz 47,3%. **2018. gadā dzimumu sadalījums GMI pabalsta saņēmēju vidū ir tāds pats kā 2017. gadā – 52,8% vīriešu un 47,2% sieviešu.**

Analizējot GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara sadalījumu pēc vecuma - bērni un pilngadīgas personas, turpinās līdzšinējā **tendence samazināties bērnu īpatsvaram un attiecīgi palielināties pilngadīgo personu īpatsvaram GMI pabalsta saņēmēju vidū**. Ja 2015. gadā 26,3% bērnu bija GMI pabalsta saņēmēji, tad 2018. gadā tie bija 19,8% (samazinājums par 6,5 procentpunktiem), attiecīgi pilngadīgo personu īpatsvars bija robežās no 73,7% 2015. gadā līdz 79,3% 2018. gadā.

¹²⁴ Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai.

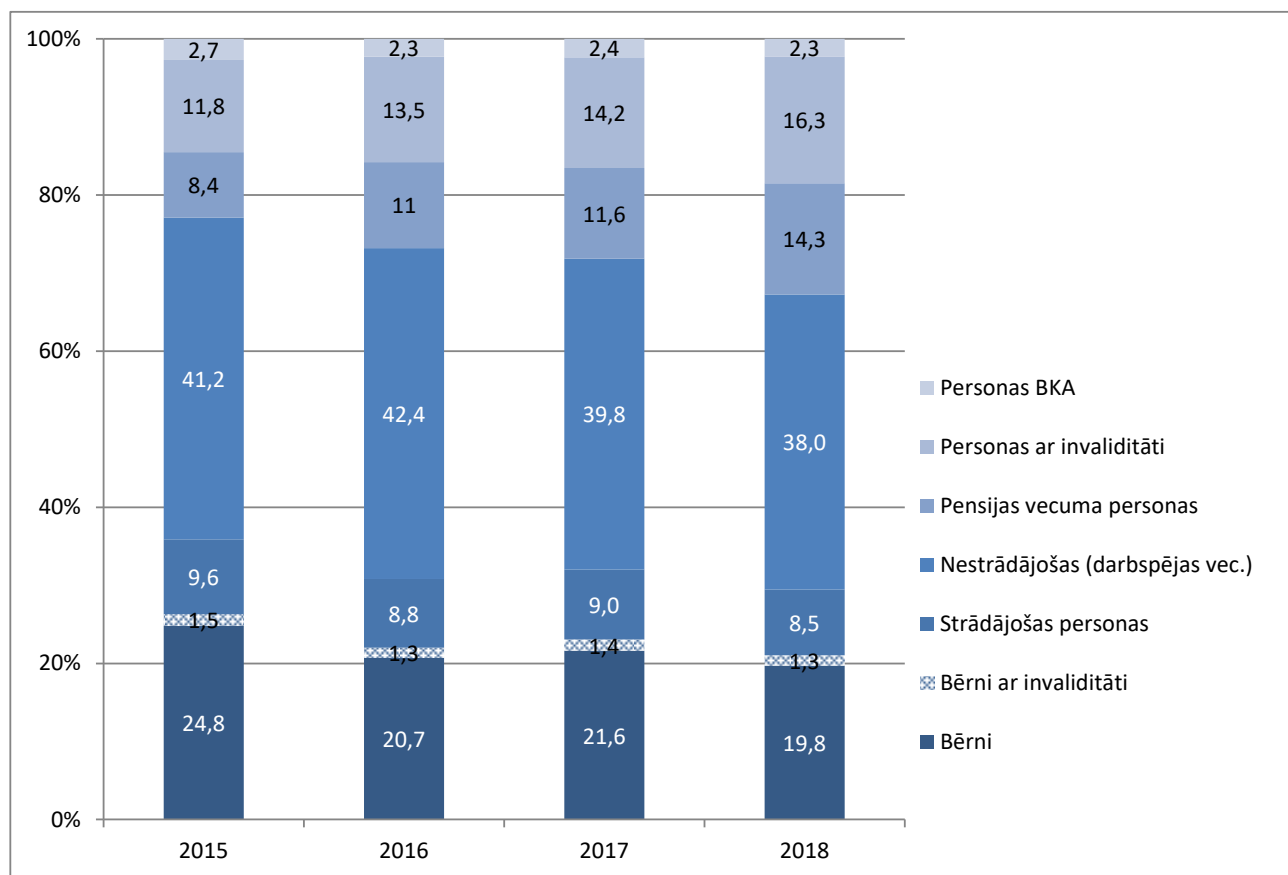
1.16. attēls. GMI pabalsta saņēmēju (personu ģimenēs) skaits sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2018, skaits)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai.

Dati par GMI pabalsta saņēmēju profilu, kas atspoguļoti 1.16.attēlā (absolūtajos skaitļos) un 1.17.attēlā (īpatsvara izteiksmē) rāda, ka 2018. gadā ir izmaiņas šī rādītāja dinamikas tendencēs vairākās mērķa grupās. Ja 2017. gadā attiecībā pret 2016. gadu vienīgā sociāli demogrāfiskā grupa, kurā bija GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara samazinājums, bija nestrādājošas personas, tad 2018. gadā attiecībā pret 2017. gadu **samazinājies ir bērnu, bērnu ar invaliditāti, nestrādājošo un strādājošo personu, kā arī personu, kas atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, īpatsvars GMI saņēmēju vidū**, sasniedzot zemāko šo rādītāju līmeni visā aplūkotajā periodā (kopš 2015. gada). Salīdzinot GMI saņēmēju skaita izmaiņas dažādās sociāli demogrāfiskajās grupās absolūtajos skaitļos (1.16. attēls), visbūtiskāk tas ir samazinājies nestrādājošo personu grupā (par 2359 personām jeb par 22,9%) un bērnu grupā (par 1449 personām jeb par 25,9%). Strādājošo personu grupā samazinājums ir par 546 personām, kas ir par 23,6% mazāk nekā 2017. gadā, personu, kas ir bērnu kopšanas atvaļinājumā, skaits GMI pabalsta saņēmēju vidū ir sarucis par 140 personām jeb 22,8%. Procentuāli vislielākais samazinājums ir bērnu ar invaliditāti grupā, kurā, salīdzinot ar 2017. gadu, samazinājums ir par 32,4%, ko veido 90 bērni.

1.17. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2018, % no kopējā skaita)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai.

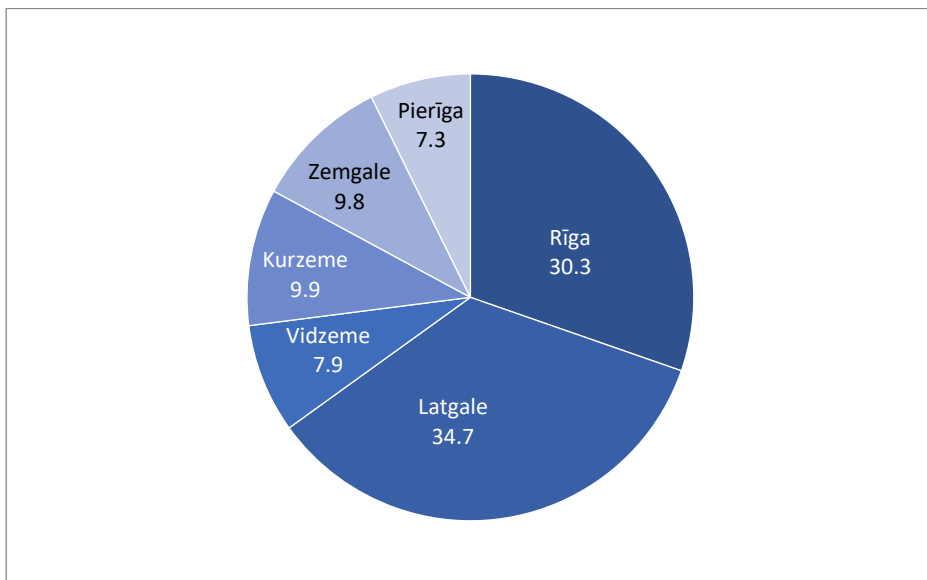
Pensijas vecuma personu un personu ar invaliditāti grupu īpatsvars GMI saņēmēju vidū 2018. gadā ir pieaudzis, turklāt straujāk nekā tas bija 2017. gadā attiecībā pret 2016. gadu. Salīdzinājumā ar 2017. gadu **visbūtiskāk, par 2,7 procentpunktiem, GMI saņēmēju īpatsvars ir palielinājies pensijas vecuma personu grupā** (no 2015. gada līdz 2018. gadam kopumā tas ir palielinājies par 5,9 procentpunktiem). Absolūtajos skaitļos pieaugums ir tikai par 11 personām jeb 0,4%. Savukārt personu ar invaliditāti īpatsvars 2018. gadā ir palielinājies par 2,1 procentpunktiem (no 2015. gada līdz 2018. gadam tas ir palielinājies par 4,5 procentpunktiem). Absolūto skaitļu izteiksmē šajā mērķa grupā 2018. gadā bija par 252 personām jeb 6,9% vairāk nekā 2017. gadā.

Kā redzams 1.18. attēlā, sadalījumā pa **statistiskajiem reģioniem** lielāko GMI pabalstu saņēmēju īpatsvaru 2018. gadā veido **Latgales reģiona** (34,7%, 2017. gadā - 35,6%) un **Rīgas** (30,3%, 2017. gadā - 28,3%) iedzīvotāji. Viszemākais, tāpat kā 2017. gadā, tas ir Pierīgā – 7,4% (2017. gadā – 7,3%), kam seko Vidzemes reģions ar 7,9% (2017. gadā – 8,4%). Savukārt Kurzemes un Zemgales reģionos attiecīgi dzīvoja 9,9% un 9,8% GMI saņēmēju no visiem GMI pabalsta saņēmējiem valstī (2017. gadā - 10,1% un 10,2%).

Aprēķinot GMI pabalstu saņēmēju skaita samazinājuma apmēru 2018. gadā (īpatsvars pret 2017. gadu), redzams, ka **vislielākā mērā tas ir samazinājies Vidzemes reģionā** (par 23,7%), kam seko

Zemgale (par 22,8%), Kurzeme (par 21,3%), Latgale (par 21%). Vismazākā apmērā tas ir samazinājies Pierīgā (par 19,9%) un Rīgā (par 13,2%).

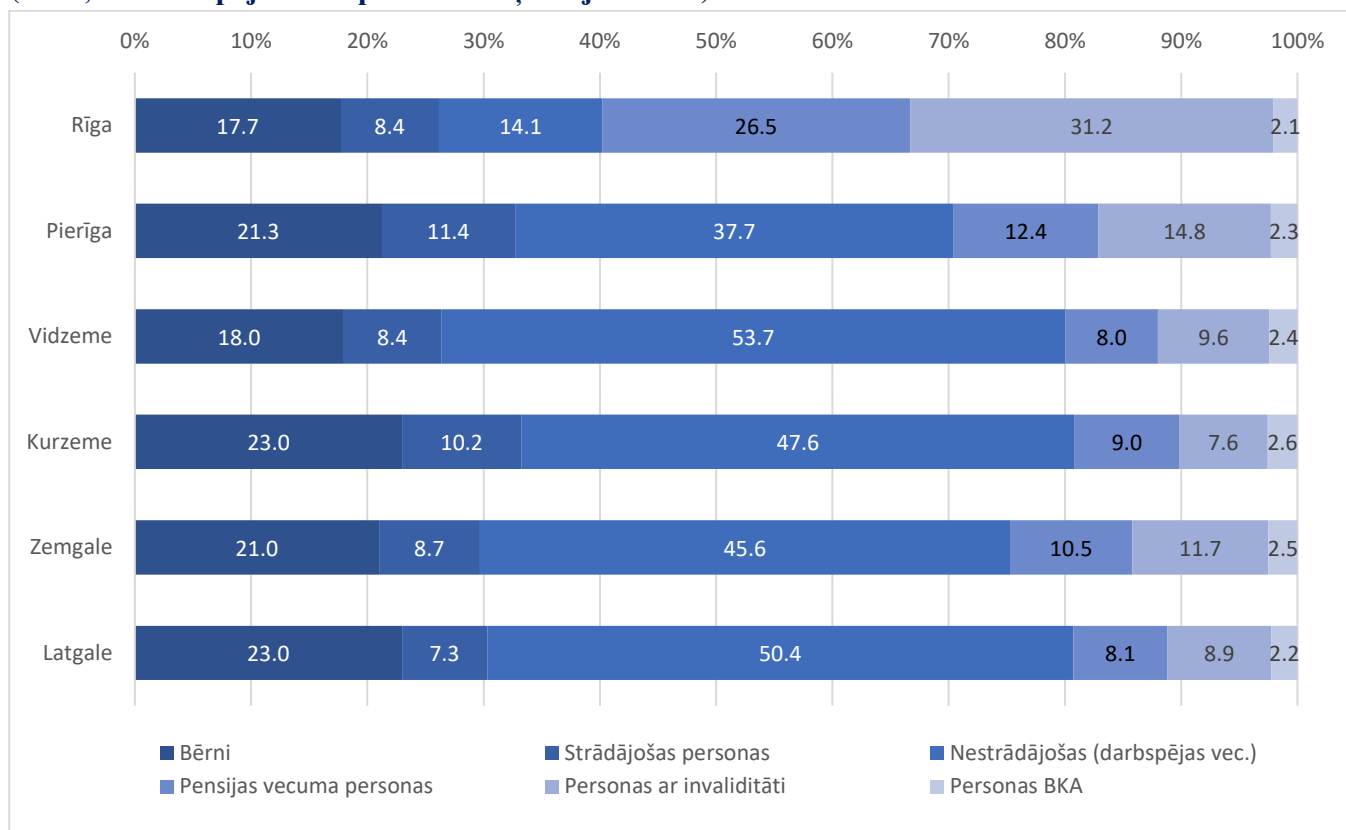
1.18. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa statistiskajiem reģioniem (2018, % no kopējā GMI pabalsta saņēmēju skaita)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai.

Analizējot GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara sadalījumu reģionos pa sociāli demogrāfiskajām grupām (sk. 1.19. attēlu) 2018. gadā, līdzīgi kā iepriekšējos gados, no pārējiem reģioniem būtiski atšķiras Rīga. Visnozīmīgākās atšķirības ir novērojamas trīs grupās – nestrādājošās personas, pensijas vecuma personas un personas ar invaliditāti. **Rīgā nestrādājošo personu īpatsvars, kas saņem GMI pabalstu, 2018. gadā bija 14,1%, kas ir ievērojami zemāks, nekā pārējos reģionos,** kuros tas bija robežās no 37,7% Pierīgā līdz 53,7% Vidzemē. Salīdzinoši ar citiem Latvijas reģioniem zemais nestrādājošo personu īpatsvars Rīgā dzīvojošo GMI pabalsta saņēmēju vidū skaidrojams ar zemāku bezdarba līmeni Rīgā. Otrs zemākais šīs grupas īpatsvars 2018. gadā ir bijis Pierīgā. Otra **grupa, kas Rīgā izceļas ar ievērojami augstāku īpatsvaru, ir pensijas vecuma personas,** kas veidoja 26,5% (salīdzinājumā ar 2017. gadu tas ir pieaugums par 4,1 procentpunktiem) no visiem GMI pabalsta saņēmējiem, kamēr pārējos reģionos šīs grupas īpatsvars svārstījās no 12,4% Pierīgā līdz 8% Vidzemes reģionā. Tāpat **Rīgā būtiski augstāks ir bijis personu ar invaliditāti īpatsvars** GMI pabalsta saņēmēju vidū – 31,2% (salīdzinājumā ar 2018. gadu tas pieaugums par 2,9 procentpunktiem).

1.19. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa statistiskajiem reģioniem (2018, % no kopējā GMI pabalsta saņēmēju skaita)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai.

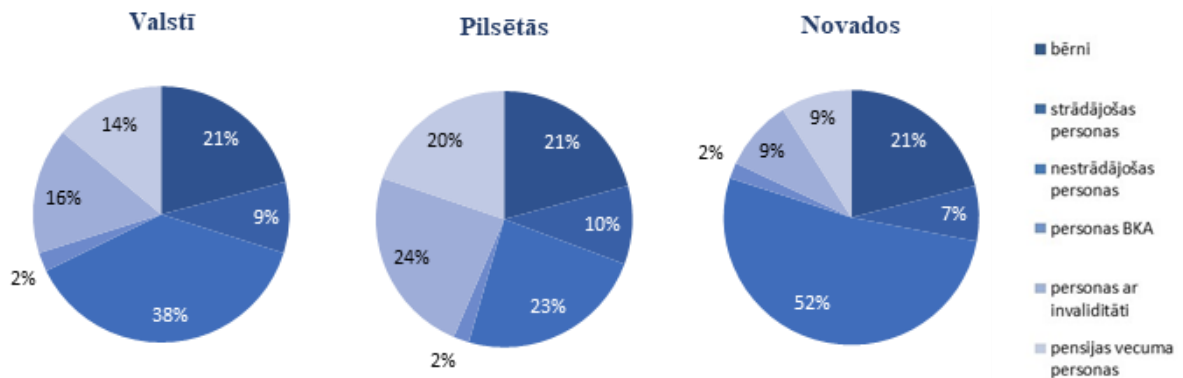
Līdzīgi kā iepriekšējos izvērtējumos par 2015., 2016. un 2017. gadu, pensijas vecuma personu un personu ar invaliditāti īpatsvara atšķirīgo līmeni Rīgā iespējams skaidrot ar to, ka Rīgā abām šīm grupām ir noteikts būtiski augstāks GMI pabalsta apmērs (128 EUR), nekā lielākajā daļā Latvijas pašvaldību. To apstiprina arī salīdzinoši zema šīs grupas īpatsvars Vidzemē, jo šajā reģionā tikai divās pašvaldībās – Madonas un Vecpiebalgas novados – pensijas vecuma personām GMI sliekšnis ir noteikts 55 EUR un 57 EUR apmērā, savukārt četrās Vidzemes reģiona pašvaldībās ir noteikts augstāks GMI sliekšnis pilngadīgām personām ar invaliditāti (Beverīnas un Strenču novados – 100 EUR, Vecpiebalgas novadā – 57 EUR, Madonas novadā – 55 EUR).

Salīdzinoši vienmērīgāks (piecu un mazāk procentpunktu robežās) reģionu griezumā ir GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars bērnu (17,7% - 23%), strādājošo personu (7,3% - 11,4%) un personu, kas atrodas BKA (2,1% - 2,6%), vidū (1.19. attēls).

2018. gadā no visiem GMI pabalsta saņēmējiem **49% bija lielo pilsētu iedzīvotāji un 51% - novadu pašvaldību iedzīvotāji** (2017. gadā attiecīgi 47% un 53%). 1.20. attēlā apkopotie GMI pabalsta saņēmēju profilu raksturojošie dati valstī kopumā un sadalījumā pa pilsētu un novadu pašvaldībām atklāj, ka 2018. gadā pilngadīgo darbspējīgo iedzīvotāju vidū (strādājošas, nestrādājošas personas un personas BKA) tas ir bijis augstāks tieši novadu pašvaldībās (61%; 2017. gadā – 62%), kamēr pilsētu pašvaldībās šajā mērķa grupā bija 36% GMI pabalsta saņēmēju (2017. gadā – 39%). Savukārt,

skatoties pilngadīgo darbaspējīgo personu apakšgrupas, lielāko grupu veidoja tieši nestrādājošās personas – 38% valstī kopumā (2017. gadā - 40%), 23% deviņu lielo pilsētu pašvaldībās (2017. gadā - 26%) un 52% novadu pašvaldībās (2017. gadā – 52%). Lielajās pilsētās nestrādājošo personu grupas un personu ar invaliditātes grupas īpatsvars bija ļoti līdzīgs, attiecīgi 23,5% un 24,2% (noapaļošanas gadījumā abās grupās ir vienāds rādītājs – 24%).

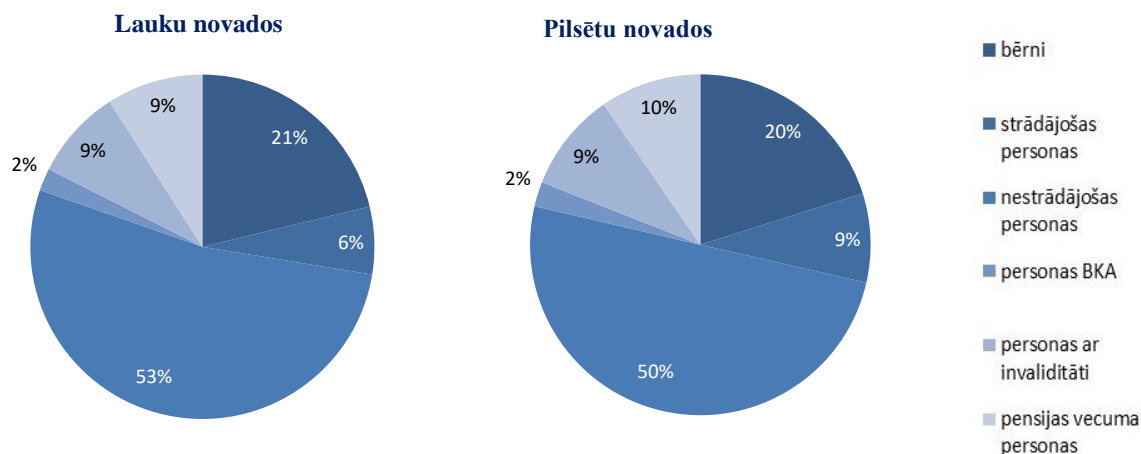
1.20. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām 2018. gadā valstī, novados, lielajās pilsētās (% no kopējā skaita)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšana.

Ievērojamas atšķirības 2018. gadā, tāpat kā 2016. un 2017. gadā, ir vērojamas starp pilsētu un novadu pašvaldībām **pilngadīgo personu ar invaliditāti grupā**. Valstī kopumā no visiem GMI pabalsta saņēmējiem 2018. gadā 16% bija personas ar invaliditāti, kamēr pilsētu pašvaldībās šis rādītājs bija 24%, bet novadu pašvaldībās 2,6 reizes zemāks - 9%. Līdzīga tendence 2018. gadā bija novērojama arī **pensijas vecuma personu grupā** – pilsētu pašvaldībās šī grupa veidoja 20% no visiem GMI pabalsta saņēmējiem, kamēr novadu pašvaldībās – 9% (1.20. attēls). 1.21. attēlā ir atsevišķi atspoguļota situācija novadu pašvaldībās sadalījumā pilsētu un lauku novadi. Pilsētu novadi ir 21 reģionālās nozīmes centrs, savukārt lauku novadi – 89 pašvaldības, kuras nosacīti dēvējamas par lauku pašvaldībām. Redzams, ka atšķirības dažādu GMI pabalsta saņēmēju grupu īpatsvara sadalījumā šajās divās pašvaldību grupās nav būtiskas – līdz trīs procentpunktiem. Tas ļauj secināt, tāpat kā 2020. gada izvērtējumā par 2017. gadu, ka atšķirības šajā rādītājā pastāv ne tik daudz pilsētu un lauku līmenī, bet gan tieši starp 110 novadu pašvaldībām un deviņām nacionālās nozīmes pilsētu pašvaldībām (1.20. attēls).

1.21. attēls. GMI pabalsta saņēmēji (personas ģimenēs) sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām 2018. gadā pilsētu novados un lauku novados (% no kopējā skaita)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšana.

1.30. tabula. GMI pabalstam izlietotie līdzekļi lielo pilsētu un novadu pašvaldībās 2015. -2018. gadā (EUR)

Rādītājs	Gads	Valstī kopā	Pilsētās	Novados
Izlietotie līdzekļi, EUR	2015	7 849 905	3 769 210	4 080 695
	2016	6 728 936	3 414 582	3 314 354
	2017	6 487 489	3 332 982	3 154 507
	2018	5 497 602	2 894 143	2 603 459
	Izmaiņas 2015.g.-2018.g., %	↓ 29,5	↓ 23,2	↓ 36,2
Personu – GMI pabalsta saņēmēju – skaits	2015	34 218	15 762	18 456
	2016	27 769	13 114	14 655
	2017	25 823	12 150	13 673
	2018	20 878	10 188	10 690
	Izmaiņas 2015.-2018.g., %	↓ 39	↓ 35,4	↓ 42,1

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšana.

1.30. tabulā ir atspoguļots GMI pabalstam izlietoto līdzekļu – naudā un natūrā – apmērs valstī, pilsētu un novadu pašvaldībās absolūtajos skaitļos. **Kopējie izlietotie līdzekļi GMI pabalsta izmaksai laikā no 2015. gada līdz 2018. gadam ir samazinājušies par 29,5%.** Mazāks šis samazinājums bijis lielo pilsētu pašvaldībās – par 29,5%, savukārt novadu pašvaldībās tas ir bijis lielāks nekā valstī caurmērā, samazinoties par 36,2%. Novadu pašvaldībās ir bijis arī lielākais samazinājums GMI pabalsta saņēmēju skaita ziņā: kopš 2015. gada tas ir samazinājies par 42,1%, salīdzinoši mazākā apmērā GMI pabalstu saņēmēju skaits ir krities pilsētās – par 35,4% aplūkotajā periodā.

1.31. tabula. GMI pabalsta apmēra salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2015. – 2018. gadā

Rādītājs	Valstī kopā	Pilsētās	Novados
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2015.g. , EUR/ gadā	185,35	205,0	183,75
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2015.g., EUR/ mēnesī	35,67	36,77	35,76
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2016.g. , EUR/gadā	188,6	221,18	185,93
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2016.g., EUR/mēnesī	37,69	37,43	37,71
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2017.g. , EUR/gadā	186,75	229,11	183,26
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2017.g., EUR/mēnesī	38,62	38,51	38,63
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2018.g. , EUR/gadā	204,03	247,88	200,41
Vidējais GMI pabalsts vienai personai 2018.g., EUR/mēnesī	42,26	41,28	42,34
Vidējā GMI pabalsta lieluma vienai personai izmaiņas 2015.g.-2018.g., EUR/gadā	↑ 18,68	↑ 42,88	↑ 16,66
Vidējā GMI pabalsta lieluma vienai personai izmaiņas 2015.g.-2018.g., EUR/mēnesī	↑ 6,59	↑ 4,51	↑ 6,58
Vidējā GMI pabalsta lieluma gadā vienai personai izmaiņas 2015.g.-2018.g., %	↑ 10,08	↑ 20,92	↑ 9,07

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšana.

Vidējais **GMI pabalsts vienai personai gadā 2018. gadā bija 204,03 EUR**, kas ir par 17,28 EUR vairāk (pieaugums par 9,2%), nekā tas bija 2017. gadā (sk. 1.31. tabulu). Jānorāda, ka 2017. gadā attiecībā pret 2016. gadu bija pretēja šī rādītāja izmaiņu tendence, proti, tas bija samazinājies par 1,85 EUR. Līdz ar to 2018. gadā tas sasniedz augstāko vērtību 2015.-2018. gada periodā. Vienlaikus **GMI pabalsta apmērs mēnesī ir turpinājies pieaugt** visā aplūkotajā periodā, 2018. gadā sasniedzot 42,26 EUR. Šis rādītājs jāskata kopsakarībā ar pabalsta izmaksas ilgumu. 2017. gadā vidēji valstī tas bija mazāks (4,91 mēneši) nekā 2016. gadā (5,03 mēneši), 2018. gadā tas saglabājās teju 2017. gada līmenī un bija 4,89 mēneši. Lielo pilsētu pašvaldībās 2018. gadā GMI pabalsta vidējais izmaksas ilgums ir bijis 6,03 mēneši, kas ir nedaudz vairāk nekā 2017. gadā, kad tie bija 5,88 mēneši, novadu pašvaldībās – 2018. gadā GMI pabalsta izmaksas vidējais ilgums bija 4,79 mēneši (2017. gadā – 4,83 mēneši). Tātad, salīdzinot ar 2017. gadu, šis rādītājs ir nedaudz pieaudzis pilsētās (par 0,15 mēnešiem) un minimāli samazinājies novados (par 0,04 mēnešiem).

Lielo pilsētu pašvaldībās periodā no 2017. gada līdz 2018. gadam **vidējais GMI pabalsts gadā** ir palielinājies par 18,77 EUR (par 8,2%, 2017. gadā attiecībā pret 2016. gadu pieaugums bija tikai 3,6% apmērā), sasniedzot 247,88 EUR gadā. **Novadu pašvaldībās** tas ir pieaudzis par 17,15 EUR jeb 9,4% (2017. gadā attiecībā pret 2016. gadu šis rādītājs bija samazinājies par 2,67 EUR jeb 1,2%), sasniedzot 200,41 EUR. 2018. gadā novadu pašvaldībās GMI pabalsta apmērs gadā vienai personai ir par 47,47 EUR mazāks nekā lielo pilsētu pašvaldībās (2017. gadā šī starpība bija 45,85 EUR), savukārt **GMI pabalsta apmērs mēnesī pilsētās un novados tikpat kā neatšķiras**. Salīdzinot notikušās izmaiņas periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam, redzams, ka pilsētās GMI pabalsta apmērs gadā vienai personai pieaudzis ievērojami lielākā apmērā – par 42,88 EUR jeb 21%, nekā tas ir novados, kur tas ir pieaudzis par 16,66 EUR jeb 9% un ir 2,6 reizes mazāks nekā lielajās pilsētās.

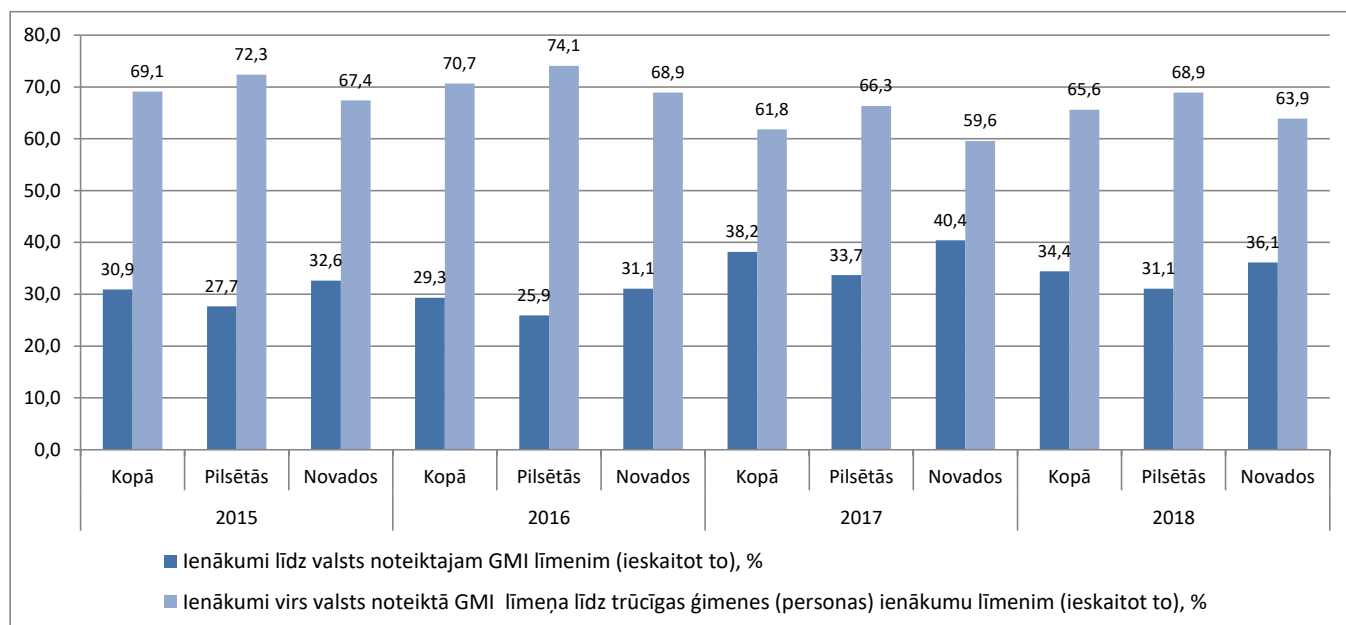
1.32. tabula. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī (2015-2018, skaits, %)

Gads	Tvērums	Trūcīgas ģimenes (personas) statuss				
		Ienākumi līdz valsts noteiktajam GMI sliekšnim (ieskaitot to)	Ienākumi līdz trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmenim (ieskaitot to)	Kopā (personu skaits)		
2015	Kopā	25 311	100%	56 576	100%	81 887
	Pilsētās	7 790	30,8%	20 374	36%	28 164
	Novados	17 521	69,2%	36 202	64%	53 723
2016	Kopā	20 182	100%	48 634	100%	68 816
	Pilsētās	6 068	30,1%	17 346	35,7%	23 414
	Novados	14 114	69,9%	31 288	64,3%	45 402
2017	Kopā	23 776	100%	38 484	100%	62 260
	Pilsētās	6 944	29,2%	13 676	35,5%	20 620
	Novados	16 832	70,8%	24 808	64,5%	41 640
2018	Kopā	17 358	100%	33 089	100%	50 447
	Pilsētās	5 299	31,5%	11 745	47,3%	17 044
	Novados	12 059	69,5%	21 344	64,5%	33 403

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

Pašvaldības sociālais dienests, veicot personas ienākumu un īpašumu izvērtējumu, nosaka gan to, vai personai ir tiesības uz GMI pabalstu, kas nozīmē, ka personas ienākumi mēnesī ir līdz trūcīgas personas statusam atbilstošajam sliekšnim (128,06 EUR); gan GMI pabalsta apmēru, kas sedz starpību starp personas vidējiem mēneša faktiskajiem ienākumiem un GMI sliekšni. 1.32. tabulā un 1.22. attēlā ir apkopotī dati par trūcīgo personu skaitu sadalījumā divās grupās – personas, kuru ienākumi ir līdz valsts noteiktajam GMI sliekšnim, un personas, kuru ienākumi ir virs valsts noteiktā GMI sliekšņa līdz trūcīgās personas statusam. **2018. gadā 17 358 jeb 34%** (2017. gadā – 38%) **no visām trūcīgajām personām ikmēneša ienākumi bija līdz GMI sliekšnim**, savukārt 33 089 personas jeb 66% (2017. gadā – 62%) ienākumi bija robežās no valstī vai pašvaldībā noteiktā GMI sliekšņa līdz trūcīgas personas ienākumu sliekšnim. Salīdzinājums ar 2017. gadu liecina par pozitīvām izmaiņām šajā rādītājā 2018. gadā, samazinoties iedzīvotāju īpatsvaram, kuru ienākumi bija zem GMI sliekšņa līmeņa, turklāt jāņem vērā, ka 2018. gadā, kaut arī nelielā apmērā (par 3,20 EUR) tika palielināts valstī noteiktais GMI sliekšnis.

1.22. attēls. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī (2015-2018, %)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

2015. gadā un 2016. gadā kopējā tendence bija samērā stabila – apmēram vienai trešajai daļai trūcīgo personu ienākumi bija līdz GMI sliekšnim, bet divām trešdaļām – virs GMI sliekšņa līmenim, nepārsniedzot trūcīgas personas ienākumu līmeni (sk. 1.22. attēlu). 2017. gadā palielinājās to trūcīgo personu īpatsvars, kuru ienākumi bija līdz valsts noteiktajam GMI sliekšņa līmenim (49,80 EUR), sasniedzot 38,2%. Savukārt, 2018. gadā tendence atkal mainījās, samazinoties šim rādītājam par 3,8 procentpunktiem. Attiecīgi samazinājās to trūcīgo personu īpatsvars, kuru ienākumi bija robežās no 53 EUR līdz 128,06 EUR mēnesī pirms sociālo transfertu (sk. jēdzienu un terminu skaidrojumu) saņemšanas, kas netiek iekļauti personas ienākuma līmeņa noteikšanas aprēķinos. Novadu pašvaldībās 36,1% bija to trūcīgo personu īpatsvars, kuru ienākumi bija līdz 53 EUR mēnesī, kamēr lielo pilsētu pašvaldībās šis rādītājs bija 31,1%. Ja 2015. gadā trūcīgo personu īpatsvars, kuru ienākumi bija līdz valstī noteiktajam GMI sliekšnim, bija par 4,9 procentpunktiem lielāks novados nekā pilsētās, 2016. gadā – par 5,2 procentpunktiem lielāks, 2017. gadā – par 6,7 procentpunktiem lielāks, tad 2018. gadā tas atgriezās 2015. gada līmenī un bija par 5 procentpunktiem lielāks. **Kaut arī šie rādītāji liecina par to, ka novados joprojām saglabājās augstāks nabadzības līmenis nekā pilsētās, 2018. gadā bija vērojamas pozitīvas izmaiņas samazināties plaisai starp novadu un pilsētu pašvaldībām šajā rādītājā.**

1.3.6. Maznodrošinātas personas

Maznodrošinātas personas ienākumu līmeni un to novērtēšanas kritērijus 2018. gadā joprojām noteica katra pašvaldība, taču tas nedrīkstēja būt zemāks par trūcīgas personas ienākumu līmeni (128,06 EUR). Laika posmā 2015. – 2018. gads ir notikušas izmaiņas pašvaldību administratīvo datu

apkopošanas metodikā par maznodrošinātām personām¹²⁵. No 2017. gada tiek izdalītas divas personu kategorijas: personas, kuru ienākumi ir virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa, un personas, kuras ir ieguvušas maznodrošinātas personas statusu. Noteikumi par šī statusa piešķiršanu ir atšķirīgi katrā pašvaldībā. Lai varētu veikt salīdzinošo analīzi ar iepriekšējiem izvērtējumiem par periodu no 2014. gada līdz 2017. gadam, dati par 2018. gadu ir analizēti atbilstoši šajos izvērtējumos pielietotajai metodikai, nenošķirot personas, kuru ienākumi ir virs trūcīgas ģimenes (personas) līmeņa, un personas ar maznodrošinātas personas statusu. Teksta uztveramības dēļ visa šī grupa ir apzīmēta ar terminu **maznodrošinātas personas** (2018. gadā šajā grupā kopumā ietilpa 74 754 personas). 1.2.6. sadaļas noslēgumā atsevišķi ir aplūkotas personas ar maznodrošinātas personas statusu (2018. gadā šajā grupā kopumā ietilpa 50 235 personas).

1.33. tabula. Lielo pilsētu pašvaldību noteiktais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis (2015-2018, EUR, mēnesī)

Pilsēta	2015	2016	2017		2018	
			Maks.	Min.	Maks.	Min.
Rīga	400	400	400	320	400	320
Liepāja	340	340	350	250	360	260
Jēkabpils	288	304	342	247	387	280
Daugavpils	288	296	304	304	344	344
Rēzekne	212	272	272	240	272	240
Jelgava	257	261	266	190	276	215
Jūrmala	178	259	266	190	344	251
Ventspils	225	229	239	152	256	152
Valmiera	-	135	135	135	135	135

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

1.33. tabulā ir atspoguļoti Latvijas lielo pilsētu pašvaldību noteiktie maznodrošinātas personas ienākumu līmeņi jeb sliekšņi. Kopš 2017. gada ir pieejama apkopota informācija par maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa augstāko un zemāko sliekšni pašvaldībās, kas var atšķirties konkrētām sociāli demogrāfiskajām grupām. **2018. gadā maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa augstākais sliekšnis svārstījās no 135 EUR līdz 344 EUR mēnesī uz vienu personu.** Visaugstākais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis saglabājās Rīgā – 400 EUR mēnesī, kas bija attiecināms uz atsevišķi dzīvojošiem vecuma vai invaliditātes pensijas saņēmējiem.

¹²⁵ Līdz 2016. gadam ieskaitot, atbilstoši LM oficiālās statistikas apkopošanas metodikai pašvaldības apkopēja datus par personām, kuru ienākumi ir virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa. Attiecīgi līdz šim veiktajos nabadzības un sociālās atstumtības izvērtējumos šo personu grupa tika analizēta kā maznodrošinātas personas. Kopš 2017. gada atsevišķi tiek apkopota statistika par personām, kuras ir ieguvušas maznodrošinātas personas statusu. Saskaņā ar LM sniegto skaidrojumu, kategorijā “virs trūcīgas ģimenes (personas) ienākumu līmeņa” ir summāri uzskaitītas, pirmkārt, personas, kurām ir veikta ienākumu testēšana un kuras ir saņēmušas ienākumu testētos pašvaldības pabalstus, to ienākumi pēc pārbaudes ir augstāki par trūcīgas personas līmeni, taču tām nav piešķirts maznodrošinātas personas statuss; otrkārt, personas, kuras ir ieguvušas maznodrošinātas personas statusu. Savukārt kategorijā “personas ar maznodrošinātas personas statusu” ir tikai tās personas, kurām pašvaldība šo statusu ir piešķirusi. Noteikumi par šī statusa piešķiršanu ir atšķirīgi katrā pašvaldībā. 2017. gadā šāds statuss netika piešķirts nevienai personai četrās Latvijas pašvaldībās, lai gan tajās ir bijuši noteikti maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmeņi. Skaidrojuma avots: Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2020). „Ilggadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/petijumi/0-sociala-ieklausana> (sk. 11.05.2021.).

Savukārt, vērtējot uz vienu personu mājāsaimniecībā, tie bija 320 EUR mēnesī, kas bija otrs augstākais līmenis aiz Daugavpils (344 EUR), ja salīdzina ar citu pilsētu maznodrošinātā ienākumu līmeņa zemāko robežu. Viszemākais maznodrošinātas personas ienākumu līmenis nemainīgi kopš 2016. gada ir Valmierā – 135 EUR, kas 2018. gadā bija tikai par 5,4% vairāk nekā trūcīgas personas statusa ienākumu līmenis (salīdzinājumā Rīgā augstākais maznodrošinātas personas ienākumu līmenis bija 3,1 reizes lielāks nekā trūcīgas personas ienākumu sliekšnis).

Salīdzinot ar 2017. gadu, 2018. gadā sešās no deviņām pilsētām – Liepājā, Jēkabpilī, Daugavpilī, Jelgavā, Jūrmalā, Ventspilī – **bija pieaudzis maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa augstākais sliekšnis**, piecās no tām (izņemot Ventspili) bija palielināts arī zemākais sliekšnis. Augstākā līmeņa sliekšņa pieauguma apmērs svārstījās no 10 EUR līdz 78 EUR jeb no 3% Liepājā līdz pat 29% Jūrmalā. Jēkabpilī un Daugavpilī šis rādītājs pieauga par 13%, Ventspilī – par 7%, Jelgavā – par 4%. Salīdzinājumam vidējā darba alga valstī pēc nodokļu nomaksas periodā no 2017. gada līdz 2018. gadam pieauga par 8,4% un bija 742 EUR. Neto darba samaksas reālais pieaugums, ņemot vērā patēriņa cenu kāpumu 2018. gadā par 2,5 %, bija 7,2%¹²⁶. Minimālā alga pieauga no 380 līdz 430 EUR jeb par 13,2%. Tas nozīmē, ka maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa augstākie sliekšņi Jēkabpilī un Daugavpilī pieauga vienādā apmērā arī minimālo algu, Ventspilī tas pieauga atbilstoši vidējai neto darba algai, Liepājā un Jelgavā šī sliekšņa pieaugums bija par 3-4 procentpunktiem mazāks nekā vidējās neto darba algas pieaugums un par 9-10 procentpunktiem mazāks nekā minimālās algas pieaugums. Savukārt Jūrmalas gadījumā maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa augstākais sliekšnis pieauga par 16 procentpunktiem lielākā apmērā nekā minimālās algas pieaugums un par 22 procentpunktiem lielākā apmērā nekā bija pieaugusi vidējā neto darba alga valstī. Trīs nacionālas nozīmes pilsētās – Rīgā, Rēzeknē un Valmierā - maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa augstākais sliekšnis 2018. gadā netika mainīts.

Salīdzinot notikušās izmaiņas attiecībā uz **maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa zemāko sliekšni**, var konstatēt, ka 2018. gadā, salīdzinājumā ar 2017. gadu, tas bija mainījies piecās no deviņām lielajām pilsētām. Jēkabpilī, Daugavpilī un Jelgavā tas bija pieaudzis par 13%, kas atbilst minimālās algas pieauguma apmēram, Liepājā – par 4%, bet Jūrmalā - par 32%. Zemākais sliekšnis nav bijis mainīts Valmierā, Rēzeknē, Rīgā un Ventspilī. Kopumā secināms, ka, salīdzinot ar 2017. gadu, **lielo pilsētu pašvaldību starpā pastāv vērā ņemamas atšķirības maznodrošinātas personas ienākuma līmeņa sliekšņa gan maksimālajās un minimālajās vērtībās, gan tā izmaiņu apmērā.**

1.34. tabulā ir apkopoti maznodrošinātas personas ienākumu līmeņi novadu pašvaldībās, sadalot tos četrās grupās. Lai šos datus varētu salīdzināt ar iepriekšējiem gadiem, ir ņemti vērā augstākie maznodrošinātas personas ienākumu sliekšņi. 2018. gadā zemākajā grupā (128-199 EUR) ietilpa 13,6% pašvaldību. Skatoties dinamikā, līdz 2017. gadam šajā pašvaldību grupā bija salīdzinoši nelielas izmaiņas, novadu pašvaldību skaitam kopumā paliekot gandrīz nemainīgam. 2017. gadā šī grupa samazinājās par 6,3 procentpunktiem, 2018. gadā – vēl par 13,7 procentpunktiem. Periodā no

¹²⁶ CSP (01.03.2018). Vidējā alga pirms nodokļu nomaksas 2018. gadā bija 1004 eiro. Pieejams:

<https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/darba-samaksa/meklet-tema/2608-darba-samaksa-2018-gada> (sk. 09.02.2021.)

2015. gada līdz 2018. gadam novadu pašvaldību skaits, kurās maznodrošinātas personas ienākumu augstākais sliekšnis ir bijis līdz 199 EUR, bija samazinājies no 34 līdz 15 pašvaldībām jeb par 56%.

1.34. tabula. Novadu pašvaldību noteiktais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis (2015-2018, EUR, mēnesī)

Ienākuma līmeņa intervāls, EUR mēnesī	2015		2016		2017		2018	
	skaits	%*	skaits	%	skaits	%	skaits	%
128-199	34	30,9	37	33,6	30	27,3	15	13,6
200-249	32	29,1	38	34,5	27	24,5	26	23,6
250-299	26	23,6	27	24,5	41	37,2	43	39,1
≥ 300	7	6,4	7	6,4	12	11	26	23,6
Nav noteikts/ nav dati	11	10	1	0,9	0	0	0	0

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

* Īpatsvars aprēķināts pret kopējo novadu pašvaldību skaitu (n=110).

Maznodrošinātas personas ienākumu līmenis robežās 200-249 EUR mēnesī 2018. gadā bija noteikts 23,6% novadu pašvaldību. Salīdzinot ar 2017. gadu, šajā grupā tikpat kā nav izmaiņu – pašvaldību skaits sarucis par vienu vienību. Ja 2017. gadā visbūtiskāk bija pieaugusi novadu pašvaldību grupa, kurā maznodrošinātas personas ienākumu līmenis bija noteikts robežās no 250 EUR līdz 299 EUR, tad 2018. gadā šajā grupā pieaugums bija salīdzinoši neliels – grupa bija kļuvusi lielāka par divām pašvaldībām. Vienlaikus tieši šī pašvaldību grupa veidoja vislielāko daļu – 39,1% – no visām 110 novadu pašvaldībām. 2018. gadā būtiski palielinājās novadu pašvaldību īpatsvars augstākajā maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa intervālā (virs 300 EUR), sasniedzot 23,6% no kopējā novadu pašvaldību skaita, kas ir par 12,6 procentpunktiem (14 pašvaldības) vairāk nekā 2017. gadā.

1.35. tabulā ir apkopoti dati par maksimālajiem maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa augstākajiem un zemākajiem sliekšņiem 2017. un 2018. gadā. Veiktie aprēķini rāda, ka 2018. gadā 16 pašvaldībās tika palielināts maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa augstākais sliekšnis un 14 pašvaldībās – zemākais sliekšnis. Zemāko sliekšņu intervāli veido atšķirīgu novadu pašvaldību sadalījumu: 28,2% no visām novadu pašvaldībām zemākais maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa sliekšnis mēnesī bija noteikts intervālā 128-199 EUR (par 12,8 procentpunktiem mazāk nekā 2017. gadā), 37,3% novadu pašvaldību tas bija robežās no 200 EUR līdz 249 EUR (saglabājās 2017. gada grupas lielums), 29,1% - no 250 EUR līdz 299 EUR (par 9,1 procentpunktiem vairāk nekā 2017. gadā) un 5,5% jeb sešās pašvaldībās tas ir bijis virs 300 EUR (par 3,7 procentpunktiem vairāk nekā 2017. gadā).

1.35. tabula. Novadu pašvaldību noteiktais maznodrošinātas ģimenes (personas) ienākumu līmenis (2017-2018, EUR, mēnesī)

Ienākuma līmeņa intervāls	2017				2018			
	Augstākais sliekšnis		Zemākais sliekšnis		Augstākais sliekšnis		Zemākais sliekšnis	
EUR mēnesī	skaits	%	skaits	%	skaits	%	skaits	%
128-199	30	27,3	45	41	15	13,6	31	28,2
200-249	27	24,5	41	37,2	26	23,6	41	37,3
250-299	41	37,2	22	20	43	39,1	32	29,1
≥ 300	12	11	2	1,8	26	23,6	6	5,5

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

* Īpatsvars aprēķināts pret kopējo novadu pašvaldību skaitu (n=110).

Kopumā maznodrošinātas personas statusam atbilstoši ienākumu līmeņi pašvaldībās 2018. gadā bija noteikti intervālā no 135 līdz 400 EUR, kas liecina par ļoti lielu dažādību un atšķirīgiem šī līmeņa (un to minimālā un maksimālā sliekšņa) noteikšanas kritērijiem. Attiecīgi arī maznodrošinātās personas statusu varēja iegūt personas ar atšķirīgu ienākumu līmeni. Līdz ar to 2018. gadā, tāpat kā iepriekšējos gados, **saglabājās situācija, ka līdzīgos materiālajos apstākļos dzīvojošas personas varēja saņemt atšķirīgu atbalstu (ne tikai pabalstu, bet arī pakalpojumu pieejamības atvieglojumu ziņā) kā pašvaldības, tā valsts līmenī**, ja par tā saņemšanas atbilstības kritēriju/-iem bija noteikts/-i personas ienākumu līmenis un/vai maznodrošinātas personas statuss.

Izvērtējot kopējo **maznodrošinātu personu skaita dinamiku** kopš 2015. gada, secināms, ka 2018. gadā saglabājās līdzšinējā tendence šim rādītājam samazināties (sk.1.36. tabulu). Aprēķinot šo personu īpatsvaru pret kopējo valsts iedzīvotāju skaitu, konstatēts, ka 2015. gadā tās veidoja 4,9% no kopējā iedzīvotāju skaita, 2016.gadā – 4,2%, 2017. gadā – 4% un 2018. gadā – 3,9%. Valstī **kopumā laikā no 2015. gada līdz 2018. gadam maznodrošināto personu skaits bija samazinājies par 22,7%**, pilsētu pašvaldībās par 26,5%, bet novadu pašvaldībās – par 18,7%. **2018. gadā, salīdzinot ar 2017. gadu, maznodrošināto personu skaits samazinājās par 3,8%**. Tāpat kā iepriekšējos gados arī 2018. gadā valstī kopumā maznodrošināto personu skaits ģimenēs vidēji bija 1,7 personas. Minimālas izmaiņas šajā rādītājā ir lielo pilsētu un novadu pašvaldību griezumā. Nacionālās nozīmes pilsētās tas palielinājās no 1,4 personām 2017. gadā uz 1,5 personām 2018. gadā, savukārt novadu pašvaldībās no 1,9 personām uz 2 personām.

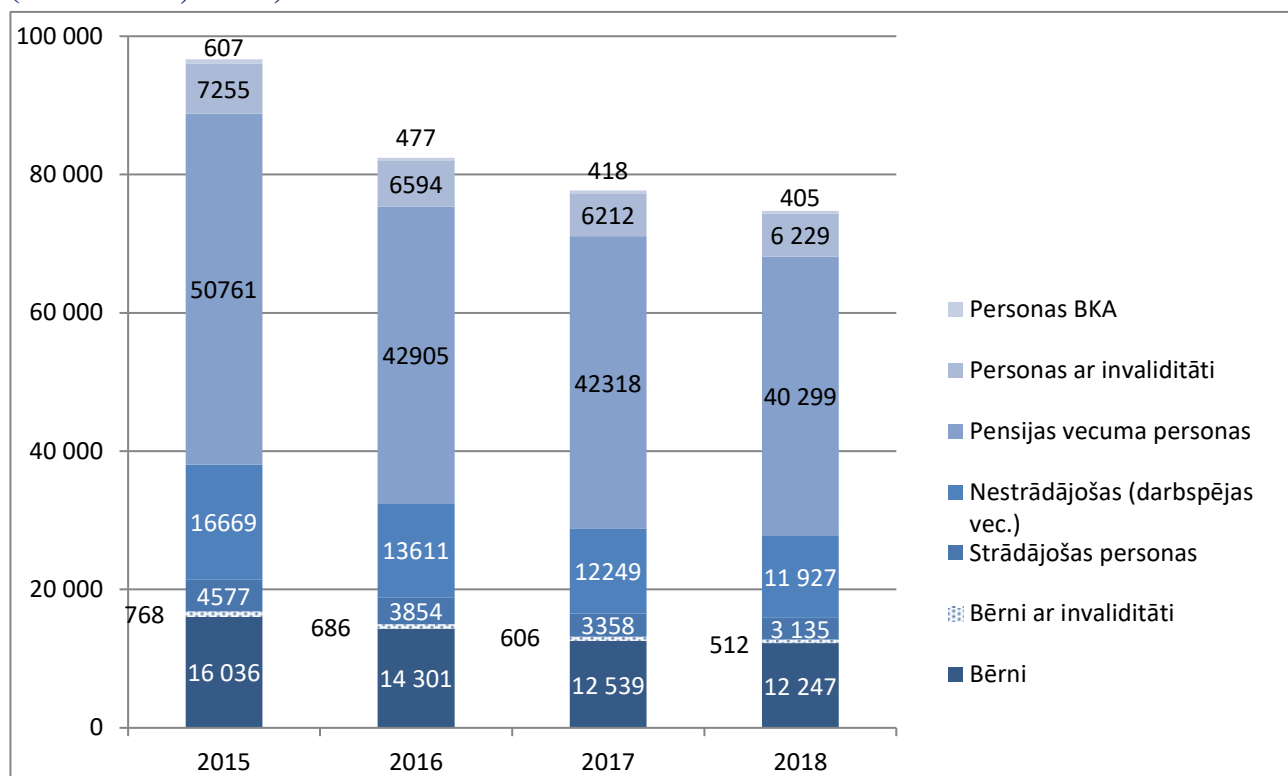
1.36. tabula. Maznodrošināto ģimeņu un personu ģimenēs skaits, t.sk. salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām (2015-2018)

Tvērums	Rādītājs	2015	2016	2017	2018	Tendence (%), izmaiņas no 2017.- 2018.g.	Tendence (%), izmaiņas no 2015.- 2018.g.
Valstī	ģimenes	56 591	47 859	46 615	44177	↓ 5,2	↓ 21,9
	personas	96 673	82 428	77 700	74754	↓ 3,8	↓ 22,7
	vid.pers.sk. ģimenē	1,7	1,7	1,7	1,7	-	-
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-
Pilsētās	ģimenes	34 117	27 169	25 657	24443	↓ 4,7	↓ 28,4
	personas	49 296	39 796	37 143	36233	↓ 2,4	↓ 26,5
	vid.pers.sk. ģimenē	1,4	1,5	1,4	1,5	-	-
	pers. % no kopējā skaita	51,0	48,3	47,8	48,5	↑ 0,7 p.p.	↓ 2,5 p.p.
Novados	ģimenes	22 474	20 690	20 958	19734	↓ 5,8	↓ 12,2
	personas	47 377	42 632	40 557	38521	↓ 5,0	↓ 18,7
	vid.pers.sk. ģimenē	2,1	2,1	1,9	2,0	-	-
	pers. % no kopēja skaita	49,0	51,7	52,2	51,5	↓ 0,7 p.p.	↑ 2,5 p.p.

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

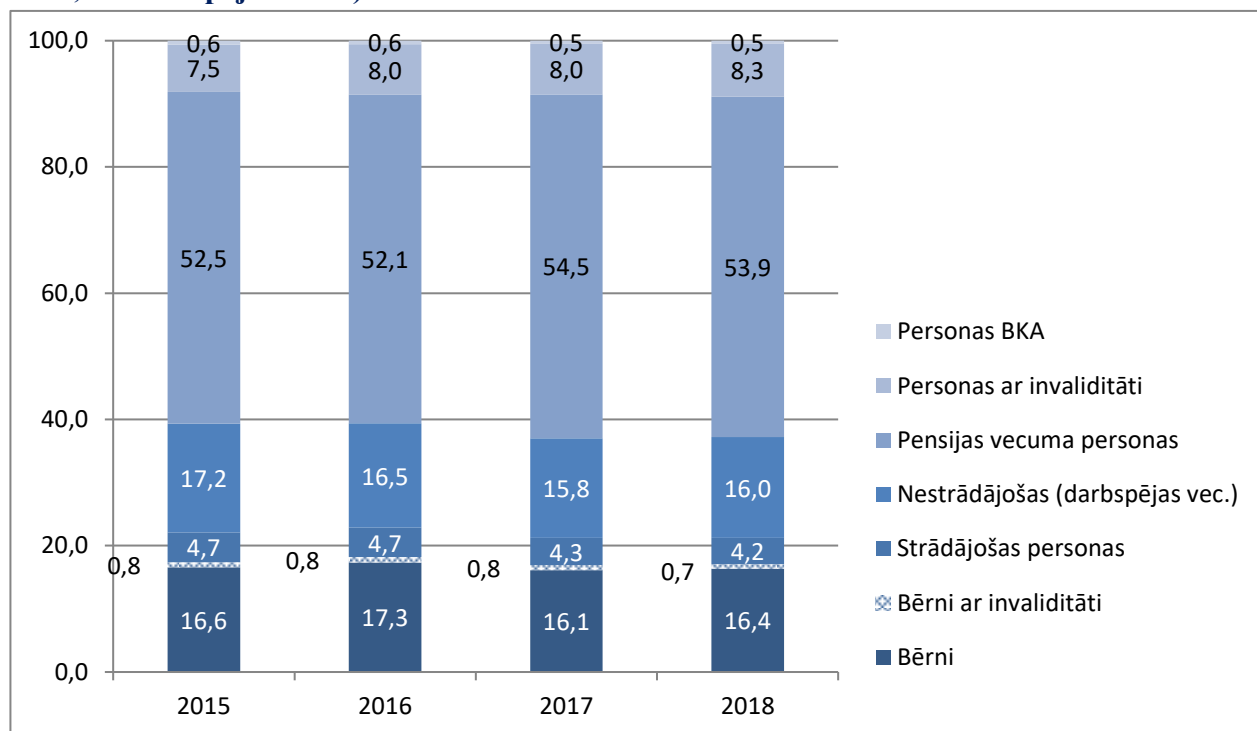
1.23. attēlā (absolūtajos skaitļos) un 1.24. attēlā (īpatsvara izteiksmē) apkopotie dati par maznodrošināto personu sadalījumu apakšgrupās pēc dažādām sociāli demogrāfiskajām pazīmēm atklāj līdzīgu tendenci kā 2017. gadā. Kaut arī dažādu apakšgrupu lielums absolūtajos skaitļos turpināja samazināties 2018. gadā, tomēr to īpatsvars no kopējā maznodrošināto personu skaita saglabājās vienmērīgs, izmaiņas vienā vai otrā virzienā bija ļoti minimālas. Salīdzinot ar 2017. gadu, 2018. gadā par 0,6 procentpunktiem maznodrošināto personu vidū bija samazinājies vecuma pensijas saņēmēju īpatsvars, sasniedzot 53,9%, kas bija vislielākā sociāli demogrāfiskā grupa maznodrošināto personu vidū. Nākamās divas lielākās grupas bija bērni (16,4%) un nestrādājošas darbaspējīgas personas (16%). Abās šajās grupās 2018. gadā bijis neliels pieaugums – attiecīgi par 0,3 un 0,2 procentpunktiem, savukārt par 0,1 procentpunktu bija samazinājies strādājošo īpatsvars maznodrošināto personu grupā (4,2%), kā arī bērnu ar invaliditāti īpatsvars (0,7 procentpunkti). Kopumā secināms, ka **2018. gadā, salīdzinot ar 2017. gadu, nebija notikušas būtiskas izmaiņas maznodrošināto personu sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām.**

1.23. attēls. Maznodrošināto personu skaits sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2018, skaits)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

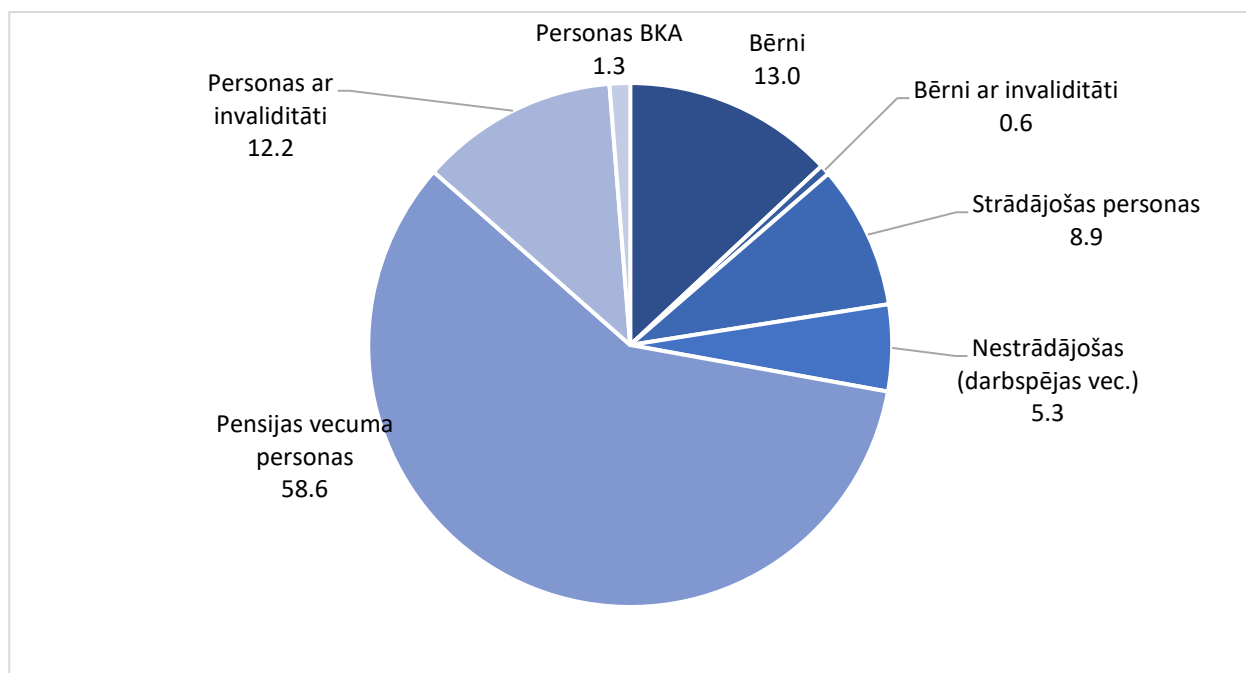
1.24. attēls. Maznodrošināto personu sadalījums pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015 – 2018, % no kopējā skaita)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

Kā iepriekš norādīts, kopš 2017. gada atsevišķi tiek veikta **personu, kuras ieguvušas maznodrošinātas personas statusu, uzskaitē**. 2018. gadā šāds statuss bija 50 235 personām, kas ir tikai par 48 personām, mazāk nekā 2017. gadā. 1.25. attēlā ir atspoguļots šo personu īpatsvara sadalījums pēc sociāli demogrāfiskajām pazīmēm. Sadalījuma proporcija, līdzīgi kā 2017. gadā, atbilst kopējam maznodrošināto personu (t.sk. personu, kuru ienākumi ir virs trūcīgas personas, bet kurām nav maznodrošinātas personas statuss) sadalījumam sociāli demogrāfiskajās grupās. **Vislielāko daļu personu ar maznodrošinātas personas statusu veidoja pensijas vecuma personas – 58,6%** (2017. gadā - 57,8%), kam sekoja bērni – 13% (2017. gadā - 13,6%), personas ar invaliditāti – 12,2% (2017. gadā - 11,5%), strādājošas personas – 8,9% (2017. gadā - 9,3%). Kopējais maznodrošinātas personas statusu ieguvušo sadalījums mērķa grupās 2018. gadā nostiprina 2017. gada situācijas izvērtējuma secinājumu, **ka biežāk šis statuss tiek piešķirts pensijas vecuma personām un personām ar invaliditāti, kuru ik mēneša ienākumus pamatā veido sociālie transferti un kuru ienākumi ir pastāvīgi zemi**, salīdzinot ar strādājošām un nestrādājošām personām, kuru ienākumi var būt mainīgi atkarībā no nodarbinātības situācijas.

1.25. attēls. Personu ar maznodrošinātas personas statusu sadalījums pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2018, % no kopējā skaita)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

Strādājošo un nestrādājošo darbspējas vecuma personu sadalījums 2018. gadā bija būtiski atšķirīgs atkarībā no tā, vai personai bija maznodrošinātas personas statuss vai arī tās ienākumi atbilda maznodrošinātas personas ienākumu līmenim, bet statuss tai nebija piešķirts. Proti, ja kopumā maznodrošināto personu vidū, neatkarīgi no statusa esamības, 2018. gadā bija 16% nestrādājošo personu, tad personu ar maznodrošinātas personas statusu vidū nestrādājošo grupa veidoja 5,3%. Strādājošo vidū proporcija bija apgriezta. Ja kopumā maznodrošināto personu vidū, neatkarīgi no statusa esamības, 2018. gadā bija 4,2% strādājošo personu, tad personu ar maznodrošinātas personas

statusu vidū šī grupa veidoja 8,3%. Iespējamais šāda sadalījuma skaidrojums ir tas, ka nestrādājošām darbspējīgām personām ir mainīga nodarbinātības situācija (salīdzinoši īslaicīgi gadījuma vai sezonas darbi), kā rezultātā ir mainīgs to ienākuma līmenis un iespēja saņemt maznodrošinātas personas statusu. Turklāt jāņem vērā, ka maznodrošinātas personas statuss tiek piešķirts uz noteiktu laiku (šai grupai tas var tikt piešķirts arī uz trim mēnešiem). Savukārt strādājošo personu ar zemiem ienākumiem situācija nav tik mainīga, attiecīgi lielākā daļā gadījumu tās saņem maznodrošinātas personas statusu.

1.37. tabula. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstiem izlietoto līdzekļu maznodrošinātām personām salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2015.g.-2018.g. periodā

Rādītājs	Gads	Valstī kopā	Pilsētās	Novados
Izlietotie līdzekļi, EUR	2015	11 703 265	7 177 772	4 525 493
	2016	10 474 404	6 405 664	4 068 740
	2017	10 699 972	6 504 236	4 195 736
	2018	10 075 953	5 932 318	4 143 635
	Izmaiņas 2017.g.-2018.g., %	↓ 5,8	↓ 8,8	↓ 1,2
	Izmaiņas 2015.g.-2018.g., %	↓ 13,9	↓ 17,4	↓ 8,4

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

1.38. tabula. Maznodrošināto personu ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības (pabalstu) apmēra salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2015.g.-2018.g. periodā

Rādītājs	Gads	Valstī kopā	Pilsētās	Novados
Vidējais pabalstu apjoms vienai personai, EUR	2015	121,1	145,6	95,5
	2016	127,1	161	95,4
	2017	137,7	175,1	103,5
	2018	134,8	163,7	107,6
Vidējā pabalstu lieluma vienai personai izmaiņas 2017.g.-2018.g., EUR		↓ 2,9	↓ 11,4	↑ 4,1
Vidējā pabalstu lieluma vienai personai izmaiņas 2017.g.-2018.g., %		↓ 2,1	↓ 6,5	↑ 4,0
Vidējā pabalstu lieluma vienai personai izmaiņas 2015.g.-2018.g., EUR		↑ 13,7	↑ 18,1	↑ 12,1
Vidējā pabalstu lieluma vienai personai izmaiņas 2015.g.-2018.g., %		↑ 11,3	↑ 12,4	↑ 12,7

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Ienākumu testēto pašvaldības sociālās palīdzības pabalstu saņēmēju raksturojums pēc ienākumu līmeņa uz vienu ģimenes locekli mēnesī.

Izlietoto naudas līdzekļu apjoms maznodrošināto personu atbalstam periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam ir pakāpeniski samazinājies par 13,9% valstī kopumā, par 17,4% deviņu lielo pilsētu pašvaldībās un par 8,4% novadu pašvaldībās (sk. 1.37. tabulu). Savukārt, salīdzinot 2017. gadu ar 2018. gadu, redzams, ka valstī kopumā izlietoto līdzekļu apmērs maznodrošināto personu atbalstam bija samazinājies par 5,8% (2017. gadā attiecībā pret 2016. gadu ir bija izlietoto līdzekļu pieaugums

par 2,2%), kamēr atbalstāmo personu skaits valstī kopumā saruka mazākā apmērā – par 3,8% (sk. 1.36. tabulu). Attiecīgi bija notikušas izmaiņas arī sniegtā atbalsta (pabalstu veidā) apmērā vienai personai (sk. 1.38. tabulu).

Vidējā pabalsta lielums periodā no 2017. gada līdz 2018. gadam valstī bija samazinājies par 2,9 EUR jeb par 2,1% (2017. gadā attiecībā pret 2016. gadu bija pieaugums par 10 EUR jeb 7,9%), pilsētās tas ir sarucis par 11,4 EUR jeb 6,5% (2017. gadā bija pieaugums par 14,1 EUR jeb 8,8%). Atšķirīga rakstura izmaiņas ir notikušas novadu pašvaldībās, kur vidējā atbalsta apmērs no 103,5 EUR ir palielinājies par 4,1 EUR jeb par 4% (2017. gadā bija pieaugums attiecībā pret 2016. gadu par 8,1 EUR jeb 8,5%).

Vidējā maznodrošinātas personas atbalstam izlietoto līdzekļu summa valstī uz vienu personu kopējā aplūkotajā periodā (2015.g. – 2018.g.) ir pieaugusi par 13,7 EUR (sk. 1.38. tabulu). Pilsētu pašvaldībās šī rādītāja lielums ir 18,1 EUR, novadu pašvaldībās – 12,1 EUR. Izsakot notikušās atbalsta apmēra izmaiņas īpatsvara izteiksmē, redzams, ka kopējās atbalsta apmēra izmaiņas pilsētās un novados aplūkotajā periodā izlīdzinājās. Proti, laikā no 2015. gada līdz 2018. gadam lielo pilsētu pašvaldībās atbalsta apmērs uz vienu maznodrošināto personu gadā bija pieaudzis par 12,4%, novadu pašvaldībās – par 12,7%. Neraugoties uz to, absolūtajos skaitļos atšķirības joprojām saglabājās vērā ņemamas – pilsētās maznodrošināto personu vidējā atbalsta apmērs gadā bija 1,5 reizes lielāks (163,7 EUR) kā novados (107,6 EUR).

1.3.7. Dzīvokļa pabalsta saņēmēji

Mājokļa (dzīvokļa) pabalsts līdzās GMI pabalstam ir pamata sociālās palīdzības pabalsts, kas tiek izmaksāts no pašvaldības budžeta līdzekļiem. 2018. gadā nosacījumus, pēc kuriem pašvaldības bija tiesīgas noteikt to personu loku, kuras ir tiesīgas saņemt palīdzību dzīvojamo telpu jautājumu risināšanā, kā arī kārtību, kādā šī palīdzība tiek sniegta, noteica likums „Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā”¹²⁷. Likums ir spēkā arī 2021. gadā, kad stājas spēkā nozīmīgas pārmaiņas mājokļa pabalsta aprēķināšanas kārtībā. Konkrētie palīdzības veidi – atvieglojumi, to mērķa grupas un piešķiršanas kārtība - ir atrunāti pašvaldību saistošajos noteikumos. Palīdzības apmērs un tās piešķiršanas kritēriji ir ļoti atšķirīgi pašvaldībās (izvērstu analīzi par pašvaldību palīdzību dzīvokļa jautājumos sk. 2019. gadā veiktajā izvērtējumā par nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā¹²⁸). Dzīvokļa pabalstu pamatā bija tiesīgas saņemt trūcīgas ģimenes (personas) un maznodrošinātas ģimenes (personas), atsevišķās pašvaldībās noteiktas arī citas iedzīvotāju grupas (piemēram, atsevišķi

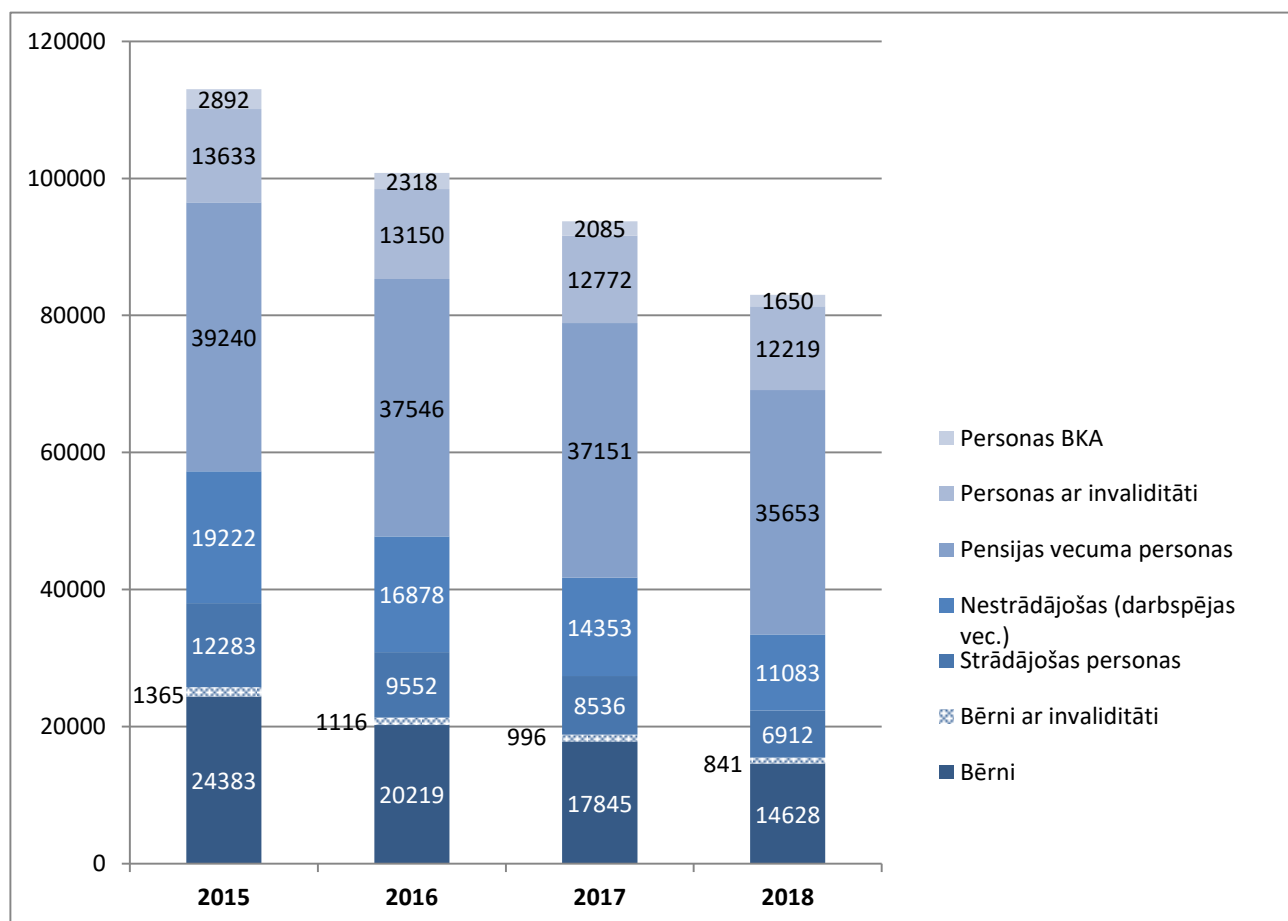
¹²⁷ Likuma 3.pantā noteikti šādi atbalsta veidi: pašvaldībai piederošās vai tās nomātās dzīvojamās telpas izīrēšana; sociālā dzīvokļa izīrēšana; nodrošināšana ar pagaidu dzīvojamo telpu; palīdzība īrētās pašvaldībai piederošās vai tās nomātās dzīvojamās telpas apmaiņā pret citu īrējamu pašvaldībai piederošu vai tās nomātu dzīvojamo telpu; pabalsta piešķiršana dzīvojamās telpas īres vai pārvaldīšanas maksas un maksas par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvojamās telpas lietošanu, segšanai; dzīvokļa pabalsta piešķiršana bērnam bārenim un bērnam, kurš palicis bez vecāku gādības; vienreizēja pabalsta piešķiršana dzīvojamās telpas vai dzīvojamās mājas remontam; vienreizēja dzīvojamās telpas atbrīvošanas pabalsta piešķiršana; dzīvojamās telpas remonts; palīdzība dzīvojamās telpas iegādei vai būvniecībai; palīdzība dzīvojamās mājas renovācijai un restaurācijai; palīdzība speciālista nodrošināšanai ar dzīvojamo telpu.

¹²⁸ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ilgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”, Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/petijumi/0-sociala-ieklausana> (sk. 31.05.2021.)

dzīvojošas personas ar invaliditāti, atsevišķi dzīvojošas pensijas vecuma personas, daudz bērnu ģimenes), taču šādos gadījumos pabalsta saņemšanas nosacījumos tiek noteikts konkrēts personas ienākumu līmenis. Jāpiebilst, ka atsevišķās pašvaldībās dzīvokļa pabalstu bija tiesīgas saņemt tikai trūcīgas ģimenes (personas)¹²⁹.

1.26. attēlā ir redzams, kā sadalās dzīvokļa pabalsta saņēmēji sociāli demogrāfiskajās grupās absolūtajos skaitļos, savukārt 1.27. attēlā ir redzamas šo grupu īpatsvara izmaiņas dinamiskā periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam.

1.26. attēls. Ienākumu testētā dzīvokļa pabalsta saņēmēji sadalījumā pa sociāli demogrāfiskajām grupām (2015-2018, skaits)

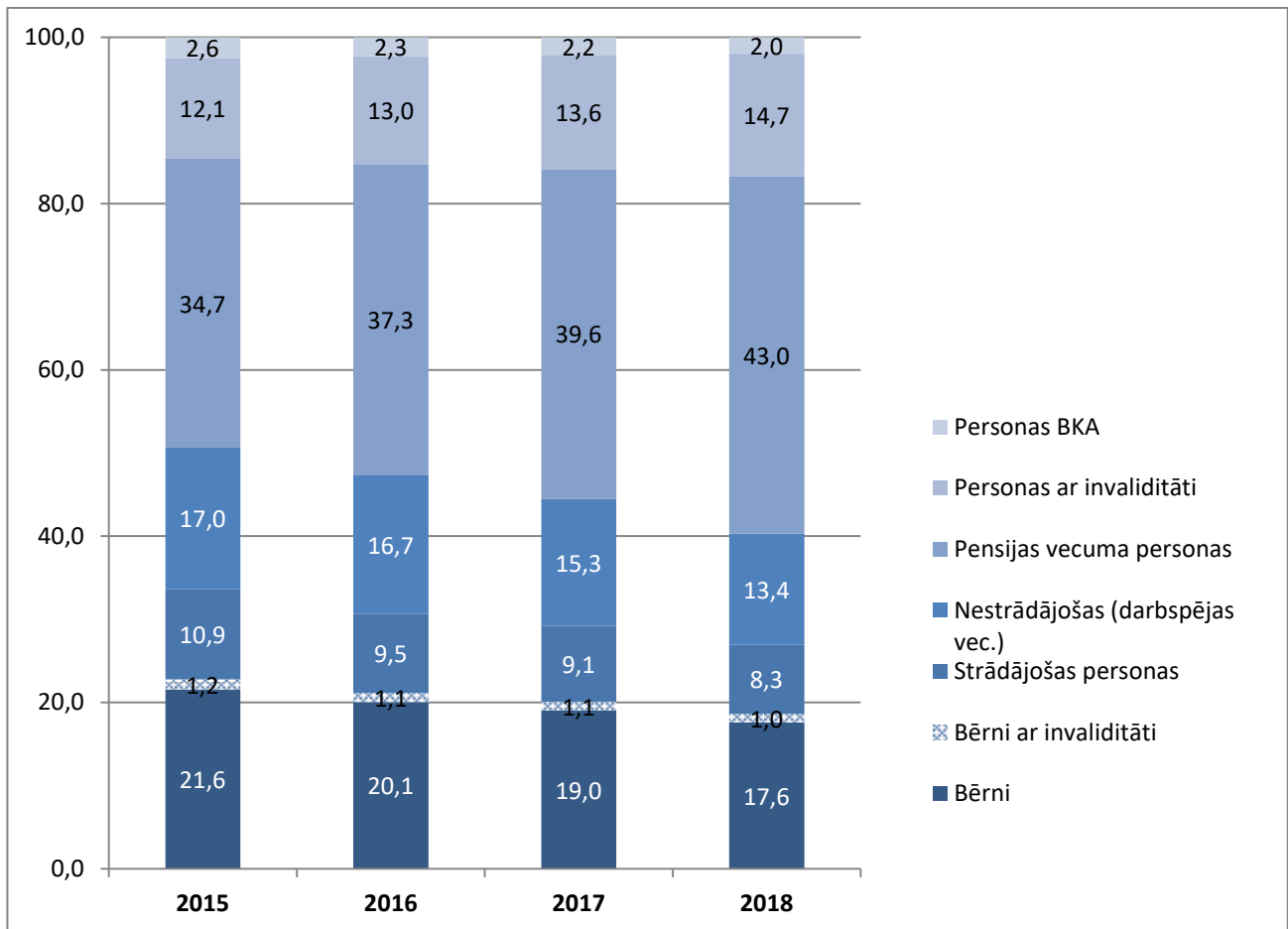
Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Dzīvokļa pabalsts.

Periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam dzīvokļa pabalstu saņēmēju skaits bija sarucis no 113 018 personām 2015. gadā (5,7% no kopējā iedzīvotāju skaita) līdz 82 986 personām 2018. gadā (4,3% no kopējā iedzīvotāju skaita). Līdz ar to kopējais ienākumu testētā **dzīvokļa pabalsta saņēmēju skaits periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam bija samazinājies par 27%**. Izvērtējumā aplūkotajā periodā kopumā ir vērojama lejupslīdoša tendence, proti, 2015. gadā attiecībā pret 2014. gadu šis samazinājums bija par 15,6%, attiecīgi 2016. gadā – par 9,4%, 2017. gadā – par 7%, 2018. gadā – par 11,5%. Tātad **2018. gadā dzīvokļa pabalstu saņēmēju skaits samazinājās lielākā apmērā nekā**

¹²⁹ Turpat, 281.-282.lpp.

iepriekšējos divos gados. Deviņos nacionālas nozīmes centros šis samazinājums ir bijis 29,1%, savukārt novadu pašvaldībās – 24,4% apmērā. Ja salīdzina izmaiņas 2018. gadā attiecībā pret 2017. gadu, tad dzīvokļa pabalsta saņēmēju skaits pilsētās ir sarucis par 10,5% un novadu pašvaldībās – par 12,3%. 2017. gadā attiecībā pret 2016. gadu šie rādītāji bija attiecīgi 9,3% un 5,1%, kas ļauj secināt, ka 2018. gadā straujāk kā iepriekšējos divos gados bija samazinājies dzīvokļa pabalstu saņēmēju skaits.

1.27. attēls. Ienākumu testētā dzīvokļa pabalsta saņēmēji sadalījumā pa mērķa grupām (2015-2018, īpatsvars % no kopējā skaita)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Dzīvokļa pabalsts.

2018. gadā, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, mainījās sociāli demogrāfisko grupu kārtība atkarībā no tās īpatsvara lieluma. Vislielākā grupa bija pensijas vecuma cilvēki, kam sekoja bērni un personas ar invaliditāti. Iepriekšējos gados trešā lielākā grupa bija nestrādājošas personas darbspējas vecumā. Turpinājumā par katras grupas īpatsvara dinamiku.

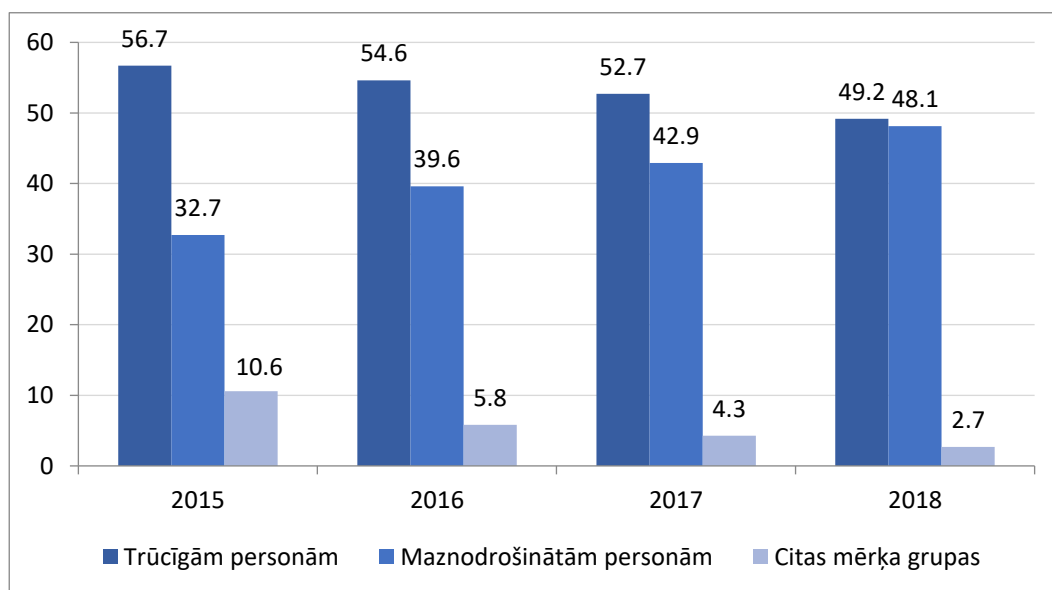
Lielāko dzīvokļa pabalsta saņēmēju daļu 2018. gadā, tāpat kā iepriekšējos gados, veidoja pensijas vecuma personas (43%). Saglabājās arī tendence šim rādītājam palielināties. 2015. gadā no visiem dzīvokļa pabalsta saņēmējiem 34,7% bija pensijas vecuma cilvēki, 2016. gadā šis mērķa grupas īpatsvars pieauga par 2.6 procentpunktiem, sasniedzot 37,3%, 2017. gadā pieaugums bija 2,3

procentpunktu apmērā, savukārt 2018. gadā tas ir bijis lielāks – par 3,4 procentpunktiem, kas absolūtajos skaitļos bija 1498 personas.

Otra lielākā grupa bija bērni, t.sk. ar invaliditāti, – 2018. gadā 18,6% no visiem dzīvokļa pabalsta saņēmējiem bija bērni (attiecībā pret 2017. gadu tas ir samazinājums par 1,5 procentpunktiem). Pozitīvi vērtējams tas, ka bērnu īpatsvaram šajā rādītājā saglabājās tendence samazināties – vidēji par 1,3 procentpunktiem gadā, ņemot vērā datus par 2015.-2018. gadu. Jāņem vērā, ka bērni nav tiešie dzīvokļa pabalsta saņēmēji, bet ir piesaistīti pieaugušajiem mājsaimniecības locekļiem, galvenokārt darbaspējas vecumā. Nestrādājošo personu darbspējīgā vecumā vidū, kas ir ceturta lielākā dzīvokļa pabalsta saņēmēju grupa (2017. gadā tā bija trešā lielākā grupa), dzīvokļa pabalstu saņēmēju īpatsvars 2018. gada laikā bija sarucis par 1,9 procentpunktiem, strādājošo īpatsvars – par 0,8 procentpunktiem.

Trešā lielākā dzīvokļa pabalsta saņēmēju grupa 2018. gadā bija personas ar invaliditāti, kuru īpatsvars veidoja 14,7%. Salīdzinājumā ar 2017. gadu tas bija palielinājies par 1,1 procentpunktu. Tas gan ir mazāks pieaugums, ja salīdzina to, kāds tas bija 2017. gadā attiecībā pret 2016 gadu (1,9 procentpunktu apmērā). **Kopējā tendence ir palielināties pensijas vecuma personu un personu ar invaliditāti īpatsvaram dzīvokļa pabalsta saņēmēju vidū un samazināties darbspējīgā vecuma un bērnu īpatsvaram.**

1.28. attēls. Trūcīgo un maznodrošināto personu īpatsvars no kopējā ienākumu testētā dzīvokļa pabalstu saņēmēju skaita (2015-2018, %)

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Dzīvokļa pabalsts.

Trūcīgo personu skaits, kuras ir saņēmušas dzīvokļa pabalstu, laikā no 2015. gada līdz 2018. gadam, bija samazinājies par 36%, savukārt maznodrošināto personu skaits, gluži pretēji, bija palielinājies par 8%. Izmaiņas šajos rādītājos laikā no 2017. gada līdz 2018. gadam bija šādas: trūcīgo personu skaits dzīvokļa pabalsta saņēmēju vidū saruka par 17%, bet maznodrošināto personu skaits pieauga par 0,7%. Kopumā 2018. gadā trūcīgo personu skaits bija samazinājies par 19% un maznodrošināto personu skaits - par 3,8%. Līdz ar to var secināt, ka izmaiņas trūcīgo personu, kas saņēma dzīvokļa

pabalstu, grupas izmaiņu dinamika 2018. gadā vairāk vai mazāk atbilda kopējām trūcīgo personu grupas lieluma izmaiņām. Attiecībā uz maznodrošinātām personām šī sakarība nav tieši novērojama. Visdrīzāk to ir ietekmējušas izmaiņas maznodrošinātas personas ienākumu līmeņa sliekšņos un pašvaldību noteiktie dzīvokļa pabalsta saņemšanas kritēriji.

1.28. attēlā ir apkopoti dati par dzīvokļa pabalsta saņēmēju **īpatsvara sadalījumu trūcīgām, maznodrošinātām personām un citām mērķa grupām** dzīvokļa pabalstu saņēmēju vidū. 2018. gadā turpinājās iepriekšējo gadu tendence pakāpeniski **samazināties trūcīgo personu īpatsvaram un pieaugt maznodrošināto personu īpatsvaram** (vidēji par 2,5 un 5,1 procentpunktiem gadā). Izvērtējumā aplūkotajā periodā (2015.g.-2018.g.) kopējais samazinājums trūcīgo personu īpatsvarā bija 7,5 procentpunkti, savukārt kopējais pieaugums maznodrošinātām personām bija divas reizes lielāks – par 15,4 procentpunkti. Šo izmaiņu nelīdzsvaroto proporciju starp trūcīgajām un maznodrošinātajām personām ietekmējušas citu mērķa grupu īpatsvara izmaiņas, kas arī arvien samazinājās kopējā dzīvokļu pabalsta saņēmēju vidū (no 10,6% 2015. gadā līdz 2,7% 2018. gadā, kopumā par 7,9 procentpunktiem).

Salīdzinot 2017. gadu un 2018. gadu, redzams, ka straujākas izmaiņas bija notikušas maznodrošināto personu grupā, tās īpatsvaram pieaugot līdz 48,1% no kopējā dzīvokļa pabalsta saņēmēju skaita un teju sasniedzot trūcīgo personu īpatsvara līmeni – 49,2%. Līdz ar to jāsecina, ka **2018. gadā gandrīz vienlīdz lielu daļu no visiem dzīvokļa pabalsta saņēmējiem veidoja trūcīgas un maznodrošinātas personas.**

Analizējot dzīvokļa pabalsta mērķim izlietoto līdzekļu apmēru, secināms, ka tas arī bija samazinājies, taču mazākā apmērā nekā pabalsta saņēmēju skaits. **Kopējais izmaksāto līdzekļu samazinājums laikā no 2015. gada līdz 2018. gadam bija 19%** (dzīvokļa pabalsta saņēmēju skaits šajā periodā samazinājās par 27%). 2018. gadā izlietoto līdzekļu apmērs samazinājās par 10%. 2017. gadā, salīdzinot ar 2016. gadu, samazinājums bija ievērojami mazāks – tikai par 0,5%. Savukārt 2016. gadā attiecībā pret 2015. gadu dzīvokļa pabalstam izlietoto līdzekļu kopējais apmērs bija samazinājies par 9,4%, vēl gadu iepriekš – par 10,2%¹³⁰. Lielo pilsētu un novadu pašvaldību salīdzinājums šajā rādītājā atklāj, ka periodā no 2015. gada līdz 2018. gadam pilsētu pašvaldības bija samazinājušas kopējos izdevumus dzīvokļa pabalstiem par 24%, novadu pašvaldības četras reizes mazākā apmērā – par 6%. **2018. gadā attiecībā pret 2017. gadu pilsētu pašvaldībās šis rādītājs bija samazinājies par 12%** (2017. gadā samazinājums bija būtiski mazāka apmēra – par 2,1%), **novadu pašvaldībās - par 6%** (2017. gadā novados bija izlietoto līdzekļu pieaugums par 3%).

Līdz 2018. gadam kopējā tendence bija samazināties izlietoto līdzekļu apmēram dzīvokļa pabalstam trūcīgām personām (2015. gadā šai mērķa grupai tika izlietoti 56,7% no kopējiem izlietotajiem līdzekļiem, 2016. gadā – 54,6%, 2017. gadā – 53,8%), 2018. gadā izlietoto līdzekļu īpatsvars trūcīgām personām saglabājās 2017. gada līmenī un veidoja 53,9% no kopējiem dzīvokļa pabalsta līdzekļiem. Maznodrošinātām personām laikā no 2015. gada līdz 2018. gadam izlietoto līdzekļu apmērs dzīvokļa

¹³⁰ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ilgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”, Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/petijumi/0-sociala-ieklausana> (sk. 31.05.2021.)

pabalsta mērķiem ik gadu kļuva arvien lielāks – no 5,7 miljoniem 2015. gadā līdz 6,5 miljoniem 2017. gadā. 2018. gadā tendence bija mainījusies pretējā virzienā, samazinoties šim rādītājam par 4,6% un veidojot kopējo summu 6,2 miljonu apmērā. Tātad 2015. gadā maznodrošinātajām personām piešķirto dzīvokļa pabalstu apmērs veidoja 32,7% no kopējiem dzīvokļa pabalsta līdzekļiem, 2016. gadā – 39,6%, 2017. gadā – 39,6%, 2018. gadā – 42%.

1.39. tabula. Ienākumu testētam dzīvokļa pabalstam izlietotie līdzekļi naudā un natūrā (2015-2018)

Rādītājs	2015		2016		2017		2018	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
Izlietotie līdzekļi dzīvokļa pabalsta izmaksai kopā , EUR	18 390 069	100	16 656 819	100	16 570 182	100	14 893 731	100
Izlietotie līdzekļi naudā , EUR	7 143 464	42	6 275 156	38	5 867 684	35	5 310 613	36
Izlietotie līdzekļi natūrā , EUR	11 246 605	58	10 381 663	62	10 702 498	65	9 583 118	64

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Dzīvokļa pabalsts.

Dzīvokļa pabalstam atvēlētie līdzekļi tiek dalīti divās kategorijās – naudā un natūrā izlietotie līdzekļi (LM oficiālajā statistikā par dzīvokļa pabalstiem netiek precizēti natūrā izlietotie līdzekļi; arī natūrā sniegtā palīdzība, piemēram, kurināmā nodrošinājums, tiek uzskaitīta naudas izteiksmē). Sadalījums starp līdzekļu izlietojumu naudā un natūrā ilgstoši saglabājies proporcionāli vienmērīgs – apmēram divas trešdaļas līdzekļu tiek izlietoti natūrā un viena trešdaļa – naudā (sk. 1.39. tabulu). Naudā izlietoto līdzekļu īpatsvars laikā no 2015. gada līdz 2018. gadam ir ar pastāvīgu tendenci samazināties. Šajā periodā kopumā tas sarucis par 26% naudas izteiksmē un par 15% natūrā. 2018. gadā, salīdzinot ar 2017. gadu, naudā izlietoto līdzekļu apmērs dzīvokļa pabalstam bija samazinājies par 9% (gadu iepriekš par 7%), izlietotie līdzekļi natūrā gada laikā samazinājās par 10% (gadu iepriekš gluži otrādi – bija izlietoto līdzekļu pieaugums par 3%).

1.40. tabula. Vidējā ienākumu testētā dzīvokļa pabalsta (naudā un natūrā) apmēra salīdzinājums starp lielo pilsētu un novadu pašvaldībām 2015.g.-2018.g. periodā

Gads	Valstī kopā	Izmaiņas pret iepriekšējo gadu		Pilsētās	Izmaiņas pret iepriekšējo gadu		Novados	Izmaiņas pret iepriekšējo gadu	
		EUR	%		EUR	%		EUR	%
2015	162,7	↑ 9,8	↑ 6,4	250,4	↑ 9,8	↑ 4,1	88,2	↑ 11,2	↑ 14,5
2016	165,3	↑ 2,6	↑ 1,6	251,8	↑ 1,4	↑ 0,6	94,5	↑ 6,3	↑ 7,1
2017	176,7	↑ 11,4	↑ 6,9	271,9	↑ 20,1	↑ 8	102,2	↑ 7,7	↑ 8,1
2018	179,5	↑ 2,8	↑ 1,6	267,5	↓ 4,4	↓ 1,6	109,3	↑ 7,1	↑ 6,9

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Dzīvokļa pabalsts.

1.40. tabulā ir atspoguļoti dati par vidējā ienākumu testētā dzīvokļa pabalsta (naudā un natūrā) apmēra gadā uz vienu personu dinamiku, t.sk. lielo pilsētu un novadu pašvaldību griezumā. Periodā no 2015.gada līdz 2018. gadam vidējais pabalsts ir palielinājies par 16,8 EUR jeb 10,3%. Straujāks pieaugums bijis 2017. gadā – par 6,9%, 2018. gadā – par 1,6%. 2018. gads iezīmējas ar izmaiņām vidējā dzīvokļa pabalsta apmērā lielo pilsētu pašvaldībās, kurās tas pirmo reizi visā aptvertajā periodā bija sarucis par 1,6% jeb 4,4 EUR (visus iepriekšējos gadus tas pakāpeniski pieauga, vidēji par 4,2% gadā). Raugoties dinamikā, var novērot, ka 2018. gadā pilsētu pašvaldībās izlīdzinājās dzīvokļa pabalsta lieluma izmaiņu apmērs, jo 2017. gadā bija straujš tā pieaugums – par 20,1 EUR jeb 8%. Novadu pašvaldībās arī 2018. gadā saglabājās iepriekšējo gadu tendence pakāpeniski pieaugt vidējā dzīvokļa pabalsta apmēram no 88,2 EUR 2015. gadā līdz 109,3 EUR 2018. gadā, kas kopumā bija pieaugums 24% apmērā, 2018. gadā vidējais dzīvokļa pabalsta apmērs novados palielinājās par 7%. Salīdzinot šī pabalsta izmaiņas naudas izteiksmē, var secināt, ka pilsētu pašvaldībās četru gadu periodā vidējais tā pieaugums ir 9 EUR gadā, savukārt novadu pašvaldībās – 8 EUR gadā uz vienu personu.

1.41. tabula. Ienākumu testētam dzīvokļa pabalstam atvēlēto līdzekļu sadalījums pēc izdevumu mērķa (2015-2018)

Rādītājs	2015		2016		2017		2018	
	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%
Īres un komunālajiem maksājumiem	13 613 480	74,0	12 398 271	74,4	12 305 371	74,3	10 228 794	68,7
Kurināmā iegādei	4 701 644	25,6	4 168 503	25,0	4 146 696	25,0	3 793 418	25,5
Citi izdevumi	74 945	0,4	90 045	0,5	118 115	0,7	871 518	5,9
Kopā	18 390 069	100	16 656 819	100	16 570 182	100	14 893 731	100

Avots: LM, Oficiālā statistika sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības jomā. Dzīvokļa pabalsts.

Lielākā daļa dzīvokļa pabalstam atvēlēto līdzekļu 2018. gadā joprojām tika tērēti **īres un komunālo maksājumu segšanai** – 68,7%, attiecīgi kurināmā iegādei – 25,5%, citiem izdevumiem – 5,9% (sk. 1.41. tabulu). Kaut arī dzīvokļa pabalstam atvēlēto līdzekļu sadalījuma pēc izdevumu mērķa kopējā tendence saglabājās līdzīga kā iepriekšējos trīs gados, 2018. gadā bija izmaiņas katras izdevumu grupas apmērā. Proti, par 5,6 procentpunktiem samazinājās izdevumu apmērs īres un komunālajiem maksājumiem, vienlaikus par 5,2 procentpunktiem pieauga izdevumu kategorijas “citi izdevumi” apmērs. Kurināmā iegādei atvēlēto līdzekļu īpatsvars saglabājās iepriekšējo gadu apmērā. Salīdzinot šos rādītājus ar izlietoto līdzekļu sadalījumu naudā (36%) un natūrā (64%), tāpat kā iepriekšējos gados jāsecina, ka daļa naudas līdzekļu par īri un komunālajiem maksājumiem tiek attiecināti uz palīdzības sniegšanu natūrā.

1.3.8. Sociālo atstumtību raksturojošie rādītāji

Sociālā atstumtība, nabadzība un materiālā nenodrošinātība ES mērogā tiek apskatīta vairākās dimensijās, t.sk., tiek aplūkoti tādi materiālās nenodrošinātības rādītāji, ko veido ekonomiskās spriedzes un ilglietošanas preču pieejamības rādītāji, kā arī atsevišķi ekonomiskās spriedzes rādītāji un ilglietošanas preču rādītāji, mājokļa, vides dimensijas. Turpinājumā sociālās atstumtības

raksturošanai materiālā (ne tikai iepriekš aplūkotajā monetārajā) izpratnē, izmantoti divi CSP apkopotie rādītāji – materiālās nenodrošinātības rādītājs un ekonomiskās spriedzes rādītājs, kuri ir būtiski tāpēc, ka ietverti stratēģijas “Eiropa 2020” sociālās atstumtības mērķos.

Materiālā nenodrošinātība

Materiālās nenodrošinātības rādītājs raksturo iemeslu kopumu, kas mājsaimniecībai liedz pieeju noteiktiem materiāliem labumiem. Šie iemesli ir naudas trūkums, neapmierinoši mājokļa apstākļi un piespiedu atteikšanās izmantot ilglietošanas sadzīves priekšmetus. Dati tiek vākti, lai papildus monetārajiem un ienākumu nevienlīdzības indikatoriem varētu vispusīgāk un plašāk novērtēt nabadzību un sociālo atstumtību. Materiālās nenodrošinātības rādītājus var aplūkot kā mājsaimniecību, tā arī tajās dzīvojošo personu līmenī. Lai uzlabotu datu salīdzināmību ar citām ES dalībvalstīm un Eurostat publicētajiem datiem, dati tiek publicēti arī personu līmenī atbilstoši Eurostat metodoloģijai. Materiālās nenodrošinātības dati, tāpat kā lielākā daļa nabadzības un ienākumu līmeņa rādītāji, tiek iegūti EU-SILC apsekojumā. No šī rādītāja, savukārt, ir aprēķināts **materiālās nenodrošinātības indekss**, kas raksturo personu īpatsvaru, kurām piemīt vismaz trīs no šādām materiālās nenodrošinātības pazīmēm, proti, finansiālu iespēju trūkums neļauj:

- segt komunālos maksājumus, īri vai atmaksāt kredītu;
- finansiāli atļauties uzturēt mājokli siltu;
- segt pēkšņus, neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem (2015. gadā to apmērs tika noteikts 235 EUR, 2016. gadā – 260 EUR, 2017. gads – 290 EUR, 2018. gads – 320 EUR);
- ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis katru otro dienu;
- katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām;
- lietot savām vajadzībām vieglo auto;
- veļas mazgājamo mašīnu;
- krāsu televizoru;
- telefonu.¹³¹

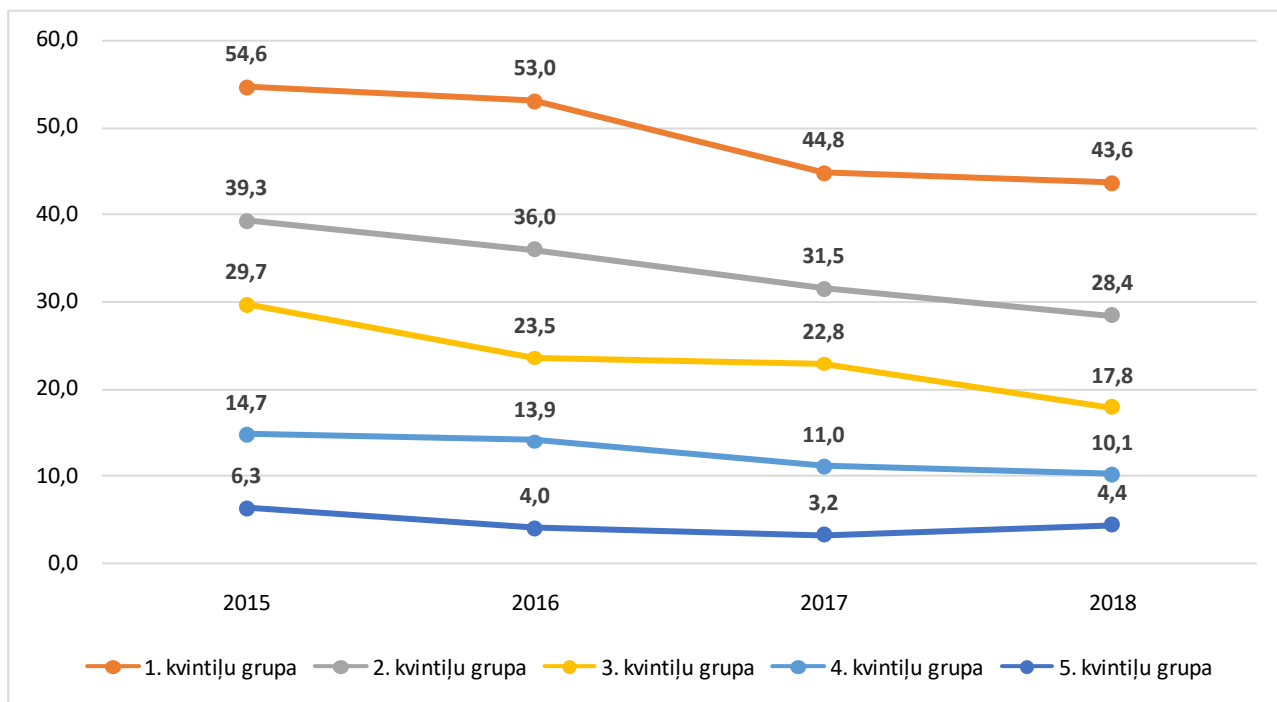
Sociālās atstumtības rādītājiem ir vērojama tendence samazināties, tas ir redzams, skatoties datus par dažādiem indeksiem dažādos griezumos. Kopumā materiālai nenodrošinātībai 2015. gadā bija pakļauti 29,7%, 2016. gadā – 26,4%, 2017. gadā 23%, bet 2018. gadā 21% Latvijas iedzīvotāju¹³². Salīdzinot 2018. un 2017. gadu redzams kritums par 2 procentpunktiem, bet ņemot vērā visu periodu no 2015. gada, redzams kritums par 8,7%. Analizējot datus sadalījumā pa ienākumu kvintiļu grupām, secināms, ka iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss no 2015. līdz 2017. gadam ir samazinājies visās ienākumu kvintiļu grupās, **bet 2018. gadā šī tendence turpinās 1., 2., 3., un 4. kvintiļu grupā, savukārt 5. kvintiļu grupā vērojams indeksa pieaugums par 1,2 procentpunktiem.** 2018. gadā attiecīgi materiālās nenodrošinātības indekss 1. kvintiļu grupā bija 43,6% (salīdzinot ar 2017. gadu, kritums par 1,2 procentpunktiem), 2. kvintiļu grupā – 28,4% (salīdzinot ar 2017. gadu, kritums par 3,1 procentpunktu), 3. kvintiļu grupā – 17,8% (salīdzinot ar 2017. gadu, kritums par 5 procentpunktu, kas ir straujākais kritums Izvērtējuma periodā (2017. – 2018. gads), 4. kvintiļu grupā – 10,1% (salīdzinot ar 2017. gadu, kritums par 0,9 procentpunktu), bet 5. kvintiļu grupā – 4,4%. (sk. 1.29. attēlu).

¹³¹ CSP, Terminu skaidrojums, “Materiālās nenodrošinātības indekss”.

¹³² CSP, “NNN130. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss (%) - Rādītāji un Laika periods”.

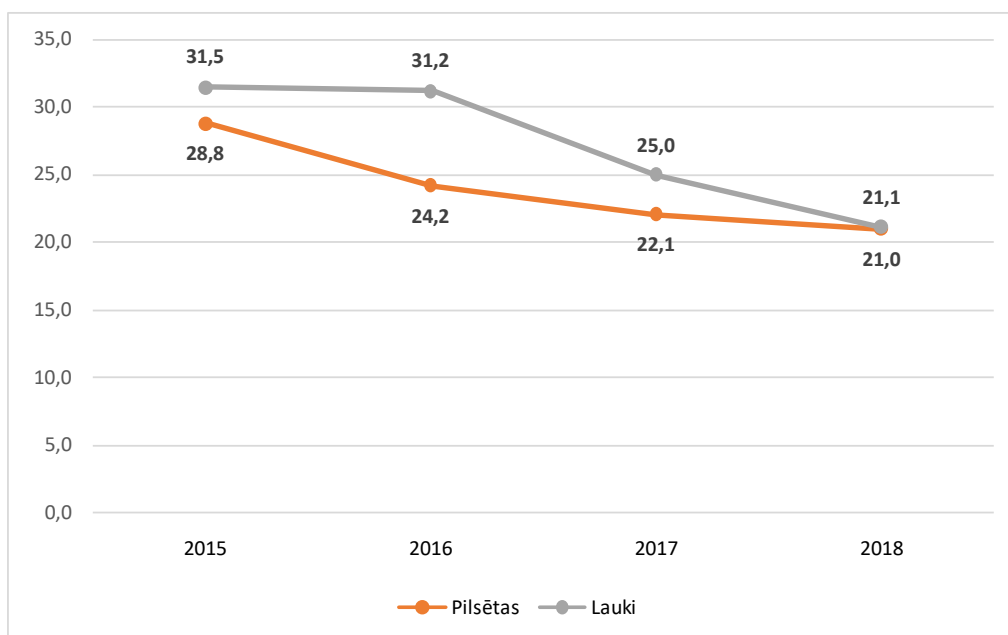
Skatoties ilgākā laika posmā (2015.-2018. gads) redzams, ka lielākais materiālās nenodrošinātības indeksa samazinājums bijis 3. kvintiļu grupā, kur tas samazinājies no 29,7% 2015. gadā uz 17,8% 2018. gadā jeb par 11,9 procentpunktiem.

1.29. attēls. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss kvintiļu grupās (2015-2018, %)

Avots: CSP, “NNN130. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss (%) - Rādītāji un Laika periods”.

1.30. attēls. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss laukos un pilsētās (2015-2018, %)

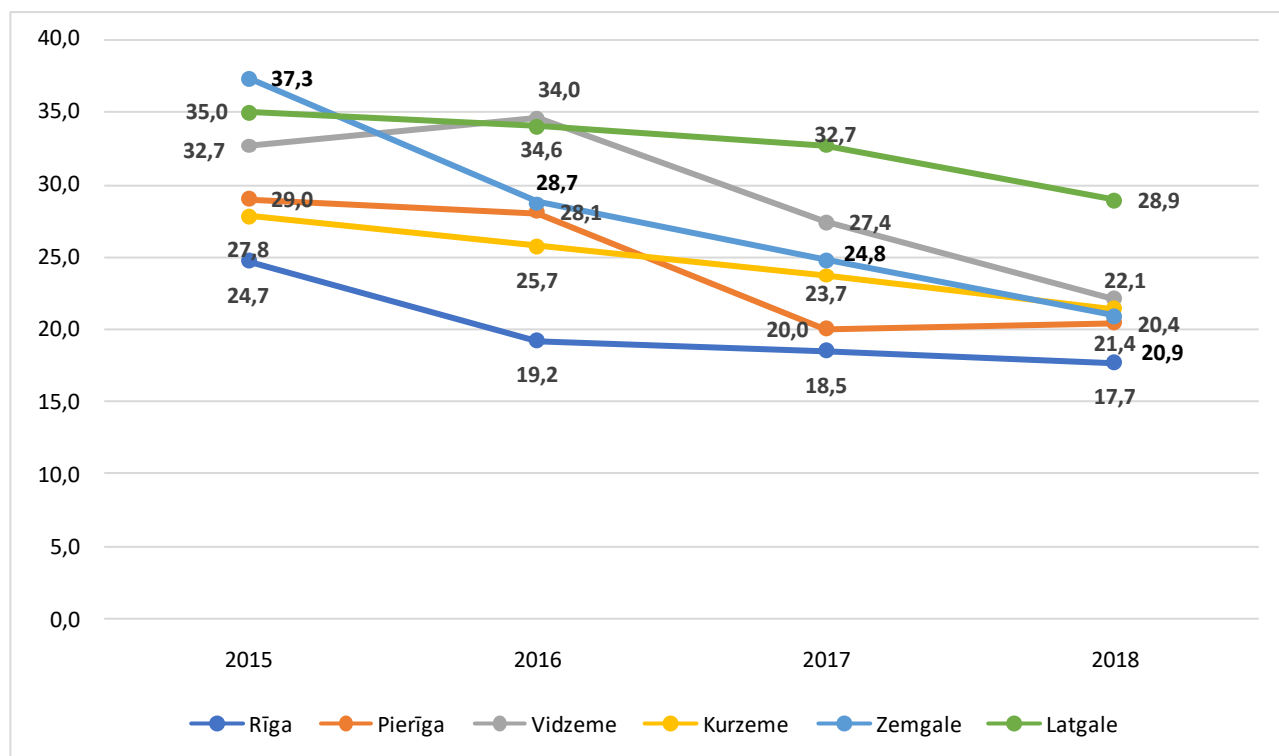

Avots: CSP, “NNN130. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss (%) - Rādītāji un Laika periods”.

Augstāks materiālās nenodrošinātības indekss vērojams **lauku reģionos**, kur 2018. gadā tas bija 21,1%, savukārt pilsētās tas bija par 1,1 procentpunktu zemāks – 21% (sk. 1.30. attēlu). Salīdzinot 2018. gada rādītājus ar 2017. gada rādītājiem, redzams, ka gan laukos, gan pilsētās noticis rādītāja kritums (laukos par 3,9 procentpunktiem, pilsētās par 1,1 procentpunktu).

Reģionu griezumā redzams, ka **augstākais materiālās nenodrošinātības indekss joprojām ir Latgales reģionā**, kur 2018. gada tas ir 28,9%, kas, salīdzinot ar 2017. gadu, ir kritums par 3,8 procentpunktiem. Zemākais materiālās nenodrošinātības indekss vērojams Rīgā – 17,7%, kas, salīdzinot ar 2017. gadu ir kritums par 0,8 procentpunktiem (sk. 1.31. attēlu). Straujākais materiālās nenodrošinātības indeksa kritums Izvērtējuma periodā novērots Vidzemē – 5,3 procentpunkti, savukārt lēnākais vērojams Pierīgā, vērojams rādītāja pieaugums par 0,4 procentpunktiem. Zemgalē un Latgalē materiālās nenodrošinātības indekss krities par attiecīgi 3,9 un 3,8 procentpunktiem. Skatoties plašākā dinamikā, no 2015. gada līdz 2018. gadam straujākais kritums bijis Kurzemes reģionā – 16,4 procentpunkti, bet Pierīgā šis kritums bijis 10,6 procentpunkti.

1.31. attēls. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss reģionos (2015-2018, %)

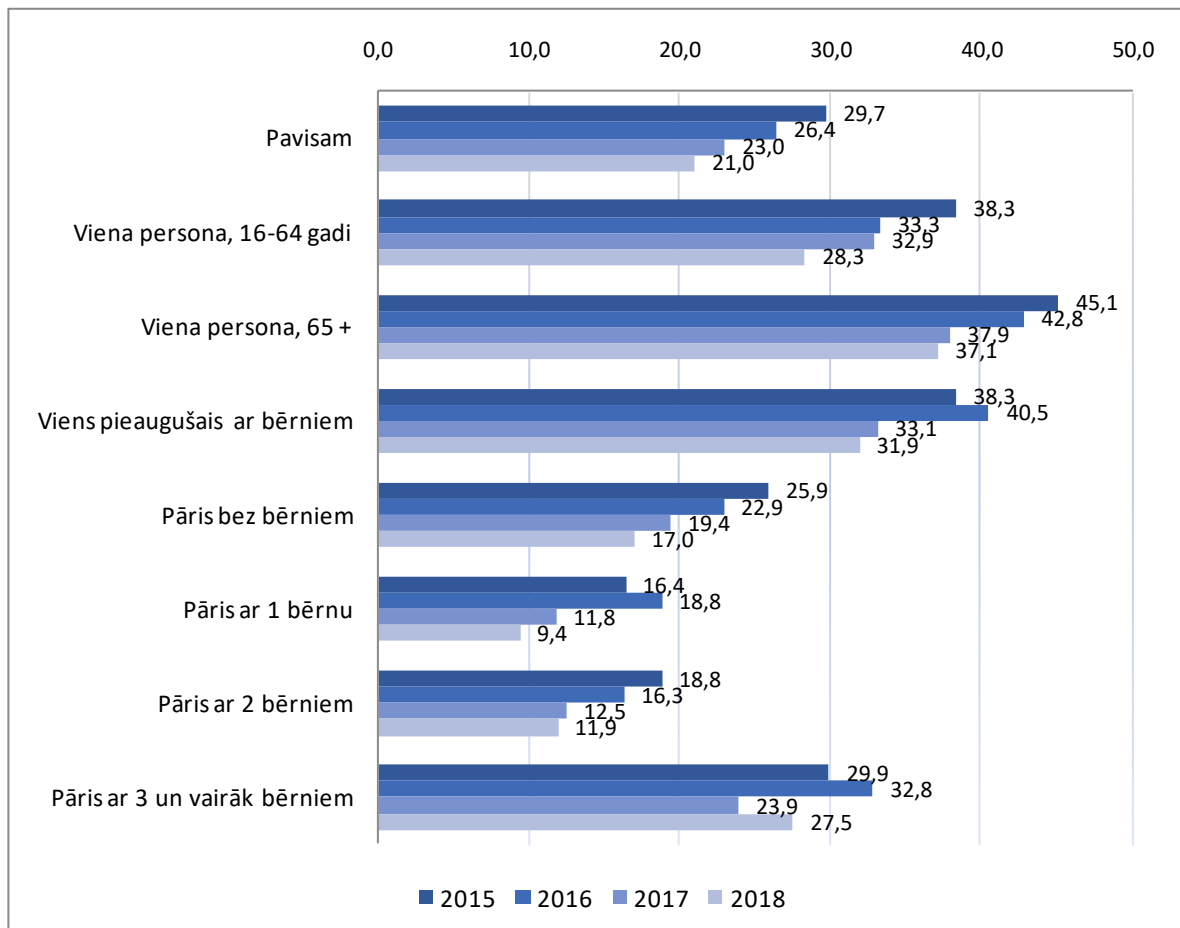

Avots: CSP, “NNN130. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss (%) - Rādītāji un Laika periods”.

Mājsaimniecību griezumā (sk. 1.32. attēlu) **augstākās materiālās nenodrošinātības indeksa vērtības ir mājsaimniecībām, kurās dzīvo viens cilvēks vecumā no 65 gadiem, viena pieaugušā ar bērniem un mājsaimniecībām, kurās dzīvo viena persona vecumā no 16 – 64 gadiem.** Šis rādītājs katrā no mājsaimniecību tipiem 2018. gadā bija attiecīgi 37,1%, 31,9% un 28,3%. Materiālās nenodrošinātības indekss ir zemāks mājsaimniecībām, kurās ir pāris ar vienu bērnu (2018. gadā – 9,4%), un mājsaimniecībās, kur ir pāris ar diviem bērniem (2018. gadā – 11,9%). Straujākais materiālās nenodrošinātības indeksa kritums vērojams mājsaimniecībās, kurās ir viena persona vecumā no 16-64 gadiem – laika posmā no 2017. gada līdz 2018. gadam tas ir krities par 4,6

procentpunktiem, savukārt mājsaimniecībā, kurā ir pāris ar trīs un vairāk bērniem Izvērtējuma periodā novērots rādītāja pieaugums par 3,6 procentpunktiem (2017. gada rādītājs – 29,%, 2018. gada – 27,5%).

1.32. attēls. Iedzīvotāju (mājsaimniecību) materiālās nenodrošinātības indekss mājsaimniecību tipu griezumā (2015-2018, %)

Avots: CSP, “NNN130. Iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss (%) - Rādītāji un Laika periods”.

Analizējot materiālās nenodrošinātības rādītāju pēc **izglītības līmeņa** pazīmes, var konstatēt, ka **vairāk materiālajai nenodrošinātībai ir pakļauti bērni vecumā līdz 17 gadiem, kuru vecākiem ir pamatskolas izglītība**. Šajā grupā materiālās nenodrošinātības indekss 2017. gadā bija 53,3%, bet 2018. gadā, salīdzinot ar 2017. gadu, tas nokritās par 0,3 procentpunktiem un ir 53%. Raugoties ilgākā laika perspektīvā, jānorāda, ka šī rādītāja samazinājums kopš 2014.gada ir krasāks – 17,6 procentpunkti. Izvērtējuma periodā lielākais samazinājums materiālajam nenodrošinātības indeksam bijis personām ar pamatzglītību, kuras vecākas par 18 gadiem, Izvērtējuma periodā tas samazinājies par 2,9 procentpunktiem un 2018. gadā ir 38,7%. Personām ar augstāko izglītību šis indeksa rādītājs gan 2017., gan 2018. gadā saglabājies vienāds – 10,5%, savukārt bērniem vecumā līdz 17 gadiem, kuru vecākiem ir vidējā izglītība, šis rādītājs pieaudzis par 0,9 procentpunktiem un sasniedzis 27,6%, skatoties izglītības griezumā, šis ir vienīgais konstatētais rādītāju pieaugums.

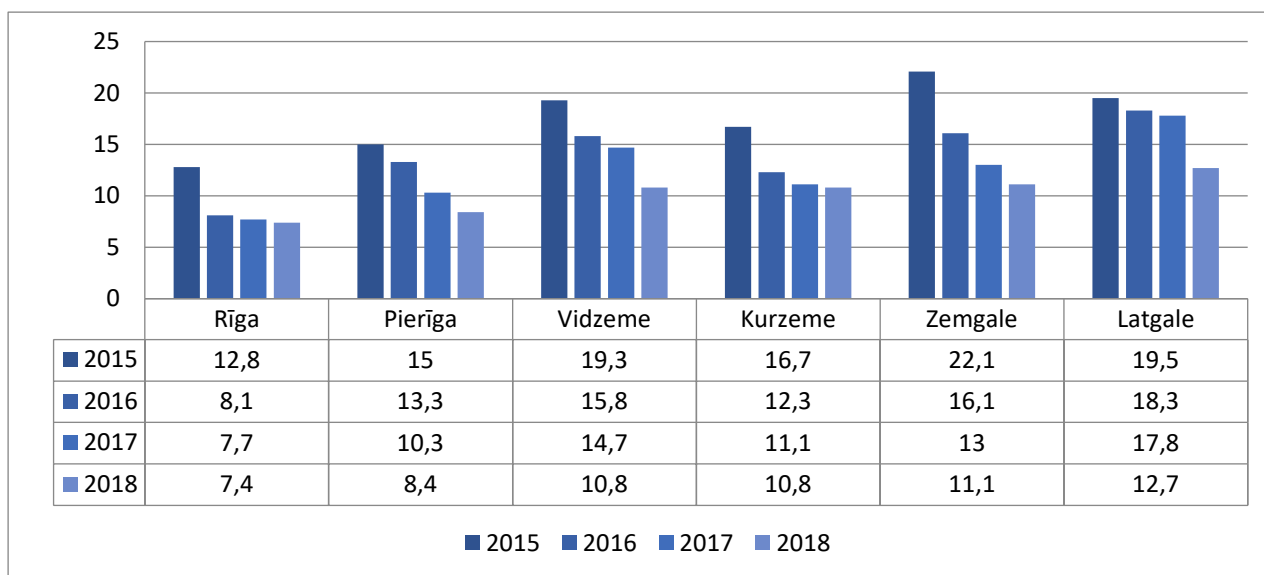
Dziļa materiālā nenodrošinātība

Dziļa materiālā nenodrošinātība raksturo personas, kurām piemīt vismaz četras no šādām materiālās nenodrošinātības pazīmēm, proti, finansiālu iespēju trūkums:

- segt komunālos maksājumus, īri vai atmaksāt kredītu;
- finansiāli atļauties uzturēt mājokli siltu;
- segt pēkšņus, neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem;
- ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis katru otro dienu;
- katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām;
- lietot savām vajadzībām vieglo auto;
- veļas mazgājamo mašīnu;
- krāsu televizoru;
- telefonu.¹³³

Dziļai materiālai nenodrošinātībai 2018. gadā bija pakļauti 9,5% iedzīvotāju, bet 2017. gadā tādu bija 11,3%, kas nozīmē, ka Izvērtējuma periodā redzams dziļās materiālās nenodrošinātības kritums par 1,8 procentpunktiem¹³⁴.

1.33. attēls. Iedzīvotāju dziļās materiālās nenodrošinātības indekss reģionu griezumā (2015-2018, %)

Avots: CSP, “NNN140. Iedzīvotāju dziļa materiālā nenodrošinātība (%) - Rādītāji un Laika periods”.

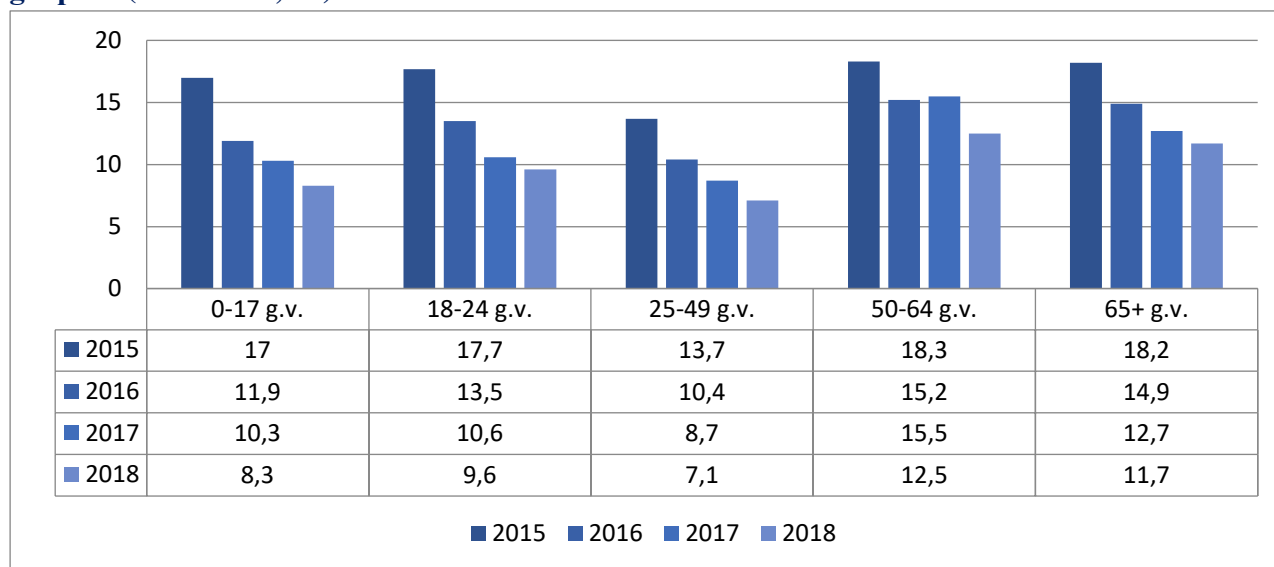
Reģionu griezumā (sk. 1.33. attēlu) augstākā dziļās materiālās nenodrošinātības indeksa vērtība 2018. gadā bija Latgales reģionā (12,7%), pēc tam Zemgales reģionā (11,1%). Tāpat kā vidēji valstī, reģionu griezumā vērojams dziļās materiālās nenodrošinātības indeksa vērtības samazinājums: straujākais novērots Latgales reģionā (par 5,1 procentpunktu) un Vidzemē (par 3,9 procentpunktiem). Vislēnākais samazinājums noticis Rīgas reģionā – par 0,3 procentpunktiem, kas ir likumsakarīgi kā turīgākajam Latvijas reģionam ar zemāko dziļās materiālās nenodrošinātības rādītāju – 7,4%.

¹³³ CSP, Terminu skaidrojums, “Dziļa materiālā nenodrošinātība”

¹³⁴ CSP, “NNN140. Iedzīvotāju dziļa materiālā nenodrošinātība (%) - Rādītāji un Laika periods”.

Salīdzinot materiālās nenodrošinātības sadalījumu starp **pilsētām un laukiem**, redzama tendence izlīdzināties iedzīvotāju īpatsvaram, kuri pakļauti dziļai materiālai nenodrošinātībai pēc dzīves vietas atrašanās pazīmes. Izvērtējuma perioda starpība starp pilsētu un lauku dziļās materiālās nenodrošinātības rādītājiem samazinās, tā 2017. gadā šī rādītāja vērtības pilsētās bija 10,7%, bet laukos 12,6%, (starpība – 1,9 procentpunkti). 2018. gadā, starpība sazinājusies vēl vairāk (par 1,7 procentpunktiem), jo laukos šis rādītājs ir 10,7%, bet pilsētās 9%¹³⁵.

1.34. attēls. Iedzīvotāju dziļās materiālās nenodrošinātības indekss sadalījumā pa vecuma grupām (2015-2018, %)

Avots: CSP, “NNN140. Iedzīvotāju dziļā materiālā nenodrošinātība (%) - Rādītāji un Laika periods”.

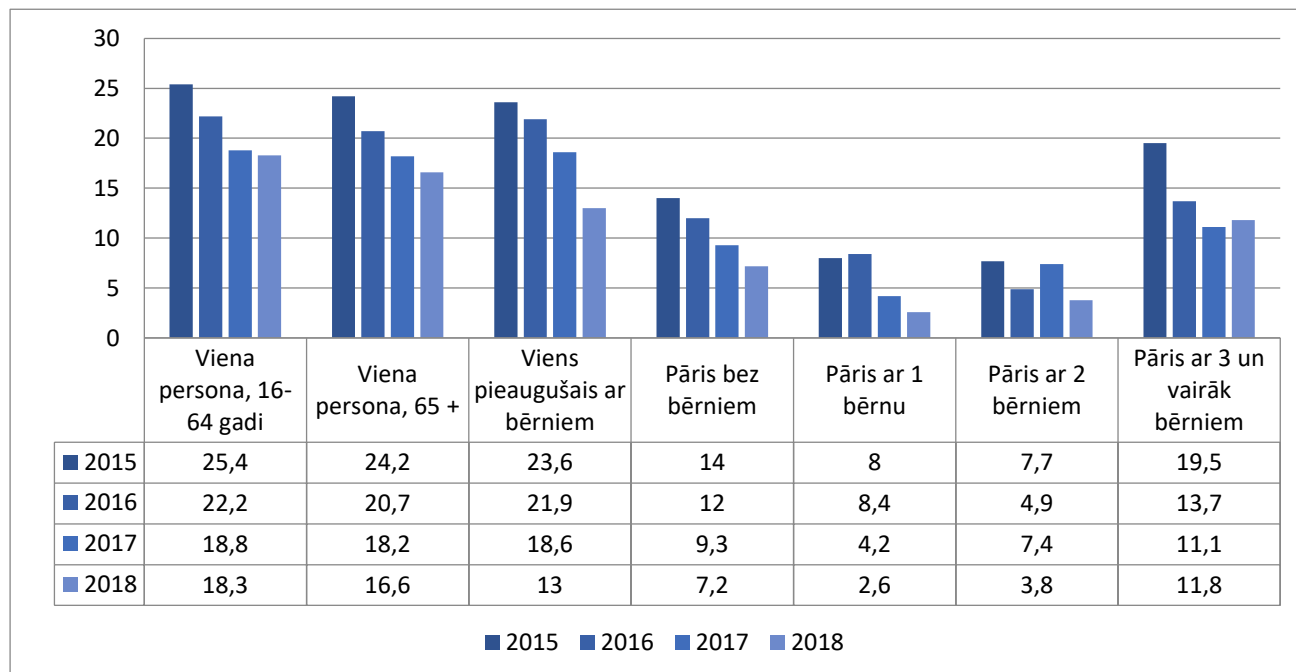
Dziļās materiālās nenodrošinātības indeksa analīze sadalījumā pa **vecuma grupām** atklāj, ka konstanti viszemākais tas ir vecuma grupā no 25 līdz 49 gadiem (sk. 1.34. attēlu). Izvērtējuma periodā (2017.g.-2018.g.) visās vecuma grupās, vērojams indeksa samazinājums – vislielākais – par 3 procentpunktiem vecuma grupā, kurā ietilpa iedzīvotāji vecumā no 50 – 64 gadiem. Otrs lielākais indeksa samazinājums bija vecuma grupā, kurā ir iedzīvotāji vecumā līdz 17 gadiem, kur indekss samazinājies par 2 procentpunktiem. Kopējā aina rāda, ka zemākas šī rādītāja vērtības 2018. gadā ir divās vecuma grupās – 0 līdz 17 gadi (8,3%) un 25 līdz 49 gadi (7,1%). Attiecīgi augstākas tās ir vecuma grupās virs 50 – 64 gadiem (12,5%), kā arī vecuma grupā no 65 gadiem – 11,7%.

Mājsaimniecību grupas, kuras ir vislielākā mērā pakļautas dziļai materiālai nenodrošinātībai, ir trīs: **vienas personas mājsaimniecības vecumā no 16 līdz 64 gadiem** (2018. gadā – 18,3%), **atsevišķi dzīvojoši seniori vecumā no 65 gadiem** (2018. gadā – 16,6%) un **viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecības** (2018. gadā – 13%) (sk. 1.35. attēlu). Šīm trīs grupām raksturīga arī citu nabadzības un sociālās atstumtības rādītāju augstākas vērtības. Tā kā nabadzības riska indekss ir būtiski augstāks 50 līdz 64 gadu vecumā, tad var secināt, ka arī dziļai materiālai nenodrošinātībai lielākā mērā ir pakļautas tieši šīs vecuma apakšgrupas atsevišķi dzīvojošās personas. Raugoties uz ģimenēm ar bērniem, **negatīvā nozīmē izceļas ģimenes, kurās ir trīs un vairāk bērni**: lai gan rādītājs no 2015. līdz 2017. gadam kritās, 2018. gadā tas atkal pieauga (par 0,7 procentpunktiem, salīdzinot ar 2017.

¹³⁵ CSP, “NNN140. Iedzīvotāju dziļā materiālā nenodrošinātība (%) - Rādītāji un Laika periods”.

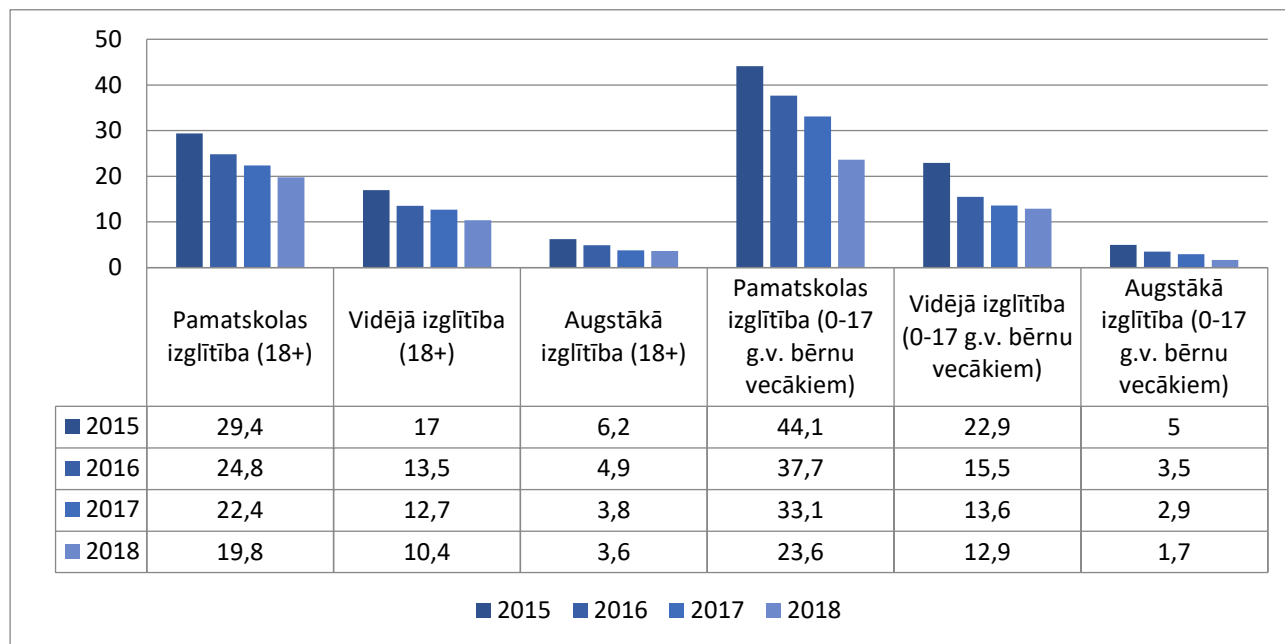
gadu) un sasniedza 11,8%, kas ir augstāks nekā ģimenēs ar mazāku bērnu skaitu – ar vienu bērnu (2,6%) un ģimenēm, kurās ir divi bērni (3,8%).

1.35. attēls. Iedzīvotāju dziļas materiālās nenodrošinātības indekss sadalījumā pa mājsaimniecību tiem (2015-2018, %)

Avots: CSP, “NNN140. Iedzīvotāju dziļa materiālā nenodrošinātība (%) - Rādītāji un Laika periods”.

1.36. attēls. Iedzīvotāju dziļas materiālās nenodrošinātības indekss sadalījumā pēc izglītības līmeņa un bērnu vecuma ģimenē (2015-2018, %)

Avots: CSP, “NNN140. Iedzīvotāju dziļa materiālā nenodrošinātība (%) - Rādītāji un Laika periods”.

Turpinot analizēt ģimeņu ar bērniem situāciju un to ietekmējošos faktorus, 1.36. attēlā redzams, ka vērā ņemama nozīme uz ģimenes labklājību ir vecāku **izglītībai**. Bērniem, kuru vecāku izglītības līmenis ir zemāks, ir augstākas dziļas materiālās nenodrošinātības indeksa vērtības. Piemēram, 2018. gadā bērniem vecumā līdz 17 gadiem, kuru vecākiem ir pamatzglītība, šis rādītājs bija 23,6%, ar vidējo izglītību – 12,9% un ar augstāko izglītību – 1,7%, līdz ar to iespējams secināt, ka jo augstāks vecāku izglītības līmenis, jo zemāks bērnu materiālās nenodrošinātības indekss. Jāatzīmē, ka pozitīvas tendences šajā gadījumā ir saskatāmas, jo kopš 2017. gada redzams šī indeksa kritums redzams visās trīs iepriekš minētajās grupās, attiecīgi par 9,5, 0,7 un 1,2 procentpunkti.

Ekonomiskā spriedze

Otrs sociālās atstumtības rādītājs ir **ekonomiskā spriedze**, kas tiek aprēķināts, izmantojot vairākus jautājumus, kuros respondentiem jānovērtē mājsaimniecības spēja segt šādas izmaksas:

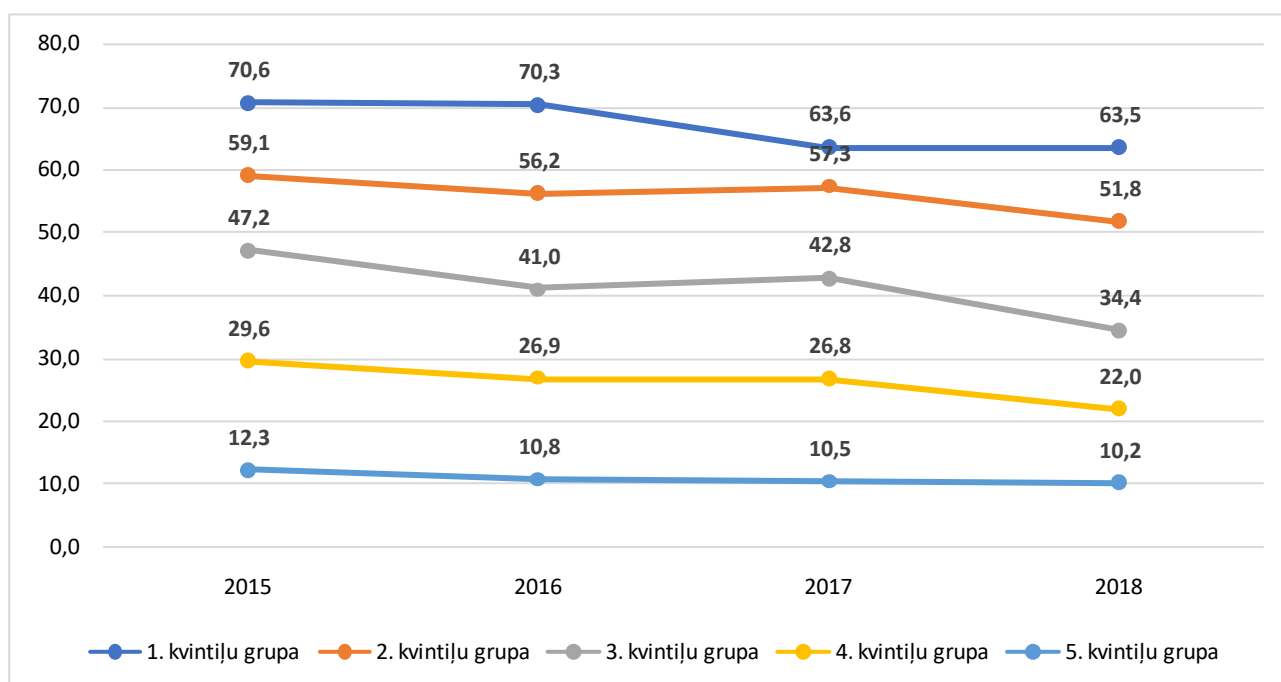
- segt komunālos maksājumus, īri un kredītu (t. sk. līzings maksājumus par pirkumiem uz kredīta);
- uzturēt mājokli siltu;
- atļauties segt neparedzētus izdevumus no pašu līdzekļiem;
- ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis, vai līdzvērtīgu veģetāro maltīti katru otro dienu;
- katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām.

Mājsaimniecības, kuras vismaz par diviem aspektiem sniedz noraidošu atbildi, tiek uzskatītas par pakļautām ekonomiskajai spriedzei.¹³⁶

Ekonomiskās spriedzes situācija ar kāpumiem un kritumiem nav tik viennozīmīga kā rādītājos par materiālo nenodrošinātību (sk. 1.37. attēlu). 2018. gadā, salīdzinot ar 2017 gadu, ir vērojams rādītāja kritums visās kvintiļu grupās, straujākais tas bijis 3. un 2. kvintiļu grupā, kur tas ir attiecīgi 8,4 un 5,5 procentpunkti, 4. kvintiļu grupā tas bija 4,8 procentpunkti, bet 1. un 5., kas ir attiecīgi nabadzīgākā un bagātāka iedzīvotāju daļa, 0,1 un 0,3 procentpunkti. Augstākais ekonomiskās spriedzes rādītājs 2018. gadā ir 1. kvintiles grupā, kur 63,5% mājsaimniecību izjutuši ekonomisko spriedzi, savukārt zemākais ir 5. kvintiles grupā, kur tas ir 10,2%, skatoties rādītājus, iespējams secināt, ka – jo nabadzīgāka persona, jo lielāku ekonomisko spriedzi tā izjūt.

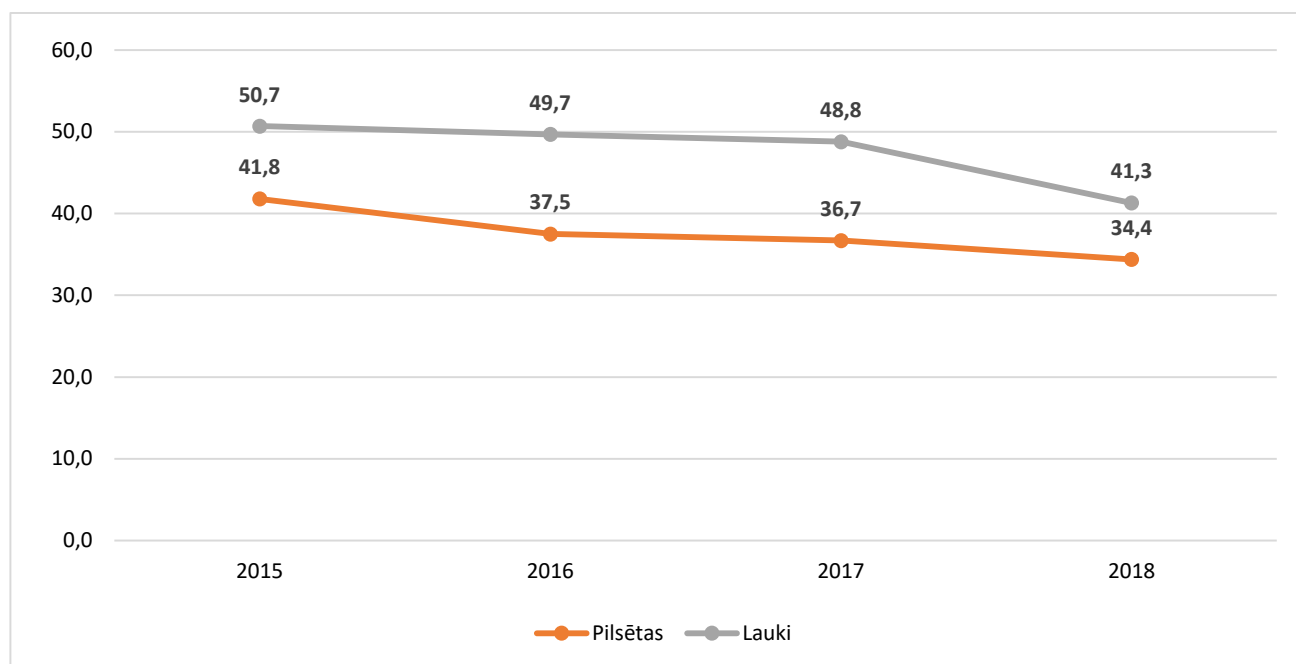
¹³⁶ CSP, Terminu skaidrojums, “Ekonomiskā spriedze”.

1.37. attēls. Ekonomiskā spriedze sadalījumā pa ienākumu kvintiļu grupām (2015-2018, %)

Avots: CSP, "NNN040. Iedzīvotāju ekonomiskā spriedze (procentos) 2005 - 2020".

1.38. attēls. Ekonomiskā spriedze laukos un pilsētās (2015-2018, %)

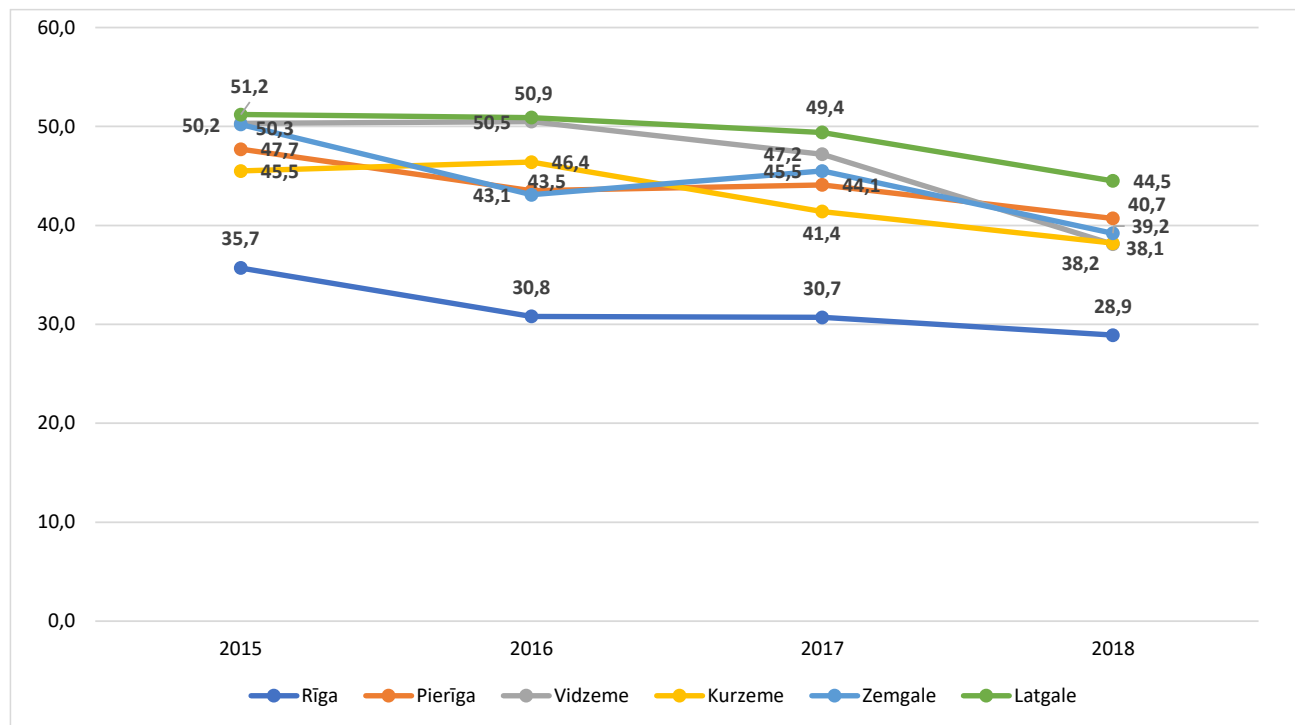

Avots: CSP, "NNN040. Iedzīvotāju ekonomiskā spriedze (procentos) 2005 - 2020".

Augstākais ekonomiskās spriedzes rādītājs vērojams lauku reģionos – 41,3% 2018. gadā, savukārt pilsētās šis rādītājs bija 34,4%. Salīdzinot ar 2017. gadu, redzams, ka abos gadījumos noticis ekonomiskās spriedzes samazinājums, tā lauku reģionos šis rādītājs samazinājies par 7,5 procentpunkti (2017. gadā tas bija – 48,8%), savukārt pilsētās samazinājums bijis mazāks – 2,3 procentpunkti (2017. gadā tas bija – 36,7%). Ņemot vērā rādītāju samazināšanās tempu, jānorāda, ka

noticis arī starpības samazinājums – ja 2017. gadā ekonomiskās spriedzes rādītāju starpība starp pilsētu un lauku iedzīvotājiem bija 12,1 procentpunkts, tad 2018. gadā šīs starpība ir 6,9 procentpunkti, tātad par 5,2 procentpunktiem mazāk nekā 2017. gadā (sk. 1.38. attēlu).

1.39. attēls. Ekonomiskā spriedze statistiskajos reģionos (2015-2018, %)

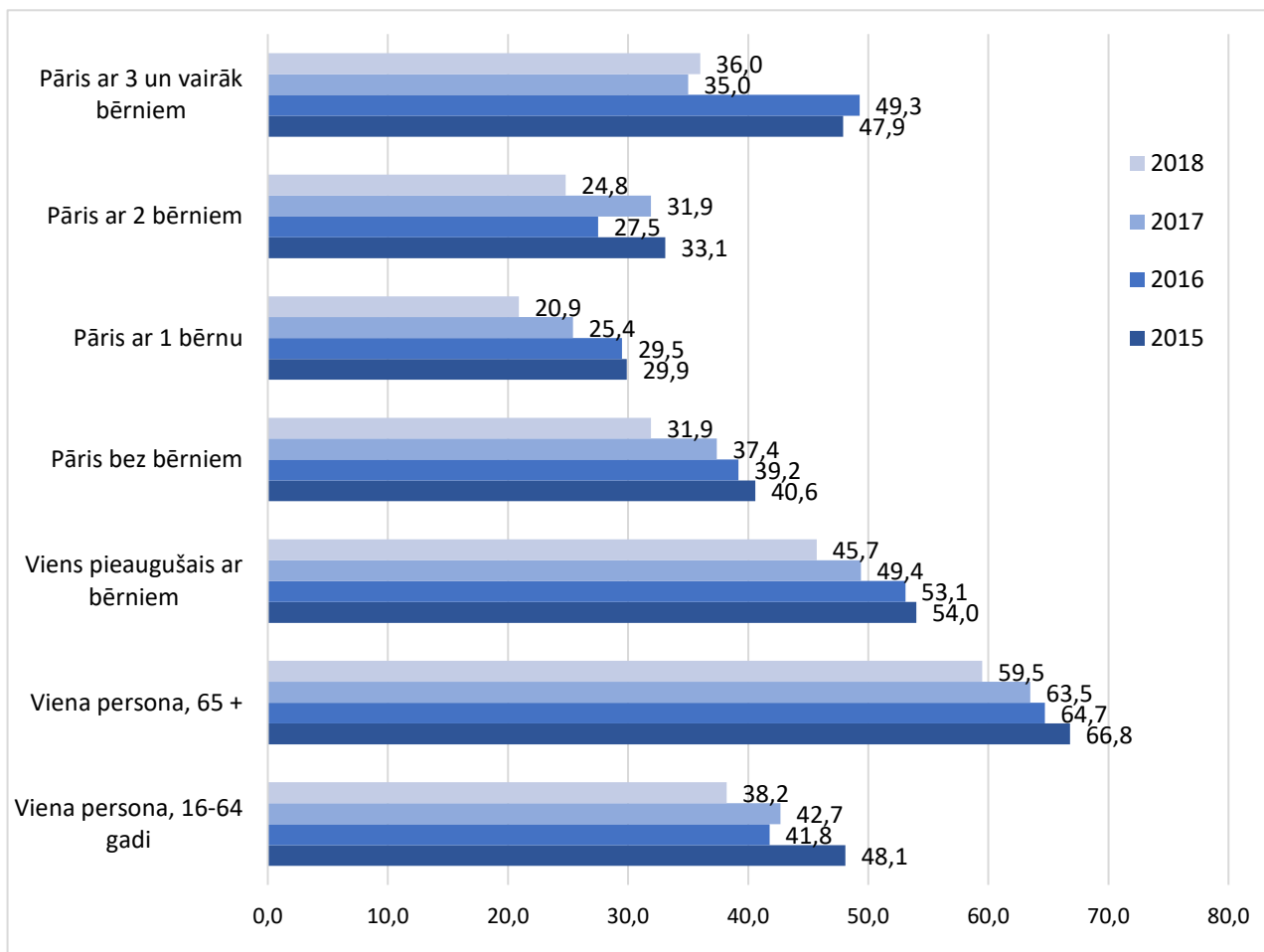
Avots: CSP, “NNN040. Iedzīvotāju ekonomiskā spriedze (procentos) 2005 - 2020”.

Reģionu griezumā augstākais ekonomiskās spriedzes rādītājs redzams Latgales reģionā (1.39. attēls), kur 2018. gadā tas bija 44,5%, savukārt zemākais rādītājs ir Rīgas reģionā – 28,9%. Izvērtējuma periodā ekonomiskās spriedzes rādītāju kritums novērojams visus reģionos, visstraujākais kritums vērojams Vidzemes reģionā, kur ekonomiskās spriedzes rādītājs samazinājās par 9,1 procentpunktu (no 47,2% 2017. gadā līdz 38,1% 2018. gadā). Vislēnākais ekonomiskās spriedzes rādītāju samazinājums Izvērtējuma periodā konstatēts Rīgas reģionā, kur tas samazinājies par 1,8 procentpunktiem (no 30,7% 2017. gadā līdz 28,9% 2018. gadā) (sk. 1.39. attēlu).

Mājsaimniecību līmenī **ekonomiskās spriedzes rādītāji** (sk. 1.40. attēlu), līdzīgi kā iepriekš, **augstāki ir tieši vecāka gadagājuma mājsaimniecībās, kur dzīvo viena persona vecumā no 65 gadiem** (2018. gadā – **59,5%**), savukārt **viszemākā spriedze vērojama mājsaimniecībās, kurās ir pāris ar vienu bērniem – 20,9%**. Bērnu skaitam palielinoties, palielinās arī spriedzes rādītāji – viena pāra mājsaimniecībā ar diviem bērniem rādītājs 2018. gadā bija 24,8%, bet viena pāra mājsaimniecībā ar trīs un vairāk bērniem – 36%. Iepriekšējos gados viena pāra ar trīs un vairāk bērniem mājsaimniecībās bija novērojama situācijas uzlabošanās, tā no 2016. gada līdz 2017. gadam ekonomiskās spriedzes rādītājs nokritās par 14 procentpunktiem, taču 2018. gadā, salīdzinot ar 2017. gadu, tas pieaudzis par 1 procentpunktu. Šis ir vienīgais mājsaimniecību tips, kur Izvērtējuma periodā vērojams rādītāja pieaugums, citu mājsaimniecību tipos redzams kritums no kuriem visstraujākais konstatēts mājsaimniecībā, kurā ir pāris ar diviem bērniem – salīdzinājumā ar 2017. gadu šis rādītājs

krities par 7,1 procentpunktu, savukārt pārējos mājsaimniecību tipos vidējais ekonomiskās spriedzes rādītāju kritums bijis vidēji 4,4 procentpunkti.

1.40. attēls. Mājsaimniecību ekonomiskā spriedze (2015-2018, %)

Avots: CSP, "NNN040. Iedzīvotāju ekonomiskā spriedze (procentos) 2005 - 2020".

Analizējot ekonomiskās spriedzes datus pēc **izglītības** pazīmes, var secināt, ka **vislielākā ekonomiskā spriedze ir personām ar zemāku izglītības līmeni**. Tā 2018.gadā ekonomiskās spriedzes rādītājs personām, kuras ir vecākas par 18 gadiem un kurām ir tikai pamatizglītība, sasniedz 62,4%, kamēr tāda paša vecuma personām ar augstāko izglītību tas ir vairāk nekā 3 reizes mazāks – 20,4%. Savukārt bērniem vecumā līdz 17 gadiem, kuru vecākiem ir tikai pamatizglītība, situācija ir vēl sliktāka, jo ekonomiskās spriedzes rādītājs 2018. gadā ir 69,9%, kas gan ir 7,2 procentpunktu kritums, salīdzinot ar 2017. gadu, tāpat tas ir straujākais fiksētais kritums Izvērtējuma periodā. Ekonomiskās spriedzes rādītāju izglītības griezumā vienīgais kāpums (par 0,8 procentpunktiem) Izvērtējuma periodā bijis bērniem vecumā līdz 17 gadiem, kuru vecākiem ir vidējā izglītība – 2017. gadā šādu personu ekonomiskās spriedzes rādītājs bija 44,3%, bet 2018. gadā tas sasniedz 45,1%.

Turpinājumā ir analizētas **ekonomiskās spriedzes rādītāju komponentes iedzīvotājiem zem nabadzības riska** saistībā ar iedzīvotāju īpatsvaru, kuri ienākumu trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt atsevišķas materiālās nenodrošinātības rādītājā ietvertās izmaksu kategorijas, būtiski ir raksturot tās

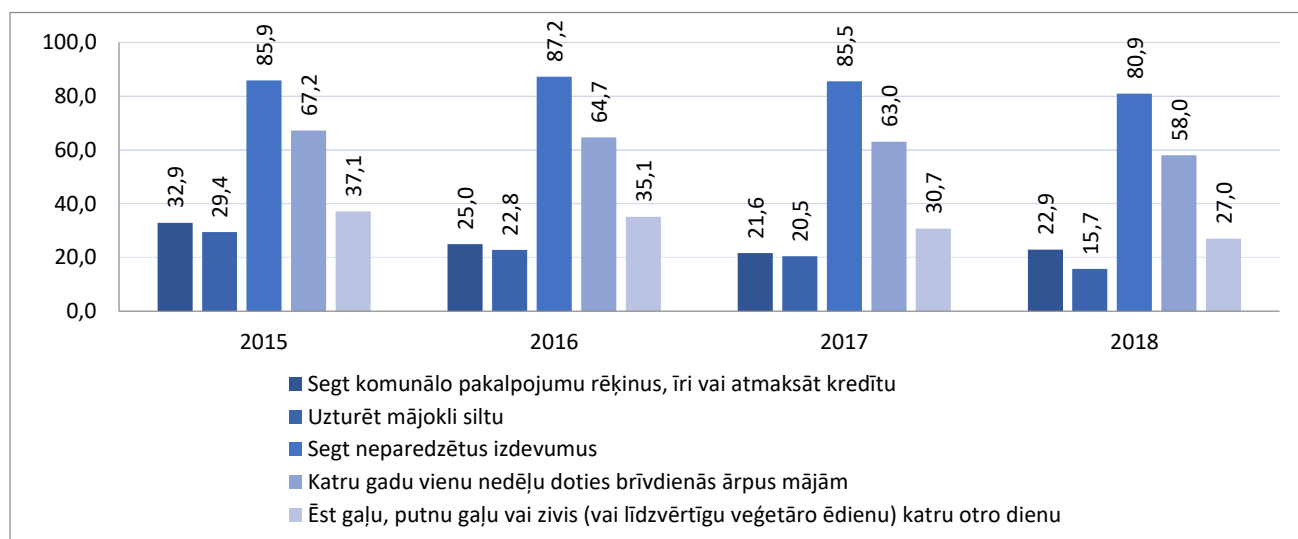
izdevumu kategorijas, kuras nevar atļauties segt cilvēki, kuri dzīvo zem nabadzības riska sliekšņa (sk. 1.42. tabulu un 1.41. attēlu).

1.42. tabula. Iedzīvotāju īpatsvars zem nabadzības riska sliekšņa, kuri naudas trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt atsevišķas izmaksas (2015-2018, %)

Izmaksas	2015	2016	2017	2018
Segt komunālo pakalpojumu rēķinus, īri vai atmaksāt kredītu	32,9	25,0	21,6	22,9
Uzturēt mājokli siltu	29,4	22,8	20,5	15,7
Segt neparedzētus izdevumus	85,9	87,2	85,5	80,9
Katru gadu vienu nedēļu doties brīvdienās ārpus mājām	67,2	64,7	63,0	58,0
Ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis (vai līdzvērtīgu veģetāro ēdienu) katru otro dienu	37,1	35,1	30,7	27,0

Avots: CSP, “NNN020. Iedzīvotāju īpatsvars, kas naudas trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt atsevišķas izmaksas (%) - Rādītāji, Izmaksas un Laika periods”.

1.41. attēls. Iedzīvotāju īpatsvars zem nabadzības riska sliekšņa, kuri naudas trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt noteiktas izdevumu kategorijas par mājokli (2015-2018, %)

Avots: CSP, “NNN020. Iedzīvotāju īpatsvars, kas naudas trūkuma dēļ nevarēja atļauties segt atsevišķas izmaksas (%) - Rādītāji, Izmaksas un Laika periods”.

Dati rāda, ka vislielākās problēmas 2017. un 2018. gadā iedzīvotājiem zem nabadzības riska sliekšņa bija segt neparedzētos izdevumus (attiecīgi 85,5% un 80,9%), kā arī doties vismaz nedēļu ilgās brīvdienās ārpus mājas (attiecīgi 63% un 58%). Situācija ir mazāk kritiska, ja 2017. gadā un 2018. gadā skatās primāros izdevumus – segt komunālo pakalpojumu rēķinus, īri vai atmaksāt kredītu, ko nevarēja segt attiecīgi 21,6% un 22,9% iedzīvotāju.

Tendences rāda, ka **zem nabadzības riska sliekšņa esošo iedzīvotāju grūtības segt atsevišķas izmaksu kategorijas laika gaitā ir samazinājušās**. Izvērtējuma periodā vienīgais izņēmums ir iedzīvotāju zem nabadzības riska sliekšņa segt komunālo pakalpojumu rēķinus, īri vai atmaksāt kredītu, jo šādu personu īpatsvars pieaudzis no 21,6% 2017. gadā līdz 22,9% 2018. gada (pieaugums

par 1,3 procentpunktiem). Cita veida izdevumos Izvērtējuma periodā vērojams kritums, tā personu īpatsvars zem nabadzības riska sliekšņa, kas nevarēja atļauties uzturēt mājoklis siltu samazinājās par 4,8 procentpunktiem, bet personu īpatsvars zem nabadzības riska sliekšņa, kuras nespēja segt neparedzētus izdevumus par 4,6 procentpunktiem. Rādītājam par iespēju katru gadu doties brīvdienās Izvērtējuma periodā redzams visstraujākais kritums – 5 procentpunkti salīdzinot ar 2017. gadu – savukārt iedzīvotāju īpatsvars zem nabadzības riska sliekšņa, kas nevar atļauties ēst gaļu, putnu gaļu vai zivis (vai līdzvērtīgu veģetāro ēdienu) katru otro dienu samazinājās par 3,7 procentpunktiem, kas ir vislēnākais rādītāju kritums Izvērtējuma periodā.

Lauku un pilsētu starpā šajos rādītājos vērojamas atšķirības. Visbiežāk 2018. gadā gan laukos, gan pilsētās esošajām personām bija grūtības segt neparedzētus izdevumus: laukos – 58% (2017. gadā – 64,3%), pilsētās – 54% (2017. gadā – 57,8%), kā arī doties vismaz nedēļu ilgās brīvdienās ārpus mājas: īpatsvars laukos – 44,1% (2017. gadā – 49,6%), īpatsvars pilsētās – 27,8% (2017. gadā – 31,8%). Trešā biežāk minētā izmaksu kategorija, kas sagādājusi grūtības laukos, bija gaļas, putna gaļas, zivs vai līdzvērtīga veģetāra ēdiena ēšana katru otro dienu – 14,3% (2017. gadā – 16,5%), pilsētās tā bija komunālo pakalpojumu segšana, kas sagādāja problēmas 14,2% (2017. gadā – 14,6%).

Reģionu griezumā situācija ir līdzīga. 2018. gadā visos reģionos iedzīvotāju īpatsvars, kuri nevarēja atļauties segt neparedzētus izdevumus ir augsts, īpaši Latgalē, kur šis rādītājs bija visaugstākais – 63,5% (2017. gadā – 67%), augsts tas bija arī Zemgalē – 61,3% (2017. gadā – 62,8%) un Vidzemē 60,1% (2017. gadā – 66,1%). Vismazākais šis rādītājs bija Rīgā – 48,5% (2017. gadā – 51%). Otra biežāk minētā izmaksu kategorija, kuru iedzīvotājiem bija grūtības segt, bija došanās vismaz nedēļu garās brīvdienas ārpus mājas katru gadu. Arī šis rādītājs augstākais bija Latgalē, kur šādu personu īpatsvars 2018. gadā bija 44,1% (2017. gadā – 50,6%), savukārt otrs augstākais tas bija Zemgalē – 39,7% (2017. gadā – 47%). Nedaudz no Zemgales šajā rādītājā atpaliek Pierīgas reģions, kurš šis rādītājs ir 39,2% (2017. gadā – 40%), pārējos reģionos tas bija zemāks.

2018. gadā reģionu starpā nedaudz atšķiras izdevumu kategorijas, kuras personām ir vieglāk segt, proti, izmaksas, kuras sagādā vismazāk grūtību. Rīgā visretāk (8% iedzīvotāju) grūtības sagādājušas izmaksas, lai katru otro dienu varētu uzturam iegādāties gaļu, putnu gaļu vai zivis (vai līdzvērtīgu veģetāro ēdienu). Citos reģionos vismazāk grūtību iedzīvotājiem radīja izmaksas, lai uzturētu siltu mājokli. Vidzemē šis rādītājs 2018. gadā bija 4,4%, Latgalē 6,5%, Pierīgā 6,8%, Zemgalē 7%, Kurzemē 9,8%. Izvērtējuma periodā visstraujākais rādītāja kritums, kas raksturo mājokļa uzturēšanu siltu, redzams Latgales reģionā (par 7 procentpunktiem), Zemgalē kritums bijis 4,1 procentpunkts, Rīgā – 2,7 procentpunkti, Vidzemē – 1,1 procentpunkts, savukārt Latgalē 0,4 procentpunkti. Vienīgais reģions, kur Izvērtējuma periodā redzams rādītāja pieaugums ir Kurzeme – par 3 procentpunktiem.

Mājsaimniecību griezumā īpaši izceļas divi tipi. **Vienas personas vecumā no 65 gadiem mājsaimniecībām** no piecām aplūkotajām izmaksu kategorijām visbiežāk grūtības sagādāja nepieciešamība segt neparedzētus izdevumus – 2018. gadā tādas bija 76,2%. Augsts šis rādītājs bija arī mājsaimniecībā, kur ir viens pieaugušais ar bērnu – 73,9% 2018. gadā. Neparedzēto izdevumu apjoms 2017. gadā bija noteikts 290 EUR un 2018. gadā – 320 EUR, kas nozīmē, ka šajā iedzīvotāju grupā nebija iespēju veidot uzkrājumus negaidītām ikdienas dzīves situācijām. Skatoties rādītājus, kuru vērtības samazinājās Izvērtējuma periodā, redzams, ka visās mājsaimniecību grupām kļuvis

vieglāk segt izdevumus, kas nepieciešami, lai uzturētu mājokli siltu. Tā **vienas personas mājsaimniecība, kur persona ir 16-64 gadus veca**, rādītāja kritums bija 0,6 procentpunkti (2017. gada rādītājs – 13,8%, 2018. gada – 13,2%), **vienas personas mājsaimniecība, kurā persona ir 65 gadus veca un vecāka** kritums bija 1 procentpunkts (2017. gada rādītājs – 19,6%, 2018. gada – 18,6%), mājsaimniecībā, kurā dzīvo **pāris ar trīs un vairāk bērniem**, kritums bija 1,8 procentpunkti (2017. gada rādītājs – 8,5%, 2018. gada – 6,7%). Pārējās mājsaimniecībās kritumi bijuši vēl straujāki – mājsaimniecība, kurā dzīvo **pāris bez bērniem** – 2,2 procentpunkti (2017. gada rādītājs – 9%, 2018. gada – 6,8%), mājsaimniecībā, kurā dzīvo **viens pieaugušais ar bērniem** – 2,6 procentpunkti (2017. gada rādītājs – 14,1%, 2018. gada – 11,5%), savukārt mājsaimniecībās, kurās ir **pāris ar vienu bērnu** – 3 procentpunkti (2017. gada rādītājs – 5,6%, 2018. gada – 2,6%), bet mājsaimniecībās, kurās ir **pāris ar diviem bērniem** kritums bijis visstraujākais – 4,2 procentpunkti (2017. gada rādītājs – 8,5%, 2018. gada – 4,3%).

Nabadzības vai sociālās atstumtības riskam pakļautie iedzīvotāji

Nabadzības vai sociālās atstumtības risks ir rādītājs, kas raksturo personas, kuru ienākumi ir mazāki par nabadzības riska sliekšni vai kuras ir dziļi materiāli nenodrošinātas, vai arī ir nodarbinātas darbā ar zemu intensitāti. Nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai pakļauto iedzīvotāju īpatsvara sadalījuma analīze pēc dzimuma un vecuma pazīmēm atklāj, ka **visvairāk nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai pakļautā grupa ir cilvēki vecumā no 65 gadiem**. 2018. gadā tādi bija 50,5%, kas, salīdzinot ar 2017. gadu, ir pieaugums par 1,5 procentpunktiem, līdz ar to var atzīmēt, ka šajā vecuma grupā redzamas pozitīvas tendences. (sk. 1.43. tabulu).

1.43. tabula. Iedzīvotāju īpatsvars, kuri pakļauti nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai¹³⁷ pēc vecuma un dzimuma (2015-2018, %)

Vecuma grupa	Dzimums	2015	2016	2017	2018
Visi	Visi	28,5	28,2	28,4	27,3
0-17 gadi	Kopā grupā	24,7	23,9	22,5	18,9
	Vīrieši	25,4	22,5	21,7	19,6
	Sievietes	23,9	25,4	23,3	18,1
18-64 gadi	Kopā grupā	25,0	24,5	23,5	22,3
	Vīrieši	24,6	24,0	23,0	21,9
	Sievietes	25,4	25,0	24,0	22,6
65+ gadi	Kopā grupā	43,1	43,9	49,0	50,5
	Vīrieši	33,5	32,7	40,1	43,5
	Sievietes	47,8	49,3	53,4	53,9

Avots: CSP, “NNR130. Iedzīvotāju īpatsvars, kuri pakļauti nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai pēc vecuma un dzimuma (%) - Dzimums, Vecuma grupa un Laika periods”.

Īpaši nabadzības riskam vai sociālai atstumtībai šajā vecuma grupā ir pakļautas sievietes, kuru vidū 2018. gadā šis rādītājs bija 53,9%, kas ir par 10,4 procentpunktiem augstāks nekā vīriešiem tajā pašā

¹³⁷ Personas, kuru ienākumi ir mazāki par nabadzības riska sliekšni vai kuras ir dziļi materiāli nenodrošinātas, vai arī ir nodarbinātas darbā ar zemu intensitāti, CSP, Terminu skaidrojums.

vecuma grupā. Arī vecuma grupā 18-64 gadi sieviešu īpatsvars, kuras ir pakļautas nabadzības riskam vai sociālajai atstumtībai, no 2015. līdz 2018. gadam bijis augstāks nekā vīriešiem – 2018. gadā tas ir 22,6% kamēr vīriešiem šajā vecuma grupā tas ir 21,9%. Salīdzinot šos rādītājus ar 2017. gadu rādītāju starpība ir samazinājusies – 2017. gadā, kad nabadzības riskam vai sociālajai atstumtībai bija pakļauti 23% vīriešu un 24% sieviešu, tā bija 1 procentpunkts, kamēr 2018. gadā tā ir 0,7 procentpunkti. Vecuma grupā 0-17 gadi 2018. gadā vīrieši nabadzības riskam vai sociālajai atstumtībai ir pakļauti biežāk nekā sievietes (19,6% pret 18,1%), salīdzinot ar 2017. gadu, situācija ir mainījusies, jo tad sievietes nabadzības riskam vai sociālajai atstumtībai tika pakļautas biežāk (attiecīgi 23,3% pret 21,7%).

1.3.9. Personu ar invaliditāti ienākumu raksturojums

Personu ar invaliditāti ienākumu raksturošanai veikti aprēķini uz LabIS datu pamata par personām, kuras ir VSAA uzskaitē kā sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas (VSAA administratīvie mikro dati). Tie ļauj analizēt personu ar invaliditāti ienākumu apmēru un struktūru, aplūkojot tās tikai kā atsevišķas personas, nevis kā noteiktu tipu mājsaimniecību locekļus, t.i., sasaistē ar citu ģimenes locekļu gūtajiem ienākumiem. Kā rāda vispārējo nabadzības un sociālās atstumtības risku analīze, personas ar invaliditāti dzīvošana vienas personas mājsaimniecībā saistīta ar lielāku nabadzības risku, nekā personas dzīvošana divu un vairāk personu mājsaimniecībā, taču Izvērtējumam pieejamie VSAA dati neļauj noteikt analizēto personu mājsaimniecības kompozīciju.

VSAA mikrodati iekļauj informāciju par visām personām, sākot no 18 gadu vecuma, kurām attiecīgā gada ietvaros kaut vienu mēnesi ir noteikta invaliditāte (un piešķirta invaliditātes grupa) un kuras 2018. gada ietvaros pilnu vai nepilnu periodu (visa gada garumā vai noteiktu mēnešu skaitu) ir bijušas uzskaitē un saņēmušas sociālās apdrošināšanas vai sociālos pakalpojumus.

Šīs analīzes ietvaros ir aplūkotas visas personas ar invaliditāti – gan darbspējas vecumā, gan vecuma pensijas vecumu sasniegušās (un vecuma pensiju saņemošās) personas. Nozīmīga daļa personu ar invaliditāti ir pirmspensijas un pensijas vecumā. Papildus sociālās apdrošināšanas maksājumiem un sociālajiem pakalpojumiem par katru personu ir pieejama informācija, vai tai attiecīgā gada ietvaros ir bijuši ienākumi no algota darba vai saimnieciskās darbības, ļaujot noteikt kopējo katras personas ienākumu līmeni. Tomēr šī datu analīze neaptver visus personu ar invaliditāti potenciālos ienākumus, proti, pašvaldību sniegtais atbalsts mikro datu līmenī, kas būtu savienojams ar VSAA datiem personu līmenī, Izvērtējumam nav pieejams.

Informācija par katru VSAA pakalpojuma saņēmēju ir pieejama dalījumā pēc invaliditātes grupas, funkcionālo traucējumu veida, dzimuma un vecuma. Piešķirtā invaliditātes grupa gada ietvaros var mainīties, t.i., piemēram, no III uz II grupu u.tml., tāpēc, personu ar invaliditāti skaits apakšgrupās summāri ir lielāks par kopējo (unikālo) personu ar invaliditāti skaitu.

Statistika par personām ar invaliditāti tiek apkopota pēc funkcionālo traucējuma veida, izdalot sešas grupas – redzes, dzirdes, kustību, garīga rakstura un citi traucējumi, kā arī daļai personu tiek norādīts, ka traucējumu veids nav zināms, jo daļā gadījumu, kad personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz

2012. gadam un tā nav vērsusies VDEĀVK atkārtotas invaliditātes ekspertīzes veikšanai, šāda informācija nav pieejama (informāciju par funkcionālā traucējuma veidu VDEĀVK sāka uzkrāt 2012. gadā). Grupas, kurai nav zināms traucējumu veids, īpatsvars pakāpeniski samazinās (sk. 1.44.-1.45. tabulas). Jāņem vērā, ka personai vienlaicīgi var būt vairāki funkcionālie traucējumi, tāpēc personu ar invaliditāti summārais skaits dažādās apakšgrupās pārsniedz kopējo personu ar invaliditāti skaitu (līdzīgi kā dalījumā pēc invaliditātes grupas).

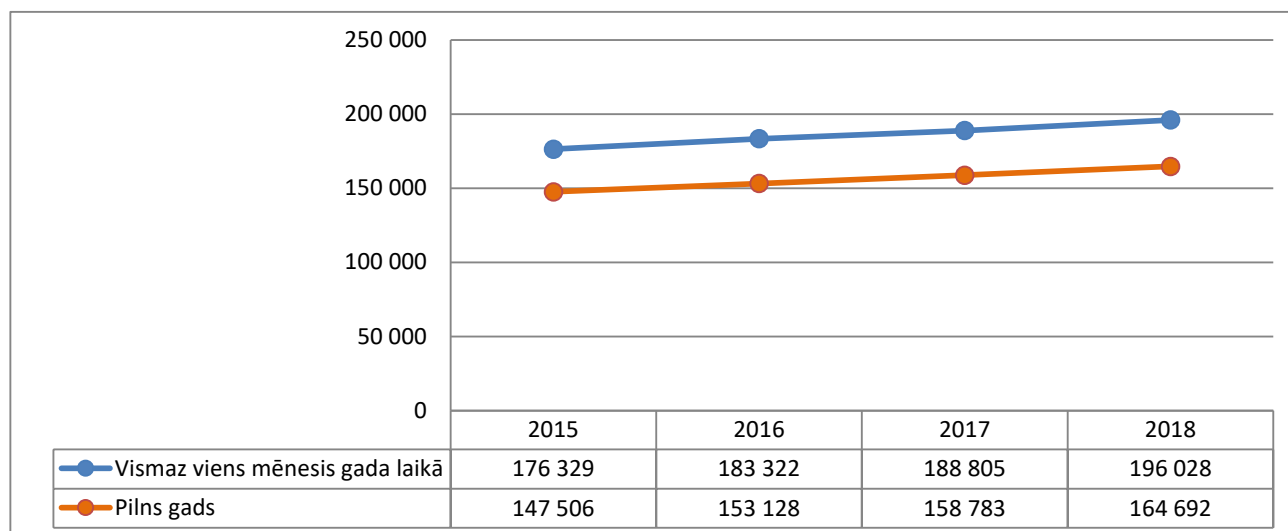
Tā kā personu ar invaliditāti ienākumus (t.sk. saņemtos sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumus) vismaz daļēji ietekmē funkcionālo traucējumu veids un smaguma pakāpe, no kuriem izriet personas vajadzības pēc specifiskiem pakalpojumiem (piemēram, transporta, asistenta) un iespējas gūt ienākumus no algota darba vai saimnieciskās darbības, 1.44. tabulā ir sniegts personu, kurām vismaz vienu mēnesi gadā ir bijuši piešķirta invaliditāte, skaitliskais raksturojums 2015. – 2018. gadā, un 1.45. tabulā – kurām invaliditāte ir bijusi visa gada garumā dalījumā pēc invaliditātes grupas un funkcionālo traucējumu veida. Šie divi rādītāji Izvērtējumā tiek aplūkoti atsevišķi divu iemeslu dēļ: pirmkārt, tas ļauj noteikt personu ar invaliditāti skaita mainīgumu, kas var rasties gan nāves dēļ, gan pirmreizēji piešķirtas invaliditātes dēļ, gan arī īslaicīgi piešķirtas invaliditātes dēļ, kad persona guvusi traumu un zaudējusi darbaspējas uz noteiktu laiku, taču ne ilgtermiņā. Otrkārt, nabadzības rādītāju analīzē, t.i., ienākumu salīdzinājumam ar nabadzības riska sliekšni, korekti ir aplūkot tikai to personu ienākumus, kuriem invaliditāte bijusi pilnu gadu, jo iepriekš aplūkotie nabadzības rādītāji tiek doti konkrētam kalendārajam gadam.

Kā rāda 1.42. attēls, **personu ar invaliditāti skaits 2015. – 2018. gadā pakāpeniski ir pieaudzis**. Vismaz vienu mēnesi gadā VSAA uzskaitē 2015. gadā bija 176 329 personas ar invaliditāti, 2016. gadā – 183 322 personas un 2017. gadā – 188 805 personas, 2018. gadā – 196 028 personas. Pilnu gadu VSAA uzskaitē 2015. gadā bija 147 506 personas ar invaliditāti, 2016. gadā – 153 128 personas un 2017. gadā – 158 783 personas, 2018. gadā – 164 692 personas. Salīdzinot ar 2017. gadu, personu ar invaliditāti skaits, kas bijis VSAA uzskaitē kaut vienu mēnesi pieaudzis par 7 223 personām, bet pilnu gadu uzskaitē esošo personu skaits pieaudzis par 5 909 personām.

Personu, kuras VSAA uzskaitē bijušas pilnu gadu, īpatsvars, salīdzinot ar visu personu ar invaliditāti kopskaitu, 2017. – 2018. gadā ir stabils – 84%. Personu ar invaliditāti skaita pieaugumu var skaidrot, pirmkārt, ar sabiedrības novecošanās procesu – palielinoties personas vecumam, pieaug varbūtība personai iegūt tādus funkcionālos ierobežojumus, kur darbaspēju zudums pārsniedz 25%, t.i., robežu, sākot no kuras tiek piešķirta invaliditāte. Otrkārt, vienlaikus nevar izslēgt iespēju, ka darba aizsardzības normatīvu pārkāpumi darbaspējas vecuma nodarbinātajiem un iedzīvotāju, kuru ienākumi atbilst zemākajām ienākumu kvintilēm, ierobežotās iespējas saņemt savlaicīgu veselības aprūpi arī veicina pārāgru darbaspēju zaudējumu un attiecīgi – invaliditātes statusa iegūšanu¹³⁸.

¹³⁸ Sk., piemēram, 2.1.2. nodaļā analizētos datus un 2.2.2. nodaļā analizēto pakalpojumu pieejamības problemātiku šādā ziņojumā: Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ilggadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/petijumi/0-sociala-ieklausana> (sk. 04.06.2021.)

1.42.attēls. Personu ar invaliditāti kopskaits 2015. – 2018. gadā - vismaz vienu mēnesi gadā un pilnu gadu VSAA uzskaitē esošas personas

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, autoru aprēķini

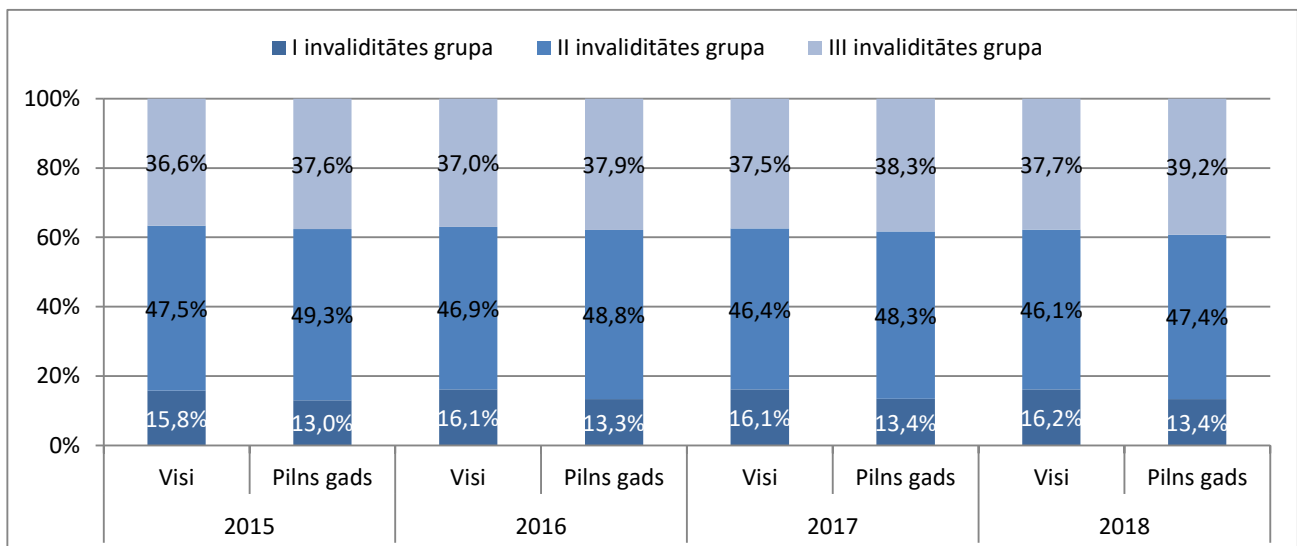
Tā kā personu ar invaliditāti kopskaits pieaug (1.42. attēls), tad arī personu skaits, kurām piešķirta attiecīgi I, II vai III grupas invaliditāte aplūkotajā laika posmā pieaug. Aplūkojot **personu ar invaliditāti sadalījumu skaitliskā izteiksmē pēc invaliditātes grupas** (1.44.-1.45. tabula), redzams, ka kopumā visbiežāk tiek piešķirta II grupas invaliditāte – 2018. gadā 92 962 personām kaut vienu mēnesi gadā bija piešķirta šī grupa, 80 451 personām II grupas invaliditāte bija pilnu 2018. gadu. Nākamā pēc sastopamības biežuma ir III grupas invaliditāte – 2018. gadā 76 116 personām vismaz vienu mēnesi gadā bija piešķirta šī grupa, 66 572 personām – pilnu 2018. gadu. Atbilstoši tam, ka I invaliditātes grupu piešķir ļoti smagā invaliditātē (darbspēju zudums virs 80%), personu skaits ar šo grupu ir mazāks – 2018. gadā 32 595 personu I grupas invaliditāte bija vismaz vienu mēnesi gadā, un 22 696 personām – pilnu gadu.

Aplūkojot **personu ar invaliditāti īpatsvaru pēc invaliditātes grupas** (1.43. attēls), redzams, ka 2018. gadā aptuveni 13-16% veido personas ar I grupas invaliditāti, 46-47% ir personas ar II grupas invaliditāti un 38-39% – personas ar III grupas invaliditāti. Īpatsvara robežas norādītas tāpēc, ka tās mazliet mainās atkarībā no tā, vai persona ar invaliditāti bijusi VSAA uzskaitē kā sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēja pilnu vai nepilnu gadu. Laika posmā 2017. – 2018. gads dažādu invaliditātes grupu īpatsvars ir saglabājies relatīvi stabils – tas mainās dažu procentpunktu robežās.

Salīdzinot katra gada visas personas ar invaliditāti un tās, kuras bijušas uzskaitē pilnu gadu (1.43. attēls), parādās atšķirības personu ar invaliditāti dalījumā pēc invaliditātes grupas īpatsvarā. Relatīvi augstāka mainība, salīdzinot personas, kuras VSAA katru gadu bijušas kopumā un kuras – pilnu gadu, ir personu ar I grupas invaliditāti starpā. Šie dati atspoguļo arī personu ar invaliditāti īpatsvara salīdzinājumā. Tā 2018. gadā kopumā vismaz vienu mēnesi gadā VSAA uzskaitē bija 16,2% personu ar I grupas invaliditāti, savukārt pilnu gadu – 13,4%. Tas rāda, ka personas ar I grupas invaliditāti saglabā šo statusu īsāku laiku, salīdzinot ar II un III grupas invaliditāti. Aplūkojot šīs personas mikro datu līmenī, redzams, ka novērojama tendence – pēc I grupas invaliditātes piešķiršanas (t.sk.,

gadījumos, kad iepriekš personai bijusi II grupas invaliditāte) persona saņem pakalpojumus vien dažus mēnešus (pakalpojumu izmaksas pārtraukums ilgāku laika posmu turpmākajos mēnešos līdz gada beigām netieši norāda uz personas nāvi). Šo tendenci var skaidrot tādejādi, ka iedzīvotāji vēršas VDEĀVK mainīt (vai iegūt) personai I invaliditātes grupu kritiski akūtā situācijā – kad personai nepieciešama intensīvāka aprūpe, jo personai ar I invaliditātes grupu papildus pieejams pabalsts par asistenta izmantošanu un valsts apmaksāto medicīnisko palīdzību par ģimenes ārsta mājas vizīti. Kā redzams datu analīzes turpinājumā, personas ar I invaliditātes grupu vienlaikus biežāk ir personas 65 un vairāk gadu vecumā, tāpēc likumsakarīga ir tendence, ka, nokārtojot I invaliditātes grupu personai kritiskā situācijā, statuss saglabājas īsāku laiku. Salīdzinājumam 2018. gadā kopumā vismaz vienu mēnesi gadā VSAA uzskaitē bija 46,1% personu ar II grupas invaliditāti, savukārt pilnu gadu – 47,4%; personu ar III grupas invaliditāti grupā vismaz mēnesi uzskaitē bija 37,7% personu un 39,2% personu ar III grupas invaliditāti – pilnu gadu.

1.43.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars 2015. – 2018. gadā dalījumā pēc invaliditātes grupas (%)

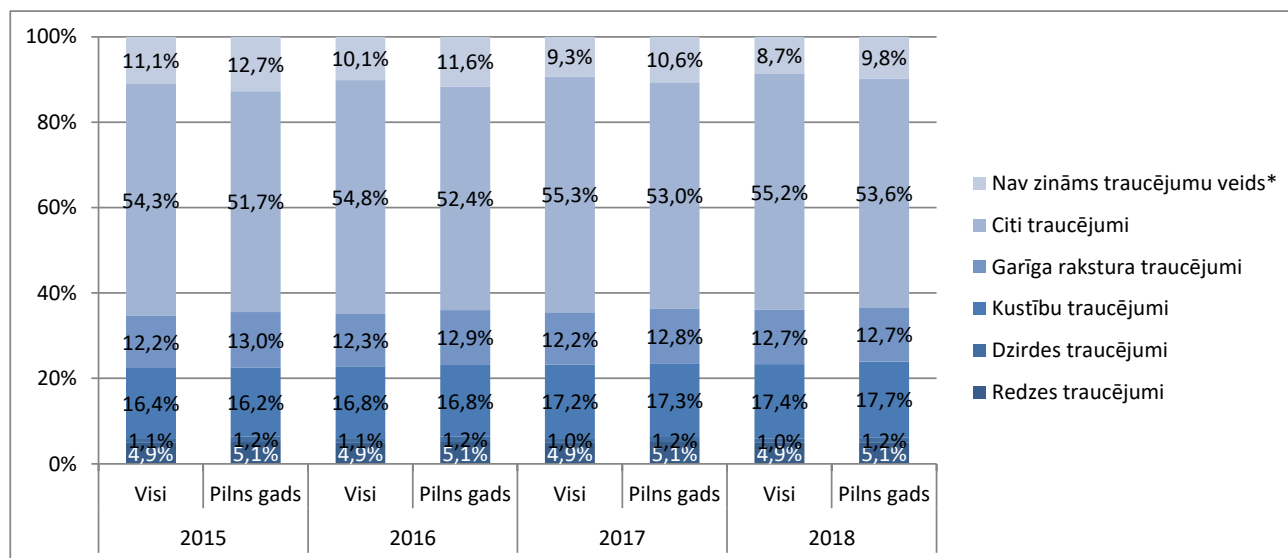
Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, autoru aprēķini

Piezīme: Visi – vismaz vienu mēnesi gadā VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas; pilns gads – pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas

Aplūkojot **personu ar invaliditāti sadalījumu skaitliskā izteiksmē pēc funkcionālo traucējumu veida** (1.44.-1.45. tabula), redzams, ka vislielāko personu ar invaliditāti daļu veido personas ar „citiem funkcionāliem traucējumiem”, t.i., invaliditāte piešķirta dažādu iekšķīgu saslimšanu dēļ, kā rezultātā persona noteiktā apmērā zaudē darbības, – 2018. gadā 108 824 personas ar šo funkcionālo traucējumu bija VSAA uzskaitē vismaz vienu mēnesi, un 89 019 personas ar citiem funkcionāliem traucējumiem uzskaitē bija pilnu gadu. Otrā lielākā grupa ir personas ar kustību traucējumiem – 2018. gadā 34 381 personas ar šo traucējumu veidu bija invaliditāte vismaz vienu mēnesi un 29 433 personām – pilnu gadu. Trešā lielākā grupa ir personas ar garīga rakstura traucējumiem – 2018. gadā 25 070 personas ar šo funkcionālo traucējumu bija uzskaitē vismaz vienu mēnesi gadā un 21 024 – pilnu gadu. Ceturtā grupa ir personas, kurām nav zināms traucējumu veids, un 2018. gadā nepilnu gadu VSAA uzskaitē bija 17 198 personas ar neidentificētu traucējumu veidu un 16 187 personas –

pilnu gadu. Šī grupas skaits un relatīvais īpatsvars laika gaitā samazinās g.k. iedzīvotāju mirstības dēļ. 2018. gadā Latvijā VSAA uzskaitē vismaz vienu mēnesi bija 2 008 personas ar dzirdes traucējumiem; 1 912 personas bija uzskaitē visu gadu. Vēl 9 654 personas 2018. gadā vismaz vienu mēnesi bija invaliditātes statuss redzes traucējumu dēļ; 8 406 personām šis statuss bija pilnu 2018. gadu.

1.44.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars 2015. – 2018. gadā dalījumā pēc funkcionālo traucējumu veida (%)

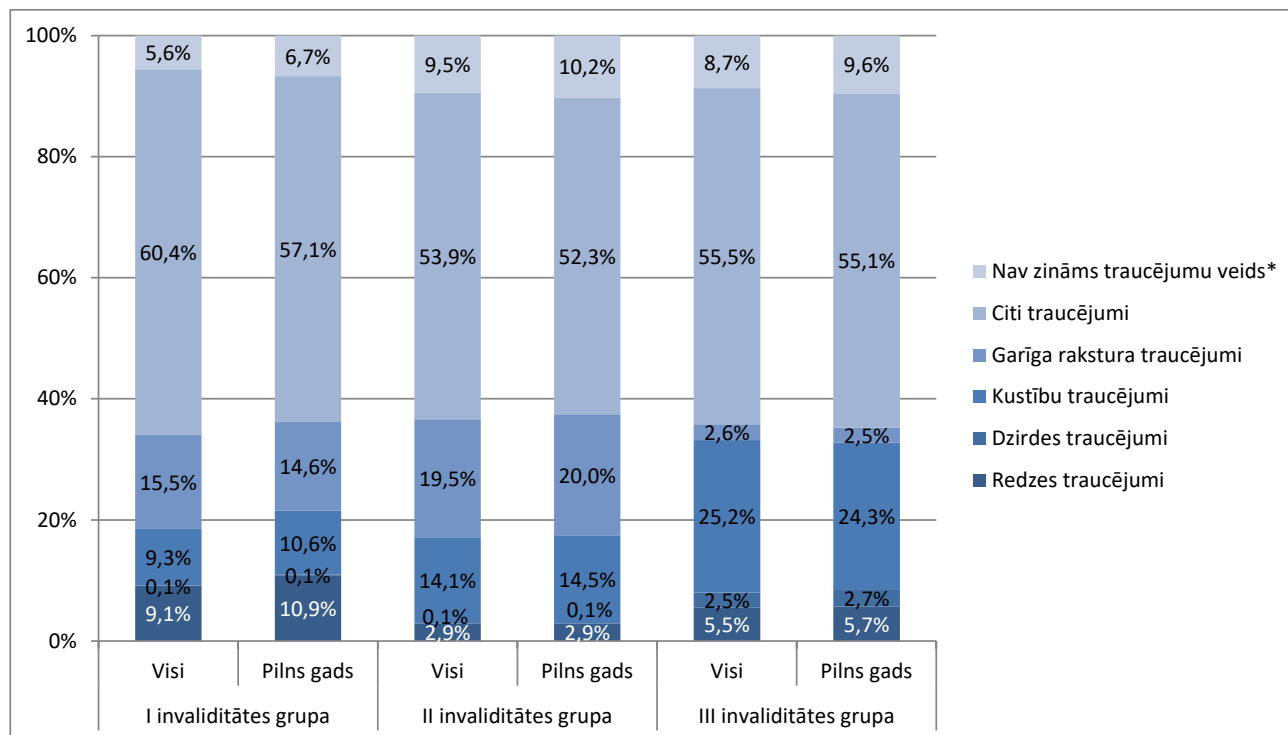
Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, autoru aprēķini

Piezīme: * Personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2012. gadam

Visi – vismaz vienu mēnesi gadā VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas; pilns gads – pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas

Salīdzinot personu ar invaliditāti īpatsvaru pēc funkcionālo traucējumu veida atkarībā no tā, vai invaliditātes statuss bijis pilnu vai nepilnu gadu (1.44. attēls), redzams, ka vislielākās svārstības novērojamas tad, ja personai ir „citi funkcionālie traucējumi” – 2018. gadā atšķirība starp šīs grupas personu ar invaliditāti īpatsvaru, kurām statuss ir pilnu gadu un nepilnu gadu, 1,6 procentpunkti. Kopumā 54-55% personām ar invaliditāti ir citi funkcionālie traucējumi. Nākamā grupa ir personas ar kustību traucējumiem (17-18%), personas ar garīga rakstura traucējumiem (aptuveni 13%), aptuveni desmitajai daļai personu nav fiksēts traucējumu veids, un šīs grupas īpatsvars pakāpeniski samazinās, personu ar redzes traucējumiem īpatsvars ir aptuveni 5% un personu ar dzirdes traucējumiem – aptuveni 1%. Salīdzinot laika posmu 2015. – 2018. gads, redzams, ka personu ar citiem funkcionāliem traucējumiem pakāpeniski pieaug – kopumā ar 0,9-1,9 procentpunktiem atkarībā no tā, vai salīdzina visas VSAA uzskaitē bijušās personas vai tikai tās, kas uzskaitē bijušas pilnu gadu. Šajā laika posmā pieaug arī personu ar kustību traucējumiem īpatsvars – par 1,0-1,5 procentpunktiem. Attiecīgi samazinās personu, kurām nav zināms funkcionālo traucējumu veids, īpatsvars – par 2,4-3,1 procentpunktu.

1.45.attēls. Personu ar invaliditāti grupu kompozīcija pēc funkcionālo traucējumu veida 2018. gadā (%)

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, autoru aprēķini

Piezīme: * Personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2012. gadam

Visi – vismaz vienu mēnesi gadā VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas; pilns gads – pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas

Aplūkojot katras invaliditātes grupas kompozīciju pēc funkcionālo traucējumu veida 2018. gadā (1.45. attēls), redzamas noteiktas likumsakarības. I invaliditātes grupas vidū relatīvi biežāk nekā citās grupās ir personas ar citiem funkcionāliem traucējumiem – 57-60% 2018. gadā atkarībā no tā, vai salīdzina visas VSAA uzskaitē bijušās personas vai tikai tās, kas uzskaitē bijušās pilnu gadu. Citās invaliditātes grupās personu ar citiem funkcionāliem traucējumiem īpatsvars ir 52-56%. Nākamais funkcionālais traucējums, kas personām ar I grupas invaliditāti raksturīgs biežāk nekā citām, ir redzes traucējumi – 9-11% (pretstatā 3-6% citās invaliditātes grupās). Personu ar II grupas invaliditāti vidū biežāk nekā citās grupās ir personas ar garīga rakstura traucējumiem – 20% (salīdzinājumam – personu ar I grupas invaliditāti vidū personas ar garīga rakstura traucējumiem ir 15-16%, bet personu ar III grupas invaliditāti vidū – 3%). Savukārt personu ar III grupas invaliditāti vidū biežāk nekā citās grupās ir personas ar kustību traucējumiem – 24-25% (salīdzinājumam – II invaliditātes grupā personu ar kustību traucējumiem īpatsvars ir 14-15%, I invaliditātes grupā – 9-11%).

Visi iepriekš minētie dati par personu ar invaliditāti skaitu dažādās apakšgrupās pēc traucējumu veida un invaliditātes grupas skaitliskā izteiksmē attēloti 1.44. – 1.45. tabulās.

1.44. tabula. Vismaz vienu mēnesi gadā VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas – dalījumā pēc traucējuma veida un invaliditātes grupas (skaits) 2015. – 2018. gadā

Gads/ Traucējuma veids	I grupa	II grupa	III grupa	KOPĀ
2015				
Kopā	28 776	86 532	66 707	176 329
Redzes traucējumi	2 799	2 341	3 841	8 687
Dzirdes traucējumi	16	100	1 833	1 925
Kustību traucējumi	2 788	11 476	15 888	28 909
Garīga rakstura traucējumi	3 666	16 758	1 539	21 578
Citi traucējumi	18 574	46 153	35 407	95 772
Nav zināms traucējumu veids*	2 100	10 038	7 729	19 545
2016				
Kopā	30 461	88 574	69 764	183 322
Redzes traucējumi	2 896	2 445	3 976	9 053
Dzirdes traucējumi	18	98	1 855	1 949
Kustību traucējumi	2 967	12 043	17 146	30 920
Garīga rakstura traucējumi	4 135	17 055	1 736	22 516
Citi traucējumi	19 599	47 816	37 424	100 606
Nav zināms traucējumu veids*	1 989	9 510	7 366	18 583
2017				
Kopā	31 333	90 177	72 798	188 805
Redzes traucējumi	2 997	2 588	4 068	9 353
Dzirdes traucējumi	14	100	1 880	1 977
Kustību traucējumi	3 037	12 532	18 168	32 592
Garīga rakstura traucējumi	4 489	17 174	1 923	23 191
Citi traucējumi	20 098	49 211	39 684	104 654
Nav zināms traucējumu veids*	1 831	9 061	6 965	17 590
2018				
Kopā	32 595	92 962	76 116	196 028
Redzes traucējumi	3 080	2 721	4 210	9 654
Dzirdes traucējumi	25	96	1 909	2 008
Kustību traucējumi	3 145	13 254	19 180	34 381
Garīga rakstura traucējumi	5 241	18 264	2 000	25 070
Citi traucējumi	20 382	50 543	42 288	108 824
Nav zināms traucējumu veids*	1 879	8 890	6 623	17 198

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, autoru aprēķini

Piezīme: * Personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2012. gadam

1.45. tabula. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošās personas ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas – dalījumā pēc traucējuma veida un invaliditātes grupas (skaits) 2015. – 2018. gadā

Gads/ Traucējuma veids	I grupa	II grupa	III grupa	KOPĀ
2015				
Kopā	19 847	75 226	57 373	147 506
Redzes traucējumi	2 296	2 032	3 460	7 524
Dzirdes traucējumi	14	95	1 741	1 826
Kustību traucējumi	2 219	9 999	12 812	23 923
Garīga rakstura traucējumi	2 717	15 554	1 263	19 202
Citi traucējumi	11 688	38 267	30 189	76 405
Nav zināms traucējumu veids*	1 915	9 661	7 534	18 822
2016				
Kopā	21 032	77 092	59 785	153 128
Redzes traucējumi	2 365	2 104	3 608	7 839
Dzirdes traucējumi	16	91	1 752	1 838
Kustību traucējumi	2 337	10 631	13 933	25 787
Garīga rakstura traucējumi	2 947	15 827	1 376	19 789
Citi traucējumi	12 542	39 698	31 793	80 375
Nav zināms traucējumu veids*	1 796	9 164	7 114	17 819
2017				
Kopā	21 942	79 079	62 655	158 783
Redzes traucējumi	2 461	2 261	3 691	8 134
Dzirdes traucējumi	14	93	1 755	1 846
Kustību traucējumi	2 431	11 166	15 011	27 561
Garīga rakstura traucējumi	3 236	16 021	1 542	20 457
Citi traucējumi	13 065	41 302	33 852	84 397
Nav zināms traucējumu veids*	1 687	8 743	6 754	16 945
2018				
Kopā	22 696	80 451	66 572	164 692
Redzes traucējumi	2 578	2 353	3 804	8 406
Dzirdes traucējumi	22	88	1 822	1 912
Kustību traucējumi	2 506	11 761	16 259	29 433
Garīga rakstura traucējumi	3 471	16 268	1 681	21 024
Citi traucējumi	13 540	42 553	36 802	89 019
Nav zināms traucējumu veids*	1 595	8 331	6 440	16 187

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, autoru aprēķini

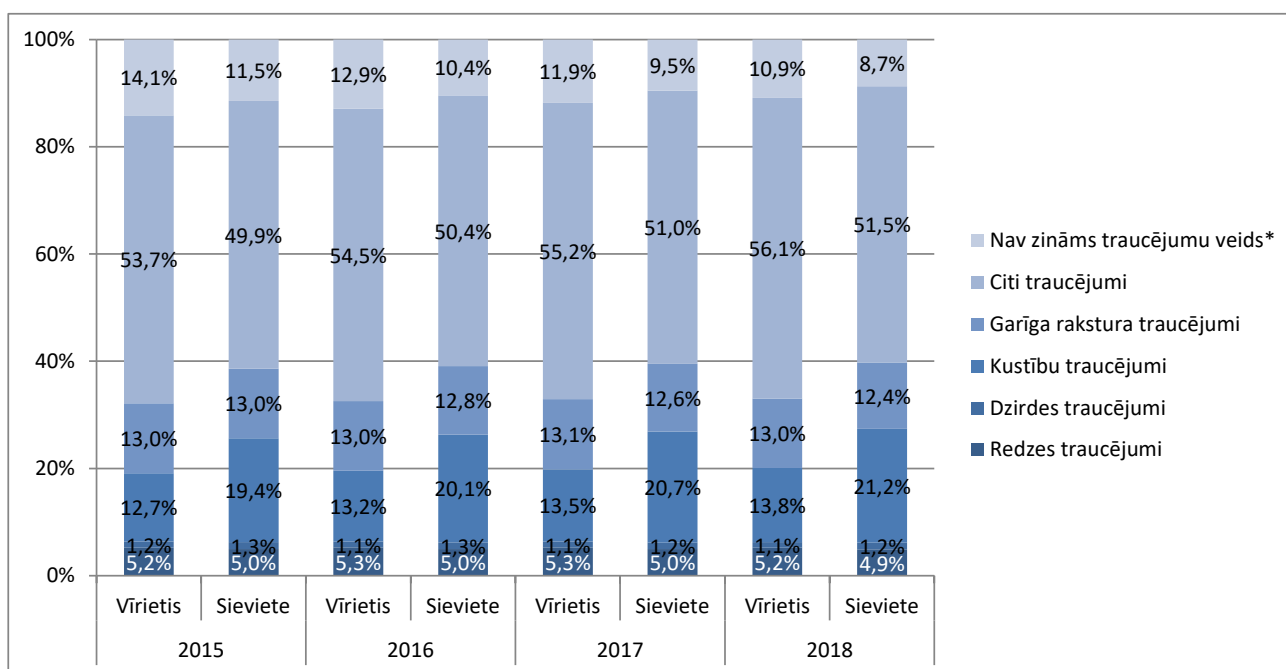
Piezīme: * Personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2012. gadam

Personu ar invaliditāti kopējais sadalījums **dzimumu griezumā** ir relatīvi nemainīgs gan aplūkotajā laika posmā 2015. – 2018. gads, gan arī skatoties datus pēc tā, vai personai bijusi invaliditāte pilnu vai nepilnu gadu. Saņemot pakalpojumus kaut vienu mēnesi, 2018. gadā 46,9% personu ar invaliditāti bija vīrieši un 53,1% – sievietes. Vīriešu un sieviešu dalījums pēc invaliditātes grupas arī saglabājas relatīvi stabils laikā, un galvenā atšķirība ir tāda, ka sieviešu vidū lielāks ir personu ar I grupas invaliditāti īpatsvars nekā vīriešu grupā, kā arī nepilna gada griezumā personu ar I grupas invaliditāti

īpatsvars ir augstāks. Tādējādi 2018. gadā 14,2% sieviešu, kas bija VSAA uzskaitē pilnu gadu, bija personas ar I grupas invaliditāti, 47,0% – personas ar II grupas invaliditāti un 38,8% – personas ar III grupas invaliditāti. Savukārt vīriešu vidū 2018. gadā bija 12,4% personu ar I grupas invaliditāti, 47,8% personu ar II grupas invaliditāti un 39,8% personu ar III grupas invaliditāti.

Nozīmīgākas atšķirības dzimumu griezumā novērojamas tad, ja personas ar invaliditāti aplūko pēc funkcionālo traucējumu veida. Pirmkārt, atšķirības dzimumu griezumā redzamas attiecībā uz personu ar kustību un cita rakstura traucējumiem īpatsvaru, kā arī, otrkārt, noteikta veida funkcionālo traucējumu īpatsvaram 2015. – 2018. gadā ir tendence mainīties (1.46. attēls). Kopumā raksturīgs, ka vīriešu ar invaliditāti vidū biežāk ir personas ar cita veida funkcionāliem traucējumiem (2018. gadā vīriešiem – 56,1%, sievietēm – 51,5%), savukārt sieviešu vidū ir vairāk personu ar kustību traucējumiem (2018. gadā vīriešiem – 13,8% un sievietēm – 21,2%). Laika posmā 2015. – 2018. gadam citu funkcionālo traucējumu īpatsvars gan vīriešu, gan sieviešu vidū pieaug – vīriešiem par 2,4 procentpunktiem, sievietēm – par 1,6 procentpunktu. Arī personu ar kustību traucējumiem īpatsvars aplūkotajā laika posmā pieaug abu dzimumu vidū, taču atšķirīgā īpatsvarā – vīriešiem par 1,1 procentpunktiem, sievietēm – par 1,8 procentpunktiem. Atšķirības sadalījumā starp personām, kas VSAA uzskaitē ir pilnu un nepilnu gadu, ir nelielas, un tās attiecas galvenokārt uz citu traucējumu veidu un neidentificēto traucējumu veida savstarpējām procentuālām atšķirībām.

1.46.attēls. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošu personu ar invaliditāti īpatsvars 2015. – 2018. gadā dalījumā pēc dzimuma un funkcionālo traucējumu veida (%)

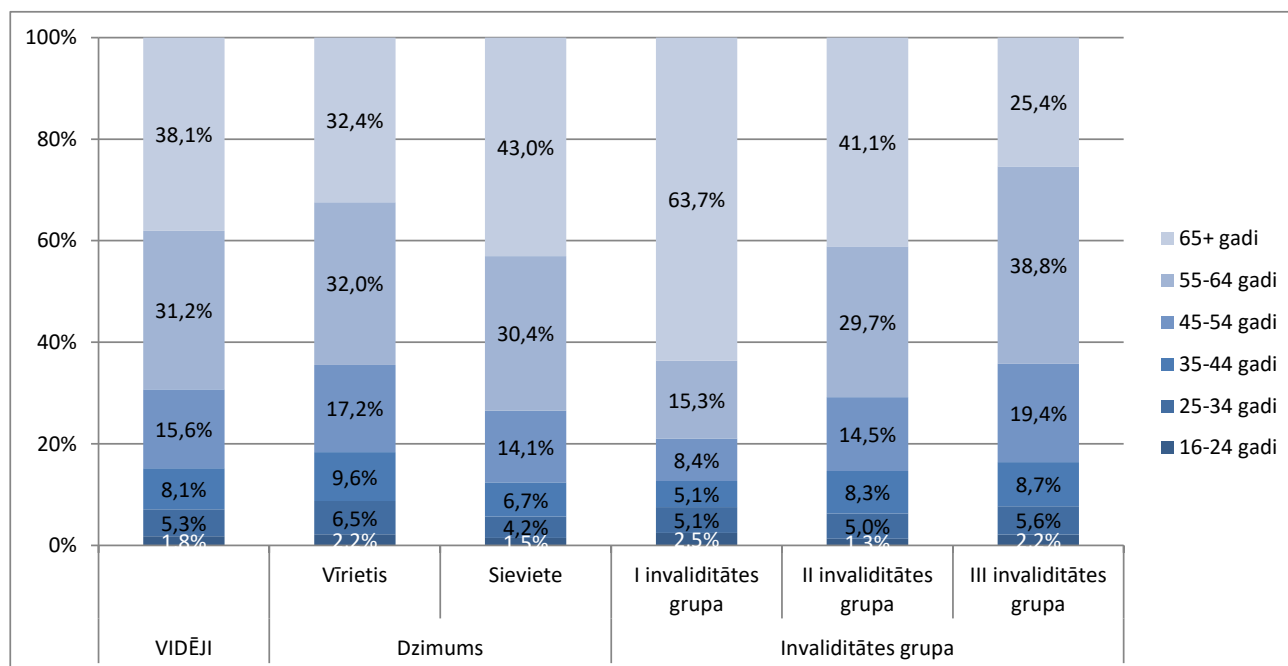
Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, autoru aprēķini

Piezīme: * Personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2012. gadam

Aplūkojot personu ar invaliditāti kompozīciju **vecuma grupu griezumā**, redzamas atšķirības dalījumā pēc dzimuma, invaliditātes grupas un pēc funkcionālo traucējumu veida (1.47. – 1.48.attēls). Kopumā vairums personu ar invaliditāti ir sasniegušas pirmspensijas vai pensijas vecumu – 31,2% 2018. gadā bija 55-64 gadu vecumā un 38,1% – 65 un vairāk gadu vecumā. Salīdzinot ar 2017. gadu,

samazinājies ir 65 un vairāk gadu relatīvais īpatsvars (par attiecīgi 1,7 procentpunktiem), pieaugot personu ar invaliditāti relatīvajam īpatsvaram 45-54 un 55-64 gadu vecumā (par attiecīgi 0,7 procentpunktiem abās vecuma grupās). Tas parāda tendenci, ka invaliditātes statusu personas iegūst arvien jaunākā vecumā. Kopumā lielākā daļa personu ar invaliditāti ir 45 un vairāk gadu vecumā. 18-44 gadu vecumā 2018. gadā bija 15,2% personu ar invaliditāti (1.47. attēls). Salīdzinot datus par pilnu un nepilnu gadu VSAA uzskaitē esošajām personām, būtiskas atšķirības vecuma grupu īpatsvarā nav novērojamas, izņemot to, ka augstākās vecuma grupas (65 un vairāk gadu) īpatsvars nepilnu gadu VSAA uzskaitē esošo personu ir nedaudz augstāks, kas nozīmē, ka neliela iedzīvotāju daļa iegūst invaliditāti pašā mūža noslēgumā.

1.47.attēls. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošu personu ar invaliditāti īpatsvars vecuma grupās 2018. gadā dalījumā pēc dzimuma un invaliditātes grupas (%)

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, autoru aprēķini

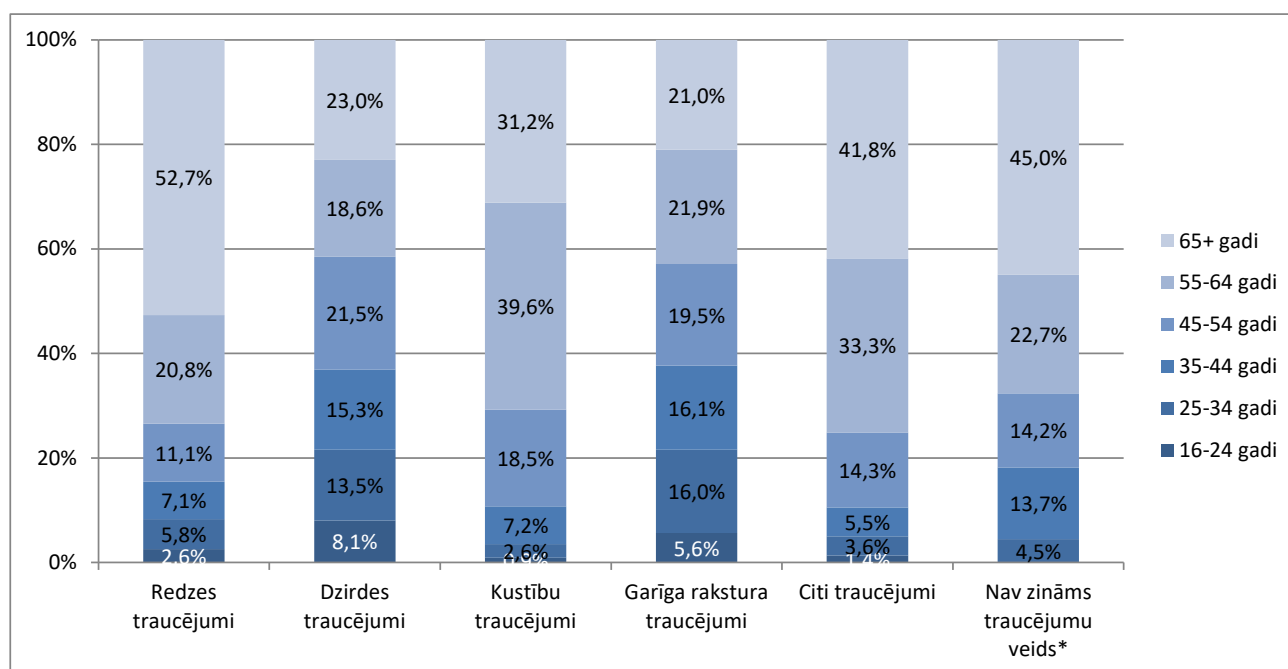
Personu ar invaliditāti vecuma grupu un dzimuma griezumā redzams, ka sieviešu vidū pensijas vecuma sasniegušo personu īpatsvars ir būtiski lielāks (1.47. attēls) – 2018. gadā sieviešu vidū 43,0% bija personas 65 un vairāk gadu vecumā, savukārt vīriešu – 32,4%. Attiecīgi sieviešu vidū mazāks ir gados jaunāku personu īpatsvars.

Aplūkojot invaliditātes grupu un vecuma sadalījumu, redzams, - jo smagāka invaliditātes grupa, jo lielāku tās daļu veido personas 65 un vairāk gadu vecumā (1.47. attēls). Tā 63,7% no personām ar I invaliditātes grupu 2018. gadā bija personas 65 un vairāk gadu vecumā, 15,3% - personas 55-64 gadu vecumā, 8,4% 45-54 gadu vecumā un 12,7% – 16-44 gadu vecumā. II invaliditātes grupas vecuma sadalījumā pensijas vecuma cilvēki veido relatīvi mazāku daļu – 41,1% 2018. gadā bija 65 un vairāk gadu vecumā, 29,7% – 55-64 gadu vecumā, 14,5% – 45-54 gadu vecumā un 14,7% – 16-44 gadu vecumā. III invaliditātes grupas vecuma sadalījumā 2018. gadā 25,4% bija 65 un vairāk gadu vecumā, 38,8% – 55-64 gadu vecumā, 19,4% – 45-54 gadu un 16,4% – 16-44 gadu vecumā. Tā kā nozīmīgākās atšķirības vecuma grupu relatīvajā sadalījumā, salīdzinot ar 2017. gadu, ir novērojamas III

invaliditātes grupas gadījumā, tas ir pamats pieņemumam, ka šajā laika posmā lielākam gados jaunāku personu skaitam ir piešķirta tieši III invaliditātes grupa.

Aplūkojot funkcionālā traucējuma veidus vecuma grupu griezumā (1.48. attēls), redzams, ka noteiktiem traucējuma veidiem (dzirdes un garīga rakstura) raksturīga lielāka vecuma variācija nekā citiem, t.i., personas ar invaliditāti aptuveni līdzīgās daļās aptver visas vecuma grupas. Savukārt redzes, citu traucējumu un neidentificēto traucējumu veidu grupās ievērojamu daļu veido personas 65 un vairāk gadu vecumā (42-53% atkarībā no funkcionālo traucējumu grupas). Lai gan kustību traucējumi arī biežāk raksturīgi vecāka gada gājuma iedzīvotājiem, ievērojama daļa personu ar šo traucējuma veidu ir arī pirmspensijas (55-64 gadu) vecumā (39,6%).

1.48.attēls. Pilnu atskaites gadu VSAA uzskaitē esošu personu ar invaliditāti īpatsvars vecuma grupās 2018. gadā dalījumā pēc funkcionālo traucējumu veida (%)

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, autoru aprēķini

Piezīme: * Personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2012. gadam

1.46. tabulā ir aplūkojami visi iespējamie sociālās apdrošināšanas un sociālie pakalpojumi (turpmāk tekstā – arī „sociālie transferti”) un citi ienākumi, par kuriem VSAA tiek saņemti ziņojumi (alga, ienākumi no saimnieciskās darbības u.c.), un personu skaits, kuras tos ir saņēmušas vismaz vienu mēnesi 2015. – 2018. gadā (neņemot vērā ienākuma veida apmēru). Redzams, ka sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņemšanas īpatsvars, t.i., personu ar invaliditāti īpatsvars, kas saņēmušas pakalpojumu, attiecībā pret kopējo personu skaitu konkrētā grupā, nozīmīgi atšķiras iedalījumā pēc invaliditātes grupas un funkcionālo traucējumu veida, turklāt katra sociālā transferta ietekme uz personas ar invaliditāti kopējiem ienākumiem ir atšķirīga. Ņemot vērā, ka personas, kas attiecīgos sociālos transfertus saņēmušas pilnu gadu, kopumā ir mazāk, attiecīgi samazinās arī katru maksājumu veidu saņēmušo personu skaitu. Atšķirības starp sociālo transfertu izmaksu pilna un nepilna gada posmā labāk raksturo to relatīvais sadalījums (sk. turpinājumā 1.49. attēlu).

1.46. tabula. Personu – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā – skaits 2015. – 2018. gadā dalījumā pa maksājumu un pakalpojumu veidiem

Ienākumu veids	2015	2016	2017	2018
KOPĀ	176 329	183 322	188 805	196 028
Vecuma pensija	73 374	77 758	81 975	86237
Invaliditātes pensija	81 126	82 516	83 297	83289
Apgādnieka zaudējuma pensija	3 004	3 147	3 264	3364
Izdienas pensija	584	684	761	813
Apdrošināšanas atlīdzība sakarā ar nelaiemes gadījumu darbā	8 020	8 865	9 676	10541
Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts	18 530	18 994	19 159	19270
Personas ar invaliditāti īpašas kopšanas pabalsts	18 288	19 509	20 046	19934
Transporta kompensācija	24 026	26 151	28 425	30319
Bezdarbnieka pabalsts	7 818	8 680	8 540	8087
Slimības pabalsts	18 648	20 395	21 599	22634
Papildu izdevumi saistībā ar nelaiemes gadījumu darbā	3 743	4 222	4 922	5118
Kaitējuma atlīdzība ČAES seku likvidācijas dalībniekiem	3 411	3 369	3 306	3241
Pabalsts personas ar redzes invaliditāti asistentam	2 309	2 326	2 389	2438
Citi ienākumu veidi (t.sk. alga)	51 142	54 288	56 915	61356

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, autoru aprēķini

Persona ar invaliditāti ienākumus veidojošie sociālie transferti atšķiras atkarībā no vecuma un invaliditātes grupas. Vecuma pensiju saņem tās personas ar invaliditāti, kas sasniegušas pensionēšanās vecumu. Persona ar invaliditāti darbības vecumā saņem invaliditātes pensiju vai valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu invaliditātes gadījumā (sk. attiecīgi 1.46.-1.48. tabulās iekļautos datus). III invaliditātes grupas gadījumā invaliditātes pensija tiek noteikta valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērā.

Papildus šiem ienākumiem persona var saņemt citus, iepriekš minētos sociālos transfertus, tomēr to izplatība ir samērā ierobežota, jo, ja vien nepastāv kādi citi iemesli personai sociālā transferta saņemšanai (piemēram, apgādnieka zaudējuma pensijas, izdienas pensijas, apdrošināšanas atlīdzības sakarā ar nelaiemes gadījumu darbā saņemšanai u.tml.), citi atbalsta veidi ir specifiski mērķēti, lai atbalstītu personas vismagāko funkcionālo traucējumu gadījumos. Personas ar invaliditāti īpašas kopšanas pabalstu un transporta kompensācijas parasti saņem tikai personas ar I grupas invaliditāti (1.47. tabula). Personu ar invaliditāti īpašas kopšanas pabalstu 2018. gadā saņēma 61,1% personas ar I grupas invaliditāti, transporta kompensāciju vismaz reizi 2018. gada laikā (tā tiek piešķirta neregulāri, bieži vienu reizi 6 mēnešu periodā) ir saņēmušas 54,9% personu ar I grupas invaliditāti, pabalstu par asistenta izmantošanu personām ar I grupas redzes invaliditāti 2018. gadā saņēmušas 7,5% personas ar I grupas invaliditāti.

1.47. tabulā redzamas vairākas tendences. Pirmkārt, personu ar invaliditāti ienākumu kontekstā būtiskas ir iespējas strādāt (sk. turpinājumā nabadzības riska tendenču analīzi atkarībā no personas ar invaliditāti ienākumu veidiem), ciktāl to ļauj gūtie funkcionālie ierobežojumi. Redzams, ka nodarbinātība un attiecīgi ienākumu saņēmēju īpatsvars no darba vai saimnieciskās darbības pieaug, samazinoties invaliditātes smaguma pakāpei. Ja 2018. gadā 5,7% personu ar I grupas invaliditāti ir ienākumi no darba vai saimnieciskās darbības, tad šādi ienākumi ir 25,0% II grupas un 50,4% personu ar III grupas invaliditāti. Salīdzinot ar 2017. gadu, iezīmējas pozitīva personu ar invaliditāti, kas iegūst ienākumus no nodarbinātības vai saimnieciskās darbības, pieauguma dinamika. Personu ar III grupas invaliditāti īpatsvars, kas saņem ienākumus no nodarbinātības vai saimnieciskās darbības, 2018. gadā ir pieaudzis par 1,8 procentpunktiem attiecībā pret 2017. gadu un personu ar II grupas invaliditāti ir pieaudzis par 0,7 procentpunktiem.

Otrkārt, citu sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu ienākumu veidu vidū novērojamas vairākas tendences. To starpā, visās invaliditātes grupās pakāpeniski samazinās personu īpatsvars, kas saņem valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu (aptuveni par 0,2-0,3 procentpunktiem, salīdzinot ar 2017. gadu). Laika gaitā pakāpeniski pieaug personu ar I vai II grupas invaliditāti īpatsvars, kas saņēmuši transporta kompensāciju.

1.47. tabula. Personu – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā – īpatsvars 2015. – 2018. gadā dalījumā pēc invaliditātes grupas (%)

Ienākumu veids	Gads	I grupa	II grupa	III grupa
Vecuma pensija	2015	66,2%	41,8%	30,3%
	2016	67,7%	43,0%	30,4%
	2017	68,5%	44,5%	31,0%
	2018	67,5%	45,4%	32,0%
Invaliditātes pensija	2015	23,3%	48,9%	53,3%
	2016	22,0%	47,7%	52,6%
	2017	21,1%	46,5%	51,8%
	2018	20,4%	44,5%	50,4%
Apgādnieka zaudējuma pensija	2015	2,4%	1,8%	1,2%
	2016	2,5%	1,8%	1,2%
	2017	2,5%	1,8%	1,2%
	2018	2,5%	1,8%	1,2%
Izdienas pensija	2015	0,3%	0,3%	0,4%
	2016	0,3%	0,3%	0,5%
	2017	0,4%	0,3%	0,5%
	2018	0,3%	0,4%	0,5%
Apdrošināšanas atlīdzība sakarā ar nelaimes gadījumu darbā	2015	0,4%	1,3%	10,5%
	2016	0,4%	1,3%	11,2%
	2017	0,4%	1,3%	11,8%
	2018	0,4%	1,3%	12,4%
Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts	2015	9,7%	10,6%	10,4%
	2016	9,6%	10,4%	10,3%
	2017	9,6%	10,2%	10,0%
	2018	9,4%	9,9%	9,7%

Ienākumu veids	Gads	I grupa	II grupa	III grupa
Personas ar invaliditāti īpašas kopšanas pabalsts	2015	63,4%	0,9%	0,2%
	2016	63,9%	1,0%	0,2%
	2017	63,8%	0,9%	0,2%
	2018	61,1%	0,8%	0,2%
Transporta kompensācija	2015	51,0%	10,9%	1,7%
	2016	52,4%	11,7%	1,7%
	2017	54,3%	12,8%	1,7%
	2018	54,9%	13,5%	1,7%
Bezdarbnieka pabalsts	2015	1,0%	3,8%	7,1%
	2016	1,0%	3,9%	7,6%
	2017	1,1%	3,8%	7,0%
	2018	1,0%	3,5%	6,4%
Slimības pabalsts	2015	2,9%	8,7%	16,9%
	2016	2,8%	9,1%	17,8%
	2017	2,9%	8,9%	18,6%
	2018	2,6%	8,9%	19,1%
Papildu izdevumi saistībā ar nelaimes gadījumu darbā	2015	0,1%	0,5%	5,1%
	2016	0,1%	0,6%	5,5%
	2017	0,1%	0,6%	6,2%
	2018	0,1%	0,5%	6,2%
Kaitējuma atlīdzība ČAES seku likvidācijas dalībniekiem	2015	0,4%	1,5%	3,1%
	2016	0,4%	1,5%	2,9%
	2017	0,4%	1,5%	2,6%
	2018	0,4%	1,4%	2,4%
Pabalsts personas ar redzes invaliditāti asistentam	2015	8,0%	0,1%	0,0%
	2016	7,6%	0,1%	0,0%
	2017	7,6%	0,1%	0,0%
	2018	7,5%	0,1%	0,0%
Citi ienākumi (t.sk. alga)	2015	5,9%	23,8%	46,2%
	2016	5,6%	24,2%	47,3%
	2017	5,7%	24,3%	48,2%
	2018	5,7%	25,0%	50,4%

Avots: Autoru aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatos

Atkarībā no funkcionālo traucējumu veida arī ir novērojamas atšķirības, kādus sociālos transfertus un citu ienākumu veidus ir saņēmusi persona ar invaliditāti (1.48. tabula). Redzams, ka visbiežāk 2018. gadā vismaz vienu mēnesi gadā strādāja personas ar dzirdes traucējumiem (46,1%), kustību traucējumiem (39,7%) un personas ar citiem traucējumu veidiem (34,5%), visretāk – personas ar garīga rakstura traucējumiem (16,8%). Salīdzinot ar 2017. gadu, visnozīmīgākais nodarbinātības fakta pieaugums 2018. gadā novērojams personu ar citiem traucējumiem grupā – par 1,6 procentpunktiem, kā arī personu ar kustību traucējumiem un redzes traucējumiem grupās – abās 0,9 procentpunkti.

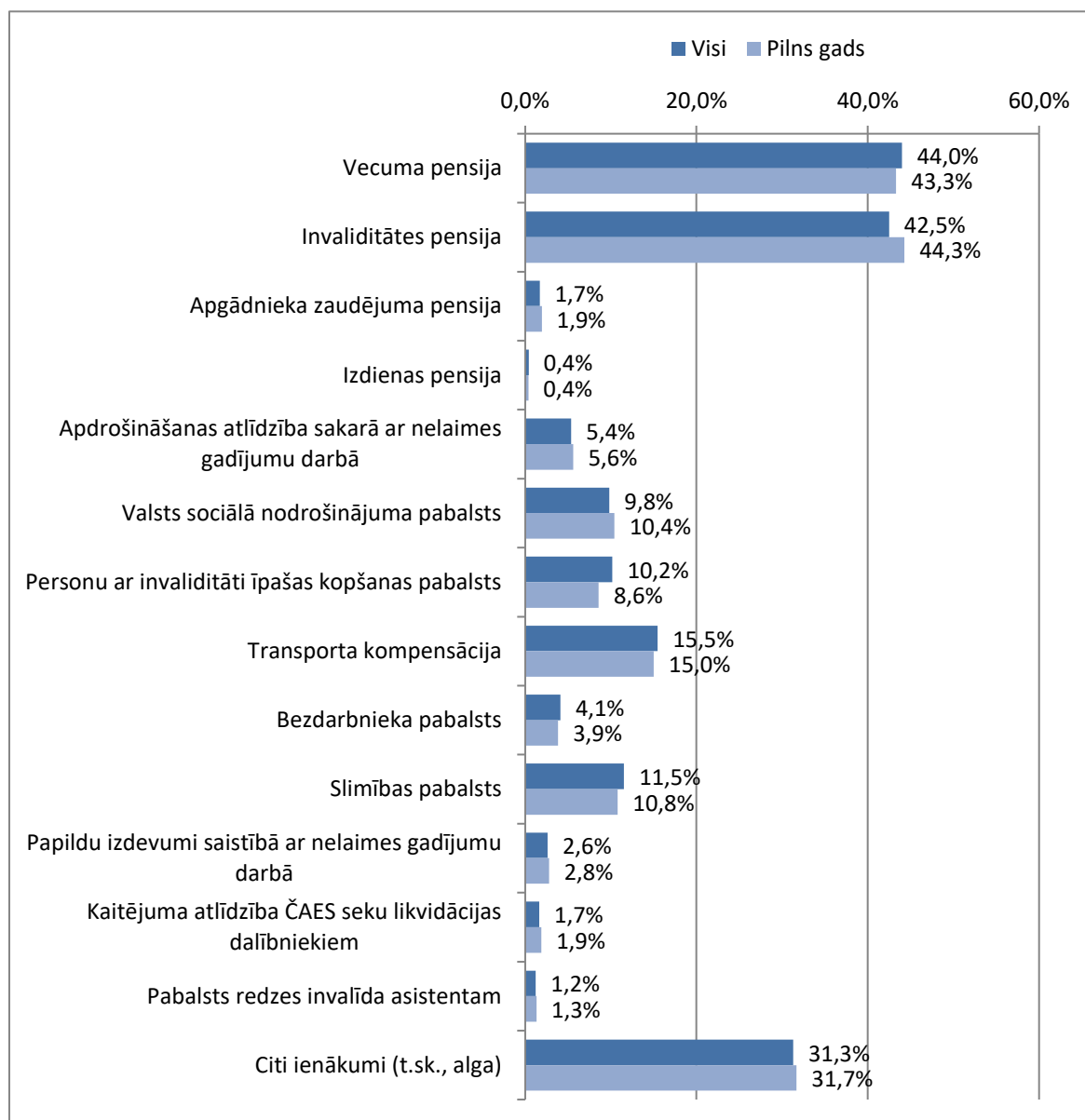
1.48. tabula. Personu – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā – īpatsvars 2015. – 2018. gadā dalījumā pēc traucējuma veida (%)

Ienākumu veids	Gads	Redzes traucējumi	Dzirdes traucējumi	Kustību traucējumi	Garīga rakstura traucējumi	Citi traucējumi	Nav zināms traucējuma veids*
Vecuma pensija	2015	53,1%	24,9%	33,6%	22,1%	46,1%	48,0%
	2016	54,7%	25,6%	34,9%	23,4%	46,8%	48,5%
	2017	56,3%	25,4%	36,4%	24,6%	47,8%	49,2%
	2018	57,4%	25,7%	38,4%	24,4%	48,6%	48,8%
Invaliditātes pensija	2015	37,6%	49,4%	62,1%	46,5%	43,1%	39,7%
	2016	36,1%	48,9%	61,0%	45,3%	41,9%	38,8%
	2017	34,8%	48,6%	59,6%	44,3%	40,9%	38,3%
	2018	33,4%	48,6%	57,8%	41,3%	39,6%	36,2%
Apgādnieka zaudējuma pensija	2015	1,4%	6,2%	0,4%	6,4%	0,7%	3,0%
	2016	1,4%	6,6%	0,4%	6,5%	0,7%	3,3%
	2017	1,4%	6,7%	0,4%	6,5%	0,7%	3,6%
	2018	1,4%	6,6%	0,4%	6,3%	0,7%	3,7%
Izdienas pensija	2015	0,3%	0,1%	0,3%	0,1%	0,5%	0,1%
	2016	0,3%	0,1%	0,3%	0,1%	0,5%	0,1%
	2017	0,3%	0,1%	0,4%	0,1%	0,6%	0,1%
	2018	0,2%	0,0%	0,4%	0,1%	0,6%	0,1%
Apdrošināšanas atlīdzība sakarā ar nelaimes gadījumu darbā	2015	0,7%	0,6%	2,7%	0,2%	7,6%	1,6%
	2016	0,7%	0,7%	2,7%	0,2%	8,1%	1,6%
	2017	0,8%	0,7%	2,7%	0,2%	8,5%	1,6%
	2018	0,8%	0,7%	2,6%	0,3%	9,0%	1,6%
Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts	2015	10,1%	27,1%	5,3%	31,7%	6,8%	13,2%
	2016	9,9%	27,4%	5,2%	31,6%	6,6%	13,4%
	2017	9,9%	27,3%	5,0%	31,4%	6,4%	13,3%
	2018	9,7%	26,8%	4,8%	29,7%	6,2%	13,2%
Personu ar invaliditāti īpašas kopšanas pabalsts	2015	3,7%	0,3%	7,6%	14,3%	12,8%	6,5%
	2016	4,3%	0,4%	7,4%	15,3%	12,9%	6,6%
	2017	4,9%	0,3%	7,2%	16,0%	12,6%	6,4%
	2018	4,5%	0,5%	6,9%	15,8%	11,9%	6,1%

Ienākumu veids	Gads	Redzes traucējumi	Dzirdes traucējumi	Kustību traucējumi	Garīga rakstura traucējumi	Citi traucējumi	Nav zināms traucējuma veids*
Transporta kompensācija	2015	2,6%	0,7%	19,8%	2,3%	17,3%	10,4%
	2016	3,2%	0,8%	20,3%	2,6%	18,0%	10,4%
	2017	3,9%	0,8%	21,2%	3,4%	18,8%	10,3%
	2018	3,9%	1,1%	21,9%	3,7%	19,2%	9,9%
Bezdarbnieka pabalsts	2015	3,1%	4,5%	8,2%	3,0%	4,4%	2,2%
	2016	3,3%	5,5%	8,7%	3,1%	4,7%	2,3%
	2017	3,1%	7,2%	7,6%	3,2%	4,5%	2,1%
	2018	2,9%	7,1%	6,7%	2,9%	4,2%	2,1%
Slimības pabalsts	2015	5,2%	9,3%	16,4%	3,7%	12,5%	4,5%
	2016	6,1%	9,4%	16,5%	3,9%	13,2%	4,6%
	2017	6,2%	9,7%	16,6%	3,9%	13,5%	5,0%
	2018	6,3%	9,1%	16,4%	3,8%	13,7%	4,9%
Papildu izdevumi saistībā ar nelaimes gadījumu darbā	2015	0,2%	0,2%	1,4%	0,1%	3,6%	0,1%
	2016	0,3%	0,3%	1,6%	0,1%	3,9%	0,2%
	2017	0,3%	0,3%	1,7%	0,1%	4,4%	0,2%
	2018	0,3%	0,4%	1,6%	0,1%	4,4%	0,1%
Kaitējuma atlīdzība ČAES seku likvidācijas dalībniekiem	2015	0,1%	0,1%	0,0%	0,1%	2,5%	5,8%
	2016	0,1%	0,1%	0,0%	0,1%	2,4%	5,9%
	2017	0,1%	0,1%	0,0%	0,1%	2,3%	5,9%
	2018	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	2,2%	5,7%
Pabalsts personas ar redzes invaliditāti asistentam	2015	23,0%	0,2%	0,0%	0,0%	0,1%	1,8%
	2016	22,5%	0,2%	0,0%	0,0%	0,1%	1,7%
	2017	22,6%	0,2%	0,0%	0,1%	0,1%	1,7%
	2018	22,5%	0,1%	0,0%	0,0%	0,1%	1,6%
Citi ienākumi (t.sk., alga)	2015	25,0%	44,9%	38,1%	14,9%	31,8%	20,2%
	2016	24,7%	45,8%	38,7%	15,6%	32,4%	20,5%
	2017	24,6%	46,1%	38,8%	16,4%	32,9%	20,3%
	2018	25,5%	46,1%	39,7%	16,8%	34,5%	20,5%

Avots: Autoru aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatu; Piezīme: * Personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2012. gadam

1.49. attēls. Personu ar invaliditāti – sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēju vismaz vienu mēnesi gadā un pilnu gadu – īpatsvars 2018. gadā dalījumā pēc sociālā transferta veida (%)

Avots: VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmēji, autoru aprēķini

Aplūkojot atšķirības personu īpatsvarā, kas saņēmušas dažādus sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu maksājumus, atkarībā no tā, vai persona tos saņēmusi pilnu vai nepilnu 2018. gadu (1.49. attēls), redzams, ka pamatā tās ir nelielas atšķirības (1-2 procentpunktu apmērā).

1.49. tabulā redzami vidējie personu ar invaliditāti ienākumi mēnesī 2018. gadā dalījumā pēc ienākumu veida un personas raksturojuma. Redzams, ka sociālo transfertu veidā vidēji mēnesī persona ar invaliditāti guva 280,98 EUR, nodarbinātība vidēji sniedza ienākumus 180,76 EUR apmērā, kas summāri deva vidējos ienākumus 461,74 EUR apmērā. Atkarībā no invaliditātes grupas un traucēju veida, kā bija redzams iepriekš, personu iespējas gūt ienākumus no nodarbinātības, atšķiras, kas

attiecīgi atspoguļojas ienākumu datos. Invaliditātes grupas griezumā redzams, ka personas ar I invaliditātes grupu gūt ievērojami augstākus ienākumus no sociālajiem transfertiem, bet personas ar III invaliditātes grupu – ienākumiem no darba vai saimnieciskās darbības. Traucējumu veidu griezumā viszemākie ienākumi no sociālajiem transfertiem ir personām ar dzirdes traucējumiem, kuru gadījumā visbiežāk tiek piešķirta III invaliditātes grupa. Viszemākie ienākumi no darba vai saimnieciskās darbības ir personām ar garīga rakstura traucējumiem, turklāt, salīdzinot šo personu ienākumus ar citu personu ar invaliditāti ienākumiem, ņemot vērā katras grupas nodarbinātības īpatsvaru, secināms, ka, pat strādājot, personu ar garīga rakstura traucējumiem ienākumi no darba vai saimnieciskās darbības ir zemāki.

1.49. tabula. Personu ar invaliditāti vidējie ienākumi (mēnesī, EUR) dalījumā pa ienākumu veidiem (sociālie transferti, nodarbinātība, kopējie ienākumi) un personas raksturojuma – invaliditātes veida un funkcionāli traucējumu veida, 2018. gads

Gads/ invaliditātes veids	Sociālie transferti	Ienākumi no darba vai saimnieciskās darbības	Ienākumi kopā
Vidēji	280,98	180,76	461,74
I invaliditātes grupa	416,26	27,41	443,67
II invaliditātes grupa	280,18	128,11	408,29
III invaliditātes grupa	231,60	302,00	533,60
Redzes traucējumi	272,96	151,98	424,94
Dzirdes traucējumi	207,18	237,01	444,19
Kustību traucējumi	244,13	210,93	455,06
Garīga rakstura traucējumi	233,80	57,60	291,39
Citi traucējumi	309,97	213,07	523,04
Nav zināms traucējumu veids*	287,45	116,55	404,00

Avots: Autoru aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatos

Piezīme: * personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2006. gadam

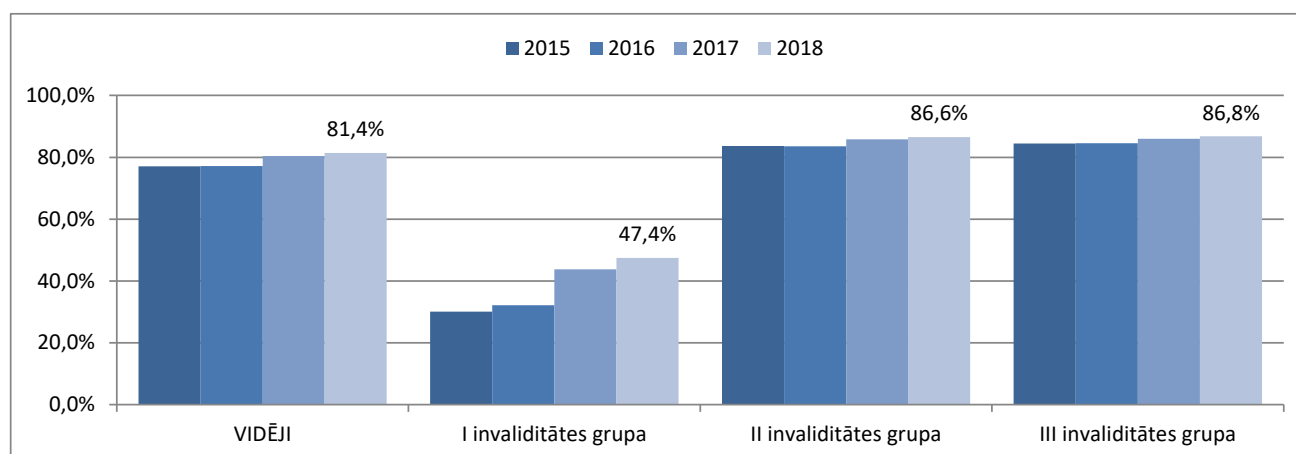
Lai labāk izprastu personu ar invaliditāti ienākumus, Izvērtējuma ietvaros tika veikta analīze, cik personas ir atradušās zem nabadzības riska sliekšņa. Šim nolūkam VSAA mikro datos katras personas gada ienākumi, ja tie tika saņemti pilnu kalendāro gadu, tika salīdzināti ar attiecīgā gada nabadzības riska sliekšni vienas personas mājsaimniecībai. Šis rādītājs 2015. gadā bija 3819 EUR, 2016. gadā – 3964 EUR, 2017. gadā – 4400 EUR un 2018. gadā – 4912 EUR. Turpinājumā katras personas ienākumiem tika pievienots identifikators, vai tie ir augstāki vai zemāki par attiecīgā gada nabadzības riska sliekšni, atsevišķi vērtējot ienākumus no visiem sociālajiem transfertiem, kas saņemti no VSAA, un kopējos ienākumus. Kā iepriekš minēts, VSAA mikro datos nav iespējams identificēt, vai persona pieder vienas vai vairāku personu mājsaimniecībai, tāpēc Izvērtējumā ir pieņemts, ka visas personas ar invaliditāti ir vienas personas mājsaimniecības, kā rezultātā situācija, iespējams, ir zināmā mērā pārvērtēta, t.i., personu, kuru ienākumi atrodas zem nabadzības riska sliekšņa, īpatsvars ir mazliet zemāks, jo zemos ienākumus no personas sociālajiem transfertiem kompensē citu mājsaimniecības locekļu ienākumi.

Analizējot personu ar invaliditāti ienākumus, jāņem vērā, ka noteiktu sociālo transfertu, piemēram, **invaliditātes pensijas, uzdevums ir aizvietot personas darbā negūtus ienākumus.** Tādēļ, ņemot

vērā, ka **personām ar III un II grupas invaliditāti darbības ir daļēji, nevis pilnībā ierobežotas, ir likumsakarīgi, ka tikai ar sociālajiem transfertiem nav iespējams nodrošināt ienākumus virs nabadzības riska sliekšņa.** Tāpēc Izvērtējumā ir aplūkota situācija, kad ienākumus veido tikai sociālie transferti, gan ekonomiskās aktivitātes rezultātā gūto ienākumu ietekme uz personas ar invaliditāti nabadzības risku.

Aplūkojot **ienākumus tikai no sociālajiem transfertiem**, redzams, ka pēc strauja rādītāja kāpuma 2017. gadā attiecībā pret 2015.-2016. gadu (1.50. attēls), personu ar invaliditāti īpatsvars, kas atradās zem nabadzības riska sliekšņa, **2018. gadā pieauga vēl mazliet – 81,4%**, t.i., par 1,0 procentpunktu, salīdzinot ar 2017. gadu. Tādējādi sociālās apdrošināšanas maksājumu un sociālo pakalpojumu apmērs naudas izteiksmē pieaugums ir bijis lēnāks nekā nabadzības riska sliekšņa pieaugums. Tā rezultātā personu ar invaliditāti, kuru ienākumi atrodas zem nabadzības riska sliekšņa, īpatsvars ir pieaudzis visās invaliditātes grupās un dalījumā pēc funkcionālo traucējumu veida, un saglabājas arī iepriekšējā Izvērtējumā šo griezumā iekšienē konstatētās rādītāja atšķirības.

1.50.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2015. – 2018. gadā (%), dalījumā pēc invaliditātes grupas

Avots: Autoru aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatu

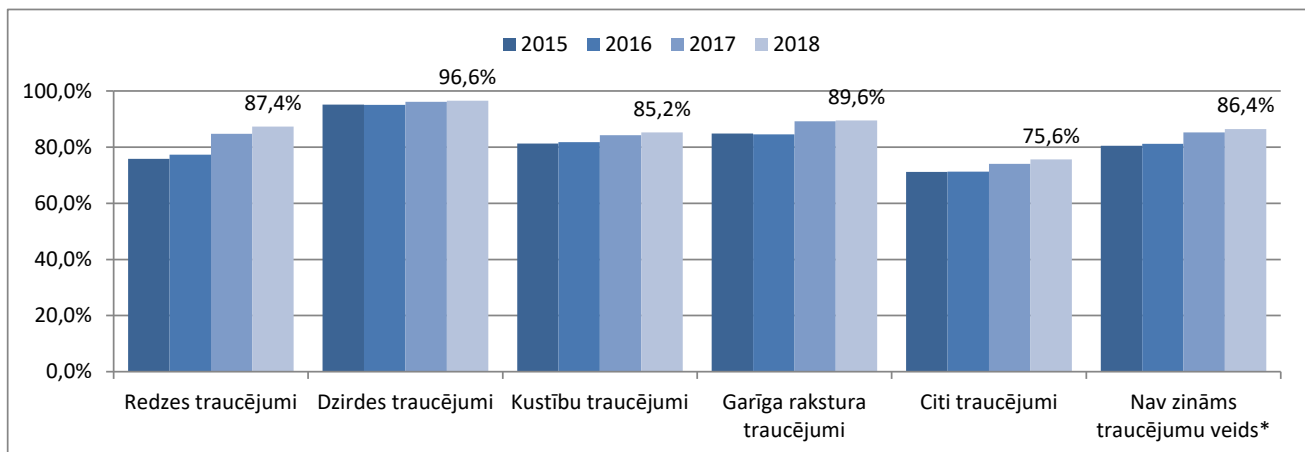
Piezīme: * Personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2012. gadam

Salīdzinoši visretāk zem nabadzības riska sliekšņa atrodas personu ar I grupas invaliditāti ienākumi no sociālajiem transfertiem (1.50. attēls) – zem sliekšņa 2018. gadā atradās 47,4% personu ienākumi, tomēr šis rādītājs ir pieaudzis par 3,6 procentpunktiem, salīdzinot ar 2017. gadu (1.50. attēls). Vienlaikus šī grupa ir tā, kura ekonomiski aktīva ir visretāk, attiecīgi sociālie transferti lielākajā daļā (93,8%) gadījumā ir arī vienīgie personu ar I grupas invaliditāti ienākumi. Personu ar II invaliditāti īpatsvars, kuru ienākumi tikai pēc sociālo transfertu saņemšanas bija zem nabadzības riska, 2018. gadā bija 86,6% (pieaugums par 0,8 procentpunktiem) un personu ar III grupas invaliditāti – 86,8% (pieaugums par 0,8 procentpunktiem).

Aplūkojot datus personu ar invaliditāti funkcionālo traucējumu griezumā (1.51. attēls), redzams, ka visvairāk personu zem nabadzības riska sliekšņa, saņemot tikai sociālos transfertus, 2018. gadā bija ar dzirdes traucējumiem – 96,6%. Tā kā daļa personu ar dzirdes traucējumiem strādā, zem nabadzības

riska esošo personu skaits ievērojami samazinās, aplūkojot visus ienākumus (sk. sīkāk 1.53. attēlu). Nākamā grupa, kuras ienākumi no sociāliem transfertiem visbiežāk atrodas zem nabadzības riska sliekšņa, ir personas ar garīga rakstura traucējumiem (89,9% 2018. gadā). Salīdzinoši visretāk zem nabadzības riska sliekšņa ienākumi no sociālajiem transfertiem ir personām ar citiem funkcionālajiem traucējumiem (75,6% 2018. gadā). Visu traucējumu veidu gadījumā ir novērojama personu ar invaliditāti īpatsvara pieaugums, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem nepārsniedz nabadzības riska sliekšni, par dažām procentpunktu desmitdaļām, ņemot vērā iepriekš minēto tendenci par īpatsvara pieauguma dinamiku atkarībā no invaliditātes grupas.

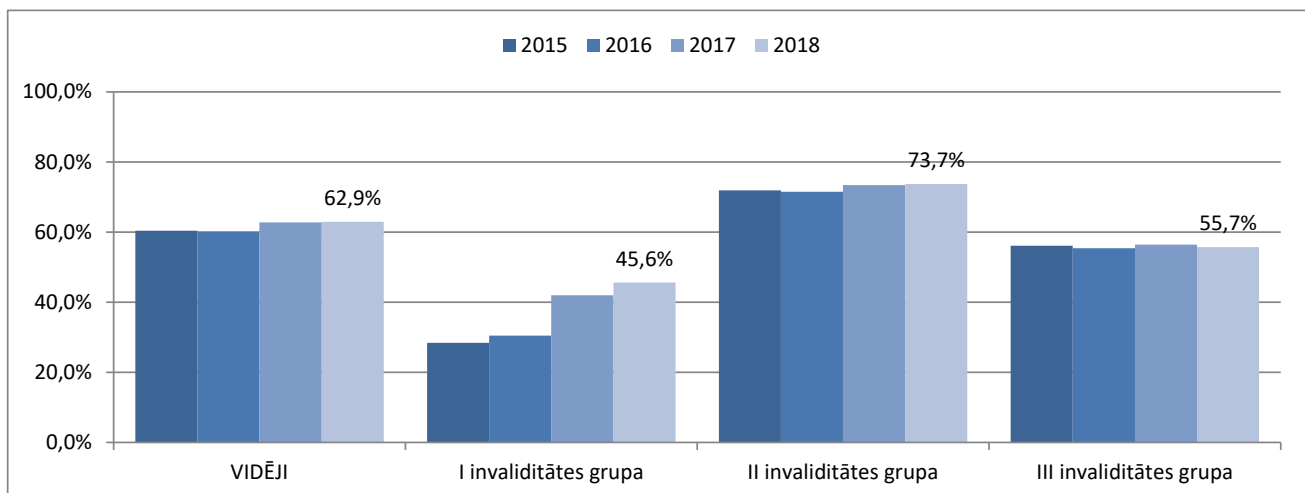
1.51.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2015. – 2018. gadā (%), dalījumā pēc traucējuma veida

Avots: Autoru aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatos

Piezīme: * Personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2012. gadam

1.52.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2015. – 2018. gadā (%), dalījumā pēc invaliditātes grupas

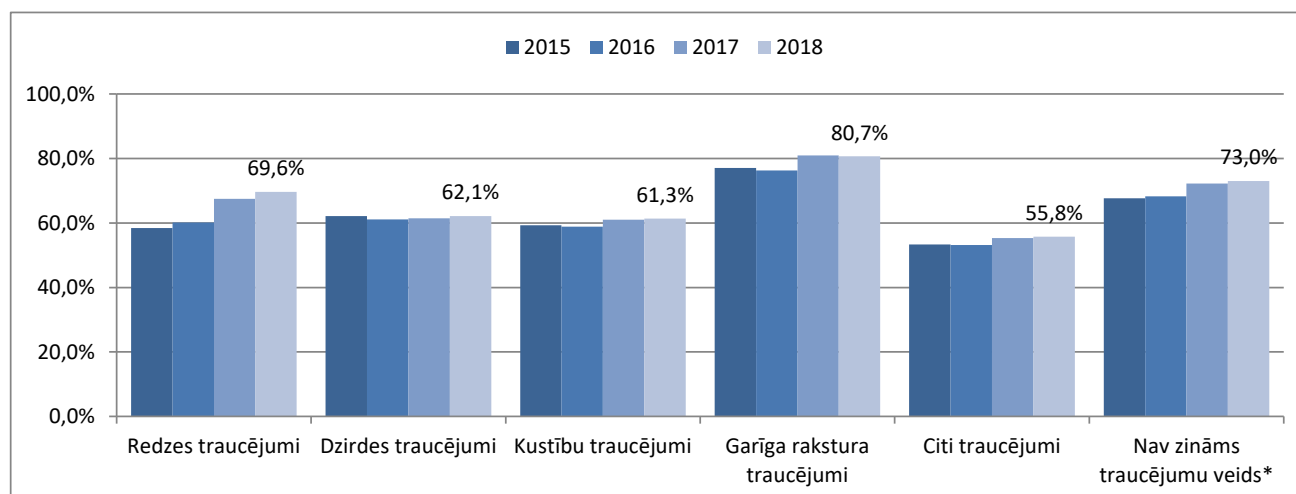
Avots: Autoru aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatos

Piezīme: * Personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2012. gadam

1.52. attēlā, salīdzinot ar 1.50. attēlu, ir redzama **ienākumu no algas vai saimnieciskās darbības** (t.i., nodarbinātības vai citas ekonomiskās aktivitātes) ietekme uz nabadzības riska samazināšanu personām

ar invaliditāti. Vērtējot visus personas ar invaliditāti ienākumus, nabadzības riskam 2018. gadā vidēji bija pakļautas 62,9% personu ar invaliditāti (t.i., par 18,5 procentpunktiem mazāk nekā ienākumu no sociālajiem transfertiem gadījumā). Salīdzinot ar 2017. gadu, personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru kopējie ienākumi ir zem nabadzības riska sliekšņa, ir pieaudzis par 0,1 procentpunktu, t.i., mazākā apmērā, nekā tad, ja aplūkojam tikai no sociālajiem transfertiem gūtos ienākumus.

1.53.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars, kuru kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni 2015. – 2018. gadā (%), dalījumā pēc traucējuma veida

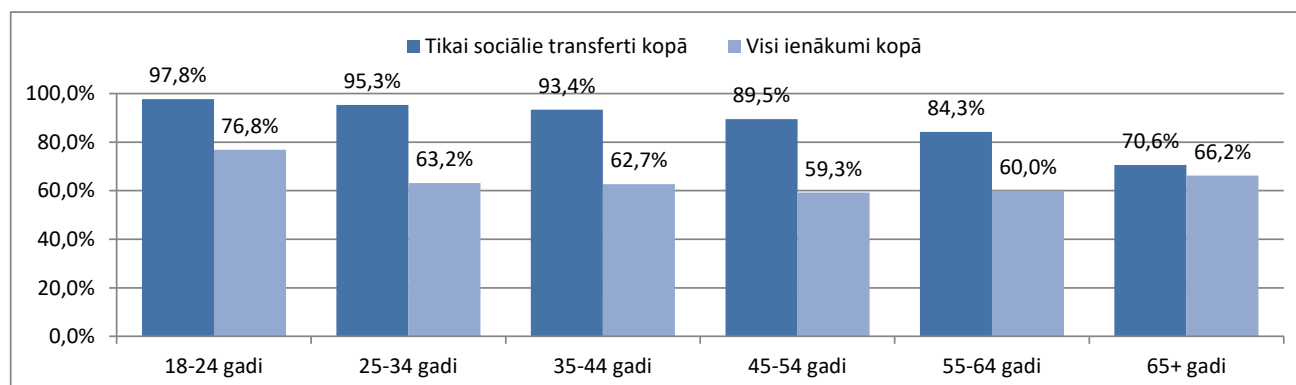

Avots: Autoru aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatu

Piezīme: * Personai invaliditāte uz mūžu ir noteikta līdz 2012. gadam

Vērtējot situāciju no kopējiem personas ienākumiem, visaugstākais nabadzības risks ir personām ar II grupas invaliditāti (73,7% 2018. gadā bija pakļauti šim riskam, 1.52. attēls). Vērtējot pēc traucējuma veida (1.53. attēls), visaugstākais nabadzības risks ir personām ar garīga rakstura traucējumiem (80,7%) un personām, kurām nav zināms traucējuma veids (73,0%).

1.54.attēls. Personu ar invaliditāti īpatsvars vecuma grupās, kuru ienākumi no sociālajiem transfertiem un kopējie ienākumi nepārsniedz nabadzības riska sliekšni, 2018. gads (%)

Avots: Autoru aprēķini, izmantojot VSAA sagatavotos administratīvos mikrodatu

Savukārt, aplūkojot personu ar invaliditāti īpatsvaru, kuru ienākumi ir zem nabadzības riska sliekšņa, vecuma grupās, ņemot vērā ienākumu veidus – gūti tikai no sociālajiem transfertiem vai kopējos ienākumus (1.54. attēls), redzamas divas atšķirīgas tendences. Kamēr personas ar invaliditāti

ienākumus veido tikai sociālie transferti, iezīmējas skaidra tendence – jo jaunāka persona, jo lielāks šo personu īpatsvars atrodas zem nabadzības riska sliekšņa. Savukārt, ieskaitot personas ienākumus no nodarbinātības, nabadzības riskam pakļauto īpatsvars ir samērā līdzīgs 25-64 gadus vecu personu ar invaliditāti grupā (59,3%-63,2%), tas pieaug vecuma grupā 65 un vairāk gadi (66,2%), taču jebkurā gadījumā ir visaugstākais personu ar invaliditāti 18-24 gadu vecumā gadījumā (76,8%). Viens no skaidrojumiem ir zemāks nodarbināto vai ienākumus no saimnieciskās darbības gūstošo personu ar invaliditāti īpatsvars 18-24 gadu vecumā (42,0%), salīdzinot ar 48,2-50,0% nodarbinātības īpatsvaru 24-54 gadu vecu personu grupā. Nozīmīgs var būt arī saņemtā atalgojuma līmenis vai darba stāža ilgums, jo arī personu ar invaliditāti 55-64 gadu vecumā vidū strādā 41,3%, kamēr zem nabadzības riska īpatsvars ir zemāks. Tādējādi šie dati ir vēl viens apstiprinājums tam, cik būtiska loma personu ar invaliditāti nodrošinājumā ir iespējām strādāt, turklāt atrast piemērotu darbu tad, kad persona ir noslēgusi mācības un ir pieejama darba tirgum.

1.3.10. Datu kvalitātes novērtējums un rādītāju interpretācijas ierobežojumi nabadzības un sociālās atstumtības jomā

Datu kvalitātes novērtējums nabadzības un sociālās atstumtības jomā aktualizē jautājumus, kas tika aplūkoti iepriekšējos līdzīgos izvērtējumos, it īpaši ziņojumā par 2015. un 2016. gadu¹³⁹. Tajā, analizējot četrus aspektus (datu vākšanas veidu, regularitāti, mērāmos parametrus un iespējas tos analizēt mērķa grupu situācijas raksturošanai nabadzības un sociālās atstumtības jomā), tika identificētas vairākas problēmas, kuras saglabā savu aktualitāti arī šī Izvērtējuma izstrādes laikā. Pirmkārt, tie ir ierobežojumi, kas izriet no datu avota, otrkārt, kas izriet no nabadzības un sociālās atstumtības raksturošanai izmantotiem indikatoriem (absolūtie un relatīvie rādītāji; mērījumu skalas), un, treškārt, šaurāku mērķa grupu, kas īpaši pakļautas nabadzības un sociālās atstumtības riskam, situācijas raksturošanas iespējām.

Ierobežojumi, kas izriet no datu avota, ir saistāmi ar Latvijā pieejamajiem datiem nabadzības un sociālās atstumtības raksturošanai. Galvenais kvantitatīvas informācijas avots, lai raksturotu nevienlīdzību, nabadzību un sociālo atstumtību gan Latvijas, gan ES līmenī ir EU-SILC apsekojums. EU-SILC apsekojumā izmantota starptautiski (ES līmenī) vienota metodoloģija, kas tādējādi ir gan saistoša Latvijai, taču vienlaikus var būt nepietiekami jūtīga pret nacionālajām īpatnībām, piemēram, dažādu blakus faktoru ietekmi uz apstākļiem, kas tiek mērīti kā nabadzības un sociālās atstumtības rādītāji. Šīs nodaļas turpinājumā ir aplūkotas Izvērtējuma gaitā apzinātie datu izmantošanas ierobežojumi. Vērtējot ierobežojumus, jāņem vērā, ka EU-SILC apsekojumam Latvijas līmenī šobrīd nav alternatīvu, un kopumā, vērtējot pēc šajā Izvērtējumā izvirzītajiem parametriem (sk. sīkāk atbilstošo sadaļu 1.1. nodaļas ietvaros), tas ir uzticams, pieejams un ilgtermiņā drošs nabadzības un sociālās atstumtības rādītāju novērtējuma avots.

EU-SILC apsekojums ir datu avots gan CSP, gan *Eurostat* aprēķinātajiem nevienlīdzības rādītājiem, tomēr datu salīdzināšanai dinamikā svarīgi ir izmantot **viena turētāja datus** (CSP vai *Eurostat*), jo

¹³⁹ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2019). „Ilggadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību veselības aprūpē un nevienlīdzību mājokļa pieejamības jomā)”. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/projekts/ikgadejs-nabadzibas-un-socialas-atstumtibas-mazinasanas-ricibpolitikas-izvertejums> (skatīts 27.04.2021.)

pastāv atšķirības šo institūciju lietotajā datu apstrādes/ aprēķināšanas metodikā, kā rezultātā rādītāju vērtības nedaudz variē. Galvenās atšķirības CSP un *Eurostat* rādītāju aprēķināšanas metodikā ir šādas:

- *Eurostat* kvintiļu sadalei izmanto ekvivalentus ienākumus, CSP – ienākumus uz vienu mājsaimniecības locekli;
- *Eurostat* vienādās grupās pēc ienākuma līmeņa (kvintiļu grupās, deciļu grupās u.tml.) sadala personas, CSP – mājsaimniecības;
- *Eurostat* publicē datus ar atsauci uz apsekojuma gadu, CSP – ar atsauci uz ienākumu atskaites periodu (t.i., no apsekojuma gada atņemot vienu gadu, piemēram, 2019. gadā veiktā apsekojuma dati raksturo 2018. gada ienākumus); šis pēdējais aspekts ir ņemts vērā, izstrādājot šo Izvērtējumu.

Šajā izvērtējumā Izpildītājs balstās uz CSP aprēķinātajiem rādītājiem, kas ir pamatā rīcībpolitikas veidošanai nacionālajā līmenī, tikai atsevišķos gadījumos, piedāvājot starptautisko salīdzinājumu, izmanto *Eurostat* aprēķinus. Pēdējā gadījumā jau sākotnēji datu atlasē ir ņemtas vērā iepriekš minētās atšķirības, un atlasīti tādi indikatori, kas būtu korekti salīdzināmi ar nacionālo līmeni.

Izstrādājot izvērtējumu, izceļami ir divi galvenie ierobežojumi, kas izriet no šobrīd pieejamo datu rakstura. Pirmkārt, akcentējami ir ierobežojumi, kas izriet no relatīvo nabadzības indikatoru lietojuma (pretstatā absolūtajiem nabadzības indikatoriem). Otrkārt, vairāku izvērtējuma ziņojumu garumā turpinās diskusija par lietotajām ekvivalences skalām katra mājsaimniecības locekļa patēriņa daļas noteikšanai.

Attiecībā uz nabadzības indikatoru lietošanu rīcībpolitikas mērījumā ir jānošķir absolūtās un relatīvās nabadzības indikatori. Absolūtās nabadzības mērījums balstās uz indivīdu ienākumu salīdzinājumu pret viņa potenciālajiem izdevumiem, ko veido izmaksas par definētu preču un pakalpojumu daudzumu (grozs), kas konkrētā valstī ir apstiprināts kā pietiekams, lai apmierinātu indivīda pamata vajadzības¹⁴⁰. Latvijā šāds mērījums šī ziņojuma izstrādes laikā netiek veikts, taču groza izstrāde ir uzsākta 2019. gadā (iepirkums “Jaunas metodoloģijas izstrāde iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza noteikšanai un tās aprobācija (izmēģinājumsprojekti)”¹⁴¹) un turpinās šī ziņojuma sagatavošanas laikā. Attiecīgi nabadzības novērtēšanai šobrīd Latvijā (šajā un iepriekšējos ziņojumos) tiek izmantoti relatīvie rādītāji, kas tiek atvasināti no mājsaimniecību vidējā (izteikts kā mediānas mērījums) ienākumu līmeņa valstī, piemēram, minimālais ienākumu līmenis un nabadzības riska sliekšnis. Tādējādi nabadzības mērīšana balstās uz turīgāko un mazāk turīgo mājsaimniecību ienākumu salīdzinājumu katra gada ietvaros (lietojot no ienākumu mediānas atvasinātus aprēķinus). Šādi relatīvie rādītāji tiek plaši izmantoti nabadzības un rīcībpolitikas rezultātu mērīšanai, taču to vājš punkts ir rezultātu atkarība no visu iedzīvotāju ienākumu apmēra un tā pieauguma noteiktā laika posmā. Pēc būtības, pielietojot relatīvos mērus, sagaidāms, ka noteikta sabiedrības daļa vienmēr atradīsies mazāk labvēlīgā situācijā, turklāt, jo plašāka ir ienākumu līmeņa izkliede sabiedrībā (lielāka atšķirība starp trūcīgākajiem un turīgākajiem iedzīvotājiem), jo lielākā mērā kāda iedzīvotāju daļa būs relatīvi nabadzīgāka.

¹⁴⁰ Social Policy Research Unit, UNIVERSITY OF YORK (n.d.) “THE MEASUREMENT OF ABSOLUTE POVERTY (E2/SEP/14/2000). FINAL REPORT FOR EUROSTAT”. Pieejams:

<https://www.york.ac.uk/inst/spru/research/pdf/AbsolutePoverty.pdf> (skatīts 15.07.2021.)

¹⁴¹ Informācija pieejama: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3247> (skatīts 15.07.2021.)

Kā redzams šajā ziņojumā, nabadzības riska pieaugums vai samazinājums kādā iedzīvotāju grupā var būt mainīgs, jo atkarīgs no kopējā ienākumu līmeņa izmaiņām sabiedrībā. Attiecīgi šiem rādītājiem ir ierobežotas iespējas raksturot to iedzīvotāju daudzumu, kas dzīvo absolūtā nabadzībā (tādu mērījumu sniegtu, piemēram, salīdzinot iedzīvotāju finansiālās iespējas ar iztikas minimuma grozu). Tas, savukārt, ierobežo iespējas novērtēt politikas efektivitāti ilgtermiņā, un proti, lai gan konkrētā gada ietvaros var secināt, ka noteiktiem politikas mēriem ir bijusi pozitīva ietekme uz personu finansiālo situāciju, nav skaidra atbilde uz jautājumu, cik lielā mērā šie mēri ir atstājuši pozitīvu ietekmi uz personas vai mājsaimniecības iespējām ilgtermiņā. Balstoties uz šī ierobežojuma izklāstu, Izvērtējuma autori secina, ka Latvijā ir nepieciešams noslēgt absolūto nabadzības rādītāju izstrādi un aprobāciju, lai, blakus relatīvajiem rādītājiem, varētu to lietot nabadzības rīcībpolitikas novērtēšanai.

Diskusija par lietotajām ekvivalences skalām katra mājsaimniecības locekļa patēriņa daļas noteikšanai izriet no tā, kāds koeficients jeb svars tiek piešķirts katram nākamajam mājsaimniecības loceklim. Izņemot minimālo ienākuma līmeni, iedzīvotāju (mājsaimniecību) ienākumu analīzē šajā Izvērtējumā izmantoti rādītāji, kuru aprēķināšanai atbilstoši ES vienotās statistikas metodikai izmantota OECD modificētā ekvivalences skala. Tā nosaka nabadzības riska sliekšni 60% apmērā no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas vienam ekvivalentajam patērētājam un piešķirt pirmajam pieaugušajam mājsaimniecībā ekvivalento svaru 1, otrajam un katram nākamajam mājsaimniecības loceklim virs 14 gadu vecuma – 0,5 (patēriņš 50% apmērā no pirmā mājsaimniecības locekļa) un bērniem līdz 14 gadu vecumam – 0,3 (patēriņš 30% apmērā no pirmā mājsaimniecības locekļa)¹⁴². Latvijas speciālisti mēdz kritizēt šīs skalas izmantošanu par pārāk zemu koeficientu piešķiršanu bērnu patēriņam, uzskatot, ka šāda skala neatbilst Latvijas mājsaimniecību izdevumu struktūrai. Šīs ekvivalences skalas pielietojuma rezultātā, piemēram, mājsaimniecību ar vairākiem bērniem (īpaši – daudz bērnu ģimeņu gadījumā) gadījumā var rasties labvēlīgāks situācijas vērtējums¹⁴³.

Ņemot vērā Latvijas situācijas specifiku, minimālā ienākuma līmeņa noteikšanai, sekojot koncepcijā „Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” (pieņemta un stājās spēkā 30.10.2014.) sniegtajam pamatojumam, tiek izmantota atšķirīga ekvivalences skala. Šajā gadījumā ir noteikts zemāks minimālā ienākuma līmenis, kas ir definēts 40% apmērā no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas, pārrēķinātas uz ekvivalento patērētāju, piemērojot ekvivalences skalu, atbilstoši kurai pirmajai personai ir piešķirts koeficients 1, katrai nākamajai 0,7 neatkarīgi no vecuma.

Treškārt, jāņem vērā, ka, lai gan EU-SILC ļauj novērtēt nabadzības indikatorus sabiedrībā kopumā un plaši definējamās sociālās grupās, informāciju par šaurākām specifiskām mērķa grupām, kuras var tikt pakļautas nabadzības riskam (piemēram, noteiktas etniskās grupas, no ieslodzījuma vietām atbrīvotas personas, personas ar invaliditāti u.tml.), apsekojums neļauj iegūt. Kopumā šādu mērķa grupu situāciju

¹⁴² CSP, “Ekvivalentie rīcībā esošie ienākumi”; Ekvivalences skala ir izstrādāta, ņemot vērā, ka ir noteikti pakalpojumi (piemēram, izdevumi par mājokļa īri vai uzturēšanu), izdevumi par kuriem nepieaug proporcionāli personu skaitam mājsaimniecībā.

¹⁴³ Sk. diskusiju arī iepriekšējos ziņojumos, piemēram, Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020), “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejams: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/content/gala_zinojums_4_izvertejums.pdf (skatīts 27.04.2021.).

pēta, veicot ES un vietēja līmeņa specifiskas aptaujas, kas Latvijā pēdējo gadu laikā nav īstenotas (izņemot attiecībā uz personām ar invaliditāti¹⁴⁴).

Alternatīvs datu avots par situāciju nabadzības un tās mazināšanas jomā ir administratīvie dati. LM dažādu padotības iestāžu rīcībā uzkrātie administratīvie dati tiek apkopoti LabIS sistēmā. Šī Izvērtējuma kontekstā nozīmīgākie ir datu apakšsistēmas ir VSAA dati par sociālās apdrošināšanas un sociālos pakalpojumus saņēmušajām personām un pašvaldību iesniegtie administratīvie dati, no kurām tiek iegūta informācija par personu skaitu, kas saņēmušas sociālo palīdzību un kādā apmērā (SPOLIS). Izvērtējuma veicējs izmanto VSAA datu mikro datu līmenī, ievērojot datu apstrādes prasības, kur katra persona ir anonimizēta. Savukārt SPOLIS dati ir daļēji agregēti – apkopoti pašvaldību līmenī. Tā kā noteiktas mērķa grupas, piemēram, personas ar invaliditāti, ir gan VSAA sociālās apdrošināšanas un sociālo pakalpojumu saņēmējas, gan pašvaldības sociālās palīdzības saņēmējas, teorētiski būtu iespējams iegūt vienotu pārskatu par palīdzību, kas iegūta no abiem (visiem) resursiem. Praksē tas līdz šim nav īstenots, jo abu datu apakšsistēmu datiem jābūt savienotiem mikro (personas) līmenī. Tas ir administratīvi sarežģīti un laikietilpīgi, attiecīgi ikgadējā nabadzības novērtējumā nav veikta. Pēdējais šādu vairāku administratīvo datu savienošanas un vienotas analīzes piemērs ir OECD izvērtējums Latvijas aktīvo nodarbinātības pasākumu izvērtējumam¹⁴⁵.

Šī Izvērtējuma ietvaros personu ar invaliditāti ienākumu raksturošanai ir izmantoti tikai VSAA dati, kuru analīze sniedz būtisku ieskatu tajā ienākumu struktūras daļā, kuru uzkrāj šī institūcija. Kā viens no būtiskākajiem datu analīzes ierobežojumiem ir personas invaliditātes statusa maiņa gada ietvaros – pāriešana no invaliditātes pensijas uz vecuma pensijas saņemšanu, invaliditātes grupas maiņa u.tml. Jāatzīmē, ka datu kvalitātes izprašanai būtu noderīga papildu informācija par noteiktu sociālo transfertu zemo apmēru iemesliem vai ienākumiem no saimnieciskās darbības vai algas rakstura (piemēram, vai persona ir darbinieks kādā iestādē vai gūst ienākumus kā saimnieciskās darbības veicējs). Tas tādēļ, ka mikro datu masīvā ir gan ļoti zemas, gan ļoti augstas (galējas) vērtības, kas ietekmē iegūtos vidējos rezultātus, un reālās situācijas izprašanai būtu lietderīga informācija, kas paskaidro šo galējo vērtību rašanās iemeslus. Lai turpmākie Izvērtējumi būtu salīdzināmi, svarīgi ir ievērot vienotu datu analīzes metodiku, kas raksturota šajā ziņojumā.

1.4. Secinājumi par galvenajām tendencēm nabadzības un sociālās atstumtības jomā 2018. gadā

2018. gadā īstenotās rīcībpolitikas izpētes rezultātā izriet vairāki secinājumi. Dažādās politikas jomās, īpaši nodokļu un darba politikas jomās, īstenotie rīcībpolitikas pasākumi, kas radījuši ietekmi uz iedzīvotāju ienākumiem, ir plašāki nekā mērķētā atbalsta pasākumu kopums, ar to saprotot tādu atbalstu, kas tieši vērsts uz iedzīvotāju grupu ar augstākiem nabadzības riskiem un zemākiem ienākumiem materiālās situācijas uzlabošanu.

¹⁴⁴ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020). Pētījums “Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanas izvērtējums”. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3249> (skatīts 15.07.2021.)

¹⁴⁵ OECD (2019). Connecting People with Jobs. Evaluating Latvia's Active Labour Market Policies. Paris: OECD.

Pirmkārt, būtisku ietekmi uz iedzīvotāju ienākumu līmeni 2018. gadā radīja nodokļu reforma, īpaši izmaiņas IIN un VSAOI apmērā un maksāšanas kārtībā. Nodokļu reformas ietvaros uzsāktie pasākumi 2018. gadā ne visos gadījumos un ne visām iedzīvotāju grupām radīja pozitīvu ietekmi uz to tiešajiem ienākumiem. Konceptuāli tādi pasākumi kā diferencētā neapliekamā minimuma robežu izmaiņas, progresīva IIN sistēmas piemērošana, atvieglojumu apmēra palielināšana par apgādībā esošām personām tika mērķēti arī uz iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzības mazināšanu. Vienlaikus jāņem vērā individuālo gadījumu daudzveidība, nodokļu izmaiņu kompleksā ietekme (ne tikai izmaiņas attiecībā uz IIN, bet arī uz VSAOI, attaisnoto izdevumu ierobežojumi), kā arī personas atalgojuma apmērs, kas liedz viennozīmīgi apgalvot par šo pasākumu pozitīvo ietekmi visos gadījumos.

Otrkārt, VSAOI aprēķina un veikšanas kārtība 2018. gadā negatīvi ietekmēja VSAOI maksātāju tiešos īstermiņa ienākumus. Tajā pašā laikā īstenotā rīcībpolitika radīja priekšnosacījumus nodokļu maksātāju situācijas uzlabojumiem ilgtermiņā, iestājoties sociālās apdrošināšanas gadījumiem un nodrošinot iespēju saņemt sociālās apdrošināšanas iemaksām atbilstošu sociālo palīdzību.

Treškārt, daļa rīcībpolitikas pasākumu darba un sociālās iekļaušanas politikas jomā – ADTP pasākumu pilnveidošana, sociālās uzņēmējdarbības tiesiskā pamata radīšana - bija tādi, kuri nebija veidoti un īstenoti kā mērķēts atbalsts ienākumu palielināšanai un ienākumu nevienlīdzības samazināšanai, bet gan kā nodarbinātību, ienākumu gūšanas iespējas veicinoši pasākumi. Līdz ar to secināms, ka šie pasākumi drīzāk radīja priekšnosacījumus situācijas uzlabojumiem vairākām mērķa grupām, kurām ir raksturīgi zemāki ienākumi un augstāks nabadzības risks, t.sk. bezdarbniekiem, personām ar invaliditāti, starptautiskās aizsardzības personām. Ņemot vērā nodarbinātības un kopējās materiālās nodrošinātības rādītāju uzlabošanu 2018. gadā, secināms, ka ADTP politikas pasākumiem bijusi pozitīva ietekme. 2018. gadā vēl pārāgrī izdarīt secinājumus par sociālās uzņēmējdarbības ietekmi uz sociālās atstumtības un nabadzības riskam pakļauto grupu, īpaši personu ar invaliditāti, materiālās situācijas uzlabošanu, ņemot vērā, ka Sociālā uzņēmuma likums stājās spēkā 01.04.2018. un kopējais nodarbināto skaits sociālajos uzņēmumos 2018. gadā bija 86 darbinieki, t.sk. sociālās atstumtības riskam pakļauto grupu pārstāvji.

Divām nabadzības riskam vairāk pakļautajām mērķa grupām – ģimenēm ar bērniem un pensionāriem – tika īstenoti vairāki mērķēta atbalsta pasākumi. 2018. gadā līdz ar bērnu un ģimenes politikas pilnveidošanas pasākumiem tika turpināts attīstīt ģimenēm ar bērniem labvēlīgu rīcībpolitiku, t.sk. ienākumu paaugstināšanai, vairākās jomās – tika palielināts sociālās palīdzības apmērs, stiprināta sociālās apdrošināšanas sistēma, palielināti braukšanas atvieglojumi, attīstītas atbalsta iespējas mājokļa iegādei (tas gan nav attiecināms uz ģimenēm ar zemiem ienākumiem), samazināts administratīvais slogs invaliditātes noteikšanai bērniem līdz 18 gadu vecumam. Visbūtiskāk tika palielināts atbalsts audžuģimenēm, specializētajām audžuģimenēm, adoptētājiem un daudz bērnu ģimenēm, mazāks ieguvums no jaunievietajiem atbalsta pasākumiem bija vecākiem ar vienu un diviem bērniem.

2018. gadā pensionāru ienākumu palielināšanai tika īstenoti vairāki pasākumi – tika ieviestas izmaiņas pensiju indeksācijas formulā, piešķirta piemaksa par katru darba stāža gadu, samazināts pensijām piemērojamais neapliekamais minimums. Minēto pasākumu ietekme uz pensionāru ienākumiem un labklājību bijusi nevienmērīga. Turklāt pensionāru nabadzības rādītājiem 2018. gadā saglabājās

tendence pieaugt, palielinājās arī pensionāru īpatsvars trūcīgo personu vidū, minimālās pensijas apmērs saglabājās kritiski zems, vidējās vecuma pensijas apmērs joprojām bija zem nabadzības riska sliekšņa vērtības. Tāpēc jāsecina, ka īstenoto pasākumu ietekme kopējo ekonomisko procesu kontekstā, bijusi nepietiekama, lai uzturētu un palielinātu visaugstākajam nabadzības riskam pakļautās grupas – vecuma pensionāru – ienākumus un uzlabotu viņu dzīves situāciju. Jāņem vērā, ka 2018. gadā tika radīts arī pamats vairākiem pasākumiem, kuru tiešā ietekme uz pensionāru materiālo situāciju būtu novērojama no 2019. gada.

Mērķētā atbalsta pasākumi tika īstenoti arī trūcīgām un maznodrošinātām personām – GMI līmeņa palielināšana, materiālā atbalsta pieejamības paplašināšana (EAFVP atbalsta saņemšanas nosacījumu izmaiņas), ar IIN neapliekamā diferencētā minimuma apmēra robežu izmaiņas un ar IIN neapliekamā apmēra par apgādībā esošām personām palielināšanu. 2018. gada iedzīvotāju ienākumus un to dinamiku raksturojošo statistikas datu analīzes rezultāti rāda, ka kopējā materiālā nodrošinātība ir ar tendenci uzlaboties, kas skaidrojams gan ar jau minētajiem pasākumiem, gan arī ar minimālās algas palielināšanos un bezdarba līmeņa samazināšanos, kā arī ģimenēm ar bērniem pieaugošo sociālās palīdzības apmēru. 2018. gada pašvaldību administratīvo datu par sociālās palīdzības saņēmējiem analīze arī vēstī par stabilu tendenci turpināt samazināties trūcīgo un maznodrošināto personu īpatsvaram iedzīvotāju vidū. Šīs tendences skaidrojumā jāņem vērā ne tikai īstenotie rīcībpolitikas pasākumi iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, bet arī nemainīgais ienākumu līmenis trūcīgas personas statusa noteikšanai, kas 2018. gadā saglabājās 128,06 EUR apmērā.

1.49. tabulā ir apkopoti galvenie rīcībpolitikas pasākumi, kuri ir vērtējami kā mērķēts atbalsts iedzīvotāju ienākumu palielināšanai/ situācijas uzlabošanai un kuri ietekmēja nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļautās iedzīvotāju grupas (definētas atbilstoši TS) 2018. gadā, norādot, vai konkrētais pasākums ietekmēja šo grupu tiešos vai netiešos ienākumus (sk. jēdzienu un terminu skaidrojumu).

1.50. tabula. Rīcībpolitikas pasākumi nabadzības un sociālās atstumtības riskam pakļauto mērķa grupu ienākumu palielināšanai 2018. gadā

Mērķētā atbalsta veids	Mērķa grupas (atbilstoši TS)	Ietekme uz ienākumiem
GMI līmeņa palielināšana no 49,80 EUR uz 53 EUR mēnesī	Trūcīgas personas (GMI pabalstu saņēmēji)	Tiešo ienākumu palielināšanās
Palielināts vidējo ienākumu līmenis EAFVP atbalsta saņemšanai	Trūcīgas un maznodrošinātas personas	Ietekme uz netiešajiem ienākumiem
Ar IIN neapliekamā diferencētā minimuma apmēra robežu izmaiņas	Iedzīvotāji ar zemiem ienākumiem (IIN maksātāji)	Tiešo ienākumu palielināšanās
IIN atvieglojuma apmēra par apgādībā esošu personu palielināšana	Ģimenes ar bērniem/ apgādājamajiem Bērni	Tiešo ienākumu palielināšanās (ar nosacījumiem)
Palielināts atļūdzības apmērs mēnesī audžuģimenēm	Ģimenes ar bērniem Bērni	Tiešo ienākumu palielināšanās
Pabalsts audžuģimenē augoša bērna uzturam	Ģimenes ar bērniem Bērni	Tiešo ienākumu palielināšanās

Mērķētā atbalsta veids	Mērķa grupas (atbilstoši TS)	Ietekme uz ienākumiem
Specializētās audžuģimenes atlīdzības apmēra noteikšana	Ģimenes ar bērniem Bērni	Tiešo ienākumu palielināšanās
Vienreizēja mājokļa iekārtošanas izdevumu kompensācija specializētajām audžuģimenēm	Ģimenes ar bērniem Bērni	Tiešo ienākumu palielināšanās
Palielināta atlīdzība par adoptējama bērna aprūpi	Ģimenes ar bērniem Bērni	Tiešo ienākumu palielināšanās
Piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par divu un vairāk bērnu vecumā no viena līdz 20 gadiem audzināšanu	Ģimenes ar bērniem Bērni	Tiešo ienākumu palielināšanās
Sabiedriskā transporta lietošanas atvieglojumi daudzbērnu ģimenēm	Daudzbērnu ģimenes Bērni	Ietekme uz netiešajiem ienākumiem
Paplašināts personu loks, kuras var saņemt valsts garantiju mājokļa iegādei	Ģimenes ar bērniem Bērni	Ietekme uz netiešajiem ienākumiem
Minimālās algas palielināšana	Strādājošie ar ienākumiem līdz minimālajai algai Ģimenes ar bērniem Bērni Maznodrošinātas personas	Tiešo ienākumu palielināšanās (ar nosacījumiem)
Minimālā valsts uzturlīdzekļu apmēra palielināšana	Viena vecāka māsaimniecības, ja tās saņem uzturlīdzekļus no otra vecāka (t.sk. maznodrošinātas personas) Bērni	Tiešo ienākumu palielināšanās
Sociālais atbalsts triju mēnešu vidējās izpeļņas apmērā vispārizglītojošo skolu pedagogiem pirmspensijas vecumā darba zaudēšanas gadījumā skolu tīkla optimizācijas rezultātā	Pirmspensijas vecuma iedzīvotāji (vispārējās izglītības pedagogi)	Tiešo ienākumu palielināšanās
Vecuma pensiju pārskatīšanai atkarībā no personas apdrošināšanas stāža	Pensionāri	Tiešo ienākumu palielināšanās
Piemaksa par katru apdrošināšanas stāža gadu	Pensionāri	Tiešo ienākumu palielināšanās
Palielināts pensionāru gūto ienākumu ar IIN neapliekamais minimums	Pensionāri	Tiešo ienākumu palielināšanās
Palielināts finanšu atbalsts bezdarbniekiem, kuri piedalās ADTP pasākumos	Bezdarbnieki un darba meklētāji, t.sk. bēgļi vai personas ar alternatīvo statusu	Tiešo ienākumu palielināšanās Ietekme uz netiešajiem ienākumiem

Izvērtējot rīcībpolitikas pasākumus no mērķa grupu perspektīvas, jāsecina, ka lielākā mērā izmaiņas bijušas vērstas uz šādām nabadzības un sociālās atstumtības riska grupām: ģimenēm ar bērniem (īpaši atbalsts ģimenēm ar vairāk kā diviem bērniem, adoptētājiem, audžuģimenēm), trūcīgām personām, pensionāriem, bezdarbniekiem un darba meklētājiem. 2017. gada un 2018. gada datu salīdzinājums par izmaiņām nabadzības riska indeksā atklāj, ka situācija turpināja uzlaboties daudzbērnu ģimenēm. 2018. gadā uzlabojās Latgales reģiona iedzīvotāju situācija, kuru vairākus iepriekšējos gadus raksturoja arvien pieaugoša negatīva tendence. Vienlaikus Latgales reģionā saglabājās augstākais

iedzīvotāju materiālās nenodrošinātības indekss. Nelabvēlīga situācija saglabājās pensionāru vecumā no 65 gadiem grupā, kuras nabadzības riska rādītāji, neraugoties uz īstenoto rīcībpolitiku, arvien turpināja pieaugt arī 2018. gadā.

Kopumā secināms, ka Latvijā 2018. gadā iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzība saglabājās – Džini koeficienta vērtība bija 35,2% (par 0,4 procentpunktiem zemāk nekā 2017. gadā). Latvijas rādītājs ir augstāks par ES vidējo – 30,2%. Kopējais nabadzības riska indekss pēc tam pakļauto iedzīvotāju un mājsaimniecību īpatsvara pieauguma 2017. gadā samazinājās, 2018. gadā sasniedzot 22,9%. Zem minimālā ienākuma līmeņa (218 EUR) dzīvojošo iedzīvotāju īpatsvars 2018. gadā sasniedza 7,9% (samazinājums par 1,0 procentpunktu attiecībā pret 2017. gadu). Trūcīgo un maznodrošināto personu kopējais skaits un īpatsvars valstī 2018. gadā turpināja samazināties, kas ir skaidrojams ar ilgstoši nemainīgiem un zemiem šo statusu sliekšņiem, t.sk., GMI līmeņa pieaugums 2018. gadā bija pārāk niecīgs, lai atstātu jūtamu ietekmi situācijā, kad valstī pieauga minimālā darba alga un vidējā alga. Minimālās algas pieaugums veicināja nabadzības riskam pakļauto īpatsvara samazināšanos tajās iedzīvotāju grupās, kurās ietilpst darbspējīgie un strādājošie. Rezultātā, **visaugstākais nabadzības riska** indekss 2018. gadā bija vienas personas mājsaimniecībai vecumā no 65 gadiem – 74,9%, pieaugot par 0,9 procentpunktiem salīdzinājumā ar 2017. gadu. Šie rezultāti saskan ar 2. nodaļā veikto GMI pabalsta saņēmēju situācijas analīzi, kurā uzskatāmi redzams, ka viens no vientuļo senioru nosauktajiem iemesliem, kāpēc viņi saņem GMI pabalstu, ir dzīvesbiedra nāve, kuras rezultātā samazinājās mājsaimniecības kopējie ienākumi, izdevumiem par mājokli saglabājoties iepriekšējā līmenī. Kopumā senioru 65 un vairāk gadu grupā, kas nestrādā un saņem vecuma pensiju, nabadzības riska indekss vidēji 2018. gadā bija 53,8% (pieaugums par 3,4 procentpunktiem, straujāks – vīriešu grupā).

Mājsaimniecību ar bērniem grupā visaugstākais nabadzības riska indekss 2018. gadā saglabājās viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecībās – 26,2% (tomēr par 6,4 procentpunktiem mazāk nekā 2017. gadā). Tādējādi politikas mēri, kas vērsti uz mājsaimniecību ar diviem pieaugušajiem un trīs vai vairāk apgādībā esošiem bērniem, ir bijuši efektīvi. Par to liecina tas, ka nabadzības risks 2018. gadā šajā mērķa grupā bija 16,7%, kam pietuvojās mājsaimniecības ar diviem pieaugušajiem un vienu bērnu – nabadzības risks 16,2% (pieaugums par 4,1 procentpunktu).

Personu ar invaliditāti grupā, ņemot vērā šīs grupas kopējos ienākumus (gan sociālos transfertus, gan ienākumus no darba vai saimnieciskās darbības), 2018. gadā nabadzības riska indekss sasniedza 62,9% (par 0,1 procentpunktu vairāk nekā 2017. gadā), taču jāņem vērā, ka šī grupa nav homogēna, un kopējos ienākumus (attiecīgi – nabadzības risku) būtiski ietekmē personas ar invaliditāti nodarbinātība. Īpaši tas ietekmē gados jaunu personu ar invaliditāti iespēju nokļūt nabadzībā, proti, dati rāda, ka gadījumos, ja personas ienākumus veido tikai sociālie transferti, paaugstinās nabadzības riska varbūtība. Aplūkojot personu ar invaliditāti nabadzības risku dažādos griezumos, redzams, ka neraugoties uz to, ka personām ar I grupas invaliditāti ir augstāki atvieglojumi, 45,6% šai grupai piederīgo ienākumi 2018. gadā bija zem nabadzības riska sliekšņa, personām ar II grupas invaliditāti – 73,7% un personām ar III grupas invaliditāti – 55,7%. Atkarībā no traucējuma veida novērojamas šādas nabadzības riska īpatsvara tendences: personas ar garīga rakstura traucējumiem nabadzības riskam pakļautas 80,7% gadījumu, nav zināms traucējumu veids (invaliditāte piešķirta pirms 2012. gada) – 73,0%, redzes traucējumi – 69,6%, dzirdes traucējumi – 62,1%, kustību traucējumi – 61,3%

un citi traucējumi – 55,8%. Tātad jebkuru traucējumu gadījumā vismaz puse personu ar invaliditāti ir pakļautas nabadzības riskam.

2017. – 2018. gadā ir mainījies nabadzības risks personām atkarībā no **dzīvesvietas reģiona**. Lai gan kopumā augsts, nabadzības risks 2018. gadā ir samazinājies Latgales reģiona iedzīvotājiem (40,4%, samazinājums par 3,8 procentpunktiem, salīdzinot ar 2017. gadu). Savukārt nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju īpatsvars ir pieaudzis Vidzemes un Kurzemes reģionā. Vidzemes reģionā 2018. gadā tas bija 34,6% (pieaugums par 5,6 procentpunktiem pret 2017. gadu), kamēr Kurzemes reģionā riska rādītājs 2018. gadā bija 27,0% (pieaugums par 2,2 procentpunktiem). Reģionālās svārstības izriet arī no nabadzības riska indeksa aprēķina metodikas, un proti, tas ir relatīvs rādītājs, kura pieaugums vai samazinājums tiek salīdzināts ar citu iedzīvotāju grupu ienākumu izmaiņām.

Bezdarbnieku vidū nabadzības riska indeksa tendences atšķiras atkarībā no dzimuma. Vīriešu (16 un vairāk gadu vecumā) bezdarbnieku nabadzības risks 2018. gadā pieauga par 2,0 procentpunktiem un sasniedza 62,5%, savukārt sievietes (16 un vairāk gadu vecumā) bezdarbnieču nabadzības riska indekss samazinājās par 5,4 procentpunktiem un sasniedza 53,0%. Tomēr nav skaidrs, vai šo rādītāju izmaiņas ir ietekmējušas palielinātais finanšu atbalsts bezdarbniekiem kuri piedalās ADTP pasākumus, jo Izvērtējuma autoru rīcībā nav dati par 2018. gada ADTP dalībnieku sadalījumu dzimumu griezumā. Kopumā OECD izvērtējums rāda, ka Latvijas bezdarbnieku īpatsvars, kas piedalījies ADTP ir relatīvi zems¹⁴⁶.

Nabadzības rīcībpolitikas rezultātu novērtēšanai šobrīd Latvijā pieejami daudzveidīgi relatīvie rādītāji, kas tiek atvasināti no mājāsaimniecību vidējā (mediānas) ienākumu līmeņa valstī. Tie ļauj raksturot dažādu iedzīvotāju grupu situāciju, t.sk., atkarībā no personas dzīvesvietas reģiona, nodarbinātības, mājāsaimniecības kompozīcijas, vecuma un izglītības līmeņa. No šaurākām sociālajām grupām, kuras pakļautas augstākam nabadzības un sociālās atstumtības riskam (piemēram, personas ar invaliditāti, noteiktu etnisko grupu pārstāvji, no ieslodzījuma atbrīvotas personas, bēgļi un patvēruma meklētāji u.tml.), sistemātiski vākti un pieejami ir VSAA administratīvie dati, kas ļauj izvērtēt personu ar invaliditāti ienākumu līmeni, t.sk., salīdzinot ar nabadzības riska sliekšni, piedāvāt jēgpilnu relatīvo rādītāju šīs iedzīvotāju grupas situācijas novērtēšanai.

Relatīvo rādītāju nabadzības un sociālās atstumtības rīcībpolitikas novērtēšanai trūkums ir tāds, ka iegūtie rezultāti un to dinamika ir atkarīgi no visu iedzīvotāju ienākumu apmēra un tā pieauguma noteiktā laika posmā. Pēc relatīvo rādītāju aprēķina būtības, noteikta sabiedrības daļa vienmēr atradīsies mazāk labvēlīgā situācijā, turklāt, jo plašāka ir ienākumu izkliede sabiedrībā (lielāka atšķirība starp trūcīgākajiem un turīgākajiem iedzīvotājiem), jo lielākā mērā kāda iedzīvotāju daļa būs relatīvi nabadzīgāka. Šajā ziņojumā redzams, ka nabadzības riska pieaugums vai samazinājums kādā iedzīvotāju grupā laika gaitā ir mainīgs, jo atkarīgs no citu sabiedrības grupu ienākumu līmeņa pieauguma (vai samazinājuma) dinamikas. Tā rezultātā relatīvajiem rādītājiem ir ierobežotas iespējas raksturot to iedzīvotāju daudzumu, kas dzīvo absolūtā nabadzībā, t.i., kuriem ir jācieš izsalkums, kuriem nav iespējams nodrošināt sabalansētu pārtiku un veselībai drošu mājokli. Tāds mērījums varētu tikt iegūts, salīdzinot iedzīvotāju ienākumus ar potenciālajiem izdevumiem, iegādājoties tās preces un

¹⁴⁶ OECD (2019). Connecting People with Jobs. Evaluating Latvia's Active Labour Market Policies. Paris: OECD.

pakalpojumus, kas noteiktas kā iztikai atbilstošs minimums. Redzot, cik daudz un kādu sociālo grupu iedzīvotāju tiešo un netiešo ienākumu kopsomma nesasniedz noteikto minimumu, būtu iespējams mērķtiecīgāk plānot sociālo politiku. Jāuzsver, ka, lietojot šādu instrumentu, ir jāieskaita kā tieši, tā netiešie (preču, pakalpojumu un atvieglojumu veidā gūtie) ienākumi, turklāt, plānojot atbilstošos politikas mērus, arī vērts vērst uzmanību uz netiešo ienākumu palielināšanu.

Rezumējot iepriekš minēto, secināms, ka šobrīd, ņemot vērā pieejamo datu ierobežojumus, pastāv grūtības izvērtēt politikas efektivitāti ilgtermiņā – proti, lai gan konkrētā gada ietvaros var secināt, ka noteiktiem politikas mēriem ir bijusi pozitīva ietekme uz personu finansiālo situāciju, nav skaidrs, cik lielā mērā šis rezultāts saglabājas ilgtermiņā. Tas nozīmē, ka blakus relatīvajiem nabadzības rādītājiem Latvijā ir nepieciešams noslēgt absolūto nabadzības rādītāju izstrādi un aprobāciju, lai tos iekļautu nabadzības rīcībpolitikas novērtējumā.

1.5. Galvenās problēmas un ieteikumi to risinājumiem nabadzības un sociālās atstumtības jomā

Šajā sadaļā apkopotas problēmas, kas izriet no Izvērtējuma rezultātiem. Daļai no tām ir ilgtermiņa raksturs, t.i., tās ir konstatētas, aprakstītas un diskutētas ar ekspertiem 2015.-2017. gada nabadzības rīcībpolitikas Izvērtējuma ziņojumos. Zināms, ka būtiski grozījumi normatīvajā regulējumā attiecībā uz GMI pabalsta līmeņa paaugstināšanu un maznodrošinātā statusa noteikšanu ir pieņemti 2020. gadā, un tie stājas spēkā 2021. gadā. Attiecīgi šajā nodaļā nabadzības rīcībpolitikas problēmu un piedāvāto risinājumu izklāstā lielāka uzmanība ir pievērsta tām problēmām, kuras nav risinātas ar lēmumiem, kas pieņemti pēc šajā ziņojumā aplūkotā, 2018. gada. Diskutējot par iespējamajiem risinājumiem, ir ņemts vērā 2017. gada nabadzības izvērtējuma¹⁴⁷ un Valsts kontroles 2020. gada ziņojuma¹⁴⁸ atzinums, ka atbalsta pasākumiem nabadzības riska mazināšanai – kā materiālā, tā nemateriālā izteiksmē – ir jābūt mērķētiem konkrētām iedzīvotāju grupām, nevis piemērojot universālā atbalsta principu.

Problēma #1	Izvērtējuma periodā, 2018. gadā, LM izstrādātie rīcībpolitikas pasākumi minimālo ienākumu līmeņu pārskatīšanai un noteikšanai nav īstenoti pilnā mērā
Ieteikumi problēmas risinājumam	Lai gan 2018. gadā tika paaugstināts GMI pabalsta apmērs par 3,20 EUR, šis paaugstinājums nav atstājis jūtamu ietekmi uz trūcīgo personu situāciju. Likuma “Par sociālo drošību” 2. ² panta “Minimālo ienākumu sliekšņi” 3.daļa paredz to vērtību pārskatīšanu ne retāk kā reizi trijos gados. Minimālā ienākuma sliekšnis šī panta 2. daļā atbilst šī ziņojuma izstrādes brīdī spēkā esošajam GMI pabalsta apmēram. Būtiski, ka likuma redakcija pieļauj veikt minimālā ienākuma sliekšņa pārrēķinu biežāk, ko ir ieteicams izmantot gadījumos, kad novērojami strauji

¹⁴⁷ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020). “Ikgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejams: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/content/gala_zinojums_4_izvertejums.pdf (skatīts 27.04.2021.).

¹⁴⁸ Valsts kontrole (2020). Vai valstī īstenotā sociālās iekļaušanas politika sasniedz tai izvirzītos mērķus nabadzības mazināšanas jomā? Pieejams: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/vai-valsti-istenota-socialas-ieklausanas-politika-sasniedz-tai-izvirzitos-merkus-nabadzibas-mazinasanas-joma> (skatīts 06.08.2021.).

	<p>mainīgi ekonomiskās attīstības un inflācijas pieauguma tempi. Detalizētāki ieteikumi GMI pabalsta saņēmēju rīcībpolitikas izstrādei ir iekļauti šī ziņojuma 2. nodaļā, balstoties uz padziļinātu situācijas izpēti par mērķa grupas vajadzībām.</p>
Problēma #2	<p>Saglabājas augsts pensijas vecumu sasniegušo iedzīvotāju nabadzības riska līmenis: īstenoto rīcībpolitikas pasākumu kopums nav pietiekams šīs grupas dzīves situācijas uzlabošanai</p>
Ieteikumi problēmas risinājumam	<p>2018. gadā pieauga nabadzības riska indekss pensijas vecuma personām (65 un vairāk gadu vecumā), kuras nestrādā. Tas sasniedza 53,8% (par 3,4 procentpunktiem augstāks nekā 2017. gadā). Tas skaidrojams ar virkni rīcībpolitikas mēru, piemēram, minimālās algas pieaugumu 2018. gadā un izmaiņas nodokļu politikā, kas padarīja pensionārus par relatīvi nabadzīgākiem attiecībā pret darbaspējīgām strādājošo ar zemu un vidēju darba algu grupām. Izmaiņas pensiju aprēķinā, kas īstenotas 2017. un 2018. gadā, nav mazinājušas pensijas vecumu sasniegušo nabadzības riska pieaugumu.</p> <p>Būtiski, ka Latvijas pensiju sistēma – pāreja uz trīs līmeņu pensiju sistēmu – joprojām ir pārejas posmā, kas pilnībā noslēgsies 2052. gadā¹⁴⁹. Attiecīgi nepieciešamība risināt situācijas, kad dažādu iemeslu dēļ vecuma pensiju saņēmēju ienākumi ir zemi un atrodas zem nabadzības sliekšņa, saglabāsies ilgāku laika posmu.</p> <p>Pensijas vecuma personu situācijas uzlabošanai var lietot gan tiešus (pensijas paaugstināšana), gan netiešus (dažādi atvieglojumi) ienākumus palielinošus instrumentus, un šis ir nozīmīgs aspekts, vērtējot dažādas jaunas politikas iniciatīvas. Lai gan pensijas paaugstināšana ir vienkārši pielietojams un ērti administrējams tiešos ienākumus paaugstinošs mērs (sk. arī ieteikumus pensiju finansēšanas modeļa pārskatīšanai, kas iekļauti 2017. gada nabadzības rīcībpolitikas izvērtējuma ziņojumā¹⁵⁰), jāņem vērā, ka to izlietojums ir vecuma pensijas saņēmēja ziņā.</p> <p>Tāpēc ieteicami ir kompleksi risinājumi, kur tiešo ienākumu paaugstināšana ir kombinēta ar dažādiem netiešos ienākumus paaugstinošiem vai izdevumu slogu samazinošiem instrumentiem mājokļa, transporta un veselības aprūpes jomā.</p> <p>Jāņem vērā, ka mājokļa jomā kopš 2021. gada 1. jūlija ir stājušās spēkā izmaiņas mājokļa pabalsta aprēķina kārtībā, kas vērtējamās kā tiešos un netiešos ienākumus palielinošs pasākums. Vienlaikus jaunās tiesību normas paredz tiesības pašvaldībām noteikt labvēlīgākus nosacījumus mājokļa izdevumu pozīciju normām noteiktām iedzīvotāju grupām, t.sk. pensionāriem. Potenciāli šīs normas ir vērstas uz to problēmu risināšanu, ar kurām visbiežāk sastopas personas, kuru ienākumi ir zem nabadzības riska sliekšņa. Tomēr Izvērtējuma</p>

¹⁴⁹ Valsts kontrole (2017). Vai valsts politika pensiju sistēmas ilgtspējas nodrošināšanai ir efektīva? Pieejams: <https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslektas-revizijas/valsts-politikas-efektivitate-pensiju-sistemas-ilgtspejas-nodrosinasanai> (skatīts 06.08.2021.)

¹⁵⁰ Nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” (2020). „Ilgadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejams: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/content/gala_zinojums_4_izvertejums.pdf (skatīts 27.04.2021.)

	<p>izstrādes gaitā iegūtā informācija rāda, ka, pārejot uz jauno kārtību, pašvaldībām jāiegulda daudz darba jaunās normas izskaidrošanā, sastopoties ar iedzīvotāju neizpratni, kāpēc mājokļa pabalsta piemērošana notiek atšķirīgi no līdz šim ierastās kārtības.</p> <p>Kā rāda šī ziņojuma 2. nodaļa, personas pirmspensijas un pensijas vecumā, kas saņem GMI pabalstu, mēdz atteikties no veselības aprūpes izdevumiem, piemēram, zāļu iegādes (vai samazināt zāļu devas), zobu protezēšanas vai atlikt operācijas, lai ietaupītu finanšu līdzekļus. Tāpēc kā netiešos ienākumus paaugstinošs instruments, kurš vienlaikus preventīvi vērsts uz veselības stāvokli negatīvi ietekmējošas uzvedības novēršanu, ir regulāra kompensējamo medikamentu klāsta izvērtējums vai mērķa grupu, kurām zāles pieejamas par zemāku cenu, paplašināšana. Līdzīgā veidā atsevišķi ir izvērtējami mehānismi, kurus varētu ieviest, lai padarītu pieejamus citus veselības aprūpes pakalpojumus.</p> <p>Lai gan pensijas vecuma personas visbiežāk saņem sabiedriskā transporta atvieglojumus, tomēr to ietekme šobrīd ir atšķirīga. Padziļinātais nevienlīdzības transporta jomā izvērtējums rāda, ka pašvaldības īsteno atšķirīgu sabiedriskā transporta atvieglojumu politiku, kā rezultātā rada atšķirīgi labvēlīgus apstākļus pensionāriem un citām sociālās atstumtības riska grupām. Relatīvi labvēlīgākā situācijā šeit atrodas valstpilsētu iedzīvotāji, salīdzinot ar citu pašvaldību iedzīvotājiem. Iespējams, domājot par sistemātisku pensijas vecuma personu atbalstu, kā netieši ienākumu paaugstināšanas instrumenti ir jāizskata arī braukšanas atvieglojumi dažādos reģionālajos vietējās nozīmes maršrutos.</p>
Problēma #3	Nav stabila ģimeņu ar vienu bērnu situācija: pieaug šo ģimeņu nabadzības rādītāji
Ieteikumi problēmas risinājumam	<p>Lai gan ģimenes ar vienu bērnu (divi pieaugušie un viens apgādībā esošs bērns) atrodas labvēlīgākā situācijā, ja salīdzina ar ģimenēm ar trīs un vairāk apgādībā esošiem bērniem vai viena pieaugušā ar bērniem māsaiņniecībām, tomēr kopš 2015. gada to nabadzības riska indekss šajā grupā ir pakāpeniski pieaudzis no 11,2% līdz 16,2% 2018. gadā (visstraujāk, par 4,1 procentpunktu, 2017.-2018. gadā). Būtiski, ka 2018. gadā šis rādītājs ir pietuvojis ģimeņu ar trīs un vairāk bērniem nabadzības riskam (16,7%), kurš savukārt aplūkotajā laika periodā ir samazinājies, pateicoties mērķtiecīgai daudz bērnu ģimeņu atbalsta politikai ar dzimstības veicināšanas mērķi.</p> <p>Kaut gan nabadzības riska indeksa pieauguma iemesli ģimenēm ar vienu bērnu ir daudzpusīgi, iespējams, ka kaut kādā mērā to ir veicinājis arī 2018. gadā pieņemtais mērs – piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta par divu un vairāk bērnu vecumā no viena līdz 20 gadiem audzināšanu (kas ir īpaši nozīmīgi, ja ģimenē ir trīs un vairāk bērnu). Ņemot vērā, ka, sākot ar 2022. gadu, ir plānots stiprināt valsts atbalsta politiku ģimenēm atkarībā no bērnu skaita, politikas veidotājiem jāuzrauga, vai ir sasniegti plānotie mērķi un kādu ietekmi šāda mērķtiecīga politika atstāj uz citām sabiedrības, t.sk., sociālās atstumtības riska, grupām.</p>

Problēma #4	Saglabājas augsts nabadzības risks viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecībās
Ieteikumi problēmas risinājumam	Viena pieaugušā ar bērniem mājsaimniecībās nabadzības riska indekss 2018. gadā bija 26,2% (par 6,4 procentpunktiem mazāk nekā 2017. gadā), kas visu mājsaimniecību ar bērniem grupā ir visaugstākais rādītājs. Viens no šīs problēmas iemesliem ir tas, ka šīs mērķa grupas ienākumus mazākā apmērā ietekmē rīcībpolitikas pasākumi, kas vērsti uz iedzīvotāju tiešo ienākumu palielināšanu vai ienākumu nevienlīdzības mazināšanu. Piemēram, minimālās algas izmaiņu ietekmes analīze uz dažādiem mājsaimniecību tipiemi parādīja, ka vienas personas mājsaimniecību ar apgādājamo ienākumus šāds rīcībpolitikas pasākums ietekmē mazākā mērā kā citas mājsaimniecības. Piemaksa pie ģimenes valsts pabalsta neattiecas uz tām vienas personas mājsaimniecībām, kuru apgādībā ir tikai viens bērns. Līdz ar to, domājot par turpmākajiem pasākumiem, kas ir vērsti uz šīs mērķa grupas tiešo un netiešo ienākumu palielināšanu, vērā ņemami ir iepriekšējos nabadzības izvērtējumos piedāvātie risinājumi, piemēram, tādu mehānismu ieviešana, kas primāri atbalsta tās ģimenes, kuras ir trūcīgas un maznodrošinātas (t.sk. ienākumu testēšanu un diferencēta atbalsta sniegšanu).
Problēma #5	Saglabājas augsts nabadzības riskam pakļauto personu ar invaliditāti īpatsvars trūcīgo personu vidū
Ieteikumi problēmas risinājumam	2018. gadā pakļautas nabadzības riskam bija vidēji 62,9% personu ar invaliditāti. Visaugstākais nabadzības risks 2018. gadā ir personām ar II grupas invaliditāti – 73,7%, pēc traucējumu veida: personām ar garīga rakstura traucējumiem – 80,7%. Kopumā tendence, kuras personas ar invaliditāti visvairāk pakļautas nabadzības riskam, saglabājas nemainīga. Nabadzības risks būtiski samazinās, ja persona ar invaliditāti ir nodarbināta. Visaugstākais nodarbinātības rādītājs šobrīd ir personu ar III grupas invaliditāti vidū (50,4%). Personu ar invaliditāti ienākumu datu analīze netieši apliecina nodarbinātību veicinošo pasākumu pozitīvo ietekmi uz šīs grupas ienākumiem. Tāpēc nozīmīgs preventīvais mērs, kas vērsts uz personu ar invaliditāti nabadzības riska mazināšanu, ir nodarbinātības veicināšana caur darba tirgus politiku, t.sk., subsidētās nodarbinātības programmām vai sociālajiem uzņēmumiem, kā arī caur tiesību aktu normām veicinot personu ar invaliditāti iekļaušanu darba tirgū ¹⁵¹ .
Problēma #6	Lietojot relatīvos nabadzības rādītājus rīcībpolitikas izvērtējumam (bez papildinošiem absolūtajiem nabadzības rādītājiem), novērojamas laika gaitā svārstīgas rādītāju izmaiņu tendences, kas ierobežo iespējas novērtēt nabadzības politikas efektivitāti ilgtermiņā

¹⁵¹ Šie jautājumi izvērstāk diskutēti, piedāvājot iespējamus rīcībpolitikas attīstības virzienus, Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020). Pētījums “Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām ieviešanas izvērtējums”. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3249> (skatīts 15.07.2021.)

Ieteikumi problēmas risinājumam	<p>Izvērtējumā lietots plašs nabadzības un sociālās atstumtības rīcībpolitikas rādītāju klāsts, kas balstīts uz EU-SILC apsekojuma datiem (sabiedrība kopumā, kā arī dalījumā pēc reģiona, mājsaimniecību tipa, vecuma grupām, nodarbinātības un izglītības līmeņa), kā arī pieejamas atsevišķas administratīvo datu kopas (VSAA dati), kas ļauj izvērtēt personu ar invaliditāti ienākumus. Tomēr datu, kas izmantoti izvērtējumam, aprēķinu loģika ir balstīta uz dažādu sabiedrības grupu salīdzinājumu, t.i., iegūtie dati pēc sava rakstura ir relatīvi.</p> <p>Izvērtējumā veiktā datu analīze rāda, ka relatīvie rādītāji, kas tiek atvasināti no mājsaimniecību vidējā ienākumu līmeņa valstī, no gada uz gadu ir mainīgi (svārstīgi). Viens no iemesliem ir rādītāja aprēķināšanas loģika, kas paredz turīgāko un mazāk turīgo mājsaimniecību ienākumu salīdzinājumu katra gada ietvaros. Attiecīgi atšķirīgs ienākumu pieaugums kādā no sociālajām grupām rada svārstīgus nabadzības riska mērījuma rezultātus, jo kāda sabiedrības grupa vienmēr atradīsies relatīvi mazāk labvēlīgā situācijā attiecībā pret citu grupu. Šādi rezultāti neļauj izvērtēt, cik daudz iedzīvotāju valstī atrodas tiešām kritiskā situācijā, proti, nespēj nodrošināt savas vajadzības pēc ēdiena, droša mājokļa, veselības aprūpes u.tml. Pastāv prakse šim nolūkam nabadzības izvērtējumos iekļaut arī absolūtās nabadzības rādītājus. Tie balstās uz indivīdu ienākumu salīdzinājumu pret konkrētajā valstī apstiprināta, indivīda pamatvajadzībām atbilstošu preču un pakalpojumu groza reālajām izmaksām (t.i., personas potenciālajiem iedevumiem). Latvijā šāds mērījums šī ziņojuma izstrādes laikā nav veikts, taču groza izstrāde ir uzsākta 2019. gadā (iepirkums “Jaunas metodoloģijas izstrāde iztikas minimuma patēriņa preču un pakalpojumu groza noteikšanai un tās aprobācija (izmēģinājumuprojekti)”¹⁵²) un turpinās šī ziņojuma sagatavošanas laikā. Tādējādi izvērtējuma rezultāti apliecina šī instrumenta izstrādes nepieciešamību.</p>
---------------------------------	--

¹⁵² Informācija pieejama: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3247> (skatīts 15.07.2021.)

2. Padziļinātas GMI pabalsta saņēmēju situācijas analīze

2.1. GMI pabalsta saņēmēju situācijas analīzes tvērums un metodika

2.1. tabulā ir apkopoti visi GMI pabalsta saņēmēju situācijas izpētes veicamie pētnieciskie uzdevumi, katram norādot tā izpildē pielietojamās metodes.

2.1. tabula. Izvērtējuma uzdevumi un to īstenošanas metožu kopsavilkums padziļinātas GMI pabalsta saņēmēju situācijas analīzes veikšanai

Nr.	Uzdevums	Metodes	Instrumentārijs
2.1.	<p>Padziļināti izpētīt GMI pabalsta saņēmēju iztikšanas stratēģijas, veicot:</p> <p>→ GMI pabalsta saņēmēju anketēšanu (TS 3.4.1. punkts),</p> <p>→ GMI pabalsta saņēmēju intervijas (TS 3.4.2. punkts).</p> <p>Veidojot izlasi GMI pabalsta saņēmēju anketēšanai,</p> <p>jāņem vērā vismaz šādi aspekti (TS 3.4.1.1.-3.4.1.4. punkts):</p> <p>→ teritoriālais iedalījums,</p> <p>→ personas vecums un dzimums,</p> <p>→ GMI pabalsta saņēmēja mājsaimniecības tips,</p> <p>→ GMI pabalsta saņēmēja ekonomiskā aktivitāte,</p> <p>→ GMI pabalstu saņemšanas ilgums.</p>	<p>Dokumentu analīze: normatīvo aktu un GMI pabalsta saņēmēju aptaujā aptverto pašvaldību saistošo noteikumu analīze</p> <p>GMI pabalsta saņēmēju aptauja (anketēšana)</p> <p>Padziļinātās intervijas ar GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupām</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ GMI pabalsta saņēmēju aptaujas anketa ▪ GMI pabalsta saņēmēju aptaujāto skaita sadalījums pēc izlases veidošanas kritērijiem ▪ Padziļināto interviju ar GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupām vadlīnijas (3) ▪ GMI pabalsta saņēmēju interviju <u>pirms</u> aptaujas atlasē kritēriji ▪ GMI pabalsta saņēmēju interviju <u>pēc</u> aptaujas atlasē kritēriji (kopā ar Starpziņojuma 3. melnrakstu) ▪ Dokumentu analīzes raksturojums ▪ Analizējamo dokumentu saraksts
2.2.	<p>Intervijas ar sociālajiem darbiniekiem, kuru darbības teritorijā tika veikta GMI pabalsta saņēmēju anketēšana (TS 3.4.3. uzdevums)</p>	<p>Padziļinātās intervijas ar sociālajiem darbiniekiem</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Padziļināto interviju ar sociālajiem darbiniekiem vadlīnijas ▪ Sociālo darbinieku interviju potenciālo dalībnieku saraksts
2.3.	<p>Veikt šādu datu avotu analīzi (TS 3.4.4. punkts):</p> <p>→ Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) dati,</p> <p>→ pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada/republikas pilsētas pašvaldībā,</p> <p>→ lauka darba rezultātā iegūtie dati.</p>	<p>GMI pabalsta saņēmējus raksturojošās statistikas analīze</p> <p>Dokumentu analīze: normatīvo aktu un GMI pabalsta saņēmēju aptaujā aptverto pašvaldību</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Statistikas datu atlasē un analīzes pārskats <p><i>Citi instrumenti norādīti 2.1. un 2.2. uzdevumu raksturojumā</i></p>

		saistošo noteikumu analīze	
2.4.	<p>Veicot analīzi, nepieciešams sasniegt šādus apakšuzdevumus (TS 3.4.5.punkts):</p> <ul style="list-style-type: none"> → identificēt GMI pabalsta saņēmēju izdevumu struktūru un vajadzības, papildus ienākumu avotus un apjomu (GMI pabalsts, valsts un pašvaldību sociālie pabalsti, ienākumi no algota darba un citi papildus ienākumu avoti), kā arī nemonetāro atbalstu; → identificēt GMI pabalsta saņēmēju vajadzību piramīdu, neapmierinātās vajadzības; → analizēt GMI pabalsta saņēmēju pabalsta saņemšanas ilgumu un biežumu (GMI pabalsts tiek saņemts atkārtoti, periodiski vai pirmo reizi); → identificēt pašvaldībā normatīvajos aktos noteikto pieejamo atbalstu GMI pabalsta saņēmējiem un analizēt, vai līdz ar GMI pabalstu tiek izmantoti arī cita veida pabalsti un atbalsts; → raksturot GMI pabalsta saņēmēju portretus, t.sk., kur iespējams, iekļaut pazīmes, par GMI pabalsta saņēmēja izglītības līmeni, veselības stāvokli u.tml. Atsevišķi izdalīt to personu portretus, kuri GMI pabalstu pētījuma īstenošanas laikā vairs nesaņem, un kuriem tika atteikts piešķirt GMI pabalstu; → noskaidrot sociālo darbinieku viedokli par GMI pabalsta saņēmēju iztikšanas stratēģijām; → noskaidrot GMI pabalsta saņēmēju viedokli par sadarbību ar sociālo dienestu un Nodarbinātības valsts aģentūru. 	<p>Integrēta analīze (dokumentu analīzes, statistikas datu analīzes, GMI pabalsta saņēmēju aptaujas, padziļināto interviju ar GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupām, padziļinātām intervijām ar sociālajiem darbiniekiem integrēta un savstarpēji papildinoša analīze)</p>	Nav attiecināms

2.5.	Sagatavot secinājumus (TS 3.5.1.1.-3.5.1.4. punkts): → par GMI pabalsta saņēmēju iztikšanas stratēģijām; → kādu apstākļu ietekmē personas ir nonākušas situācijā, kurā kļūst par GMI pabalsta saņēmējiem; → vai un kā GMI pabalsta saņēmēju personas saskata iespējas uzlabot savus dzīves apstākļus; → par datiem, kuri turpmāk būtu izmantojami GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupas turpmākai izvērtēšanai un kāda papildus datu vākšana šim nolūkam būtu nepieciešama.	Integrēta analīze (dokumentu analīzes, statistikas datu analīzes, GMI pabalsta saņēmēju aptaujas, padziļināto interviju ar GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupām, padziļinātām intervijām ar sociālajiem darbiniekiem integrēta un savstarpēji papildinoša analīze)	Nav attiecināms
2.6.	Sagatavot rekomendācijas par nepieciešamajiem uzlabojumiem rīcībpolitikā attiecībā uz GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupu (TS 3.5.1.5. punkts)	Integrēta analīze (dokumentu analīzes, statistikas datu analīzes, GMI pabalsta saņēmēju aptaujas, padziļināto interviju ar GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupām, padziļinātām intervijām ar sociālajiem darbiniekiem integrēta un savstarpēji papildinoša analīze)	Nav attiecināms

Padziļināto interviju veikšana ar GMI pabalsta saņēmējiem vai potenciālajiem saņēmējiem to dzīvesvietās

Atbilstoši TS 3.4.2. darba uzdevumam, pētījumā veicamas intervijas ar (1) GMI pabalsta saņēmējiem to dzīvesvietās; (2) personām, kurām tika atteikts piešķirt GMI pabalstu; (3) personām, kuras iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņē. Daļa interviju veiktas pirms anketēšanas, lai precizētu aptaujas jautājumus, daļa – pēc aptaujas, lai papildinātu informāciju gadījumos, par kuriem GMI pabalsta saņēmēju aptaujā pieejams mazāk informācijas.

Padziļināto interviju lauka darba apraksts

Intervijas pirms aptaujas tika veiktas laikā no 2021. gada 2. jūnija līdz 19. jūnijam. Šajā posmā notika 18 padziļinātās intervijas ar šādām mērķa grupām: piecas intervijas ar GMI pabalsta saņēmējiem to dzīvesvietās; sešas intervijas ar personām, kurām tika atteikts piešķirt GMI pabalstu; un septiņas

intervijas ar personām, kuras iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņē. Pēc anketēšanas, laikā no 2021. gada 13. oktobra līdz 8. novembrim tika veiktas vēl 6 padziļinātās. Intervijas ar šādām mērķa grupām: trīs intervijas ar GMI pabalsta saņēmējiem; divas intervijas ar personām, kurām tika atteikts piešķirt GMI pabalstu; un viena intervija ar personām, kuras iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņē. Kopumā (summāri) pirms un pēc anketēšanas pētījumā veiktas **24 padziļinātās intervijas**. Visas intervijas paredzēts ierakstīt audio formātā un sagatavot interviju transkriptus. Veikto interviju sadalījuma pārskats ir sniegts 3. pielikumā. Padziļināto interviju vadlīnijas trim definētajām mērķa grupām ir sniegtas attiecīgi 4. – 6. pielikumā.

Kopumā no visām intervijām septiņas intervijas tika veiktas Rīgā, trīs intervijas veiktas Ventspilī, viena intervija Jēkabpilī, četras intervijas Daugavpils novadā, četras intervijas Alūksnes novadā, trīs intervijas Talsu novadā un pa vienai intervijai Aizkraukles un Gulbenes novadā. Novados intervētie pārstāv dažādus dzīves vietas tipus: pieci aptaujātie ir no novada centriem, bet astoņi – no lauku teritorijām. Ventspilī un Talsu novadā kopumā divi no interviju dalībniekiem ir romu tautības. 20 intervijas tika veiktas latviešu un četras intervijas – krievu valodā. Nodrošināta ir arī mājsaimniecību kompozīcijas dažādība: septiņi dalībnieki pārstāv mājsaimniecības ar apgādībā esošiem bērniem, 13 ir vienas personas mājsaimniecības, t. sk., personas ar invaliditāti, viens dalībnieks no divu personu mājsaimniecības, kuru bērni atrodas ārpusģimenes aprūpē, divi no mājsaimniecībām, kurā kāds no bērniem ir persona ar invaliditāti, viens dalībnieks pārstāv vairāku pieaugušo cilvēku mājsaimniecību, kurā ir kopjams pieaugušais ar invaliditāti. Divu interviju dalībnieki bija personas, kuras GMI pabalsta saņēmēja statusu zaudējušas minimālā invaliditātes vai vecuma pensijas līmeņa paaugstināšanas rezultātā. Šāda interviju dalībnieku atlase nodrošināja informācijas daudzveidību, kas nepieciešama gan aptaujas anketas atbilstības pārbaudei, gan arī sniedza ieskatu dažādos gadījumos un to tipos, kā arī iezīmēja jaunāko tiesību aktu grozījumu potenciālo ietekmi uz GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupu.

GMI pabalsta saņēmēju aptauja: īss raksturojums un organizācijas principi

Lai noskaidrotu GMI pabalsta saņēmēju situāciju, pētījumā veikta GMI pabalsta saņēmēju aptauja. Datu vākšana notika no 2021. gada 27. jūlija līdz 31. augustam. Kopumā aptaujāti **303 GMI pabalsta saņēmēji (respondenti)**. Aptaujā iekļautas gan pieaugušo personu mājsaimniecības, gan mājsaimniecības ar apgādībā esošiem bērniem. Katru mājsaimniecību aptaujā pārstāvēja viens pilngadīgs ģimenes loceklis, kas sniedza ieskatu par visu mājsaimniecību un tās situāciju. Aptaujas izlases aprēķini un lauka darba rezultāti – respondences līmenis – sniegti Izvērtējuma ziņojuma 1. pielikumā, sasniegtās izlases detalizēts raksturojums dažādos sociāli demogrāfiskajos griezumos ir sniegts 11. pielikumā kopā ar aptaujas rezultātu tabulām.

Izņemot Rīgas pilsētu, kurā pētnieki tieši kontaktējās ar potenciālajiem pētījuma dalībniekiem, pārējās izlasē iekļautajās pašvaldībās pirmreizējā saziņa ar potenciālo respondentu tika nodrošināta sadarbībā ar tās sociālo dienestu. Aptaujā piedalījās tie respondenti, kas piekrita dalībai pētījumā, pārliecinoties, ka persona saprot, ka sniegtā informācija ir anonīma/ konfidenciāla, t.i., ne sociālajam dienestam, ne jebkādai citai personai nav iespējams sasaistīt aptaujā iegūtos datus ar konkrētiem cilvēkiem. Aptaujas anketas galīgā saskaņotā redakcija (ieskaitot veiktos precizējumus, saskaņojot pētījuma Starpzīņojuma

melnrakstus) pievienota Izvērtējuma ziņojuma 2. pielikumā. Aptaujas rezultātu tabulas pievienotas 11. pielikumā.

Padziļināto interviju veikšana ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem

Lai noskaidrotu pašvaldībā pieejamo atbalstu GMI pabalsta saņēmējiem, viedokli par GMI pabalsta saņēmējiem un viņu iztikšanas stratēģijām, GMI pabalsta saņēmēju sadarbības motivāciju un sociālo portretu, veiktas 24 padziļinātās intervijas ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem tajās pašvaldībās, kurās veikta GMI pabalsta saņēmēju anketēšana. Kopumā veiktas 15 padziļinātās intervijas ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem novadu pašvaldībās, četras padziļinātās intervijas ar pašvaldības sociālajiem darbiniekiem Rīgā (no dažādiem Rīgas teritoriālajiem centriem), kā arī piecas padziļinātās intervijas ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem citās valsts pilsētās (Daugavpils, Jēkabpils, Liepāja, Rēzekne un Ventspils). Daļa veikto interviju ir individuālas, daļa – grupu intervijas, piedaloties vairākiem pašvaldības sociālā dienesta darbiniekiem. Padziļināto interviju vadlīnijas ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem ir iekļautas 7. pielikumā, savukārt pārskats par veiktajām intervijām – 8. pielikumā.

Intervēti ir tie pašvaldību sociālie darbinieki, kas strādā ar ģimenēm ar bērniem, vai speciālisti, kas piešķir GMI pabalstu vai citādi atrodas saskarsmē ar GMI pabalsta saņēmējiem (atkarībā no pašvaldības, atbilstoši dienesta vadītāja deleģējumam). Visas intervijas ierakstītas audio formātā un tām ir sagatavoti interviju transkripti.

Analizējot sociālo darbinieku viedokli, tiks ņemti vērā 2017. gadā veiktā pētījuma “Ex-ante izvērtējums pašvaldību sociālo dienestu darbības efektivitātes novērtēšanai” rezultāti, kuri raksturo sociālo dienestu klientus, dienesta specializāciju, gatavību strādāt ar noteiktām klientu grupām u.tml., t.i., sniedz fona informāciju par sociālā dienesta darba organizāciju un klientu vajadzību uztveri.

GMI pabalsta saņēmējus raksturojošās statistikas analīze

TS 3.4.4. uzdevums paredz veikt statistikas datu un pārskatu analīzi, lai raksturotu GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupu, izmantojot Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) datus un pārskatus par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada/republikas pilsētas pašvaldībā. Balstoties uz pieejamo informāciju, Izvērtējumā analizēti šādi rādītāji:

1. GMI pabalsta saņēmēju personu skaits un īpatsvars Latvijas pašvaldībās;
2. GMI pabalsta saņēmēju bērnu un pilngadīgu personu skaits un īpatsvars dažādās pašvaldībās;
3. GMI pabalsta saņēmēju pilngadīgu personu raksturojums nodarbinātības aspektā (strādājošas un nestrādājošas personas) dažādās pašvaldībās;
4. GMI pabalsta saņēmēju pilngadīgu personu skaits un īpatsvars, kas veic algotos pagaidu sabiedriskos darbus dažādās pašvaldībās;
5. GMI pabalsta saņēmēju pilngadīgu personu skaits un īpatsvars, kas iesaistīti dažādos aktīvās nodarbinātības pasākumos dažādās pašvaldībās.

Padziļinātā LabIS SPOLIS datu analīze veikta par 2018., 2019., 2020. gadu un 2021. gada pirmajiem trīs mēnešiem savienojumā ar NVA datiem, lai raksturotu GMI pabalstu saņēmēju reģistrāciju NVA, reģistrācijas ilgumu NVA un daļību NVA aktīvās nodarbinātības pasākumos. Šī iemesla dēļ dati ir iegūti par katru attiecīgā posma mēnesi, jo tas atbilst formātam, kādā NVA apkopo savus datus.

Dokumentu analīze: normatīvo aktu un GMI pabalsta saņēmēju aptaujā aptverto pašvaldību saistošo noteikumu analīze

Attiecībā uz dokumentu analīzi GMI pabalsta saņēmēju situācijas izpētē jāņem vērā gan nacionālā līmeņa regulējuma izmaiņas, kas stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī, gan arī pašvaldību saistošie noteikumi, kas regulēja GMI pabalsta piešķiršanu pirms 2021. gada 1. janvāra, kā arī attiecībā uz mājokļa pabalstiem turpina būt nozīmīgi pārejas periodā.

Dokumentu analīzē paredzēts iekļaut šādus nacionālā līmeņa dokumentus:

- (1) Likums “Par sociālo drošību”¹⁵³, kura aktuālās redakcijas 2.² pantā noteikts, ka no 2021. gada 1. janvāra minimālo ienākumu sliekšnis nav zemāks par 109 EUR un to paredzēts pārskatīt ne retāk kā reizi trijos gados.
- (2) Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums¹⁵⁴, kura aktuālās redakcijas 33. pants nosaka, ka, sākot no 01.01.2021. trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšnis ir 272 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 190 EUR pārējām personām mājsaimniecībā, savukārt garantētais minimālais ienākumu sliekšnis ir 109 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 76 EUR pārējām personām mājsaimniecībā. Attiecībā uz maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni likums nosaka, ka katra pašvaldība ir tiesīga to noteikt ne augstāku par 436 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 305 EUR pārējām personām mājsaimniecībā, bet ne zemāku par šā panta otrajā daļā noteikto trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšni.
- (3) Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumi Nr. 809 “Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”¹⁵⁵, kas stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī, bet daļā par mājokļa pabalstu – 2021. gada 1. jūlijā.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma¹⁵⁶ pārejas noteikumu 40. punkts nosaka, ka līdz 36. panta sestajā daļā paredzēto pašvaldību saistošo noteikumu spēkā stāšanās dienai, bet ne ilgāk kā līdz 2021. gada 31. decembrim piemērojami pašvaldību saistošajos noteikumos noteiktie sociālās palīdzības pabalstu veidi, izņemot pabalstu GMI līmeņa nodrošināšanai un dzīvokļa pabalstu, un to piešķiršanas kritēriji. Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma pārejas noteikumu

¹⁵³ Likums “Par sociālo drošību”. Pieņemts Saeimā 07.09.1995. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/36850-par-socialo-drosibu> (skatīts 23.04.2021).

¹⁵⁴ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. Pieņemts Saeimā 31.10.2002. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums> (skatīts 23.04.2021).

¹⁵⁵ Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumi Nr. 809 “Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu” <https://likumi.lv/ta/id/319717-noteikumi-par-majsaimniecibas-materialas-situacijas-izvertesanu-un-socialas-palidzibas-sanemsanu> (skatīts 23.04.2021).

¹⁵⁶ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. Pieņemts Saeimā 31.10.2002. Pieejams: https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums_t.sk., grozījumi, kas izdarīti ar 16.09.2021. likumu, kas stājās spēkā 22.09.2021. (skatīts 01.10.2021).

44. punktu, lai sniegtu palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā, pašvaldības sociālais dienests laika periodā no 2021. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 30. jūnijam ir tiesīgs piešķirt dzīvokļa pabalstu atbilstoši šajā likumā un pašvaldības saistošajos noteikumos noteiktajam tiesiskajam regulējumam par dzīvokļa pabalstu līdz 2020. gada 31. decembrim. Tātad būtiski uzsvērt, ka pētījuma veikšana norit laikā, kad darbosies pārejas noteikumi, un tas nozīmē, ka analīzē jāņem vērā gan aktuālie, gan plānotie, gan pārejas periodā spēkā esošie normatīvie akti.

Metodoloģijas izstrādes laikā tika identificēti un 9. pielikumā apkopoti pašvaldību dokumenti, kas tiks iekļauti normatīvo aktu un GMI pabalsta saņēmēju aptaujā aptverto pašvaldību saistošo noteikumu analīzē. Sazinoties ar pašvaldību sociālajiem dienestiem, aplūkojamie dokumenti var tikt papildināti un precizēti.

Integrēta analīze

Ņemot vērā, ka Izvērtējuma uzdevumu izpilde ir vairāku pētniecisko aktivitāšu rezultāts, iegūto datu analīze veikta integrēti. Tas nozīmē, ka secinājumi izriet no dokumentu analīzes, statistikas datu analīzes, GMI pabalsta saņēmēju aptaujas, padziļināto interviju ar GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupām, padziļinātām intervijām ar sociālajiem darbiniekiem rezultātiem. Analīzes rezultātā sagatavotas rekomendācijas par nepieciešamajiem uzlabojumiem rīcībpolitikā attiecībā uz GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupu šādā formātā:

<i>Identificētā problēma:</i>	<i>Problēma, kas izriet no veiktās analīzes</i>
<i>Uzdevumi vai pasākumi izvirzītās problēmas mazināšanai/novēršanai:</i>	<i>Uzdevumi vai pasākumi, kuru īstenošanas rezultātā problēma tiks risināta, un ko apliecina izvērtējumā veiktā un analīze</i>

2.2. GMI pabalsta saņēmējus raksturojošo statistikas datu analīze

GMI pabalstu saņēmēju situācijas raksturošanai ir LabIS sistēmas SPOLIS dati par 2018., 2019. un 2020. gadu un 2021. gada pirmo ceturksni mēnešu griezumā, kas ļauj tos sasaistīt ar NVA datiem par GMI pabalsta saņēmēju reģistrāciju bezdarbnieka/ darba meklētāja statusā un dalību dažādos aktīvās nodarbinātības pasākumos. NVA dati tiek apkopoti katru mēnesi, ņemot vērā, ka personu kustība no/ uz bezdarbnieka statusu ir dinamisks process. Šādu apkopošanas īpatnību dēļ GMI pabalsta saņēmēju un mājsaimniecību skaits katra mēneša ietvaros atšķiras no datiem, kas doti 1.3.5. nodaļā, aplūkojot summāros gada rezultātus. Galvenā atšķirība ir GMI pabalsta saņēmēju skaits – katra mēneša ietvaros tas ir vidēji uz pusi zemāks nekā summārais gada pabalsta saņēmēju skaits. Tas ir likumsakarīgs rezultāts, jo vidēji viena persona GMI pabalstu saņem aptuveni pusgadu (5-6 mēnešus ar nelielām svārstībām atkarībā no gada un ekonomiskās aktivitātes). Tāpēc šīs nodaļas materiāli ir vērtējami atstātos no 1.3.5. nodaļā aplūkotajām vispārējām tendencēm.

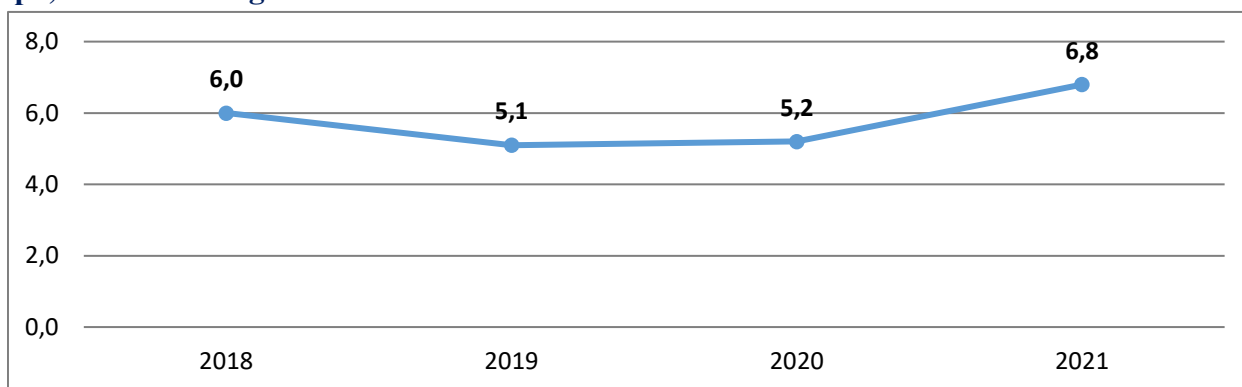
2.2. nodaļā ietvertās datu analīzes mērķis ir veidot izvērstāku GMI pabalsta saņēmēju portretu attiecībā pret vecuma grupām, nodarbinātības statusu, teritoriālo iedalījumu un dalību dažādos aktīvās nodarbinātības pasākumos, kā arī iekļaujot sezonālās dinamikas aspektu. Iepriekšējo gadu datu salīdzinājums ar 2021. gada pirmo ceturksni ļauj raksturot izmaiņas, kuras GMI pabalstu saņēmēju portretā ieviesušas tiesiskā regulējuma izmaiņas. Tāpat jāņem vērā, ka analīzei pieejamie dati attiecas uz laika posmu pirms 2021. gada novada reformas, attiecīgi atsauces uz novadiem ir sniegtas atbilstoši datu apkopošanas brīdī spēkā esošā tiesiskā regulējuma (t.i., pēc 119 pašvaldību dalījuma).

2.2.1. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars Latvijā, reģionos un novadu griezumā

Vidējā GMI pabalsta saņēmēju mēneša īpatsvara raksturošanai laika posmā no 2018. gada līdz 2021. gada pirmajam ceturksnim dati parādīti attiecībā uz 1000 iedzīvotājiem Latvijā kopumā, reģionu griezumā, kā arī nosakot to katrai pašvaldībai atsevišķi. Aprēķiniem izmantoti SPOLIS dati par GMI pabalsta saņēmēju novados un CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgajā novadā, veicot aprēķinu, ar kura palīdzību vidējais GMI pabalsta saņēmēju skaits mēnesī ir izteikts uz 1000 iedzīvotājiem. 2.1. attēlā redzams iegūtais rezultāts Latvijā aplūkotajā laika posmā.

Vidējam GMI pabalsta saņēmēju mēneša īpatsvaram laika periodā no 2018. gada līdz 2021. gadam ir mainīgas tendences (sk. 2.1. attēlu). Salīdzinoši augstāks šī pabalsta saņēmēju mēneša īpatsvars bija 2018. gadā, kurā vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem bija 6 GMI pabalsta saņēmēji, 2019. gadā vidējais mēneša īpatsvars samazinājās līdz 5,1 GMI pabalsta saņēmējiem uz 1000 iedzīvotājiem, bet 2020. gadā, pirms tiesiskā regulējuma izmaiņām, atkal parādās neliels rādītāja pieaugums, tam sasniedzot vidēji 5,2 GMI pabalsta saņēmējus mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem. Viens no skaidrojumiem ir darba zaudēšana COVID-19 pandēmijas ietekmē, kura Latvijā sākās 2020. gada martā. Pieauguma tendence saglabājusies arī 2021. gadā, kad, pieaugot GMI sliksnim un mainoties citiem tā izmaksas nosacījumiem, kā arī pastāvot ierobežojumiem COVID-19 seku mazināšanai, GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars Latvijā pieauga un sasniedza 6,8 GMI pabalsta saņēmējus uz 1000 iedzīvotājiem.

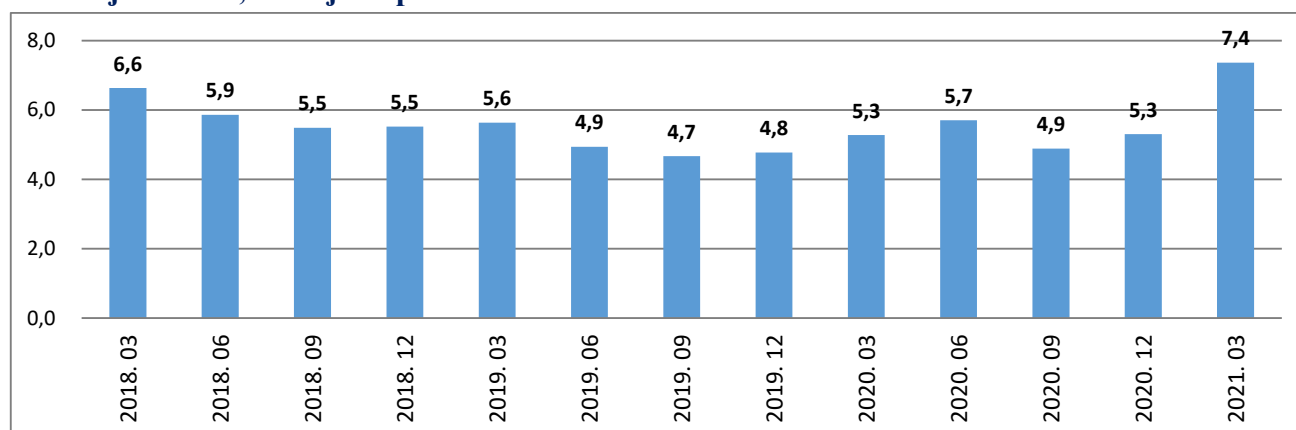
2.1. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem, Latvijā kopā, 2018. – 2021. gads

Avots: LabIS, SPOLIS apakšsistēma summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods.

Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdi pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

2.2. attēls. GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara sezonālā dinamika uz 1000 iedzīvotājiem, vidēji atlasītajā mēnesī, Latvijā kopā

Avots: LabIS, SPOLIS apakšsistēma summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods.

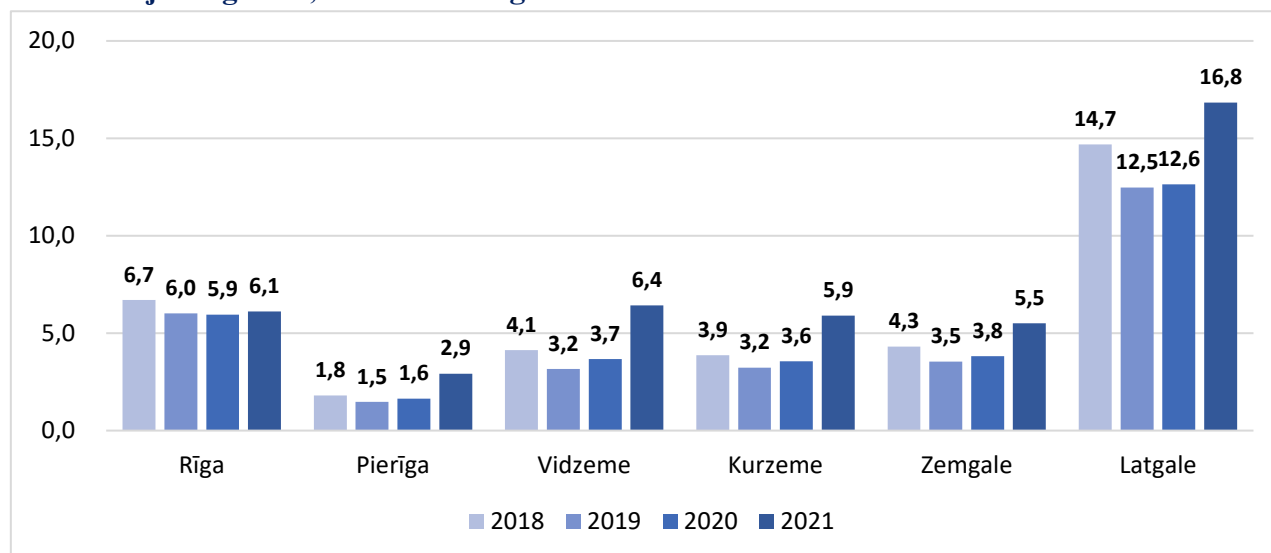
Piezīme: sezonālo dinamiku raksturo katra analizētā gada četri mēneši, kas norādīti attēlā – marts, jūnijs, septembris un decembris.

GMI pabalsta saņēmēju **sezonālo dinamiku mēnešu griezumā** (2.2. attēls), raksturo viņu īpatsvara salīdzinājums četros katra gada atlasītajos mēnešos – martā, jūnijā, septembrī un decembrī. 2.2. attēlā redzams, ka 2018. un 2019. gadā augstākais vidējais mēneša GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars vērojams gada sākumā, tam pakāpeniski samazinoties vasarā (jūnijā) un agrā rudenī (septembrī), pēc tam atkal pieaugot ziemas mēnešos. Šo tendenci raksturo šāda vidējā mēneša GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara dinamika: 2018. gada martā GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars pret 1000 Latvijas iedzīvotājiem bija 6,6, kas nākamajos mēnešos kritās uz attiecīgi 5,9 jūnijā, un 5,5 septembrī un decembrī, līdz atkal kāpjot uz 5,6 uz 1000 iedzīvotājiem 2019. gada martā. Laika posmā no 2019. gada jūnija līdz 2019. gada decembrim GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars bijis viszemākais apskatāmajā periodā, attiecīgi 4,9 uz 1000 iedzīvotājiem jūnijā, 4,7 septembrī un 4,8 uz

1000 iedzīvotājiem decembrī. Savukārt 2020. gada martā GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars pieauga līdzīgi kā iepriekš uz ziemas sezonu, taču atšķirībā no iepriekšējiem gadiem 2020. gada jūnijā vērojams nevis tā kritums, bet pieaugums līdz 5,7 uz 1000 iedzīvotājiem. 2020. gadā pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars samazinājās septembra mēnesī, ziemas sezonā (decembrī) atkal sezonāli pieaugot. Tā kā 2021. gada 1. janvārī stājās spēkā jauns GMI sliekšņa līmenis un mainījās tā noteikšanas kārtība, 2021. gada martā GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars ir augstākais pēdējo trīs gadu laikā – 7,4 uz 1000 iedzīvotājiem.

Salīdzinot apskatāmā perioda atsevišķus mēnešus, iespējams noteikt, ka lielākās atšķirības vērojamas starp 2021. un 2020. gada martu (atšķirība 2,1 GMI pabalsta saņēmēji vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem), 2019. un 2018. gada martu (atšķirība 1,0 GMI pabalsta saņēmēji vidēji mēnesī), kā arī 2019. un 2018. gada jūniju (atšķirība 0,9 GMI pabalsta saņēmēji vidēji mēnesī).

2.3. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem, statistiskajos reģionos, 2018. – 2021. gads

Avots: LabIS, SPOLIS apakšsistēma summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods.

Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

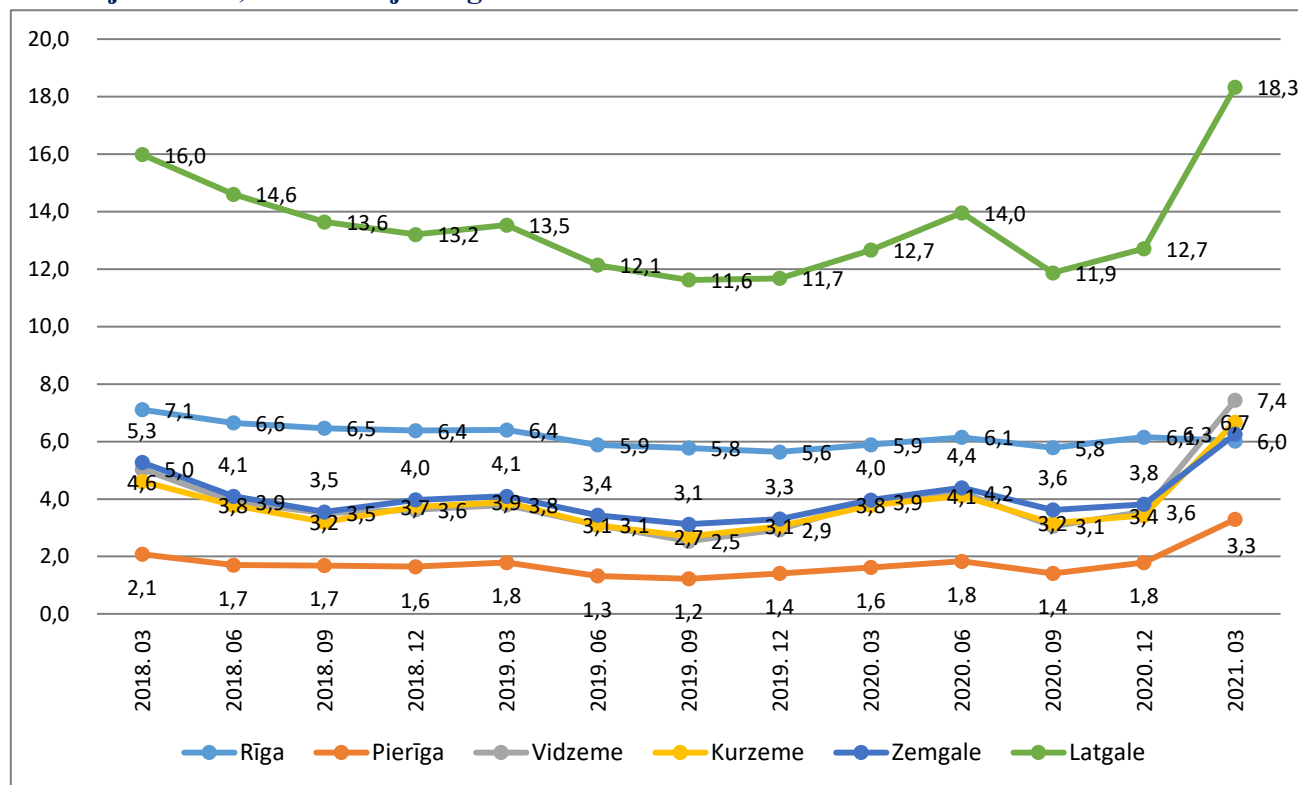
Skatoties **reģionu griezumā** (2.3. attēls), redzamas vairākas tendences. Tās attiecas, pirmkārt, uz GMI pabalsta saņēmēju vidējo mēneša īpatsvaru dažādos Latvijas reģionos, un, otrkārt, uz tiesiskā regulējuma izmaiņu, kas stājās spēkā no 2021. gada 1. janvāra atšķirīgo ietekmi uz GMI pabalsta saņēmēju vidējo mēneša īpatsvaru. Redzams, ka visā aplūkotajā laika posmā visaugstākais tā rādītājs ir bijis Latgalē. Šajā reģionā 2018. gadā vidēji mēnesī bija 14,7 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 reģiona iedzīvotājiem, 2019. gadā – 12,5, 2020. gadā – 12,6, bet 2021. gada pirmajā ceturksnī vidējais mēneša rādītājs sasniedza 16,8 GMI pabalsta saņēmējus uz 1000 reģiona iedzīvotājiem.

Nākamais augstākais GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars ir Rīgā, kas vismaz daļēji ir saistāms ar paaugstinātu GMI sliekšni noteiktām iedzīvotāju grupām līdz 2020. gada 31. decembrim

(un šī regulējuma ietekmi arī uz situāciju 2021. gada I ceturksnī, kas skaidrojama ar to, ka pabalsta līmeņa pārskatīšana notika, pakāpeniski beidzoties personai piešķirtajam statusam). Ja 2018. gadā Rīgā vidēji mēnesī bija 6,7 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem, tad turpmākajos gados šis rādītājs ir mainījies samērā maz, un arī 2021. gada sākumā spēkā stājušies tiesību aktu grozījumi Rīgas vidējo mēneša rādītāju ir mainījuši nedaudz (6,1 uz 1000 Rīgas iedzīvotājiem 2021. gada pirmajā ceturksnī). Līdz 2021. gadam, kad spēkā stājas jaunais GMI sliekšņa līmenis un citi minētie grozījumi, samērā līdzīgs GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars bijis trīs Latvijas reģionos – Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē (3,9-4,3 GMI pabalsta saņēmēji vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem 2018. gadā, 3,2-3,5 – 2019. gadā un 3,6-3,5 – 2020. gadā), atšķirīgākām tendencēm parādoties vien pēc grozījumu stāšanās spēkā. 2021. gadā lielāks GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvara pieaugums novērojams Vidzemē un Kurzemē – attiecīgi 2,8 un 2,3, savukārt Zemgalē mazāks – 1,7 GMI pabalsta saņēmēji vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem.

Zemākais GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars fiksēts Pierīgā – 1,8 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem 2018. gadā, 2019. gadā 1,5 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem, 2020. gadā – 1,6 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem. 2021. gada pirmajā ceturksnī GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars Pierīgā sasniedza rādītāju 2,9 GMI pabalsta saņēmēji vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem.

2.4. attēls. GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara sezonālā dinamika uz 1000 iedzīvotājiem, vidēji atlasītajā mēnesī, statistiskajos reģionos

Avots: LabIS, SPOLIS apakšsistēma summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods.

Piezīme: sezonālo dinamiku raksturo katra analizētā gada četri mēneši, kas norādīti attēlā – marts, jūnijs, septembris un decembris.

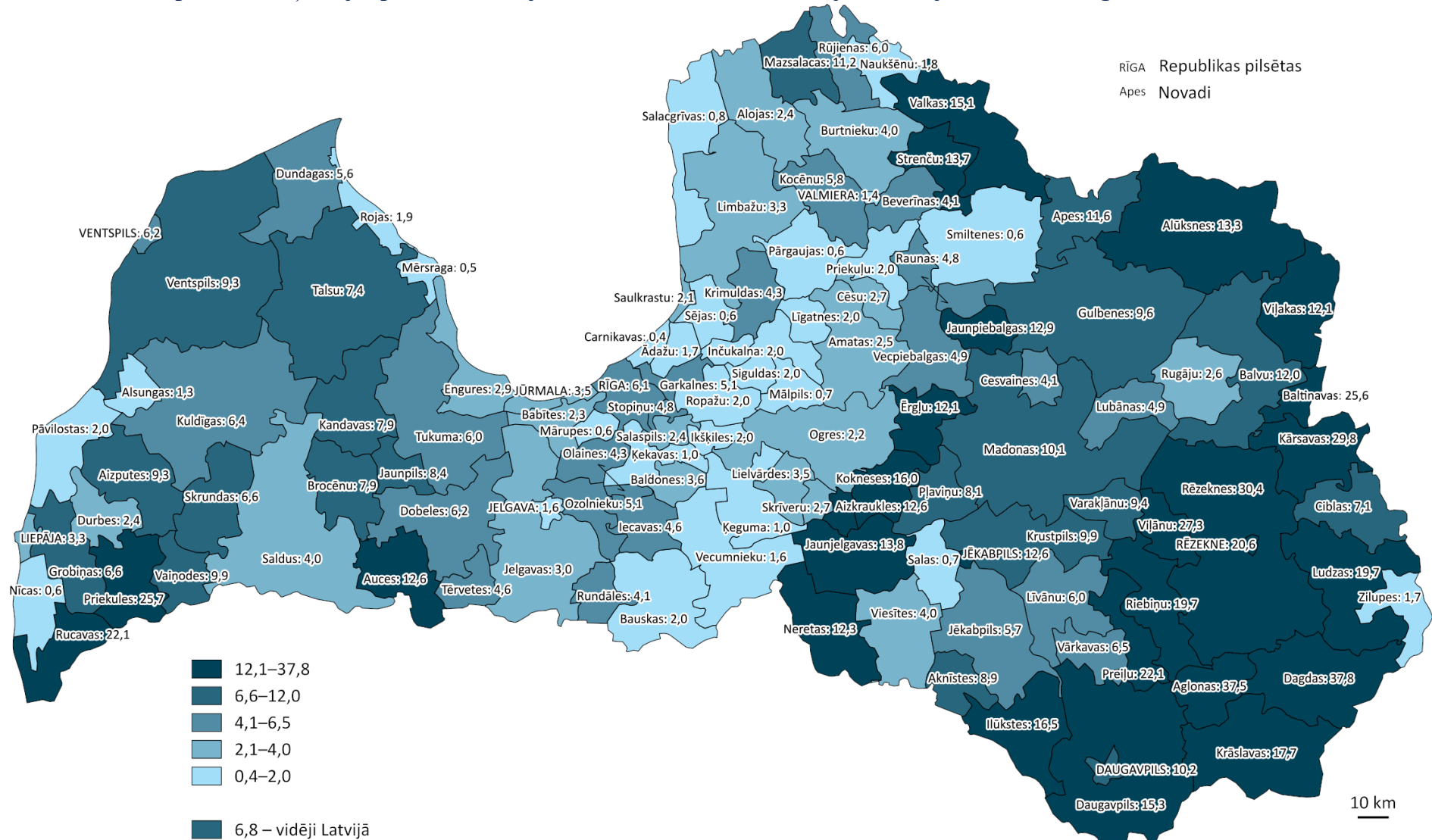
2.4. attēlā redzams, ka vismazāk sezonālās svārstības vērojamas Rīgā un Pierīgā, savukārt pārējos reģionos GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars mēnešu griezumā ir liekākā mērā mainīgs. Vidzemē, Zemgalē un Kurzemē GMI pabalsta saņēmēju vidējam mēneša īpatsvaram bija tendence kristies no 2018. gada marta līdz 2018. gada septembrim, tad līdz 2019. gada martam novērojams kāpums, krituma un kāpuma mainīgā tendence šiem reģioniem novērojama no 2019. gada marta līdz 2020. gada septembrim, pēc kura, tāpat kā Latvijā kopumā, novērojams straujāks kāpums. Tā Vidzemē šis rādītājs pieauga no 3,1 GMI pabalsta saņēmējiem vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem (2020. gada septembris) līdz 7,4 GMI pabalsta saņēmējiem vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem (2021. gada marts), Kurzemē šis pieaugums bija attiecīgi no 3,2 līdz 6,7 GMI pabalsta saņēmējiem vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem, bet Zemgalē no 3,6 līdz 6,3 GMI pabalsta saņēmējiem vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem.

Arī Latgalē GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvara tendence nav vienmērīga – pēc krituma, kas bija novērojams no 2018. gada marta līdz 2018. gada decembrim, sekoja neliels kāpums (13,2 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem 2018. gada decembrī līdz 13,5 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem 2019. gada martā). Nākamajos mēnešos rādītājs atkal samazinājās, zemāko punktu sasniedzot 2019. gada septembrī – 11,6 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem. Pēc tam atkal novērojams kāpums, līdz 14,0 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem 2020. gada martā, tad kritums (11,9 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem 2020. gada septembrī) un tad ievērojams kāpums līdz 2021. gada martam, kad GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars sasniedza 18,3 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem.

Salīdzinot apskatāmā perioda mēnešus reģionu griezumā, iespējams noteikt, ka lielākās atšķirības vērojamas Latgalē starp 2021. un 2020. gada martu (5,7 GMI pabalsta saņēmēji vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem), Vidzemē starp tiem pašiem mēnešiem atšķirība bija 3,5, bet Kurzemē 2,9 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem.

Turpinājumā 2.5. attēlā dots GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem **novadu** griezumā 2018. gadā, savukārt 2.6. attēlā redzams GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem 2021. gada I ceturksnī. Interpretējot 2.5. attēlā redzamos datus, jāņem vērā, ka GMI pabalsta saņēmēju vidējo mēneša īpatsvaru pašvaldībā nosaka ne tikai bezdarba līmenis un nodarbinātības iespējas reģionā (un pašvaldībā), bet arī tiesiskā regulējuma piemērošanas atšķirības novadu starpā. Kā norādīts pētījuma metožu aprakstā un raksturots 2.3. nodaļā, 2018. gadā spēkā bija tāds tiesiskais regulējums, kas atļāva pašvaldībām noteiktām iedzīvotāju grupām piemērot augstākus GMI sliekšņa līmeņus par valstī noteikto minimālo GMI sliekšni. Tas attiecīgi ļāva lielākam šo pašvaldības iedzīvotāju skaitam saņemt GMI pabalstu. 2018. gadā 30 no 119 Latvijas pašvaldībām bija noteikušas augstāku GMI sliekšni vismaz vienai no iedzīvotāju grupām. Tās bija: Rīga, Daugavpils, Jūrmala, Liepāja, Rēzekne, Jēkabpils pilsētas, Aizkraukles, Balvu, Beverīnas, Dagdas, Daugavpils, Garkalnes, Jaunjelgavas, Kokneses, Kuldīgas, Ķeguma, Lubānas, Madonas, Mērsraga, Olaines, Preiļu, Ropažu, Salaspils, Sējas, Skrīveru, Stopiņu, Strenču, Talsu, Vecpiebalgas un Viļānu novados.

2.6. attēls. GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars Latvijā novados uz 1000 iedzīvotājiem, vidēji mēnesī, 2021. gada I ceturksnis

Avots: LabIS, SPOLIS apakšsistēma summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Piezīme: 2021. gada pirmā ceturkšņa rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

Interpretējot 2.6. attēlā redzams datus, jāņem vērā, ka ar 2021.gada 1. janvārī GMI sliekšnis visā valstī bija noteikts vienāds (109 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā/ 76 EUR katrai nākamajai personai mājsaimniecībā), attiecīgi pašvaldībām vairs nav tiesību noteikt augstāku GMI sliekšni atsevišķām iedzīvotāju grupām. Tomēr līdz 2021. gada 1.aprīlim bija spēkā pārejas periods, kas ļāva pagarināt statusu arī tām personām, kurām tas bija piešķirts līdz 2021. gada 1. janvārim, tādējādi 2021.gada pirmajā ceturksnī GMI pabalstu saņēma arī personas ar augstāku (iepriekšējo) GMI sliekšņa līmeni. Attēlā norādītais personu vidējais mēneša īpatsvars aprēķināts, ņemot vērā visas personas, kuras ir GMI pabalsta saņēmēji 2021. gada pirmajā ceturksnī, un sagaidāms, ka aplūkojot atsevišķi 2021. gada otrā pusgada datus, GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars noteiktās pašvaldībās būs zemāks.

Galvenās tendences, kas atzīmējamas, skatoties GMI pabalsta saņēmēju vidējo mēneša īpatsvaru **novadu** griezumā no 2018. līdz 2020. gadam un 2021. gada pirmajā ceturksnī (sk., 2.5. un 2.6. attēlu), pirmkārt, ir tā atšķirības. Visaugstākais GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem ir bijis trīs novados: Viļānu novadā (vidējais GMI pabalsta saņēmēju mēneša īpatsvars 2018. gadā – 34,5 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem (jeb 3,4% novada iedzīvotāju), 2019. gadā – 27,9, bet 2020. gadā – 24,9 uz 1000 iedzīvotājiem), Aglonas novadā (2018. – 32,5, 2019. – 25,8, 2020. – 27,5 uz 1000 iedzīvotājiem) un Dagdas novadā (2018. gadā – 46,3, 2019. gadā – 40,4, 2020. gadā – 37,5 uz 1000 iedzīvotājiem). 2021. gada pirmajā ceturksnī situācija atšķiras, lai gan Dagdas un Aglonas novadā GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars vēl joprojām ir augstākais (attiecīgi 37,8 un 37,5 uz 1000 iedzīvotājiem), kam seko nevis Viļānu novads (27,3 uz 1000 iedzīvotājiem), bet Rēzeknes novads (30,4 uz 1000 iedzīvotājiem).

Novadi, kur 2018. gadā GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars bija viszemākais, ir Alsungas, Vecumnieku, Mērsraga, Mālpils un Naukšēnu novads, kur šis rādītājs bija 0,0-0,1 GMI pabalsta saņēmēji vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem. Interesanti, ka uz citu Latgales reģiona pašvaldību fona izceļas Zilupes novads, kur GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars 2018. gadā bija 0,2 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem. Līdzīgi zems rādītājs (0,2 GMI pabalsta saņēmēji uz 1000 iedzīvotājiem) ir arī virknē citu novadu: Ikšķiles, Ķeguma, Mārupes un Priekuļu novadā. Pēc būtības, šajos novados GMI pabalstu atsevišķos gada mēnešos saņem viena vai divas personas. Līdzīgas tendences atkārtojas arī turpmākajos gados līdz 2021. gada pirmajam ceturksnim. 2019. gadā zemākie GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara rādītāji bija Naukšēnu, Pārgaujas, Alsungas, Durbes un Nīcas novados (0 GMI pabalsta saņēmēji vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem), kā arī Mālpils, Mārupes, Mērsraga un Priekuļu novados (0,1 GMI pabalsta saņēmēji vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem). 2020. gadā Naukšēnu novadā šis rādītājs joprojām ir 0, bet Alsungas, Nīcas un Pārgaujas novados – 0,1 GMI pabalsta saņēmēji vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem. 2021. gada pirmajā ceturksnī zemākais GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars konstatēts Carnikavas novadā (0,4), kā arī Mārupes, Mērsraga, Nīcas, Pārgaujas, Sējas un Smiltenes novados (0,5-0,6 GMI pabalsta saņēmēji vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem).

2.2.2. GMI pabalsta saņēmēju vecums un ekonomiskās aktivitātes raksturojums

GMI pabalsta saņēmēju raksturojums vecuma grupās (izteikts uz 1000 iedzīvotājiem) sniegts, aprēķinot katra vecuma pabalsta saņēmēju skaitu vidēji mēnesī pret iedzīvotāju skaitu Latvijā, reģionā un katrā atsevišķajā pašvaldībā.

Aplūkojot GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvara vecuma grupās izmaiņas 2018. – 2021. gadā (2.7. attēls), novērojamas divas galvenās tendences. Pirmkārt, vispārēja likumsakarība, kādas vecuma grupas visbiežāk ir pabalsta saņēmējas, un, otrkārt, Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma izmaiņu, kas stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī un 1. aprīlī, efektu – GMI pabalsta saņēmēju pieauguma dinamiku vecuma grupās. Minētie grozījumi, pirmkārt, noteica visā Latvijā vienādu, augstāku GMI sliekšni, attiecīgi – arī palielināja pabalsta apmēru, kā arī pārskatīja, kuri ienākumu veidi netiek ņemti vērā, aprēķinot, vai personai pienākas GMI pabalsts.

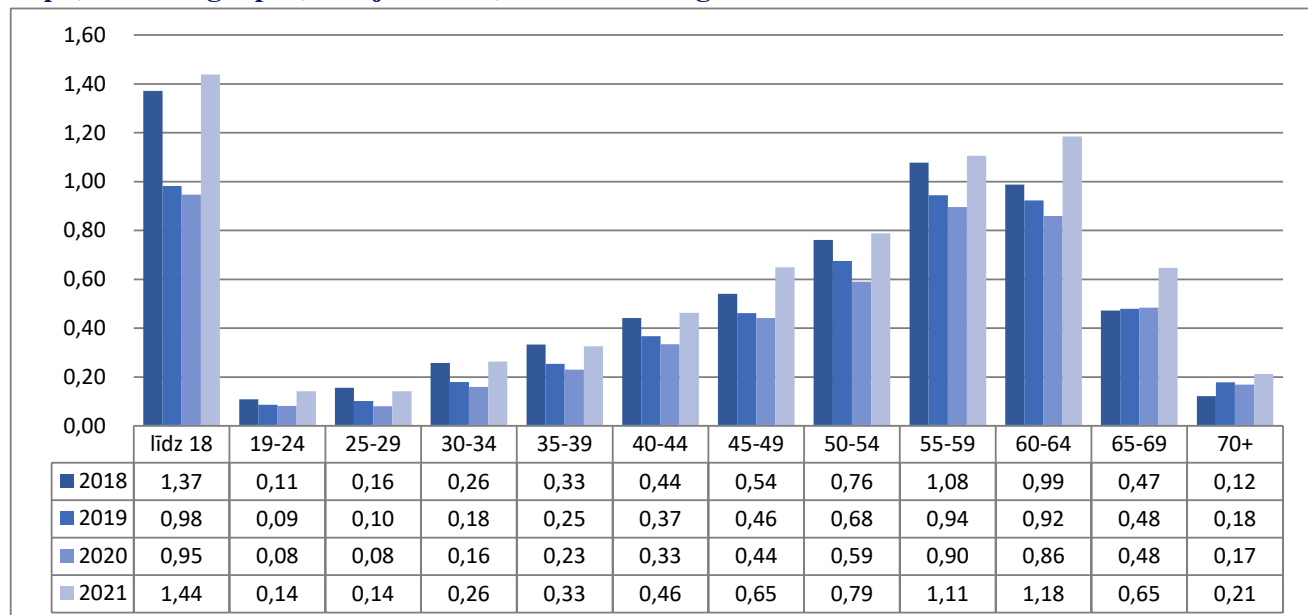
Skatoties, kāda vecuma iedzīvotāji visbiežāk ir GMI pabalsta saņēmēji, secināms, ka visnozīmīgākā grupa ir **bērni** – personas vecumā līdz 18 gadiem. 2018. gadā GMI pabalstu vidēji mēnesī saņēma 1,37 personas līdz 18 gadiem uz 1000 iedzīvotājiem, 2019. un 2020. gadā šis rādītājs nokritās un bija attiecīgi 0,98 un 0,95 personas līdz 18 gadiem vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem. Savukārt 2021. gada pirmajā ceturksnī šis rādītājs atkal pieaudzis, sasniedzot 1,44 personas līdz 18 gadiem uz 1000 iedzīvotājiem jeb kopskaitā vidēji mēnesī 2 723 personas. Tas noticis, pateicoties GMI sliekšņa paaugstināšanai un vairāku ienākumu veidu izslēgšanai no ienākumu aprēķiniem (piemēram, stipendijas personām, kuras mācās vai studē, līdz minimālās mēneša darba algas apmēram, bērna, kas jaunāks par 18 gadiem, ienākumus no algota darba līdz minimālās mēneša darba algas apmēram). Sagaidāms, ka bērnu skaits GMI pabalsta saņēmēju vidū varētu pieaugt, sākot ar 2021. gada otro ceturksni (aprīli), jo kopš 2021. gada 1. aprīļa no māsaimniecības ienākumu aprēķiniem ir izslēgti arī personas maksātie vai saņemtie uzturlīdzekļi bērnam, kas nepārsniedz valstī noteikto minimālo uzturlīdzekļu apmēru katram bērnam (2021. gadā 125 EUR mēnesī par bērnu līdz septiņu gadu vecumam un 150 EUR – no septiņu gadu vecuma līdz bērna pilngadībai). Šajā gadījumā, vadoties no sociālo dienestu pārstāvju intervijām, personu līdz 18 gadiem, kas saņem GMI pabalstu, īpatsvara pieaugums nav vērtējams viennozīmīgi kā negatīva tendence jeb trūcumā nonākušo bērnu skaita pieaugums. Ņemot vērā, ka noteikti ienākumu un īpašumu veidi vairs netiek ieskaitīti, GMI pabalsts pēc būtības palielina ģimenes rīcībā esošos finanšu līdzekļus, un GMI pabalsts 2021. gadā sasniedz vairāk bērnu nekā iepriekš.

Aplūkojot nākamās vecuma grupas redzams, ka zems GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem ir 19-24 un 25-29 gadu vecumā. Tas pakāpeniski sāk pieaugt, sākot ar 30 gadu vecumu (arī saistībā ar to, ka ģimenē pieaug bērnu skaits un māsaimniecība kopumā kļūst par GMI pabalsta saņēmēju). GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars pieaug katrā vecuma grupā līdz 60-64 gadiem un samazinās, personām sasniedzot pensijas vecumu, t.i., GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars sarūk jau vecuma grupā 65-69 gadi un vēl zemāks ir tad, ja personas vecums pārsniedz 70 gadus (2.5. attēls).

GMI pabalsta saņēmēju skaita būtisks samazinājums pensijas vecumā ir saistīts ar to, ka minimālās valsts vecuma pensijas apmērs Latvijā (2020. gadā – 80 EUR un 2021. gadā – 136 EUR) ir augstāks

par GMI sliekšni, kas nosaka pabalsta apmēru. Tomēr vairākās situācijās pensijas vecumu sasniegušie var būt GMI pabalsta saņēmēji. Pirmkārt, vecuma pensijas saņēmējs var nonākt GMI pabalsta saņēmēju lokā, ja dzīvo kopā ar kādu citu personu, kurai nav vai ir ļoti mazi ienākumi. Otrkārt, vecuma pensionāri saņēma GMI pabalstu pašvaldībās, kurās līdz 2020. gada decembrim bija noteikts augstāks GMI sliekšnis noteiktām iedzīvotāju grupām, tostarp augstāks GMI sliekšnis bija vairākas valstpilsētās un atsevišķos novados (sk. sīkāk 2.2.1. nodaļu un 2.3. nodaļas 2.3. tabulu). Lai gan ar 2021. gada 1. janvāri visā valstī GMI sliekšņa līmenis tika noteikts vienāds bez pašvaldību tiesībām noteikt augstākus sliekšņus kādām iedzīvotāju grupām, 2020. gadā spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam bija ietekme uz 2021. gada pirmā ceturkšņa datiem. Tas tāpēc, ka tika noteikts pārejas posms un COVID-19 ierobežošanas pasākumu dēļ daļa pašvaldību automātiski pagarināja GMI pabalsta saņēmēja statusu, balsoties uz iepriekšējo personas ienākumu situācijas izvērtējumu. Tādējādi jaunā tiesiskā regulējuma pilnu efektu uz šīs iedzīvotāju grupas īpatsvaru GMI pabalsta saņēmēju vidū būs iespējams noteikt, sākot ar 2021. gada otro pusgadu.

2.7. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem, Latvijā kopā, vecuma grupās, vidēji mēnesī, 2018. – 2021. gadā

Avots: LabIS, SPOLIS apakšsistēma summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods.

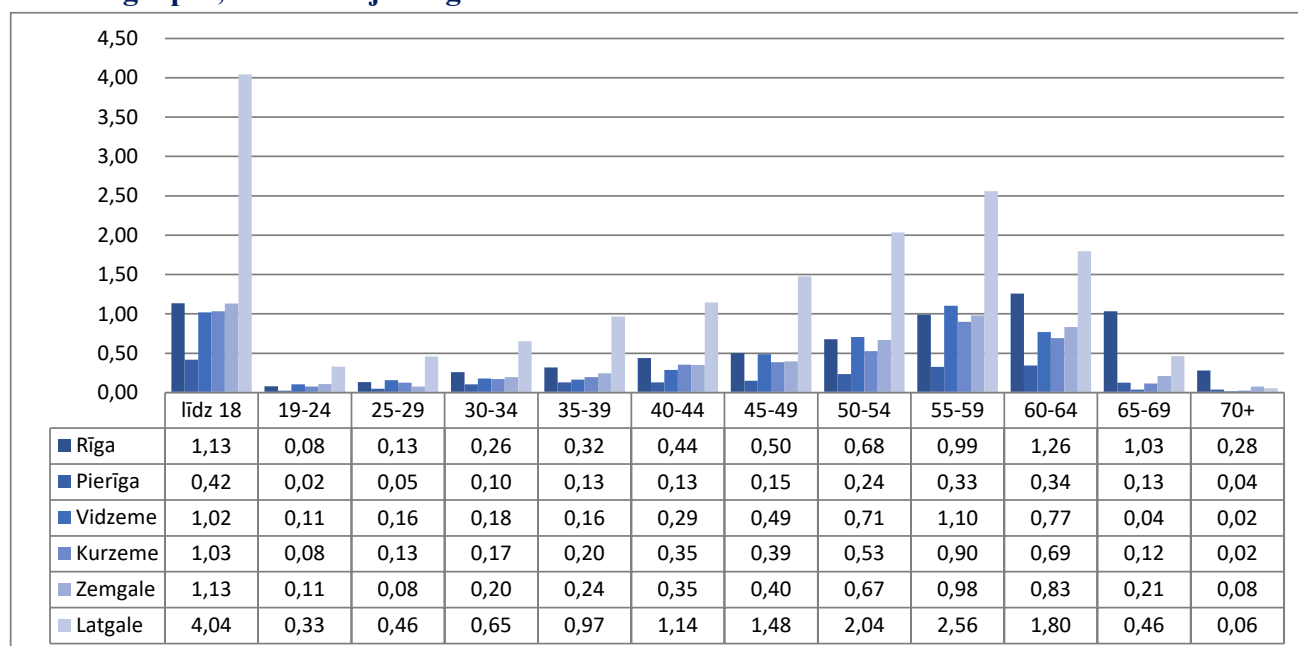
Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

Redzams, ka visaugstākais risks nokļūt GMI pabalsta saņēmēju statusā pilngadīgām personām ir tieši pirmspensijas vecumā – vecuma grupās 55-59 gadi un 60-64 gadi (2.7. attēls). 2021. gadā GMI pabalsta saņēmēji šajās vecuma grupās bija attiecīgi 1,11 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem (absolūtos skaitļos – 2 095 personas vidēji mēnesī) un 1,18 personas uz 1000 iedzīvotājiem (2 243 personas vidēji mēnesī). Salīdzinot šos rādītājus ar 2020. gadu, secināms, ka GMI sliekšņa līmeņa pārskatīšana veicinājusi šādu personu skaita kāpumu. GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars vecumā 55-59 gadi 2020. gadā bija 0,9 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem, bet vecuma grupā 60-64 gadi 2020. gada rādītājs bija 0,86 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem. Kā rāda GMI pabalsta

saņēmēju aptauja, tad būtiskākie iemesli pirmspensijas vecuma iedzīvotāju lielākam īpatsvaram GMI pabalsta saņēmēju vidū ir grūtības atrast kvalifikācijai un veselības stāvoklim atbilstošu darbu, proti, iepriekšējos darba gados ir iegūti tādi veselības bojājumi, kuru dēļ personai ir grūtības veikt darbu kopumā un strādāt pilnu darba laiku.

Lai raksturotu izmaiņas, ko GMI pabalsta saņēmēju vecuma struktūrā ienesušas tiesiskā regulējuma izmaiņas reģionālajā griezumā, salīdzināti divi atskaites gadi – 2018. gads un 2021. gada pirmais ceturksnis (2.8.A-2.8.B. attēls). Aplūkojot attēlus, pirmkārt, redzama iepriekš pieminētā tendence, ka Latgales reģionā GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars ir visaugstākais. 2018. gadā šī tendence novērojama visās vecuma grupās līdz 64 gadu vecumam (2.8.A. attēls). Savukārt pēc 65 gadu vecuma sasniegšanas augstāks GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars bija Rīgā, jo galvaspilsētā GMI sliekšņa līmenis pensionāriem bija noteikts augstāks nekā valstī caurmērā. Tā kā ar tiesību aktu grozījumiem šīs iespējas tika atceltas, tad minētā tendence 2021. gadā vairs nav novērojama (sk. salīdzinājumam 2.8.B. attēlu).

2.8.A. attēls. 2018. gada GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem vecuma grupās, statistiskajos reģionos

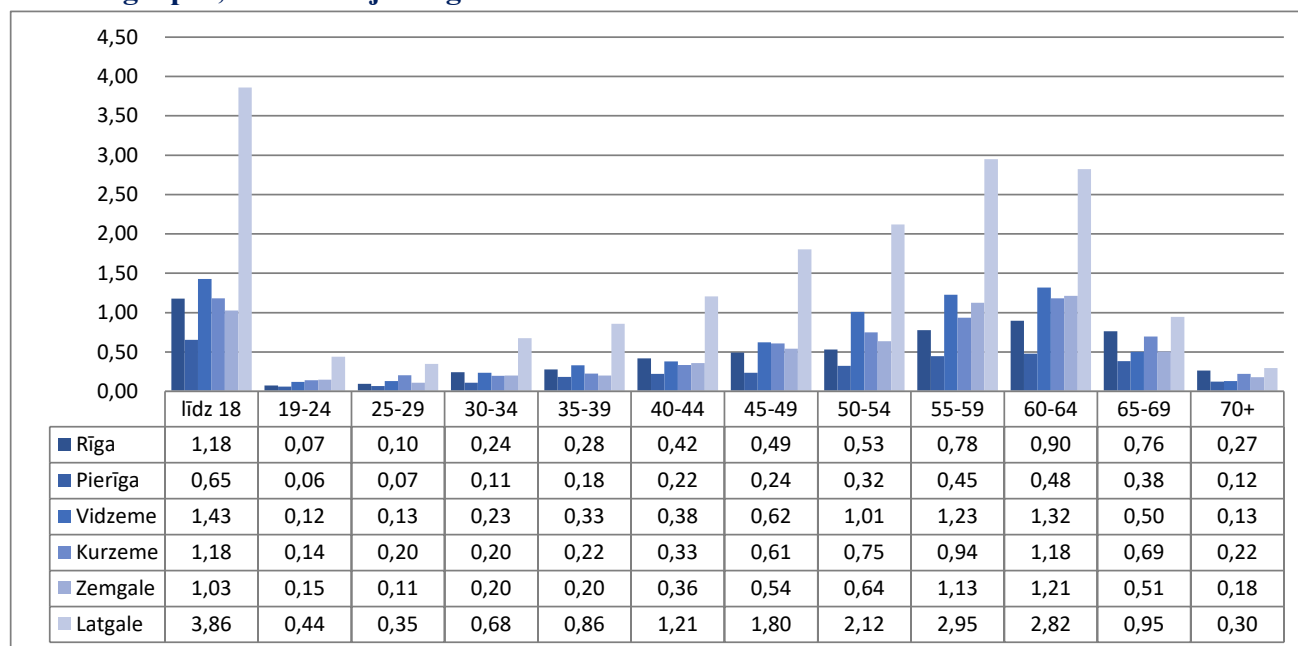
Avots: LabIS, SPOLIS apakšsistēma summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods.

Piezīme: 2018. gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs.

Attiecībā uz GMI pabalsta saņēmēju vecuma grupu pārstāvniecību reģionālajā griezumā 2.8.A. attēlā redzams, ka visaugstākais bērnu (personu līdz 18 gadu vecumam) GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars ir Latgales reģionā – 4,04 personas uz 1000 iedzīvotājiem 2018. gadā, kamēr pārējos reģionos (izņemot Pierīgu), tas bija robežās 1,02-1,13 personas uz 1000 iedzīvotājiem. Pierīgas gadījumā rādītājs ir vēl zemāks. Visaugstākais GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars līdz 18 gadiem bija Aglonas, Rēzeknes, Dagdas un Viļānu novados – attiecīgi 6,35, 8,23, 11,16 un 11,66 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem.

Tendence, ka, pieaugot vecumam, pieaug GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars, visizteiktākā ir Latgalē. Ārpus Latgales reģiona 2018. gadā liels GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars vecumā 60-64 gadi bijis Rucavas reģionā – 3,90 personas uz 1000 iedzīvotājiem, savukārt vecuma grupā 65-69 gadi augstākais GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars konstatēts Aizkraukles novadā – 1,60 personas uz 1000 iedzīvotājiem, bet vecuma grupā 70 un vairāk gadi salīdzinoši liels GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars konstatēts Iecavas (0,83 personas uz 1000 iedzīvotājiem) un Kokneses (1 persona uz 1000 iedzīvotājiem) novados.

2.8.B. attēls. 2021. gada GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem vecuma grupās, statistiskajos reģionos

Avots: LabIS, SPOLIS apakšsistēma summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods.

Piezīme: 2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

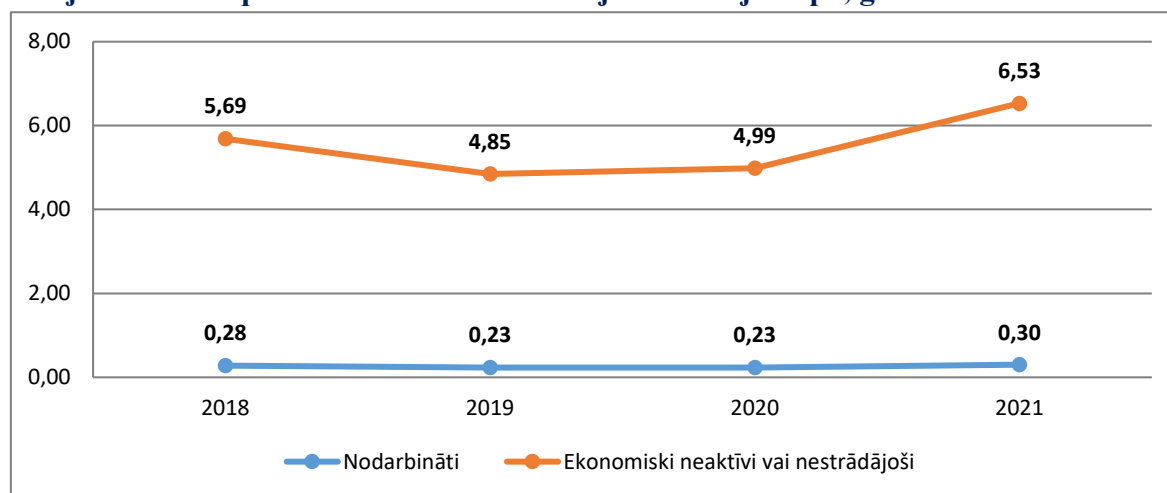
Aplūkojot izmaiņas vecuma grupās un reģionos, kas radušās 2021. gadā, redzams, pirmkārt, ka Latgalē bērnu (personu līdz 18 gadiem) īpatsvars GMI pabalsta saņēmēju vidū ir mazliet samazinājies līdz 3,9 personām vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem, kamēr pārējās vecuma grupās – mazliet pieaudzis (2.8.B. attēls). Tomēr būtiskāk GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars pirmspensijas vecuma grupās ir pieaudzis pārējos reģionos, izņemot Rīgu, pateicoties tam, ka tiesiskā regulējuma izmaiņu rezultātā personām ar invaliditāti un pensijas vecuma personām Rīgā GMI sliksnis 2021. gadā samazinājās, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, kad pašvaldība to biju noteikusi augstāku. Valstī vienota GMI sliksņa noteikšana veicināja GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvara pieaugumu pirmspensijas vecuma grupās arī Pierīgas reģionā.

Aplūkojot atsevišķu novadu greizumā, redzams, ka 2021. gadā līdz 18 gadus vecu GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars visaugstākais ir bijis Viļānu novadā (9,82 personas uz 1000 iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos – vidēji mēnesī 53 personas). Salīdzinoši augsts tas ir bijis arī Dagdas novadā – 7,72 un Aglonas novadā – 8,55 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem.

50-54 vecuma grupā augstākais GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars 2021. gadā konstatēts Aglonas novadā, kur tas bija 4,93 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem, Dagdas novadā tas bija 4,79 personas uz 1000 iedzīvotājiem, bet Rēzeknes novadā 4,62 personas uz 1000 iedzīvotājiem. 55-59 vecuma grupā augstākais GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars 2021. gadā ir Dagdas un Kārsavas novados, kur tas ir attiecīgi 6,8 un 6,63 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem, savukārt Baltnavas novadā – 5,34 personas uz 1000 iedzīvotājiem. 60-64 vecuma grupā augstākais GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars ir Baltnavas novadā, kur tas ir 8,54 personas, Rucavas novadā 7,31 personas, bet Rēzeknes novadā tas ir 5,28 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem. 65-69 vecuma grupā augsts GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars konstatēts Priekules novadā 4,24 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem, Dagdas novadā – 3,4 un Vārkavas novadā – 3,42 personas uz 1000 iedzīvotājiem. Vecuma grupā, kurā ietilpst 70 un vairāk gadus veci GMI pabalsta saņēmēji, visbiežāk GMI pabalsts maksāts Jaunjelgavas (1,79 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem), Preiļu (1,34) un Riebiņu (1,12) iedzīvotājiem.

Būtisks GMI pabalsta saņēmēju raksturlielums ir ekonomiskā aktivitāte (2.9. attēls). **Vairums GMI pabalsta saņēmēju pieder ekonomiski neaktīvām iedzīvotāju grupām** – bērniem (personas līdz 18 gadu vecumam), kā arī pensijas vecuma personām (sk. arī 2.7. attēlu), personām ar invaliditāti, personām bērna kopšanas atvaļinājumā; daļu pabalsta saņēmēju veido arī personas bez darba. 2018. gadā ekonomisko neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) personu vidējais mēneša īpatsvars ir 5,69 uz 1000 Latvijas iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos vidēji mēnesī tās bija 11 004 personas. 2019. gadā ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars sasniedza 4,85 personas uz 1000 iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos vidēji mēnesī tās bija 9 310 personas. 2020. gadā bija vērojams pieaugums līdz 4,99 personām vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos ekonomiski neaktīvas (t.sk., nestrādājošas) bija 9 513 personas vidēji mēnesī.

2.9. attēls. Nodarbināto un ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem Latvijā kopā, gadi

Avots: LabIS, SPOLIS apakšsistēma summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods.

Piezīme: Saskaņā ar SPOLIS uzskaiti persona tiek uzskatīta par strādājošu, ja strādā kaut vienu dienu mēnesī.

Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

2021. gadā pieaugums ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju grupā turpinās: redzams kāpums, rādītājam 2021. gadā sasniedzot 6,53 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos ekonomiski neaktīvas (t.sk., nestrādājošas) bija 12 356 personas vidēji gada I ceturkšņa trīs mēnešos. Redzams, ka tiesību aktu izmaiņas, kas stājās spēkā ar 2021. gada 1. janvāri, lielākā mērā ir palielinājuši ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo), nekā nodarbināto personu īpatsvaru, kas saņem GMI pabalstu. Šāds rezultāts ir likumsakarīgs, jo, kā minēts iepriekš, liela daļa ekonomiski neaktīvo GMI pabalsta saņēmēju veido bērni (personas līdz 18 gadu vecumam). Tiesību aktu izmaiņas, izslēdzot noteiktu ar bērniem saistīto ienākumu veidu ieskaitīšanu pabalsta aprēķinā, ir veicinājušas GMI pabalsta piešķiršanu šai iedzīvotāju daļai. Vērtējot GMI pabalsta saņēmēju iesaisti nodarbinātībā, nav iespējams sniegt izvērstu strādājošo un ekonomiski neaktīvo GMI pabalsta saņēmēju salīdzinājumu pēc māsaimniecības kompozīcijas, taču galvenās iezīmes ir dotas, balstoties uz GMI pabalsta saņēmēju aptaujas datiem.

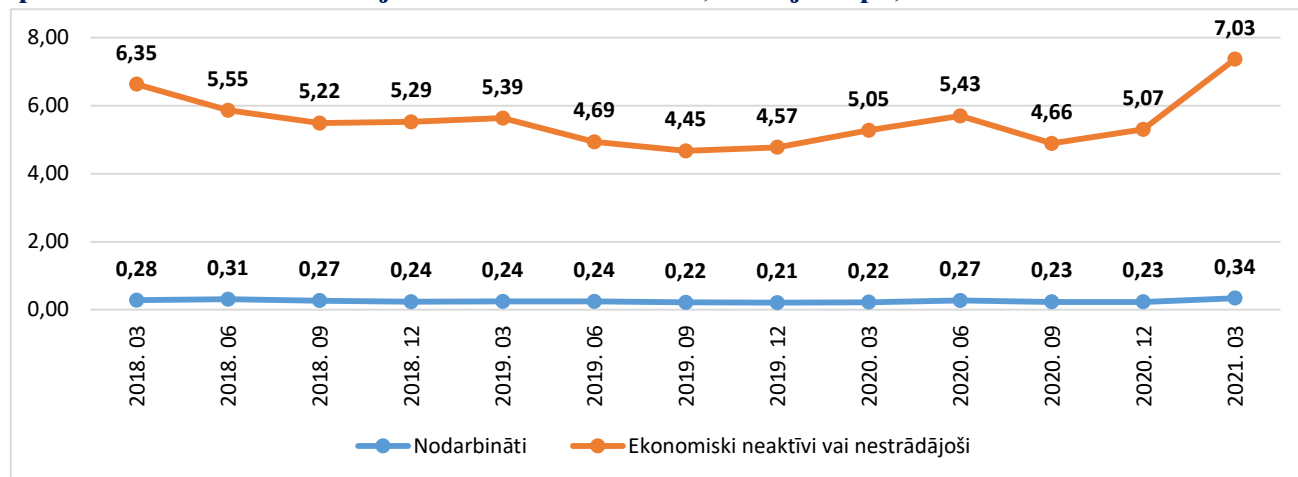
Kopumā nelielas izmaiņas vērojamas attiecībā uz nodarbināto GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvaru un tā dinamiku: 2018. gadā absolūtos skaitļos vidēji mēnesī strādāja 538 GMI pabalsta saņēmēji jeb 0,28 personas uz 1000 iedzīvotājiem, bet 2019. un 2020. gadā attiecīgi vidēji mēnesī strādāja 450 un 443 GMI pabalsta saņēmēji jeb 0,23 personas uz 1000 iedzīvotājiem. 2021. gada I ceturksnī, līdzīgi kā iepriekš, redzams pieaugums – vidēji mēnesī GMI pabalstu saņem 573 strādājošas personas jeb 0,30 personas uz 1000 iedzīvotājiem.

Nodarbināto personu iekļūšanu GMI pabalsta saņēmēju lokā skaidro divi apstākļi. Pirmkārt, pārejas statuss no ekonomiskās neaktivitātes (vai bezdarba) uz nodarbinātību. LabIS uzskaita personu par nodarbinātu, ja tā ir strādājusi vismaz vienu dienu mēnesī. Savukārt GMI pabalsta saņēmēji vidū ir arī tādi iedzīvotāji, kas pabalstu saņem, kamēr meklē darbu. Uzsākot jaunas darba attiecības, šādu personai ir tiesības vēl noteiktu pārejas posmu saņemt GMI pabalstu. Tādējādi persona vienlaikus var būt strādājoša un GMI pabalstu saņemoša. Ja salīdzina iepriekš minētos vidējos mēneša datus par nodarbinātiem GMI pabalsta saņēmējiem ar gada datiem, redzams, ka gada griezumā šo personu skaits ir trīs reizes lielāks. Tas nozīmē, ka nodarbināto personu rotācija GMI pabalsta saņēmēju vidū gada griezumā ir augstāka nekā vidēji visā GMI pabalsta saņēmēju grupā, un nodarbinātas personas GMI pabalstu saņem īsāku laiku (aptuveni četrus mēnešus gadā). Tādējādi šajos gadījumos GMI pabalsts ir sniedzis personai atbalstu īslaicīgā grūtību periodā. Otrkārt, nodarbināto vidū ir iedzīvotāji, kuras ar savu darba algu nespēj nodrošināt ģimenei nepieciešamos līdzekļus. Kā rāda GMI pabalsta saņēmēju aptauja, bieži tāda situācija rodas, ja persona strādā nepilnu darba laiku vai zemas kvalifikācijas darbu par minimālo darba algu un dzīvo māsaimniecībā, kurā citi tās locekļi ir ekonomiski neaktīvi. Jo vairāk māsaimniecībā ir ekonomiski neaktīvu personu, kuras negūst ienākumus vai kuru ienākumi netiek ieskaitīti GMI pabalsta aprēķinā, jo lielāka iespēja, ka nodarbinātībā gūtais ienākums nav pietiekams ģimenes iztikšanai. Biežāk strādājoši GMI pabalsta saņēmēji ir viena strādājoša ar bērniem ģimenēs (māsaimniecībā iespējami ir arī citi nestrādājoši pieaugušie) un daudz bērnu ģimenēs.

2.10. attēlā redzams, ka ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalstu saņēmēju īpatsvaram piemīt lielāka sezonālā dinamika, proti, krituma un pieauguma svārstības gada ietvaros, kad mazāks GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars vērojams gada siltajos mēnešos. Tā ekonomiski neaktīvo (vai nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars laika posmā no 2018. gada marta līdz 2018. gada septembrim rādītājs kritās, 2019. gada martā šis rādītājs sasniedz

5,39 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem, bet pēc tam atkal krīt līdz 4,45 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem 2019. gada septembrī. Jāatzīmē, ka ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju rādītājs ir strauji pieaudzis 2021. gada I ceturksnī. Salīdzinot 2021. gada marta rādītāju ar 2020. gada septembra rādītāju, redzams pieaugums, 2021. gada martā rādītājam sasniedzot 7,03 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos – ekonomiski neaktīvas (t.sk., nestrādājošas) mēnesī vidēji ir 13 330 personas.

2.10. attēls. Nodarbināto un ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara uz 1000 iedzīvotājiem sezonālā dinamika, Latvijā kopā, mēneši

Avots: LabIS, SPOLIS apakšsistēma summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods.

Piezīme: Saskaņā ar SPOLIS uzskaiti persona tiek uzskatīta par strādājošu, ja strādā kaut vienu dienu mēnesī. Sezonālo dinamiku raksturo katra analizētā gada četri mēneši, kas norādīti attēlā – marts, jūnijs, septembris un decembris.

Nodarbināto GMI pabalstu saņēmēju vidējam mēneša īpatsvaram ir mazāka tendence mainīties, taču, kā minēts iepriekš, pašas grupas ietvaros mainība gada griezumā ir lielāka. Tika konstatēts, ka nodarbinātās personas saņem GMI pabalstu divos gadījumos, no kuriem viena no situācijām bija saistīta ar māsaimniecības kompozīciju – lielāku ekonomiski neaktīvu personu skatu. Sezonālie dati ļauj pieņemt, ka gadījumos, kad strādājoši GMI pabalsta saņēmēji nespēj ar savu darba algu nodrošināt ģimenes iztikšanu, šādā statusā paliek ilgāku laiku. Laika posmā no 2018. gada marta līdz 2021. gada martam strādājošo GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars ir bijis robežās no 0,21 (2019. gada decembris) līdz 0,34 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem (2021. gada marts). Redzams, ka reģionu griezumā strādājoši GMI pabalsta saņēmēji visbiežāk sastopami Latgales reģionā un Rīgā (2.11.A. attēls).

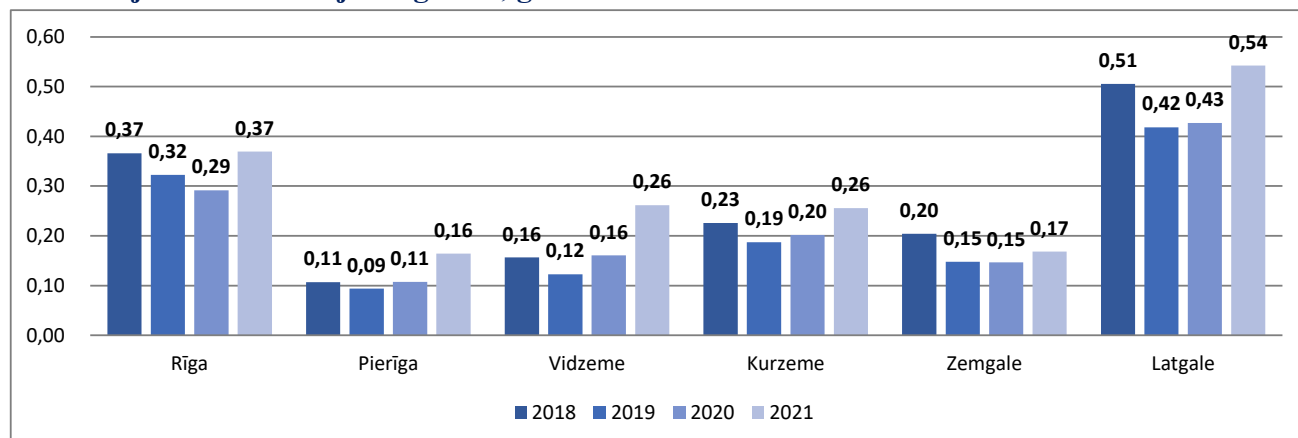
Lielākais strādājošo GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars ir Latgalē, kur 2018. gadā tas bija 0,51 personas uz 1000 iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos – vidēji mēnesī 134 personas, 2019. gadā tas samazinājās un sasniedza 0,42 personas uz 1000 iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos – vidēji mēnesī 109 personas, 2020. gadā pieauga un sasniedza 0,43 personas uz 1000 iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos vidēji mēnesī 110 personas, bet 2021. gadā pieauga un sasniedza 0,54 personas uz 1000 iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos – vidēji mēnesī 137 personas. Šāda situācija, ka Latgalē

nodarbinātie GMI pabalsta saņēmēji sastopami biežāk, ir saistāms ar reģiona ekonomisko situāciju un darba tirgus piedāvājumu – darba algas Latgales reģionā vidēji ir zemākas kā citos reģionos.

Nodarbināto GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvara dinamika Pierīgas, Vidzemes, Kurzemes reģionos ir līdzīga, proti, pēc krituma no 2018. uz 2019. gadu, seko kāpums līdz 2021. gada I ceturksnim. Zemgalē situācija atšķiras, jo 2019. un 2020. gada rādītāji ir vienādi – 0,15 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem, savukārt Rīgā kritums bija no 2018. gada (0,37 personas) līdz 2020. gadam (0,29 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem), bet kāpums līdz 2021. gadam, sasniedzot 0,37 personas uz 1000 iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos vidēji mēnesī 227 personas.

Skatoties strādājošos GMI pabalsta saņēmējus novadu griezumā, redzams, ka 2018. gadā lielākais strādājošo GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars bija Dagdas, Priekules un Viļānu novados, kur šie rādītāji bija attiecīgi 1,1, 1,3 un 1,6 personas uz 1000 iedzīvotājiem (respektīvi absolūtajos skaitļos vidēji 7-9 personas mēnesī). 2019. gadā situācija novados, kuros ir lielākais strādājošo GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars, atšķiras – augstākais rādītājs vērojams Rēzeknes pilsētā un Priekules novadā (1,1 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem). 2020. gadā visvairāk strādājošo GMI pabalsta saņēmēju bija Rucavas novadā – 1,16 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem, Rēzeknes pilsētā – 1,06 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem, bet Priekules novadā 0,69 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem. Savukārt 2021. gadā augstākais strādājošo GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars bija Mazsalacas (1,16), Priekules (0,94) un Strenču (0,92) novados.

2.11.A. attēls. Nodarbināto GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, gadi

Avots: LabIS, SPOLIS apakšsistēma summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods.

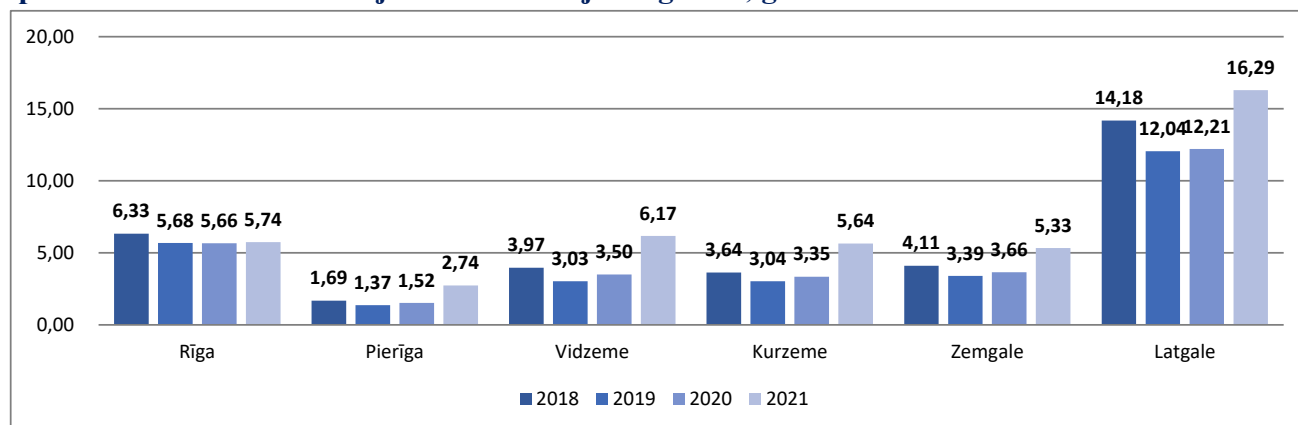
Piezīme: Saskaņā ar SPOLIS uzskaiti persona tiek uzskatīta par strādājošu, ja strādā kaut vienu dienu mēnesī.

Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

Skatoties ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju vidējos rādītājus reģionos (2.11.B. attēls), redzams, ka atskaitot Rīgu, kur rādītājs no 2018. gadam līdz 2020. gadam ir krities, citur vērojama tāda pati tendence kā vidēji valstī, proti, kritums no 2018. uz 2019. gadu, kam seko

kāpums 2020. un 2021. gadā. Salīdzinot 2020. un 2021. gada rādītājus, redzams, ka straujākais ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvara pieaugums novērojams Latgales reģionā, 2021. gadā tam sasniedzot 16,29 personas uz 1000 iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos – vidēji mēnesī 4115 personas. Vidzemes un Kurzemes reģionos kāpums bijis līdzīgs, rādītājiem 2021. gadā sasniedzot attiecīgi 6,17 un 5,64 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem. Zemgales un Pierīgas reģionos kāpums bijis mazāks, 2021. gadā sasniedzot attiecīgi 5,33 un 2,74 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem, bet Rīgā kāpums bijis vismazākais, rādītājam 2021. gadā sasniedzot 5,74 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem.

2.11.B. attēls. Ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, gadi

Avots: LabIS, SPOLIS apakšsistēma summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods.

Piezīme: Saskaņā ar SPOLIS uzskaiti persona tiek uzskatīta par strādājošu, ja strādā kaut vienu dienu mēnesī.

Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

Līdzīgi kā vērtējot situāciju kopumā, visaugstākais ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars ir Latgalē. Tā 2018. gadā 14,18 personas uz 1000 iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos – vidēji mēnesī 3756 personas no GMI pabalsta saņēmējiem bija ekonomiski neaktīvas (t.sk., nestrādāja), 2019. gadā šis rādītājs bija 12,04, 2020. gadā 12,21, bet 2021. gadā – 16,29 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem. Citos reģionos rādītāji ir zemāki. Rīgā, kur ir otrs lielākais ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars, šie rādītāji ir attiecīgi 6,33 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem 2018. gadā, 5,68 – 2019. gadā, 5,6 – 2020. gadā, bet 2021. gadā 5,74 GMI pabalsta saņēmēju vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem bija ekonomiski neaktīvi (t.sk., nestrādāja).

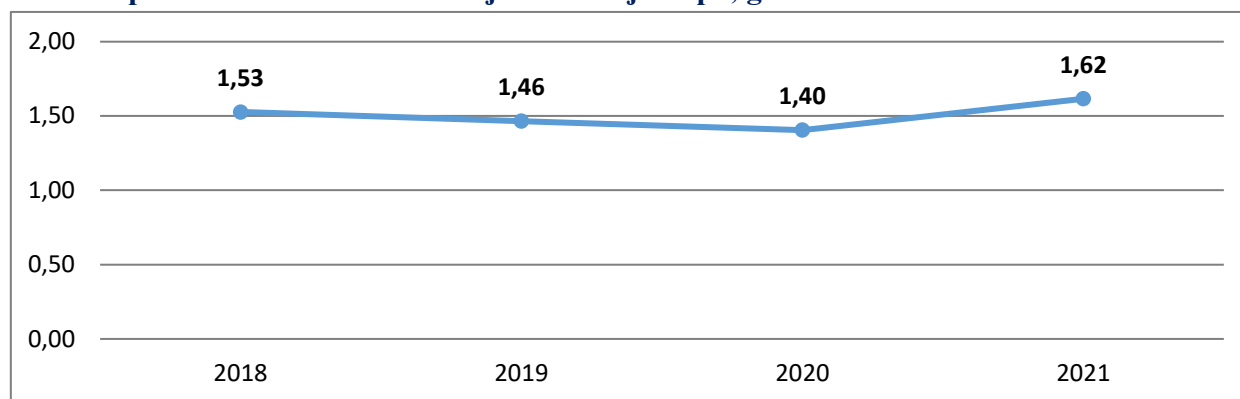
Skatoties ekonomiski neaktīvos (t.sk., nestrādājošos) GMI pabalsta saņēmējus novadu griezumā, redzams, ka 2018. gadā lielākais ekonomiski neaktīvo GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars bija Aglonas, Viļānu un Dagdas novados, kur šie rādītāji bija attiecīgi 31,7, 32,8 un 46,1 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem. 2019. gadā lielākais ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars ir šajos pašos novados (Viļānu novadā – 26,8, Aglonas novadā – 25,5, Dagdas novadā – 39,4 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem),

2020. gadā Viļānu, Aglonas un Dagdas novadā šie radītāji bija attiecīgi 24,2, 27,1 un 36,9 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem, bet 2021. gada I ceturksnī novadi, kuros ir augstākais ekonomiski neaktīvo (nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars, ir Aglonas (37,48 personas vidēji mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem), Dagdas (37,07) un Rēzeknes (30,04) novadi. Lai gan minētajos Latgales novados sastopams līdzīgi augsts ekonomiski neaktīvo (t.sk., nestrādājošo) GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars, tam ir atšķirīgi iemesli. Piemēram, Dagdas novadā sastopams augstāks GMI sliekšņa līmenis personām ar invaliditāti un pensijas vecuma personām, Viļānu novadā augstāks GMI sliekšnis bija noteikts bērniem, savukārt Aglonas un Rēzeknes novadā paaugstināti GMI sliekšņi nav piemēroti nevienai no iedzīvotāju grupām.

Dati par **personu ar invaliditāti un bērnu ar invaliditāti** vidējo mēneša īpatsvaru attiecībā pret 1000 iedzīvotājiem un no kopējā vidējā mēneša GMI pabalsta saņēmēju skaita ir pieejami tikai visas Latvijas teritorijas griezumā. Vērtējot šos rādītājus, būtiski ņemt vērā, ka minimālā invaliditātes pensija ir augstāka par GMI sliekšņa līmeni (2020. gadā – 80 EUR; 2021. gadā – 136 EUR pieaugušām personām, personām ar invaliditāti no bērnības – 163 EUR), tāpēc personām ar invaliditāti un bērniem ar invaliditāti pamatā būtu jābūt ārpus GMI pabalsta saņēmēju loka. Tomēr, kā minēts iepriekš attiecībā uz vecuma pensijas saņēmēju varbūtību nonākt GMI pabalsta saņēmēju vidū, līdzīgi apstākļi ir sastopami personu ar invaliditāti gadījumā.

Pirmkārt, invaliditātes pensijas saņēmējs var nonākt GMI pabalsta saņēmēju lokā, ja dzīvo kopā ar kādu citu personu, kurai nav vai ir ļoti mazi ienākumi. Bērni ar invaliditāti var nonākt GMI pabalsta saņēmēju skaitā, ja viņu vecāki nestrādā un nesaņem citus ienākumus, vai ja dzīvo daudz bērnu ģimenē. Otrkārt, personas ar invaliditāti un bērni ar invaliditāti saņēma GMI pabalstu tajās pašvaldībās, kurās līdz 2020. gada decembrim bija noteikts augstāks GMI sliekšņa līmenis noteiktām iedzīvotāju grupām, t.sk., personām ar invaliditāti vai ģimenēm, kurās ir bērns ar invaliditāti. Tā rezultātā augstāks GMI sliekšnis bija vairākās valstpilsētās un atsevišķos novados (sk. sīkāk 2.3. nodaļu, 2.3. tabulu), kas deva iespēju saņemt lielāku pabalstu. Lai gan ar 2021. gada 1. janvāri visā valstī GMI sliekšņa līmenis ir noteikts vienāds, t.i., bez pašvaldību tiesībām noteikt augstākus sliekšņus kādām iedzīvotāju grupām, 2020. gadā spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam bija ietekme arī uz 2021. gada pirmā ceturkšņa datiem. To radīja apstāklis, ka bija noteikts pārejas periods un COVID-19 ierobežojumu dēļ daļa pašvaldību automātiski pagarināja GMI pabalsta saņēmēja statusu, balsoties uz iepriekšējo personas ienākumu situācijas izvērtējumu. Tādējādi personas ar invaliditāti varēja saņemt GMI pabalsta saņēmēja statusa pagarinājumu. Jaunā tiesiskā regulējuma pilnu efektu uz šīs iedzīvotāju grupas īpatsvaru GMI pabalsta saņēmēju vidū būs iespējams noteikt, sākot ar 2021. gada otro pusgadu pēc tam, kad vasaras mēnešos būs notikusi pabalsta saņēmēju statusa pārskatīšana.

2.12. attēls. Personu ar invaliditāti un bērnu ar invaliditāti – GMI pabalsta saņēmēju – vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 iedzīvotājiem Latvijā kopā, gadi

Avots: LabIS, SPOLIS apakšsistēma summārie dati pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods.

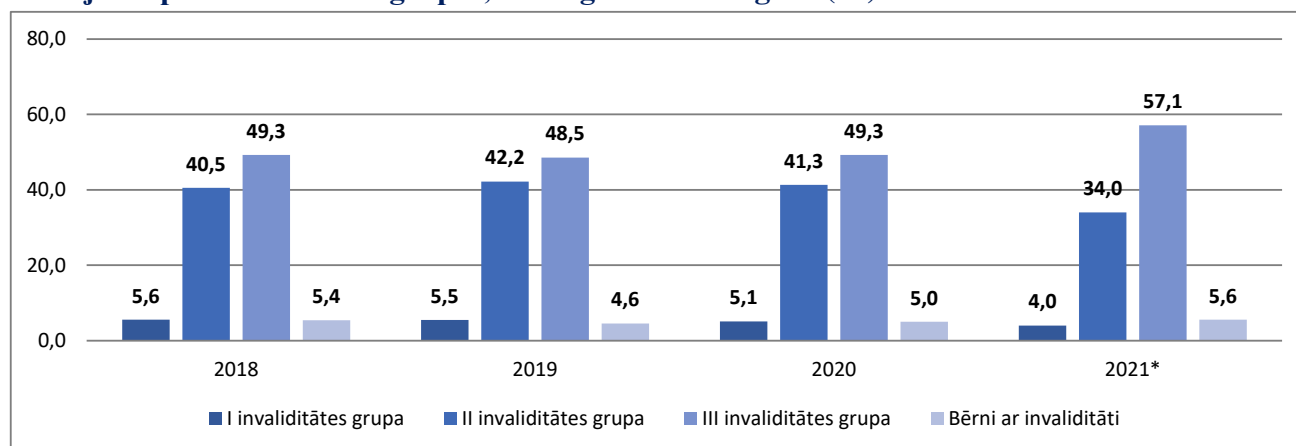
Piezīme: Viena persona pārskata periodā var būt gan bērns, gan pilngadīgais (gada ietvaros mainoties vecumam). Vienai personai vienlaicīgi var būt vairākas invaliditātes grupas.

Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

Kopumā personu ar invaliditāti un bērnu ar invaliditāti vidējais mēneša īpatsvars no visiem GMI pabalsta saņēmējiem laika posmā no 2018. gada līdz 2021. gada pirmajam ceturksnim ir uzrādījis mainīgu tendenci. Raugoties absolūtos skaitļos, personu ar invaliditāti skaits, kas saņem GMI pabalstu, līdz 2020. gadam ir samazinājies, pieaugot 2021. gada pirmajā ceturksnī. Personu ar invaliditāti, ieskaitot bērnus, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 Latvijas iedzīvotājiem ir sekojis to skaita absolūtajos skaitļos izmaiņām, iesākumā samazinoties, tad pieaugot (sk. 2.12. attēlu). Tādējādi 2018. gadā 25,6% GMI pabalsta saņēmēju bija personas ar invaliditāti (t.sk., bērni ar invaliditāti), t.i., vidēji 2951 persona mēnesī, t.sk., bērnus ar invaliditāti; 2019. gadā – 28,8% (vidēji 2812 personas mēnesī, t.sk., bērni ar invaliditāti), 2020. gadā – 26,9% (2679 personas) un 2021. gada pirmajā ceturksnī – 23,7% (3058 personas mēnesī, t.sk., bērni ar invaliditāti).

Salīdzinot personu ar invaliditāti (t.sk., bērnu ar invaliditāti), kas saņem GMI pabalstu, īpatsvaru pret Latvijas iedzīvotājiem, redzams, ka 2018. gadā šis rādītājs bija vidēji 1,53 personas mēnesī, 2019. gadā – vidēji 1,46 personas mēnesī, 2020. gadā – vidēji 1,40 personas mēnesī un 2021. gada pirmajā ceturksnī – vidēji 1,62 personas mēnesī uz 1000 iedzīvotājiem. Secināms, ka, lai gan minimālais invaliditātes pensijas apmērs jau 2020. gadā pārsniedza valsts noteikto GMI līmeni, ar tiesību aktu izmaiņām, kas stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī, personu ar invaliditāti skaits GMI pabalsta saņēmēju vidū ir pieaudzis. Šis pieaugums ir noticis uz divu personu ar invaliditāti grupu rēķina, un, proti, aplūkojot datus absolūtos skaitļos, 2021. gada pirmajā ceturksnī būtiski ir pieaudzis personu ar III invaliditātes grupu un bērnu ar invaliditāti skaits, kas saņem GMI pabalstu. Attiecīgi ir mainījusies personu, kas saņem GMI pabalstu, kompozīcija invaliditātes grupu griezumā (2.13. attēls).

2.13. attēls. Personu ar invaliditāti un bērnu ar invaliditāti – GMI pabalsta saņēmēju – iedalījums pēc invaliditātes grupas, 2018. gads – 2021. gads (%)

Avots: Autoru aprēķini no LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pa mēnešiem.

Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

Laika posmā no 2018. gada līdz 2021. gadam ir samazinājies personu ar I invaliditātes grupu īpatsvars no visām personām ar invaliditāti, kas saņem GMI pabalstu no 5,6% 2018. gadā līdz 4,0% 2021. gadā (2.13. attēls). Mainīga ir bijusi personu ar II un III invaliditātes grupu īpatsvaru izmaiņu tendence aplūkotajā laika posmā. Ja 2019. gadā mazliet pieauga personu ar II invaliditātes grupu īpatsvars, no 40,5% 2018. gadā sasniedzot 42,2% 2019. gadā, tad tas būtiski samazinājās, sākot ar 2021. gada pirmo ceturksni, sasniedzot 34,0% apmēru. Savukārt 2021. gada sākumā visbūtiskākais īpatsvara pieaugums vērojams attiecībā uz personu ar III invaliditātes grupu, t.i., no 49,3% 2020. gadā uz 57,1% 2021. gada pirmajā ceturksnī. Tā kā ir pieaudzis arī šo personu skaits, ne tikai īpatsvars, var secināt, ka tiesiskā regulējuma grozījumi ir radījuši atšķirīgu ietekmi uz personām ar invaliditāti, veicinot noteiktu grupu izklūšanu no GMI pabalsta saņēmējiem, bet citu – ienākšanu GMI pabalsta saņēmēju vidū. Viens no būtiskākajiem ietekmējošiem faktoriem var būt personu ar invaliditāti mājsaimniecību kompozīcija, t.i., tiesību aktu grozījumi ir veicinājuši tādu personu ar invaliditāti palikšanu GMI pabalsta saņēmēju vidū, kuru ģimenēs ir bērni.

2.2.3. Darbspējīgā vecuma GMI pabalsta saņēmēju reģistrācija NVA un bezdarba ilgums

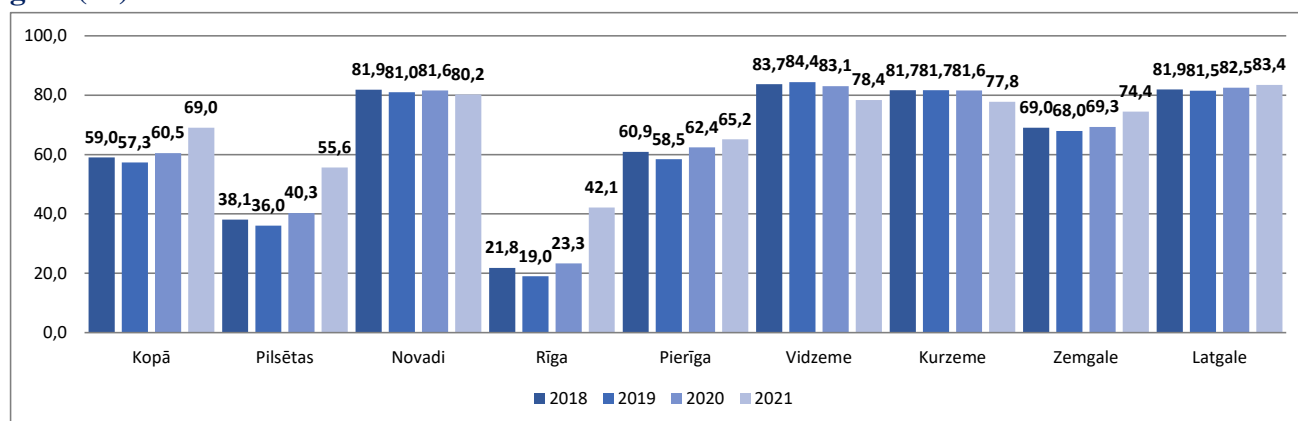
Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 7. pantu sociālās palīdzības saņēmējam ir pienākums aktīvi iesaistīties savas problēmas risināšanā, pildot līdzdarbības pienākumus. Viens no būtiskākajiem pienākumiem, ko var uzdot sociālais dienests saskaņā ar likuma 12. pantu, ir dalība NVA organizētajos pasākumos, stāties darba tiesiskajās attiecībās vai gūt ienākumus no darba. Tādējādi faktiski visiem darbspējīgajiem GMI pabalsta saņēmējiem ir jāmeklē darbs (attiecīgi – jābūt reģistrētiem NVA), izņemot likumā noteiktos izņēmuma gadījumus. Apskatot Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma redakciju, kura bija spēkā laika posmā, kas sakrīt ar analizēto datu laika posmu, izņēmuma gadījumi bija definēti šādi¹⁵⁷: (1) ja persona ir invaliditātes pensijas, vecuma pensijas vai valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmēja; (2) sieviete grūtniecības un dzemdību

¹⁵⁷ Likuma grozījumi, kuri tika pieņemti ar grozījumiem, kas izdarīti ar 11.03.2021. likumu, kas stājas spēkā 01.04.2021., mazliet maina izņēmuma gadījumu definīciju.

atvaļinājuma laikā, viens no bērna vecākiem vai cita persona bērna kopšanas periodā; (3) viens no bērna invalīda vecākiem, ja bērns nesaņem piemērotus aprūpes pakalpojumus; (4) persona vecumā no 15 gadiem, kura iegūst izglītību klātienē pamatizglītības, vispārējās vidējās vai profesionālās vidējās izglītības iestādē vai ir pilna laika studējošais augstskolā.

Attiecīgi šīs un nākamo nodaļu izklāstā īpaša uzmanība ir pievērsta GMI pabalsta saņēmēju sadarbībai ar NVA – reģistrācijai un līdzdalībai tās organizētajos aktīvās nodarbinātības pasākumos. Kopumā LabIS dati rāda (2.14. attēls), ka vidēji Latvijā 2018. gadā NVA bija reģistrēti 59,0% darbspējas vecuma GMI pabalsta saņēmēju, 2019. gadā – 57,3%, 2020. gadā – 60,5% un 2021. gada pirmajā ceturksnī – 69,0%. Vērtējot datus, jāņem vērā, ka statistika aprēķināta no darbspējas vecuma GMI pabalsta saņēmējiem, t.i., personām, kuras ir 18-64 gadu vecumā, nevis personām, kuras ir darbaspējīgas, jo tik precīza informācija LabIS nav pieejama. Atšķirība ir tāda, ka personas 18-64 gadu vecumā ietver arī vecākus, kas izmanto bērna kopšanas atvaļinājumu, un personas ar invaliditāti, kuras pieder darbspējas vecuma grupai.

2.14. attēls. Darbspējas vecuma GMI pabalsta saņēmēju reģistrēšanās īpatsvars NVA, reģionos, gadi (%)

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; visi GMI pabalsta saņēmēji darbspējas vecumā ir definēti kā personas 19-64 gadu vecumā (tuvākais datu pieejamais vecuma grupu griezumā). Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

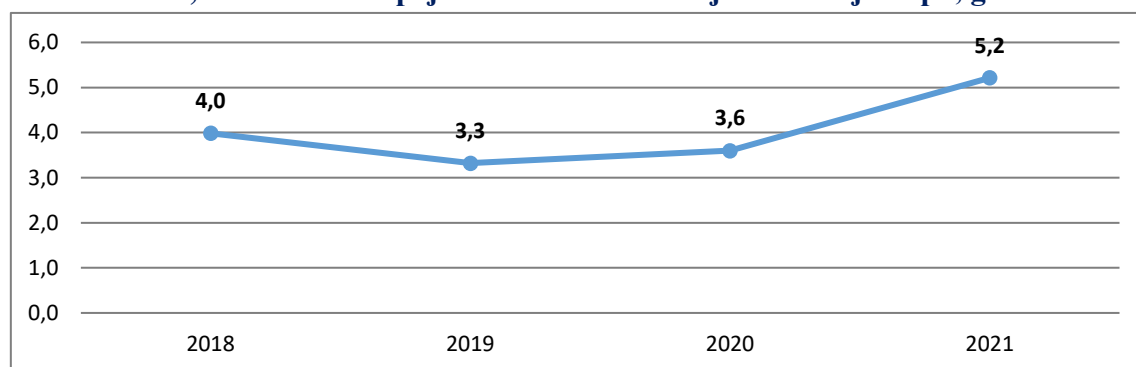
Būtiskās atšķirības darbspējas vecuma GMI pabalsta saņēmēju reģistrācijā NVA vērojamas valstpilsētu un novadu griezumā, kā arī atsevišķu statistisko reģionu griezumā (2.14. attēls). Kopumā valstpilsētās darbspējas vecuma GMI pabalsta saņēmēji ir retāk reģistrēti NVA – 38,1% 2018. gadā, 36,0% 2019. gadā, 40,3% 2020. gadā un 55,6% 2021. gada pirmajā ceturksnī. Redzams, ka tiesiskā regulējuma izmaiņas, kas stājušās spēkā ar 2021. gadu, ir paaugstinājušas NVA reģistrēto darbspējas vecuma GMI pabalsta saņēmēju īpatsvaru valstpilsētās. Kā viens no skaidrojumiem ir darbspējas vecuma GMI pabalsta saņēmēju kompozīcijas maiņa. Kā minēts iepriekš, LabIS dati ļauj noteikt GMI pabalsta saņēmējus 18-64 gadu vecumā, no tiem neizslēdzot noteiktas iedzīvotāju grupas, kurām ir tiesības neregistrēties NVA. Tas tāpēc, ka brīvprātīga reģistrēšanās NVA ir iespējama. Piemēram, NVA dati rāda, ka vidēji Latvijā personas ar invaliditāti veido aptuveni 13-14% no kopējā reģistrēto bezdarbnieku skaita, kas ir iemesls šīs personu grupas saglabāšanai aprēķina bāzē. Attiecīgi personu

ar invaliditāti izklūšana no GMI pabalsta saņēmēju loka samazina kopējo GMI pabalstu saņēmēju skaitu, un aprēķinu rezultātā NVA reģistrēto GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars pieaug.

Novadu teritorijās aplūkotajā laika posmā NVA bija reģistrēti aptuveni 80% darbības vecuma GMI pabalsta saņēmēji. Atšķirības valstspilsētu un novadu situācijā atspoguļojas statistisko reģionu griezumā. Redzams, ka Rīgā darbības vecuma GMI pabalsta saņēmēji ir reģistrēti NVA salīdzinoši visretāk – 21,8% 2018. gadā, 19,0% 2019. gadā, 23,3% 2020. gadā un 42,1% 2021. gadā. Kā būtisks iemesls šeit minams augstāks atbalsts personām ar invaliditāti, kas faktiski ir darbības vecumā (sk. iepriekš komentārus par aprēķiniem pieejamajiem datiem), taču pastāv iespēja, ka zemo Rīgas darbības vecuma GMI pabalsta saņēmēju reģistrāciju NVA nosaka citi apstākļi. To starpā var būt, piemēram, brīvo vakanču daudzums, kā rezultātā darbu iespējams atrast bez reģistrēšanās NVA.

Līdzīgi kā ar GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvara pret Latvijas iedzīvotājiem kopējām tendencēm, arī darbības vecuma GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki (sk. 2.15. attēlu), vidējais mēneša īpatsvars no kopējā apdzīvotās vietas darbības vecuma iedzīvotāju skaita pēdējo četrus gadu laikā ir mainījies. Skatoties šī īpatsvara vidējos rādītājus, no 2018. līdz 2019. gadam bija redzama šī vidējā mēneša īpatsvara samazināšanās no 4,0 līdz 3,3 NVA reģistrētiem GMI pabalsta saņēmējiem uz 1000 darbības vecuma Latvijas iedzīvotājiem. Savukārt no 2019. gada uz 2020. gadu redzams šī rādītāja pieaugums, tam sasniedzot 3,6 personas. 2021. gadā rādītājs turpināja pieaugt un sasniedza 5,2 personas vidēji mēnesī uz 1000 darbības vecuma Latvijas iedzīvotājiem.

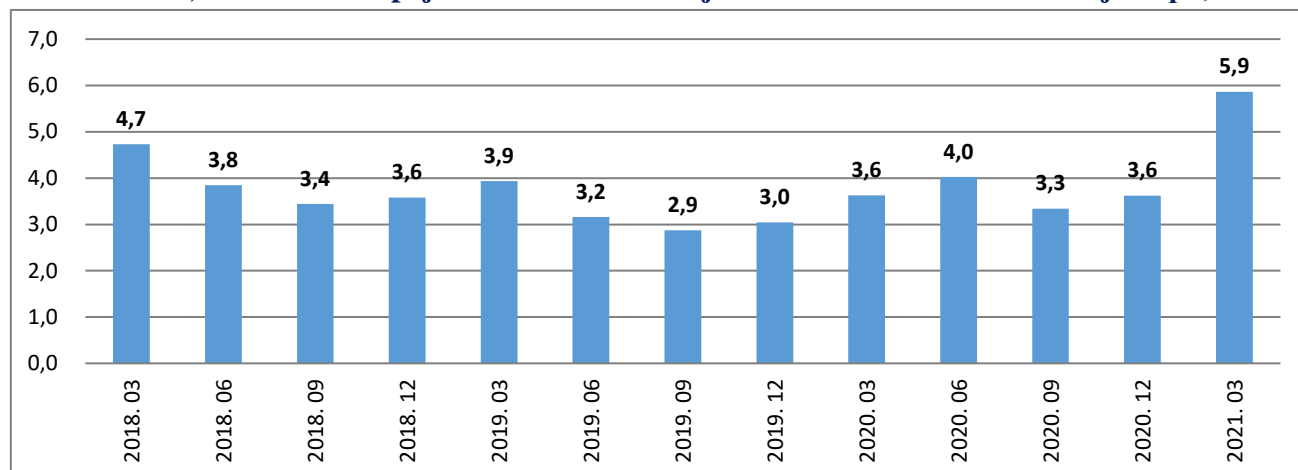
2.15. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem Latvijā kopā, gadi

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbības vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

2.16. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvara, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika Latvijā kopā, mēneši

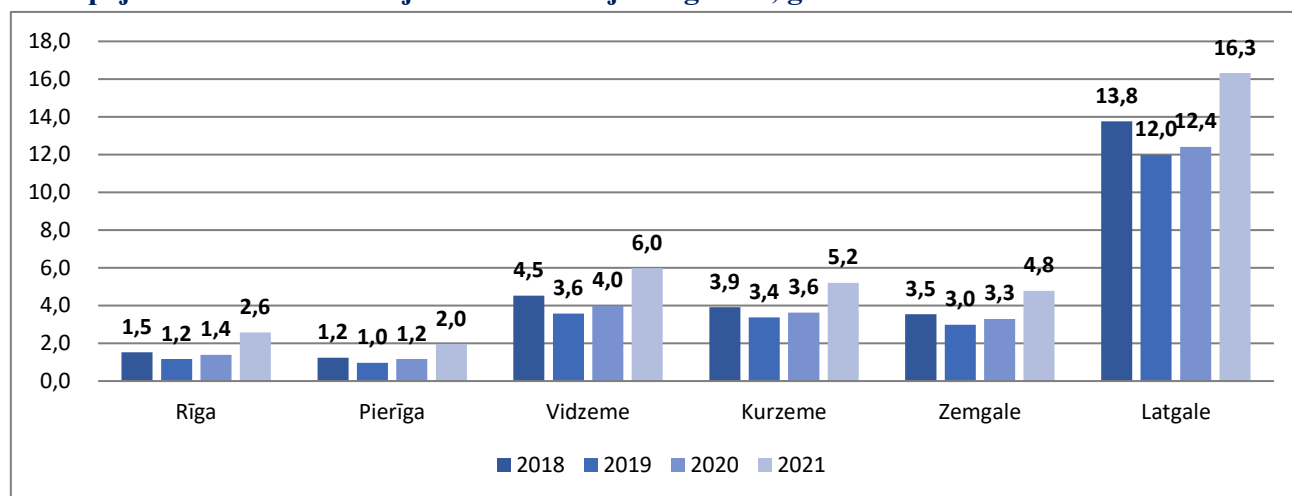

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods.

Piezīme: Sezonālo dinamiku raksturo katra analizētā gada četri mēneši, kas norādīti attēlā – marts, jūnijs, septembris un decembris.

Skatoties NVA reģistrēto GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvara sezonālo dinamiku (2.16. attēls), tendences ir līdzīgas tām, kuras tika novērotas datos par kopējo GMI pabalsta saņēmēju īpatsvaru. Arī šajos rādītājos 2018. un 2019. gadā augstākais GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars, kuri reģistrēti kā bezdarbnieki, bijis gada sākumā. Tā 2018. gada martā tas bija 4,7 personas vidēji mēnesī uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem, bet nākamajos mēnešos kritās uz attiecīgi 3,8 personām jūnijā un 3,4 personas uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem septembrī, taču decembrī šajā rādītājā vērojams pieaugums, kas turpinājās līdz 2019. gada martam, kad tas sasniedza 3,9 personas uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem. Laika posms no 2019. gada jūnija līdz 2019. gada decembrim bijis ar viszemāko GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrēti kā bezdarbnieki, vidējā mēneša īpatsvaru uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem, attiecīgi 3,2 jūnijā, 2,9 septembrī un 3,0 personas decembrī. Savukārt 2020. gada septembra – 2021. gada marta kāpums, kas tika novērots kopējā GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvarā, novērojams arī šeit. 2020. gada septembrī GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrēti kā bezdarbnieki, rādītājs ir 3,3 personas uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem, bet līdz 2021. gada martam tas pieaug sasniedz 5,9 personas uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem.

2.17. attēls. NVA reģistrēto GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, gadi

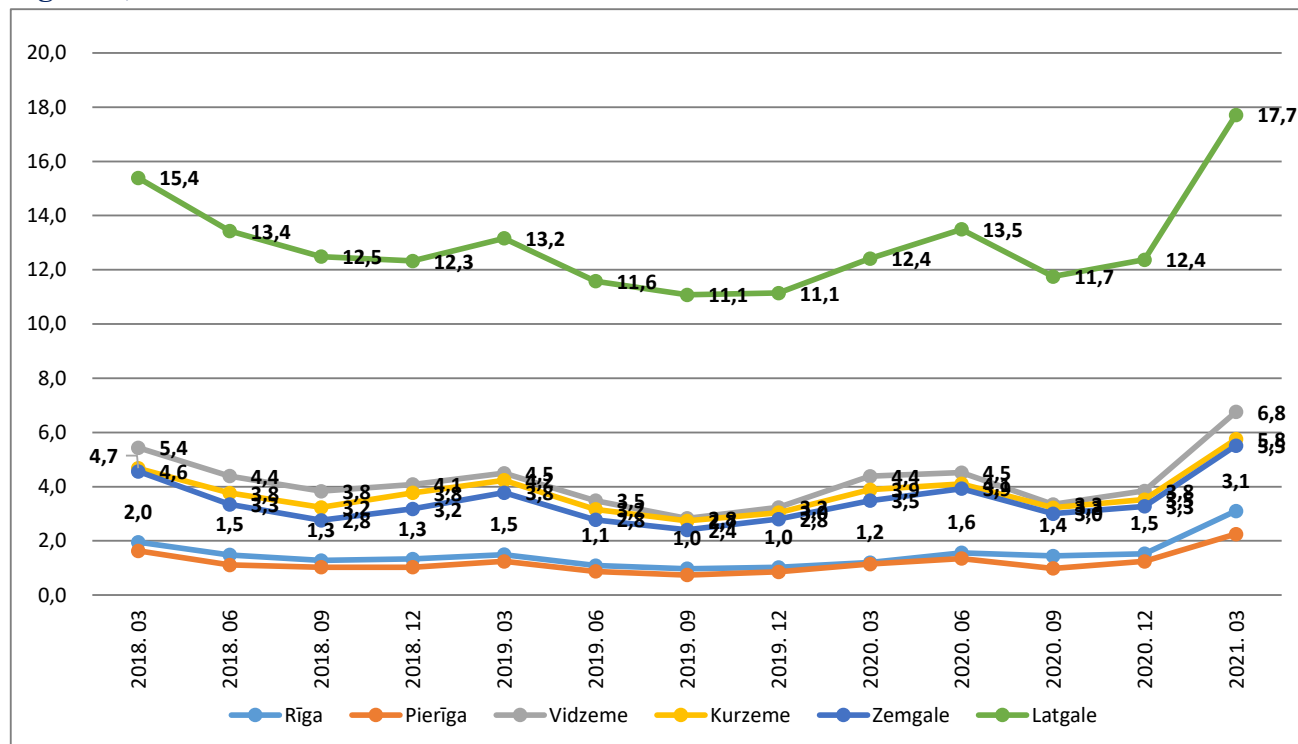
Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbības vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

Ja vērtē GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrējušies NVA kā bezdarbnieki, vidējo mēneša īpatsvaru no visiem teritorijas darbības vecuma iedzīvotājiem (2.17. attēls), augstākais rādītājs novērojams Latgalē, kur 2018. gadā tas bija vidēji 13,8 personas mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem, 2019. gadā – 12,0, 2020. gadā – 12,4, bet 2021. gadā šis rādītājs pieauga un sasniedza vidēji 16,3 personas mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem. Šīs tendences netieši saistāmas ar augsto bezdarbu Latgales reģionā kopumā. Zemākais GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrējušies NVA kā bezdarbnieki, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem ir Rīgā un Pierīgā, kur 2018. gadā tas bija attiecīgi 1,5 un 1,2, 2019. gadā – 1,2 un 1,0, 2020. gadā – 1,4 un 1,2, bet 2021. gadā – 2,6 un 2,0. Redzams, ka, izsakot datus attiecībā pret teritorijas darbības vecuma iedzīvotāju skaitu, Rīgas un Pierīgas rādītāji ir līdzīgi, lai gan NVA reģistrēto GMI pabalsta saņēmēju proporcija – atšķirīga.

Salīdzinot 2020. un 2018. gada rādītājus, iespējams secināt, ka visos reģionos noticis šī rādītāja kritums. Līdzīgi kā ar kopējo GMI pabalsta saņēmēju vidējo mēneša īpatsvaru, 2021. gadā vērojams GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrējušies NVA kā bezdarbnieki, īpatsvara uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem pieaugums.

2.18. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvara, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika statistiskajos reģionos, mēneši

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu summārie dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbspējas vecumā pēc starptautiskās skalas.

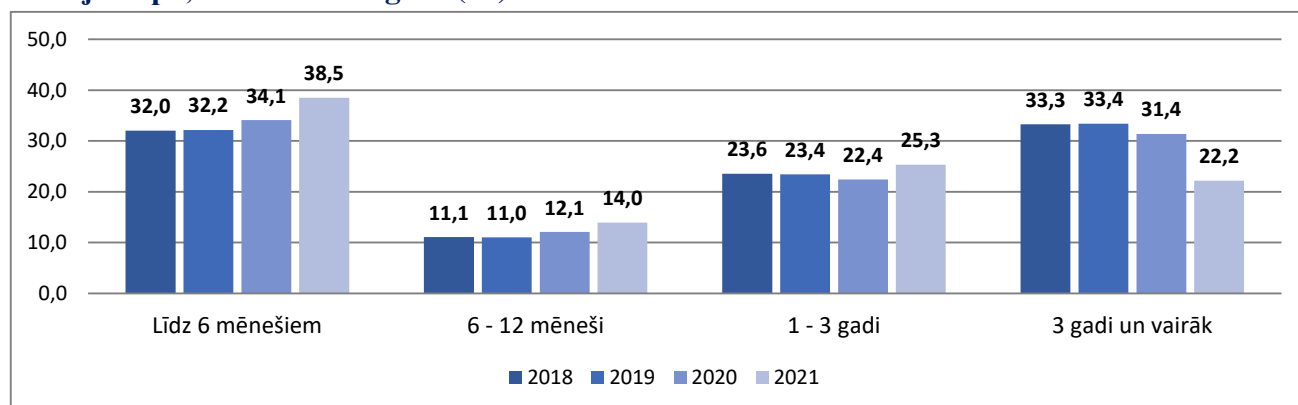
Piezīme: Sezonālo dinamiku raksturo katra analizētā gada četri mēneši, kas norādīti attēlā – marts, jūnijs, septembris un decembris.

Skatoties sezonālo dinamiku mēnešu griezumā (2.18. attēls), secināms, ka Rīgā un Pierīgā tendence bijusi visstabilākā, savukārt pārējos reģionos tā ir vienādi sezonāli mainīga, atkārtojot jau iepriekš raksturotās likumsakarības.

Jāatzīmē, ka Rīgas rādītāji par GMI pabalstu saņēmējiem, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, atšķiras no kopējā GMI pabalsta saņēmēju raksturojuma. Ja kopumā Rīgā ir otrs augstākais GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars Latvijā, tad, raugoties pēc GMI pabalsta saņēmēju reģistrācijas līmeņa NVA, Rīgā novērojams otrs zemākais īpatsvars. Viens no iemesliem ir tāds, ka Rīgā GMI pabalstu biežāk saņem personas, uz kurām nav attiecināms pienākums reģistrēties NVA, jo GMI pabalstu relatīvi biežāk saņēma pensijas vecuma personas un personas ar invaliditāti, kurām bija noteikts augstāks GMI sliekšnis. Taču, kā norādīts iepriekš, šai parādībai var būt arī citi iemesli, piemēram, pieejamāks darba tirgus, kā rezultātā darbu iespējams atrast arī bez NVA atbalsta.

Blakus reģistrācijai bezdarbnieka statusā NVA, nozīmīgi GMI pabalsta saņēmēju raksturojošie rādītāji ir bezdarba ilgums un iesaistīšanās dažādos aktīvās nodarbinātības pasākumos. Šīs nodaļas turpinājumā aplūkoti GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrēti NVA, bezdarba ilguma rādītāji.

2.19. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, bezdarba ilgums, Latvijā kopā, 2018. – 2021. gads (%)

Avots: Autoru aprēķini no LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem.

Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

Analizējot datus par GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, bezdarba ilgumu, redzams, ka GMI pabalstu pārsvarā saņem personas, kuru bezdarba ilgums ir līdz 6 mēnešiem vai personas, kuru bezdarba ilgums ir trīs un vairāk gadi (2.19. attēls). Skatoties rādītāju dinamikā, pēdējos četros gados pieaugums redzams grupā, kur GMI pabalsta saņēmēju bezdarba ilgums ir līdz sešiem mēnešiem. Ja 2018. gadā šādu personu īpatsvars bija 32,0 %, tad 2021. gadā šādu personu īpatsvars pieaudzis par 6,5 %, sasniedzot 38,5%. Pretēja aina vērojama grupā, kur GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars ir trīs gadi un vairāk: ja 2018. un 2019. gadā šis rādītājs gandrīz nemainījās (attiecīgi 33,3 % un 33,4 %), tad līdz 2021. gadam, salīdzinot ar 2018. gadu, tas nokrities par 11,1 procentpunktiem un ir 22,2%.

2.2. tabula. GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, bezdarba ilgums 2018. – 2020. gadā statistiskajos reģionos (%)

Reģions	2018				2019				2020			
	< 6 mēn	6-12 mēn	1 - 3 gadi	3 < gadi	< 6 mēn	6-12 mēn	1 - 3 gadi	3 < gadi	< 6 mēn	6-12 mēn	1 - 3 gadi	3 < gadi
Rīga	50,0	18,6	23,0	8,4	53,7	14,6	23,9	7,7	52,2	16,6	22,1	9,1
Pierīga	53,4	13,0	20,6	13,0	49,5	14,8	23,7	12,0	59,2	11,8	19,1	9,9
Vidzeme	36,0	10,6	23,2	30,2	32,4	10,4	24,5	32,7	40,5	9,3	22,9	27,3
Kurzeme	38,1	12,2	25,0	24,7	36,6	13,0	26,4	23,9	41,8	12,6	23,7	21,9
Zemgale	41,8	12,2	22,5	23,6	43,3	10,1	24,6	22,0	45,6	11,8	24,0	18,5
Latgale	18,3	8,1	24,1	49,5	19,7	9,3	21,9	49,1	19,8	11,7	22,1	46,4

Avots: Autoru aprēķini no LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem.

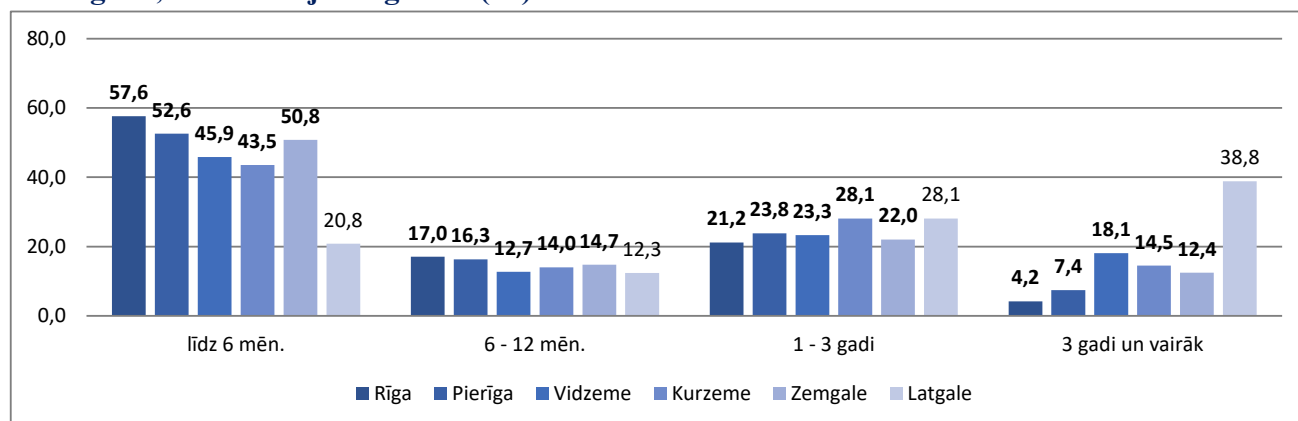
Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs.

Vērtējot GMI pabalsta saņēmēju reģistrācijas ilguma NVA garumu, būtisks ietekmējošs faktors ir pabalsta saņēmēja dzīvesvietas reģions, attiecīgi – šī reģiona piedāvātās darba tirgus iespējas. Otrs ietekmējošais faktors ir personu ar invaliditāti, kuras saņemt GMI pabalstu, reģistrēšanās NVA. Personām ar invaliditāti darba atrašana ir ilgstošāks process, kuru ietekmē arī dažādu atbalsta programmu pieejamība. Analizējot datus reģionu griezumā, redzams, ka GMI pabalsta saņēmēji, kuru

bezdarba ilgums ir līdz 6 mēnešiem, biežāk sastopami Rīgā un Pierīgas reģionos (2.2. tabula, 2.20. attēls). 2018. gadā rādītāji šajos reģionos bija attiecīgi 50,0% un 53,4%, 2019. gadā Rīgā novērojams pieaugums (53,7%), savukārt Pierīgā redzams kritums (49,5%). 2020. gadā Rīgā rādītājs nokritās par 1,5 procentpunktu (52,2 %), savukārt Pierīgā pieaugums bija straujāks (9,7%) un rādītājs sasniedz 59,2 % (2.2. tabula). 2021. gadā tendence Rīgas reģionā ir mainījusies, un rādītājs sasniedz 57,6 %, savukārt Pierīgā noticis rādītāja kritums, un tas sasniedz 52,6 % (2.20. attēls).

Latgales reģionā, kurā bija lielākais GMI saņēmēju īpatsvars, visbiežāk bezdarba ilgums ir trīs gadi un vairāk. 2018. gadā tādi bija 49,5% NVA reģistrēto GMI pabalsta saņēmēju, kamēr otrs lielākais rādītājs bija Kurzēmē, kur tas bija 25,0% (starpība 24,5 procentpunkti). Jānorāda, ka Latgales reģionā šim rādītājam ir tendence uzlaboties, jo tas līdz 2021. gadam turpināja samazināties. 2019. gadā vērojams 0,4 procentpunktu kritums, 2020. gadā rādītājs nokritās vēl par 2,7% (46,4%), bet 2021. gadā tas nokritās līdz 38,8%.

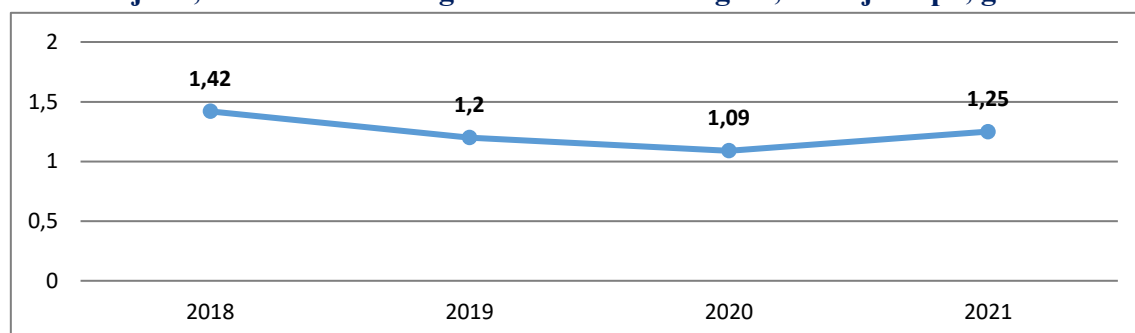
2.20. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri reģistrēti NVA kā bezdarbnieki, bezdarba ilgums 2021. gadā, statistiskajos reģionos (%)

Avots: Autoru aprēķini no LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem.

Piezīme: 2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

2.21. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, Latvijā kopā, gadi

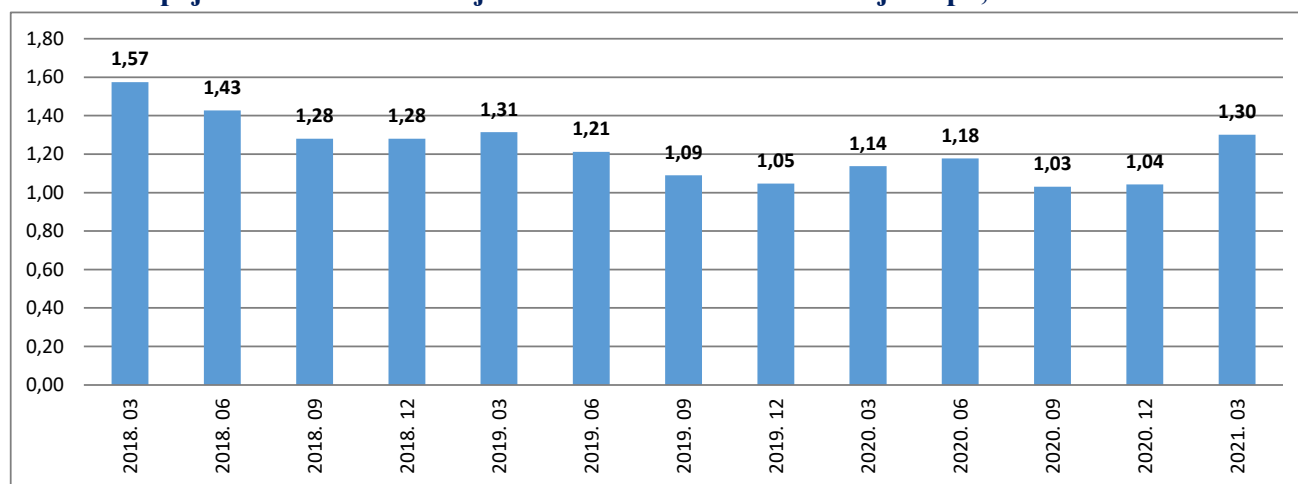

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbspējas vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

Skatoties tendenci par GMI pabalsta saņēmēju, kuru bezdarba ilgums bijis trīs un vairāk gadi, vidējo mēneša īpatsvaru uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem laika posmā no 2018. līdz 2020. gadam, redzams, ka tas ir samazinājies (2.21. attēls). Tā 2018. gadā Latvijā vidēji bija 1,42 personas vidēji mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos – vidēji 1696 personu mēnesī, kuru bezdarba ilgums bija 3 un vairāk gadi, 2019. gadā šādu personu īpatsvars samazinājās un sasniedza 1,2 personas vidēji mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos – vidēji 1413 personu mēnesī, bet 2020. gadā kritums turpinājās un šis rādītājs ir 1,09 jeb vidēji 1270 personu mēnesī. 2021. gadā situācija atšķiras, jo piedzīvots rādītāja kāpums, rādītājam sasniedzot 1,25 personas vidēji mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem jeb absolūtos skaitļos – vidēji 1464 personu mēnesī, kura bezdarba ilgums bija trīs un vairāk gadi.

2.22. attēls. GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika Latvijā kopā, mēneši

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbības vecumā pēc starptautiskās skalas.

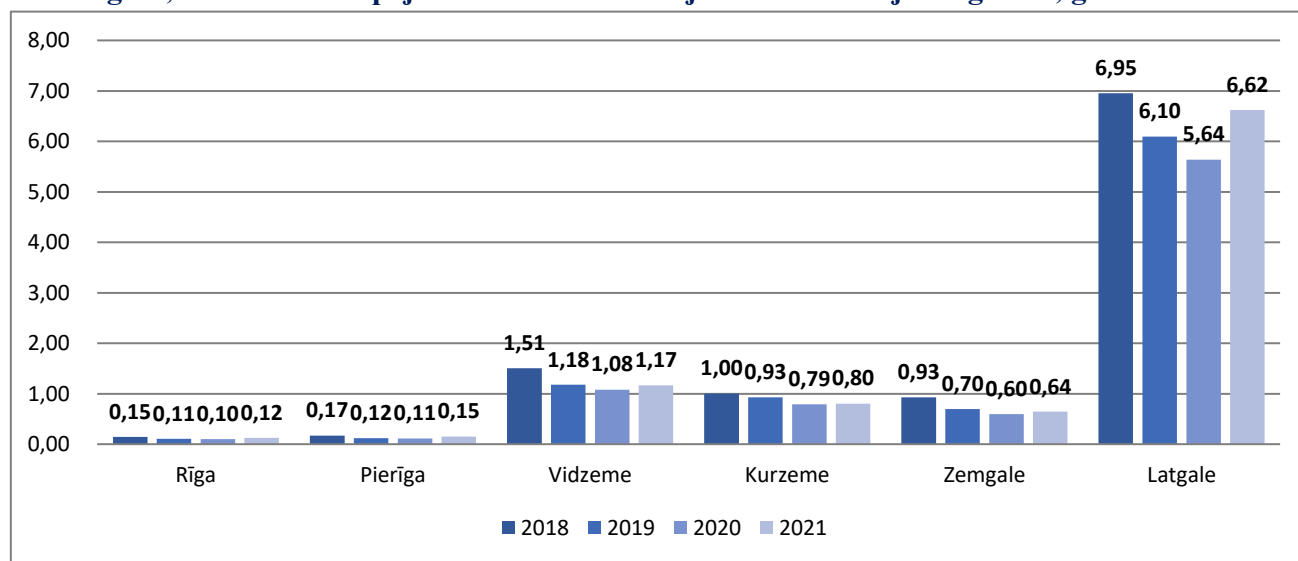
Piezīme: Sezonālo dinamiku raksturo katra analizētā gada četri mēneši, kas norādīti attēlā – marts, jūnijs, septembris un decembris.

Personu, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, īpatsvara uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem dinamikas rādītāji mēnešu griezumos (2.22. attēls) lielā mērā saglabā vidējo rādītāju tendences, taču ar izņēmumiem, jo atsevišķu mēnešu periodā ir vērojams kāpums. Īpaši tas attiecas uz laika posmu no 2020. gada septembra līdz 2021. gada martam, kad šādu personu īpatsvars pieauga no 1,03 līdz 1,30 personām vidēji mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem. Jāatzīmē, ka šim rādītājam bija vērojama arī pretēja tendence laika posmā no 2018. gada marta līdz 2018. gada decembrim, kad bija vērojams tā kritums no 1,57 uz 1,28 personām vidēji mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem. Tāda paša apmēra kritumu iespējams konstatēt arī no 2019. gada marta līdz 2019. gada decembrim, kad šis rādītājs samazinājās no 1,31 līdz 1,05 personām vidēji mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem.

Laika posmā no 2018. līdz 2019. gadam visos reģionos redzama tendence GMI pabalsta saņēmēju, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, vidējā mēneša īpatsvaram uz 1000 darbības vecuma

iedzīvotājiem samazināties (2.23. attēls), tomēr negatīvā nozīmē izceļas Latgales rādītāji, kur šādu personu īpatsvars ir ievērojami augstāks nekā citur; secināms, ka Latgalē, salīdzinot ar citiem reģioniem, ilgstošais bezdarbs ir būtiski aktuālāka problēma. Salīdzinoši vismazākais GMI pabalsta saņēmēju skaits, kas ir ilgstošie bezdarbnieki, t.i., kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, ir Rīgas un Pierīgas reģionos, kur šādu personu īpatsvars nepārsniedz 0,17 personas vidēji mēnesī uz 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem (augstākais rādītājs Pierīgā 2018. gadā). Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē šie rādītāji ir nedaudz augstāki un ar tādu pašu tendenci samazināties.

2.23. attēls. GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, uz 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, gadi

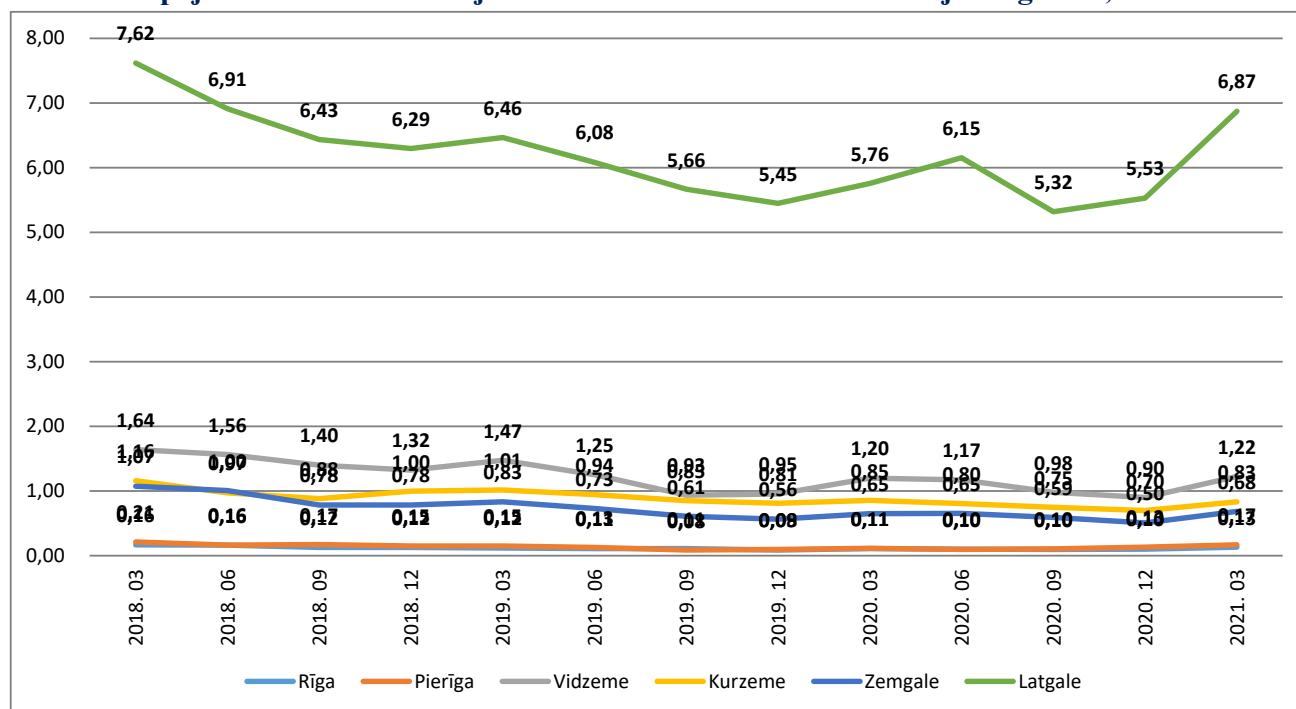
Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbaspējas vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

2021. gada pirmajā ceturksnī situācija atšķiras no iepriekš novērotajām tendencēm, jo, salīdzinot ar 2020. gadu, redzams personu vidējā mēneša īpatsvara, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, uz 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem pieaugums visos reģionos, tomēr tas nevienā no gadījumiem nesasniedz 2018. gada līmeni. Visskaidrākais pieaugums bijis Latgalē, kur šis rādītājs sasniedz 6,62 personas vidēji mēnesī uz 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem.

Skatoties GMI saņēmēju, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, dinamiku pa mēnešiem (2.24. attēls), atšķirība starp Latgali un pārējiem reģioniem ir izteiktāka. Apskatītajā laika periodā augstākais personu, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem bija Latgalē 2018. gada martā (7,62 jeb vidēji mēnesī 1250 personas), kamēr Rīgā tajā pašā mēnesī tas bija viszemākais (0,16 jeb 64 personas vidēji mēnesī) un līdzīgi arī Pierīgā (0,21 jeb 36 personas vidēji mēnesī).

2.24. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, īpatsvara uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika statistiskajos reģionos, mēneši

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbības vecumā pēc starptautiskās skalas.

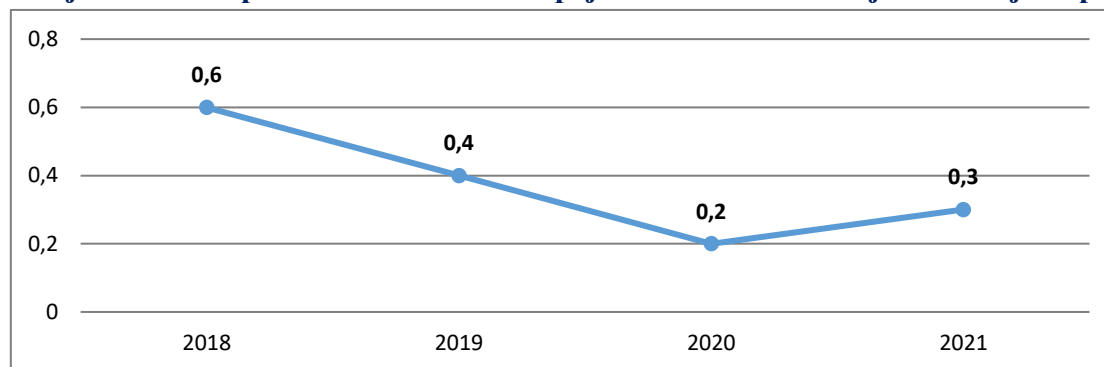
Piezīme: Sezonālo dinamiku raksturo katra analizētā gada četri mēneši, kas norādīti attēlā – marts, jūnijs, septembris un decembris.

2020. gada martā šis rādītājs Latgalē ir 5,76 jeb vidēji mēnesī 906 personas, savukārt pārējos reģionos tajā pašā mēnesī tas ir zemāks un nepārsniedz 1,2 personas vidēji mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem. Absolūtos skaitļos Rīgā un Pierīgā tās ir attiecīgi 41 un 26 personas vidēji mēnesī, Zemgales reģionā – 91 persona, Kurzemes reģionā – 122 personas, bet Vidzemē – 135 personas. 2021. gada sākumā rādītāji pieaug un sakrīt tikai Kurzēmē. Tā rezultātā Latgalē GMI saņēmēju, kuru bezdarba ilgums ir 3 un vairāk gadi, absolūtos skaitļos ir vidēji 1081 personas mēnesī, Rīgā – 49 personas, Vidzemē – 138 personas, bet Pierīgā un Zemgalē attiecīgi vidēji 39 un 97 personas mēnesī.

2.2.4. Darbspējīgā vecuma GMI pabalsta saņēmēju iesaistīšanās aktīvās nodarbinātības pasākumos

Bezdarbnieku, tostarp, GMI pabalsta saņēmēju, konkurētspējas paaugstināšanai un darbības saglabāšanai būtiska ir iesaistīšanās NVA piedāvātajos aktīvās nodarbinātības pasākumos. Šajā nodaļā ir aplūkoti dati, kuri raksturo, pirmkārt, iesaistīšanās pasākumos īpatsvaru un, otrkārt, pasākumu veidus, kādos bijuši iesaistīti GMI pabalsta saņēmēji pēdējo četru gadu laikā. Jāuzsver, ka GMI pabalsta saņēmēju aptaujā un intervijās, kā arī sociālo darbinieku intervijās iegūtie dati rāda, ka iesaistīšanās NVA pasākumos, kuros tiek maksāta stipendija vai atlīdzība, ir viena no ienākumu gūšanas stratēģijām (sk., turpinājumā atbilstošās ziņojuma nodaļas).

2.25. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem Latvijā kopā, gadi

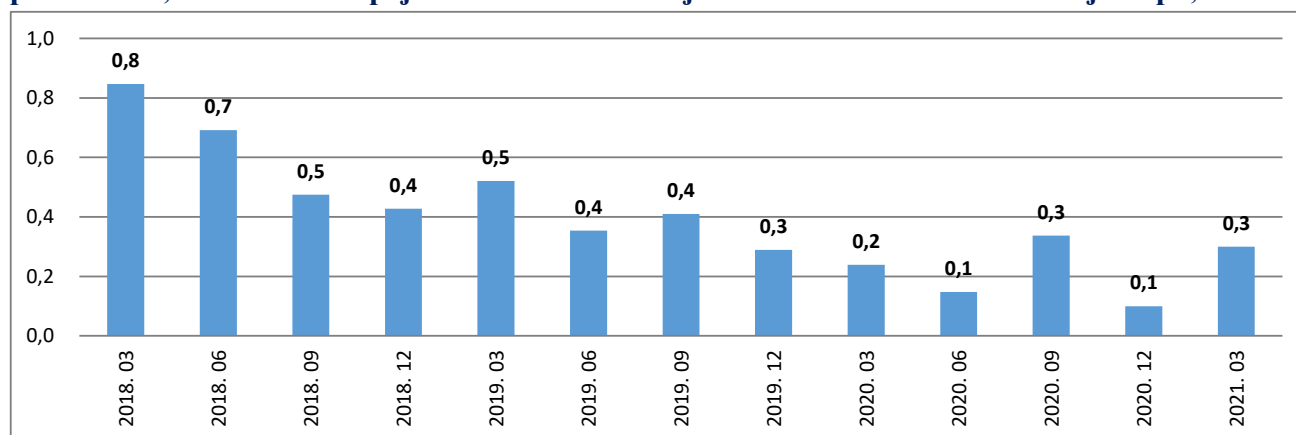

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbības vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdi pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

Skatoties pēdējo četru gadu GMI pabalsta saņēmēju vidējā mēneša īpatsvara izmaiņas, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos (2.25. attēls), redzamas divu veidu tendences. Pirmā ir kritums no 2018. līdz 2020. gadam. Ja 2018. gadā Latvijā vidēji 0,6 personu mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem piedalījās aktīvās nodarbinātības pasākumos, tad 2019. gadā šis rādītājs nokritās līdz 0,4 personām, un 2020. gadā – līdz 0,2 personām vidēji mēnesī. Otrā tendence novērojama no 2020. uz 2021. gadu, kad rādītājs ir pieauga un sasniedza vidēji 0,3 personas mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem, g.k., pateicoties iesaistei algotos pagaidu sabiedriskajos darbos.

2.26. attēls. GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos, uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika Latvijā kopā, mēneši

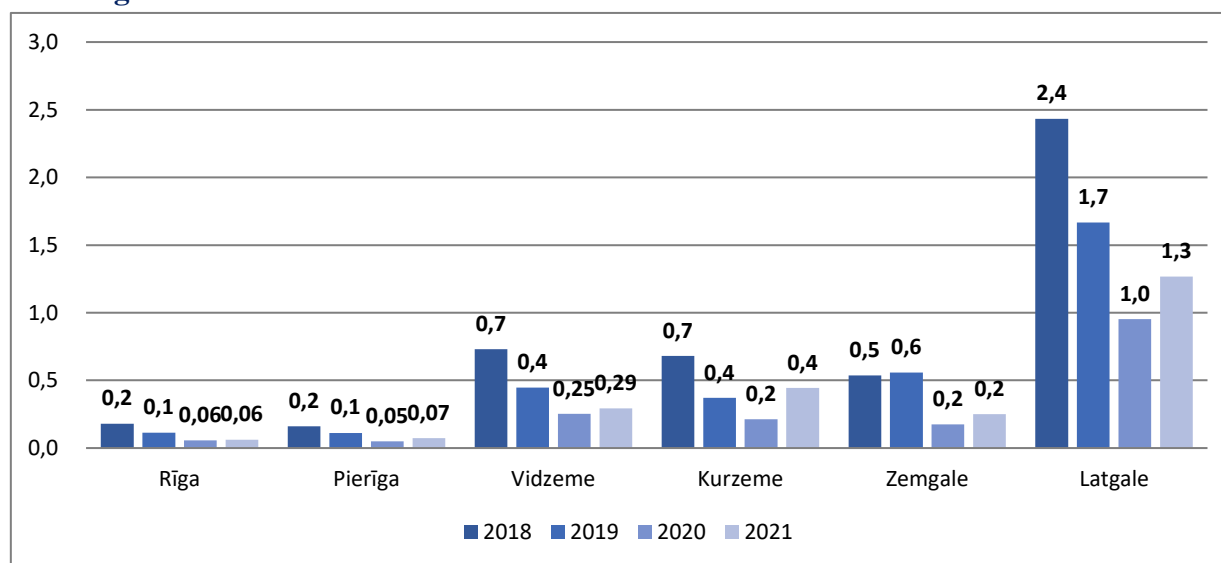

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbības vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Sezonālo dinamiku raksturo katra analizētā gada četri mēneši, kas norādīti attēlā – marts, jūnijs, septembris un decembris.

Ņemot vērā, ka personu, kuras piedalās aktīvās nodarbinātības pasākumos, vidējam mēneša īpatsvaram piemīt skaidra tendence samazināties, arī šī rādītāja sezonālās izmaiņas pa mēnešiem nav ar lielu amplitūdu (2.26. attēls). Tā Latvijā kopumā visaugstākais šis rādītājs bijis 2018. gada martā – 0,8 personas vidēji mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem, pēc tam tas samazinājās līdz 0,4 personām vidēji mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem 2018. gada decembrī. Turpmākajos mēnešos rādītājs svārstījies 0,1 līdz 0,4 personu vidēji mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem robežās.

2.27. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, 2018. – 2021. gads

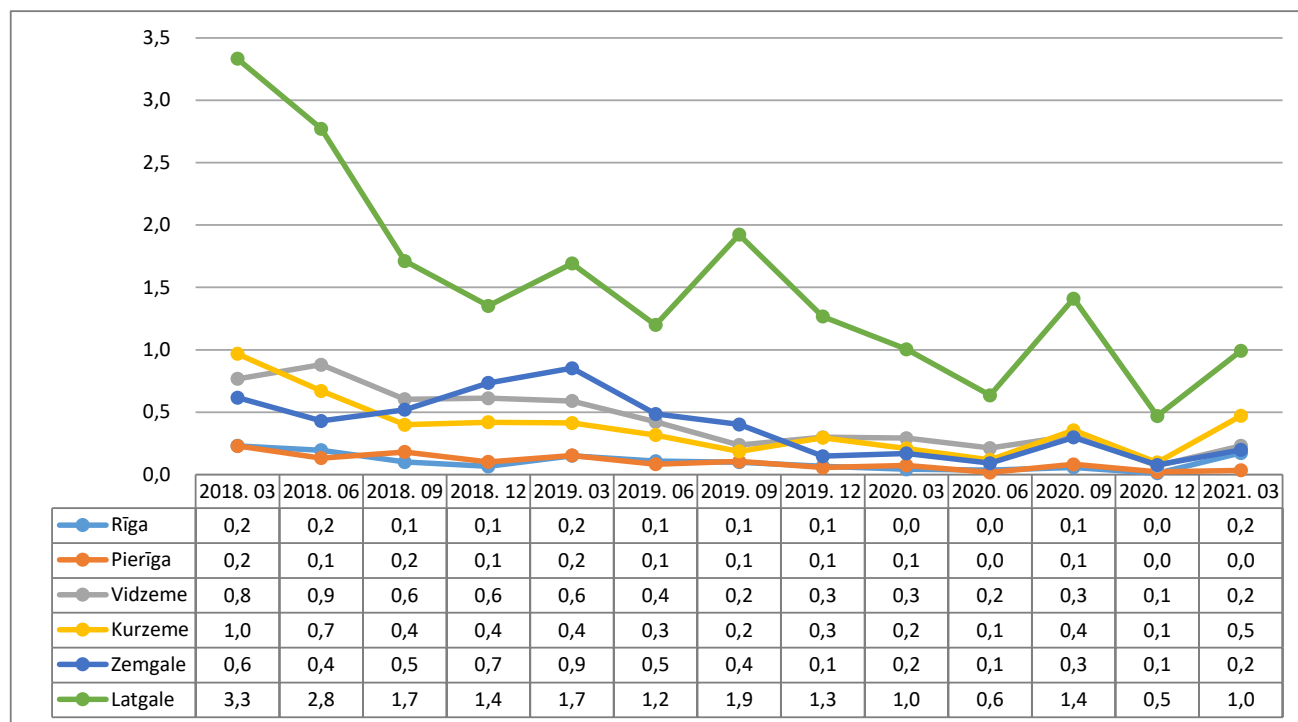
Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbības vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

Skatoties GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos, vidējā mēneša īpatsvara uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem vidējos rādītājus visos reģionos (2.27. attēls), redzamas divu veidu tendences: pirmā – no 2018. gada līdz 2020. gadam, otrā – no 2020. gada līdz 2021. gadam. Pirmā tendence raksturo personu, kuras piedalījušās aktīvas nodarbinātības pasākumos, vidējā mēneša īpatsvara uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem samazināšanos. Otrā tendence ir saistāma ar rādītāja nelielu pieaugumu no 2020. līdz 2021. gadam.

Skatoties personu īpatsvara, kuras piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos, sezonālās dinamikas rādītājus pa mēnešiem, redzama līdzīga situācija kā vidējos rādītājos (2.28. attēls). Izteiktākas svārstības raksturīgas tikai Latgales reģionam.

2.28. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos, īpatsvara uz 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika statistiskajos reģionos, mēneši

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbaspējas vecumā pēc starptautiskās skalas.

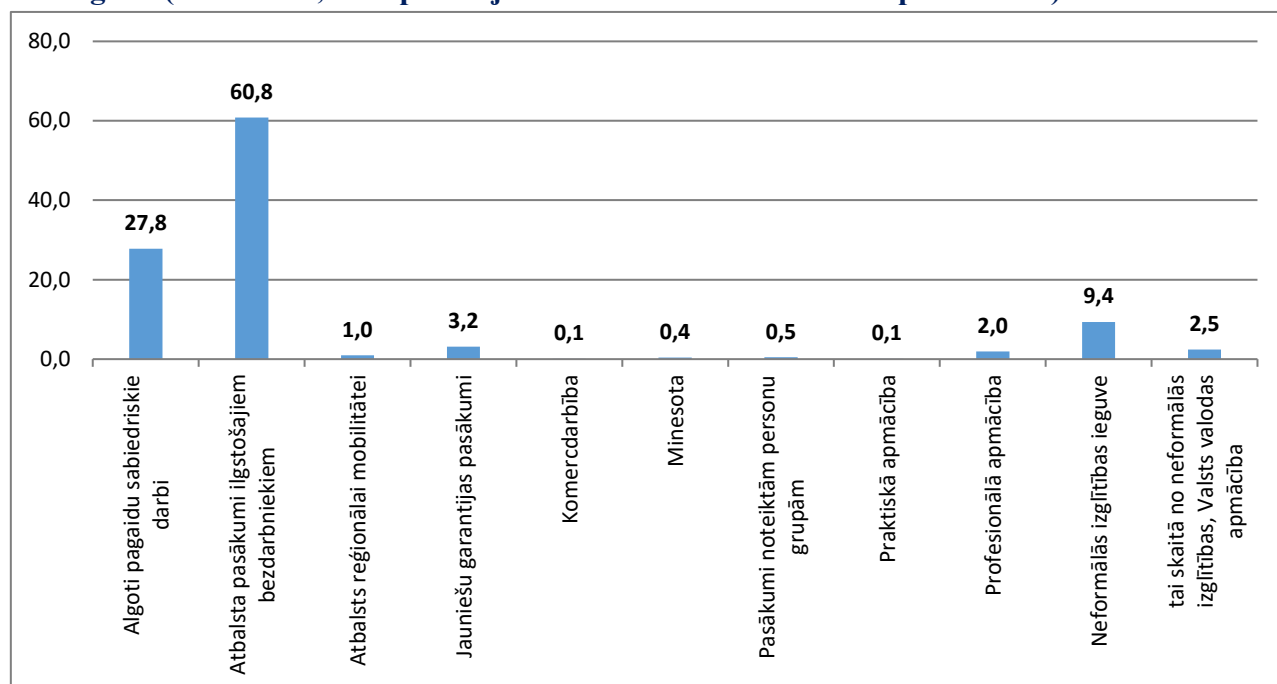
Piezīme: Sezonālo dinamiku raksturo katra analizētā gada četri mēneši, kas norādīti attēlā – marts, jūnijs, septembris un decembris.

Aplūkojot GMI pabalsta saņēmēju dalību aktīvās nodarbinātības pasākumos pēc to iedalījuma, turpmākajos 2.29.A. – 2.29.D. attēlos katrs gads ir aplūkots atsevišķi, jo gadu gaitā mainījušies ir pasākumu uzskaitē lietotie apzīmējumi vai pasākumu nosaukumi.

2018. gadā visbiežāk GMI pabalsta saņēmēju izmantotais NVA aktīvās nodarbinātības pasākums bijis “Atbalsta pasākumi ilgstošajiem bezdarbniekiem”, ko izmantoja 60,8% no tām personām, kuras piedalījušās aktīvās nodarbinātības pasākumos. Otra populārākā aktīvā nodarbinātības aktivitāte bija “Algotie pagaidu sabiedriskie darbi” (27,8 %). “Neformālo izglītības apguvi” izmantoja 9,4 %, bet citas aktivitātes nepārsniedz 3,2 % (2.29.A. attēls).

2019. gadā personu īpatsvars, kuras izmantoja “Atbalsta pasākumus ilgstošajiem bezdarbniekiem”, ir 49,4% (2.29.B. attēls), kas, salīdzinot ar 2018. gadu, ir kritums par 11,4 procentpunktiem, tāpat kritums (0,4 procentpunkti) redzams grupā, kas izmantoja aktivitāti – “Algotie pagaidu sabiedriskie darbi”, savukārt pieaugums (2,2%) redzams aktivitātei “Neformālā izglītība apguve” un 2019. gadā 11,6% izmantoja šo aktivitāti. Spriežot pēc datiem, 2019. gadā GMI pabalsta saņēmēji iesaistīti “Konkurētspējas paaugstināšanas pasākumos”, ko izmantoja 8,5%.

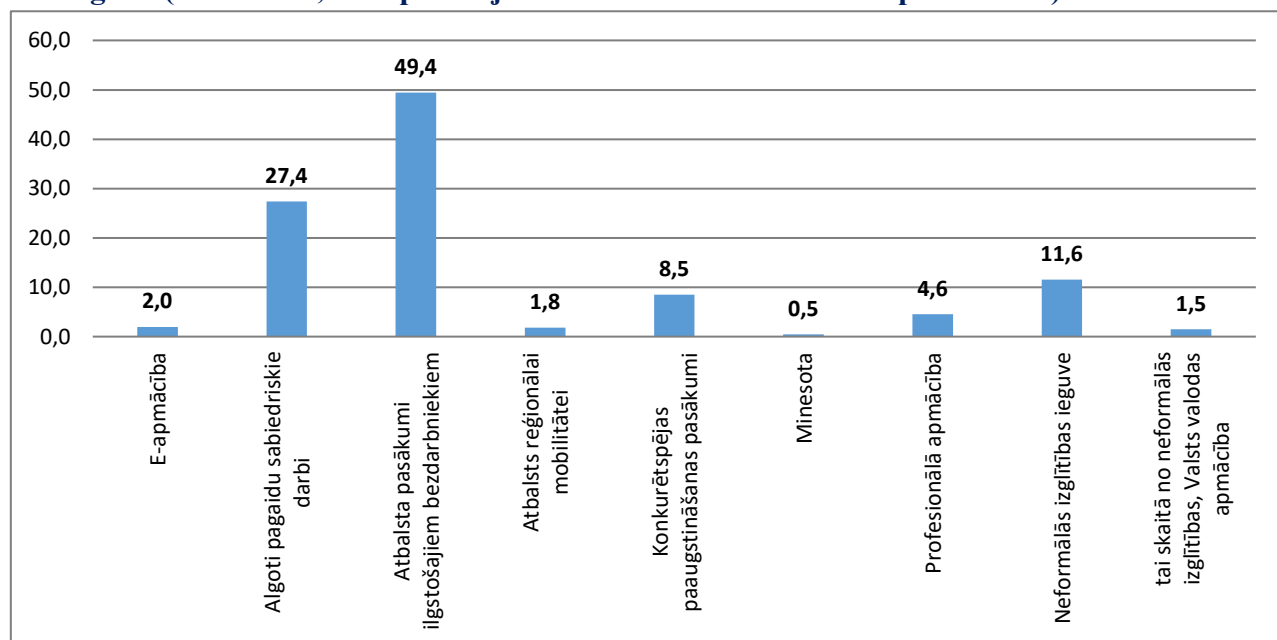
2.29.A. attēls. GMI pabalsta saņēmēju bezdarbnieku dalība aktīvās nodarbinātības pasākumos 2018. gadā (% no tiem, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos)

Avots: Autoru aprēķini no LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu datiem pašvaldību griezumā pa mēnešiem.

Piezīme: % aprēķināti no 12 mēnešu vidējā rādītāja.

2.29.B. attēls. GMI pabalsta saņēmēju bezdarbnieku dalība aktīvās nodarbinātības pasākumos 2019. gadā (% no tiem, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos)

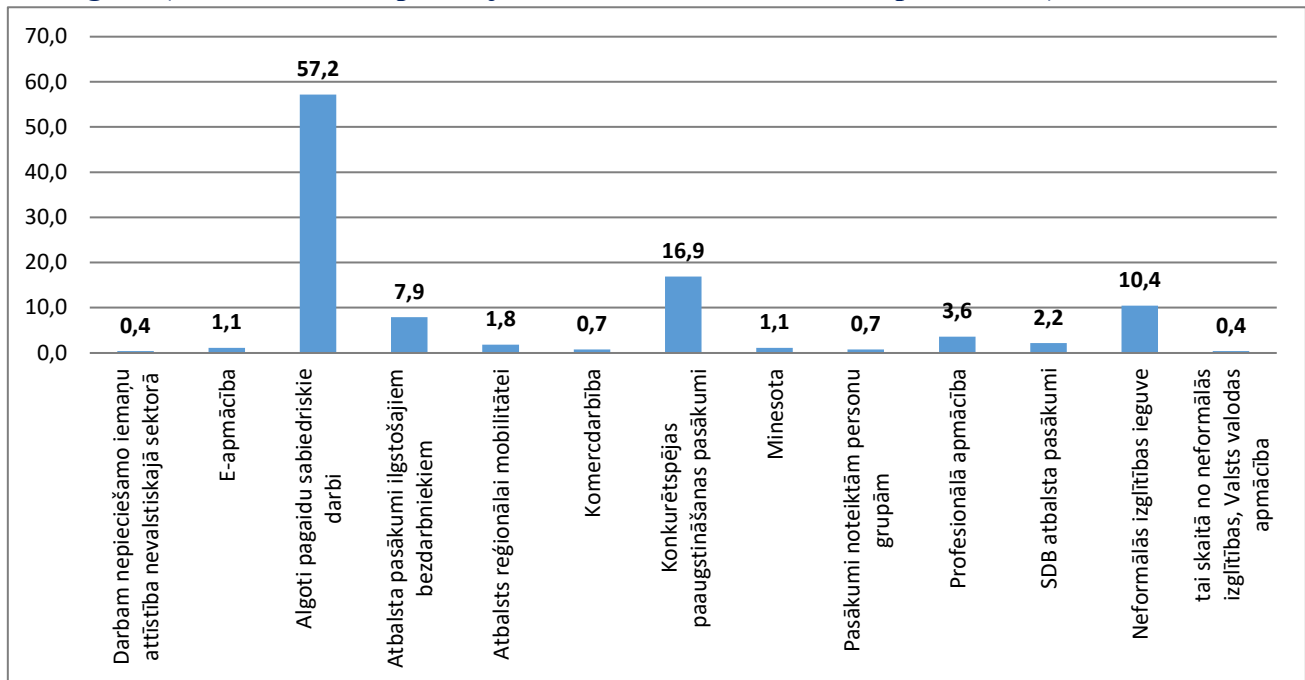
Avots: Autoru aprēķini no LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu datiem pašvaldību griezumā pa mēnešiem.

Piezīme: % aprēķināti no 12 mēnešu vidējā rādītāja.

2020. gadā (2.29.C. attēls) iepriekšējo divu gadu biežāk izmantotā aktivitātes “Atbalsta pasākumi ilgstošajiem bezdarbniekiem” izmantošanas intensitāte samazinājās, kas saistīts ar šīs programmas izbeigšanos. 2020.gadā 7,9% personu izmantoja šo aktivitāti, kas, salīdzinot ar 2019. gadu ir kritums

par 41,5 procentpunktiem. Ņemot to vērā, par populārāko aktivitāti kļuvusi “Algotie pagaidu sabiedriskie darbi,” ko izmantoja 57,2% no personām, kuras piedalījušās aktīvās nodarbinātības pasākumos. Salīdzinot ar 2019. gadu, tas ir pieaugums par 29 procentpunktiem. Aktivitātē “Neformālās izglītības ieguve,” salīdzinot ar 2019. gadu, redzams samazinājums par 1,2 procentpunktiem, savukārt iepriekšējā gadā ieviestais pasākums “Konkurētspējas paaugstināšanas pasākumi” kļuvis par otru biežāk izmantoto (16,9 %).

2.29.C. attēls. GMI pabalsta saņēmēju bezdarbnieku dalība aktīvās nodarbinātības pasākumos 2020. gadā (% no tiem, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos)

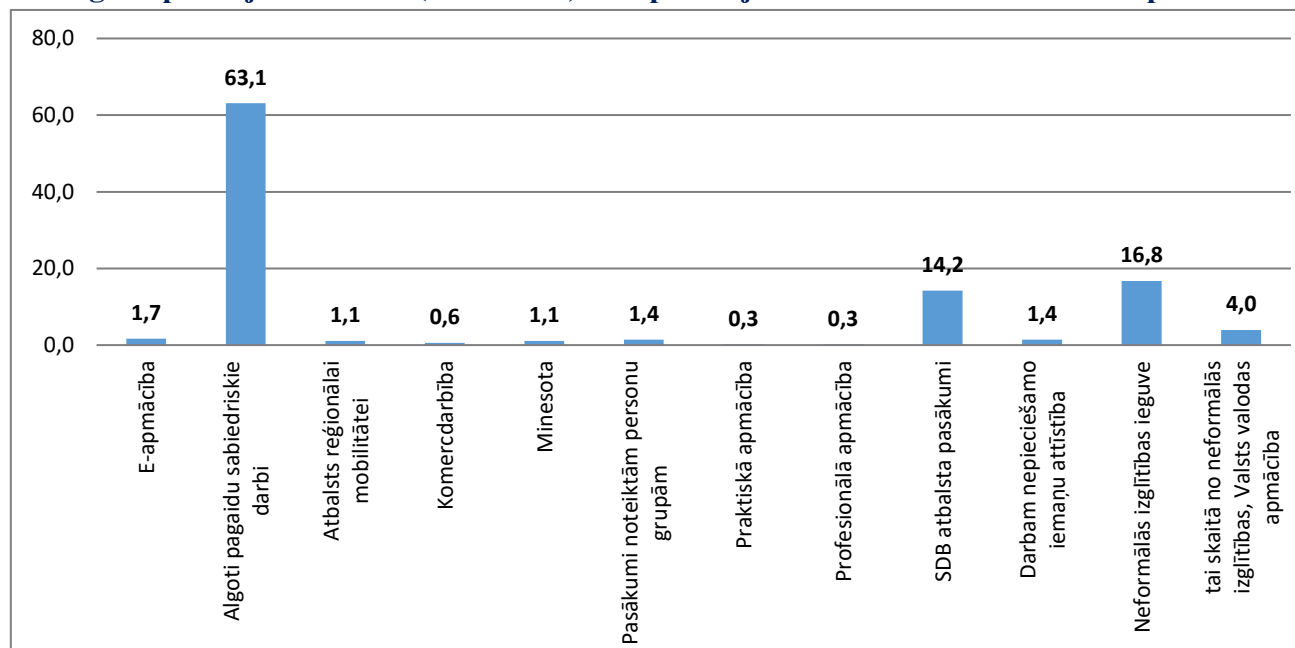

Avots: Autoru aprēķini no LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu datiem pašvaldību griezumā pa mēnešiem.

Piezīme: % aprēķināti no 12 mēnešu vidējā rādītāja.

2021. gadā aktivitāte “Algoti pagaidu sabiedriskie darbi” joprojām ir biežāk izmantotā nodarbinātības aktivitāte (2.29.D. attēls). To izmantojuši 63,1% no personām, kuras izmantojušās aktīvās nodarbinātības pasākumus. Salīdzinot ar 2020. gadu, tas ir pieaugums par 5,2 procentpunktiem. Otra populārākā aktivitāte, salīdzinot ar 2020. gadu, ir mainījusies, jo 2021. gadā tā ir “Neformālās izglītības ieguve”, ko izmantoja 16,8% no personām, kuras izmantojušās aktīvās nodarbinātības pasākumus. Salīdzinot ar 2020. gadu, tas ir pieaugums par 6,4 procentpunktiem. Aktivitāti “SDB atbalsta pasākumi” izmantojuši 14,2 % no personām, kas izmantojušās aktīvās nodarbinātības pasākumus.

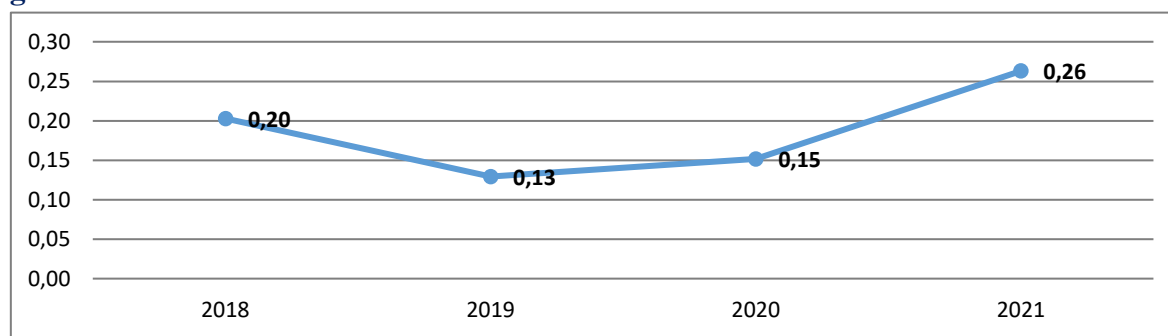
2.29.D. attēls. GMI pabalsta saņēmēju bezdarbnieku dalība aktīvās nodarbinātības pasākumos 2021. gada pirmajā ceturksnī (% no tiem, kuri piedalījušies aktīvās nodarbinātības pasākumos)

Avots: Autoru aprēķini no LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu datiem pašvaldību griezumā pa mēnešiem.
Piezīme: % aprēķināti no pirmā ceturkšņa vidējā rādītāja.

Turpinājumā detalizētāk aplūkotas divas NVA aktivitātes, kurās visbiežāk piedalījušies GMI pabalsta saņēmēji. Viena no aktivitātēm ir **algotie pagaidu sabiedriskie darbi**.

2.30. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem Latvijā kopā, 2018. – 2021. gads

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbaspējas vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdī pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars, kuri laika posmā no 2018. līdz 2020. gadam piedalījušies algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, attiecībā pret 1000 darbaspējas vecuma iedzīvotājiem mainījies minimāli (2.30. attēls). 2018. gadā šis rādītājs bija 0,20, pēc tam rādītājs krities līdz 0,13 personām vidēji mēnesī 2019. gadā, bet pēc tam atkal pieaudzis, 2020. gadā sasniedzot 0,15

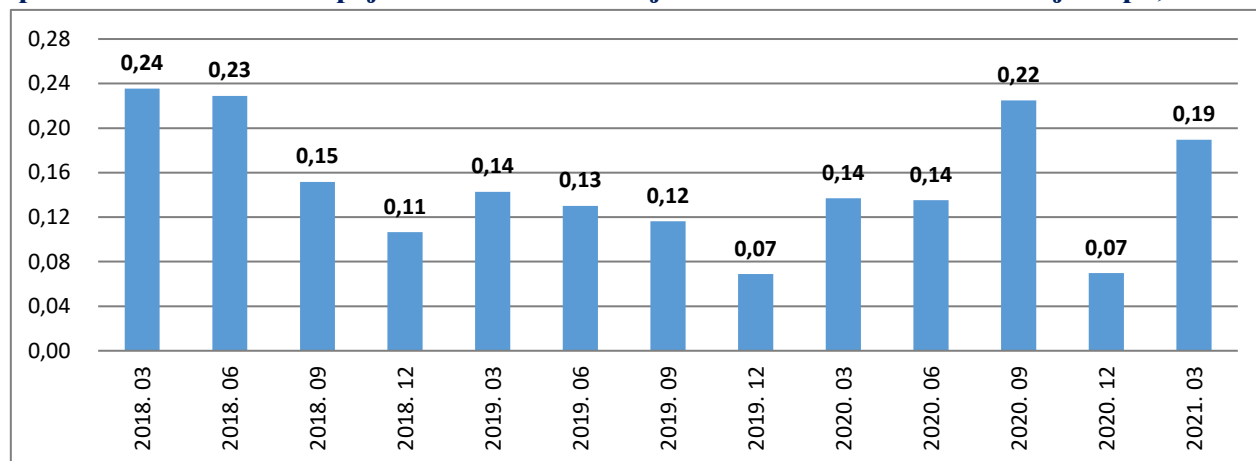
personas vidēji mēnesī uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem. 2021. gadā novērojams īpatsvara pieaugums, un vidējais GMI pabalsta saņēmēju, kuri 2021. gadā piedalījās algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, mēneša īpatsvars uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem ir 0,26 personas.

NVA dati rāda, ka algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos biežāk ir iesaistītas personas vecumā virs 40 gadiem, it īpaši, ilgstošie bezdarbnieki 50 un vairāk gadu vecumā. Tāpat relatīvi biežāk tās ir personas ar zemu izglītības līmeni, kā arī ar zemākām latviešu valodas zināšanām.

Kopējā tendence GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies algotajos pagaidu nodarbinātības pasākumos, vidējam mēneša īpatsvaram uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem var tikt raksturota kā nestabila, lielākā mērā raksturīga gada siltajai sezonai, nekā ziemas mēnešiem (2.31. attēls). Šī tendence korelē ar GMI pabalsta saņēmēju skaita sezonālo dinamiku, kuru kopumā var raksturot šādi: gada vēsajos mēnešos (ziemā) GMI pabalsta saņēmēju skaits (un īpatsvars) pieaug, kamēr samazinās to iesaiste algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, un otrādi. Vasaras mēnešos sarūk GMI pabalsta saņēmēju skaits, pieaugot to daudzumam, kas iesaistīti algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos. Atkarībā no mājsaimniecības kompozīcijas, strādājot algotos pagaidu sabiedriskos darbus, personas GMI pabalstu var nesaņemt, jo viņu oficiālos ienākumus papildina ikmēneša atlīdzība par veikto darbu, kas ir augstāka par GMI sliekšni (2020. gadā – 200 EUR). Šādas tendences pastāvēšanu apstiprina arī sociālo dienestu pārstāvju intervijas.

Skatoties sezonālo dinamiku mēnešu griezumā kvantitatīvi, augstākais rādītājs, kad personas piedalās algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, bijis 2018. gada martā un jūnijā, kad šis rādītājs bija 0,24 un 0,23 personas vidēji mēnesī, bet 2021. gada martā šis rādītājs ir 0,19 jeb vidēji 222 personas mēnesī.

2.31. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, īpatsvara uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika Latvijā kopā, mēneši

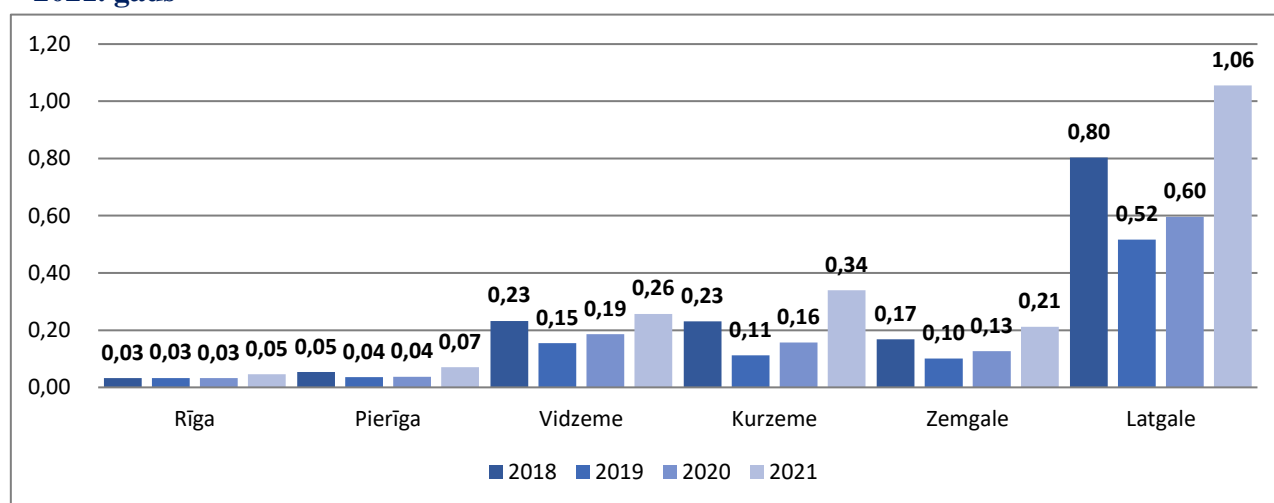
Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbības vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Sezonālo dinamiku raksturo katra analizētā gada četri mēneši, kas norādīti attēlā – marts, jūnijs, septembris un decembris.

Skatoties GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, vidējo mēneša īpatsvaru uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem reģionu griezumā (2.32. attēls), var secināt, ka reģioni ir iedalāmi divās grupās. Pirmajā grupā ir Rīga un Pierīga, kur algoto pagaidu sabiedrisko darbu strādājošo GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars bijis viszemākais, un arī tendences atšķiras no pārējiem reģioniem. Rīgā vidējais šī rādītāja īpatsvars gan 2018., gan 2019., gan 2020. gadā bija 0,03 personas vidēji mēnesī, bet 2021. gadā tas nedaudz pieaudzis un sasniedzis 0,05 personas vidēji mēnesī. Pierīgā šis rādītājs 2018. – 2020. gadā bija 0,04 – 0,05 personas vidēji mēnesī, savukārt 2021. gadā tās bija 0,07 personas vidēji mēnesī uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem. Tādējādi secināms, ka šajos reģionos GMI pabalsta saņēmēju dalība algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos ir zema.

Otrā grupa ir pārējie Latvijas reģioni, kur GMI pabalsta saņēmēju dalība algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos ir augstāka, taču ievērojama tā ir Latgalē. Kopējā rādītāja izmaiņu tendence ir šāda – no 2018. gada uz 2019. gadu redzams kritums, savukārt no 2020. līdz 2021. gadam atkal redzams šī rādītāja pieaugums visos šajos reģionos. 2021. gada pirmajā ceturksnī GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem Latgalē bija 1,06 personas, Kurzemē – 0,34 personas, Vidzemē – 0,26 personas un Zemgalē – 0,21 persona.

2.32. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, 2018. – 2021. gads

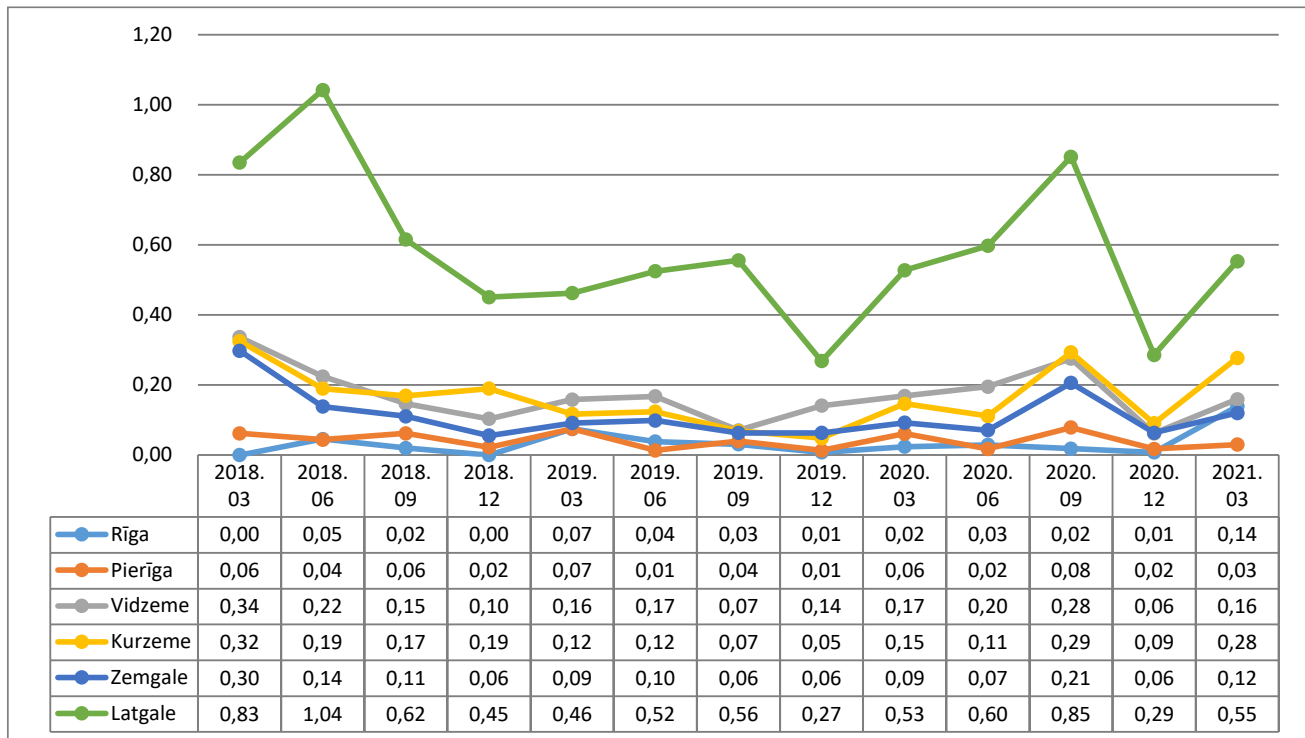

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbspējas vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs. *2021. gada vidējais rādītājs aprēķināts par pētījuma brīdi pieejamajiem datiem: 2021. gada janvāris - marts.

Skatoties personu, kas piedalījušās algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, īpatsvara sezonālo dinamiku pa mēnešiem (2.33. attēls), vienotu tendenci noteikt nevar tās mainīgā rakstura dēļ, taču dati viennozīmīgi parāda, ka Latgalē dalības aktivitāte vienmēr ir bijusi zemāka uz katra gada decembra mēnesi, savukārt aktivitātes pieaugums vērojams vasarā un rudenī – attiecīgi jūnijā vai septembrī.

2.33. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, īpatsvara uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika statistiskajos reģionos, mēneši

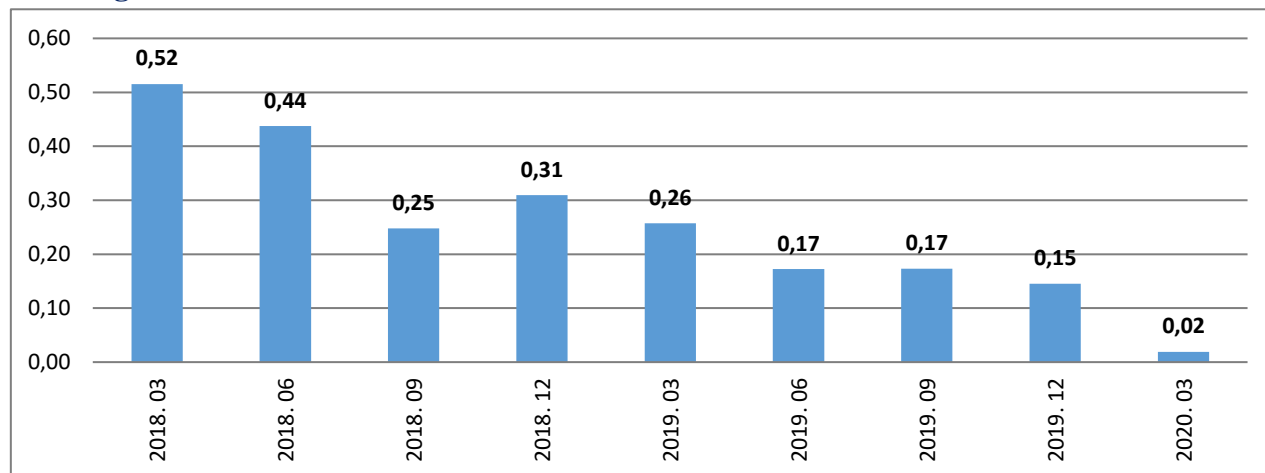

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbspējas vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Sezonālo dinamiku raksturo katra analizētā gada četri mēneši, kas norādīti attēlā – marts, jūnijs, septembris un decembris.

Otra NVA aktivitāte, kurās visbiežāk piedalījušies GMI pabalsta saņēmēji, ir atbalsta pasākumi ilgstošajiem bezdarbniekiem. Vidējais GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars, kuri piedalījušies atbalsta pasākumos ilgstošajiem bezdarbniekiem, ir apkopots par laika periodu no 2018. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 30. jūnijam, kad šis projekts noslēdzās (9.1.1. specifiskā atbalsta mērķa „Palielināt nelabvēlīgākā situācijā esošu bezdarbnieku iekļaušanos darba tirgū” 9.1.1.2. pasākums “Ilgstošo bezdarbnieku aktivizācijas pasākumi” (skat. <https://www.nva.gov.lv/lv/node/243>). Skatoties minēto gadu rādītāja tendenci par personu skaitu, kas piedalījās aktīvās nodarbinātības pasākumos, redzams stabils kritums, kas izriet no atbalsta programmas tuvošanās tās noslēgumam. Ja 2018. gadā Latvijā vidēji 0,39 GMI pabalsta saņēmēju mēnesī uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem piedalījās aktīvās nodarbinātības pasākumos, tad 2019. gadā šis rādītājs nokritās līdz 0,21 un 2020. gadā – līdz 0,02 personām vidēji mēnesī. Līdzīga tendence kopējam kritumam redzama arī mēnešu griezumā (2.34. attēls). Tā 2018. gada mēnešos GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījās atbalsta pasākumos ilgstošajiem bezdarbniekiem, īpatsvars uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem bija 0,52 personas martā un 0,44 – jūnijā, tad 2019. gadā šie rādītāji samazinājušies uz attiecīgi 0,26 un 0,17.

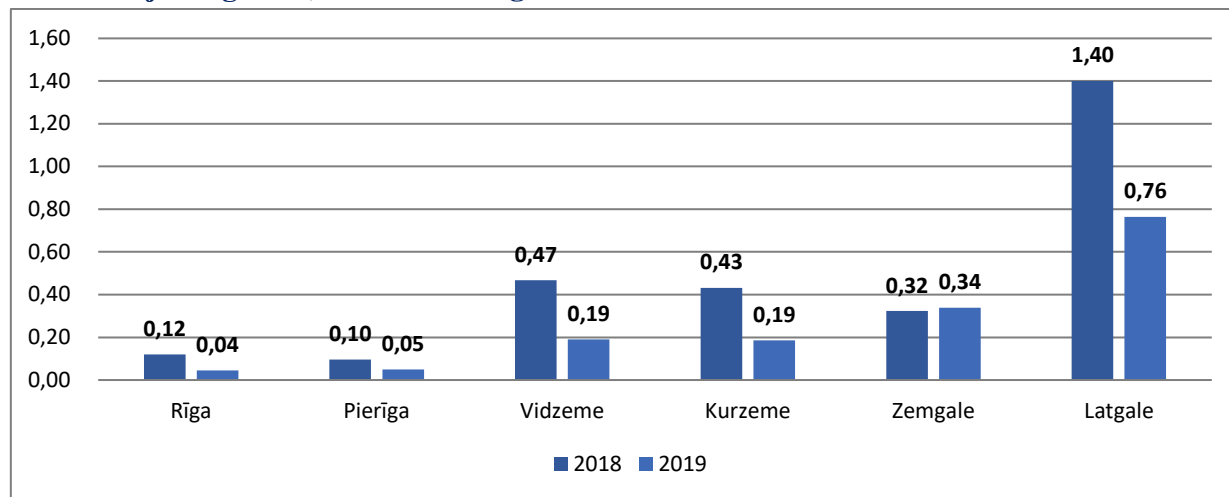
2.34. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies atbalsta pasākumos ilgstošajiem bezdarbniekiem, īpatsvara uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem sezonālā dinamika, 2018. – 2020. gads

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbības vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Sezonālo dinamiku raksturo katra analizētā gada četri mēneši, kas norādīti attēlā – marts, jūnijs, septembris un decembris.

2.35. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies atbalsta pasākumos ilgstošajiem bezdarbniekiem, vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 darbības vecuma iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, 2018. – 2019. gads

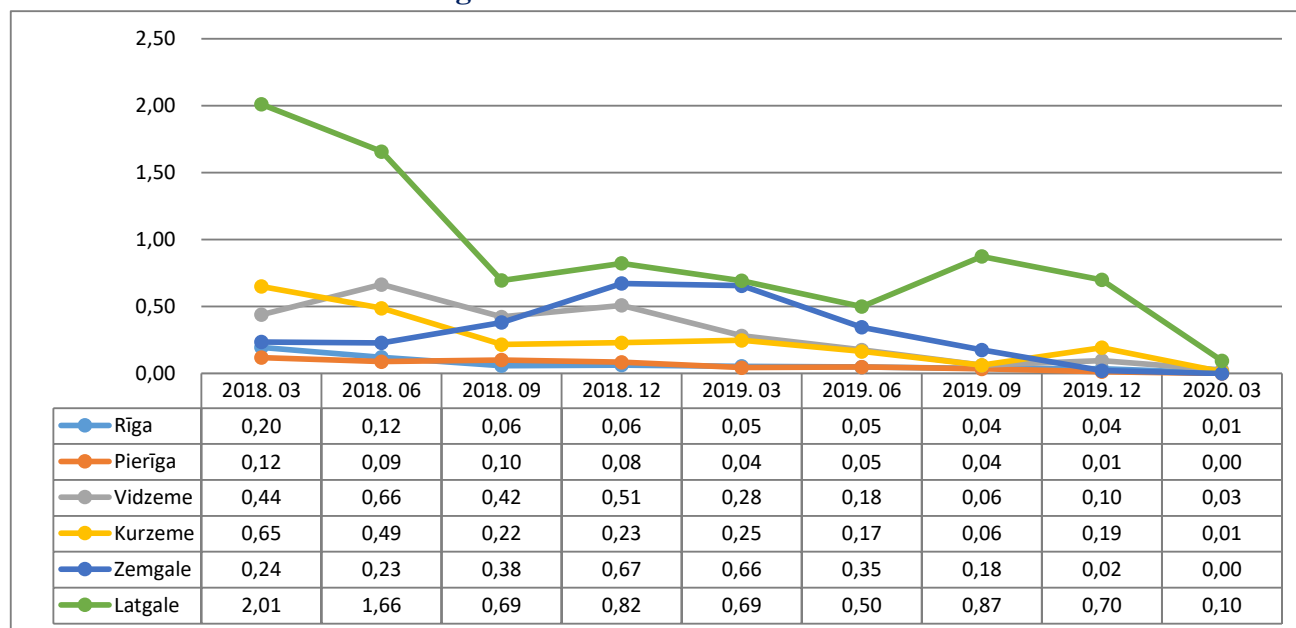
Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbības vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Katram gadam aprēķināts 12 mēnešu vidējais rādītājs.

Reģionu griezumā atbalsta pasākumos ilgstošajiem bezdarbniekiem visbiežāk piedalījušies Latgales reģiona GMI pabalsta saņēmēji (2.35. attēls). 2018. gadā šādu GMI pabalsta saņēmēju vidējais mēneša īpatsvars uz 1000 reģiona darbības vecuma iedzīvotājiem bija 1,40 un 2019. gadā – 0,76, bet 2020.

gada martā – 0,10. Citos reģionos situācija ar GMI pabalsta saņēmējiem, kuri piedalījušies pasākumos ilgstošajiem bezdarbniekiem, ir atšķirīga: pamatā rādītāji ir zemāki, taču arī reģionu ietvaros situācija atšķiras ar to, ka dalības aktivitātē kritums no 2018. uz 2019. gadu ir vairāk vai mazāk izteikts. Rīgā un Pierīgā šādu personu īpatsvars bijis ļoti zems. Skatoties reģionu griezumā sezonālo dinamiku pa mēnešiem (2.36. attēls), situācija ir līdzīga kā ar vidējiem rādītājiem.

2.36. attēls. GMI pabalsta saņēmēju, kuri piedalījušies atbalsta pasākumos ilgstošajiem bezdarbniekiem, īpatsvara uz 1000 darbspējas vecuma iedzīvotājiem statistiskajos reģionos, sezonālā dinamika 2018. – 2020. gads

Avots: LabIS, SPOLIS un NVA apakšsistēmu dati pašvaldību griezumā pa mēnešiem; CSP dati par iedzīvotāju skaitu attiecīgā pašvaldībā no Tabulas IRS030. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, republikas pilsētās, novadu pilsētās un novados - Rādītāji, Teritoriālā vienība un Laika periods. Iedzīvotāju skaits darbspējas vecumā pēc starptautiskās skalas.

Piezīme: Sezonālo dinamiku raksturo katra analizētā gada četri mēneši, kas norādīti attēlā – marts, jūnijs, septembris un decembris.

Nodaļā aplūkoti dati rāda, ka būtiska nozīme GMI pabalsta saņēmēju nodarbinātības prasmju saglabāšanā (un attiecīgi – materiālā atbalsta iegūšanā, ko paredz dalība programmās) dažādiem aktīvās nodarbinātības pasākumiem ir tieši Latgales reģionā, kuram raksturīgs augstāks bezdarba līmenis. Attiecīgi, plānojot aktīvās nodarbinātības pasākumus, it īpaši, algotos pagaidu sabiedrisko darbus, jāņem vērā reģionu specifiskās vajadzības, un šādas programmas nepieciešams turpināt, lai atbalstītu trūcīgāko Latvijas iedzīvotāju daļu.

2.3. Tiesību aktu un pašvaldību normatīvo aktu analīzes rezultāti

2021. gada 1. janvārī stājās spēkā grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā un Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumi Nr. 809 “Noteikumi par mājāsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”, kuros ir noteikts garantētā minimālā ienākuma pabalsta izmaksas veids, termiņš un kārtība, bez deleģējuma pašvaldību domēm noteikt citādu garantētā minimālā ienākuma sliekšni un garantētā minimālā ienākuma pabalsta izmaksas veidus. Tas nozīmē, ka pēc 2021. gada 1. janvāra pašvaldības lielākoties sinhronizēja savus saistošos noteikumus atbilstoši jaunajam normatīvajam regulējumam, kas atspoguļojas arī turpmāk aprakstītajā katras pašvaldības regulējumā. Attiecīgi atšķirības pašvaldību regulējumā bija aktuālas tikai pirms 2021. gada 1. janvāra.

Attiecībā uz nacionālā līmeņa dokumentiem saistībā ar regulējuma maiņu par garantētā minimālā ienākuma sliekšni un garantētā minimālā ienākuma pabalsta aprēķinu svarīgi norādīt šādus būtiskākos aspektus:

1. Likums “Par sociālo drošību”¹⁵⁸, tā aktuālajā redakcijā 2.² pantā nosaka, ka no 2021. gada 1. janvāra minimālo ienākumu sliekšnis nav zemāks par 109 EUR un to paredzēts pārskatīt ne retāk kā reizi trijos gados.
2. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma¹⁵⁹ aktuālās redakcijas 33. pants nosaka, ka, sākot no 01.01.2021. trūcīgas mājāsaimniecības ienākumu sliekšnis ir 272 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājāsaimniecībā un 190 EUR pārējām personām mājāsaimniecībā, savukārt garantētais minimālais ienākumu sliekšnis ir 109 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājāsaimniecībā un 76 EUR pārējām personām mājāsaimniecībā. Attiecībā uz maznodrošinātas mājāsaimniecības ienākumu sliekšni likums nosaka, ka katra pašvaldība ir tiesīga to noteikt ne augstāku par 436 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājāsaimniecībā un 305 EUR pārējām personām mājāsaimniecībā, bet ne zemāku par šā panta otrajā daļā noteikto trūcīgas mājāsaimniecības ienākumu sliekšni.
3. Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumi Nr. 809 “Noteikumi par mājāsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”¹⁶⁰, kas stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī, nosaka garantētā minimālā ienākuma pabalsta aprēķināšanas, piešķiršanas un izmaksas kārtību, kas ir saistoša visām pašvaldībām.
4. Lai saņemtu GMI pabalstu, viena no mājāsaimniecības personām vēršas pašvaldības sociālajā dienestā, uzrāda personu apliecinošu dokumentu un iesniedz:
 - iesniegumu, kuru parakstījušas mājāsaimniecības pilngadīgās personas;
 - darba devēja izziņu par darba samaksu par pilniem pēdējiem trim kalendāra mēnešiem par katru darba ņēmēju mājāsaimniecībā;

¹⁵⁸ Likums “Par sociālo drošību”. Pieņemts Saeimā 07.09.1995. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/36850-par-socialo-drosibu> (15.09.2021).

¹⁵⁹ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. Pieņemts Saeimā 31.10.2002. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/68488-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likums> (15.09.2021).

¹⁶⁰ Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumi Nr. 809 “Noteikumi par mājāsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu” <https://likumi.lv/ta/id/319717-noteikumi-par-majsaimniecibas-materialas-situācijas-izvertesanu-un-socialas-palidzibas-sanemsanu> (15.09.2021).

- izziņu par ienākumiem no saimnieciskās darbības¹⁶¹ par pilniem pēdējiem trim kalendāra mēnešiem par katru saimnieciskās darbības veicēju mājsaimniecībā
- visu mājsaimniecībā esošo personu kredītiestāžu vai pasta norēķinu sistēmas kontu pārskatus par pilniem pēdējiem trim kalendāra mēnešiem izņemot ārkārtējās situācijas laikā pašvaldības sociālais dienests var nepieprasīt papildu dokumentus;
- dokumentus, kas apliecina neregulāra rakstura ienākumus un saņemtus maksājumus¹⁶² par 12 kalendāra mēnešu periodu pirms iesnieguma iesniegšanas;
- citus dokumentus, ja tas ir nepieciešams lēmuma pieņemšanai.

GMI pabalsta saņēmēju aptaujā aptverto pašvaldību saistošo noteikumu, kas iekļauti analīzē, apkopojums sniegts 9. pielikumā. Turpmākajā analīzē ir sniegts ieskats gan kā normatīvais regulējums pēdējā gada laikā ir mainījies, gan arī kādas bija galvenās regulējuma atšķirības pirms 2021. gada 1. janvāra. Jāatzīmē, ka izlasē iekļautajās pašvaldībās konkrēto pašvaldību saistošajos noteikumos redzamas atšķirības attiecībā uz noteikto garantēto minimālo ienākumu līmeni. Atšķirības raksturotas gan sadaļās par katru konkrēto pašvaldību, gan arī summārā tabulā, kur apkopota informācija par 2020. gadu (2.3. tabula).

Rīgas domes saistošie noteikumi Nr. 49 “Par mājsaimniecības atzīšanu par trūcīgu vai maznodrošinātu un sociālās palīdzības pabalstiem Rīgas pilsētas pašvaldībā”, kas pieņemti 26.05.2021., nosaka, ka Rīgas Sociālais dienests izvērtē mājsaimniecības tiesības saņemt pamata sociālās palīdzības pabalstus, kas ir GMI pabalsts un mājokļa pabalsts. Atbilstoši valstī no 2021. gada 1. janvāra mainītajai kārtībai sociālās palīdzības sniegšanai, t. sk. kārtībai, kādā tiek noteikts garantētais minimālais ienākumu sliekšnis un tā pabalsts, ir izmantots dalījums “pamata sociālās palīdzības pabalsti” un “pabalsti atsevišķu izdevumu apmaksai” un “pabalsti krīzes situācijā”.

Rīgas domes saistošie noteikumi Nr. 202 “Par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu vai maznodrošinātu un sociālajiem pabalstiem Rīgas pilsētas pašvaldībā”, kas pieņemti 15.01.2013. un vairs nav spēkā, noteica, ka GMI pabalstu var piešķirt ģimenei (personai), kura normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā atzīta par trūcīgu un kuras pēdējo trīs mēnešu vidējie ienākumi ir mazāki par šo saistošo noteikumu 44. punktā noteikto garantētā minimālā ienākumu līmeņa summas apmēru, proti, GMI līmeņa apmērs mēnesī bērnam bija 80 EUR, vecuma vai invaliditātes pensijas saņēmējam, kā arī valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējam – 128,06 EUR, personai darbspējas vecumā – 64 EUR.

Daugavpils pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 47 “Daugavpils pilsētas pašvaldības sociālie pabalsti”, kas pieņemti 08.12.2016., to aktuālajā redakcijā nekādā veidā neregulē GMI pabalsta saņemšanu. Sadaļa par GMI pabalstu ir svītrotā ar Daugavpils pilsētas domes 17.12.2020. saistošajiem noteikumiem Nr. 52 “Grozījumi Daugavpils pilsētas domes 2016. gada 8. decembra saistošajos noteikumos Nr. 47 “Daugavpils pilsētas pašvaldības sociālie pabalsti”” saistībā ar grozījumiem

¹⁶¹ Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumu Nr. 809 “Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu” 1.pielikums.

¹⁶² Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumu Nr. 809 “Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu” 2.pielikums.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, kas stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī, un Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumiem Nr. 809 “Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”, kuros ir noteikts garantētā minimālā ienākuma pabalsta izmaksas veids, termiņš un kārtība, bez deleģējuma pašvaldību domēm noteikt citādu garantētā minimālā ienākuma sliekšni un garantētā minimālā ienākuma pabalsta izmaksas veidus.

Daugavpils pilsētas domes saistošo noteikumu Nr. 47 “Daugavpils pilsētas pašvaldības sociālie pabalsti”, kas pieņemti 08.12.2016., redakcija pirms Daugavpils pilsētas domes 17.12.2020. saistošajiem noteikumiem Nr. 52 “Grozījumi Daugavpils pilsētas domes 2016. gada 8. decembra saistošajos noteikumos Nr. 47 “Daugavpils pilsētas pašvaldības sociālie pabalsti””, noteica, ka GMI pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai aprēķina, piešķir un izmaksā normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, un garantētais minimālā ienākuma līmenis mēnesī ir 65 EUR.

Jēkabpils pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 24 “Saistošie noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni un pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai Jēkabpils pilsētā”, kas pieņemti 13.09.2012. un nav vairs spēkā esoši, noteica GMI pabalsta izmaksas termiņu, veidus un GMI sliekšņa līmeni vecuma un invaliditātes pensiju saņēmējiem Jēkabpils pilsētā. Saskaņā ar šiem noteikumiem, ja atsevišķi dzīvojoša persona bija vecuma vai invaliditātes pensijas saņēmējs vismaz trīs mēnešus, GMI sliekšnis tika noteikts 110 EUR mēnesī. Saistošie noteikumi noteica arī to, ka pabalstu GMI nodrošināšanai izmaksu naudā daļēji vai pilnībā var aizvietot ar mantisku pabalstu pārtikas talonu veidā, kura vērtība ir 5% no valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas vai arī pakalpojumu samaksu par uzturēšanos un ēdināšanu naktspatversmē un citiem sociālajiem pakalpojumiem, ņemot vērā pabalsta saņēmēja pamatotu lūgumu.

Jēkabpils pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 3 “Par Jēkabpils pilsētas domes 2012. gada 13. septembra saistošo noteikumu Nr. 24 “Saistošie noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni un pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai Jēkabpils pilsētā” atzīšanu par spēku zaudējušiem”, kas pieņemti 14.01.2021., atzīst par spēku zaudējušiem Jēkabpils pilsētas domes 2012. gada 13. septembra saistošos noteikumus Nr. 24 “Saistošie noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni un pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai Jēkabpils pilsētā”. Saistošo noteikumu pamatojumā ir norādīts, ka šī lēmuma pamatā ir tas, ka 2021. gada 1. janvārī stājās spēkā grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā un Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumi Nr. 809 “Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”, kuros ir noteikts garantētā minimālā ienākuma pabalsta izmaksas veids, termiņš un kārtība, bez deleģējuma pašvaldību domēm noteikt citādu garantētā minimālā ienākuma sliekšni un garantētā minimālā ienākuma pabalsta izmaksas veidus.

Liepājas pilsētā nav spēkā esošu saistošo noteikumu, kas regulētu GMI pabalsta piešķiršanu. Liepājas mājaslapā pieejamā informācija par GMI pabalsta piešķiršanu (<https://www.liepaja.lv/pabalsts-garanteta-minimala-ienakuma-nodrosinasanai/>), norāda, ka garantētais minimālais ienākumu sliekšnis ir 109 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 76 EUR pārējām personām mājsaimniecībā. GMI apmēru aprēķina kā starpību starp garantētā minimālā ienākumu līmeņa summu mājsaimniecībai un mājsaimniecības kopējiem ienākumiem, izmantojot MK noteikumus noteikto

formulu. Pievienota arī atsauce uz Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu un Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumiem Nr. 809 “Noteikumi par mājsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”, kā arī saite uz pakalpojuma “Pabalsts garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai” aprakstu, kas pieejams valsts pārvaldes pakalpojumu portālā www.latvija.lv.

Rēzeknes pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 5 “Par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu vai maznodrošinātu un sociālās palīdzības pabalstiem Rēzeknes pilsētas pašvaldībā”, kas pieņemti 13.02.2020., nosaka, ka pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai tiek piešķirts, ievērojot normatīvo aktu par kārtību, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību. Šajos noteikumos noteiktais GMI sliekšnis ir: bērnam – 100 EUR mēnesī; daudzbērnu ģimenes bērnam – 128 EUR mēnesī; personai, kura sasniegusi valstī noteikto pensijas vecumu, personai ar invaliditāti – 128 EUR mēnesī. Jāpiebilst, ka Rēzeknes pilsētas mājas lapā (<https://rezekne.lv/2021/02/18/par-izmainam-socialas-palidzibas-joma-2021-gada/>) ir norādīts, ka “iepriekš tiesību normas atļāva pašvaldībām pašām noteikt GMI līmeņus, tāpēc līdz 01.01.2021. pašvaldībā bija noteikti dažādi GMI līmeņi pa kategorijām, darbaspējīgiem, tas bija vienāds ar valstī noteikto līmeni (64 EUR), bērniem tas bija 100 EUR, daudzbērnu ģimeņu bērniem 128 EUR un pensionāriem/personām ar invaliditāti tas bija 128 EUR. Ar 1. janvāri pašvaldībām vairs nav tiesību noteikt GMI līmeņus, tāpēc visām klientu kategorijām tas būs vienāds 109 EUR pirmajai un vienīgajai personai un 76 EUR katrai nākamajai personai. Klientiem, kuriem GMI pabalsts bija aprēķināts pagājušā gadā un tā izmaksa turpinās 2021.gadā, GMI pabalsts tiks pārrēķināts tikai, ja pārrēķins būs labvēlīgāks klientam, gadījumā, ja pēc jaunā aprēķina Klientam GMI pabalsts sanāk mazāks, pārrēķins netiks veikts”.

Ventspils pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 1 “Par maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa noteikšanu un pašvaldības sociālo pabalstu saņemšanas kārtību Ventspils pilsētā”, kas pieņemti 13.01.2012., bet vairs nav spēkā, noteica, ka tiesības saņemt GMI pabalstu ir tām ģimenēm vai atsevišķi dzīvojošām personām, kurām noteikta atbilstība trūcīgas ģimenes (personas) statusam saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem; kuru ienākumi ir zemāki par Ministru kabineta noteikto garantēto minimālo ienākumu līmeni; kuras pilda līdzdarbības pienākumus (izņemot Ministru kabineta noteikumos par GMI pabalsta piešķiršanas kārtību noteiktos gadījumus). Tāpat tajos noteikts, ka pabalsta apmēru un tā piešķiršanas kārtību GMI līmeņa nodrošināšanai pašvaldība nosaka saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem.

Šobrīd aktuālie un spēkā esošie Ventspils valstspilsētas pašvaldības domes saistošie noteikumi Nr. 1 “Par pašvaldības sociālajiem pabalstiem un to piešķiršanas kārtību Ventspils valstspilsētā”, kas pieņemti 05.08.2021., GMI pabalsta piešķiršana netiek nekāda veidā regulēta, bet pievienotajā Paskaidrojuma rakstā ir teikts, ka “Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 35. pantā noteikts, ka pamata sociālās palīdzības pabalsti ir garantētā minimālā ienākuma pabalsts un mājokļa pabalsts, savukārt papildu sociālās palīdzības pabalsts – pabalsts atsevišķu izdevumu apmaksai un pabalsts krīzes situācijā; likuma 36. panta sestā daļa paredz, ka pabalstu atsevišķu izdevumu apmaksai piešķir par trūcīgu vai maznodrošinātu atzītai mājsaimniecībai un šo pabalstu mērķus, apmēru, piešķiršanas un izmaksas kārtību nosaka pašvaldība saistošajos noteikumos”.

Aizkraukles novada domes saistošie noteikumi Nr. 2019/21 “Par Aizkraukles novada pašvaldības sociālajiem pabalstiem”, kas pieņemti 31.10.2019., garantētā minimālā ienākuma pabalstu neparedz. Šajā novadā bija speciāli izstrādāti saistošie noteikumi GMI pabalstam: Aizkraukles novada domes saistošie noteikumi Nr. 2019/30 “Par pabalstu garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai Aizkraukles novadā” (Pieņemti 28.11.2019.). Šajos noteikumos bija paredzēts, ka GMI pabalsts ir atbalsts ģimenei (personai), kura normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā atzīta par trūcīgu un kuras pēdējo trīs mēnešu vidējie ienākumi ir mazāki par šo saistošo noteikumu 3.punktā noteikto GMI līmeņa summas apmēru. 3. punktā bija noteikts, ka GMI sliksnis darbaspējas vecuma personām un bērniem ir atbilstošs Ministru kabineta noteiktajam apmēram, bet GMI sliksnis vecuma vai invaliditātes pensijas un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējiem 128,06 EUR mēnesī. Tāpat bija noteikts, ka pabalsta saņēmējam, kuram visi apgādājāmie ir nepilngadīgi, tiek noteikta papildus piemaksa Ministru kabineta noteiktā garantētā minimālā ienākuma līmeņa apmērā. Saistošo noteikumu 5. punkts noteica, ka GMI pabalstu aprēķina, piešķir un izmaksā Latvijas Republikas normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

Alūksnes novada saistošie noteikumi Nr. 11/2021 “Par sociālās palīdzības pabalstiem Alūksnes novadā”, kas pieņemti 29.04.2021., nosaka, ka Alūksnes novada pašvaldībā garantētais minimālais ienākumu sliksnis ir atbilstošs Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. panta pirmajā daļā noteiktajam un pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai aprēķina un piešķir atbilstoši 2020. gada 17. decembra Ministru kabineta noteikumiem Nr. 809 “Noteikumi par mājāsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu” uz Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā noteikto laikposmu. Piešķirto garantētā minimālā ienākuma pabalstu pārskaita uz iesniedzēja kredītiestādes maksājumu vai pasta norēķinu sistēmas kontu vai izmaksā skaidrā naudā. Pārvalde pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai izmaksā vienu reizi mēnesī.

Alūksnes novada saistošie noteikumi Nr. 11/2020 “Par sociālās palīdzības pabalstiem Alūksnes novadā”, kas pieņemti 30.04.2020., un vairs nav spēkā, noteica, ka Alūksnes novada pašvaldībā garantētais minimālā ienākuma līmenis personai ir atbilstošs 2012. gada 18. decembra Ministru kabineta noteikumos Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” noteiktajam. Tajos bija rakstīts, ka pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai piešķir ģimenei (personai), kurai noteikta atbilstība trūcīgas ģimenes (personas) statusam atbilstoši Ministru kabineta 2010. gada 30. marta noteikumiem Nr. 299 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu”. Pabalsts garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai tiek piešķirts, aprēķināts un izmaksāts atbilstoši kārtībai, kāda noteikta 2009. gada 17. jūnija Ministru kabineta noteikumos Nr. 550 “Kārtība, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību”. Šajos noteikumos bija arī paredzēts, ka pabalsta garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai izmaksu naudā, daļēji vai pilnībā, var aizstāt ar pabalstu natūrā (ar uzskaiti naudā), samaksājot pakalpojuma sniedzējam par sniegto pakalpojumu pamatvajadzību nodrošināšanai.

Dagdas novada saistošie noteikumi Nr. 2017/8 “Par sociālo palīdzību Dagdas novadā”, kas pieņemti 23.11.2017. nosaka, ka tiesības saņemt pabalstu garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai

ir ģimenei (personai), kura ar Sociālā dienesta lēmumu atzīta par trūcīgu, un pabalsts garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai personai (ģimenei) tiek aprēķināts un izmaksāts Ministru kabineta noteiktajā kārtībā un apmērā, kas noteikts šajos saistošajos noteikumos. Paskaidrojuma rakstā pie dokumenta norādīts, ka saistošajos noteikumos paredzētā garantētā minimālā ienākuma pabalsta apmērs vienai personai ir vienāds ar valstī normatīvajos aktos noteikto, izņemot vecuma, invaliditātes pensijas/sociālā nodrošinājuma pabalstu saņēmējus, kuriem GMI pabalsta līmenis noteikts EUR 128,06.

Daugavpils novada saistošie noteikumi Nr. 66 “Par sociālo palīdzību Daugavpils novadā”, kas pieņemti 28.01.2021., paredz, ka tiesības saņemt garantētā minimālā ienākuma pabalstu ir tām māsaimniecībām vai atsevišķām personām, kurām noteikta atbilstība trūcīgas māsaimniecības statusam Ministru kabineta noteiktajā kārtībā un kuru ienākumi ir zemāki par Ministru kabineta noteikto garantētā minimālā ienākuma sliekšni, un kuras iesaistās savas problēmas risināšanā un līdzdarbojas darba un sociālo prasmju saglabāšanas, atjaunošanas un apgūšanas pasākumos. Noteikumu 11. punkts uzsver, ka garantēto minimālo ienākumu sliekšni nosaka Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. Daugavpils novada saistošie noteikumi Nr. 18 “Par sociālo palīdzību Daugavpils novadā”, kas pieņemti 22.03.2018., un vairs nav spēkā, paredzēja, ka garantētais minimālais ienākumu līmenis trūcīgai personai ir 56,91 EUR mēnesī.

Gulbenes novada domes saistošie noteikumi Nr. 7 “Par sociālajiem pabalstiem”, kas pieņemti 19.03.2020., nosaka, ka viens no pašvaldības sniegto sociālās palīdzības pabalstu veidiem ir pabalsts garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai. Attiecībā uz GMI pabalstu ir noteikts, ka atbilstoši normatīvo aktu prasībām to piešķir pabalsta pieprasītājam, kuram ir noteikta atbilstība trūcīgas ģimenes (personas) statusam, kuram ienākumi ir zemāki par Ministru kabineta noteikto garantēto minimālā ienākumu līmeni un kurš ir gatavs līdzdarboties savas sociālās situācijas uzlabošanā. GMI pabalstu par kārtējo mēnesi izmaksā katru mēnesī, ja pabalsta pieprasītājs ir izteicis gatavību iesaistīties savas situācijas uzlabošanā, parakstījis vienošanos par līdzdarbības pienākumiem un veicis līdzdarbības pienākumus. Rakstiski vienojoties, GMI pabalsta izmaksu naudā daļēji vai pilnībā var aizstāt ar pabalstu natūrā (ar uzskaiti naudā), sedzot izdevumus par bērna ēdināšanu izglītības iestādē, pieaugušo ēdināšanas un citus izdevumus.

Kārsavas novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 10 “Par sociālās palīdzības pabalstiem Kārsavas novadā”, kas pieņemti 26.10.2017, ar 17.12.2020. grozījumiem (lēmums Nr. 3, prot. Nr.19), paredz, ka pašvaldībā noteiktais garantētais minimālais ienākuma sliekšnis atbilst valstī noteiktajam garantētā minimālā ienākuma sliekšnim – 109 EUR pirmajai vai vienīgajai personai māsaimniecībā un 76 EUR pārējām personām māsaimniecībā. Noteikumos teikts, ka pabalstu personai (ģimenei) piešķir, aprēķina atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajam, un izmaksā naudas izteiksmē minimālo ikdienas izdevumu apmaksai, pārskaitot piešķirto pabalstu uz iesniedzēja vai kredītiestādes maksājumu vai pasta norēķinu sistēmas kontu. Jāatzīmē, ka 2020. gadā garantētā minimālā ienākuma sliekšnis Kārsavā bija noteikts 64 EUR.

Krāslavas novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr.2017/13 „Par sociālās palīdzības pabalstiem Krāslavas novada pašvaldībā”, kas pieņemti 28.12.2017., paredz, ka tiesības saņemt pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai ir tām ģimenēm vai atsevišķi dzīvojošām personām, kurām

noteikta atbilstība trūcīgas ģimenes (personas) statusam Ministru kabineta noteiktajā kārtībā un kuras ir gatavas līdzdarboties savas sociālās situācijas uzlabošanā, bet kārtību kādā piešķirams, aprēķināms un izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai nosaka Ministru kabinets.

Kuldīgas novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 2015/21 “Par sociālās palīdzības pabalstiem Kuldīgas novadā”, kas pieņemti 26.11.2015., nosaka, ka garantētais minimālā ienākumu līmenis personai atbilst Ministru kabineta noteiktajam garantētajam minimālā ienākuma līmenim. Tajos noteikts, ka pabalstu piešķir, aprēķina un izmaksā ģimenei (personai), kurai noteikta atbilstība trūcīgas ģimenes (personas) statusam atbilstoši spēkā esošiem Ministru kabineta noteikumiem un kuras ienākumi ir zemāki par Ministru kabineta vai pašvaldības noteikto garantēto minimālā ienākumu līmeni un kura ir gatava līdzdarboties savas sociālās situācijas uzlabošanā. Pabalstu par kārtējo mēnesi izmaksā viena mēneša laikā no brīža, kad ģimene (persona) ir parakstījusi vienošanos par līdzdarbības pienākumiem, kas apliecina ģimenes (personas) gatavību iesaistīties savas situācijas uzlabošanā, kā arī ieradusies uz sociālās situācijas izvērtēšanu sociālā darbinieka noteiktajā laikā.

Ludzas novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 14 “Par sociālās palīdzības pabalstiem Ludzas novadā”, kas pieņemti 26.09.2019., nosaka GMI pabalstu kā vienu no pašvaldības pabalstiem. Tajos noteikts, ka pašvaldībā noteiktais garantētais minimālais ienākums vienai personai atbilst valstī noteiktajam garantētajam minimālajam ienākumam.

Madonas novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 15 “Par Madonas novada pašvaldības sociālajiem pabalstiem”, kas pieņemti 31.10.2018., nosaka, ka Madonas novada Sociālais dienests piešķir un izmaksā pabalstu garantētā minimāla iztikas līmeņa nodrošināšanai. Noteikumi paredz, ka pabalsts GMI līmeņa nodrošināšanai tiek piešķirts ģimenei (personai), kurai noteikta atbilstība trūcīgas ģimenes (personas) statusam atbilstoši normatīvajiem aktiem par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu un kuras ienākumi ir zemāki par pašvaldības noteikto GMI sliekšni, un kura ir gatava līdzdarboties savas sociālās situācijas uzlabošanā. Saskaņā ar šiem noteikumiem Madonas novada pašvaldībā noteiktais GMI sliekšnis personai bija 70 EUR mēnesī (ar grozījumiem, kas veikti ar 20.11.2019. Madonas novada pašvaldības saistošajiem noteikumiem Nr.21). Saskaņā ar šiem saistošajiem noteikumiem GMI pabalsts tiek piešķirts, aprēķināts un izmaksāts atbilstoši normatīvajiem aktiem par kārtību, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts GMI līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību. Vienojoties ar pabalsta pieprasītāju, pabalstu var izmaksāt naudā vai apmaksāt pakalpojumus, kas nepieciešami personas vai tās ģimenes locekļu pamatvajadzību apmierināšanai. Slēdzot vienošanos, paredz, ka apmaksu pēc pabalsta saņemšanas veic pats pabalsta saņēmējs vai arī Sociālais dienests ar pārskaitījumu tieši pakalpojumu sniedzējam, atlikumu izmaksājot pabalsta saņēmējam.

Preiļu novada domes saistošie noteikumi Nr. 2017/14 “Par sociālo palīdzību Preiļu novadā”, kas pieņemti 27.10.2017., nosaka GMI pabalstu kā vienu no pašvaldības pabalstiem. Noteikumos noteiktā sociālās palīdzības saņemšanas kārtība nosaka, ka “tiesības saņemt pašvaldības sociālo palīdzību (izņemot pabalstu krīzes situācijā un Sociālās garantijas audžuģimenēm, bāreņiem vai bez vecāku gādības palikušam bērnam pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās) ir ģimenēm (personām), kuras ir deklarējušas savu dzīvesvietu Preiļu novadā un atbilst kādai no sekojošām iedzīvotāju grupām:

1. Ģimene (persona), kura, atbilstoši spēkā esošajiem LR tiesību aktiem, atzīta par trūcīgu; 2. Nestrādājošam pensionāram un personai ar invaliditāti, kurš mājoklī deklarēts un dzīvo viens, kura pensija ir līdz EUR 265,00 un kuram nav citus dzīvojoša laulātā; 3. Diviem un vairākiem kopā dzīvojošiem pensionāriem un personām ar invaliditāti, kuru ienākumi uz katru mājoklī deklarēto locekli nepārsniedz EUR 225,00”. Uz minētajām iedzīvotāju grupām attiecināmi sekojoši kritēriji: tai nepieder naudas līdzekļu uzkrājumi; tai nepieder lauksaimniecībā izmantojamā zeme, tai skaitā mežs, vairāk par 5 ha; tai pieder viena automašīna, kas nav jaunāka par 10 gadiem, izņemot daudz bērnu ģimenes, kurām var piederēt divas automašīnas, kas nav jaunākas par 10 gadiem; tai pieder viena traktortehnikas vienība, kas nav jaunāka par 10 gadiem; tai pieder viens mopēds vai motocikls, kas nav jaunāks par 5 gadiem; personas īpašumā ir lauksaimniecībā izmantojamā zeme, kas pārsniedz 5 ha, un persona Valsts ieņēmumu dienestā reģistrēta, kā nodokļu maksātājs, ienākumi no saimnieciskās darbības tiek ņemti vērā par pēdējiem 12 mēnešiem, šajā gadījumā personai ir tiesības pretendēt uz sociālās palīdzības saņemšanu; ja nekustamais īpašums ir pārdots, tad izvērtējot ienākumus un materiālo stāvokli ģimenei/personai, obligāti tiek ņemta vērā nekustamā īpašuma darījuma summa kas gūta pēdējo 12 kalendāra mēnešu laikā; tā nesaņem ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas sniegtos pakalpojumus vai tā neatrodas ieslodzījumā; naudas līdzekļu uzkrājums ģimenei (personai), kas nepārsniedz EUR 128,06; tā ir reģistrējusies NVA kā bezdarbnieks vai darba meklētājs, izņemot šādus gadījumus: personai ir noteikta invaliditāte, kas saņem invaliditātes pensiju vai sociālā nodrošinājuma pabalstu; sieviete grūtniecības vai dzemdību atvaļinājuma laikā, viens no bērna vecākiem vai cita persona bērna kopšanas periodā; viens no bērna invalīda vecākiem; persona, kas vecāka par 15 gadiem un iegūst izglītību klātienē vispārējās vidējās vai profesionālās vidējās izglītības iestādē vai ir pilna laika studējošais augstskolā. Noteikumi arī paredz, ka katram pilngadīgam pabalsta GMI līmeņa nodrošināšanai saņēmējam ir pienākums noslēgt vienošanos par līdzdarbību savas situācijas uzlabošanā ar nodaļas sociālo darbinieku. Noslēdzot vienošanos, klients rakstiski apliecina gatavību pildīt līdzdarbības pienākumus un uzlabot savu sociālo situāciju. Pabalsta GMI līmeņa nodrošināšanai saņēmējam līdzdarbības pienākumu nepildīšanas gadījumā var pārtraukt vai atteikt sniegt sociālo palīdzību, ja vecāki vai citi likumīgie apgādnieki atsakās no līdzdarbības savas sociālās situācijas uzlabošanā, sagatavojot motivētu (pamatotu) rakstveida lēmumu. Šādā gadījumā tomēr nodrošina bērna neaizskaramo pabalsta daļu no ģimenei aprēķinātā kopējā pabalsta apmēra. Noteikumos arī rakstīts, ka pašvaldībā noteiktais GMI apmērs klientam ir vienai personai mēnesī - EUR 53,00 mēnesī; atsevišķi dzīvojošam vecuma, invaliditātes pensijas un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējam – EUR 120,00 mēnesī.

Rēzeknes novada domes saistošie noteikumi Nr. 54 „Par sociālās palīdzības un citiem pašvaldības pabalstiem Rēzeknes novadā”, kas pieņemti 04.06.2015., nosaka GMI pabalstu kā vienu no pašvaldības pabalstiem. Tie nosaka, ka Rēzeknes novadā noteiktais GMI sliekšnis vienai personai atbilst valstī noteiktā GMI sliekšnim un to piešķir ārējos normatīvajos aktos par GMI aprēķināšanu, piešķiršanu un izmaksāšanu noteiktajā kārtībā. Tajos paredzēts, ka pabalsta izmaksu naudā daļēji vai pilnībā, pēc vienošanās ar personu, var aizstāt ar pabalstu natūrā (ar uzskaiti naudā) par komunālajiem pakalpojumiem.

Talsu novada domes saistošie noteikumi Nr. 11 “Par maznodrošinātas mājsaimniecības ienākuma sliekšni Talsu novadā”, kas pieņemti 25.03.2021., nosaka maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni Talsu novadā (350 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 245 EUR pārējām

personām mājstājniecībā), kā arī atzīst par spēku zaudējušiem Talsu novada domes 2010. gada 29. aprīļa saistošajos noteikumos Nr. 23 “Par trūcīgas un maznodrošinātas ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas statusa noteikšanu Talsu novadā” (prot. Nr. 10, 9. punkts, lēmums Nr. 321). Jāatzīmē, ka iepriekš spēkā esošie Talsu novada domes 2010. gada 29. aprīļa saistošie noteikumi Nr. 23 “Par trūcīgas un maznodrošinātas ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas statusa noteikšanu Talsu novadā” (prot. Nr. 10, 9. punkts, lēmums Nr. 321) nenoteica īpašu regulējumu GMI pabalsta piešķiršanai Talsu novadā.

Tukuma novada domes saistošie noteikumi Nr. 41 “Par sociālo palīdzību Tukuma novada pašvaldībā”, kas pieņemti 23.12.2020., GMI pabalsta saņemšanu neregulē. To attiecībā uz GMI pabalsta lielumu neregulēja arī Tukuma novada Domes 24.02.2011. saistošie noteikumi Nr. 4 “Kārtība, kādā ģimene vai atsevišķi dzīvojoša persona atzīstama par maznodrošinātu”, vai Tukuma novada Domes 23.08.2012. saistošie noteikumi Nr. 20 “Par Tukuma novada pašvaldības noteikto kustamo un nekustamo īpašumu, kas netiek ņemts vērā, atzīstot ģimeni (personu) par trūcīgu vai maznodrošinātu”. Kopumā GMI pabalsta piešķiršanā Tukuma novadā vadījās pēc noteiktā Ministru kabineta 30.03.2010. noteikumos Nr. 299 “Noteikumi par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu”, kas bija spēkā līdz 31.12.2020.

Viļānu novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 76 “Sociālās palīdzības pabalsti un to piešķiršanas kārtība Viļānu novadā”, kas pieņemti 24.09.2015., nosaka, ka tiesības saņemt pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai ir ģimenēm vai atsevišķi dzīvojošām personām, kuras atbilst trūcīgas personas (ģimenes) statusam, atbilstoši spēkā esošajām likumdošanas normām un kuras līdzdarbojas savas sociālās situācijas uzlabošanā un pilda līdzdarbības pienākumus. Noteikumi arī nosaka, ka, ja kāds no pabalsta saņēmējiem bez attaisnojoša iemesla nepilda vienošanos vai atteikusies no līdzdarbības, piešķirtā pabalsta apmēru var samazināt par līdzdarbības pienākumus nepildošās personas GMI pabalsta daļu. Pabalstu samazina, ja pabalsta saņēmējs nav sniedzis visas nepieciešamās ziņas par sevi; nav izmantojis Nodarbinātības valsts aģentūras piedāvātos pakalpojumus; nav izmantojis iespēju vērsties pie ārsta, lai veiktu medicīnisko izmeklēšanu un ārstēšanu; nav izmantojis iespējas gūt no valsts sociālās drošības sistēmas visus ienākumus, kas viņam pienākas; nav ieradies sociālajā dienestā, lai novērtētu vienošanās izpildes gaitu.

Viļānu novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 97 „Grozījumi Viļānu novada pašvaldības 2013.gada 5.decembra saistošajos noteikumos Nr. 62 „Kārtība, kādā ģimene vai atsevišķi dzīvojoša persona Viļānu novadā atzīstama par maznodrošinātu vai trūcīgu””, pieņemti ar Viļānu novada pašvaldības domes 2017.gada 14.septembra lēmumu (prot. Nr.7 26§), savukārt noteica, ka ģimene (persona) atzīstama par trūcīgu, ja tās vidējie ienākumi uz katru ģimenes locekli pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 EUR.

2.3. tabulā apkopota informācija par izlasē iekļauto pašvaldību un to saistošajos noteikumos noteikto garantēto minimālo ienākumu līmeni 2020. gadā. Informācija balstīta uz LM Metodiskās vadības un kontroles departamenta apkopoto statistiku “Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā 2020. gadā”, un tā parāda, ka šādās pašvaldībās garantētais minimālais ienākumu līmenis, sākot no 2021. gada 1. janvāra noteiktām grupām ir samazinājies, nevis pieaudzis: Rīgas pilsēta, Rēzeknes pilsēta, Aizkraukles novads, Dagdas novads un Talsu novads.

2.3. tabula. Izlasē iekļautās pašvaldības un pašvaldību saistošajos noteikumos noteiktais garantētais minimālais ienākumu līmenis 2020. gadā

	Pašvaldības saistošajos noteikumos noteiktais GMI sliekšņa līmenis, ja tas atšķiras no Ministru kabineta noteikumos noteiktā GMI sliekšņa				
	Pilngadīgai personai ar invaliditāti	Pensijas vecuma personai	Bērnam	Citas sociālās grupas	Piemaksas apmērs pie pabalsta GMI nodrošināšanai saņēmējam, kuram visi apgādājamie ir nepilngadīgi
Rīga	128	128	80	0	0
Daugavpils	65	65	65	0	0
Jēkabpils	110	110	0	0	0
Liepāja	0	0	80	0	0
Rēzekne	128	128	128	64	64
Ventspils	0	0	0	0	0
Aizkraukles novads	128	128	64	64	64
Alūksnes novads	0	0	0	0	0
Dagdas novads	128	128	0	0	0
Daugavpils novads	0	0	0	0	0
Gulbenes novads	0	0	0	0	0
Kārsavas novads	0	0	0	0	0
Krāslavas novads	0	0	0	0	0
Kuldīgas novads	0	0	0	0	0
Ludzas novads	0	0	0	0	0
Madonas novads	70	70	70	70	0
Preiļu novads	0	0	0	0	0
Rēzeknes novads	0	0	0	0	0
Talsu novads	128	128	0	0	0
Tukuma novads	0	0	0	0	0
Viļānu novads	0	0	70	0	0

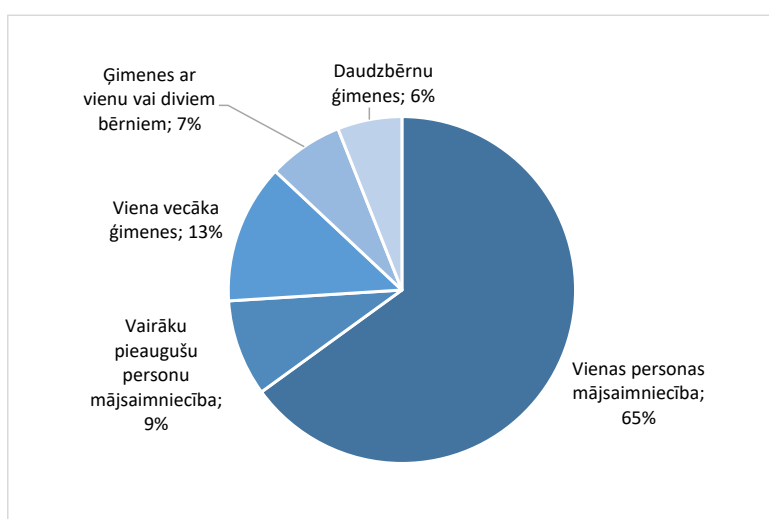
Avots: LM Metodiskās vadības un kontroles departamenta apkopotā statistika "Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā 2020. gadā". (Pieejami: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/15378/download>).

2.4. GMI pabalsta saņēmēju aptaujas un interviju rezultāti

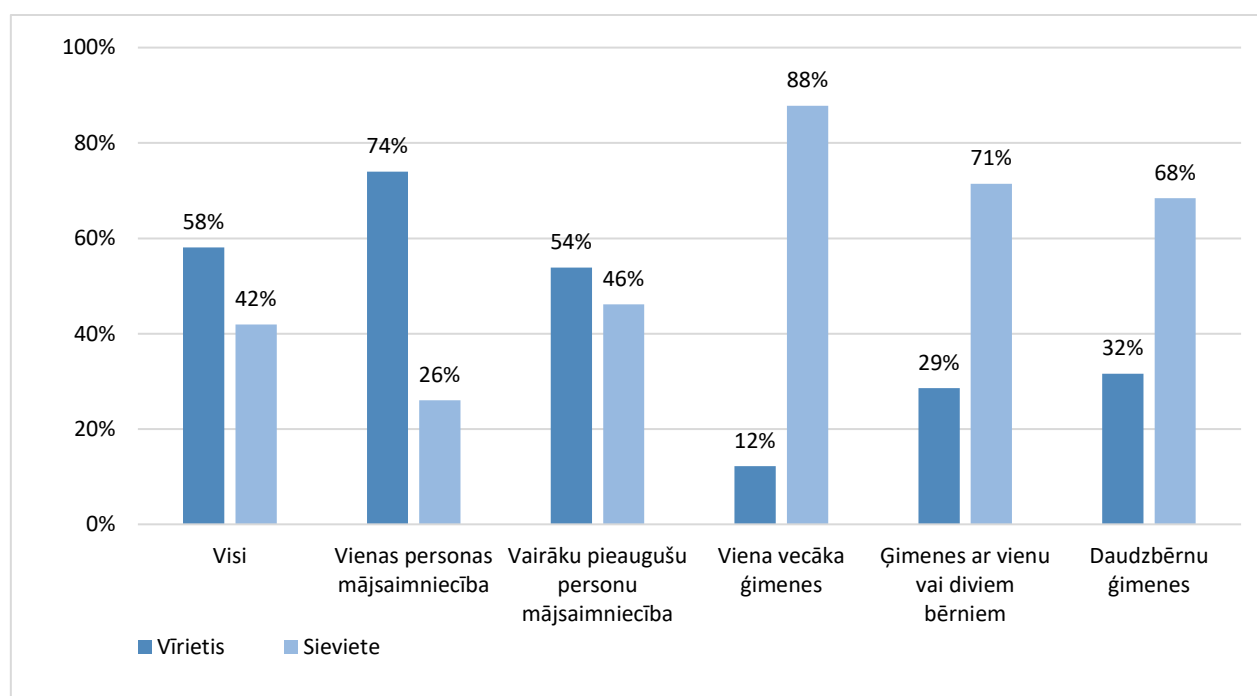
GMI pabalsta saņēmēju portreti

Aptaujas dati atklāj vairākas ļoti atšķirīgas GMI pabalsta saņēmēju grupas. Atšķirīgas situācijas ir gadījumos, kad GMI pabalsta saņēmēji ir daudz bērnu ģimenes (6%), viena vecāka ģimenes (13%), vienas personas mājsaimniecības (65%), vairāku pieaugušu personu mājsaimniecības (9%) vai ģimenes ar vienu vai diviem bērniem (7%).

2.37. attēls. GMI pabalsta saņēmēja ģimenes situācija (%)

2.38. attēls. GMI pabalsta saņēmēja ģimenes situācija un dzimums (%)

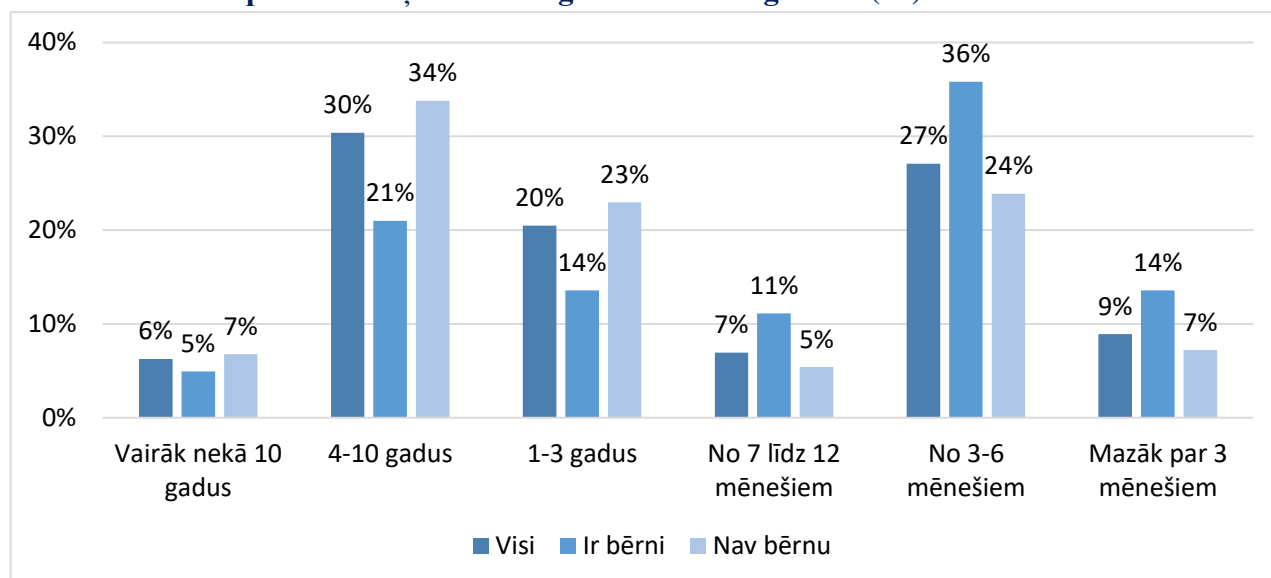
Viena vecāku ģimeņu vidū izteikti biežāk ir sievietes (88%), īpaši vecumgrupā 18-34 gadi. Savukārt vienas personas mājsaimniecība biežāk raksturīga vīriešiem (74%), pārsvarā vecumā no 55 gadiem un vecākiem, tajā skaitā tiem, kam ir augstākā izglītība. Jāatzīmē, ka vairāk nekā puse aptaujāto (55%) norāda, ka viņiem ir ilgstoša saslimšana vai invaliditāte. Aptaujāto vidū bija arī četras personas pēc ieslodzījuma, tajā skaitā viena sieviete ar mazu bērnu, kas ieslodzījuma vietā kopā ar bērnu pavadījusi trīs gadus. Vairākas intervētās sievietes ar bērniem aptaujas brīdī dzīvoja krīzes centrā. Mājokļu situācijas ziņā, jānorāda, ka kopumā no visiem GMI pabalsta saņēmējiem 61% dzīvo dzīvoklī, 30% privātmājā, bet 9% kaut kur citur. Mājsaimniecību tipoloģiskajās grupās atšķirības redzamas attiecībā uz viena vecāka ģimenēm, no kurām 81% dzīvo dzīvoklī. Savukārt vairāku pieaugušu personu mājsaimniecības biežāk dzīvo privātmājās (52%). Kādu citu dzīves vietu (patversmi, krīzes centru, dārza mājiņu un tml.) norādījuši ir divu grupu pārstāvji - vienas personas mājsaimniecības (12%) un viena vecāka ģimenes (10%).

Mājsaimniecību tipoloģiskajās grupās statistiski būtiskas atšķirības pēc izglītības līmeņa nav vērojamas. Veselības problēmas vairāk raksturīgas aptaujātajiem vienas personas mājsaimniecībās (59% ir ilgstoša saslimšana vai invaliditāte) un vairāku pieaugušu personu mājsaimniecībās (58% ir ilgstoša saslimšana vai invaliditāte), bet visretāk aptaujātajiem daudz bērnu ģimenēs (37% ir ilgstoša saslimšana vai invaliditāte).

GMI pabalstu saņēmēju pabalsta saņemšanas ilgums un biežums

GMI pabalsta saņemšanas ilgums aptaujāto vidū ir ļoti atšķirīgs. 36% aptaujāto ir uzskatāmi par ilglaicīgajiem GMI pabalsta saņēmējiem, jo saņem pabalstu ilgāk par četriem gadiem. 20% aptaujāto GMI pabalstu saņem vienu līdz trīs gadus, bet 43% GMI pabalstu saņem mazāk nekā gadu. Pieaugušie bez bērniem biežāk ir starp tiem, kas GMI pabalstu saņem ilgāku laiku. 26% aptaujāto GMI pabalstu saņem pirmo reizi.

2.39. attēls. GMI pabalsta saņemšanas ilgums un bērni ģimenē (%)

GMI pabalsta saņemšanas ilgums visās tipoloģiskajās grupās pēc mājsaimniecības raksturojuma daudzos aspektos ir diezgan līdzīgs. Vienlaikus jānorāda uz šādām atšķirībām: vairāku pieaugušu personu mājsaimniecībās ir vislielākais to personu īpatsvars, kas saņem GMI pabalstus četrus un vairāk gadus (50%). Vienas personas mājsaimniecībās šis rādītājs ir 39%, daudzbērnu ģimenēs – 32%, viena vecāka ģimenēs un ģimenes ar vienu vai diviem bērniem to personu skaits, kas GMI pabalstus saņem četrus un vairāk gadus, ir 24%. Daudzbērnu ģimeņu vidū savukārt proporcionāli vislielākais skaits ir to, kas GMI pabalstu saņem mazāk par 3 mēnešiem (21%).

Ar GMI pabalsta atteikumu saskārušies ir 20% aptaujāto. Būtiski atzīmēt, ka biežāk ar atteikumu saskārušās personas, kuru izglītība ir zemāka par pamata izglītību, un tie, kas piestrādā dažādus gadījuma darbus. Padziļinātās intervijas ar mērķa grupas pārstāvjiem atklāj, ka šādas situācijas rodas, piemēram, tad, kad gadījuma darbu veicēji, kas strādā, nemaksājot nodokļus, ieskaita savus gūtos ienākumus bankas kontā, lai norēķinātos par dažādiem pakalpojumiem elektroniski, un līdz ar to arī ienākumu summa pārsniedz noteikumos paredzēto ienākumu sliekšni:

“Tagad mēs nesaņemam. [...] Tāpēc, ka man katru mēnesi sanāk likt uz konta naudu un maksāt rēķinus – mazajam par bērnudārzu. Tad tur kopā savācās. [...] Uz konta nevar būt tik lielas naudas summas. Pa abiem kopā nedrīkst pārsniegt 315 EUR laikam. [...] Viņš [vīrs] vienkārši haltūrē. Viņš par to saņem attiecīgu samaksu, un es pēc tam to uzlieku uz sava konta. Viņam pašam iet bezdarbnieku pabalsts un bērnu nauda. Un, saskaitot kopā, it kā nesanāk. Trūcīgais statuss mums sanāca, bet GMI jau otro reizi kā atsaka.” (LM2021-2.)

GMI pabalsta saņēmēju izdevumu struktūra

Aptaujas rezultāti parāda, ka pēc pārtikas izdevumiem, kas aktuāli visiem, otrajā vietā ir izdevumi saistībā ar telefona un interneta pieslēgumu (73%) un izdevumi saistībā ar mājokļa īri un komunālajiem maksājumiem (72%) (2.40. attēls). Ļoti augsts aptaujāto īpatsvars norāda arī uz izdevumiem, kas saistīti ar veselību (54%). Salīdzinoši ļoti daudziem, jo īpaši vīriešu vidū, izdevumi ir saistīti ar cigarešu, līdzvērtīgu tabakas izstrādājumu un elektronisko smēķēšanas ierīču iegādi (38%; vīriešiem – 50%; sievietēm – 21%). Cigarešu, līdzvērtīgu tabakas izstrādājumu un elektronisko smēķēšanas ierīču iegādei vidēji mēnesī tiek tērētas arī salīdzinoši lielas summas (vidēji 37 EUR mēnesī).

Salīdzinoši daudziem aptaujājajiem ir izdevumi mājdzīvnieku uzturēšanai (35%), kas pārsvarā ir suņi un kaķi, jo ļoti reti kādam ir arī kādi citi mājdzīvnieki, piemēram, vistas vai truši. Izdevumi mājdzīvniekiem biežāk raksturīgi sievietēm (vīriešiem – 26%; sievietēm – 48%). Sieviešu vidū arī ievērojami biežāk sastopami izdevumi bērnu vajadzībām (vīriešiem – 6%; sievietēm – 40%).

Izdevumu apjoma ziņā vidēji vislielākās summas tiek tērētas pārtikai (vidēji mēnesī 134 EUR) (2.41. attēls). Mājokļa īrei un komunālajiem maksājumiem vidēji mēnesī tiek tērēti 80 EUR. Izdevumiem saistībā ar telefona un interneta pieslēgumu vidēji tiek tērēti 23 EUR. Savukārt, izdevumiem, kas saistīti ar veselību, vidēji tiek tērēti 26 EUR.

Izdevumu apjoma ziņā īpaši izceļas mājokļa remonta izdevumi, kur saskaņā ar aptaujas datiem, aptaujātie tērē vidēji 105 EUR mēnesī. Šeit datu interpretācijā jāuzsver, ka šī izdevumu kategorija attiecas uz nelielu aptaujāto skaitu – 10%, no kuriem ne visi arī ir snieguši atbildi par savu izdevumu apjomu mājokļa remontam (aprēķins balstās uz 30 atbildēm), bet, piemēram, pārtiku iegādājas gandrīz

visi aptaujātie. Vēl jāatzīmē, ka pie neliela atbildējušā skaita, dažas lielas nosauktās summas rada lielu ietekmi uz vidējo aritmētisko vērtību, cits vidējais rādītājs – mediāna (atbilžu sadalījuma viduspunkts) ir 34 EUR. Salīdzinājumam veselības aprūpes izdevumi ir 54% aptaujāto, bet to vidējā summa ir 26 EUR mēnesī, mediāna – 20 EUR. Vēl jānorāda, ka divas trešdaļas no tiem, kas norādījuši uz izdevumiem mājokļa remontam, ir saņēmuši vienreizējo COVID-19 krīzes atbalstu ģimenēm ar bērniem, personām ar invaliditāti vai pensionāriem (500 vai 200 EUR).

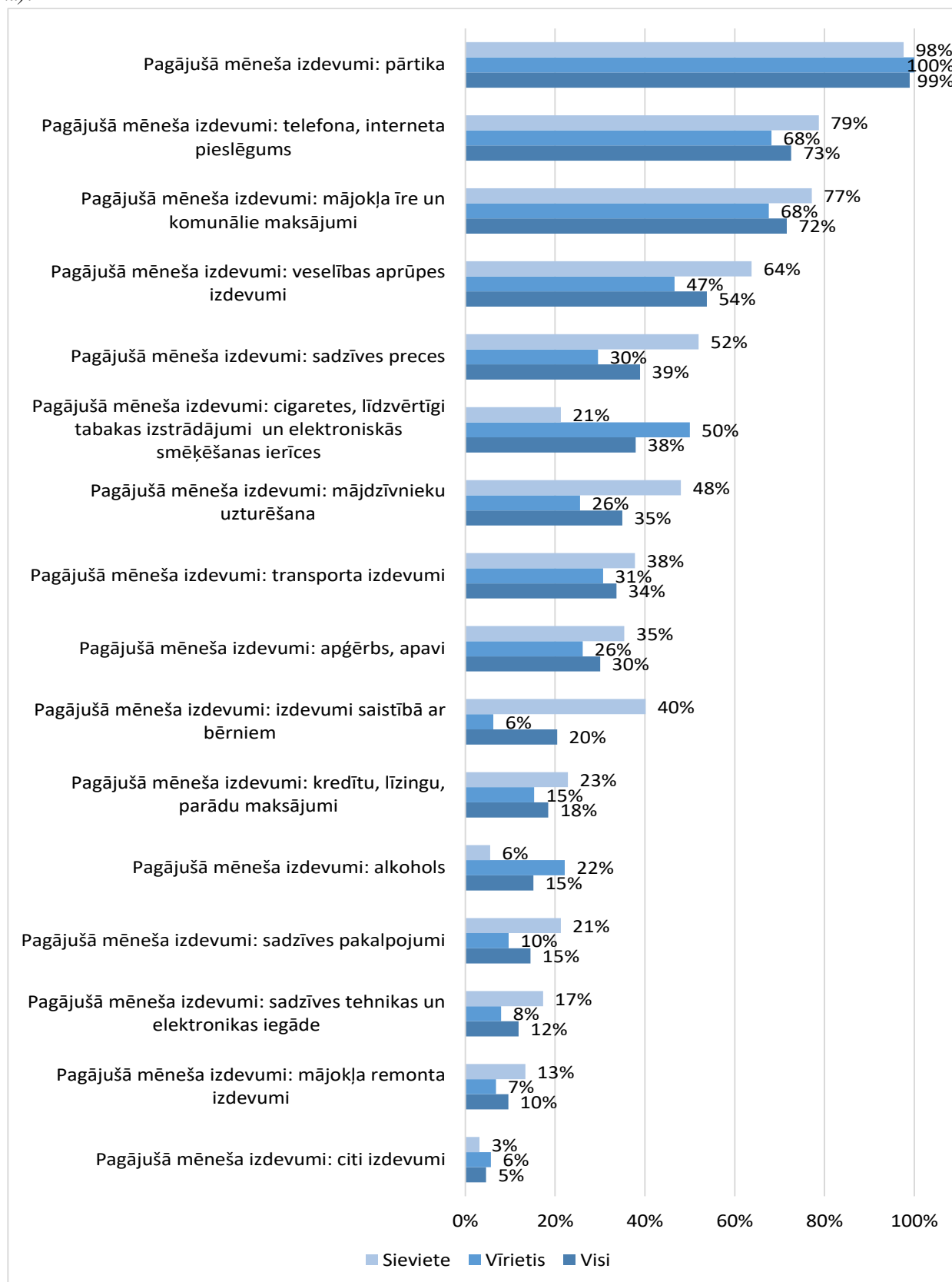
Interesanti, ka visās izdevumu pozīcijās, izņemot par alkoholu, sievietes tērē ievērojami vairāk naudas nekā vīrieši. Daļēji tas, iespējams, skaidrojams ar vientuļo vīriešu izdzīvošanas stratēģiju maksimāli samazināt jebkādu izdevumus, un izmantot dažādas bezmaksas iespējas, piemēram, paēst pie kaimiņienes apmaiņā pret nelielu pakalpojumu, piemēram, zāles nopļaušanu vai izdegušas spuldzītes ieskrūvēšanu.

Cits skaidrojums tam, ka sievietes lielākajai daļai izdevumu pozīciju tērē ievērojami vairāk naudas nekā vīrieši, varētu būt saistīts ar to, ka tieši sievietes tradicionāli biežāk uzņemas gādāt par uzturu, saimniecību, ģimenes locekļu apģērbu un apaviem. Jāuzsver arī, ka GMI pabalstu saņēmēju vidū sievietēm ir arī vidēji nedaudz augstāki ienākumi kopumā uz visu mājsaimniecību, un viņas ievērojami biežāk saņem ienākumus saistībā ar bērniem (ģimenes valsts pabalstu par bērniem, bērna kopšanas pabalstu līdz 1,5 gadu vecumam, bērna kopšanas pabalstu no 1,5 gada vecuma līdz 2 gadiem, uzturlīdzekļus), līdz ar to arī viņām summāri ir vairāk ienākumu, ko tērēt.

Daļa aptaujāto norāda, ka ziemas mēnešos viņiem rodas papildu izdevumi par malku, apkuri vai ziemas apģērbu un apaviem. Visbiežāk kā papildu izdevumi ziemas mēnešos ir minēta malka (29%). Vidējais papildu izdevumu apjoms mēnesī ziemas mēnešos ir 89 EUR.

2.40. attēls. GMI pabalsta saņēmēju izdevumi pagājušajā mēnesī un dzimums (%)

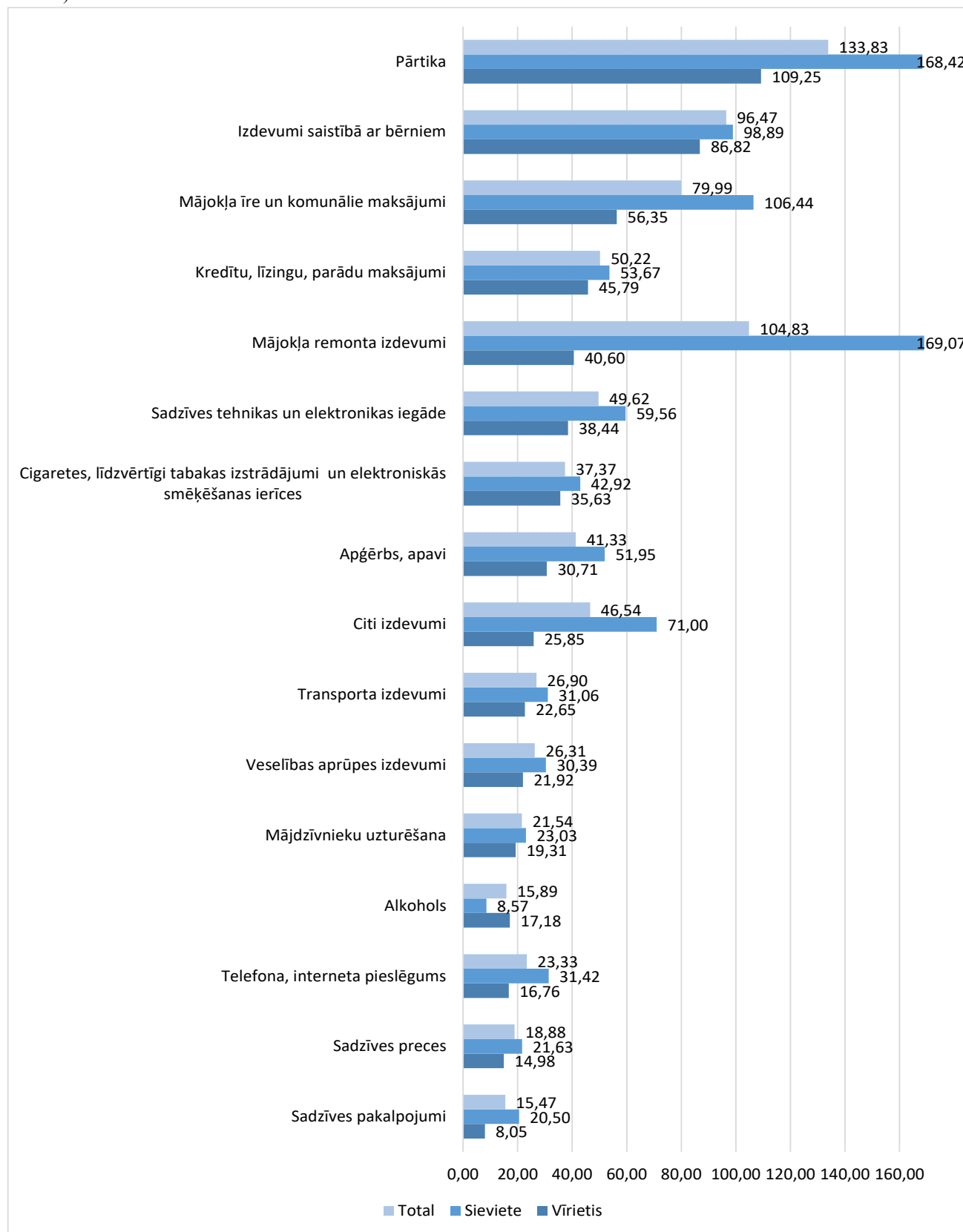
Kādi bija Jūsu māsaiņniecības pagājušā mēneša izdevumi (visu ģimenes locekļu, kas iekļauti GMI pabalsta saņēmēju lokā)?

Piezīme: Aptaujas norises laiks: 2021. gada 27. jūlijs līdz 31. augusts. Tas nozīmē, ka "pagājušais mēnesis" attiecas uz 2021. gada jūniju un jūliju. Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

2.41.A. attēls. GMI pabalsta saņēmēju izdevumi vidēji mēnesī EUR un dzimums (vidējais aritmētiskais, EUR)

Kādi vidēji ir Jūsu mājsaimniecības izdevumi mēnesī katrā no šīm izdevumu pozīcijām (pēdējos 12 mēnešus vidēji mēnesī)?

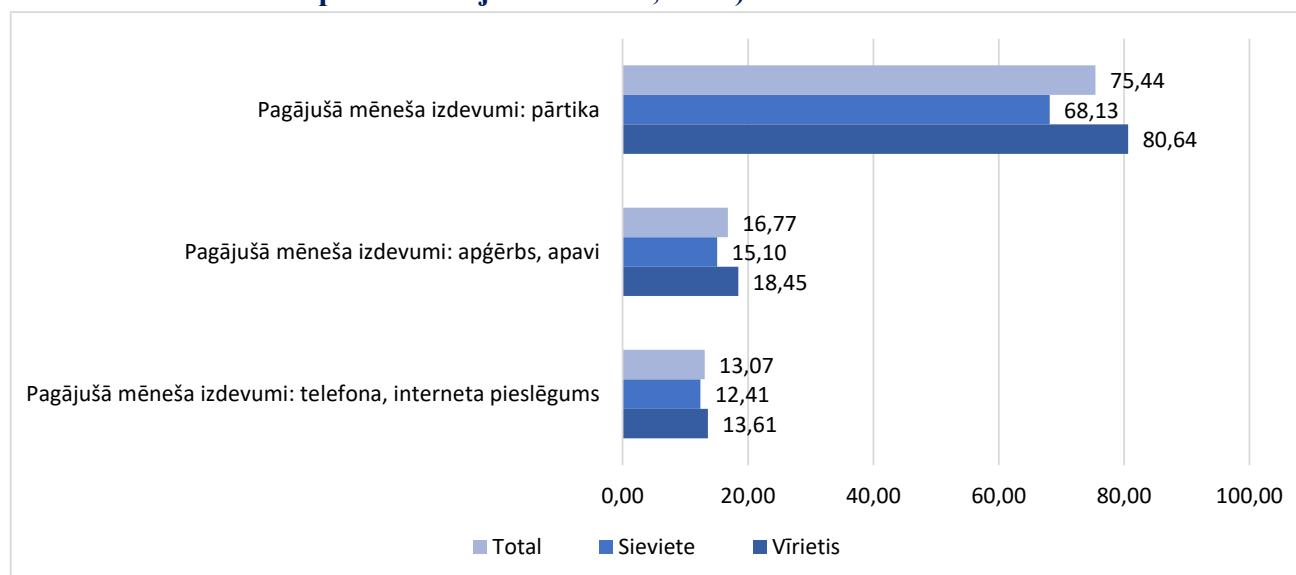

Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

Izdevumu struktūra visās tipoloģiskajās grupās pēc mājsaimniecības raksturojuma daudzos aspektos ir diezgan līdzīga. Pirmās trīs visbiežāk minētās atbildes attiecībā uz izdevumiem pagājušajā mēnesī ir pārtika, telefona un interneta pieslēgums un mājokļa īre un komunālie maksājumi. Tomēr parādās atšķirības izdevumos, kas saistīti ar bērniem. Loģiski, ka vienas pieaugušas personas mājsaimniecībās un vairāku pieaugušu personu mājsaimniecībās šādu izdevumu nav, bet mājsaimniecībās ar bērniem to ir atzīmējuši liela daļa aptaujāto (daudzbērnu ģimenes – 79%, viena vecāka ģimenes – 71%, ģimenes ar vienu vai diviem bērniem – 62%). Ģimenēs ar bērniem kopumā biežāk ir arī minēti sadzīves preču izdevumi (57%-63%). Tāpat ģimenēs ar bērniem biežāk raksturīgi mājokļa remonta izdevumi, īpaši daudzbērnu ģimenēm (32%). Viena vecāka ģimenes izceļas arī ar izdevumiem saistībā ar mājdzīvnieku uzturēšanu (61%). Daudzbērnu ģimeņu vidū ir visaugstākais to īpatsvars, kas pie saviem izdevumiem minējuši kredītu, līzingu, parādu maksājumus (37%). Savukārt vienas personas mājsaimniecību grupā būtiski biežāk ir minēti izdevumi cigaretēm, līdzvērtīgiem tabakas izstrādājumiem un elektroniskās smēķēšanas ierīcēm (40%), kā arī alkoholam (19%). Vairāku pieaugušu personu mājsaimniecības ar īpaši atšķirīgām izdevumu grupām neatšķiras.

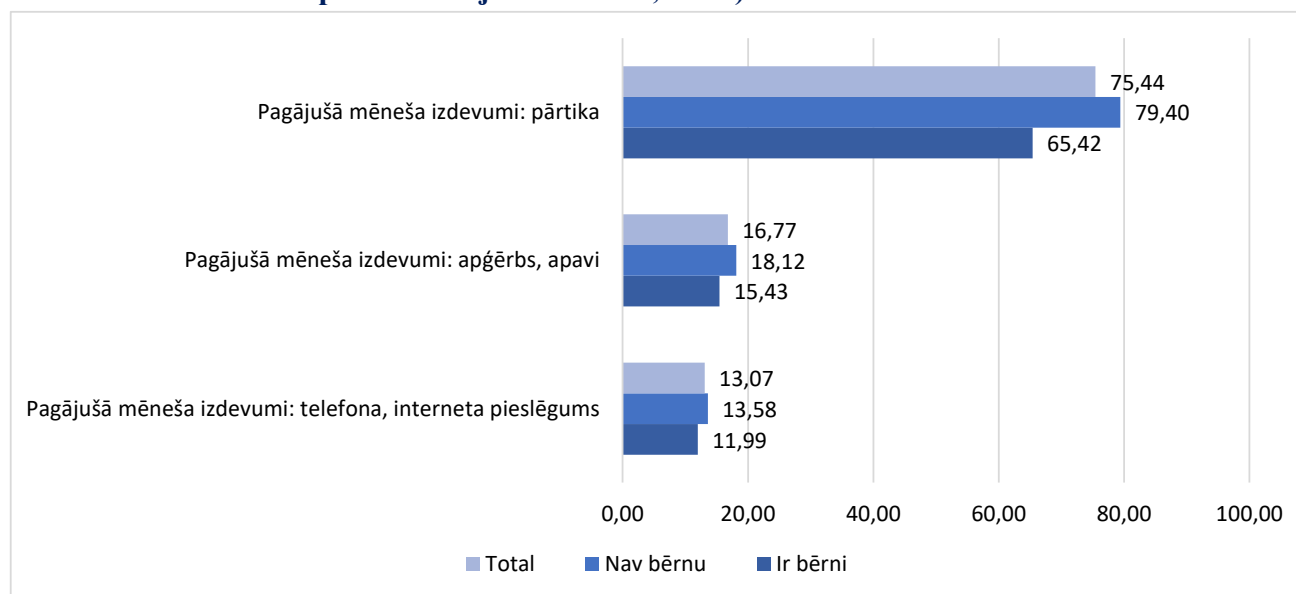
Atsevišķām izdevumu pozīcijām lietderīgi ir izdevumus mēnesī, kas norādīti visai mājsaimniecībai, aprēķināt uz personu skaitu mājsaimniecībā. Šie aprēķini parāda, ka pārtikai pēdējos 12 mēnešus vidēji mēnesī GMI pabalsta saņēmēji izdod 75 EUR, telefona un interneta pieslēgumam – 13 EUR, bet apģērbam un apaviem – 17 EUR. Šie pārrēķini rāda, ka uz vienu personu mājsaimniecībā gan pārtikai, gan apģērbam un apaviem aptaujātās sievietes tērē mazāk nekā vīrieši (2.41.B. attēls). Tas galvenokārt saistīts ar to, ka aptaujāto sieviešu vidū ir ievērojami vairāk to, kurām ir bērni, jo kā parāda aptaujas rezultāti, ģimenes ar bērniem var atļauties mazāk izdevumus, piemēram, ģimenes ar bērniem pārtikai vidēji atļaujas par 14 EUR mazāk nekā ģimenes bez bērniem (2.41.C. attēls).

2.41.B. attēls. GMI pabalsta saņēmēju izdevumi vidēji mēnesī EUR un dzimums (vidējais aritmētiskais uz vienu personu mājsaimniecībā, EUR)

Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

2.41.C. attēls. GMI pabalsta saņēmēju izdevumi vidēji mēnesī EUR un bērni ģimenē (vidējais aritmētiskais uz vienu personu mājsaimniecībā, EUR)

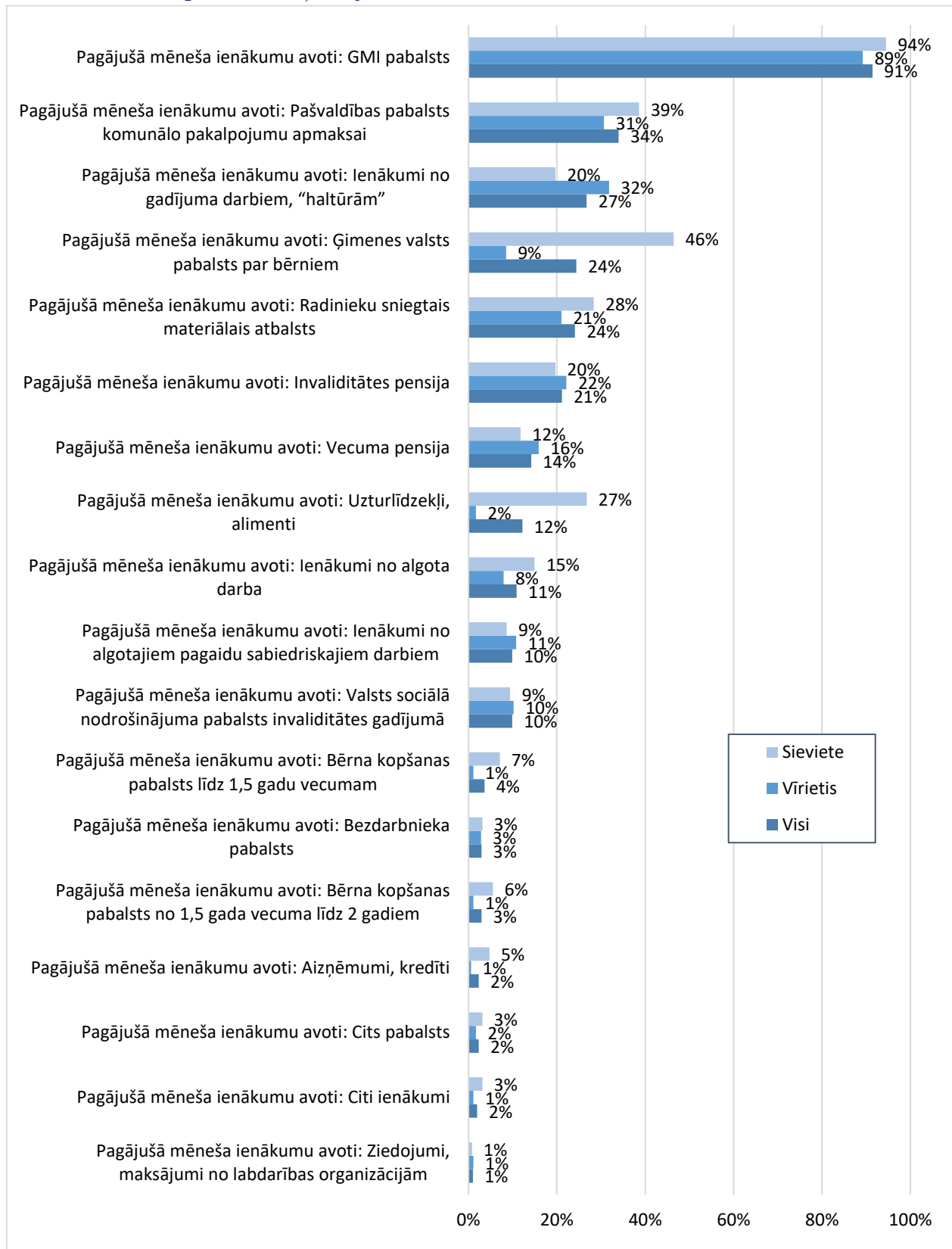
Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

GMI pabalstu saņēmēju ienākumu avoti

GMI pabalsta saņēmēju vidū visbiežāk kā mājsaimniecības ienākumu avots tiek minēts GMI pabalsts. Būtiskai daļai aptaujāto tas ir arī vienīgais pieejamais ienākumu avots vai vismaz vienīgais ienākumu avots, par ko respondents atzīstas intervijas laikā. Tie interviju dalībnieki, kas GMI pabalstu pie saviem ienākumiem nenosauc, ir tie, kas pēdējā mēneša laikā ir zaudējuši GMI pabalsta saņēmēja statusu. Nākamie visbiežāk minētie ienākumu avoti ir: pašvaldības pabalsts komunālo pakalpojumu apmaksai (34%), ienākumi no gadījuma darbiem, “haltūrām” (27%), ģimenes valsts pabalsts par bērniem (24%), radnieku sniegtais materiālais atbalsts (24%) un invaliditātes pensija (21%).

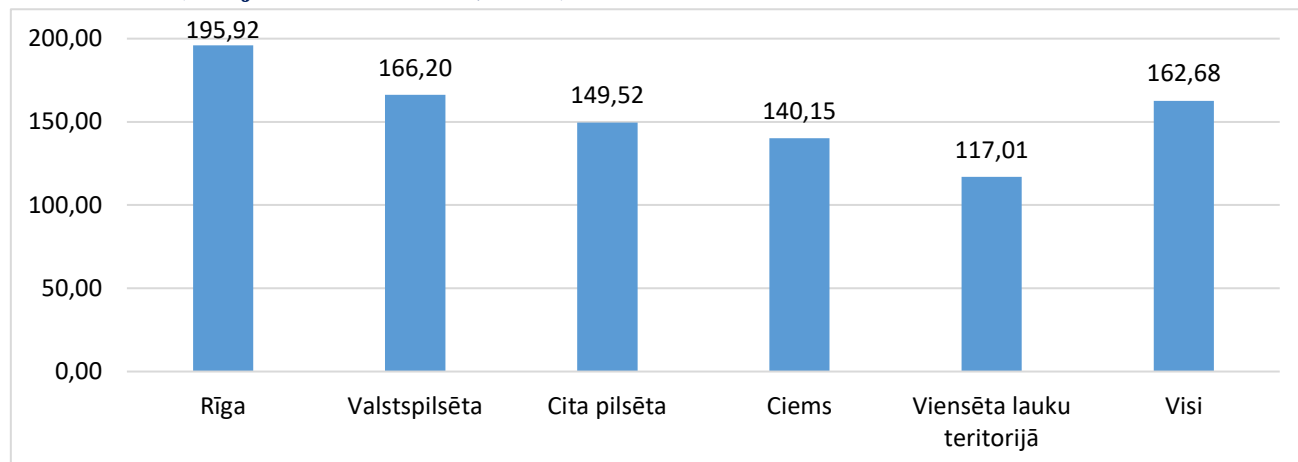
Ienākumu avotu sadalījums pēc dzimuma atklāj, ka vīriešiem salīdzinoši biežāk ienākumi rodas no gadījuma darbiem, “haltūrām” (vīriešiem 32%, sievietēm 20%), savukārt sieviešu vidū biežāk kā ienākumu avots ir sastopams ģimenes valsts pabalsts par bērniem (vīriešiem 9%, sievietēm 46%). Tas parāda, ka GMI pabalsta saņēmēju vidū pietiekoši izplatīts ir tradicionālais darba dalījums, ka vīriešu uzdevums ir atrast iespējas nopelnīt strādājot, bet sievietes rūpējas par bērniem un tādēļ ir bērnu pabalsta saņēmējas (2.42. attēls).

2.42. attēls. GMI pabalsta saņēmēju ienākumu avoti un dzimums (%)

Piezīme: Aptaujas norises laiks: 2021. gada 27. jūlijs līdz 31. augusts. Tas nozīmē, ka "pagājušais mēnesis" attiecas uz 2021. gada jūniju un jūliju. Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

2.43. attēls. GMI pabalsta saņēmēju ienākumu apjoms uz vienu mājsaimniecības locekli un dzīves vieta (vidējais aritmētiskais, EUR)

Piezīme: Aptaujas norises laiks: 2021. gada 27. jūlijs līdz 31. augusts. Tas nozīmē, ka “pagājušais mēnesis” attiecas uz 2021. gada jūniju un jūliju.

Mājsaimniecību vidējais aritmētiskais ienākums mēnesī ir 290 EUR, bet personu vidējais aritmētiskais ienākums mēnesī, pārrēķinot šo rādītāju uz cilvēku skaitu ģimenē, ir 163 EUR. Sieviešu vidū šis rādītājs noapaļojot ir vidēji 171 EUR, bet vīriešu vidū – 157 EUR. Nedaudz zemāki ienākumi ir tajās ģimenēs, kurās ir bērni (ir bērni – 152 EUR, nav bērnu 167 EUR). Viszemākie ienākumi ir to vidū, kuriem izglītība ir zemāka par pamata izglītību (113 EUR). Salīdzinoši sliktāka ienākumu situācija ir arī tiem, kam ir ilgstoša saslimšana vai invaliditāte (ir ilgstoša saslimšana vai invaliditāte – 159 EUR, nav ilgstoša saslimšana vai invaliditāte – 167 EUR). Salīdzinoši augstāki mēneša ienākumi ir Rīgas un Kurzemes reģionā aptaujātajiem GMI pabalsta saņēmējiem.

Būtiskas atšķirības ienākumos vērojamas pēc dzīves vietas tipa (2.43. attēls). Rīdzinieku ienākumi ir visaugstākie, bet viensētu lauku teritoriju iedzīvotāju ienākumi ir viszemākie. Viens no datos pieejamajiem skaidrojumiem šīm atšķirībām ir saistīts ar ienākumu avotu atšķirībām Rīgā, valstspilsētās, citās pilsētās, ciemos un viensētās. Piemēram, Rīgā aptaujātie GMI pabalsta saņēmēji ievērojami biežāk ir saņēmuši pašvaldības pabalstu komunālo pakalpojumu apmaksai (Rīgā – 51%, valstspilsētās – 37%, citās pilsētās – 29%, ciemos – 19% un viensētās – 15%). Rīgā aptaujātie GMI pabalsta saņēmēji salīdzinoši biežāk ir guvuši arī ienākumus no algota darba (16% Rīgā, salīdzinājumā, piemēram, ar ciematos aptaujātajiem GMI pabalsta saņēmējiem – 7%). Rīgā (14%) un citās valstspilsētās (14%) ir arī vairāk to GMI pabalsta saņēmēju, kas strādā algotu darbu, ciematos un lauku teritorijās tādu ir ļoti maz.

Jānorāda, ka kopumā no visiem aptaujātajiem tādas personas, kuriem ienākumi ir tikai no GMI pabalsta, bija 18% jeb 55 respondenti. Pārējiem aptaujātajiem, lai gan viņi saņem arī GMI pabalstu, ir arī citi ienākumi.

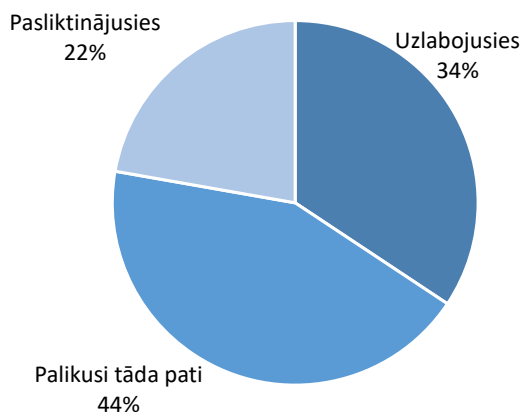
Ienākumu vērtējums pēdējo 12 mēnešu laikā un pēc 2021. gada 1. janvāra

Vērtējot savu ienākumu situāciju pēdējo 12 mēnešu laikā, 34% aptaujāto GMI saņēmēju atzīst, ka viņu ienākumu situācija ir uzlabojusies, 44% norāda, ka tā ir palikusi tāda pati, bet 22% uzskata, ka tā ir pasliktinājusies. Zīmīgi, ka to vidū, kas uzskata, ka viņu ienākumu situācija ir uzlabojusies, lielāks īpatsvars ir aptaujātie vecumā no 18-34 gadiem (52%), viena vecāka ģimenes (49%) un daudz bērnu ģimenes (53%). Daži no iespējamajiem skaidrojumiem tam ir tas, ka jaunā GMI pabalsta aprēķināšanas kārtībā netiek ņemti vērā uzturlīdzekļi bērniem, kā arī palielinājās minimālais uzturlīdzekļu apmērs, kas jāmaksā vecākiem. Padziļinātās intervijas atklāj, ka GMI pabalsta saņēmēju vidū ļoti pozitīvi tiek vērtēts vienreizējais Covid-19 krīzes atbalsts ģimenēm ar bērniem. Šis pabalsts daudzām ģimenēm deva iespēju gan iegādāties nepieciešamās elektronikas preces, piemēram, datorus, televizorus, telefonus, gan arī nomaksāt parādus. Salīdzinot ar bezdarbniekiem un nestrādājošajiem, labāk savu ienākumu situāciju pēdējo 12 mēnešu laikā vērtē arī tie, kas strādā algotu darbu (43%).

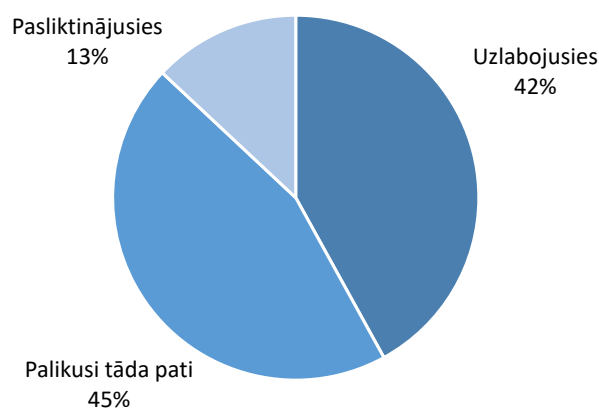
Attiecībā uz GMI pabalsta apmēra izmaiņām, kas stājās spēkā no 2021. gada 1. janvāra, jānorāda, ka noteiktās pašvaldībās GMI pabalsta apmērs paaugstinājās līdz 109 EUR, bet citās pašvaldībās GMI pabalsta apmērs noteiktām grupām, salīdzinot ar iepriekšējo periodu, samazinājās (piemēram, Rīgā, Rēzeknē, Aizkraukles, Dagdas un Talsu novadā), jo konkrētajās pašvaldībās saistošajos noteikumos iepriekš noteiktām grupām bija noteikts augstāks GMI sliekšnis. GMI pabalsta saņēmēju aptaujas dati parāda, ka kopumā 42% aptaujāto uzskata, ka pēc GMI pabalsta apmēra izmaiņām, kas stājās spēkā no 2021. gada 1. janvāra, viņu situācija ir uzlabojusies, 45% uzskata, ka tā ir palikusi tāda pati, bet 13% uzskata, ka tā ir pasliktinājusies. Līdzīgi kā iepriekš aplūkotajā jautājumā, to vidū, kas uzskata, ka viņu situācija ir uzlabojusies, biežāk ir aptaujātie vecumā no 18-34 gadiem (52%), viena vecāka ģimenes (49%) un daudz bērnu ģimenes (69%). Šajā jautājumā retāk pozitīvu atbildi sniedza aptaujātie strādājošie (39%), tādēļ jāsecina, ka viņi, iespējams, GMI pabalsta apmēra izmaiņas ir mazāk sajutuši. Šajā grupā vairāk nekā puse aptaujāto atbildēja, ka viņu situācija nav mainījusies (54%).

2.44. attēls. Ienākumu vērtējums pēdējo 12 mēnešu laikā un pēc 2021. gada 1. janvāra (%)

Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Jūsu ienākumu situācija ir uzlabojusies vai pasliktinājusies?

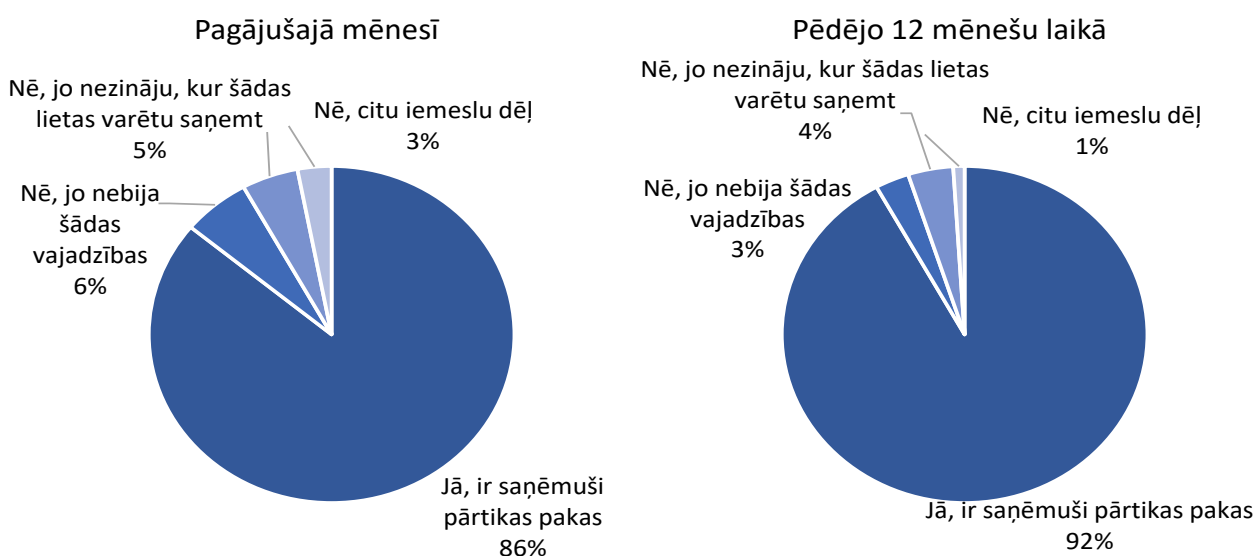
Vai pēc GMI pabalsta apmēra izmaiņām, kas stājās spēkā no 2021. gada 1. janvāra, Jūsu situācija ir uzlabojusies vai pasliktinājusies?

Dažādu atbalsta veidu pieejamība un izmantošana GMI pabalsta saņēmēju vidū

Aptaujā tika noskaidrots arī tas, cik plaši GMI pabalsta saņēmēji izmanto dažādus nemonetāros atbalsta veidus. Aptaujas dati parāda, ka pārtikas pakas no pašvaldības vai labdarības organizācijām pēdējā mēneša laikā ir saņēmuši 86%, bet pēdējo 12 mēnešu laikā - 92% aptaujāto (2.45. attēls). Šeit un turpmāk rakstītais par pārtikas un saimniecības preču pakām attiecas uz Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām ietvaros sniegto pārtikas un materiālās palīdzības atbalstu. Salīdzinoši retāk pārtikas pakas pēdējā mēneša laikā ir saņēmuši Kurzemes reģiona (71%) un Rīgas (81%) GMI pabalsta saņēmēji, kā arī aptaujātie jaunākajā vecuma grupā 18-34 gadi (79%).

2.45. attēls. Pārtikas paku saņemšana pagājušajā mēnesī un pēdējo 12 mēnešu laikā (%)

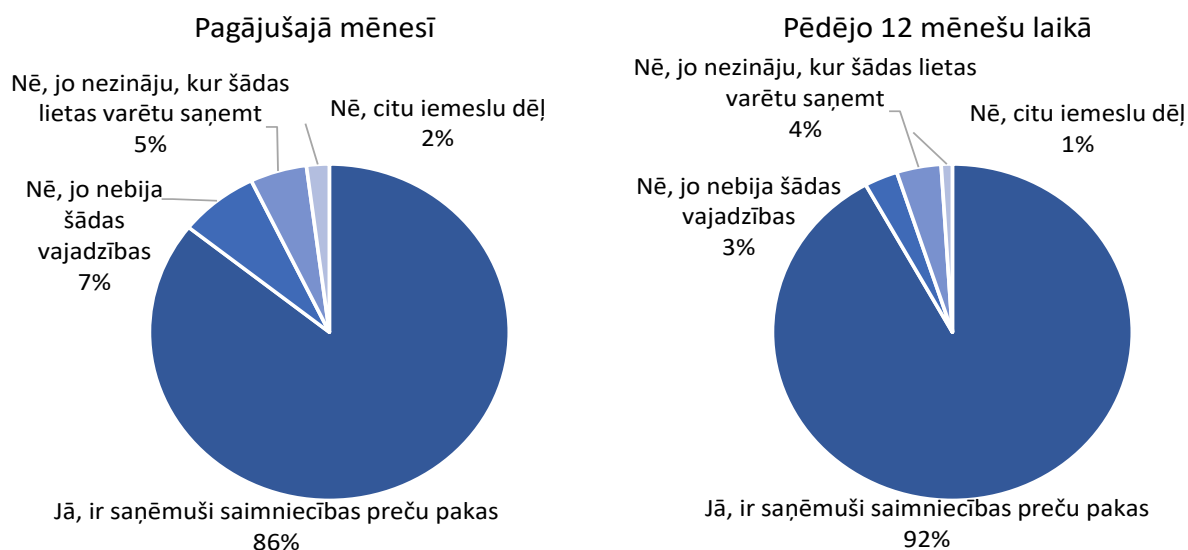

1. Piezīme: Aptaujas norises laiks: 2021. gada 27. jūlijs līdz 31. augusts. Tas nozīmē, ka "pagājušais mēnesis" attiecas uz 2021. gada jūniju un jūliju.

2. Piezīme: Jautājumā "Vai pagājušajā mēnesī Jūs vai citi Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saņēmuši pārtikas paku no pašvaldības vai labdarības organizācijām (piemēram, Sarkanā Krusta)?" 15 respondenti (5%) ir snieguši atbildi "Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt". Savukārt, jautājumā "Vai pagājušo 12 mēnešu laikā Jūs vai citi Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saņēmuši pārtikas paku no pašvaldības vai labdarības organizācijām (piemēram, Sarkanā Krusta)?" 12 respondenti (4%) ir snieguši atbildi "Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt". Krustojot šos jautājumus, redzams, ka 12 no 15 respondentiem, kas atbildējuši "Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt", vienādi atbild uz abiem jautājumiem, bet trīs respondenti pagājušo 12 mēnešu laikā ir saņēmuši pārtikas paku. Iespējamais skaidrojums: šie trīs respondenti ir mainījuši dzīves vietu un jaunajā dzīves vietā vairs nezina par pārtikas paku izsniegšanas vietām.

Saimniecības preču pakas no pašvaldības vai labdarības organizācijām pēdējā mēneša laikā ir saņēmuši līdzīgs skaits aptaujāto kā pārtikas paku gadījumā: pēdējā mēneša laikā saimniecības preču paku ir saņēmuši 84% aptaujāto, 7% šādu paku nav saņēmuši, jo nav izjutuši vajadzību, 5% nav saņēmuši, jo nav zinājuši, kur tādas var saņemt, bet vēl 2% pārtikas pakas nav saņēmuši citu iemeslu dēļ (nav bijis transports, lai pēc tās aizbrauktu, nav tikusi piešķirta, respondentam bija bažas, ka Covid-19 dēļ tās neizsniedz). 92% aptaujāto saimniecības preču paku ir saņēmuši pēdējo 12 mēnešu laikā (2.46. attēls).

2.46. attēls. Saimniecības preču paku saņemšana pagājušajā mēnesī un pēdējo 12 mēnešu laikā (%)

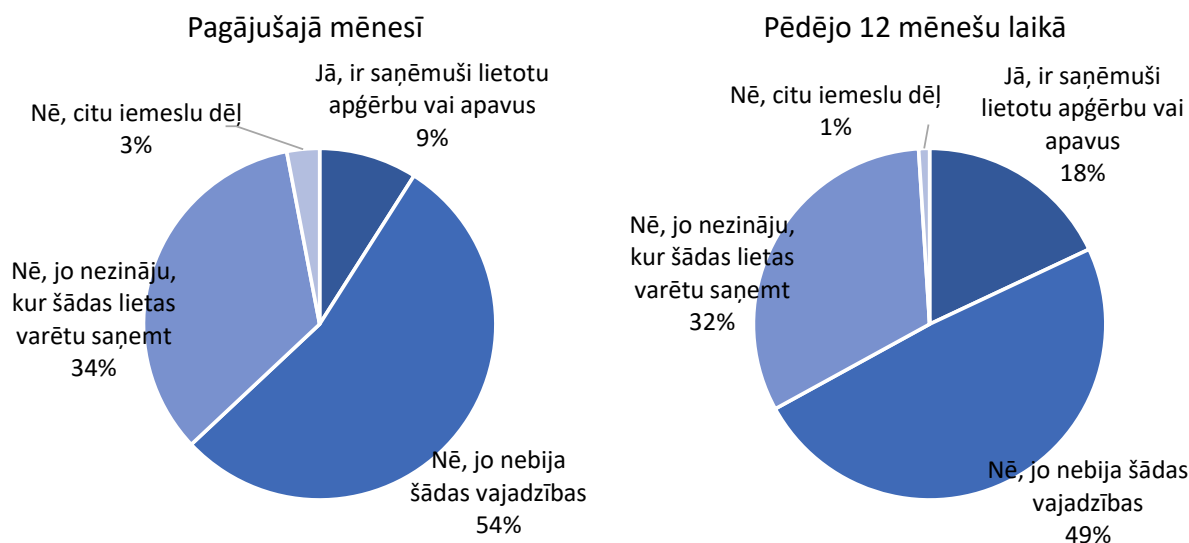
1. Piezīme: Aptaujas norises laiks: 2021. gada 27. jūlijs līdz 31. augusts. Tas nozīmē, ka "pagājušais mēnesis" attiecas uz 2021. gada jūniju un jūliju.

2. Piezīme: Skaidrojums par atbildēm "Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt". Līdzīgi kā pie 2.45. attēla, atklājas, ka trīs respondenti pagājušo 12 mēnešu laikā ir saņēmuši saimniecības preču paku, bet pēdējā mēneša laikā nav saņēmuši, un ir snieguši atbildi "Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt". Iespējamais skaidrojums: šie trīs respondenti ir mainījuši dzīves vietu un jaunajā dzīves vietā vairs nezina par saimniecības preču paku izsniegšanas vietām.

Lietotu apģērbu vai apavus no baznīcas, draudzes vai labdarības organizācijām ir saņēmuši ievērojami mazāks skaits aptaujāto – tikai 9% pēdējā mēneša laikā. 54% lietotu apģērbu vai apavus nav saņēmuši, jo nav izjutuši vajadzību, 34% nav saņēmuši, jo nav zinājuši, kur tādus var saņemt, bet vēl 3% lietotu apģērbu vai apavus nav saņēmuši citu iemeslu dēļ. 18% lietotu apģērbu vai apavus no baznīcas, draudzes vai labdarības organizācijām ir saņēmuši pēdējo 12 mēnešu laikā (2.47. attēls).

Sadzīves preces no baznīcas, draudzes vai labdarības organizācijām ir saņēmuši mazliet lielāks skaits aptaujāto – 16% pēdējā mēneša laikā. 48% sadzīves preces nav saņēmuši, jo nav izjutuši vajadzību, 33% nav saņēmuši, jo nav zinājuši, kur tādas var saņemt, bet vēl 3% sadzīves preces nav saņēmuši citu iemeslu dēļ. 21% sadzīves preces no baznīcas, draudzes vai labdarības organizācijām ir saņēmuši pēdējo 12 mēnešu laikā (2.48. attēls).

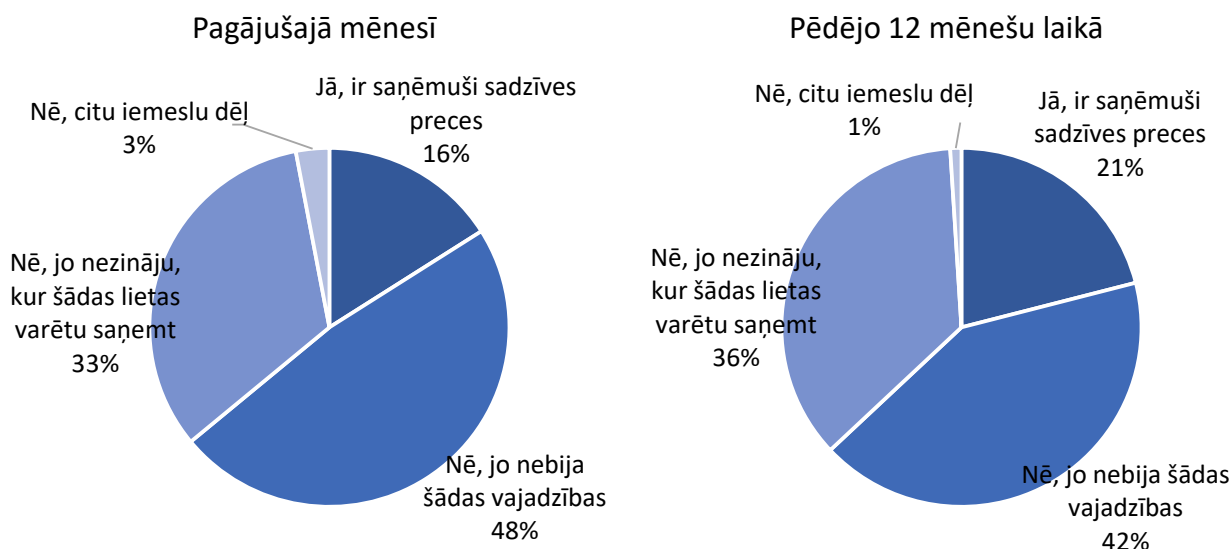
2.47. attēls. Lietotu apģērbu vai apavu saņemšana pagājušajā mēnesī un pēdējo 12 mēnešu laikā (%)

1. Piezīme: Aptaujas norises laiks: 2021. gada 27. jūlijs līdz 31. augusts. Tas nozīmē, ka “pagājušais mēnesis” attiecas uz 2021. gada jūniju un jūliju.

2. Piezīme: Uz jautājumu “Vai pagājušajā mēnesī Jūs vai citi Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saņēmuši lietotu apģērbu vai apavus no baznīcas, draudzes vai labdarības organizācijām?” 103 respondenti ir snieguši atbildi “Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt”. Uz jautājumu “Vai pagājušo 12 mēnešu laikā Jūs vai citi Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saņēmuši lietotu apģērbu vai apavus no baznīcas, draudzes vai labdarības organizācijām?” 96 respondenti ir snieguši atbildi “Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt”. Starpībai par septiņiem respondentiem daļēji skaidrojums piedāvāts jau iepriekš (sk. pie 2.45. attēla), daļēji to ir grūti interpretēt, kāpēc vēl četri respondenti nezināja, kur šādas lietas varētu saņemt, jo aptaujā tas netika precizēts.

2.48. attēls. Sadržīves preču saņemšana pagājušajā mēnesī un pēdējo 12 mēnešu laikā. %

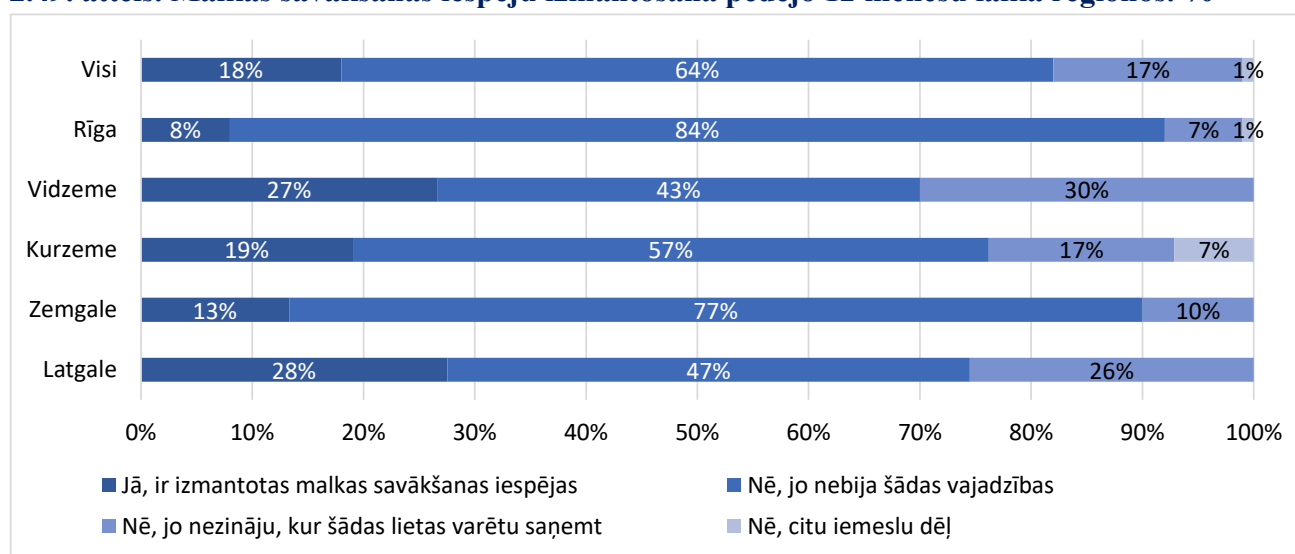

Piezīme: Aptaujas norises laiks: 2021. gada 27. jūlijs līdz 31. augusts. Tas nozīmē, ka “pagājušais mēnesis” attiecas uz 2021. gada jūniju un jūliju.

Malkas savākšanas iespējas pēdējo 12 mēnešu laikā ir izmantojuši 18% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju. Lai gan 64% šādas iespējas nav izmantojuši, jo viņiem nav bijusi šāda nepieciešamība, uzmanība būtu jāpievērš 17% aptaujāto, kas malkas savākšanas iespējas nav izmantojuši, jo nav zinājuši, par tādām iespējām. Salīdzinoši biežāk malkas savākšanas iespējas izmantojuši Vidzemes (27%) un Latgales (28%) iedzīvotāji (2.49. attēls).

Malkas savākšanas iespējas piedāvā, piemēram, akciju sabiedrība „Latvijas valsts meži”. Pēc mežizstrādes darbu pabeigšanas cismā paliek ciršanas atliekas, un tās iedzīvotājiem ir iespēja savākt pašpatēriņam. Lai saņemtu atļauju valsts mežos savākt pārpalikumus pēc mežizstrādes darbu pabeigšanas, nepieciešams sazināties ar LVM reģionālo pārstāvi. Ik gadu LVM izsniedz vairāk nekā 2000 šādu atļauju¹⁶³.

2.49. attēls. Malkas savākšanas iespēju izmantošana pēdējo 12 mēnešu laikā reģionos. %

Pārtikas audzēšana piemājas saimniecībā un vākšana mežā

42% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju pēdējā mēneša laikā bija izmantojuši pārtiku no pašu piemājas saimniecības (no dārza un mājlopiem). Uz pusi mazāks skaits aptaujāto (21%) pēdējā mēneša laikā pārtikā bija izmantojuši ogas vai sēnes, kas salasītas mežā. Pēdējo 12 mēnešu laikā 45% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju izmantojuši pārtiku no pašu piemājas saimniecības (no dārza un mājlopiem) un 25% pārtikā bija izmantojuši ogas vai sēnes, kas salasītas mežā. Pārtiku no pašu piemājas saimniecības biežāk uzturā izmanto Vidzemes un Latgales reģiona GMI pabalsta saņēmēji (2.51. attēls).

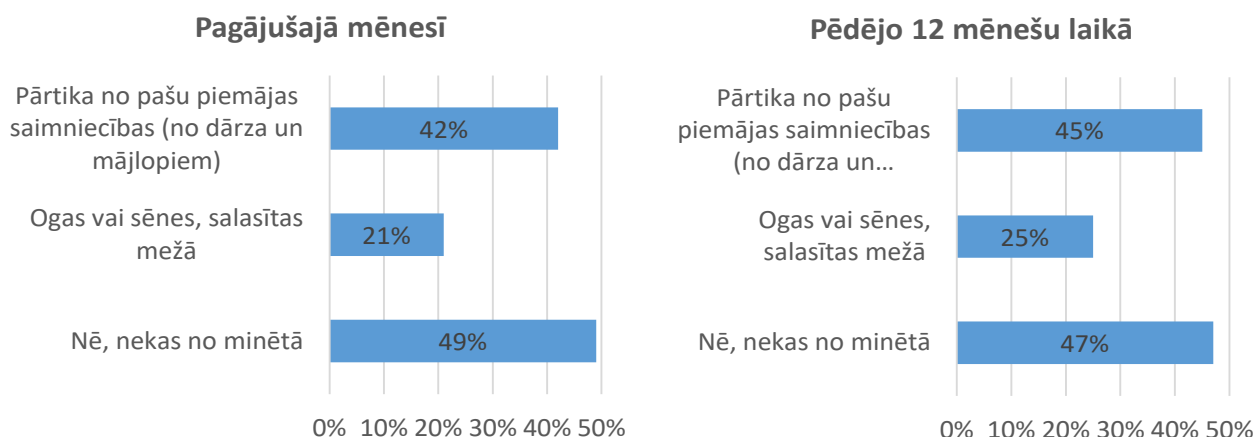
¹⁶³ Smagare, S. (2019). Uz valsts mežu pēc malkas – par brīvu. LSM. 09.12.2019.

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/uz-valsts-mezu-pec-malkas--par-brivu.a340940/>

Latvijas valsts meži (2020). Latvijas valsts mežos var vākt malku pēc mežizstrādes. Ivportāls.lv, 04.06.2020.

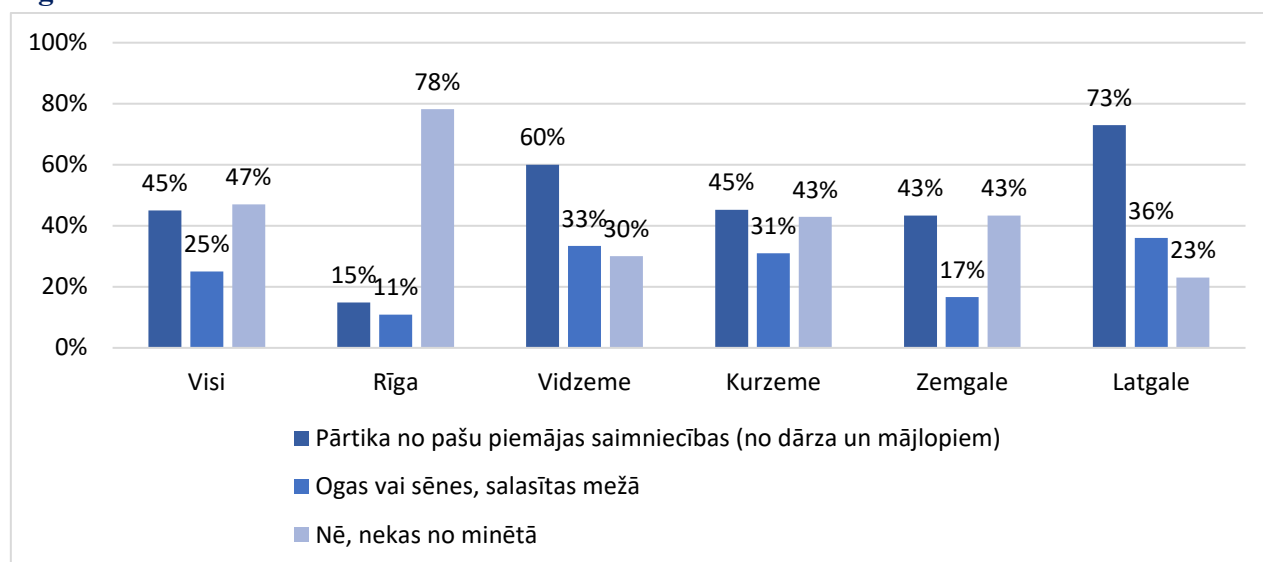
<https://lvportals.lv/dienaskartiba/316845-latvijas-valsts-mezos-var-vakt-malku-pec-mezizstrades-2020>

2.50. attēls. Pārtikas audzēšana piemājas saimniecībā un vākšana mežā pagājušajā mēnesī un pēdējo 12 mēnešu laikā. %

Piezīme: Aptaujas norises laiks: 2021. gada 27. jūlijs līdz 31. augusts. Tas nozīmē, ka "pagājušais mēnesis" attiecas uz 2021. gada jūniju un jūliju. Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

2.51. attēls. Pārtikas audzēšana piemājas saimniecībā un vākšana mežā pēdējo 12 mēnešu laikā reģionos. %

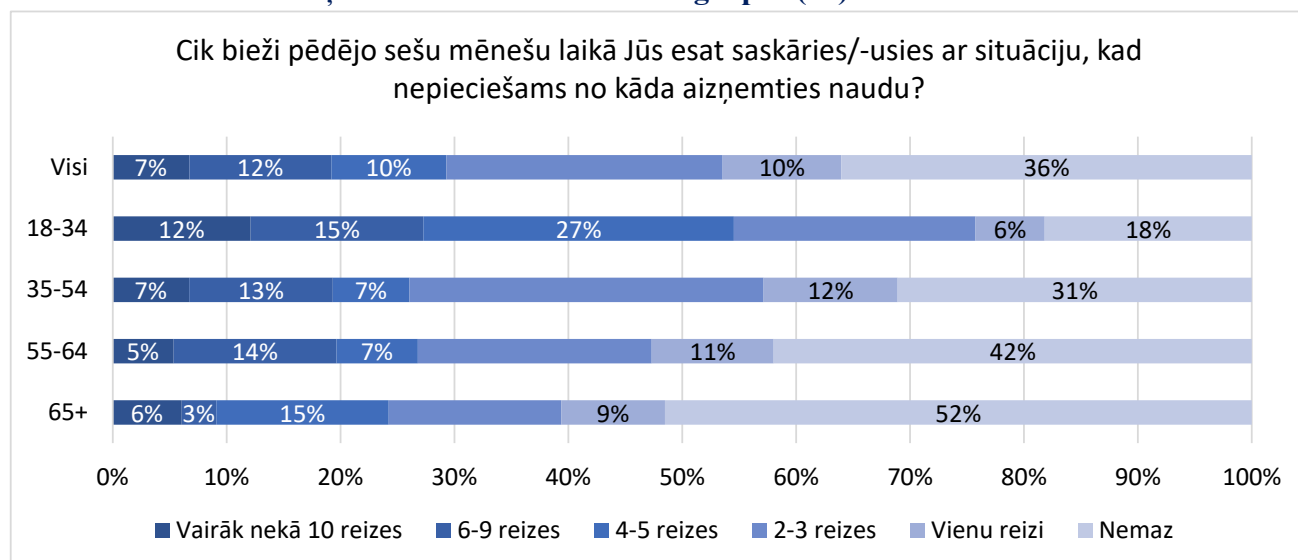

Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

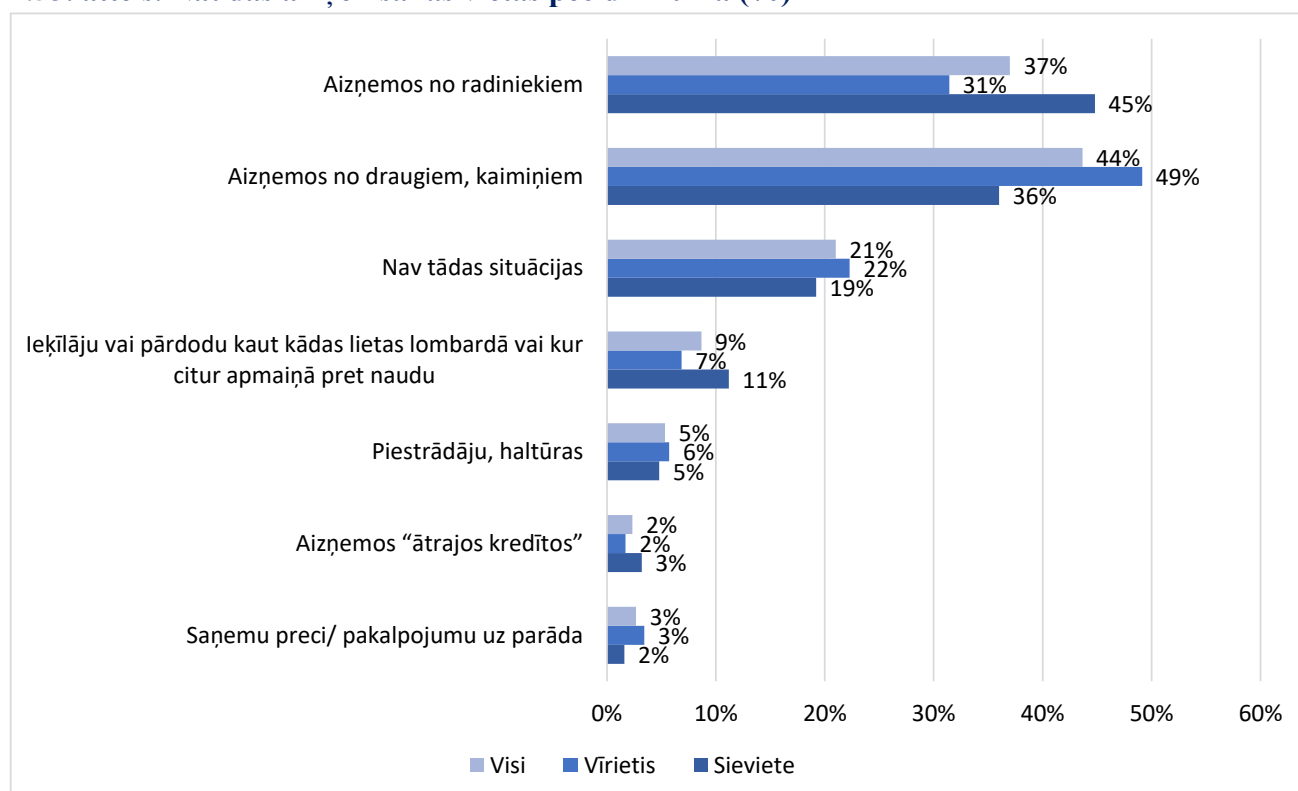
GMI pabalsta saņēmēju parādu saistības

Pēdējo sešu mēnešu laikā 64% aptaujātie GMI pabalsta saņēmēji ir saskārušies ar situāciju, kad nepieciešams no kāda aizņemties naudu. Aizņemšanās vairāk raksturīga gados jaunākiem GMI pabalsta saņēmējiem, jo vecuma grupā 18-34 gadi tikai 18% nav saskārušies ar situāciju, kad nepieciešams no kāda aizņemties naudu, bet vecuma grupā 65+ gadi šādu gadījumu skaits ir lielāks par pusi (52%).

2.52. attēls. Naudas aizņemšanās dažādās vecuma grupās (%)

2.53. attēls. Naudas aizņemšanās vietas pēc dzimuma (%)

Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

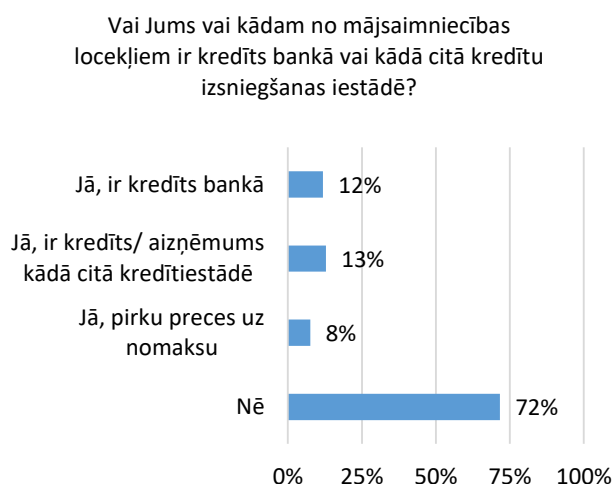
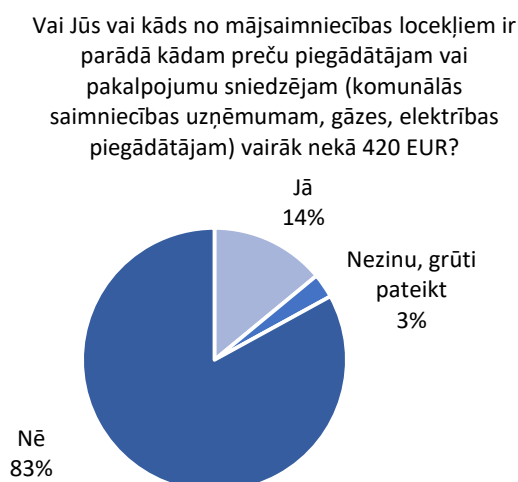
Aptaujas dati atklāj, ka gadījumos, kad steidzami nepieciešama nauda, 44% aizņemas naudu no draugiem, kaimiņiem, 37% aizņemas naudu no radniekiem, 9% ieķīlā vai pārdod kaut kādas lietas lombardā vai kur citur apmaiņā pret naudu. Aptaujas brīdī aizņemšanās "ātrajos kredītos" bija viena no visretāk izmantotajām stratēģijām (2%). 21% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju cenšas izvairīties no tādām situācijām, kad nepieciešams aizņemties, un tā vietā atsakās no kādiem izdevumiem, gaida nākamo mēnesi vai arī cenšas iekrāt naudu šādiem neparedzētiem gadījumiem. Interesanti, ka sievietes

biežāk norāda, ka aizņemas naudu no radniekiem, bet vīrieši – no draugiem vai kaimiņiem (2.53. attēls).

Atbildes uz jautājumu “Vai Jūs vai kāds no mājsaimniecības locekļiem ir parādā kādam preču piegādātājam vai pakalpojumu sniedzējam (komunālās saimniecības uzņēmumam, gāzes, elektrības piegādātājam) vairāk nekā 420 EUR,” parāda, ka 14% aptaujāto ir parādi kādiem pakalpojumu sniedzējiem, kas lielāki par 420 EUR. Šādi parādi biežāk sastopami šādās grupās: tiem, kam ir bērni (20%), viena vecāka ģimenēm (32%), tiem, kam nav pamata izglītības (36%).

Atbildes uz jautājumu “Vai Jums vai kādam no mājsaimniecības locekļiem ir kredīts bankā vai kādā citā kredītu izsniegšanas iestādē,” savukārt atklāj, ka 13% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju ir aizņēmums kādā kredītiestādē, kas nav banka, bet 12% ir aizņēmums bankā.

2.54. attēls. Kredīti un parādi (%)

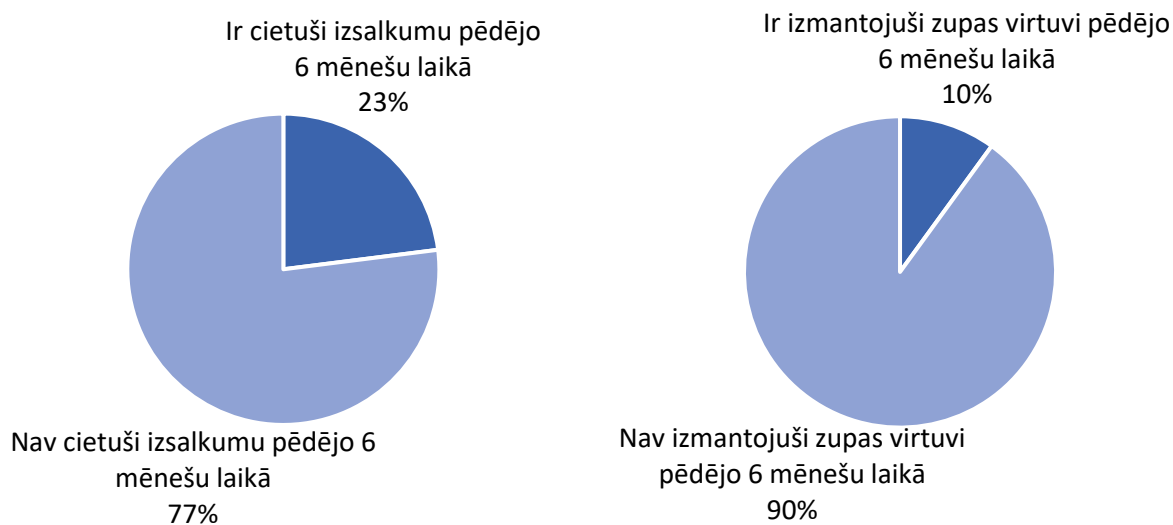

Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

Pārtikas nodrošinājums GMI pabalsta saņēmēju vidū

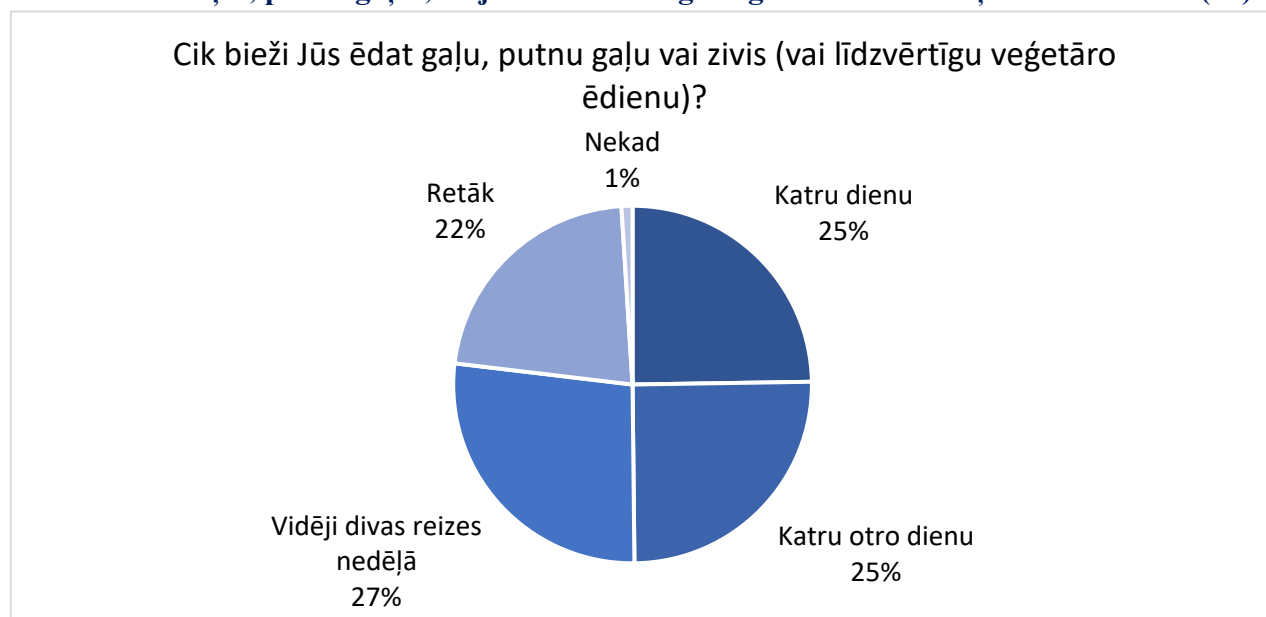
Aptaujas rezultāti parāda, ka 23% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju pēdējo sešu mēnešu laikā ir saskārušies ar situāciju, kad jācieš izsalkums, jo nav līdzekļu pārtikas iegādei. Būtiski uzsvērt, ka biežāk ar izsalkumu saskārušies vīrieši (vīriešu vidū – 27%, sieviešu vidū – 18%). Jāpiezīmē, ka daži aptaujātie atzina, ka ir meklējuši pārtiku atkritumos un ubagojuši. 10% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju pēdējo sešu mēnešu laikā ir izmantojuši zupas virtuves pakalpojumus.

2.55. attēls. Izsalkums pēdējo sešu mēnešu laikā un zupas virtuves izmantošanas pieredze (%)

Uz jautājumu “Cik bieži Jūs ēdat gaļu, putnu gaļu vai zivis (vai līdzvērtīgu veģetāro ēdienu)?” 25% aptaujāto atbild, ka katru dienu un tikpat – 25% katru otro dienu. 27% aptaujāto ir izvēlējušies atbildi vidēji divas reizes nedēļā, bet 22% - retāk (2.56. attēls).

2.56. attēls. Gaļas, putnu gaļas, zivju vai līdzvērtīga veģetārā ēdiena uzņemšana uzturā (%)

Mājokļa raksturojums

GMI pabalsta saņēmēju aptaujas dati parāda, ka 61% aptaujāto dzīvo dzīvoklī, 30% privātmājā, bet 9% jeb 28 aptaujātie dzīvo kaut kur citur. Atbilžu “cits” vidū ir norādīti tādi atbilžu varianti kā sociālais dzīvoklis, sociālās kopmītnes (11 respondenti), istaba dzīvoklī, privātmājā (6 respondenti). Trīs respondenti norāda, ka dzīvo istabā patversmē, divi norāda, ka šobrīd dzīvo krīzes centrā, divi – šķūnī, pa vienai atbildei ir tādi varianti kā būdiņā stāvvietā, dārza namiņā un pagrabā. Īpaši par kopmītnēm

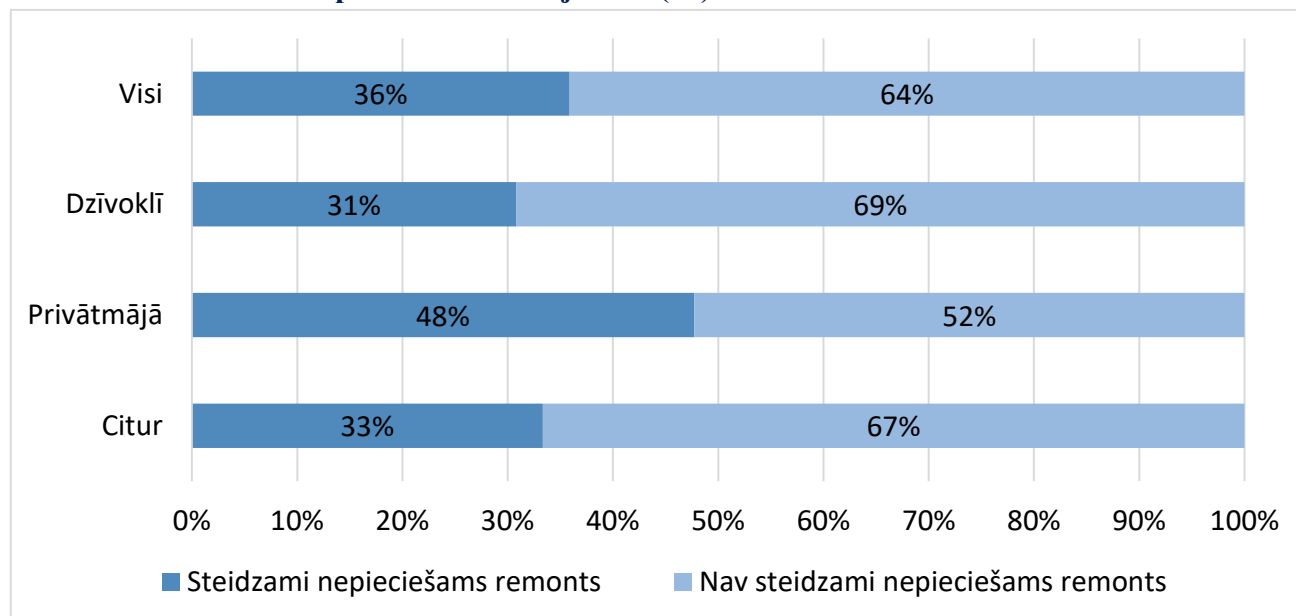
un atsevišķos gadījumos arī par sociālajām mājām aptaujātie sūdzējās un norādīja, ka vēlas mainīt dzīvesvietu, jo “sociālajā dzīvoklī ir ļoti smagi, nomācoši”, un tur ir “slikti kaimiņi un tarakāni”.

Būtiski norādīt, ka privātmājā biežāk dzīvo aptaujātie, kas vecāki par 65 gadiem, un tie, kam ir vairāku pieaugušu personu mājsaimniecība. Loģiska sakarība šajā ziņā vērojama arī saistībā ar apdzīvotās vietas urbanizācijas pakāpi: pilsētu iedzīvotāju vidū lielākais īpatsvars, sevišķi Rīgā (87%), dzīvo dzīvoklī, bet ciematos un lauku teritorijās – lielākoties privātmājās.

34% GMI pabalstu saņēmēju mājoklis pilnībā pieder viņam vai kādam no mājsaimniecības locekļiem, 1% - mājoklis pieder viņam vai kādam no mājsaimniecības (ģimenes) locekļiem, un par to vēl aizvien tiek maksāts kredīts. Pārējie GMI pabalsta saņēmēji savus mājokļus ir: 26% ir valsts vai pašvaldības īpašumu; 16% ir no kāda privāta izīrētāja, 6% ir no kāda drauga, radnieka, bet maksā par to īri. 15% savu mājokli ir no kāda drauga, radnieka, bet par to īri nemaksā. Aptaujātajiem, kas vecāki par 65 gadiem, biežāk konkrētais īpašums pieder viņiem pilnībā (49%). Biežāk tas raksturīgs arī Latgalē dzīvojošajiem (48%) un lauku teritorijā dzīvojošajiem (48%).

36% aptaujāto norāda, ka viņu mājoklim steidzami nepieciešams remonts. Steidzams mājokļa remonts biežāk aktuāls ir privātmāju iedzīvotājiem (48%).

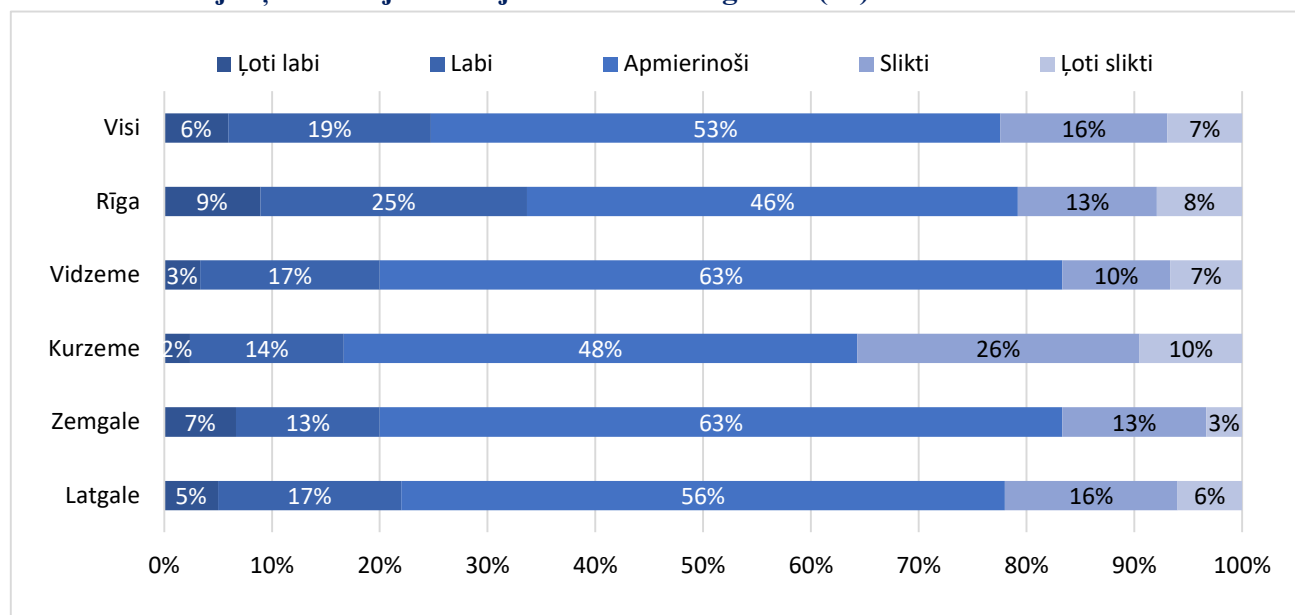
2.57. attēls. Remonta nepieciešamība mājoklim (%)

Kopumā 25% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju savu mājokļa situāciju vērtē kā labu vai ļoti labu, 53% to vērtē kā apmierinošu, bet 22% savu mājokļa situāciju vērtē kā sliktu vai ļoti sliktu. Salīdzinoši vissliktāk savu mājokļa situāciju vērtē Kurzemes iedzīvotāji (2.58. attēls). Jāpiebilst, ka aptaujāto Kurzemes GMI pabalsta saņēmēju vidū bija arī vislielākais īpatsvars to, kas uzskata, ka viņu mājoklim ir nepieciešams remonts (60%, salīdzinot ar rādītāju vidēji valstī – 36%). Tomēr vienlaikus jāņem vērā, ka Kurzemes pašvaldības reti bija izmantojušas iespēju paaugstināt GMI pabalsta sliekšni noteiktām iedzīvotāju grupām, attiecīgi GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars pret visiem reģiona iedzīvotājiem ir

zemāks, t.i., reģiona pabalsta saņēmēju vidū biežāk raksturojami kā iedzīvotāji ar ļoti zemiem ienākumiem, tādējādi likumsakarīgi, ka arī citi viņu resursi ir relatīvi sliktākā stāvoklī.

2.58. attēls. Mājokļa situācijas vērtējums dažādos reģionos (%)

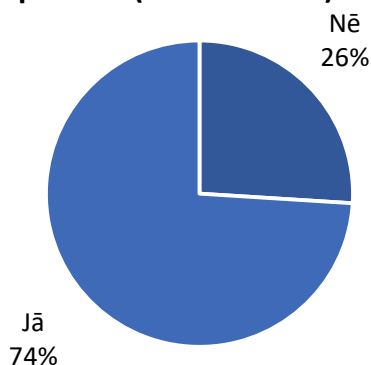

Dažādu sadzīves ērtību un komunālo pakalpojumu pieejamība GMI pabalsta saņēmēju vidū

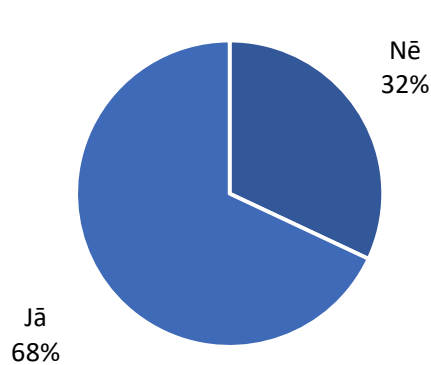
GMI pabalsta saņēmēju vidū ir ļoti atšķirīgas situācijas saistībā ar dažādu sadzīves ērtību un komunālo pakalpojumu pieejamību. Pievēršot uzmanību problemātiskākajiem gadījumiem, jānorāda, ka 26% aptaujāto mājoklī nav pieejams tekošs ūdens (nav ūdens pievada, tiek izmantota aka) un 32% nav tualetes ar ūdens novadu. Jāatzīmē, ka vislielākās problēmas ar ūdens pievadu novērojamas Latgalē, kur 47% GMI pabalsta saņēmēju mājoklī nav pieejams tekošs ūdens un 55% nav tualetes ar ūdens novadu, kā arī tiem, kas dzīvo viensētās lauku teritorijās (70% mājoklī nav pieejams tekošs ūdens, un 74% nav tualetes ar ūdens novadu).

2.59. attēls. Ūdens pievada un tualetes ar ūdens novadu pieejamība mājoklī (%)

Vai Jūsu mājoklī ir pieejams ūdens pievads (tekošs ūdens)?

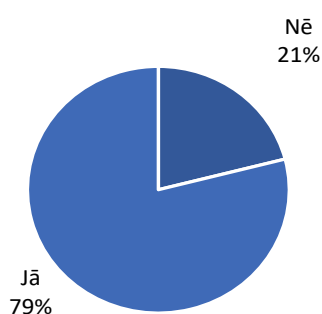
Vai Jūsu mājoklī ir pieejama tualete ar ūdens novadu?

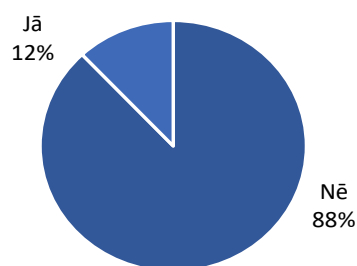
Vēl viena problēma, ar ko saskaras GMI pabalsta saņēmēji, ir apkures nodrošināšana savā mājoklī. 21% atzīst, ka viņu mājoklis gada aukstajos mēnešos nav silts. Biežāk uz šo problēmu ir norādījuši viensētās lauku teritorijās dzīvojošie (33%). 12% GMI pabalsta saņēmēju ir saskārušies ar to, ka pēdējo 12 mēnešu laikā parādu dēļ viņu mājoklī tika pārtraukta komunālo pakalpojumu sniegšana. Arī šajā gadījumā biežāk uz šo problēmu ir norādījuši viensētās lauku teritorijās dzīvojošie (26%). Kā norāda viens no aptaujātajiem: “Elektrība un gāze ir atslēgta. Gāzes nav divus gadus, elektrība - vēl senāk”.

2.60. attēls. Mājokļa apkures nodrošinājums un komunālo pakalpojumu sniegšanas nepārtrauktība (%)

Vai Jūsu mājoklis gada aukstajos mēnešos ir silts?

Vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat saskāries/-usies ar situāciju, kad parādu dēļ Jūsu mājoklī tika pārtraukta komunālo pakalpojumu sniegšana (elektrības, siltā ūdens padeves pārtraukšana)?

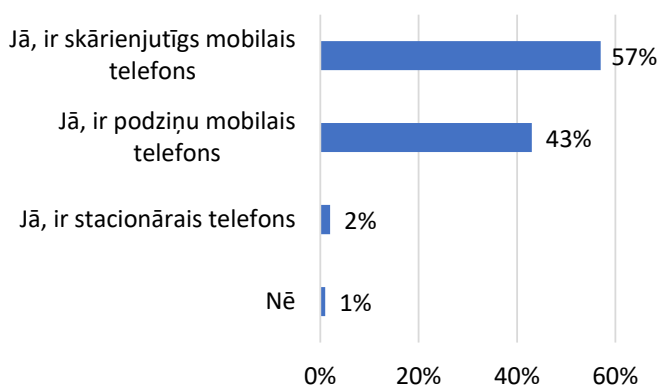

Telefona, televizora un sadzīves tehnikas pieejamība GMI pabalsta saņēmēju vidū

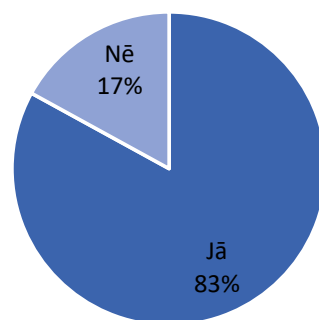
Gan televizors, bet īpaši jau telefons ir pieejams lielākajai daļai aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju. Aptaujas dati atklāj, ka 45% aptaujāto ir skārienjutīgs mobilais telefons lietošanas kārtībā, 33% ir podziņu mobilais telefons, bet 2% izmanto stacionāro telefonu. Skārienjutīgais telefons ievērojami biežāk sastopams jaunāku aptaujāto vidū vecumā 18 līdz 34 gadi (91%), kā arī sievietēm (73%). Attiecība uz televizora pieejamību lietošanas kārtībā 83% aptaujāto norāda, ka viņiem ir televizors.

2.61. attēls. Telefona un televizora lietošanas kārtībā pieejamība (%)

Vai Jūsu rīcībā ir telefons lietošanas kārtībā?

Vai Jūsu rīcībā ir televizors lietošanas kārtībā?

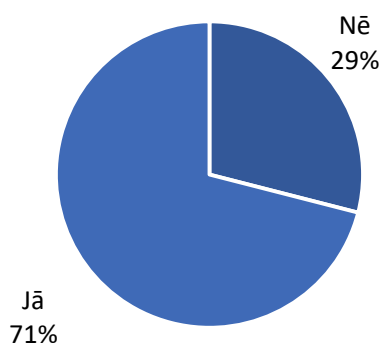

Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

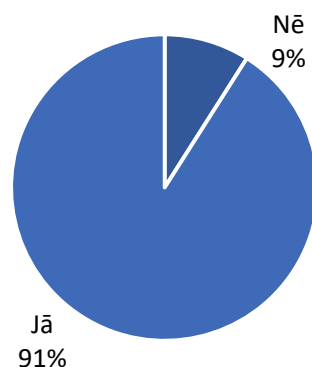
29% aptaujāto nav veļas mašīnas, jo, ja nav tekoša ūdens, veļas mašīnu ir grūti izmantot. Šādos gadījumos viņi veļu mēdz mazgāt sociālo dienestu vai nevalstisko organizāciju izveidotajos higiēnas centros: “Veļas mazgāšanu es izmantoju “Sarkanajā Krustā”.” (LM2021-2.) Būtiski uzsvērt, ka veļas mašīna biežāk nav vīriešiem nekā sievietēm (vīriešu vidū – 37% nav veļas mašīnas, sieviešu vidū – 19%). 9% aptaujāto nav pieejams ledusskapis; vīriešu vidū – 12%, bet sieviešu vidū 4% aptaujāto nav ledusskapja. Ir tādi, kuriem ir ledusskapis, bet kas norāda, ka to neizmanto, jo ir atslēgta elektrība, vai arī atslēdz ledusskapī, lai ietaupītu uz elektrības rēķina.

2.62. attēls. Veļas mašīnas un ledusskapja lietošanas kārtībā pieejamība (%)

Vai Jūsu rīcībā ir veļas mašīna lietošanas kārtībā?

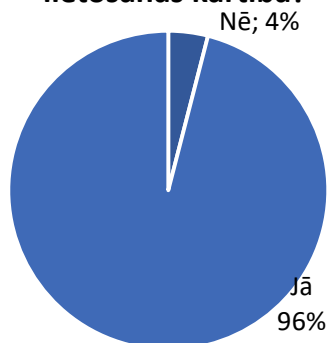
Vai Jūsu mājoklī ir pieejams ledusskapis lietošanas kārtībā?

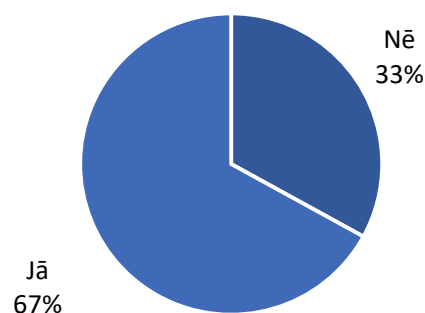
Salīdzinoši labāka ir situācija ar gāzes, elektriskās vai malkas plīts pieejamību. Par to lielākoties GMI pabalsta saņēmēji ir parūpējušies, lai tāda būtu, jo tikai 4% norādīja, ka viņu rīcībā nav gāzes, elektriskās vai malkas plīts, līdz ar ko viņiem ir ļoti ierobežotas iespējas izmantot arī pārtikas pakās iekļautos produktus (rīsus, griķus, putraimus, makaronus), kurus nepieciešams gatavot. Lielākai daļai aptaujāto – 33% nav pieejama cepeškrāsns. Jānorāda, ka tajos gadījumos, kad pieejama ir tikai elektriskā plīts, elektrība tiek taupīta arī, gatavojot ēdienu. Piemēram, vienā padziļinātājā intervijā atklājās, ka intervijas dalībniece vasarā neizmanto elektrisko plīti, bet gan gatavo ārā uz ugunsкура: “Man ir elektriskā plītiņa, kas reti tiek ieslēgta. Pa vasaras laiku es eju ārā gatavot”. (LM2021-3.).

2.63. attēls. Gāzes, elektriskās vai malkas plīts pieejamība un cepeškrāsns pieejamība (%)

Vai Jūsu mājoklī ir pieejama gāzes, elektriskā vai malkas plīts lietošanas kārtībā?

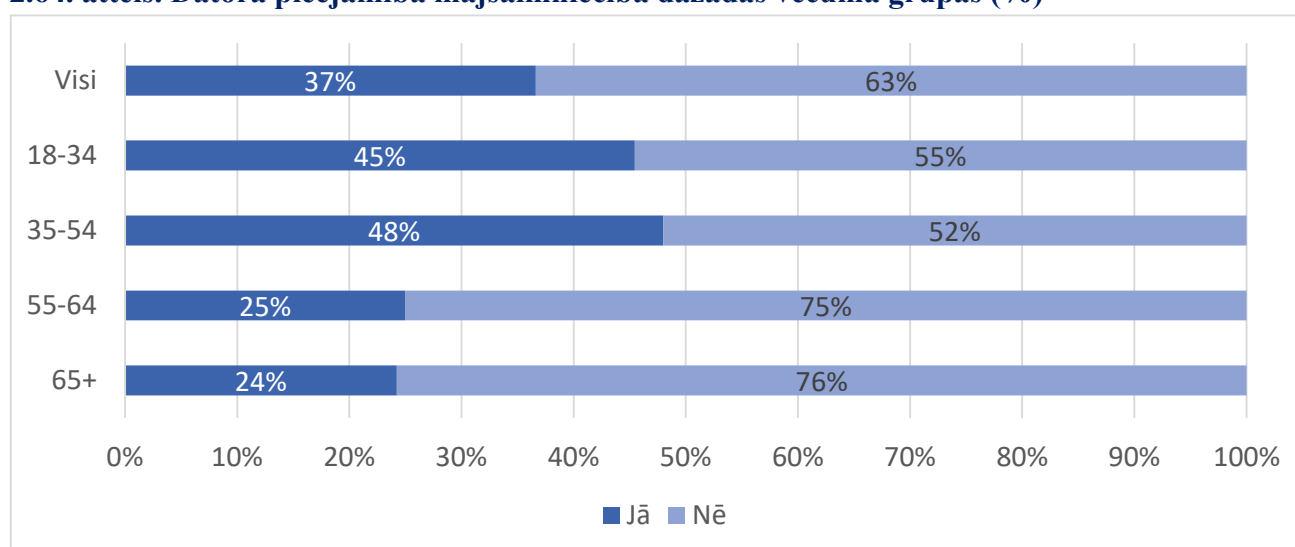
Vai Jūsu mājoklī ir pieejama cepeškrāsns lietošanas kārtībā?

Datora un interneta pieslēguma pieejamība GMI pabalsta saņēmēju vidū

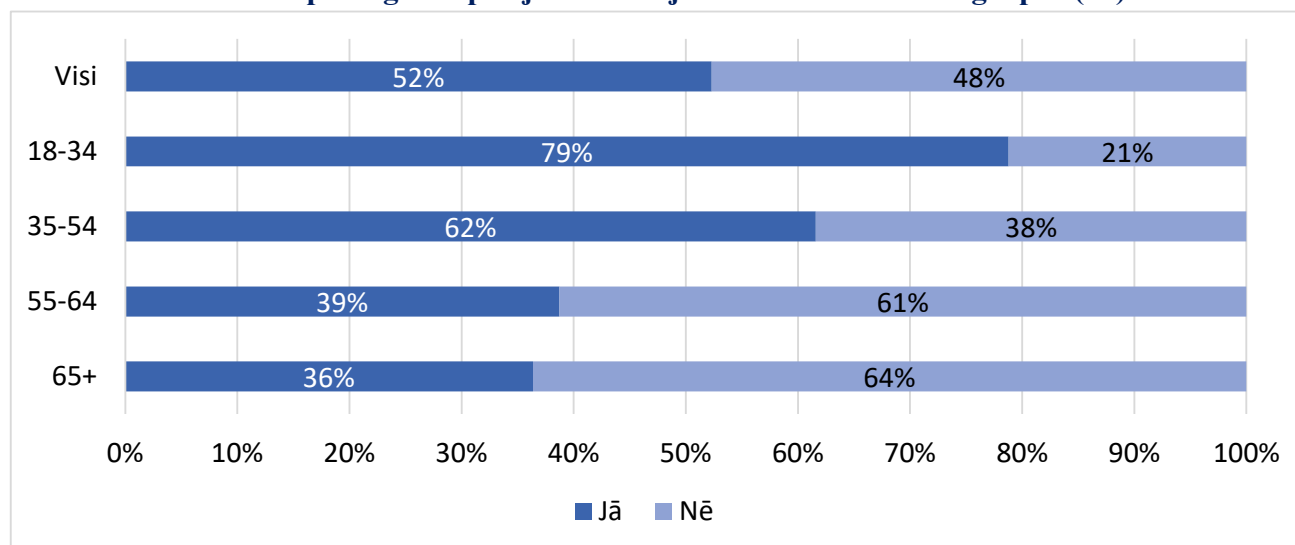
Aptaujas dati atklāj, ka gandrīz divām trešdaļām aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju nav datora lietošanas kārtībā (63%), atbilstoši 37% aptaujāto ir dators lietošanas kārtībā. Likumsakarīgi, ka dators biežāk ir pieejams jaunākajās vecuma grupās: no tiem, kas ir vecumā 18-34 gadi, 45% ir dators, bet vecuma grupā 35-54 gadi 48% ir dators. Dators būtiski biežāk ir pieejams tām mājsaimniecībām, kurās ir bērni (64%), kā arī aptaujātajiem ar augstāko izglītību (65%). Jāatzīmē, ka datora neesamība būtiski apgrūrina GMI pabalsta saņēmēju iespējas iesniegt pabalsta saņemšanai nepieciešamos dokumentus, piemēram, bankas kontu izdrukas elektroniski. Īpaši šī problēma aktualizējās Covid-19 pandēmijas laikā.

2.64. attēls. Datora pieejamība mājsaimniecībā dažādās vecuma grupās (%)

Interneta pieslēgums mājoklī ir pieejams salīdzinoši nedaudz lielākai daļai aptaujāto. Jāuzsver, ka kāda daļa aptaujāto internetu izmanto savā telefonā, bet tas aptaujā netika precizēts. Kopumā no visiem aptaujātajiem interneta pieslēgums mājoklī ir pieejams 52%, bet nav pieejams atbilstoši 48%. Šajā jautājumā vēl izteiktāka sakarība vērojama pēc vecuma: no tiem, kas ir vecumā 18-34 gadi, 79% ir interneta pieslēgums mājoklī, bet vecuma grupā 35-54 gadi 62% ir interneta pieslēgums mājoklī. Ģimenēm ar bērniem interneta pieslēgums ir 89% gadījumu (bezbērnu aptaujātajiem – tikai 39%). Starp tiem, kam ir augstākā izglītība, internets ir 70% aptaujāto. Raksturīgs arī, ka tiem, kas strādā algotu darbu, ievērojami biežāk ir interneta pieslēgums (83%).

2.65. attēls. Interneta pieslēguma pieejamība mājoklī dažādās vecuma grupās (%)

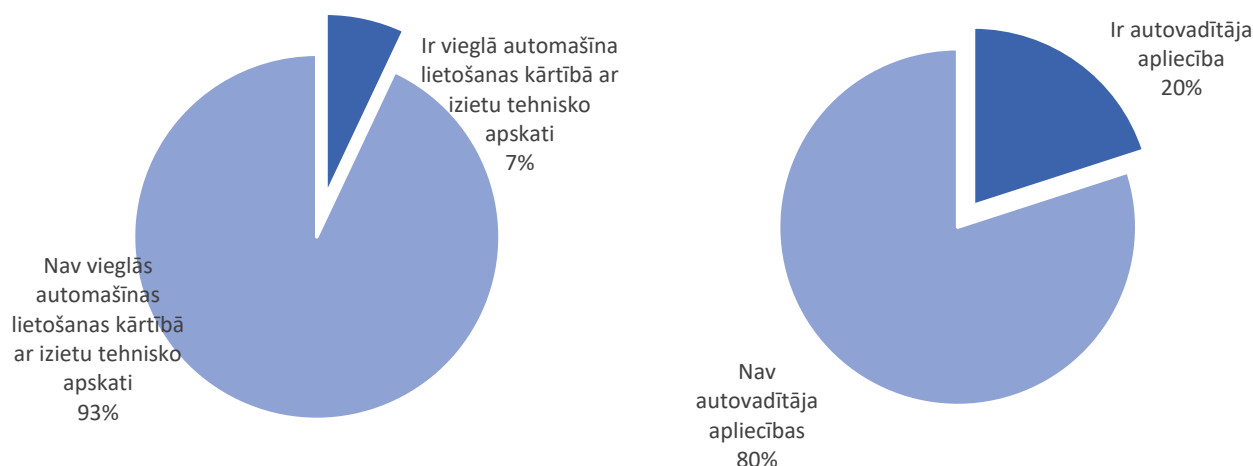
Uz jautājumu, vai interneta pieslēgums mājoklī nodrošina iespēju veikt darbu attālināti vai pieslēgšanos attālinātajām mācībām bērniem, apstiprinošu atbildi sniedza 35% aptaujāto (summētas atbildes “pilnībā jā” un “drīzāk jā”). Tikai 4% uz šo jautājumu atbildēja noliedzoši (summētas atbildes “drīzāk nē” un “noteikti nē”). Ņemot vērā to, ka 61% aptaujāto uz šo jautājumu neatbildēja, var secināt, ka kopumā interneta kvalitāti kā labu vērtē vairākums interneta lietotāju jeb 91% aptaujāto, kas snieguši konkrētu atbildi.

Automašīnas pieejamība un autovadītāja apliecības esamība

Kopumā 7% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju ir vieglā automašīna lietošanas kārtībā ar izietu tehnisko apskati. Biežāk vieglā automašīna lietošanas kārtībā ir pieejama aptaujātajiem vecumā no 18-34 gadiem (19%), strādājošajiem (17%), kā arī tiem, kam ir bērni (12%), bet ne starp viena vecāka ģimenēm (5%).

Autovadītāja apliecība ir 20% aptaujāto, biežāk vīriešiem (26%) nekā sievietēm (13%). Interesanti, ka 17% aptaujāto atzīst, ka viņiem kādreiz agrāk ir bijusi autovadītāja apliecība. Tas ievērojami biežāk novērots vīriešu (28%), nekā sieviešu vidū (4%). Aptaujas dati gan nesniedz viennozīmīgu atbildi uz jautājumu, kādēļ autovadītāja apliecība ir pazaudēta vai nav atjaunota. Netiešas norādes ļauj izvirzīt pieņēmumu, ka autovadītāja apliecība noteiktai daļai aptaujāto varētu būt atņemta atkarības problēmu dēļ (šādu pieņēmumu ļauj izvirzīt sociālo dienestu darbinieku sniegtās atbildes un intervētāju pieredze ar aptaujātajiem alkohola reibumā).

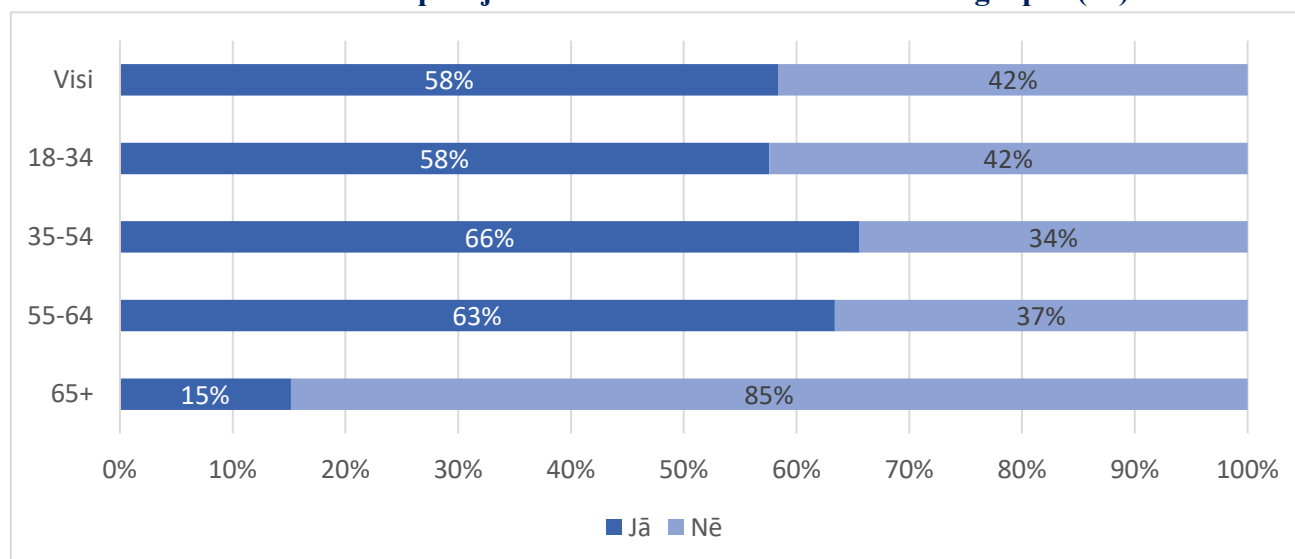
2.66. attēls. Automašīnas pieejamība un autovadītāja apliecības esamība (%)

Darba meklēšana pēdējo 12 mēnešu laikā

58% aptaujāto GMI saņēmēju pēdējo 12 mēnešu laikā ir meklējuši darbu. Darba meklēšana visbiežāk raksturo vecuma grupas no 35-54 gadiem un no 55-64 gadiem, kur darbu meklējuši atbilstoši 66% un 63% aptaujāto konkrētajās vecuma grupās. Salīdzinājumam aptaujāto vidū, kas vecāki par 65 gadiem, darbu meklējuši tikai 15% (2.67. attēls).

2.67. attēls. Darba meklēšana pēdējo 12 mēnešu laikā dažādās vecuma grupās (%)

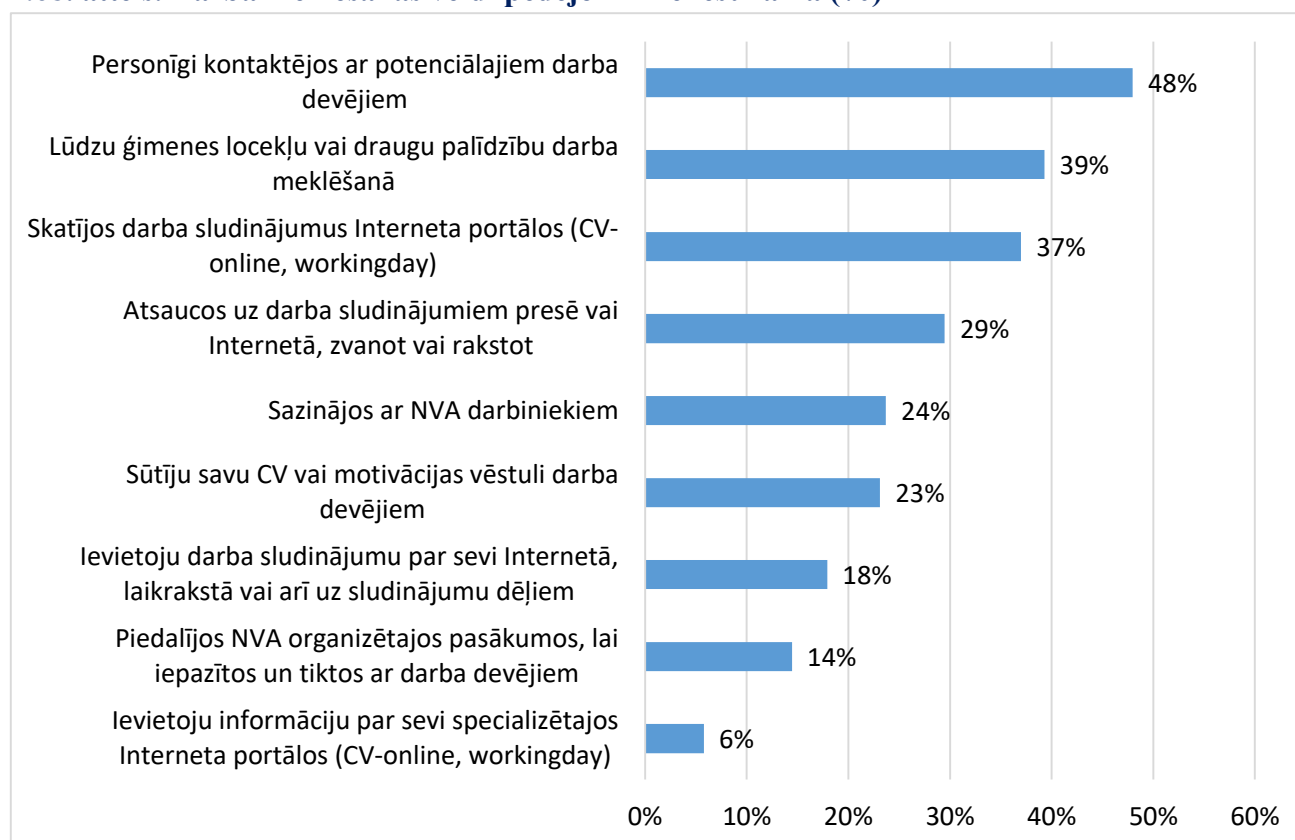
Būtiski atzīmēt, ka viena vecāka ģimeņu grupā darba meklēšana ir retāk sastopama (41%). Iemesls aktivitātes trūkumam darba meklēšanā varētu būt saistīts ar to, ka vienam vecākam ar bērnu ir grūtāk apvienot darba un mājas pienākumus. Tie GMI pabalsta saņēmēji, kas šo pabalstu saņem vairāk nekā 4 gadus, arī retāk nodarbojas ar darba meklēšanu (46%). Arī GMI pabalsta saņēmēji rīdiniēki salīdzinoši retāk ir meklējuši darbu pēdējo 12 mēnešu laikā (53%). Viens no iespējamajiem skaidrojumiem šim faktam varētu būt saistīts ar to, ka aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju rīdiniēku vidū ir lielāks īpatsvars to, kam ir ilgstoša saslimšana vai invaliditāte (63%, salīdzinājumā ar aptaujātajiem kopumā – 55%), kā arī Rīgā ir vairāk to, kas jau strādā algotu darbu (14%, salīdzinājumā

ar aptaujātajiem kopumā – 10%) un aptaujāto rīdzinieku vidū ir arī lielāks īpatsvars nestrādājošu pensionāru (15%, salīdzinājumā ar aptaujātajiem kopumā – 10%).

To vidū, kas pēdējo 12 mēnešu laikā ir meklējuši darbu, visbiežāk veiktā darba meklēšanas aktivitāte ir personīga kontaktēšanās ar potenciālajiem darba devējiem (48%). Otrajā vietā pēc minēšanas biežuma ir darba meklēšana ar ģimenes locekļu vai draugu palīdzību (39%). Līdzīgs skaits aptaujāto ir arī skatījis darba sludinājumus Interneta portālos (37%). Salīdzinoši liels skaits aptaujāto (24%) kā savu darba meklēšanas pasākumu min kontaktēšanos klātienē vai attālināti ar NVA darbiniekiem (2.68. attēls).

Jāatzīmē arī, ka kopumā no visiem aptaujātajiem GMI pabalsta saņēmējiem, 10% aptaujas brīdī strādāja algotu darbu, 8% veica dažādus gadījuma darbus, haltūras, bet 73% pēdējo 12 mēnešu laikā nebija strādājuši algotu darbu vispār.

2.68. attēls. Darba meklēšanas veidi pēdējo 12 mēnešu laikā (%)

Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

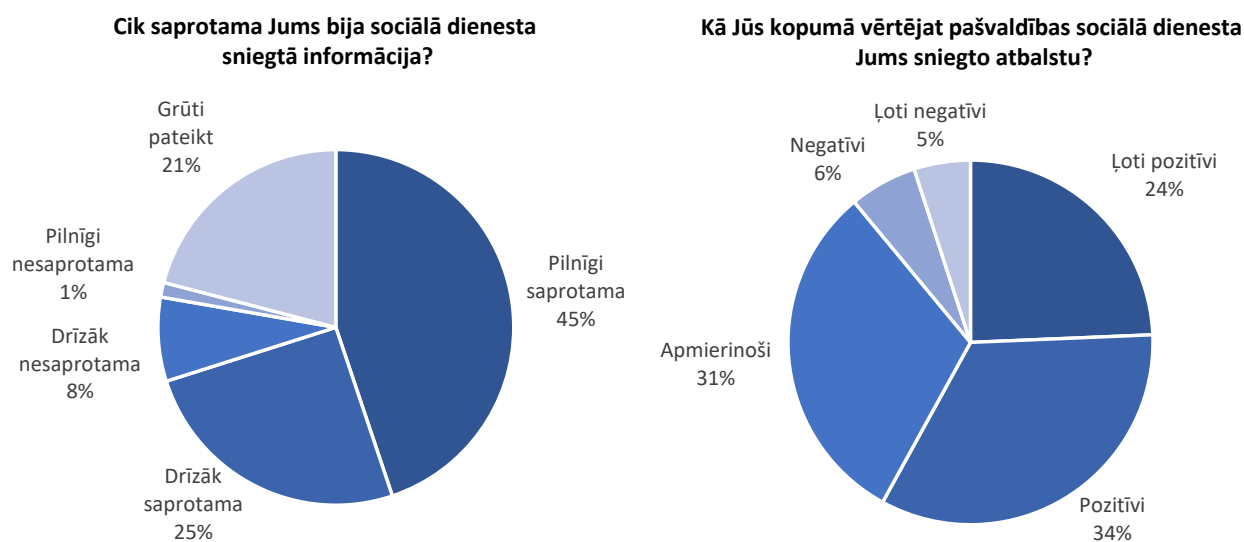
GMI pabalsta saņēmēju viedoklis par sadarbību ar sociālo dienestu un Nodarbinātības valsts aģentūru

Lai noskaidrotu GMI pabalsta saņēmēju viedokli par sadarbību ar sociālo dienestu, aptaujā tika uzdoti vairāki jautājumi: gan par to, kādēļ un kādos jautājumos viņi ir vērsušies sociālajā dienestā, ja neskaita GMI pabalstu, gan par sociālo dienestu sniegtās informācijas saprotamību, gan arī par sniegtā atbalsta vērtējumu. Aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju atbildes parāda, ka visbiežāk GMI pabalsta saņēmēji

sociālajos dienestos vērsušies jautājumos, par mājokļa pieejamību (dzīvokļu rindu, sociālo dzīvokli; 9%), par atbalstu malkas iegādi (7%), par mājokļa pabalstu (par komunālajiem maksājumiem, dzīvokļa pabalstu; 5%), kā arī par izdevumu par medikamentiem atmaksu (6%) un veselības aprūpes pakalpojumu apmaksu (4%). Jānorāda gan, ka uz šo jautājumu atbildi sniedza mazāk nekā puse aptaujāto (48%).

Sociālā dienesta sniegto informāciju GMI pabalsta saņēmēji kopumā vērtē kā saprotamu (70%; apkopotas atbildes “pilnīgi saprotama” (45%) un “drīzāk saprotama” (25%)). Tikai 9% norāda, ka sociālā dienesta sniegtā informācija bija drīzāk nesaprotama (8%) vai pilnīgi nesaprotama (1%). 21% aptaujāto uz šo jautājumu bija grūtības sniegt atbildi. Arī pašvaldības sociālā dienesta sniegto atbalstu GMI pabalsta saņēmēji kopumā vērtē vairāk pozitīvi nekā negatīvi. Summējot vērtējumus, redzams, ka kopumā pozitīvas atbildes ir 58%, apmierinošu vērtējumus sniedz 31%, bet negatīvu – 11% aptaujāto (2.69. attēls).

2.69. attēls. Sociālā dienesta sniegtās informācijas saprotamības un sniegtā atbalsta vērtējums (%)

Padziļinātas intervijas parāda, ka pozitīvais viedoklis tiek pamatots ar sociālo dienestu darbinieku patieso vēlmi palīdzēt dažādās dzīves grūtībās, atsaucību un pacietību, izskaidrojot dažādus jautājumus:

“Viņi ir atsaucīgi, viņi vienmēr palīdzēs katrā situācijā. Izstāstīs sīki un smalki, kas un kā. [...] Jā, viņi visu paskaidroja, kas un kā. Kā tur viss notiek. Pilnīgi visu izstāsta, no A līdz Z.” (LM2021-2)

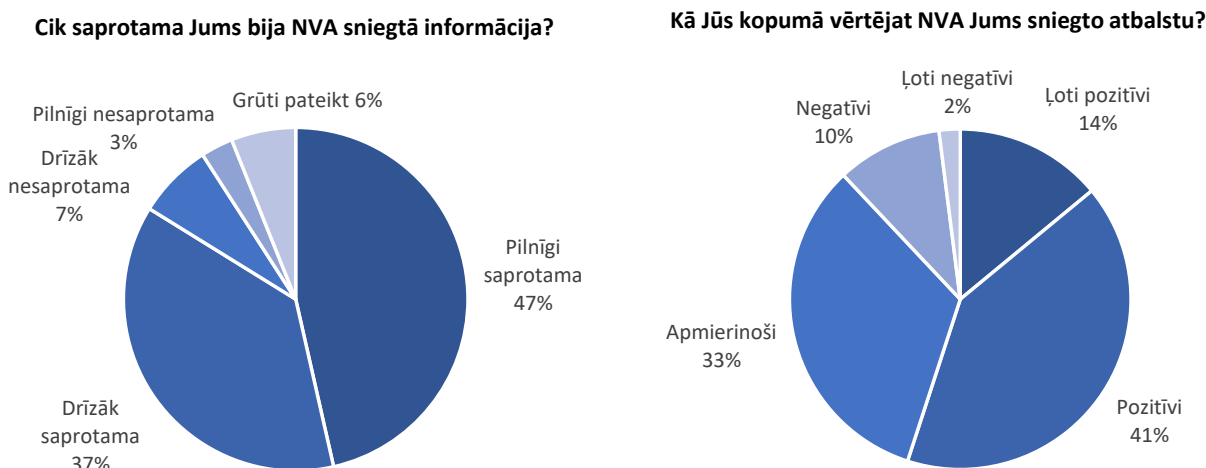
Citā intervijā izskan viedoklis, ka dažādi sociālā dienesta darbinieki atšķirīgi izturas, un pozitīvi tiek vērtēti tie sociālie darbinieki, kas iedziļinās problēmsituācijā un mēģina piedāvāt atbalstu un risinājumu, nevis tikai formāli pēc normatīvā regulējuma skatās, kāds pabalsts var tikt piešķirts vai nē: *“Lai sociālais dienests cilvēcīgi skatās, kāda katrā ģimenē ir tā situācija. Varbūt tam cilvēkam vajag vairāk, varbūt viņam tajā brīdī ir ļoti, ļoti slikti, ka viņš nezina pat kā iesākt. Vairāk iedziļināties tai cilvēka situācijā. Neskatīties, kas ir rakstīts papīrā, kādi ir tie noteikumi, normatīvie akti un viss pārējais. Lai sociālais darbinieks redz to situāciju, nevis tev pienākas tik un tik. Viss, vairāk tu neko*

nevari dabūt. [...] Man 2015. gadā arī bija īres parāds, un mums bija ļoti, ļoti lieliska sociālā dienestā darbiniece. Viņa bija baigi foršā. Viņa skatījās situāciju, nomaksāja visus parādus. Viņa palīdzēja cilvēkiem. Viņa kaut kā skatījās to situāciju cilvēciski.” (LM2021-5)

Tie, kas negatīvi vērtē pašvaldības sociālā dienesta sniegto atbalstu, norāda, ka sociālā dienesta darbinieki nesaprata viņa situāciju vai nelaipni izturējās (kopumā astoņi aptaujātie GMI pabalsta saņēmēji). Vairāki sūdzas, ka sociālais dienests palīdz tikai tik daudz, lai nenomirtu badā, ka GMI pabalsts ir pārāk mazs, jo ar 109 EUR nevar izdzīvot, un viņiem gribētos, lai sniedz lielāku atbalstu (kopumā pieci aptaujātie GMI pabalsta saņēmēji). Deviņi GMI pabalsta saņēmēji norāda, ka sociālo dienestu darbinieki sniedz nepatiesu informāciju, nesaka visu vai slikti paskaidro sniegto informāciju, jo viņiem nav skaidrs, kā veidojas izmaksu summa. Pa vienam vai diviem aptaujātajiem ir neapmierināti ar to, ka daudz stundas jāstrādā “simtlatniekos” jeb algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, ir atteikts GMI pabalsts, lai gan iesniegti visi nepieciešamie dokumenti, netiek piešķirts pašvaldības dzīvoklis. Vēl pa vienam aptaujātajam ir arī neapmierinātie ar to, ka sociālā darba speciālisti runā tikai latviešu valodā un ar pārtikas pakas saturu.

Līdzīgi jautājumi tika uzdoti arī par Nodarbinātības valsts aģentūru. Saskaņā ar aptaujas datiem 57% GMI pabalsta saņēmēju pēdējo 12 mēnešu laikā ir kontaktējušies ar Nodarbinātības valsts aģentūru. Nodarbinātības valsts aģentūras sniegto informāciju GMI pabalsta saņēmēji, kas kontaktējušies ar NVA (n=174), kopumā vērtē kā saprotamu (84%; apkopotas atbildes “pilnīgi saprotama” un “drīzāk saprotama”). Tikai 10% norāda, ka Nodarbinātības valsts aģentūras sniegtā informācija bija nesaprotama. 6% aptaujāto uz šo jautājumu bija grūtības sniegt atbildi. Nodarbinātības valsts aģentūras sniegto atbalstu 55% GMI pabalsta saņēmēju kopumā vērtē pozitīvi, 33% kā apmierinošu, bet 12% negatīvi (2.70. attēls).

2.70. attēls. NVA sniegtās informācijas saprotamības un sniegtā atbalsta vērtējums (%)

Neapmierinātība ar NVA sniegto atbalstu ir saistīta ar to, ka NVA piedāvā nepiemērotas vakances, kuras reāli neeksistē vai arī nav piemērotas konkrētās personas iespējām (8 respondenti). Septiņus aptaujas dalībniekus neapmierina tas, ka NVA neko nepiedāvā un nepalīdz atrast darbu. Divi aptaujātie nav apmierināti, ka palīdzība no NVA puses ir ilgi jāgaida, vēl divi nav apmierināti, ka viņiem

nepiedāvā iespējas iet piedalīties algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos jeb kā viņi paši tos sauc – “simtlatniekos”.

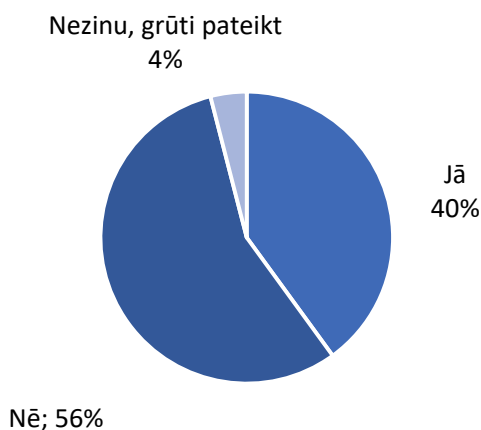
Veselības stāvokļa pašvērtējums un iespējas saņemt veselības aprūpes pakalpojumus

Aptaujas rezultāti atklāj, ka 55% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju uzskata, ka viņiem ir ilgstoša saslimšana vai invaliditāte (aptaujas ietvaros šo informāciju nav iespējams pārbaudīt, tādēļ tas ir GMI pabalsta saņēmēju pašvērtējums). Šāda situācija nosaka to, ka nepieciešams regulāri apmeklēt ārstus un lietot medikamentus. Vienlaikus 40% aptaujāto norāda, ka viņi pēdējo 6 mēnešu laikā ir saskārušies ar situāciju, kad viņi paši vai mājsaimniecības locekļi naudas trūkuma dēļ nevarēja iegādāties ārsta izrakstītās zāles. 46% aptaujāto norāda, ka pēdējo 6 mēnešu laikā ir saskārušies ar situāciju, kad naudas trūkuma dēļ nevarēja apmeklēt zobārstu vai zobu higiēnistu pakalpojumu.

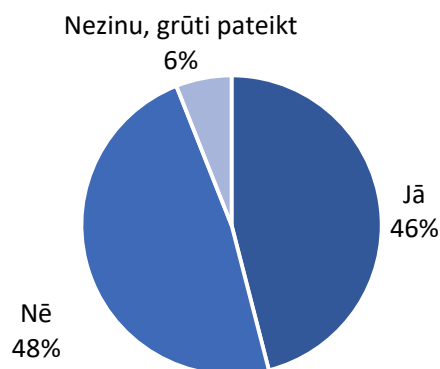
Padziļināti analizējot aptaujāto grupu, kas norāda, ka viņi pēdējo 6 mēnešu laikā ir saskārušies ar situāciju, kad viņi paši vai mājsaimniecības locekļi naudas trūkuma dēļ nevarēja iegādāties ārsta izrakstītās zāles (40%), redzams, ka tie biežāk ir gados vecākie GMI pabalsta saņēmēji (vecumā 65 un vairāk gadi - 48%), nestrādājošie pensionāri (52%), personas ar ilgstošu saslimšanu vai invaliditāti (51%). Jānorāda, ka nav vērojama sakarība, ka šīs grupas pārstāvji biežāk dzīvotu vieni paši. Aplūkojot šīs grupas iepriekšējā mēneša izdevumu struktūru, redzams, ka viņiem salīdzinoši biežāk ir bijuši izdevumi saistībā ar veselības aprūpes izdevumiem (61%) un transporta izdevumiem (42%). Salīdzinot mājsaimniecību izdevumu apjomu EUR, redzams, ka šajā grupā iepriekšējā mēnesī bijuši lielāki izdevumi, salīdzinot ar citiem, šādās izdevumu kategorijās: pārtika (šajā grupā 147,97 EUR, vidēji – 133,83 EUR), kredītu, līzingu, parādu maksājumi (šajā grupā 51,43 EUR, vidēji – 50,22 EUR), veselības aprūpes izdevumi (šajā grupā 31,80 EUR, vidēji – 26,31 EUR), sadzīves tehnikas un elektronikas iegāde (šajā grupā 55,16 EUR, vidēji – 49,62 EUR).

2.71. attēls. Naudas trūkums, lai iegādātos medikamentus un apmeklētu zobārstu (%)

Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi naudas trūkuma dēļ nevarējāt iegādāties ārsta izrakstītās zāles?

Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi naudas trūkuma dēļ nevarējāt apmeklēt zobārstu vai zobu higiēnistu?

Jāpiebilst, ka aptaujas laikā daudzi intervētie norādīja, ka jau gadiem neiet pie zobārsta, jo zobu vienkārši vairs nav, līdz ar to viņiem it kā arī atkrīt vajadzība labot zobus, bet ir apgrūtināti uzņemt pārtiku. Šo situāciju raksturoja arī padziļināto interviju dalībnieki:

“Pie zobārsta mēs gadus 10 vairs neejam. Zobu vairāk nav. [...] Viņi [NVA] saka, lai zobus ieliek. Bet diez vai mēs tik ilgi nodzīvosim, ka varēsim sev zobus ielikt.” (LM2021-7)

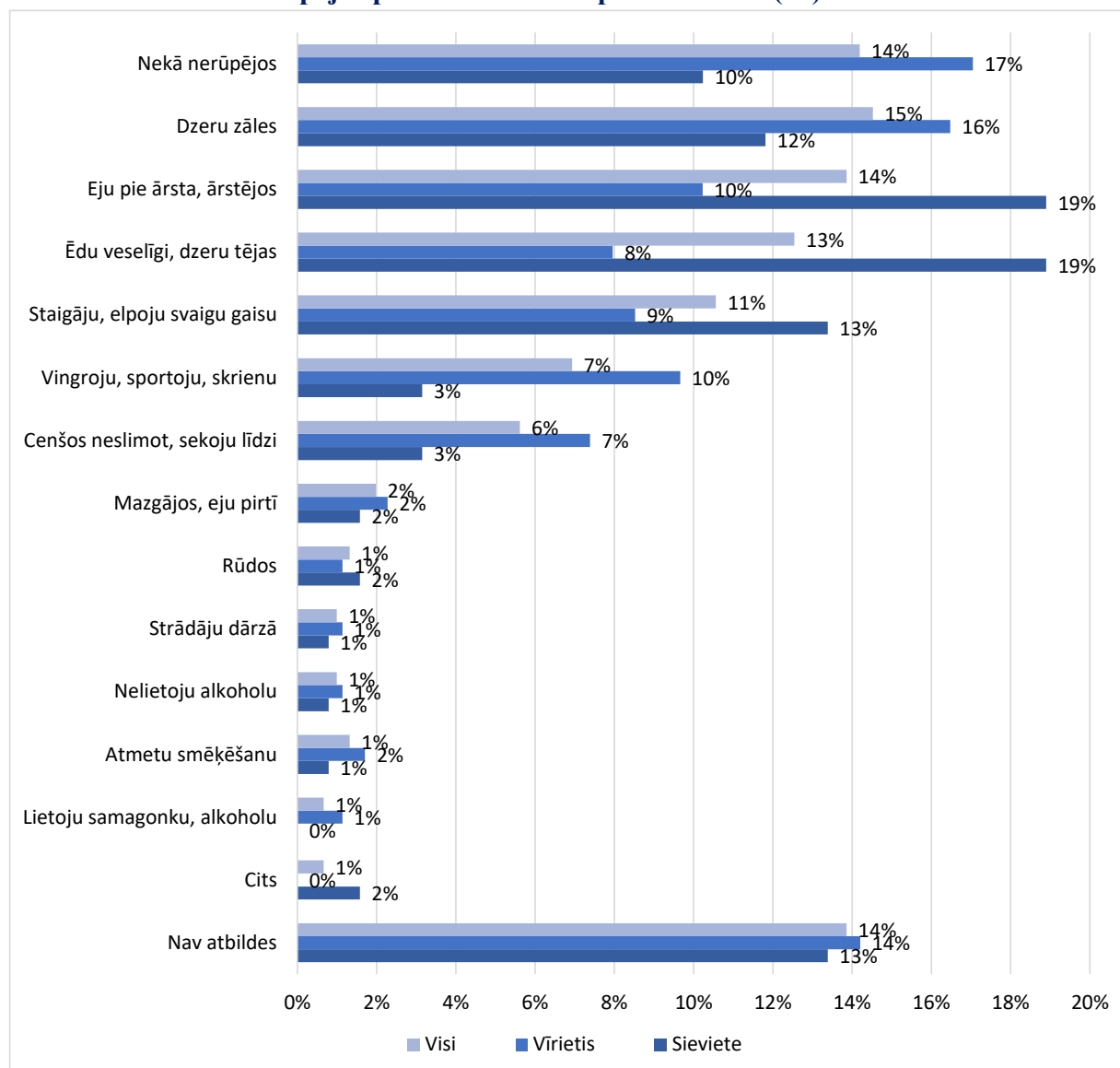
“To visiem vajag, bet es neesmu miljonārs. Tur ir tādas summas, ka vieglāk zobu ir izraut. 20, 30 vai 40 EUR maksā zobu labot. Labot es sev nevaru atļauties. Arī brilles sev pasūtīt un normālas, specializētās nopirkt nevaru atļauties. Tas atkal ir vairāk par 100 EUR, tirgū kaut kādas lētās var par 3 EUR nopirkt.” (LM2021-13.)

GMI pabalsta saņēmēju rūpes par savu veselību

Lai noskaidrotu, kā GMI pabalsta saņēmēji rūpējas par savu veselību, aptaujā tika iekļauts atvērtā tipa jautājums bez atbilžu variantiem: “Kā Jūs rūpējaties par savu veselību?”. Jautājuma mērķis bija noskaidrot, vai un kā šajā grupā rūpējas par savu veselību, un kas tiek saprasts ar rūpēm par veselību. Pirms datu ievadīšanas atvērtā jautājuma atbildes tika kodētas. Saskaņā ar aptaujas datiem 14% GMI pabalsta saņēmēju atzīst, ka par savu veselību nerūpējas. Līdzīgs skaits aptaujāto norāda, ka viņa rūpes par veselību izpaužas kā ārsta apmeklēšana (14%). Apmēram tikpat liela daļa aptaujāto (14%) rūpējas par savu veselību, lietojot medikamentus. 12% aptaujāto rūpējas par savu veselību, ēdot veselīgi un dzert tējas. 11% norāda, ka viņi iet pastaigās un elpo svaigu gaisu. Par aktīvāku sportošanu stāsta 7% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju, kas atbildējuši, ka vingro, sporto vai skrien. 6% norāda, ka cenšas neslimot un rūpējas par savu veselību, neprecizējot tieši kā. 22% aptaujāto sniedza kādu citu atbildi, piemēram, strādāju dārzā, rūdos, mazgājos, eju pirtī, nelietoju alkoholu, atmetu smēķēšanu, lietoju samagonku, alkoholu, cita atbilde; katra no atbildēm minēta ne biežāk kā sešas reizes. Jāpiezīmē, ka tie, kas norādījuši, ka veselības veicināšanai lieto “samagonku” vai alkoholu, ir respondenti, kas patiešām vai ironiski uzskata, ka labākās zāles ir alkohols. 14% aptaujāto atteicās sniegt konkrētu atbildi uz šo jautājumu.

Aptaujas atbilžu sadalījums pēc dzimuma atklāj, ka sievietes biežāk nekā vīrieši norāda, ka iet pie ārsta, ārstējas (vīriešu vidū – 10%, sieviešu vidū – 19%), kā arī cenšas ēst veselīgi un dzer tējas (vīriešu vidū – 8%, sieviešu vidū – 19%) (2.72. attēls).

2.72. attēls. Veidi kā rūpējas par savu veselību pēc dzimuma (%)

Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

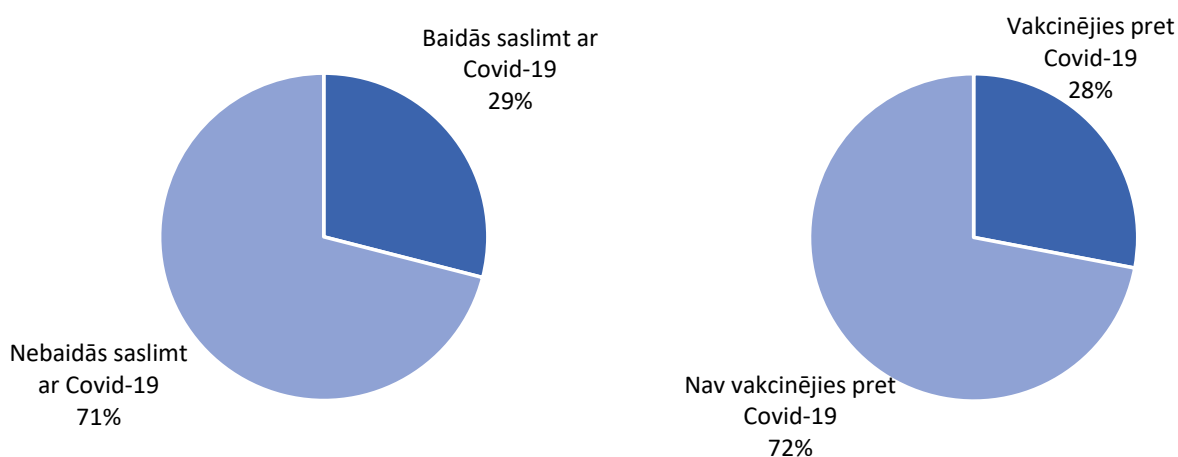
GMI pabalsta saņēmēju pieredze attiecībā uz Covid-19 pandēmiju

Aptaujas brīdī 2021. gada jūlijā un augustā kopumā 7% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju norādīja, ka ir bijuši inficējušies ar Covid-19. 9% aptaujāto norādīja, ka viņi nezina vai arī viņiem ir grūti atbildēt uz šo jautājumu. Tas varētu būt skaidrojams ar to, ka ir bijuši viegli slimības simptomi, bet analīzes par inficēšanos nav veiktas. Biežāk apstiprinošu atbildi uz šo jautājumu sniedza tie GMI pabalsta saņēmēji, kam ir bērni (14%) un algotu darbu strādājošie (17%), kā arī rīdzinieki (11%).

Aptaujas rezultāti arī parāda, ka vairāk nekā divas trešdaļas aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju nebaidās saslimt ar Covid-19 (71%). Īpaši tas raksturīgs vecāka gājuma aptaujātajiem vecumā 65+ gadi (82%). Sievietes, salīdzinot ar vīriešiem, mazliet biežāk baidās saslimt ar Covid-19 (vīriešu vidū baidās – 23%, sieviešu vidū – 37%). Arī aptaujātie, kuriem ir bērni, biežāk baidās saslimt ar Covid-19 (42%).

28% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju aptaujas brīdī 2021. gada vasarā bija vakcinēti pret Covid-19. Salīdzinoši zemāks vakcinācijas līmenis GMI pabalsta saņēmēju vidū bija starp gados vecākiem cilvēkiem (vecuma grupā 65+ gadi – 15%). Salīdzinoši augstāks vakcinācijas līmenis bija sastopams starp tiem, kam ir ilgstoša saslimšana vai invaliditāte (33%). Vakcinācijas līmenis salīdzinoši augstāks aptaujas brīdī bija latviešu vidū (latviešiem – 35%, krieviem – 17%).

2.73. attēls. Bailes saslimt ar Covid-19 un vakcinēšanās pret Covid-19 (%)

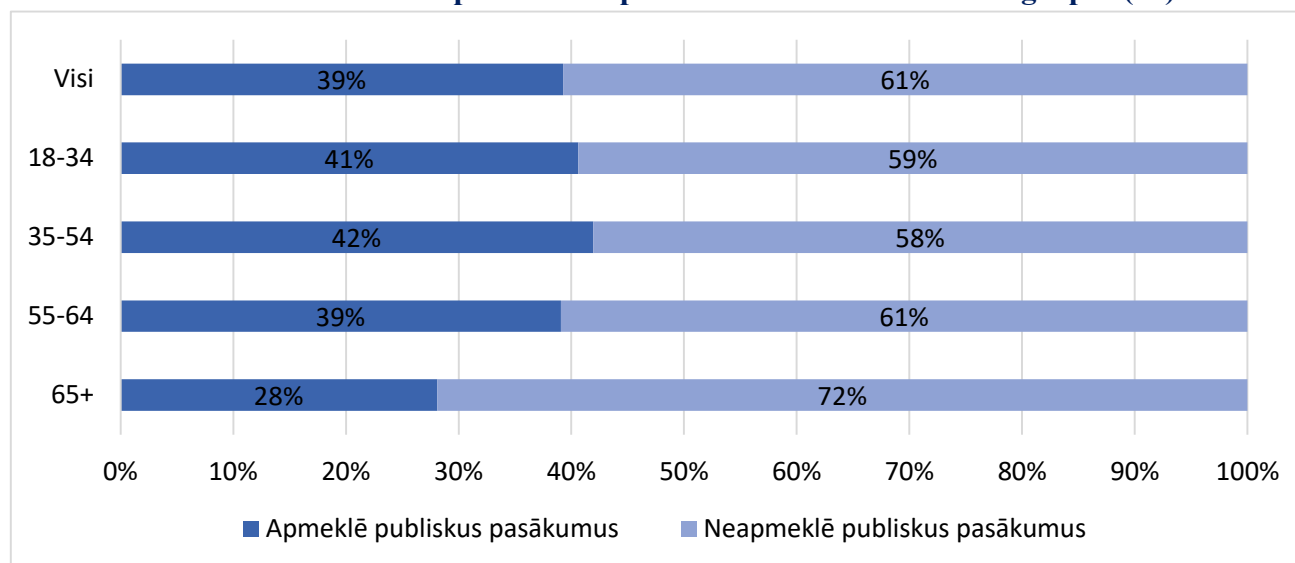

Aptaujā tika uzdots arī jautājums, vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat saskāries ar problēmu, ka jums ir zudušas iespējas strādāt algotu darbu vai piestrādāt Covid-19 ierobežojumu dēļ. Aptaujāto atbildes atklāj, ka ar šādu problēmu ir saskārusies piektā daļa aptaujāto (21%). Sprotams, ka biežāk ar šādu problēmu saskārusies tie GMI pabalsta saņēmēji, kas strādā algotu darbu (30%), kā arī bezdarbnieki, kas meklē darbu (30%). Biežāk šādas problēmas esamību apstiprina arī GMI pabalsta saņēmēji Rīgā (29%).

GMI pabalsta saņēmēju brīvā laika pavadīšanas veidi

Lai uzzinātu, cik aktīvi GMI pabalsta saņēmēji iesaistās publiskajos bezmaksas pasākumos, aptaujā tika uzdots jautājums “Vai Jūs mēdzat apmeklēt dažādus pasākumus, kas notiek Jūsu pilsētā vai pagastā, piemēram, pilsētas svētkus vai citus sarīkojumus?”. Ņemot vērā to, ka GMI pabalstu saņēmēju aptauja notika 2021. gada vasaras mēnešos, šādu pasākumu norisi Covid-19 pandēmija būtiski neierobežoja. Aptaujas dati atklāj, ka 39% GMI pabalstu saņēmēji mēdz apmeklēt dažādus publiskus pasākumus, piemēram, pilsētas svētkus vai citus sarīkojumus. Salīdzinoši mazliet retāk šādus pasākumus apmeklē gados vecākie aptaujātie (vecuma grupā 65+ gadi – 28%). Aktīvāk šādus pasākumus apmeklē ģimenes ar bērniem (47%), īpaši daudz bērnu ģimenes (53%).

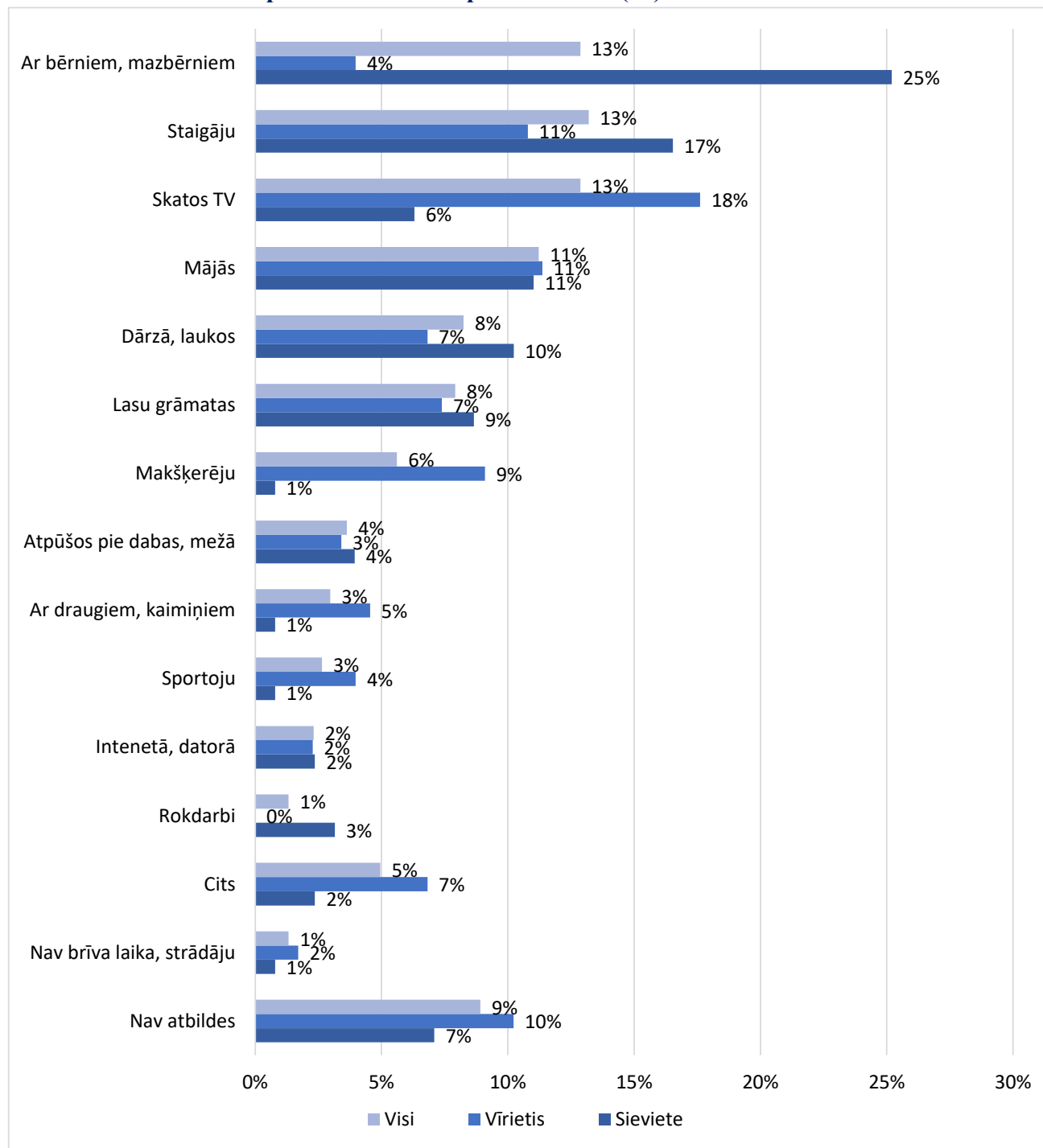
2.74. attēls. Publisko bezmaksas pasākumu apmeklēšana dažādās vecuma grupās (%)

Uz jautājumu “Kā Jūs visbiežāk pavadāt savu brīvo laiku?” aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju atbilžu daudzveidība ir ļoti liela. Trīs visbiežāk minētās atbildes ar līdzīgu atbilžu biežumu ir: staigāju (13%), skatos TV (13%) un pavadu laiku ar bērniem vai mazbērniem (13%). 11% atbild, ka viņi vienkārši sēž mājās, savukārt 8% brīvo laiku pavada dārzā vai laukos. Līdzīgs skaits aptaujāto (8%) norāda, ka viņi lasa grāmatas, bet 6% - makšķerē. Citas retāk minētās atbildes ir: sportošana, rokdarbi, pastaigas vai atpūta pie dabas, ciemošanās ar draugiem vai kaimiņiem, internetā vai datorā. 9% aptaujāto atteicās sniegt konkrētu atbildi uz šo jautājumu.

Arī šī jautājuma atbildēs ir vērojamas atšķirības pēc dzimuma. Sievietes, salīdzinot ar vīriešiem, biežāk laiku pavada ar bērniem vai mazbērniem (vīriešu vidū – 4%, sieviešu vidū – 25%). Vīrieši savukārt biežāk skatās TV (vīriešu vidū – 18%, sieviešu vidū – 6%) un makšķerē (vīriešu vidū – 9%, sieviešu vidū – 1%). Sievietes, salīdzinot ar vīriešiem, biežāk arī norādījušas, ka dodas pastaigās (vīriešu vidū – 11%, sieviešu vidū – 17%) (2.75. attēls).

2.75. attēls. Brīvā laika pavadīšanas veidi pēc dzimuma (%)

Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

GMI pabalsta saņēmēju vajadzību piramīda un neapmierinātās vajadzības

Lai izstrādātu pētījuma metodoloģiju par GMI pabalsta saņēmēju vajadzību piramīdu un neapmierinātajām vajadzībām, aptaujas sagatavošanas posmā tika veikta teorētiskā izpēte vajadzību pētījumu laukā. Vajadzību pētījumu un zinātnisko rakstu izpēte atklāja, ka vajadzību jēdziens sociālajās zinātnēs tiek interpretēts ļoti atšķirīgi, un pastāv dažādas teorētiskās perspektīvas un teorētiskie virzieni. Viena no perspektīvām balstās viedoklī, ka ir iespējams definēt universālas un objektīvas cilvēku vajadzības (piemēram, Maslow, 1943¹⁶⁴; Doyal, Gough, 1991¹⁶⁵), uz kuru apmierināšanu būtu jātiecas visām valstīm, bet arī šīs perspektīvas ietvaros pastāv dažādas pieejas. Viena no pieejām vajadzību jēdzienam ir aplūkot vajadzības kā motivējošu spēku, ko izraisa nelīdzsvarotības vai spriedzes stāvoklis, kas organismā izveidojies konkrēta trūkuma dēļ (Doyal, Gough, 1991¹⁶⁶). Šī pieeja ir arī pasaulē zināmākās Maslova vajadzību teorijas pamatā. Saskaņā ar Maslova vajadzību teoriju ir piecas pamata vajadzības, kas organizētas hierarhiski: fizioloģiskās vajadzības, drošības vajadzības, piederības un mīlestības vajadzības, cieņas vajadzības un nepieciešamība pēc pašrealizācijas. Saskaņā ar šo pieeju, ja cilvēki būs ilgstoši izsalkuši vai izslāpuši, fizioloģiskā motivācija nodrošināt pārtiku un ūdeni būs visspēcīgākā. Savukārt, kad primārās fizioloģiskās vajadzības ir apmierinātas, aktualizējas citas, “augstākas” vajadzības, un tās, nevis izsalkums, jau dominē (Maslow, 1943: 370-396¹⁶⁷). Maslova teorijas kritiķi norāda, ka šī tipoloģija nav visaptveroša, un galvenā kritika ir vērsta uz šo vajadzību hierarhisko skatījumu, kas noteiktās situācijās acīmredzami neatbilst realitātei, jo, piemēram, alpīnistu motivācijā pašapliecināšanās vajadzība ir virs drošības vajadzības (Springborg, 1981: 184-190¹⁶⁸; Fitzgerald, 1977: 43-51¹⁶⁹; Doyal, Gough, 1991:36)¹⁷⁰.

Cita teorētiskā pieeja šīs perspektīvas ietvaros ir pamatvajadzību pieeja (*basic needs approach*), ko 1976. gada Pasaules nodarbinātības konferencē definēja Starptautiskā Darba organizācija un norādīja, ka cilvēka pamatvajadzību apmierināšana ir valsts un starptautiskās attīstības politikas galvenais mērķis. Pamatvajadzības šīs pieejas ietvaros apzīmē pamata preces un pakalpojumus (pārtika, pajumte, apģērbs, sanitārija, izglītība utt.), kas nepieciešamas minimālam dzīves līmenim, un šī pieeja ir arī absolūtās nabadzības mērīšanas pamatā. Mūsdienās tiek uzsvērts, ka minimālais pamatvajadzību patēriņa līmenis ietver arī sanitāriju, izglītību un veselības aprūpi (Gough, McGregor, Camfield, 2007)¹⁷¹.

¹⁶⁴ Maslow, A. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, pp. 370-396.

<https://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>.

¹⁶⁵ Doyal L., Gough I. (1991) A Theory of Human Need. Palgrave, London. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-21500-3>.

¹⁶⁶ Turpat.

¹⁶⁷ Maslow, A. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, pp. 370-396.

<https://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>.

¹⁶⁸ Springborg, P. (1981). The Problem of Human Needs and Critique of Civilization. London: Allen & Unwin.

¹⁶⁹ Fitzgerald, R. (1977). Abraham Maslow's hierarchy of needs - an exposition and evaluation. In: R. Fitzgerald (ed.) *Human Needs and Politics*, pp. 36-51. NSW, Rushcutters Bay: Pergamon Press.

¹⁷⁰ Doyal L., Gough I. (1991) A Theory of Human Need. Palgrave, London. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-21500-3>.

¹⁷¹ Gough, I.; McGregor, J.; Camfield, L. (2007). Theorising Wellbeing in International Development. In: Gough, I. & McGregor, J. (Eds.) *Wellbeing in Developing Countries: From Theory to Research*, pp. 3-45. Cambridge: Cambridge University Press.

1991. gadā Lens Dojāls un Īans Gafs (Len Doyal; Ian Gough) sniedza alternatīvu cilvēka pamatvajadzību teoriju un identificēja veselību un autonomiju kā vispārējus labklājības priekšnoteikumus. Viņu izstrādātā Cilvēka vajadzību teorija (*Theory of Human Need*) izšķir divu veidu mērķus: (1) vajadzības, kuras ir universālas un potenciāli piemērojamas visiem cilvēkiem, un (2) vēlmes, kas nav universālas un atspoguļo konkrēto kultūras vidi (Doyal, Gough, 1991)¹⁷². Vajadzību universālums tiek pamatots ar to, ka neapmierinātas vajadzības rada objektīvu kaitējumu, piemēram, invaliditāti, nevis subjektīvas sajūtas, piemēram, trauksmi vai stresu. Saskaņā ar autoru piedāvāto teoriju fiziskās veselības vajadzības ir pamatprasības, lai paliktu dzīvs. Šim nolūkam vispirms ir nepieciešama pārtika un ūdens, ir svarīgi izvairīties no situācijām, kurās cilvēks varat tikt nogalināts vai ievainots, un cilvēkam ir svarīgi arī izvairīties no saslimšanas. Autonomijas vajadzības ir saistītas ar iespēju izdarīt apzinātu izvēli, lai sasniegtu apzinātus mērķus. Šim nolūkam personai ir nepieciešami trīs atribūti: garīgā veselība, kognitīvās (domāšanas) prasmes un iespējas iesaistīties sociālajā līdzdalībā. L. Dojāls un Ī. Gafs ir izveidojuši arī 11 starpposma vajadzību sarakstu, kas nodrošina to, ka pamatvajadzības tiek apmierinātas:

1. Atbilstošs uzturs un ūdens;
2. Atbilstošs mājoklis;
3. Droša darba vide;
4. Droša fiziskā vide;
5. Atbilstoša veselības aprūpe;
6. Drošība bērnībā;
7. Nozīmīgas primārās attiecības ar citiem;
8. Fiziskā drošība;
9. Ekonomiskā drošība;
10. Atbilstoša izglītība;
11. Droša dzimstības kontrole un bērnu piedzimšana (Doyal, Gough, 1991: 157-158)¹⁷³.

Iepriekš aplūkotajām teorētiskajām pieejām opozīcijā esoša teorētiskā perspektīva noraida ideju par kopēju universālu cilvēku vajadzību esamību, kuru apmierināšanu varētu veiksmīgi izplānot un īstenot, jo uzskata vajadzības par subjektīvām un relatīvām (Penz, 1986: 55)¹⁷⁴. Risinājums relativisma dilemmai ir vajadzības pielīdzināt subjektīvām vēlmēm, uzskatot, ka tikai indivīdi paši var izlemt, kādi mērķi viņiem ir prioritāri, ko viņi uzskata, kas viņiem šajā dzīves posmā ir vajadzīgs. Šīs perspektīvas kritiķi savukārt norāda, ka ideja, ka indivīdi ir vienīgā autoritāte, kas spēj izvērtēt savas vajadzības, arī ir apšaubāma, ņemot vērā cilvēku zināšanu un racionalitātes robežas.

Paralēli vajadzību teorijām un vajadzību pētījumiem sociālajās zinātnēs ir attīstīti arī “dzīves kvalitātes” (*quality-of-life*) pētījumi, un dzīves kvalitātes mērījumos kā svarīgs indikators ir iekļauta subjektīvā labklājība un tās komponenti (Koroļeva, 2011: 44)¹⁷⁵. Līdzīgi kā ar vajadzību jēdzienu, arī attiecībā uz dzīves kvalitātes jēdzienu arvien turpinās diskusijas par jēdziena robežām, un vai un cik lielā mērā dažādu sabiedrību salīdzinājumam var izmantot universālus objektīvos un subjektīvos

¹⁷² Doyal L., Gough I. (1991) A Theory of Human Need. Palgrave, London. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-21500-3>.

¹⁷³ Turpat.

¹⁷⁴ Penz, P. (1986). Consumer Sovereignty and Human Interests. New York: Cambridge University Press.

¹⁷⁵ Koroļeva, I. (2011). Subjektīvā labklājība: apmierinātības un dzīves sasniegumu vērtējums jauniešu pārejā un pieaugušo statusu. Promocijas darbs. <https://www.szf.lu.lv/iv/petnieciba/promocijas-darbi/>.

indikatorus (subjektīvos vērtējumus). Kā norāda I. Koroļeva (2011)¹⁷⁶, šo indikatoru savstarpējā saikne lielākoties ir pretrunīga, jo labāki apstākļi, nodrošinātība nebūt negarantē augtāku apmierinātības līmeni un otrādi. Šī pētījuma kontekstā “dzīves kvalitātes” jēdziena izmantošanas problemātika palīdz atklāt konceptuālās grūtības kritēriju atlasē arī jautājumos par mērķa grupas vajadzībām. Abi jēdzieni ir daudzdimensionāli, un ietver sevī gan objektīvu, gan subjektīvu perspektīvu, un var tikt vērtēta gan pēc objektīviem, gan subjektīviem indikatoriem. Līdz ar to pastāv pieejas, kas vairāk orientējas uz objektīvajiem indikatoriem – dzīves apstākļiem, dzīves materiālo līmeni, ienākumiem, dzīves vidi, resursiem – izglītību, nodarbinātību u.tml., bet citas pieejas vairāk orientējas uz indivīdu izpratni par savām aktuālākajām vajadzībām jeb subjektīvajiem indikatoriem. Optimālākais risinājums, kas saskaņā ar pētnieku viedokli ir piedāvāts šajā pētījumā, ir pētījumā iekļaut gan objektīvos vajadzību indikatorus, gan subjektīvos vajadzību indikatorus. Jāuzsver, ka teorētiskā līmenī ir ļoti grūti pamatot to, kas cilvēkiem patiešām ir vajadzīgs, savukārt empīriskā līmenī var norādīt uz daudzām iespējamām vajadzībām, kas pastāv vienlaicīgi un aktualizējas konkrētās situācijās. Salīdzinoši vieglāk ir definēt minimālo līmeni attiecībā uz nepieciešamo pārtiku vai siltumu, bet konceptuāli ļoti sarežģīti ir izmērīt sociāli psiholoģisko vajadzību apmierinātības līmeni, piemēram, vajadzību pēc cieņas. Šeit ir sarežģīti definēt minimāli nepieciešamo un maksimāli sasniedzamo līmeni, kā arī salīdzināt to dažādās sabiedrībās vai sociālajās grupās, jo tie ir mainīgi un ļoti subjektīvi faktori. Rezumējot var norādīt, ka zinātniekiem nav izdevies vienoties par universālu vajadzību vai dzīves kvalitātes jēdzieni definīciju, un arī šobrīd vienlaikus pastāv daudzi teorētiskie modeļi, kuru ietvaros dažādi tiek vērtēta objektīvo indikatoru un subjektīvo indikatoru nozīme (Koroļeva, 2011: 46)¹⁷⁷.

Vēl jāatzīmē, ka vajadzību izpēte aptaujās lielā mērā balstās uz pieņēmumu, ka cilvēki grib un var godīgi un atklāti izvērtēt savas vajadzības. Vienlaikus pētījumos ir atklāts, ka daudzos gadījumos cilvēki tiecas sniegt atbildes, kuras uzskata par sociāli vēlamām, un no tā nevar izvairīties arī GMI pabalsta saņēmēju aptaujā. Šo situāciju ilustrē arī piemēri no šajā pētījumā novērotā GMI pabalsta saņēmēju aptaujas laikā. Viens no spilgtākajiem ir gadījums, kad dusmīgs un sarūgtināts respondents aptaujas laikā negatīvi izsakās par pašvaldības sociālo dienestu, bet nākamajā dienā zvana intervētājam un lūdz aptaujas anketā atzīmēt, ka viņam par pašvaldības sociālo dienestu ir vislabākās domas.

Atgriežoties pie šajā pētījumā izmantotā risinājuma vajadzību izpētē, jānorāda, ka GMI pabalsta saņēmēju aptaujā ir iekļauti gan objektīvie vajadzību indikatoru, gan subjektīvie vajadzību indikatoru. Objektīvās vajadzības pētījumā noskaidro jautājumi par pārtiku, izglītības līmeni, nodarbinātību, veselību, mājokli, pieejamo sadzīves tehniku, parādiem, brīvā laika pavadīšanas veidiem, kas aplūkoti citās ziņojuma sadaļās, kā arī jautājums par izdevumiem, no kuriem konkrētā māsaimniecības ir bijusi spiesta atteikties pagājušajā mēnesī, kas raksturots nodaļas turpinājumā. Subjektīvo vajadzību izpratni pētījumā noskaidro divi daļēji slēgtie jautājumi (sk. aptaujas anketu 2. pielikumā): 38. Kuras no šīm vajadzībām ir Jums šobrīd aktuālas? (Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!) un 39. Kuru no šīm vajadzībām Jums būtu nepieciešams risināt vispirms? (Atzīmējiet tikai vienu atbildi!). Papildus tam respondentus lūdza vairāk pastāstīt par viņu aktuālākajām vajadzībām saviem vārdiem (jautājuma formulējums: 39A. Lūdzu, raksturojiet, kas ir Jūsu būtiskākās vajadzības šobrīd! (Ierakstiet saviem

¹⁷⁶ Turpat.

¹⁷⁷ Koroļeva, I. (2011). Subjektīvā labklājība: apmierinātības un dzīves sasniegumu vērtējums jauniešu pārejā un pieaugušo statusu. Promocijas darbs. <https://www.szf.lu.lv/petnieciba/promocijas-darbi/>.

vārdiem!)). Šie jautājumi kopumā vislabāk atklāj arī vajadzību hierarhiju jeb neapmierināto vajadzību piramīdu GMI pabalsta saņēmēju vidū.

Pievēršoties vienam no objektīvo vajadzību rādītājiem un aptaujā iegūtajiem datiem par izdevumiem, no kuriem konkrētā mājsaimniecības ir bijusi spiesta atteikties pagājušajā mēnesī (2.76. attēls), redzam, ka GMI pabalsta saņēmēji cenšas ietaupīt gan uz pārtikas preču iegādi (32% no tiem, kas snieguši konkrētu atbildi), gan veselības aprūpes izdevumiem (26%), gan sadzīves tehnikas un elektronikas iegādi (26%), gan mājokļa īri un komunālajiem maksājumiem (23%), gan arī mājokļa remonta izdevumiem (22%). Trešā daļa aptaujāto (33%) uz šo jautājumu atbildes nesniedz, jo uzskata, ka no visa ir bijuši spiesti atteikties un sevi ierobežot. Gan padziļinātājās intervijās, gan aptaujā tika norādīts, ka nauda pietrūkst gandrīz visām izdevumu pozīcijām.

“Es tik daudz nepelnu, lai nauda visam pietiktu. Man ir minimālā alga, mēs esam četri cilvēki. Drusku par maz ir tās algas, bet ko izdarīsi?” (LM2021-9.)

Daļa no tiem, kas ilgstoši saņem GMI pabalstu, ir arī pieraduši dzīvot ar ļoti maziem ienākumiem, tādēļ nemaz nedomā tādās kategorijās, no kā bijuši spiesti atteikties, viņi ir pieņēmuši šo situāciju, necerot kaut ko mainīt:

“Ziniet, ar laiku, ar gadiem, ai, kā ir, tā ir. Viens tu neko nevari mainīt. Jādzīvo, kā ir. Paldies dievam, ka tas vismaz ir.” (LM2021-15.)

“Es esmu tā pieradinājies, ka man nav tādu vajadzību.” (LM2021-18.)

Padziļinātās intervijas papildina aptauju datus un atklāj, ka viena no GMI pabalsta saņēmēju stratēģijām ir, pirmkārt, no saņemtā pabalsta nomaksāt komunālos maksājumus un dažādus aizņēmumu vai parādu maksājumus, jo viņi jau ir saskārušies ar situāciju, kad parādu dēļ tiek atslēgta elektrība vai kādi citi komunālie pakalpojumi (14% ir parāds kādam preču piegādātājam vai pakalpojumu sniedzējam vairāk nekā 420 EUR) un problēmām ar parādu piedzinējiem. Pēc “obligāto maksājumu” veikšanas pārējie ienākumi lielākoties tiek tērēti pārtikai:

“Apģērbam nepietika. Visi veikali arī slēgti. Mēs nevis dzīvojam, bet gan eksistējam. Tikai pārtikai. Pirmkārt apmaksājam rēķinus. Aizņemamies un atdodam parādus. Nespējam izlīst no parādiem.” (LM2021-7.)

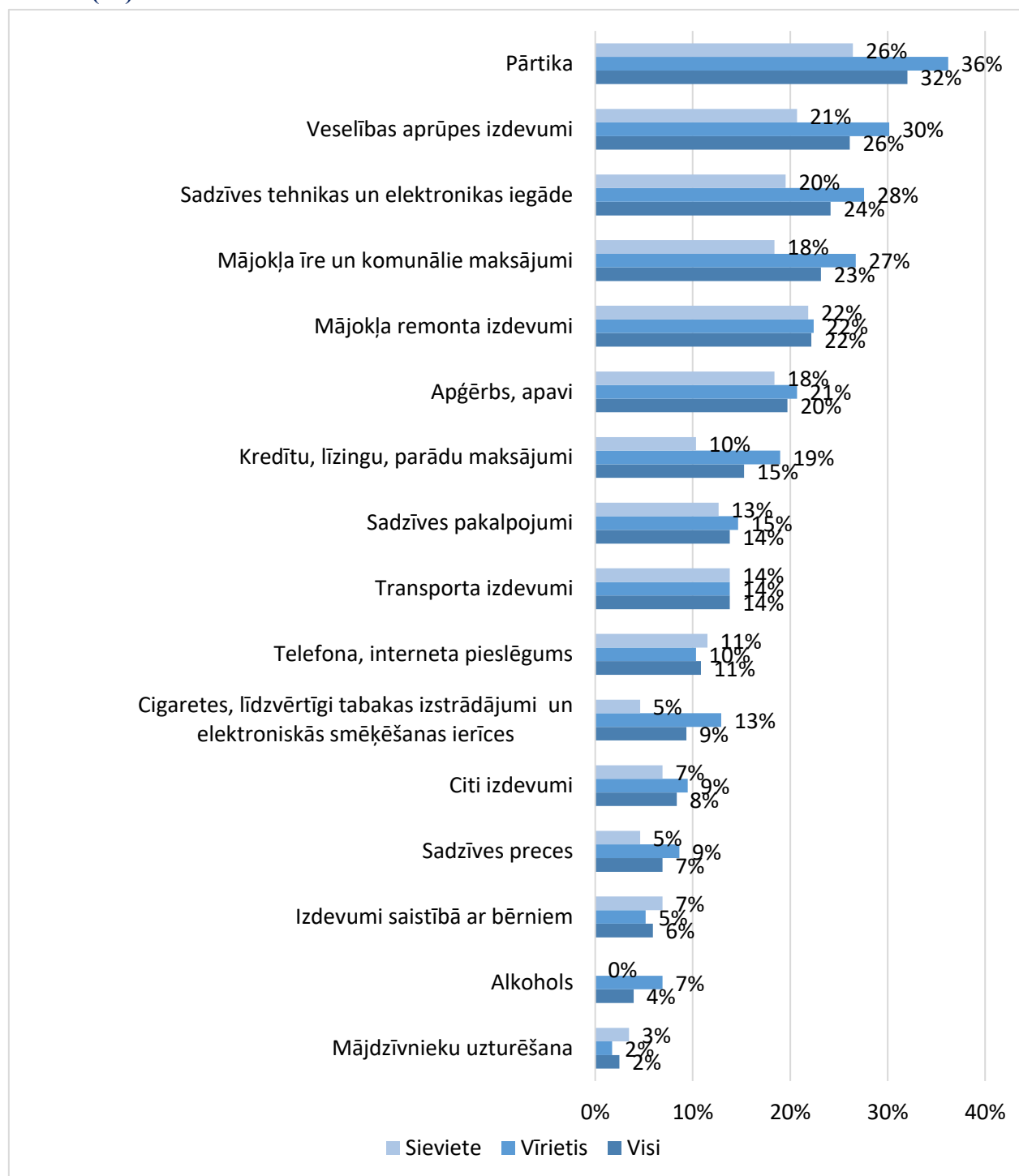
“Visu, ko es saņemu, tad visu nomaksāju, un tā pieticīgi paliek pāri pārtikai. Vasarā labi, ja ir dārziņš. Tad dārziņā var kaut ko izaudzēt. Gurķus samarinēt ziemai. Kartupeļi, burkāni.” (LM2021-8.)

“Visu laiku domā, kā izgrozīsities. Kaut kur aizņemies. Tad domā, kā atdot. Galvenais, lai būtu bērniem, ko ēst, lai būtu kaut kas ledusskapī. [...] Tātad, kad gatavo ēst, jāplāno tā, lai visiem tas derētu, visi paēstu. Man ir elektriskā plītiņa, tāpēc gatavoju tā, lai visi reizē ēstu. Lai nav vairāk par elektrību jāmaksā.” (LM2021-8.)

Dažādas neparedzētas situācijas, piemēram, sadzīves tehnikas salūšana vai telefona pazaudēšana, GMI pabalsta saņēmējus noliek nepatīkamas izvēles priekšā: labot salūzušo tehniku, nopirkt jaunu telefonu, kas bieži vien tiek pirktis līzingā, un ļoti ierobežot pārtikas iegādes izdevumus, vai arī nogaidīt ar konkrētās problēmas risinājumu:

“Ir situācija, kad, ops, salūza veļas mašīna. Tā ir ļoti smaga situācija, jo ir izvēle, nopirkt ēst vai kaut ko salabot, nopirkt ko citu lētu.” (LM2021-13.)

2.76. attēls. Izdevumi, no kuriem konkrētā mājsaimniecības ir bijusi spiesta atteikties pagājušajā mēnesī (%)

Piezīme: Aptaujas norises laiks: 2021. gada 27. jūlijs līdz 31. augusts. Tas nozīmē, ka "pagājušais mēnesis" attiecas uz 2021. gada jūniju un jūliju. Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

Vēl nepatīkamāka situācija ir pēkšņas slimības gadījumā, kad iespējas atlikt izdevumus veselības uzlabošanai ir vēl vairāk ierobežotas:

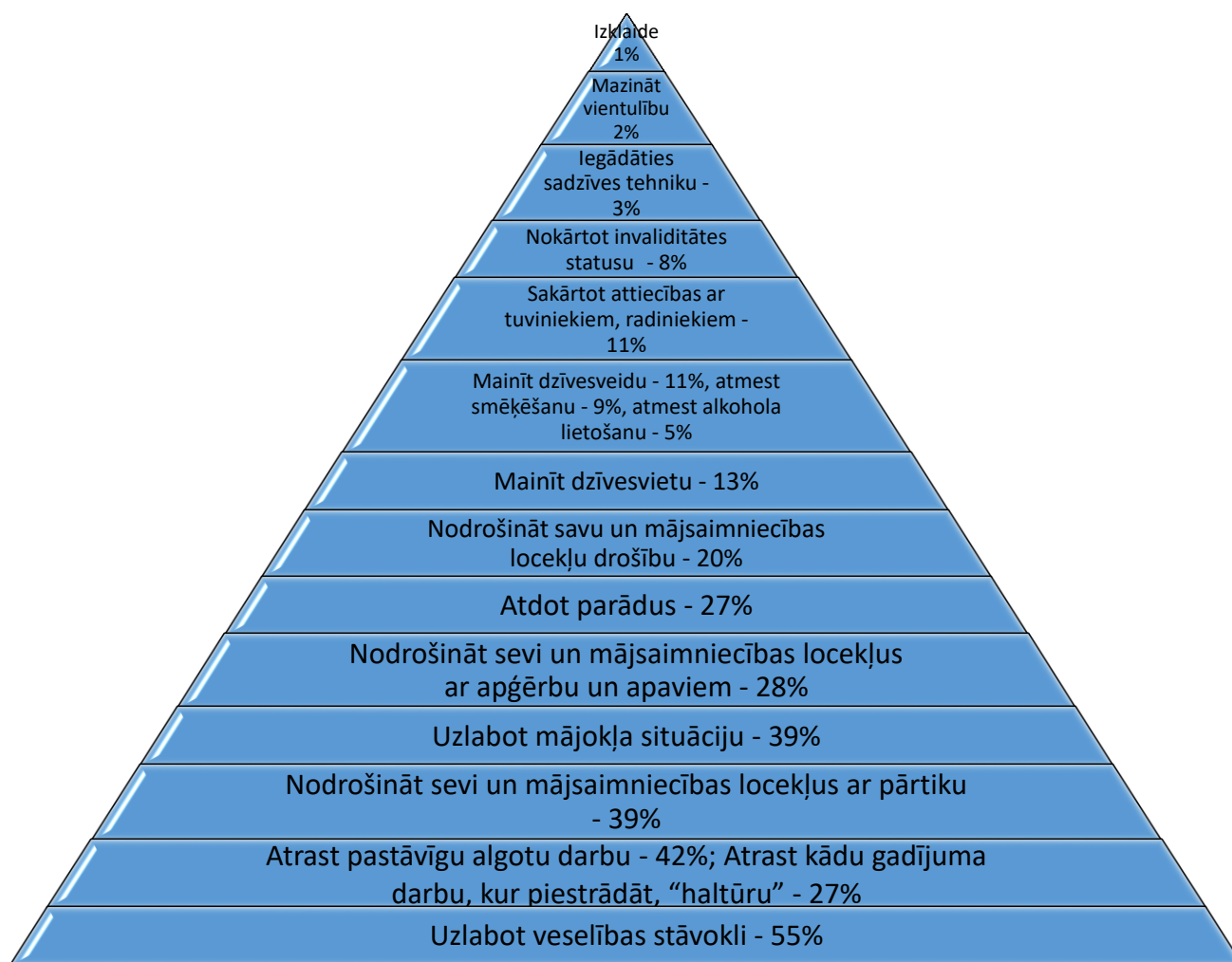
“Tagad pat, kad man bija tā slimība, un es dabūju zāles pirkt. Labi, ka man pagrabā bija kartupeļi. Uz veikalu nav jāiet, eļļa jānopērk tikai. Tas ir pats, pats trūcīgākais moments, ja tā ir.” (LM2021-3.)

Šajās situācijās ne par kādu pilnvērtīga uztura nodrošināšanu vairs nevar runāt, jo izdzīvošanas stratēģija nosaka, ka jāizmanto tikai tie pārtikas produkti, kas jau ir pieejami (izaudzēti piemājas saimniecībā vai saņemti pārtikas pakā). Kopumā pētījuma rezultāti atklāj, ka apmēram pusei aptaujāto ļoti akūtas vajadzības ir saistītas ar veselības uzlabošanas nepieciešamību.

Subjektīvo vajadzību izpratnei pētījumā tika noskaidrotas gan šobrīd aktuālākās vajadzības, gan kuras vajadzības būtu nepieciešams risināt vispirms. Atbilžu variantu secība to biežuma ziņā ir līdzīga, salīdzinot aktuālākās vajadzības pēc saraksta, ar tām vajadzībām, kuras GMI pabalsta saņēmēji vēlētos risināt vispirms. Pirmajā vietā kā visaktuālākā problēma vislielākajam skaitam aptaujāto ir vajadzība “uzlabot veselības stāvokli” (55%) (2.77.A. attēls). Otrajā vietā ir vajadzība atrast pastāvīgu algotu darbu (42%). Trešajā un ceturtajā vietā ir vajadzība uzlabot mājokļa situāciju (39%) un nodrošināt sevi un mājsaimniecības locekļus ar pārtiku (39%). Vismazākais skaits aptaujāto pie savām vajadzībām ir minējuši izklaides vajadzības, kas ietver iespēju apmeklēt koncertus un ceļot (1%). Jāpiebilst, ka šeit aplūkotās vajadzības var iedalīt vienreizējās vajadzībās un tādās, kas ir aktuālas visu laiku. Piemēram, sadzīves tehnikas (ledusskapja, veļas mašīnas) iegāde daudzos gadījumos ir vienas reizes aktuālākā vajadzība, savukārt veselības pakalpojumu vajadzības lielākoties ir saistītas ar hroniskām saslimšanām un tām nepieciešami ilgstoši risinājumi.

Vajadzība nodrošināt savu un mājsaimniecības locekļu drošību ir astotā visbiežāk atzīmētā aktuālākā vajadzība, ko atzīmējuši 20% jeb 57 respondenti. Savukārt kā vajadzību, kuru būtu nepieciešams risināt vispirms, vajadzību nodrošināt savu un mājsaimniecības locekļu drošību atzīmējuši tikai divi respondenti jeb nepilns 1% aptaujāto. Šo vajadzību aktuālāko vajadzību sarakstā biežāk atzīmējuši ir aptaujātie 18-34 gadu vecumā (33%), sievietes (26%), tie, kam ir bērni (36%), un viena vecāka ģimenes (44%).

2.77.A. attēls. GMI pabalsta saņēmēju aktuālākās vajadzības (%)

Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

GMI pabalsta saņēmēju atbilžu atšķirības pēc dzīves vietas tipa parāda (2.77.B. attēls), ka kopumā vajadzību struktūra visā Latvijā ir līdzīga, un aktuālās vajadzības ir vienas un tās pašas. Vienīgi var norādīt, ka rīdzinieku vidū biežāk kā aktuālā vajadzība ir atzīmēta vajadzība uzlabot veselības stāvokli (64%). Ārpus Rīgas un citām valstpilsētām aktuālāka vajadzība salīdzinot ar lielo pilsētu iedzīvotājiem ir atrast pastāvīgu algotu darbu. Lauku teritorijās salīdzinoši biežāk aktuāla vajadzība ir atrast kādu gadījuma darbu, kur piestrādāt, "haltūru" (38%). Lielo pilsētu iedzīvotājiem biežāk aktuāla vajadzība ir atdot parādus un nodrošināt savu un mājsaimniecības locekļu drošību.

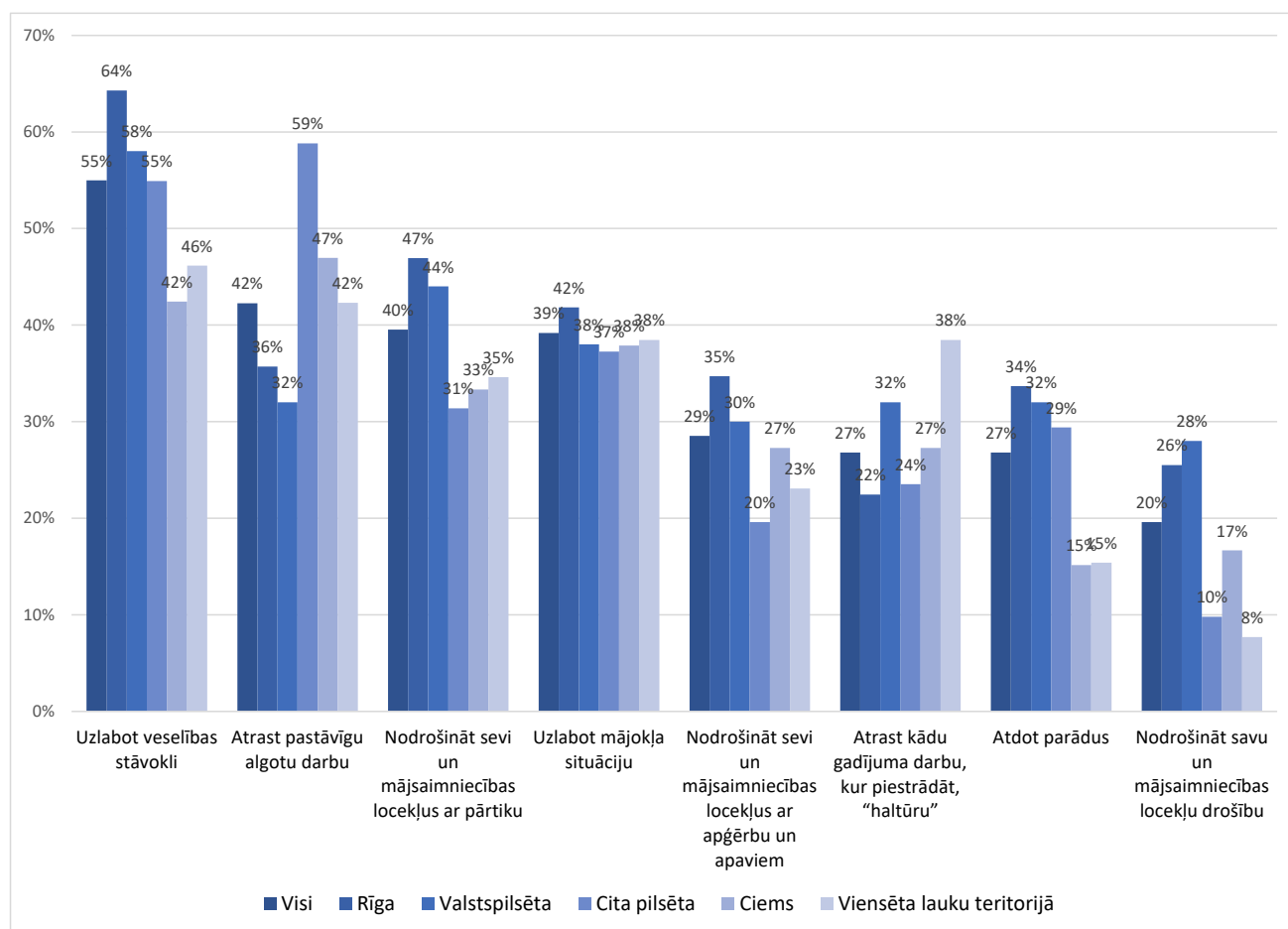
Aktuālākās vajadzības tipoloģiskajās grupās pēc mājsaimniecības raksturojuma ir atšķirīgas. Piemēram, viena vecāka ģimenēs ievērojami aktuāla problēma ir nodrošināt savu un mājsaimniecības locekļu drošību (44%), kas visticamāk ir saistīta ar vardarbīgu attiecību ģimenē pieredzi. Vienlaikus visbiežāk šajās ģimenēs kā aktuālā problēma ir atzīmēta vajadzība nodrošināt sevi un mājsaimniecības locekļus ar apģērbu un apaviem (56%). Citas aktuālākās vajadzības šajā grupā ir uzlabot veselības stāvokli (46%), nodrošināt sevi un mājsaimniecības locekļus ar pārtiku (46%), uzlabot mājokļa situāciju (44%). 38% aptaujāto šajā grupā ir vajadzība atdot parādus, un tā ir vajadzība, ka aktuāla ir

tieši šajā grupā. Salīdzinoši biežāk kā citās grupās, izņemot daudz bērnu ģimenes, šajā grupā ir atzīmēta arī vajadzība mainīt dzīvesvietu (28%).

Ģimenes ar vienu vai diviem bērniem būtiski atšķiras no viena vecāka ģimenēm ar to, ka tajās ievērojami biežāk ir atzīmēta vajadzība atrast kādu gadījuma darbu, kur piestrādāt, "haltūru" (47%). Vienlaikus jāuzsver, ka trīs visaktuālākās vajadzības šajā grupā ir uzlabot veselības stāvokli (58%), atrast pastāvīgu algotu darbu (58%) un nodrošināt sevi un mājsaimniecības locekļus ar pārtiku (53%). Daudz bērnu ģimenēs aktuālā vajadzība ir uzlabot mājokļa situāciju, to ir atzīmējuši 53% aptaujāto šajā grupā. Otra un trešā aktuālākā vajadzība daudz bērnu ģimenēm ir atrast pastāvīgu algotu darbu (47%) un nodrošināt sevi un mājsaimniecības locekļus ar apģērbu un apaviem (47%). Ceturtajā vietā ierindojas vajadzība nodrošināt sevi un mājsaimniecības locekļus ar pārtiku (42%). Salīdzinoši liels skaits aptaujāto daudz bērnu ģimeņu ir norādījuši arī vajadzību mainīt dzīvesvietu (37%).

Vienas personas mājsaimniecībām aktuālākā vajadzība ir uzlabot veselības stāvokli (59%). Otrajā vietā ir vajadzība atrast pastāvīgu algotu darbu (42%), bet trešajā vietā – vajadzība nodrošināt sevi un mājsaimniecības locekļus ar pārtiku (38%). Vairāku pieaugušo personu mājsaimniecībām arī aktuālākā vajadzība ir uzlabot veselības stāvokli (62%). Otrajā vietā ir vajadzība uzlabot mājokļa situāciju (50%), bet trešajā vietā ir vajadzība atrast pastāvīgu algotu darbu (46%).

2.77.B. attēls. GMI pabalsta saņēmēju aktuālākās vajadzības un dzīves vietas tips (%)

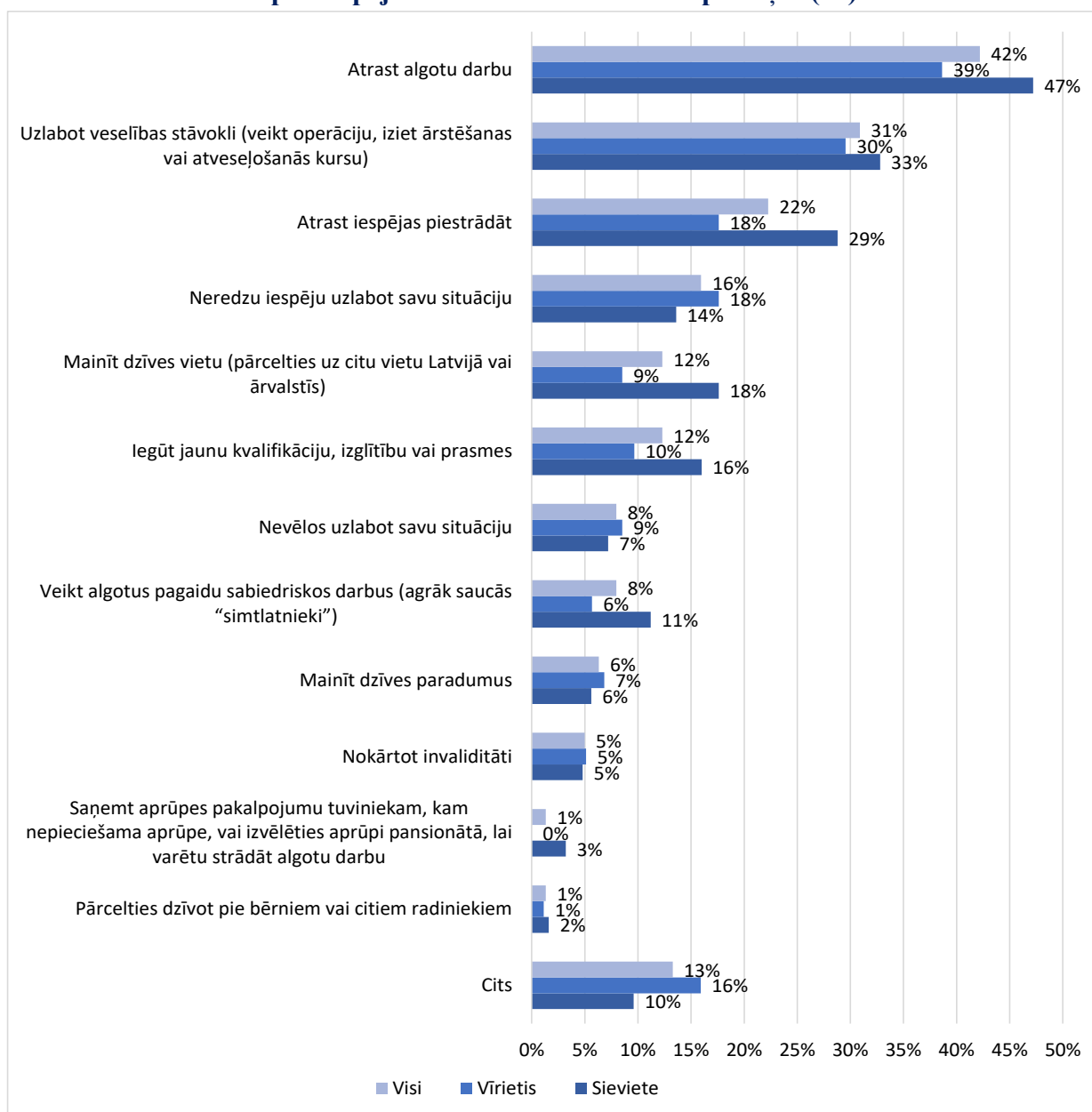

Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

GMI pabalsta saņēmēju viedoklis par iespējām uzlabot savus dzīves apstākļus

Viens no būtiskākajiem jautājumiem aptaujā bija par to, kādas iespējas GMI pabalsta saņēmēji saredz, lai izmainītu savu situāciju un uzlabotu savus dzīves apstākļus. Visbiežāk aptaujas dalībnieki iespējas uzlabot situāciju saredz tajā, ka viņi atradīs algotu darbu (42%), vai arī atradīs kādas iespējas piestrādāt (22%). Šo pozīciju interviju dalībnieki arī paskaidro: “Tad varētu dzīvot labāk, nebūtu jāprasa palīdzība valstij”. Otrs visbūtiskākais aspekts dzīves apstākļu uzlabošanā tiek saistīts ar veselības stāvokļa uzlabošanu (veikt operāciju, iziet ārstēšanas vai atveseļošanās kursu), to atzīmējuši 31% aptaujāto. Būtiski norādīt, ka 16% neredz iespēju uzlabot savu situāciju, bet 8% nemaz nevēlas uzlabot savu situāciju. Vairāki aptaujas dalībnieki, tieši vīrieši, aptaujā norādīja, ka viņu vienīgā vēlme ir pēc iespējas ātrāk nomirt, “jo 60 gados nevienam vairs neesmu vajadzīgs”, “jāiet ātrāk kapā, un miers!”.

2.78. attēls. Viedoklis par iespējām uzlabot savus dzīves apstākļus (%)

Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

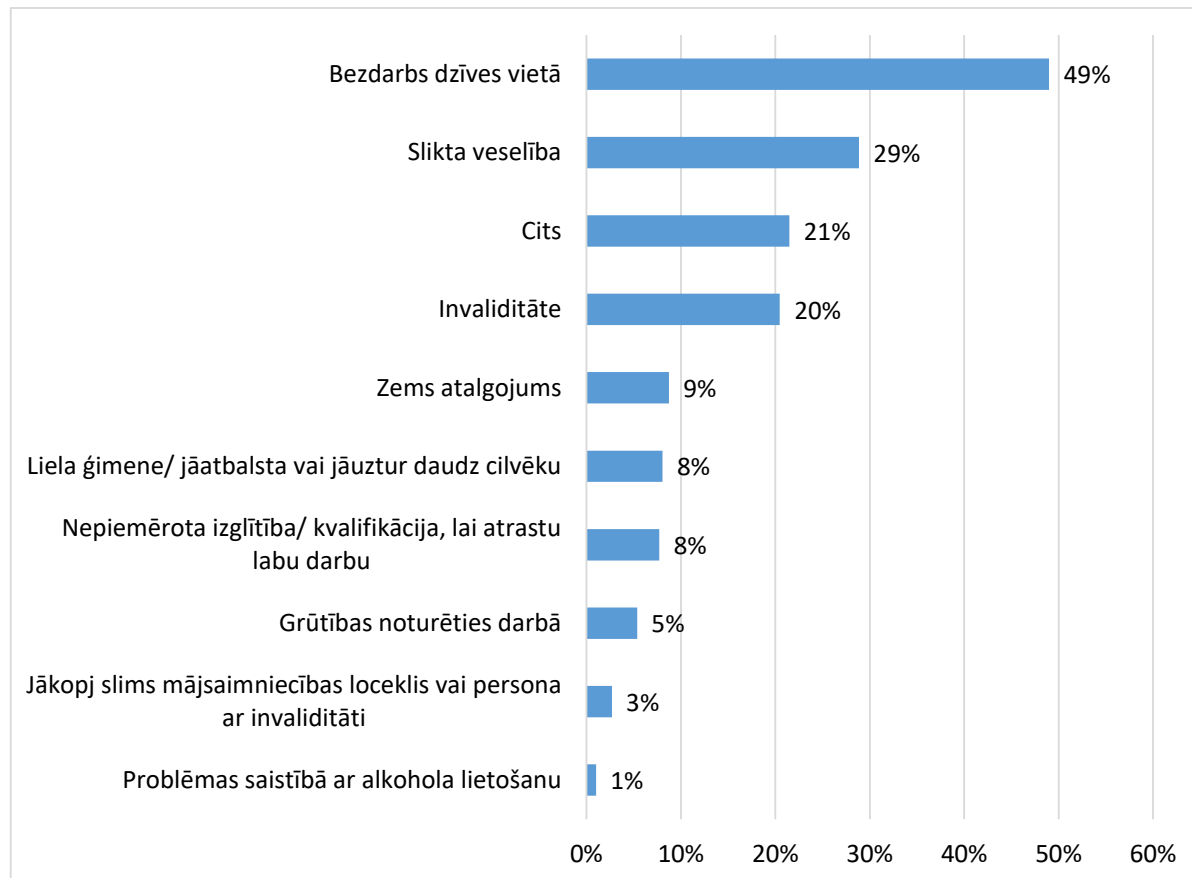
Tie, kas aptaujas anketā no piedāvātajiem variantiem nav sev nevienu piemērotu atraduši, visbiežāk atbild, ka vienīgo iespēju dzīvot labāk viņi saredz tad, ja valsts cels pabalsta lielumu: “Tikai tādā veidā, ka valsts palielina atbalstu trūcīgajiem un invalīdiem”. Otra grupa cer, ka, vai nu viņi sasniegs pensijas vecumu un sāks saņemt vecuma pensiju, kas būs mazliet augstāka par GMI pabalstu, vai arī tiks paaugstināta pensija. Šāds viedoklis tiek pamatots ar argumentu, ka “valstij vajadzētu vairāk rūpēties, jo es iepriekš maksāju nodokļus”. Daži gan arī, atbildot uz šo jautājumu, pajokojas, un atbild, ka viņu situācija uzlabosies tikai tad, ja viņi vinnēs loterijā. Arī padziļinātajās intervijās izskanēja kopumā šī ļoti pasīvā pozīcija, kas izmaiņu iespēju un uzlabojumus saskata tikai pabalstu vai pensijas celšanā:

“Vajag atrisināt to pabalstu, lai vairāk maksā. Ar to GMI pabalstu, par tiem 109 eiro cilvēks jau nemaz nevar padzīvot.” (LM2021-1.)

Apstākļi, kuru ietekmē personas ir kļuvušas par GMI pabalsta saņēmējiem

Aptaujas dalībniekiem tika uzdots jautājums, kas, viņuprāt, ir galvenais iemesls, kādēļ viņi ir kļuvuši par GMI pabalsta saņēmējiem, un uz to bija iespējams sniegt atbildes par trīs svarīgākajiem iemesliem. Aptaujas dati parāda, ka visbiežāk minētais iemesls ir bezdarbs dzīves vietā (49%), slikta veselība (29%) un invaliditāte (20%). Nākamie trīs biežāk minētie iemesli ir zems atalgojums (8%), tas, ka ir liela ģimene, proti, jāatbalsta vai jāuztur daudz cilvēku (6%) un nepiemērota izglītība vai kvalifikācija, lai atrastu labu darbu (5%). Tikai trīs aptaujātie ir atzinuši, ka galvenais iemesls, kādēļ viņi ir kļuvuši par GMI pabalsta saņēmējiem, ir problēmas saistībā ar alkohola lietošanu.

2.79. attēls. Apstākļi, kuru ietekmē personas ir kļuvušas par GMI pabalsta saņēmējiem (%)

Piezīme: Vairāku atbilžu jautājums, atbildes veido vairāk nekā 100%.

Arī padziļinātajās intervijās izskanēja iepriekš uzskaitītie visbiežāk minētie iemesli. Īpaši intervijās tika apspriests jautājums par bezdarbu dzīvesvietā un dzīvi laukos, kur nav darba. Interviju dalībnieki norādīja, ka piemērotu darbu ir grūti atrast arī tuvākajā pilsētā, jo sabiedriskā transporta maršruti neļauj tikt nepieciešamajos laikos uz darbu, tas nav arī izdevīgi transporta izmaksu dēļ:

“Ja pilsētā strādās, tas darbs mums neatmaksāsies. Ja maksā minimālo, un paskatās ceļu, tad mums neatmaksājas.” (LM2021-6.)

“Mēs jau tie pašas Baltkrievijas dzīvojam. Autobusa arī nav, nesakrīt laiki. Līdz pilsētai tālu. Bet šeit darba nav. Te tikai divi zemnieki strādā, un tur jau tikai var akmeņus lasīt. [..] Kur mēs tur dzīvosim? Kopmītnē? Kur mums braukt?” (LM2021-7.)

“Pārceļoties uz citu vietu, vajadzēs vairāk par dzīvokli maksāt. Man nav tādas iespējas. Piemēram, ja īrētu dzīvokli Alūksnē, tad man būtu jāmaksā nevis 40 EUR kā tagad, bet ar visiem komunālajiem, ap kādiem 150 EUR, ja ne vairāk. Es to nevarēju.” (LM2021-8.)

Būtiski ir tas, ka mazkvalificēto darbu zemais atalgojums nemotivē meklēt darbu, ja darbs saistīts ar papildus izmaksām ceļam, dzīvesvietai, kā arī samazina iespējas kaut ko izaudzēt piemājas saimniecībā:

“Dzīve laukos. Tu esi viena pati. Kaimiņu arī vairs nav, aizbrauca. Tu esi tāds bezpalīdzīgs brīžam. Uz darbu tālumā es aizbraukt nevaru. Un man gribas, lai cik grūti, bet lai būtu tie lauki, saimniecība un dzīvnieciņi [suņi un kaķi]. (LM2021-3.)

“Es domāju, ka tas pabalstiņš ir mazs, bet paldies, ka ir palielināts. Alga jau arī ir minimālā. Pirmajā mēnesī uz rokas saņēmu 400 eiro, bet nākamajā mēnesī tikai 300. Kāpēc es saku tikai? Tāpēc, ka mūsdienās ar to visu nomaksāt nevar...” (LM2021-3.)

Arī pilsētās dzīvojošie sūdzas par zemu atalgojumu vidēji kvalificētam vai mazkvalificētam darbam. Šāds darbs tiek salīdzināts ar vergošanu, un daži arī tieši pasaka, ka par tik zemu atalgojumu, kādu piedāvā Latvijas darba devēji, strādāt nevēlas.

“Cilvēkus neciena, mēs kā vergi vergojam nevis strādājam. [..] [Strādā] tikai tāpēc lai izdzīvotu. Jebkurš cilvēks, kurš strādā tirdzniecībā, pateiks, ka viņš vienkārši vergo. Atmaksa nav pēc nopelniem. Bet ir jāiet un jāstrādā, jo neviens jau nepalīdzēs, neviens naudiņu tev neiedos. Tā kā - ir jāiet un jāstrādā. [..] Ziniet, ja būtu tāda iespēja, tad es brauktu prom no Latvijas un strādātu normāli atalgotu darbu. Kur cilvēku vērtē par viņa darbu. Par darbu vērtē! Bet ne jau vergošana, kas notiek Latvijā. Es brauktu prom no šejienes.” (LM2021-15)

“Es taču esmu cilvēks. Dodiet man normālu darbu par 2000 EUR, un es strādāšu.” (LM2021-17.)

Citu atbilžu vidū visbiežāk minētie iemesli, kādēļ viņi ir kļuvuši par GMI pabalsta saņēmējiem, ir tas, ka ir neliela pensija, vai ir zaudēts darbs COVID-19 pandēmijas dēļ. Šo iemeslu norādīja arī viens no padziļināto interviju dalībniekiem, kurš kļuva par GMI pabalsta saņēmēju tādēļ, ka kafejnīcu, kurā viņš strādāja, slēdza, un viņš nevarēja uzreiz atrast citu darbu:

“Es kafejnīcā strādāju, tur visu slēdza ciet, un vispār nekas nenotika.” (LM2021-2.)

GMI pabalsta saņēmēju iztikšanas stratēģijas

GMI pabalsta saņēmēju iztikšanas stratēģijas lielākoties saistītas ar dažādām **taupīšanas stratēģijām**. Taupīšanas iespējas tiek meklētas visdažādākajos veidos, jo, kā uzskata daļa aptaujāto: nauda trūkst visām izdevumu pozīcijām. Pirmkārt, jāraksturo taupīšana uz pārtikas produktiem. Kā jau minēts, liela daļa aptaujāto saņem pārtikas pakas (92% ir saņēmuši pēdējo 12 mēnešu laikā), kas samazina pārtikas izdevumus, jo pārtikas pakās lielākoties trūkst tie produkti, kas strauji bojājas:

“Ļoti minimāli [izdevumi pārtikai], es protu iztikt. Protams, visi maksājumi ir jāizdara, bet es esmu ļoti pateicīga pārtikas pakām. Pēdējos gados nu ir lieliski piedomāts, agrākajos gados ir bijis trūcīgi. [...] Es ar visu esmu apmierināta [runājot par pārtikas paku].” (LM2021-3.)

Tāpat pārtikas pakas produktiem klāt vēl jāpērk ir tādi produkti kā maize, gaļa un piena produkti. Dārzenus un ogas daļa aptaujāto izaudzē savos piemājas dārzos (45% pēdējo 12 mēnešu laikā ir izmantojoši pārtiku no pašu piemājas saimniecības). Iepērkoties GMI pabalsta saņēmēji meklē iespējas nopirkt produktus ar atlaidi vai nocenotus produktus:

“Skatās, kas ir lētāk, kas ir izdevīgāk.” (LM2021-2.)

“Jā, jā, es ieeju veikalā, un es vispirms aizēju uz vietu, kur ir nocenotas preces. Es obligāti to paskatos, vai tas produktiņš, ko man vajag, ir tur. Un noteikti pārku tad, kad ir atlaides, ar prieku.” (LM2021-3.)

Izdevumus uz sadzīves precēm (ziepes, šampūns, veļas pulveris, zobu birste un zobu pasta) ļauj ietaupīt sadzīves preču paka, ko pēdējo 12 mēnešu laikā ir saņēmuši 91% aptaujāto. Tie, kuriem mājoklī nav tekoša ūdens, izmanto pašvaldību vai nevalstisko organizāciju izveidotos higiēnas centrus vai pirtis.

Komunālo pakalpojumu izdevumu segšanai daļa GMI pabalsta saņēmēju lūdz atbalstu pašvaldībā. Aptaujas dati parāda, ka pēdējo 12 mēnešu laikā 34% aptaujāto ir saņēmuši pašvaldības atbalstu komunālo maksājumu segšanai. Ņemot vērā to, ka daļa aptaujāto ir saskārušies ar to, ka nemaksāšanas dēļ, piemēram, elektrība uz kādu laiku ir bijusi atslēgta, viņi cenšas nomaksāt komunālos maksājumus kaut vai daļēji, lai pakalpojums vismaz netiek atslēgts. Tāpat vēl viena izdzīvošanas stratēģija ir saistīta ne tikai ar atbalsta lūgšanu pašvaldībā, bet arī ar daļēju maksājumu segšanu. Īpaši attiecībā uz apkures izdevumiem ir raksturīgs, ka ziemā iekrātos parādus, cenšas atdot vasarā, kad rēķini ir mazāki. Jāpiezīmē, ka padziļinātajās intervijās ļoti pozitīvi tika novērtēti vienreizējie COVID-19 krīzes pabalsti ģimenēm ar bērniem, personām ar invaliditāti vai pensionāriem (500 vai 200 EUR), jo tie ļāva samaksāt iepriekš uzkrātos parādus:

“Glāba tikai tie bērnu pabalsti, ko izmaksāja vienlaicīgi. Tas palīdzēja norēķināties ar parādiem. Bet tā – ar katru aizvien sliktāk un sliktāk. Ienākumi nepalīdinās, bet veikalā, ja iepriekš varēja par 10 EUR labi iepirkties, tad tagad tikai par 50.” (LM2021-13.)

Sadzīves pakalpojumus GMI pabalsta saņēmēji izmanto minimāli. Lielākoties cilvēki meklē iespēju nepieciešamos pakalpojumus saņemt bez maksas: matus apgriezt pie draudzenes, nogriezt pašam, apavus salabot pašam, drēbes pāršūt pašam:

“Tur, kur man kaut kas ir jāmaksā, to es neizmantoju. Es izmantoju to, kur nav jāmaksā.” (LM2021-14.)

“Man ir tādi apavi, kuriem es pats pielīmēju zoles. Man ir ādas pazoles, bet, ja nav, tad ir tie veikali, kur ir viss apavu remontam. Tur ir līme, līme maksā 1.90, nu un arī tur pat paņemu papēžus un pazoles.” (LM2021-18.)

Taupīšanas stratēģijas ir plaši izvērstas arī attiecībā uz veselības aprūpes pakalpojumiem. 31% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju pēdējo 12 mēnešu laikā ir atlikuši veselības aprūpes pakalpojumus, kas viņiem bijuši nepieciešami. Cilvēki mēģina izvērtēt, kuras veselības problēmas ir akūtākās un jārisina vispirms, un kuras var pagaidīt. Vissliktākā situācija saskaņā ar padziļinātajās intervijās sniegto informāciju ir ar zobārstniecības pakalpojumiem, gan zobu labošanu, gan zobu protēžu ielikšanu, kā arī ar briļļu iegādi, jo tie ir salīdzinoši ļoti dārgi pakalpojumi:

“Cik Jums aktuāli ir apmeklēt zobārstu vai zobu higiēnistu? - Jā, šis pasākums man vēl gaida naudiņu. Un vēl ir otra problēma, man ir izrakstītas brilles, kas arī diezgan daudz maksā, un ar šo naudu nevaru. Tās ir divas tādas svarīgākās lietas.” (LM2021-3.)

Kā jau minēts, taupīšanas stratēģija attiecas arī uz sadzīves tehnikas, apģērbu un apavu iegādi, kā arī mājokļa remontu. Neskatoties uz to, ka mājokļa remonts aktuāls ir ļoti lielai daļai aptaujāto, tas ir tas pasākums, kurš tiek atlikts. Jāatzīmē, ka mājokļu remonts iespēju robežās tiek īstenots pašu spēkiem. Piemēram, dzīvokļa kosmētiskais remonts, kas ietver tapešu līmēšanu un krāsošanas darbus, lielākoties kavējas divu iemeslu dēļ: trūkst naudas krāsām, otām, tapetēm, vai arī veselības stāvoklis neļauj pašam šo remontu veikt.

Pie taupīšanas un izdevumu minimizēšanas jānorāda arī atteikšanās piedalīties dažādos publiskos pasākumos, atteikšanās no ceļošanas (piemēram, braukšanas uz jūru), atteikšanās no piedalīšanās pilsētu svētkos, jo dalība šādās aktivitātes paredz, pirmkārt, izdevumus transportam, ko daudzi GMI pabalsta saņēmēji nevar atļauties, ka arī papildu spiedienu citiem izdevumiem, piemēram, dažādiem našķiem.

Neskatoties uz jau pieminētajām taupīšanas stratēģijām, salīdzinoši daudz aptaujāto turpina smēķēt, ko parāda viņu izdevumi cigarešu, līdzvērtīgu tabakas izstrādājumu un elektronisko smēķēšanas ierīču iegādei. Jāsecina, ka daudzos gadījumos nikotīna atkarība nav tas, no kā konkrētā persona ir gatava atteikties, jo aprēķinos par mēneša izdevumiem tiek stāstīts, ka viņi izpīpē 1-3 cigarešu paciņas dienā. Par izdevumiem alkoholam aptaujas dati nav uzskatāmi par ticamiem, jo šis bija jautājums, uz ko aptaujātie atbildēja izvairīgi.

Bez jau aplūkotajām taupīšanas stratēģijām un minimālās patērēšanas pieejas, jānorāda arī uz tādu iztikšanas stratēģiju kā **aizņemšanos**. Kā jau minēts, pēdējo sešu mēnešu laikā 64% aptaujātie GMI pabalsta saņēmēji ir saskārušies ar situāciju, kad nepieciešams no kāda aizņemt naudu. Visbiežāk aptaujātie aizņemas naudu no draugiem, kaimiņiem (44%), radniekiem (37%) vai iekļīlā kaut kādas lietas lombardā vai kur citur apmaiņā pret naudu (9%). 13% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju ir aizņēmums kādā kredītiestādē, kas nav banka, bet 12% ir aizņēmums bankā.

Vēl viena iztikšanas stratēģija, kas raksturīga 36% GMI pabalsta saņēmēju, biežāk vīriešiem, ir dažādu **gadījuma darbu, haltūru meklēšana un veikšana**, saņemot atlīdzību gan graudā, gan naudā, bet par šiem ienākumiem nemaksājot nodokļus un cenšoties par to arī neziņot sociālajam dienestam. Jāpiebilst,

ka arī iesaistīšanās algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos ir viena no iztikšanas stratēģijām, ko pēdējo 12 mēnešu laikā izmantojuši 17% aptaujāto, bet šeit jānorāda, ka daļa aptaujāto to uzskata vienkārši par algotu darba iespēju, un laika periodā, kad viņi ir iesaistīti algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, viņi bieži vien nesaņem GMI pabalstu.

Kopumā tāpat raksturīgās GMI pabalsta saņēmēju iztikšanas stratēģijas ir izdevumu minimizēšana, taupīšana, bezmaksas pakalpojumu izmantošana, dažādu bezmaksas iespēju izmantošana, lai dabūtu apģērbus, apavus, sadzīves tehniku vai malku, pieteikšanās visiem iespējamajiem pabalsta veidiem, kā arī aizņemšanās un haltūru, gadījuma darbu meklēšana.

Aplūkojot izdzīvošanas stratēģijas GMI pabalsta saņēmēju tipoloģiskajās grupās pēc mājsaimniecības raksturojuma, redzams, ka identificētās izdzīvošanas stratēģijās sastopamas visās grupās: (daudzbērnu ģimenes, viena vecāka ģimenes, ģimenes ar vienu vai diviem bērniem, vienas personas mājsaimniecības, vairāku pieaugušu personu mājsaimniecības). Visās šajās grupās ir vērojamas dažādas taupīšanas stratēģijas un izdevumu minimizēšanas veidi. Vienlaikus var norādīt, ka gadījuma darbi, haltūras nav raksturīgas viena vecāka ģimenēm, tāpat šajās ģimenēs nav raksturīga pārtikas audzēšana, bet tajās būtisks ienākumu avots ir uzturlīdzekļi. Ienākumi no algotajiem pagaidu sabiedriskajiem darbiem biežāk ir sastopami vairāku pieaugušu personu mājsaimniecībās. Radnieku sniegtais materiālais atbalsts ir nozīmīgs atbalsts visās aplūkotajās grupās. Savukārt, daudzbērnu ģimenēs būtiski biežāk nekā citās mājsaimniecībās cenšas pārtiku audzēt paši un sēņot un ogot vasarā. Balstoties uz padziļinātajām intervijām ar GMI pabalsta saņēmējiem un padziļinātajām intervijām ar pašvaldību sociālo dienestu darbiniekiem, var secināt, ka līdz minimumam samazināt savus izdevumus raksturīgs tieši vīriešiem, kas dzīvo vieni paši, citām grupām tas ir mazāk izteikts.

2.5. Padziļināto interviju ar pašvaldību sociālo dienestu darbiniekiem rezultātu apkopojums

Pētījuma rezultātu starpziņojumā ir sniegts veikto interviju rezultātu primārais apkopojums, kas tiks papildināts un izvērsti, iesniedzot pētījuma Gala ziņojumu.

Rezultātu apkopojums ir strukturēts atbilstoši intervijās ar sociālo dienestu pārstāvjiem aptvertajiem pētnieciskajiem jautājumiem, un proti:

- GMI pabalsta saņēmēju portreti, t.sk., GMI pabalsta saņēmēja izglītības līmenis, veselības stāvoklis, mājokļa stāvoklis u.c. šai grupai raksturīgi dzīves apstākļi;
- GMI pabalsta saņemšanas iemesli, kā arī to personu raksturojums, kuras pētījuma īstenošanas laikā GMI pabalstu vairs nesaņem;
- GMI pabalsta saņēmēju vajadzību raksturojums, GMI pabalsta saņēmēju neapmierinātās vajadzības sociālo darbinieku vērtējumā;
- GMI pabalsta saņēmēju pabalsta saņemšanas ilgums;
- pašvaldības normatīvajos aktos noteiktā pieejamā atbalsta GMI pabalsta saņēmējiem subjektīvais vērtējums, GMI pabalsta piešķiršanas atteikuma iemesli, mērķa grupai paredzētais cita veida atbalsts;
- sociālo darbinieku viedoklis par GMI pabalsta saņēmēju ikdienas iztikšanas stratēģijām;
- starpinstitūciju sadarbības vērtējums darbā ar GMI pabalsta saņēmējiem.

2.5.1. GMI pabalsta saņēmēju portrets

Sociālā dienesta pārstāvju intervijās to dalībniekus aicināja raksturot GMI pabalstu saņēmēju sociāli demogrāfisko profilu – sniegt šīs mērķa grupas portretu, raksturojot to pēc tādām pazīmēm kā vecums, dzimums, pamatā lietotā valoda, mājsaimniecības tips, izglītības līmenis. Papildus šīm pazīmēm tika lūgts raksturot šīs grupas situāciju tādās jomās kā mājoklis un veselība, kā arī tādus aspektus kā vardarbības problēmas, naudas līdzekļu aizņemšanās, t.sk. kredītu ņemšana, parādu esamība, atkarību problēmas.

Galvenās sociālās grupas, kuras sociālo dienestu pārstāvji nosauca kā GMI saņēmējus, ir ilgstošie bezdarbnieki, pirmspensijas vecuma personas (tātad darbaspējīgā vecumā), personas ar invaliditāti un personas ar atkarībām, kuras iekļaujas visās trīs iepriekš nosauktajās grupās. Līdz ar izmaiņām normatīvajā regulējumā par GMI pabalsta aprēķina kārtību, kas stājās spēkā 01.04.2021. un saskaņā ar kurām kopējos ienākumos, nosakot GMI pabalsta apmēru, netiek ņemti vērā ne maksātie, ne saņemtie uzturlīdzekļi bērniem, ir paplašinājusies ģimeņu, t.sk. viena vecāku ģimeņu, ar bērniem apakšgrupa GMI pabalsta saņēmēju vidū. Daļā gadījumu sociālo dienestu darbinieku vērtējumā šīs ģimenes ļaunprātīgi izmanto GMI pabalstu, jo to kopējie ienākumi, ņemot vērā uzturlīdzekļus, ģimenes valsts pabalstu par katru bērnu, dažādus atvieglojumus ģimenēm ar bērniem, kā arī citus sociālās palīdzības veidus, veidojas pat samērā augsti. Turklāt ir novērota prakse, ka uzturlīdzekļu maksātājs faktiski dzīvo vienā mājsaimniecībā ar otru vecāku un bērniem.

Atsevišķu GMI pabalsta saņēmēju grupu veido personas, kuru aprūpē ir kāds ģimenes loceklis vai vairāki – tie var būt gan pieaugušie, gan bērni. Biežāk šādā situācijā nonāk sievietes. Vienlaikus

intervēto pašvaldību vidū bija arī tādas, kurās nav novēroti gadījumi, kad aprūpētājs nonāk trūcīgas personas statusā un kļūst par GMI pabalsta saņēmēju.

Vēl citas sociālās grupas, kurām raksturīgi būt GMI pabalsta saņēmējiem, ir šādas: viena vecāka ģimenes (biežāk sievietes), atsevišķi dzīvojošas personas, personas ar invaliditāti un pensijas vecuma saņēmēji (šīs grupas gan šobrīd samazinās, palielinoties minimālajam valsts sociālā nodrošinājuma pabalstam 109 EUR apmērā, paliekot tikai trūcīgu personu statusā). Par atsevišķi dzīvojošām personām jānorāda, ka par GMI pabalsta saņēmējām tās bieži vien kļūst, kad nomirst viens no dzīvesbiedriem. Tātad, ja divu personu ienākumi kopumā varēja segt pamata vajadzībām nepieciešamos izdevumus, tad vienai personai tie jau ir par lielu (piemēram, mājokļa platība saglabājas līdzšinējā, mājokļa izmaksas arī, bet maksātājs ir vairs tikai viens).

Sociālo dienestu darbinieku sniegtā informācija liecina, ka biežāk GMI pabalsta saņēmēji ir vīrieši nekā sievietes. Tomēr tas nav viennozīmīgi, jo ir pašvaldības, kurās abu dzimumu sadalījums ir līdzvērtīgs. Pēc vecuma pazīmes raugoties, pārstāvētas ir visas vecuma grupas. Neņemot vērā bērnus, kuri arī ir GMI pabalsta saņēmēju grupā, lielākā daļa GMI pabalstu saņēmēji ir vecumā no 40 līdz 60, 65 gadiem. Ģimeņu ar bērniem gadījumos vecāku vecums ir mazāks, vidēji ap 30 gadiem. Tipisks GMI pabalsta saņēmējs ir vīrietis darbspējīgā vecumā, kurš dzīvo viens pats. Pirms pensijas vecuma cilvēkus intervētie sociālo dienestu pārstāvji dažkārt apzīmēja par “norakstīto paaudzi”, ar to saprotot paaudzi, kura zaudēja darbu 90. gados, šobrīd ir vecumā virs 55 gadiem un kopš tā laika sastopas ar grūtībām atrast pastāvīgu darbu. Daļā interviju pirms pensijas vecuma GMI pabalsta saņēmēju grūtības iesaistīties nodarbinātībā tika attiecinātas jau uz vecuma grupu no 45 gadiem.

Attiecībā uz izglītības līmeni dominē pamata, vidējā un vidējā profesionālā izglītība, taču GMI pabalstu saņēmēju vidū nereti ir arī cilvēki ar augstāko izglītību. GMI pabalsta saņēmēji savulaik ir apguvuši tādas profesijas, pēc kurām šobrīd nav pieprasījums darba tirgū vai arī būtiski ir mainījušies šo profesiju darba apstākļi un to veikšanai nepieciešamās prasmes. GMI pabalsta saņēmēju vidū ir arī cilvēki bez formālās izglītības pakāpes vai ar dažu klašu izglītību, īpaši tas ir raksturīgi romu tautības GMI pabalsta saņēmējiem.

Pamatā lietotā valoda nav uzskatāma par viennozīmīgi interpretējamu pazīmi, veidojot GMI pabalsta saņēmēja portretu. Lielā mērā tas ir atkarīgs no pašvaldības iedzīvotāju etniskās un lingvistiskās piederības kopumā. Pašvaldībās, kurās dominē iedzīvotāji ar dzimto krievu valodu, šīs valodas nesēji ir vairākums no GMI pabalsta saņēmējiem, un otrādi. Vienlaikus valoda, vairāk tas attiecas tieši uz latviešu kā valsts valodu, var būt šķērslis darba meklējumos.

GMI pabalsta saņēmēju veselības stāvoklis visbiežāk ir neapmierinošs. Veselības problēmu spektrs ir ļoti plašs – funkcionālie traucējumi, īpaši aktuālas ir muguras veselības problēmas, sirds un asinsvadu slimības, onkoloģiskās saslimšanas, garīgās veselības traucējumi. Sociālo dienestu darbinieku novērojumi atklāj, ka daļai GMI pabalsta saņēmēju mēdz būt zema motivācija veikt veselības pārbaudes, reizi gadā apmeklēt ģimenes ārstu, doties pie ārstiem speciālistiem, neraugoties uz to, ka trūcīgām personām nav jāveic līdzmaksājums par veselības aprūpes pakalpojumiem. Šai apakšgrupai raksturīgi, ka viņi savu veselības stāvokli vērtē kā apmierinošu līdz brīdim, kamēr tas nerada vērā ņemamus ierobežojumus. Šādas attieksmes rezultātā daudziem ir hroniskas saslimšanas, ielaistas

slimības, augsts invaliditātes risks. Tāpēc atzinīgi tiek vērtēta prasība veikt veselības pārbaudi pirms algoto pagaidu sabiedrisko darbu veikšanas. Šāda prakse sekmē veselības problēmu savlaicīgāku diagnosticēšanu un darbojas kā augstāk minēto veselības risku prevencija, samazinot arī negatīvās sociālās sekas un sociālās palīdzības slogu.

Par vienu no sliktās veselības iemesliem sociālo dienestu pārstāvju intervijās tika minētas atkarības problēmas. Kā skaidroja sociālo dienestu pārstāvji, atsevišķai GMI pabalsta saņēmēju apakšgrupai raksturīga ir situācija, ka persona ilgstoši lietojot alkoholu un/ vai citas atkarību izraisošas vielas, neuzņemot pietiekamu uzturu, nodara būtisku kaitējumu savai veselībai, kas rezultātā noved pie noteiktas invaliditātes. Tā, savukārt, jau ievērojami samazina personas nodarbinātības iespējas.

Mājokļa ziņā esot novērojama dažādība, proti, nevar apgalvot, ka GMI pabalsta saņēmējiem ir raksturīgi dzīvot kāda viena tipa mājokļos. Tas nozīmē, ka šī mērķa grupa dzīvo gan privātos (retāk), gan pašvaldības mājokļos, gan dzīvokļos, gan mājās. Tas, kas ir vienojošs, ir mājokļu zemā kvalitāte. Atšķirīga situācija ir laukos un pilsētās dzīvojošajiem. Tiem, kas dzīvo lauku mājās, visdrīzāk nav pieejamas labierīcības, siltais ūdens u.c. ērtības. Taču arī pilsētu dzīvokļos, piemēram, siltais ūdens var nebūt pieejams, jo tas nav pieejams visā pilsētā, ja vien nav uzstādīts ūdens sildītājs. Ir tendence, ka arī pilsētās GMI pabalsta saņēmēji dzīvo mājokļos bez vai daļējam ērtībām. Lielākajai daļai mājokļu būtu nepieciešams remonts – gan t.s. kosmētiskais remonts, gan arī fundamentāls remonts, ar to saprotot logu un/ vai durvju maiņu, apkures sistēmas izbūvi vai nomaiņu u.tml. Pašvaldībās, kurām ir sociālie mājokļi, GMI pabalsta saņēmējiem ir iespēja dzīvot šādos mājokļos, taču jāņem vērā, ka pašvaldību dzīvojamais fonds kopumā joprojām ir neapmierinošs, tas attiecas arī uz sociālajiem mājokļiem. Līdz ar to ne visi, kuru vēlētos dzīvot sociālajā mājā vai dzīvoklī, šādu iespēju var izmantot. Turklāt sociālajos mājokļos problēma ir tā, ka tie nav pielāgoti personām ar invaliditāti, kas ir viena no GMI pabalsta saņēmēju apakšgrupām.

Attiecībā uz vardarbības problēmām, sociālo dienestu darbinieku novērojumi ir atšķirīgi. Daļā interviju tika pausts viedoklis, ka šī grupa īpaši neizceļas ar vardarbības epizodēm. Savukārt, ja vardarbība tiek konstatēta ģimenēs ar bērniem, konkrētais gadījums tiek novirzīts sociālajam darbiniekam, kas strādā ar ģimenēm ar bērniem, vai sociālā dienesta psihologam. Pandēmijas apstākļos, kad mācību process pamatā tiek organizēts attālināti, sociālie darbinieki ir novērojuši vardarbības palielināšanos ģimenēs, attiecīgi, tā ir pieaugusi arī GMI pabalstu saņēmēju ģimenēs. Otra mērķa grupa, kurā ir novērojamas vardarbības epizodes, ir GMI pabalstu saņēmēji ar alkohola atkarību, kad alkohola reibumā attīstās konflikta situācijas, kuras pāraug agresīvā un savstarpēji vardarbīgā uzvedībā. Tajās pašvaldībās, kurās ir neliels vardarbības gadījumu skaits, kā skaidroja to pārstāves, tas varētu būt saistīts ar to, ka liela daļa GMI pabalsta saņēmēju ir atsevišķi dzīvojošas personas. Vienlaikus tika atzīts, ka naudas trūkums un nabadzība ir viens no vardarbības cēloņiem.

Vēl viena GMI pabalsta saņēmēju raksturojoša pazīme ir parādsaistību esamība, kas ir radušies gan nenomaksātu rēķinu, gan uzkrājušos administratīvo sodu, gan dažāda veida aizņēmumu dēļ, t.sk. ātrajiem kredītiem. Šīs parādsaistības nereti arī ir viens no nodarbinātības motivāciju graujošiem faktoriem, lai kreditoriem nebūtu iespēja atgūt maksājumus, atskaitot tos automātiski no personas kontā ienākošās darba algas. Sociālo dienestu pārstāvji atzīst, ka kopumā ir vērojama tendence samazināties izmantot ātros kredītus šajā mērķa grupā. Viens no iemesliem ir tas, ka šie naudas līdzekļi

tiek ņemti vērā, izvērtējot kopējos personas ienākumus. Taču tas nemaina to, ka šiem cilvēkiem ir izveidojušies parādi, t.sk. uzturlīdzekļu parādi, kas savukārt vājina viņu nodarbinātības motivāciju. GMI pabalsta saņēmējiem, kuriem ir parādi, ir bažas par to, ka nopelnītā darba alga (faktiski tā būtu daļa darba algas) tiks automātiski novirzīta parādu atmaksai, kā rezultātā samazināsies viņiem reāli pieejamie naudas līdzekļi. Tāpēc par labāku tiek atzīta stratēģija saņemt GMI pabalstu, turklāt skaidrā naudā, un nestrādāt algotu darbu.

Zema vai pilnībā iztrūkstoša nodarbinātības motivācija ir viens no GMI pabalsta saņēmēju grupai kopumā raksturīgām pazīmēm, kā atzina intervētie sociālo dienestu darbinieki (sk. arī 2.5.2. un 2.5.6. sadaļu). Pamatā tas ir attiecināms uz ilgstošajiem GMI pabalsta saņēmējiem (sk. 2.5.4. sadaļu), kas pēc būtības pārklājas ar ilgstošo bezdarbnieku mērķa grupu.

2.5.2. GMI pabalsta saņemšanas iemesli

Galvenie intervijās minētie cēloņi tam, kāpēc persona kļūst par GMI pabalsta saņēmēju, ir saistīta ar šo personu nodarbinātības situāciju – iespējam atrast darbu atbilstoši savām prasmēm un izglītībai, motivācija strādāt algotu darbu un objektīvi faktori (piemēram, sabiedriskā transporta pieejamība, attālinātie darba un mācību procesi), kas rada ierobežojumus nodarbinātībai.

Pirmkārt, tas ir bezdarba līmenis konkrētajā reģionā vai pašvaldībā, pieejamās vakances. Lauku reģionos darba vietu skaits ir ierobežots, tam ir bijusi tendence samazināties pandēmijas apstākļos. Vienlaikus ir novērots, ka pašvaldībās, kurās ir pieejamas vakances, GMI pabalsta saņēmēji nav aktīvi šo vakanču aizpildīšanā. Īpaši tas attiecas uz tiem, kas ir vecumā virs 55 gadiem un uzskata, ka zināmā mērā (pēc padomju laika standartiem un Krievijā spēkā esošās pensionēšanās sistēmas) viņiem pienākas nestrādāt un saņemt naudas līdzekļus no valsts vai pašvaldības.

Otrkārt, nodarbinātību negatīvi ietekmē GMI pabalsta saņēmēju izglītības un profesionālās kvalifikācijas līmenis. GMI pabalsta saņēmēji lielāko tiesu ir zemas kvalifikācijas darba spēks, kuram līdz ar automatizācijas, tehnoloģiju attīstības un digitalizācijas procesiem ir nepieciešama pārkvalifikācija. Viņu profesionālās zināšanas ir novecojušas, pat ja viņu pārstāvētā profesija kā tāda ir pieprasīta darba tirgū. Neraugoties uz to, ka šai grupai tiek organizēti pārkvalifikācijas atbalsta pasākumi, t.sk. ar ESF finansējumu, tā tos izmanto nepietiekamā apmērā. Izvērsti šis aspekts ir analizēts 2020. gadā veiktā pētījumā “Nodarbināto pieaugušo ar zemu kvalifikāciju efektīvākas iesaistes mācībās izvērtējums”¹⁷⁸.

Treškārt, nodarbinātības iespējas samazina neatbilstoša sabiedriskā transporta infrastruktūra un iespējas saskaņot sabiedriskā transporta kursēšanas grafiku ar darba grafiku. Sabiedriskā transporta pieejamības ietekme uz ienākumu nevienlīdzību un nabadzību izvērsti ir analizēti 2020. gada izvērtējumā¹⁷⁹. Kā papildu faktors ģimenēm ar bērniem, kas dzīvo lauku teritorijās, ir attālināto mācību

¹⁷⁸ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020). “Nodarbināto pieaugušo ar zemu kvalifikāciju efektīvākas iesaistes mācībās izvērtējums”. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/3180> (sk. 15.09.2021.).

¹⁷⁹ Nodibinājums “Baltic Institute of Social Sciences” (2020). “Ilggadējs nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. izvērtējums par nevienlīdzību sabiedriskā transporta pieejamības jomā)”. Pieejami:

process, kas prasa vecāku klātbūtni mājās. Attiecīgi, nav iespēju doties uz darbu tālākās vietās, t.sk. atstājot bērņus uz vairākām dienām vienus, kā tas ir gadījumos, kad darbs ir, piemēram, pilsētā, nokļūšanu uz kuru un atpakaļ uz mājām nodrošina darba devējs vai NVA mobilitātes programma.

Ceturtkārt, nodarbinātību un motivāciju strādāt algotu darbu negatīvi ietekmē dažāda veida atkarības, bet galvenā no tām ir alkoholisms. Tā ietekmē mainās cilvēka smadzeņu darbība, apgūtās prasmes tiek pakāpeniski zaudētas, nav pietiekamu kognitīvo resursu to atjaunošanai. Rezultātā cilvēks pēc būtības zaudē savu profesiju un arī kļūst grūti pārkvalificējams.

Nodarbinātības motivāciju ietekmē arī izveidojušās ikdienas iztikšanas stratēģijas (sk. 2.5.6. sadaļu), ar kurām daļa GMI pabalsta saņēmēju nodrošina savām prasībām atbilstošu dzīves līmeni. Tie, kuriem tāds dzīves līmenis un kvalitāte, kuru var nodrošināt GMI pabalsts un citi sociālās palīdzības veidi, apmierina, pat tad, ja nav citu šķēršļu (veselība, rūpes par citiem ģimenes locekļiem), nav motivēti strādāt. Savu nostāju par labu pabalstu stratēģijai viņi pamato arī ar zemām darba algām, parādot, ka viņiem nav izdevīgi strādāt. Savukārt, tie, kurus šāds pamata dzīves līmenis neapmierina un kuriem ir apmierinošs veselības stāvoklis un darbaspējas vecums, ir motivēti meklēt darbu un strādāt. Ir bijuši gadījumi, kad darba iespējas tiek ilgstoši atteiktas personas tautības dēļ (piemēram, romu puisim), kas jau ir vērtējams kā diskriminējoša attieksme. Taču, pateicoties sociālā darbinieka un GMI pabalsta saņēmēja sadarbībai un neatlaidībai, šim puisim izdevās atrast darbu, pēcāk arī izveidot ģimeni un nodrošināt sevi.

Intervijās ar sociālo dienestu pārstāvjiem tika apspriests jautājums par to, kas raksturo to personu grupu, kurai izdodas izkļūt no GMI pabalsta saņēmēju loka. Galvenie scenāriji ir, pirmkārt, nodarbinātības atjaunošana (šis scenārijs pamatā attiecas uz īslaicīgajiem GMI pabalsta saņēmējiem); otrkārt, pamata ienākumu avota maiņa no GMI pabalsta uz vecuma pensiju vai invaliditātes pensiju, vienlaikus visbiežāk saglabājot trūcīgas vai maznodrošinātas personas statusu un paliekot sociālā dienesta klientu lokā; treškārt, personas iekšējā vai ārējā migrācija, kad persona maina savu dzīves vietu (šis scenārijs galvenokārt ir saistīts ar nodarbinātības iespēju paplašināšanu). Vairāki intervijās atstāstītie pozitīvie gadījumi, kad personai izdodas palielināt savus ienākumus, ir novērojams, ka ļoti liela loma ir sociālā darbinieka un klienta (tobrīd GMI saņēmēja) savstarpējai un motivētai sadarbībai situācijas uzlabošanai. Sociālo dienestu pārstāvju aptuvenās aplēses rāda, ka savas dzīves situāciju uzlabot izdodas 10-20% GMI pabalsta saņēmēju, kamēr pārējie veido ilgstošo GMI pabalsta saņēmēju grupu.

2.5.3. GMI pabalsta saņēmēju vajadzību raksturojums

Apkopojot sociālo dienestu darbinieku vērtējumu par GMI pabalstu saņēmējiem, jānošķir vairākas vajadzību grupas.

Pirmkārt, tās ir cilvēka pamatvajadzības, ar tām saprotot uzturu, mājokli, ikdienas nepieciešamības preces, medikamentus. Diemžēl, kā skaidroja daļa sociālo dienestu pārstāvji, ir atsevišķa GMI pabalsta

<https://www.lm.gov.lv/lv/projekts/ikgadejs-nabadzibas-un-socialas-atstumtibas-mazinasanas-ricibpolitikas-izvertejums> (sk. 11.09.2021.).

saņēmēju apakšgrupa, kuras galvenā vajadzība ir alkoholiskie dzērieni un tabakas izstrādājumi, pakārtotu nozīmi piešķirot pārtikai. Intervijās izskanēja dažas pamatvajadzības, kuras sociālo dienestu darbinieku skatījumā netiek apmierinātas pašvaldībā dzīvojošajiem GMI pabalsta saņēmējiem – zupas virtuve, mazgāšanās iespēja. Svarīgi piebilst, ka visās intervijās dalībnieki apgalvoja, ka viņu pārstāvētajā pašvaldībā GMI pabalsta saņēmējiem nav jācieš izsalkums, tieši pateicoties iespējai gan saņemt pārtikas pakas, gan apmeklēt zupas virtuvi, gan rast individuālu risinājumu, ja cilvēkam nav pieejama pārtika (piemēram, krīzes pabalsts vai kāds cits pašvaldības sociālās palīdzības veids). Ne visās šajā pētnieciskajā aktivitātē iekļautajās pašvaldībās ir pieejams zupas virtuves pakalpojums. Tajās, kurās tas nav, tas tiek uzskatīts par ļoti vēlamu, īpaši gada aukstajā sezonā. Līdzīga situācija ir ar personīgās higiēnas vajadzību apmierināšanu. Ir pašvaldības, kurās cilvēkiem, t.sk. GMI pabalsta saņēmējiem, kuriem pašiem savos mājokļos nav iespēja nomazgāties ar siltu ūdeni, ir pieejams šāds pakalpojums. Taču tā tas nav visur.

Attiecībā uz mājokli kā vienu no pamata vajadzībām, sociālo dienestu darbinieki vērsa uzmanību uz neapmierinošo mājokļu kvalitāti, kas ir raksturīga GMI pabalstu saņēmēju mājokļiem (plašāk sk. 2.5.1. sadaļu). Ar mājokli saistītās vajadzības nozīmē nepieciešamību veikt remontdarbus tā uzlabošanai. Piemēram, ir pašvaldības, kurās ir pieejams vienreizējs materiāls atbalsts logu nomainīšanai, krāsns izbūvei u.tml. konkrētiem mājokļa uzlabojumiem, kas nav saistīti ar t.s. kosmētisko remontu, bet ar tādiem uzlabojumiem, kas nodrošina siltu un sausu mājokli. Kā rāda šo pašvaldību pieredze, pieprasījums pēc šāda atbalsta ir augsts, kas liecina par konkrēto vajadzību.

Par vienu no mūsdienu cilvēka pamata vajadzībām arvien biežāk tiek uzskatīta arī pieejamība informācijas apmaiņas tehnoloģijām, ar to saprotot gan mobilo tālruni, gan interneta pieejamību. Sociālo dienestu darbinieku novērojumi liecina, ka GMI pabalsta saņēmējiem, neraugoties uz ierobežotajiem finanšu resursiem, lietošanā ir mobilie tālruņi. Attiecīgi vajadzība spēt sazināties intervēto sociālo darbinieku vērtējumā ir apmierināta. Tomēr, kā rāda GMI pabalsta saņēmēju aptaujas organizēšanas pieredze, daļai pabalsta saņēmēju tālruņa nav vai saziņai ar šo personu ir izmantojams cita ģimenes locekļa vai patversmes, kurā viņš dzīvo, tālrunis.

Otrkārt, nozīmīga GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupas vajadzība ir uzlabot savu veselības stāvokli, kas lielai daļai ir neapmierinošs, liedz strādāt un būtiski negatīvi ietekmē viņu dzīves kvalitāti kopumā. Šī tiek uzskatīta arī par vienu no visbiežāk neapmierinātajām vajadzībām, kas ir saistīts gan ar mērķa grupas dažkārt vājo motivāciju rūpēties par savu veselību un apmeklēt ārstu, gan ar augstajiem izdevumiem par pakalpojumiem, kas saistīti ar šo veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanu (t.i., ne tikai pacientu līdzmaksājumiem, bet arī transporta izdevumiem, lai nokļūtu stacionārā, kurā veicama operācija). Kā rāda GMI aptaujas organizēšanas laikā veiktie novērojumi un sadarbība ar sociālajiem dienestiem, daļai pabalsta saņēmēju trūkst arī sociālo prasmju, lai spētu risināt savas veselības problēmas.

Lai atbalstītu trūcīgas personas veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanā, pašvaldībām raksturīga prakse ir pabalsts veselības aprūpes pakalpojumu izdevumu segšanai. Tā apmērs ir atšķirīgs pašvaldībās. Attiecībā uz veselības aprūpes pakalpojumu pieejamības nodrošināšanu, vairākās intervijās sociālo dienestu pārstāvji dalījās ar gadījumiem, kad cilvēkiem ir sniegts arī ārpus kārtas atbalsts augstu izmaksu operāciju veikšanai vai zobārstniecības pakalpojumiem, kas pārsniedz

pašvaldībā noteikto palīdzības apmēru šim mērķim. Risinājumi tiek meklēti, lai palīdzētu cilvēkam, īpaši tad, ja pats GMI pabalsta saņēmējs ir motivēts būt līdzdalīgs savas veselības problēmu risināšanā.

Veselības aprūpes vajadzību kontekstā sociālie darbinieki un sociālās palīdzības organizatori minēja arī vajadzību atbrīvoties no atkarībām. Pamatā tās ir atkarības no apreibinošām vielām un azartspēlēm. Par zināma veida atkarību varot uzskatīt arī naudas līdzekļu aizņemšanos, izmantojot t.s. ātro kredītu pakalpojumus.

Treškārt, intervijās tika aktualizētas vajadzības, kuras ir saistītas ar darbaspējas vecuma personu iespējām atgriezties vai iesaistīties darba tirgū. Tie ir tādi nodarbinātību veicinoši pasākumi (apmācības), kuri ir piemēroti konkrētās vides darba tirgum un prasībām. Piemēram, Latgales reģionā saskaņā ar sociālo dienestu pārstāvju intervijās iegūto informāciju GMI pabalstu saņēmējiem kā nodarbinātību veicinošo pasākumu mērķa grupai neesot vajadzība pēc digitālo prasmju kursiem (t.s. datora lietošanas apguves kursi) vai angļu valodas mācībām, jo darba tirgū nav pieejamas vakances, kurās būtu nepieciešamas šādas prasmes. Līdz ar to NVA organizētie mācību kursi daļā gadījumu tiek apmeklēti formāli un, ja par kursu apmeklējumu ir iespēja saņemt stipendiju, tiek izmantoti kā viena no papildu ienākumu gūšanas stratēģijām.

Ceturtkārt, lai arī retāk, sociālo dienestu pārstāvji intervijās vēstīja par GMI pabalsta saņēmēju sociālajām un kultūras vajadzībām, ar sociālajām vajadzībām saprotot vajadzību mijiedarboties ar citiem cilvēkiem un ar kultūras vajadzībām iespēju apmeklēt kultūras pasākumus – koncertus, iestudējumus, izklaidējošus pasākumus.

2.5.4. GMI pabalsta saņemšanas ilgums

Kopējā tendence, kas izriet no intervēto sociālo dienestu pārstāvju pieredzes darbā ar GMI pabalsta saņēmējiem, liecina, ka lielākā daļa šo pabalstu saņem ilgstoši – vairāk nekā gadu. Veicot aptuvenas proporcionālas aplēses, sociālo dienestu pārstāvji norādīja, ka ilgstošo GMI pabalsta saņēmēju grupu veido 80-95% no visiem GMI pabalsta saņēmējiem. Vienlaikus šo aptuvenās aplēses proporciju nevar vispārināt, jo intervēto pašvaldību vidū bija arī tādas, kuras atzina, ka apmēram vienlīdz liela daļa GMI pabalsta saņēmēju to saņem ilgstoši un tikpat liela daļa – īslaicīgi, kas ir mazāk nekā vienu gadu. Kā norādīja, kādas pašvaldības pārstāve, vidējais GMI pabalsta saņemšanas ilgums ir septiņi mēneši, un šī aplēse ir tuva tam GMI pabalsta saņemšanas ilgumam, kas izriet no statistikas datu analīzes. Salīdzinot šos datus ar GMI aptaujas datiem un statistiku, jāņem vērā, ka GMI pabalsta saņēmēji par ilgstošiem tiek uzskatīti arī tādēļ, ka viņi ar zināmu regularitāti atgriežas dienesta redzeslokā. Tas nozīmē, ka aptaujā ir reģistrēts GMI pabalsta saņēmēja pēdējais nepārtrauktais pabalsta saņemšanas posms un statistikā – viens nepārtrauktais posms, kamēr sociālo dienestu pārstāvji raugās uz situāciju kopumā, ieskaitot šo atgriešanos.

Ilgstošo GMI pabalsta saņēmēju vidū ir tādi, kuri to saņem 10, 15 un pat 20 gadus. Vienīgie pārtraukumi šajā periodā ir tad, kad persona ir zaudējusi statusu uz kādu brīdi. Šādas situācijas, savukārt, sastopamas tajos gadījumos, kad, pirmkārt, tiek veikti sezonālie darbi (t.sk. ogu lasīšana mežā), otrkārt, ir iespēja iesaistīties algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, treškārt, cilvēkam piemīt

kādas atkarības, kuru ietekmē viņš aizmirst reģistrēties NVA, attiecīgi zaudējot iespēju iegūt trūcīgas personas statusu un pretendēt uz GMI pabalstu.

Ir novērojams, ka GMI pabalstu saņem vienas ģimenes locekļi vairākās paaudzēs. Vairāk šāda prakse ir novērota romu tautības GMI pabalsta saņēmēju vidū. Sociālo dienestu darbinieki šādas ģimenes dēvē par “GMI pabalsta mantiniekiem”, norādot uz GMI pabalstu kā vienu no dzīves stratēģijām, kuru katra nākamā paaudze apgūst un nostiprina socializācijas procesā. Šādos gadījumos sociālā darba veicējiem ir papildu grūtības mainīt šo rīcības un uztveres modeli.

Ilgstošo GMI pabalstu saņēmēju vidū esot novērojams, ka pabalsts tiek uztverts kā pastāvīgs un regulārs ienākums līdzīgi darba algai. Bez tam, kā skaidroja sociālie darbinieki, tā ir “darba alga”, kuras saņemšanai nav jāiegulda savs darbs. Sociālo dienestu darbinieki norādīja, ka dažkārt var runāt par zināmu atkarības izveidošanos no GMI pabalsta. Te jāņem vērā, ka GMI pabalsts šai mērķa grupai neveido visus ienākumus. Līdzās pabalstam to tiešos un netiešos ienākumus veido vēl citi pašvaldības sociālās palīdzības veidi un sociālie pakalpojumi (sk. 2.5.5. sadaļu).

Ilgstoši GMI pabalstu saņemošajām personām raksturīgi, ka vēl pirms GMI pabalsta saņemšanas viņi ir nonākuši sociālā dienesta uzmanības lokā, vai arī, zaudējot šo pabalstu, paliek sociālā dienesta klienti saistībā ar citām savas dzīves grūtībām. Tātad tā ir grupa, kurai kopumā ir novērojama vajadzība pēc pastāvīga ārēja atbalsta sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu veidā.

Otru GMI pabalsta saņēmēju grupu veido tie cilvēki, kuri dažādu dzīves un darba apstākļu dēļ uz salīdzinoši īsu periodu – līdz vienam gadam – nonāk GMI pabalsta saņēmēju grupā. Šai grupai ir raksturīgi tas, ka, pirmkārt, sākotnēji viņiem ir kauns vērsties pēc palīdzības sociālajā dienestā un cilvēki cenšas pilnībā pašu spēkiem risināt radušās finansiālās un no tām izrietošās cita veida grūtības. Otrkārt, tad, kad šie cilvēki nonāk sociālajā dienestā, viņiem ir novērojama augstāka sadarbības ar sociālo darbinieku motivācija. Šai grupai ir raksturīgi salīdzinoši īsā periodā atjaunot savu nodarbinātību un nenonākt ilgstošo GMI pabalsta saņēmēju grupā.

Īslaicīgo GMI pabalstu saņēmēju grupā nonāk arī gados jauni vecāki ar bērniem, kuri zaudējuši darbu un, attiecīgi, ienākumus. Salīdzinājumā ar citām GMI pabalstu saņēmēju apakšgrupām, šie vecāki ir motivēti atgriezties darba tirgū, lai nodrošinātu bērniem atbilstošus dzīves apstākļus, kas ir būtisks priekšnosacījums nekļūt par ilgstošiem GMI pabalsta saņēmējiem. Šādus gadījumus var klasificēt kā tādus, kad ģimene ir GMI pabalstu saņēmēju grupā ir nonākusi krīzes situācijā.

2.5.5. GMI pabalsta piešķiršanas kārtības vērtējums un cita veida atbalsta pieejamība pašvaldībā

Šajā padziļināto interviju ar sociālo dienestu darbiniekiem rezultātu sadaļā ir aplūkotas šādas tēmas: GMI pabalsta lielums, GMI pabalsta aprēķina un piešķiršanas kārtība, grūtības GMI pabalsta pieprasīšanas procedūrā, GMI pabalsta saņēmēju sadarbība ar sociālo dienestu un līdzdarbības pienākumu nozīme, kā arī sociālo dienestu darbinieku viedoklis par vēlamajām izmaiņām saistībā ar GMI pabalstu kā sociālās palīdzības veidu.

GMI pabalsta lieluma atbilstība cilvēka ikdienas iztikšanas vajadzībām tiek vērtēta atšķirīgi dažādām šī pabalsta saņēmēju grupām neatkarīgi no tā, vai tie ir ilgstošie GMI pabalsta saņēmēji vai krīzes situācijas rezultātā par tādiem kļuvuši.

Tām personām, kuras nonākušas krīzes rezultātā GMI pabalsta saņēmēja statusā, sociālo darbinieku skatījumā šī pabalsta apmērs var būt gan adekvāts, gan pārāk mazs. No vienas puses, tiek uzskatīts, ka cilvēkam, kuram vairs nav nekādu ienākumu, tas ir pietiekams atbalsts kopā ar pārējo trūcīgai personai paredzēto atbalsta pasākumu kopumu, lai atrisinātu radušos situāciju. No otras puses, tiek apgalvots, ka tiem, kuri ir pēkšņi nonākuši krīzē un viņiem ir būtiski samazinājušies ienākumi, bet vajadzību apmērs palicis līdzšinējais, t.sk., piemēram, hipotekārā kredīta maksājumi, šāds pabalsta apmērs ir nepietiekams.

Sociālo dienestu darbinieku viedokļi dalās arī jautājumā par to, vai esošais GMI pabalsta apmērs ir pietiekams ģimenēm ar bērniem. Daļa uzskata, ka tas ir pietiekams, ņemot vērā GMI pabalsta aprēķina kārtību, saskaņā ar kuru netiek ņemti vērā uzturlīdzekļi par bērniem un ģimenes valsts pabalsts, kā arī citi ģimenēm ar bērniem pieejamie atvieglojumi un sociālās palīdzības veidi. Otra daļa uzskata, ka arī ģimeņu ar bērniem gadījumā esošais GMI pabalsta apmērs ir nepietiekams ikdienas iztikšanai.

GMI pabalsta apmēra novērtējums ir atkarīgs arī no to saņēmēju vajadzībām. Vairākās intervijās sociālo dienestu darbinieki ar negatīvām emocijām uzsvēra, ka tiem GMI pabalsta saņēmējiem, kuri cieš no atkarībām, nav motivēti savas dzīves situācijas uzlabošanā, nesadarbojas ar sociālo dienestu un iegūtos naudas līdzekļus pamatā iztērē alkohola iegādei, GMI pabalsta palielinājums no 64 EUR uz 109 EUR mēnesī ir radījis vēl lielākas iespējas slīgt atkarībās un nestrādāt algotu darbu. Ilustratīvam piemēram fragments no vienas intervijas: *“Būsim godīgi, adekvāts tas bija tiem, kas gribēja dzert un viņi ļoti godīgi nodzēra 64 EUR. Viņi mēnesi dzīvoja ar 64 EUR un mēs brīnījāmies, kā viņi to darīja. Ar 109 EUR viņi to dara vēl lieliskāk.”* (SD_5).

Tajā pašā laikā ir situācijas, kurās GMI pabalsta palielinājums par 45 EUR no tā saņēmēja puses ir ticis uztverts kā būtisks atbalsts ikdienas dzīves uzlabošanai. Šādas situācijas raksturīgas tad, ja personai ir vismaz minimālas finanšu plānošanas prasmes, ja tiek izmantoti pārējie sociālās palīdzības veidi, piemēram, pārtikas pakas, mazāk tērējot naudu uzturam u.tml. Kā atzina viena no sociālajām darbiniecēm, tas ir arī jautājums par prioritātēm – nopirkt malku, kartupeļu maisu un salabot mājas durvis vai iztērēt iegūto naudu alkoholā un tabakas izstrādājumos. Te gan jāņem vērā arī cits viedoklis, ka, pabalsta palielinājums pēc būtības ir mazāks, ja raugās no patēriņa cenu pieauguma perspektīvas.

Vairākās intervijās tika pausts viedoklis, ka minimālo algu saņēmējiem GMI pabalsta apmēra palielinājums var ietekmēt viņu nodarbinātības motivāciju, jo kopējais ienākumu apjoms GMI pabalsta saņēmējam, kurš saņem arī mājokļa pabalstu un citu sociālo palīdzību, var būt teju līdzvērtīgs tam, ko saņem persona ar minimālo darba algu pēc nodokļu nomaksas. No GMI pabalstu saņēmēju skatu punkta, šāds aprēķins nerada motivāciju meklēt darbu un pūlēties, lai saņemtu regulārus ienākumus, ja ir iespēja tos saņemt bez piepūles. Vienlaikus jāņem vērā, ka šāda uztvere un viedoklis nav visiem GMI pabalsta saņēmējiem. To vidū ir arī tādi cilvēki, kuriem, kaut arī šis pabalsts pienākas, ir kauns to pieprasīt un saņemt.

Paužot savu viedokli par GMI pabalsta lielumu, sociālo dienestu darbinieki kopumā atzinīgi vērtēja, ka tas ir noteikts vienots visā valstī visām mērķa grupām. Bez tam šim pabalstam jābūt tādām, lai cilvēks var nodrošināt minimālo iztiku noteiktā laika periodā, nevis pastāvīgus ienākumus ikdienas iztikai, kā tas šobrīd ir daļa no GMI pabalsta saņēmēju gadījumā. Dzīves kvalitātes līmenim, kuru cilvēks var sev nodrošināt ar ienākumiem, kas gūti no pabalstiem, t.sk. GMI pabalsta, būtu jābūt tādām, kas mudinātu cilvēku to mainīt, rodot iespēju palielināt savus ienākumus.

Novērtējot GMI pabalsta lielumu, kā uzsvēra sociālo dienestu pārstāvji, ir jāņem vērā arī citi sociālās palīdzības un sociālo pakalpojumu veidi, kuri GMI pabalsta saņēmējiem ir pieejami kā trūcīgām personām un pēc būtības veido to kopējos tiešos un netiešos ienākumus. Tie ir gan mājokļa pabalsts, gan pabalsts veselības aprūpes pakalpojumiem, gan bezmaksas ēdināšanas pakalpojumi bērniem izglītības iestādēs un zupas virtuves pieaugušajiem, pārtikas un higiēnas pakas, transporta pakalpojumi vai transporta izdevumu atvieglojumi, dažādi vienreizēji pabalsti, kurus pašvaldības izmaksā personām, nonākot konkrētās situācijās vai sastopoties ar noteiktām vajadzībām (piemēram, krīzes situācijās, dokumentu noformēšanai sociālās rehabilitācijas plāna īstenošanas ietvaros; sk. arī 2.5.6. sadaļu). Protams, jāņem vērā, ka citu sociālās palīdzības veidu apmērs variējas pašvaldībās. Tāpat ir jāņem vērā ienākumi, kuri netiek iekļauti ģimenes vai personas ienākumu izvērtējumā (uzturlīdzekļi, ģimenes valsts pabalsts, stipendijas, kompensētais IIN), nosakot trūcīgas personas statusu un, attiecīgi, nosakot personas tiesības uz GMI pabalstu.

Sociālo dienestu darbinieku viedoklis ir samērā vienots par to, ka nav pamatoti izslēgt ģimenes vai personas ienākumu aprēķinā uzturlīdzekļus par bērniem. No vienas puses, šāda kārtība ir palielinājusi GMI pabalsta saņēmēju skaitu ģimeņu ar bērniem grupā. No otras puses, tiek uzskatīts, ka tas rada nevienlīdzīgu pieeju ienākumu aprēķinā pret vecākiem, kuri nav GMI pabalsta saņēmēji un paši nodrošina saviem bērniem uzturlīdzekļus vai saņem apgādnieka zaudējuma pensiju. Daļā gadījumu uzturlīdzekļu izslēgšana sekmē ļaunprātīgu GMI pabalsta izmantošanu, jo, saskaitot kopā visus mājāsaimniecības tiešos un netiešos ienākumus, kopējā summa veido no 500 EUR līdz pat 2000 EUR (tas ir atkarīgs no bērnu skaita).

Uzturlīdzekļu kontekstā intervijās tika vērsta uzmanība uz to, ka ienākumu izvērtējumā tiek ņemta vērā apgādnieka zaudējuma pensija, kas pēc būtības atbilst uzturlīdzekļiem kā ienākumu veidam. Šāda pieeja tiek vērtēta kā nepilnīga un negodīga attiecībā pret viena vecāka ģimenēm, kurās otrs vecāks nevis dzīvo atsevišķi, bet ir miris.

GMI pabalsta saņemšanas procedūra pati par sevi to potenciālajiem saņēmējiem nesagādājot grūtības. Ilgstošajiem GMI pabalsta saņēmējiem šī kārtība ir labi saprotama. Lielāks skaidrojošais darbs ir nepieciešams darbā ar sociālā dienesta klientiem, kuri pirmreizēji piesakās uz trūcīgas personas statusu un pieprasa GMI pabalstu.

Nozīmīgākās grūtības ir saistītas ar bankas kontu izrakstu iegūšanu un iesniegšanu. Pirmkārt, raksturīgi, ka daļai potenciālo GMI pabalsta saņēmēju nav interneta bankas, kas ļauj salīdzinoši vienkārši iegūt bankas konta izdrukus. Otrkārt, viņiem mēdz nebūt arī pietiekamas sociālās prasmes, lai šo jautājumu nokārtotu arī klātienē vizītē bankā. Treškārt, bankas konta izdruka bankā maksā dārgi

(tika minēti 8 EUR līdz pat 15 EUR). Kā risinājums, tiek izveidoti konti pasta norēķinu sistēmā (PNS), lai gan arī šajā gadījumā par bankas konta izdruku personai ir jāmaksā 3 EUR (iepriekš šis pakalpojums ir bijis bez maksas trūcīgām personām).

Atsevišķos gadījumos personas nav savlaicīgi reģistrējušās NVA, lai varētu pretendēt uz GMI pabalstu. Tādās situācijās, kā stāstīja sociālo dienestu darbinieki, reģistrēšanās NVA tiek noteikts kā līdzdarbības pienākums pirmajā pabalsta saņemšanas mēnesī. Attiecīgi, personai ir iespēja saņemt naudas līdzekļus GMI pabalsta veidā, lai aizbrauktu uz NVA filiāli un reģistrētos kā bezdarbnieks. Rezultātā persona iegūst gan trūcīgas personas statusu jau uz trīs mēnešiem un arī saņem šajā periodā GMI pabalstu.

Grūtības cilvēkiem ar zemiem ienākumiem, kuri faktiski atbilst trūcīgas personas statusam un var pretendēt uz GMI pabalsta saņemšanu, nereti rada psiholoģiskās barjeras. Tas nozīmē, ka cilvēkiem ir kauna un neērtības sajūta lūgt palīdzību sociālajā dienestā, kā to stāsta viena no sociālajām darbiniecēm: “ (...) ir viena daļa cilvēku, kuri varētu nākt, bet viņiem ir ļoti kauns nākt. Tas gājiens uz sociālo dienestu ir tāds nabadzības zīmogs [...]. Cilvēki ir ļoti dažādi, citiem psiholoģiski ir ļoti grūti atnākt” (SD_8). COVID-19 apstākļi, kuros trūcīgas personas statusu bijis iespējams iegūt vai pagarināt attālināti, daļai klientu bijis atvieglājums. Klātienē šī problēma tiek risināta, izmantojot iepriekšēja pieraksta sistēmu, kas ļauj ierobežot saskarsmes iespējas ar citiem kopienas iedzīvotājiem, kuri šādā veidā var uzzināt par personas trūcīgajiem dzīves apstākļiem.

Ir situācijas, kad cilvēks veselības stāvokļa dēļ nespēj pārvietoties ārpus mājas vai attālums līdz sociālajam dienestam ir tik liels, ka cilvēks pats nevar atnākt, bet nav arī neviena, kurš varētu viņu aizvest iesniegt nepieciešamos dokumentus. Sociālā dienesta darbinieki norādīja, ka paši dodas pie potenciālajiem klientiem šādās reizēs, taču, lai to darītu, viņiem informācija par nabadzībā dzīvojošu personu ir jāuzzina no kāda: “[...] aizbraucu pie vecas pensionāres, kuru radi ir pametuši novārtā, viena pats dzīvo klajā laukā. Mēs braucam, ejam tik tiešām bezceļos, gumijnieki kājās un brienam pa pļavām. Bet mums ir jābūt saņēmumiem informāciju, ka tur ir jāiet.” (SD_10). Parasti tie ir kaimiņi, radi, paziņas, kuri informē sociālo dienestu par palīdzības nepieciešamību atsevišķi un nošķirti no sabiedrības dzīvojošiem cilvēkiem.

Jautāti par GMI pabalsta piešķiršanas atteikuma iemesliem, sociālo dienestu pārstāvji vispirms norādīja, ka šāda prakse ir kļuvusi ļoti reta vai nemaz nav sastopama. Kā skaidroja intervētie sociālo dienestu pārstāvji, šādās situācijās tiek meklēti citi risinājumi – piemeklēts cits sociālās palīdzības veids, neatstājot cilvēku bez nekādiem iztikas līdzekļiem.

Galvenie atteikuma iemesli, pirmkārt, var būt saistīti ar nesakārtotu jautājumu par personai formāli vai faktiski piederošiem nekustamajiem īpašumiem vai transporta līdzekļiem. Zemes īpašums biežāk par iemeslu pabalsta atteikumam var būt tieši lauku teritorijās dzīvojošajiem. Biežas ir situācijas, kad persona zemi neapsaimnieko, nevar to arī iznomāt vai citādi realizēt, bet formāli neatbilst prasībām, lai pretendētu uz GMI pabalstu.

Otrkārt, GMI pabalsta piešķiršanu personai var atteikt (drīzāk pārtraukt), ja tā pienācīgi nepilda līdzdarbības pienākumus, par kuriem sociālā dienesta klients ir vienojies ar sociālo darbinieku. Šajā

kontekstā vairākās intervijās tika paustas spēcīgas bažas par to, ka GMI pabalsta saņēmējiem nebūtu saistoši līdzdarbības pienākumi, taču tie joprojām tādi ir, lai saskaņā ar jaunāko tiesisko regulējumu tie ir attiecināti uz sociālo palīdzību kopumā, t.sk. GMI pabalstiem.

Treškārt, GMI pabalstu var atteikt piešķirt personai, ja tai nav reģistrētā bezdarbnieka statuss, persona neiesaistās algotajos pagaidu darbos, nesadarbojas pietiekamā apmērā ar NVA, par ko tiek informēts arī sociālais dienests.

Ceturtkārt, GMI pabalsta piešķiršana tiek atteikta gadījumos, kad sociālā dienesta darbinieki atklāj nepatiesas informācijas sniegšanu par ienākumiem, mājsaimniecības sastāvu, personas īpašumiem u.tml. mēdzot būt gadījumi, kas sociālajā dienestā persona apgalvo, ka dzīvo viena, bet pēcāk personas dzīves vietas apsekojuma laikā atklājas, ka tā dzīvo kopā ar dzīvesbiedri, reizēm arī bērniem vai saviem pensijas vecuma vecākiem vai vecvecākiem.

Piektkārt, atteikuma iemesls var būt personas faktiskās un deklarētās dzīves vietas nesakritība.

Sociālo dienestu darbinieku intervijās kā ļoti nozīmīga tēma izvērtās līdzdarbības pienākumi GMI pabalsta saņēmējiem. 01.01.2021. zaudējot spēku 17.06.2009. MK noteikumiem Nr.550 "Kārtība, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību"¹⁸⁰, daļa sociālo dienestu darbinieku to bija uztvēruši arī kā līdzdarbības pienākumu atcelšanu. Intervijās viņi ļoti stingri uzsvēra, ka līdzdarbības pienākumu atcelšana negatīvi ietekmētu GMI pabalsta saņēmēju, īpaši ilgstošo un to, kas cieš no atkarībām, motivāciju iesaistīties savu dzīves apstākļu uzlabošanā. Jānorāda, ka līdzdarbības pienākumi šobrīd ir attiecināti uz visu sociālo palīdzību kopumā, t.sk. GMI pabalsta saņemšanu. Dominējošā sociālo dienestu darbinieku nostāja ir tāda, ka šādiem līdzdarbības pienākumiem ir obligāti jābūt un tiem ir liela loma GMI pabalsta saņēmēju attieksmes veidošanā gan pret sociālo palīdzību, gan pret nepieciešamību uzņemties atbildību par savu situāciju tajos gadījumos, kad nav pamatotu iemeslu to nespēt darīt. Līdzdarbības pienākumu nozīmīgums un efektivitāte ticis atzīts jau iepriekš veiktos pētījumos, piemēram, 2007. gadā veiktajā pētījumā "Bezdarba un sociālās atstumtības iemesli un ilgums"¹⁸¹, kurā, balstoties uz ekspertu aptauju, secināts, ka līdzdarbības pienākumi gan veicina nodarbinātību, gan mazina sociālo izolētību. Līdzdarbības pienākumu spektrs ir ļoti daudzveidīgs un pielāgots katras personas vai ģimenes vajadzībām un iespējām. Tā var būt gan dārzenu audzēšana savā piemājas dārzā, gan dokumentu kārtošana, gan iesaistīšanās sabiedriskajos darbos, ārsta apmeklējums u.c.

¹⁸⁰ MK noteikumos Nr. 550 bija paredzēts, ka sociālais dienests noslēdz vienošanos par līdzdarbību ar katru pilngadīgo pabalsta saņēmēju, kādi būs pasākumi pabalsta saņēmēja un viņa ģimenes sociālās situācijas uzlabošanai. Vienošanās var neslēgt ar pensionāriem un personām ar invaliditāti, kā arī ar jauniešiem līdz 20 gadu vecumam, ja tie iegūst vispārējo vidējo izglītību vai vidējo profesionālo izglītību dienas nodaļā. Ja klients bez objektīva pamata nepilda vienošanos, pabalstu var gan samazināt, gan pārtraukt izmaksāt. Noteikumos nebija minētas visas no līdzdarbības atbrīvotās pabalsta saņēmēju grupas.

¹⁸¹ LU aģentūra „LU Filozofijas un socioloģijas institūts”, biedrība „Baltic International Centre for Economic Policy Studies”, SIA „Socioloģisko pētījumu institūts” (2007). “Bezdarba un sociālās atstumtības iemesli un ilgums”. Pieejams: <http://petijumi.mk.gov.lv/node/164>

Sociālo dienestu darbinieku vidū pastāv arī alternatīva nostāja par līdzdarbības pienākumiem, saskaņā ar kuru šiem pienākumiem nebūtu jābūt obligātiem. Lūk, fragments no intervijas, kurš to ilustrē: *“Likumā ir atstāts, ka cilvēkam ir jālīdzdarbojas, ar viņu var slēgt vienošanos, lai saņemtu GMI pabalstu, bet tikpat labi var arī neslēgt. Es domāju, ka tas nav nepieciešams, ja cilvēkam ir tik zemi ienākumi, ka viņam sanāk 109 EUR, tad, kāda var vēl tur būt cilvēka pazemošana. Lai viņš ir ar atkarībām, lai viņš ir nemotivēts, bet viņam tad ir jāļauj uz tiem 109 EUR dzīvot. Tā kā nespīst ārā no viņa pēdējo sulu un teikt: redz, tu tur atkal nelietderīgi izmantoji. Tā ir viņa dzīve! Vai arī tad ir jāmaina nosaukums. Tad, lai tas nav garantētā minimālā ienākuma līmenis, bet ir par kaut ko. Tas pazemo cilvēku un, es nedomāju, ka tas viņu motivē pārmaiņām, ka viņam visu laiku atgādina, ka tas un tas ir jāizdara, lai saņemtu šo pabalstu.”* (SD_3).

Raksturojot GMI pabalstu saņēmēju sadarbību ar sociālo dienestu, sociālie darbinieki un sociālās palīdzības organizatori norādīja, ka arī tā ir atšķirīga dažādām GMI pabalsta saņēmēju grupā. Tie, kuri ir t.s. īslaicīgie šī pabalsta saņēmēji un ir motivēti izkļūt no radušās krīzes situācijas, aktīvi sadarbojas, uzklausā sociālā dienesta ieteikumus, ievēro sociālās rehabilitācijas plānā ietvertos. Motivēta sadarbība ir raksturīgāka arī jaunām ģimenēm ar bērniem, kuras arī vēlas izkļūt no nabadzības un nodrošināt tādus apstākļus ģimenē, lai bērni netiktu no ģimenes izņemti, netiktu piesaistītas citas institūcijas, piemēram, bāriņtiesa.

Savukārt, zemāka vai pilnībā iztrūkstoša sadarbības motivācija ir ilgstošajiem GMI pabalsta saņēmējiem. Līdzdarbības pienākumi liek šai grupai, pirmkārt, kaut minimālā apmērā sadarboties ar sociālo dienestu, jo pretējā gadījumā pastāv iespēja, ka pabalsts var tikt atteikts; otrkārt, ar cieņu izturēties pret sociālā dienesta darbiniekiem. Pretējā gadījumā, kā atzina vairāki sociālo dienestu pārstāvji, attieksme no daļas GMI pabalsta saņēmēju puses ir necienīga, pieprasoša un dažkārt pat sociālo darbinieku pazemojoša. Grūtāk veidot jēgpilnu sadarbību esot arī ar GMI pabalsta saņēmējiem, kuriem ir garīga rakstura traucējumi vai psihiskās veselības problēmas: *“Mums ir tādi, ar kuriem var katru dienu runāt, bet viņš vienalga katru dienu to papīrīti pazaudē, un tā mēs uz riņķi. Bet tas ir veselības stāvoklis, kur neviens neko īpaši nevar ietekmēt”* (SD_9).

Sociālo dienestu darbinieku vērtējumā saistībā ar GMI pabalsta aprēķināšanas un piešķiršanas kārtību vēlamās izmaiņas būtu:

- personas ienākumu izvērtējumā iekļaut uzturlīdzekļus, jo pretējā gadījumā par GMI pabalsta saņēmējiem kļūst ģimenes, kuru ienākuma līmenis pēc būtības neatbilst trūcīgu personu (ģimeņu) ienākumu līmenim;
- ja uzturlīdzekļi netiek ņemti vērā GMI pabalsta aprēķinā, tad neņemt vērā arī apgādnieka zaudējuma pensiju, jo tie ir pielīdzināmi uzturlīdzekļiem;
- ierobežot GMI pabalsta saņemšanas ilgumu (līdzīgi kā tas ir bijis iepriekš, kad pabalstu bija iespējams saņemt līdz deviņiem mēnešiem gadā), kas ne tikai veido cieņpilnu attieksmi pret sociālo palīdzību, bet arī motivē cilvēku uzņemties atbildību par savu situāciju;
- stiprināt līdzdarbības panākumus, nosakot konkrētus ierobežojumus šo pienākumu nepildīšanas gadījumā, tādējādi palielinot sociālo dienestu rīcībspēju un veicinot sadarbību no klientu puses;

- noteikt kā obligātu iesaistīšanos algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos darbības vecuma GMI pabalsta saņēmējiem;
- GMI pabalsta apmēru saglabāt esošajā līmenī, ņemot vērā, ka kopējos faktiskos tiešos un netiešos ienākumus veido gan GMI pabalsts, gan citi trūcīgām personām pieejamie sociālās palīdzības veidi;
- attīstīt sociālos pakalpojumus, t.sk. atbalsta grupas dažādām mērķa grupām (personas ar invaliditāti, viena vecāka ģimenes, personas ar GRT u.tml.), GMI pabalsta saņēmējiem dažādu sociālo prasmju attīstīšanai, kas ļautu uzņemt lielāku patstāvīgu atbildību par savu dzīves apstākļu uzlabošanu;
- valsts sedz 50% no GMI pabalstam nepieciešamā finansējuma.

2.5.6. GMI pabalsta saņēmēju ikdienas iztikšanas stratēģijas

GMI pabalsta saņēmēju ikdienas iztikšanas stratēģijas raksturo tos veidus, kā šie cilvēki nodrošina nepieciešamos resursus savu vajadzību apmierināšanai.

GMI pabalsts pats par sevi ir viena no šādām iztikšanas stratēģijām, kas paredz, iespēju iegūt naudas līdzekļus un cita veida sociālo palīdzību cilvēka pamata vajadzību apmierināšanai. Vienā no intervijām šī stratēģija tika nosaukta par pabalstu atkarību. Ja persona ir ieguvusi trūcīgas personas statusu un tās ienākumu līmenis paredz arī GMI pabalsta saņemšanu, tas nozīmē, ka personai ir minimāli naudas līdzekļi, kurus tā var izmantot pēc saviem ieskatiem. Tādas pamata vajadzības kā uzturs, mājoklis, veselības aprūpe, higiēna var tikt apmierinātas, izmantojot citus šai mērķa grupai paredzētos sociālās palīdzības veidus.

Piemēram, vajadzību pēc uztura papildus GMI pabalsta līdzekļiem nodrošina arī pārtikas pakas, pašvaldības apmaksātas maltītes bērniem izglītības iestādēs, zupas virtuves pakalpojumi. Pārtikas pakas tiek izmantotas daudzveidīgi – tās tiek izmantotas uzturam, to saturs var tikt iemainīts pret citām precēm, to saturs tiek pārdots un iegūti naudas līdzekļi. Tātad ne vienmēr tās tiek izmantotas uztura vajadzību apmierināšanai. Neraugoties uz to, ka ne visos gadījumos pārtikas pakas tiek izmantotas uzturam, sociālo dienestu darbinieku vērtējumā tās ir ļoti nepieciešams resurss trūcīgo iedzīvotāju daļai. Intervijās tika identificētas arī problēmas saistībā ar pārtikas paku izņemšanu atsevišķās lielo pilsētu pašvaldībās, kur, neskatoties uz informācijas pieejamības nodrošināšanu, mērķa grupa tās izņem mazākā apmērā kā tas būtu iespējams. Novados šāda prakse nav novērota.

Mājokli kā otru būtisku pamatvajadzību nodrošina mājokļa pabalsts, īpaši pēc izmaiņām normatīvajā regulējumā, kas stājās spēkā 01.07.2021., kā rezultātā iespējamās situācijas, ka GMI pabalsta saņēmēju mājokļa izdevumi tiek segti pilnā apmērā. Turklāt daļā pašvaldību ir iespēja dzīvot sociālajos mājokļos, iegūt atvieglotus īres līguma nosacījumus par pašvaldības mājokļa izmantošanu u.c. atvieglojumi trūcīgām personām. Pašvaldībās, kurās ir patversmes, dzīvošana patversmē arī var tikt uzskatīta par vienu no ikdienas iztikšanas stratēģijām, kas nodrošina pajumti (mājokli), higiēnas vajadzības, daļēji arī uzturu (zupas virtuvju darbība dažkārt ir saistīta ar patversmju darbību), minimālu veselības aprūpi.

Higiēnas vajadzību nodrošinājumu vismaz daļēji arī sedz jau minētās pārtikas un higiēnas preču pakas. Līdzīgi ir arī ar veselības aprūpes vajadzībām. Pašvaldības sniedz sociālo palīdzību trūcīgajiem iedzīvotājiem veselības aprūpes pakalpojumu izdevumu segšanai noteiktā apmērā. Lielāka problēma šai mērķa grupai mēdz būt motivācija doties pie ārstniecības personas.

GMI pabalstu kā ikdienas iztikšanas stratēģiju stiprina arī ienākumu līmeņa noteikšanas kārtība, kas paredz neņemt vērā personas ienākumu aprēķinā uzturlīdzekļu summu un valsts ģimenes pabalstu, kas pēc būtības tomēr veido kopējos mājsaimniecības ienākumus. Veicot aprēķinus, ko persona iegūst kā trūcīga persona un GMI pabalsta saņēmējs un ko tā iegūtu, strādājot par minimālo darba algu, daudzkārt nākoties secināt, ka personai subjektīvi izdevīgāk ir būt sociālās palīdzības saņēmējam. Sociālo dienestu darbinieku novērojumi un pieredze darbā ar GMI pabalsta saņēmējiem rāda, ka daļa šīs mērķa grupas apzinās savas iespējas nodrošināt sev pamata dzīves apstākļus augstāk minētajos veidos, turklāt saglabājot iespēju nestrādāt algotu darbu. Īpaši tas attiecas uz tiem, kuriem nav nodarbinātības motivācijas. Galvenie motīvi, kas atšķir tos GMI pabalsta saņēmējus, kuri izvēlas šo nosacīti izdevīgo statusu un iztikšanas stratēģiju, no tiem, kas izdara izvēli par labu darba meklēšanai un ienākumu gūšanai no deklarētas nodarbinātības, ir morāles un ētikas principi, personības īpašības, ģimenē apgūtie dzīves stratēģiju modeļi un ieradumi.

Nākamā sociālo dienestu pārstāvju novērojumā izplatīta stratēģija, kas papildina jau iepriekš raksturoto, ir nedeklarētā nodarbinātība un gadījuma darbi. Pēdējā laikā sociālo dienestu darbinieki ir novērojuši tendenci, ka gadījumu darbu veicējiem netiek maksāts naudā par paveikto, bet natūrā, piemēram, atlīdzinot par darbu ar kādiem produktiem – dārzeņiem (maiss ar kartupeļiem), olām, piena produktiem u.tml. Tas nozīmē, ka cilvēks gūst netiešus vai pat tiešus ienākumus, bet to saņemšana formāli nav pierādāma, līdz ar to personas oficiālie ienākumi, kas atspoguļojas bankas konta rādītājos, ļauj personai pretendēt un saņemt gan trūcīgas personas statusu, gan, attiecīgi, pretendēt uz GMI pabalstu. Sociālo dienestu darbinieki nereti saskaras ar nievājošu attieksmi no GMI pabalsta saņēmēju puses, kuri sniedz nepatiesu informāciju par savu finansiālo situāciju, taču vienlaikus tas nav pierādāms. Šādas situācijas būtiski negatīvi ietekmē pašu sociālo darbinieku motivāciju veikt savu darbu un sava atalgojuma kā darba motivācijas faktora vērtējumu. Sociālo dienestu darbinieki vērsa uzmanību uz pirms pensijas vecuma GMI saņēmējiem vecumā no 55 gadiem, kuriem ir īpaši zema nodarbinātības motivācija un kuri atklāti atzīst, ka nevēlas strādāt līdz pensijas vecuma sasniegšanai. Daļa no šiem GMI pabalsta saņēmējiem ir tādi, kuri saņem Krievijas vecuma pensijas. Turklāt Krievijā vecuma pensija tiek piešķirta no 55 gadu vecuma. Līdz ar to veidojas pieņēmums, ka 55 gadu vecums šo cilvēku uztverē tiek uzskatīts par tādu, no kura cilvēks ir pelnījis atpūtu no darba dzīves.

Darba meklēšana un iesaistīšanās nodarbinātībā tikai daļas GMI pabalsta saņēmēju uztverē ir galvenā stratēģija, kā mainīt savu situāciju un uzlabot to, gūstot nepieciešamos ienākumus. Šāda pieeja raksturīgāka ir gados jaunākiem cilvēkiem, kā arī tiem, kuri ir salīdzinoši īslaicīgi nonākuši krīzes situācijā, kā rezultātā zaudējuši patstāvīgas ienākumu gūšanas iespējas. Lielai daļai GMI pabalsta saņēmēju ir raksturīgas daudzskaitlīgas atrunas, kāpēc viņi nevar iesaistīties algota darba attiecībās. Daļa no tām ir pamatotas, piemēram, saistītas ar veselības stāvokli, darba vietas atrašanās vietu tālu no mājām, nepieciešamību mainīt dzīves vietu vai rūpēm par ģimenes locekļiem, bet vairākumā gadījumu argumenti drīzāk liecina par ļoti zemu motivāciju strādāt.

Retāk novērota ienākumu gūšanas stratēģija ir NVA nodarbinātības kursu apmeklēšana, par ko tiek piešķirta stipendija. Tas nozīmē, ka personas apmeklē šos kursus ne tik daudz ar motivāciju tālāk pielietot šīs zināšanas darba meklējumos, savas sociāli ekonomiskās situācijas uzlabošanā, dzīves vides maiņai, bet kā papildu naudas līdzekļu ieguves veidu.

Savus kopējos ienākumus GMI pabalstu saņēmēji papildina arī vēl citos veidos, kas zināmā mērā arī uzskatāmas par iztikšanas stratēģijām. Tā ir gan privātas naudas līdzekļu aizņemšanās no kaimiņiem, paplašinātās ģimenes, paziņām, citiem GMI pabalsta saņēmējiem; gan dažāda veida kredīti, galvenokārt t.s. ātrie kredīti; naudas pārskaitījumi no ārvalstīs dzīvojošajiem radniekiem. GMI pabalsta saņēmējiem ir izveidotas stratēģijas, kā nodrošināt, lai radnieku dotie naudas līdzekļi neparādītos viņu bankas kontu izrakstos un pie noteiktiem nosacījumiem jau netiktu ņemti vērā kā personas ienākumi. Sociālo dienestu darbinieki gan norādīja, ka šādos gadījumos tiek rūpīgi izvērtēts, kādiem mērķiem nauda ir sūtīta. Piemēram, ja tā ir nauda, kas nepieciešama ikdienas pārtikai vai medikamentiem, ko ārvalstīs strādājošie pieaugušie bērni sūta saviem vecākiem, tā netiek ņemta vērā. Tiek īstenota individuāla pieeja un saruna ar konkrēto klientu, lai šo aspektu izvērtētu pēc būtības.

Attiecībā uz ātro kredītu finanšu līdzekļiem intervijās tika norādīts, ka tie kā ienākumu gūšanas stratēģija tiek izmantota arvien retāk, jo šie naudas līdzekļi tiek ņemti vērā, izvērtējot personas kopējos ienākumus. Intervijās gūtie dati liecina, ka izplatītāka prakse ņemt ātros kredītus ir tieši Rīgas pilsētā. Citādāka situācija ir ar hipotekārajiem kredītiem, kuri netiek ņemti vērā ienākumu izvērtējumā. GMI pabalsta saņēmējiem ir arī šāda kredīta veids. Sociālo dienestu pārstāvju pieredze rāda, ka ātro kredītu naudas līdzekļi tiek izmantoti reālu vajadzību apmierināšanai, kas saistītas ar lieliem finanšu ieguldījumiem, piemēram, dārgiem veselības aprūpes pakalpojumiem. Tāpēc intervijās tika aktualizēts jautājums par nepieciešamību izvērtēt gadījumus, kad arī ātros kredītus neņem vērā ienākumu izvērtējumā, īpaši ja iespējams pārliecināties, ka to izlietojums ir novirzīts būtisku cilvēka pamata vajadzību izdevumu segšanai.

Novadu pašvaldībās, laukos izplatīta sezonāla iztikšanas stratēģija jeb veids, kā palielināt savus ienākumus, ir ogošana, retāk – sēņošana. Ogošanas sezonā, kā stāstīja sociālo dienestu darbinieki, viņu klienti nopelna ne tikai vairākus simtus EUR, bet pat vairākus tūkstošus. Daļa šos naudas līdzekļus uzkrāj un izmanto ikdienas iztikšanai ziemas sezonā, taču ne visos gadījumos ir novērojama šāda tālredzīga attieksme. Dažkārt dominējošais modelis ir dzīvošana vienai dienai, kas nozīmē, ka naudas līdzekļi tiek tērēti vairāk spontānām un konkrētā brīža vēlmēm un vajadzībām vai arī izlietoti nepārdomāti dārgām precēm. No otras puses, šādu rīcību varot arī izskaidrot kā cilvēku psiholoģisku vajadzību izlauzties kaut īslaicīgi no nabadzības sajūtas. Līdzīgu rīcību sociālie darbinieki ir novērojuši arī jaunajām māmiņām, kuras dažkārt iztērē GMI pabalsta naudu par jaunām precēm bērniem, nevis izvēlas lētākas alternatīvas. Jāuzsver, ka daļa GMI pabalsta saņēmēju tieši pretēji ļoti apzināti plāno savus izdevumus, iegādājas preces ar atlaidēm, meklē iespējas iegādāties pārtiku no vietējiem zemniekiem u.tml., demonstrējot zināmas budžeta plānošanas prasmes.

Ietaupīšana uz kādām vajadzībām sociālo dienestu pārstāvju skatījumā nav tipiska un dažkārt arī apzināta GMI pabalsta saņēmēju ikdienas iztikšanas stratēģija. Šai grupai, īpaši tiem, kuru kognitīvās funkcijas nelabvēlīgi ir ietekmējusi atkarību izraisīto vielu lietošana, ir atšķirīga uztvere un domāšana no tās, kāda tā ir cilvēkam ar pilnvērtīgām kognitīvajām funkcijām. To ilustrē gan viņu pieņemtie

lēmumi un izvēles naudas līdzekļu izlietojumā, sekošana saviem impulsiem, nedomājot par sekām (piemēram, nauda tiek iztērēta alkoholam, saldumiem, loterijai vai spēļu automātā, nedomājot par to, ka pēcāk tā pietrūks pamata uztura vajadzībām). Ietaupīšana drīzāk izpaužas kā rēķinu nemaksāšana, kredītu neatdošana. Mājokļa izdevumu gadījumā, piemēram, par elektrību un apkuri, ir novērota paļaušanās uz to, ka pašvaldība segs radušos parādu un mājoklī būs gaisma un siltums. Lai no šādas impulsivitātes un neefektīvas naudas izlietojuma izvairītos, daļā gadījumu GMI pabalsta saņēmēji vēlas, lai nauda tiek izmaksāta mazākās daļās vai arī tā tiek uzglabāta pie sociālā darbinieka. Tas, savukārt, liecina par zināmu nespēju pašam cilvēkam uzņemties atbildību par savu dzīvi. Padziļināto interviju analīze vedina uz secinājumu, ka daļa GMI pabalstu saņēmēji ir atraduši sociālajos darbiniekus aģentu, kas pēc būtības pilda viņu kognitīvās funkcijas – domāšana, atbildība, lēmumu pieņemšana.

2.5.7. Starpinstitucionālā sadarbība darbā ar GMI pabalsta saņēmējiem

Vērtējot starpinstitucionālo sadarbību darbā ar GMI pabalsta saņēmējiem, lielākā daļa intervēto sociālo darbinieku un sociālās palīdzības organizatoru norādīja, ka tā ir uzlabojusies, raugoties pēdējo 10 gadu perspektīvā. Netiek saskatīti būtiski šķēršļi sadarbības aspektā, lai varētu sniegt kvalitatīvu atbalstu personām, kas pretendē uz GMI pabalstu vai to jau saņem.

Pašvaldībās, kuras strādā starpinstitucionālās darba grupas, pamatā šo grupu darbs ir saistīts ar ģimenēm ar bērniem. Tātad gadījumos un situācijās, kas ir saistītas ar bērnu interesēm un bērnu tiesību ievērošanu.

Visregulārāk notiek sadarbība ar NVA, kas saistīts ar nepieciešamību personai būt reģistrētai NVA, lai varētu pretendēt uz trūcīgas personas statusu un, attiecīgi, arī tai varētu tikt piešķirts GMI pabalsts. Sociālā dienesta darbiniekiem dažkārt ir nepieciešams pārrunāt ar NVA darbiniekiem par dienesta klienta rīcību un lēmumiem attiecībā uz atteiktajiem darba piedāvājumiem no NVA puses. Papildu informācijas iegūšana ļauj kvalitatīvāk strādāt ar klientu, pilnveidojot vai pārveidojot atbilstoši aktualizētajai situācijai klienta sociālās rehabilitācijas plānu, kā arī nosakot klientam kā sociālās palīdzības saņēmējam līdzdarbības pienākumus.

Sadarbība notiek arī ar tādām institūcijām kā izglītības iestādes, bāriņtiesas, pašvaldības policija, Valsts probācijas dienests, veselības aprūpes iestādes un ārstniecības personas.

Atšķirīgi tiek vērtēta sadarbība ar ģimenes ārstiem, kas sociālo dienestu pārstāvju vērtējumā lielā mērā ir atkarīga no ārstniecības personas personības jeb t.s. cilvēciskā faktora. Vienlaikus arī ar šo profesionāļu mērķa grupu sadarbība uzlabojas, kas nozīmē, ka sociālais dienests savlaicīgi iegūst nepieciešamo informāciju par dienesta klientu, var palīdzēt klientam pierakstīties vizītē pie ģimenes ārsta u.tml. Atsevišķi interviju dalībnieki norādīja, ka sadarbības raksturs atšķiras no tā, vai jautājums ir vai nav saistīts ar bērnu. Ja runa ir par bērnu, tad sadarbība ir parasti sekmīga.

Daļā interviju tika atklāta negatīvas sadarbības pieredze ar stacionāriem. Galvenā problēma ir novēloti sniegta informācija par nepieciešamību pārvietot pacientu uz viņa dzīves vietu vai sociālās aprūpes

iestādi. Sociālo dienestu darbiniekiem šādos gadījumos nav pietiekami laika resursu, lai rastu risinājumu personas izmitināšanai, ja personai nav konkrētas dzīves vietas. Šim mērķim nepieciešamas vismaz divas trīs dienas iepriekš zināt par šādu personas vajadzību.

Kā vienu no operatīvu starpinstitucionālo sadarbību ierobežojošiem faktoriem, pētījuma dalībnieki norādīja nepieciešamību ievērot fizisko personu datu aizsardzības prasības. Šo prasību ievērošana ir radījusi situācijas, kurās nav bijis iespējams personas problēmu risināt citādi kā ar klātienē vizītēm vai rakstveida dokumentācijas apmaiņu, kura, savukārt, ir laikietilpīga. Kā skaidroja intervētie sociālo dienestu pārstāvji, kuri šo faktoru kā sadarbību ietekmējošu ir izjutuši, no vienas puses, personas datu aizsardzības prasību ievērošana liedz iegūt no citām institūcijām vai citas pašvaldības nepieciešamo informāciju (piemēram, gadījumā, ja personas faktiskā un deklarētā dzīves vieta ir atšķirīgās pašvaldībās), no otras puses, šīs prasības nepārkāpjot, nav iespējams operatīvi personai palīdzēt. Pandēmijas apstākļos, kad visa starpinstitucionālā sadarbība tiek periodiski īstenota tikai attālināti, institūciju darbinieki kā prioritāti izvirza palīdzības sniegšanu cilvēkam, kaut arī ne vienmēr tas nozīmē pilnībā ievērot personas datu aizsardzības prasības. Vienlaikus nav bijuši gadījumi, kad šis apstāklis būtu radījis negatīvu ietekmi uz personu, jo iesaistīto institūciju darbinieki ievērojot arī profesionālās ētikas principus.

2.6. Pieejamo datu par GMI pabalsta saņēmējiem izvērtējums

Galvenais sistemātiski vāktais datu avots par GMI pabalsta saņēmējiem ir administratīvie dati, kas pieejami LabIS apakšsistēmā SPOLIS. Šie dati ļauj noskaidrot GMI pabalsta saņēmēju skaitu un sociāli demogrāfisko raksturojumu (vecums, invaliditāte) Latvijas pašvaldībās, attiecīgi apkopojot tos statistisko reģionu griezumā un valstī kopumā. Publiski pieejamajos pārskatos šie dati parasti tiek aplūkoti summāri kalendārājā gadā kopumā. SPOLIS savienojumā ar NVA datiem par reģistrētajiem bezdarbniekiem un darba meklētājiem ļauj izvērtēt GMI pabalsta saņēmēju dalību savas situācijas uzlabošanā, meklējot darbu. Tā kā NVA dati tiek apkopoti par katru mēnesi, jo reģistrēšanās un noņemšana no uzskaites ir dinamisks process, tad apvienoto SPOLIS un NVA datu analīze iespējama mēneša griezumā, aprēķinot, piemēram, ceturkšņa vai gada vidējo mēneša rādītājus. Attiecīgi, lietojot vienu vai abas savienotās datu bāzes, būtiski ir ņemt vērā šīs datu apkopošanas īpatnības un nošķirt, kurā gadījumā tiek aplūkoti summāriem gada dati un kurā – vidējie mēneša dati konkrētā kalendārā gada ietvaros. SPOLIS un NVA datu kopīga analīze turpmāk būtu jāveic ar noteiktu regularitāti, vismaz reizi gadā, lai novērtētu GMI pabalsta saņēmēju līdzdalību NVA organizētajos atbalsta pasākumos bezdarbniekiem un darba meklētājiem. Veicot šo izvērtējumu, jāņem vērā šo datu sagatavošanas īpatnības, t.i., darbības vecuma GMI pabalsta saņēmēju atlasī (sk., 2.2. nodaļu).

LabIS dati ir pietiekami regulāram politikas monitoringam un novērtējumam, vienlaikus to raksturs šobrīd neļauj spriest par GMI pabalsta saņēmēju rīcībā esošajiem kopējiem ienākumiem. Šim nolūkam izvērtējuma sagatavošanā ir izmantota GMI pabalsta saņēmēju aptauja. Lai gan GMI pabalsta saņēmēju situācijas izvērtējumam veiktā aptauja dod apjomīgu informāciju politikas veidotājiem, tomēr, tā kā tā veikta divu vasaras mēnešu ietvaros, pastāv arī objektīvi iegūto datu ierobežojumi. Pirmkārt, kā rāda GMI pabalsta saņēmēju padziļinātās intervijas, pabalsta saņēmēju ienākumi no gadījuma darbiem un citiem neregulāriem ienākumu avotiem, nav vienādi dažādos gada mēnešos.

Līdzīgi ar izdevumiem – izdevumi bērnu izglītībai vai mājokļa remontam ir situatīvi, atkarīgi no vajadzības aktualitātes un pieejamajiem resursiem. Attiecīgi, jautājot par pēdējo mēnesi, kas ir likumsakarīgi aptaujā, ņemot vērā personas spējas atsaukt atmiņā šo informāciju, situatīvās situācijas var atstāt iespaidu uz iegūtajiem datiem. Otrkārt, lai gan GMI pabalsta saņēmēju aptaujā ir uzdoti jautājumi par izmaksām mājokļa apkurei ziemas mēnešos, šie dati ir atrauti no konkrētā, aptaujas brīža mājtsaimniecību izdevumu struktūras. Piemēram, ņemot vērā, ka GMI pabalsta saņēmēju resursi ir ierobežoti, iespējams, ka ziemas mēnešos (vai konkrētajā mēnesī, kad tiek iegādāta malka visai ziemei), mājtsaimniecības izdevumu struktūra mainās. Ja šādas precizētas informācijas nepieciešamību īstenotās politikas precizēšanai izjūt tās veidotāji, GMI pabalsta saņēmēju aptauja būtu atkārtoti veicama ziemā (saīsinot aptaujas anketu, lai koncentrētos tieši uz ienākumu un izdevumu struktūras atšķirību konstatēšanu vasaras un ziemas sezonā).

Tāpat GMI pabalsta saņēmēju situācijas izpēte rāda, ka būtiski ir analizēt GMI pabalsta saņēmēju situāciju pēc to mājtsaimniecības kompozīcijas, ņemot vērā šī pētījuma rezultātus par raksturīgākajiem mājtsaimniecību tipiem vai CSP nabadzības indikatoru aprēķinos lietotajiem mājtsaimniecību tipu raksturojumiem. Pēdējais ļautu salīdzināt GMI pabalsta saņēmēju situāciju mājtsaimniecības grupās ar CPS datiem par trūcīgo mājtsaimniecību kompozīciju. Iespējas aplūkot datus pēc GMI pabalsta saņēmēju mājtsaimniecības kompozīcijas LabIS sistēma par laika posmu 2018. – 2020. gads nepiedāvā.

Balstoties uz GMI aptaujas, kas veikta šī izvērtējuma ietvaros, datiem, secināms, GMI saņēmēju mērķa grupas situācijas turpmākai izvērtēšanai nepieciešams apkopot un analizēt LabIS datus gan pēc GMI pabalsta saņēmēju tipoloģiskajām grupām (ģimenes ar bērniem (un bērnu skaitu, nodalot daudz bērnu ģimenes), tajā skaitā atsevišķi par ģimenēm, kur ir bērni ar invaliditāti, kā arī mājtsaimniecības, kur ir pilngadīgas personas ar invaliditāti), kā arī pievērst īpašu uzmanību vienas personas mājtsaimniecībām, skatot atsevišķi tieši vīriešu vienas personas mājtsaimniecību rādītājus. Pēdējo grupu būtiski ir nodalīt tāpēc, ka tā daudzējādā ziņā parādās kā īpaši problemātiska grupa – tā veido gandrīz pusi no visām GMI pabalstu saņēmēju mājtsaimniecībām, viņu vidū vērojami vairāki problēmas padziļinoši faktori, piemēram, veselības stāvoklis, kas liedz strādāt agrāk ierasto smago fizisko darbu, alkohola atkarības, tāpēc daļēji ietekmētas kognitīvās spējas, un vāja integrācija sabiedrībā. LabIS dati būtu jāskata, lai sekotu šo mājtsaimniecību grupu īpatsvaram pabalsta saņēmēju skaitā, kā arī izmaksātā pabalsta apmēru un ilgumu.

Ņemot vērā padziļinātā izvērtējuma rezultātus, ka persona var būt GMI pabalsta saņēmēja kādu laika posmu, pārtraukt būt pabalsta saņēmējs, piemēram, iesaistoties algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, un pēc tam atgriezties pabalsta saņēmēja statusā, svarīgi ir izvērtēt iespēju iekļaut LabIS (pirms tam – pašvaldību iesniedzamo atskaišu veidlapās) indikatoru, ka persona saņem pabalstu atkārtoti – pēdējo 12 mēnešu laikā, pēdējo trīs gadu laikā, pēdējo piecu gadu laikā u.tml. (vai ar līdzīgu gradāciju), kas ļautu noteikt, cik daudz GMI pabalsta saņēmēju ir atkārtotie jeb nosacīti regulārie pabalsta saņēmēji. Šobrīd šādu informāciju iespējams iegūt no GMI pabalsta saņēmēju aptaujas vai sociālo dienestu darbinieku novērojuma, tomēr politikas veidotājiem ir būtiski regulāri uzraudzīt šo rādītāju, jo tā ir arī būtiska gan no nodarbinātības politikas viedokļa, gan netieši novērtējot sociālā darba kvalitāti pašvaldībās. Īpaši būtiska ir šāda indikatora ieviešana LabIS sistēmā, ņemot vērā viedokli, kuru daļēji pauž arī atsevišķi sociālo dienestu pārstāvji, ka daļa GMI pabalsta saņēmēju, pēc būtības, ar savu dzīvesveidu pierāda, ka “nav pelnījuši” pabalstu – tērē to alkohola iegādei un ir pavisam

zaudējuši motivāciju meklēt darbu. Attiecīgi datu sistemātiska analīze, lai objektīvi novērtētu šādu parādību izplatību, ir nepieciešama politikas veidotājiem, t.sk., argumentācijas veidošanai par GMI pabalsta saņēmēju portretu un sociālā darba politikas attīstībai.

Vēl viens būtisks aspekts, kas prasa uzraudzību, ir GMI pabalstu saņēmēju parādsaistību monitorēšana. Kā rāda GMI pabalsta saņēmēju aptauja, daļai GMI pabalsta saņēmēju ir parādsaistības, kā arī, lai risinātu savas ienākumu grūtības, GMI pabalsta saņēmēji mēdz aizņemties. Būtiskākā problēma šeit ir uzkrātās parādsaistības, piemēram, vīriešiem par uzturlīdzekļu nemaksāšanu, kuru apmērs būtiski pārsniedz personas ienākumus, kas nozīmē, ka personai ir gan zema motivācija iekļauties reģistrētajā nodarbinātībā, gan arī pastāv šaubas, vai iespējams šīs parādsaistības nokārtot pilnībā. Tādējādi iegūtās parādsaistības ilgstoši atstāj negatīvu ietekmi uz personas dzīves situāciju. Šobrīd vienīgais informācijas avots GMI pabalsta saņēmēju parādsaistībām ir izvērtējuma ietvaros sniegtā aptauja. GMI parādsaistību monitorēšanu iespējams veikt dažādi: pirmkārt, risinājums būtu atkārota aptaujas organizēšana pēc trīs līdz pieciem gadiem, otrkārt, indikatora par parādsaistību esamību iekļaušanu veidlapā, kas vāc administratīvos datus par GMI pabalsta saņēmējiem. Pēdējā gadījumā var ieviest vienkāršu aili, atzīmēt, vai personai ir parādsaistības, kas pārsniedz vienas minimālās mēnešalgas apmēru.

Ņemot vērā nozīmīgās izmaiņas, kas īstenotas, sākot ar 2021. gada 1. janvāri, kas ir paaugstinājušas GMI pabalsta saņēmēju skaitu Latvijā, papildus regulāram, ikgadējam GMI pabalsta saņēmēju skaita un portreta izvērtējumam, balstoties uz administratīvajiem (LabIS), atkārotu GMI pabalsta saņēmēju aptauju ir ieteicams veikt pēc aptuveni trīs gadiem, lai izvērtētu, kā ir mainījusies dažādu mājāsaimniecību izdevumu struktūra un neapmierinātās vajadzības.

2.7. Secinājumi

GMI pabalsta saņēmēju portreti. 2018. gada vidēji mēnesī GMI pabalstu saņēma 11 542 personas, ieskaitot bērnus, 2019. gadā – 9759 personas, 2020. gadā – 9956 personas. Ņemot vērā, ka GMI pabalstu persona vai ģimene saņem vidēji pusgadu, tad pilna gada griezumā šie dati ir attiecīgi 17 249 personas 2019. gadā un 16 511 personas – 2020. gadā. Savukārt 2021. gadā ir sagaidāms, ka GMI saņēmēju kopējais skaits būs kopumā augstāks, jo, no vienas puses, ir paaugstināts GMI sliekšnis un vēl vairāk – minimālais vecuma un invaliditātes pensijas apmērs, bet, no otras puses, noteikti ienākumu veidi tiek izslēgti, aprēķinot ģimenes ienākumus, lai noteiktu tiesības saņemt GMI pabalstu.

GMI pabalsta saņēmēju skaitam piemīt gan sezonālā dinamika, gan atšķirīgs pabalsta saņēmēju īpatsvars ne tikai Latvijas statistisko reģionu starpā, bet arī viena reģiona dažādu novadu starpā. Pēdējais apstāklis netieši rāda, ka līdz tiesību aktu grozījumiem, kas stājās ar 2021. gada janvāri, pašvaldības īstenoja atšķirīgu politiku, atbalstot vistrūcīgāko iedzīvotāju daļu. Sezonālā dinamika GMI pabalsta saņemšanā izpaužas tādējādi, ka augstākais GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars parasti novērojams katra gada sākumā (ziemas mēnešos), tam pakāpeniski samazinoties vasarā (jūnijā) un agrā rudenī (septembrī), pēc tam atkal pieaugot gada noslēguma aukstajā sezonā. Šī dinamika korelē ar GMI pabalsta saņēmēju iesaistīšanos NVA aktīvās nodarbinātības pasākumos, it īpaši, algotajos gaidu sabiedriskajos darbos, kur augstāks iesaistīto pabalsta saņēmēju īpatsvars vērojams katra gada

vasaras mēnešos. Šīs likumsakarības 2020. – 2021. gadā zināmā mērā ietekmē COVID-19 situācijas radītie ierobežojumi, kad GMI pabalsta saņēmēju īpatsvara pieaugums saskan ar laiku, kad valdība bija izsludinājusi dažādus pārvietošanās un ekonomiskās aktivitātes ierobežojumus.

LabIS rāda, ka visaugstākais GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars uz 1000 reģiona iedzīvotājiem, kā arī no visu pabalsta saņēmēju vidus ir Latgales reģionā, turklāt šis īpatsvars vēl vairāk pieauga, sākot no 2021. gada pirmā ceturkšņa, pieaugot GMI pabalsta līmenim. Nozīmīgas tendences atklājas, analizējot arī GMI pabalsta saņēmēju vecuma. Vislielākā GMI pabalsta saņēmēju grupa ir bērni, respektīvi, ģimenes ar bērniem. Zems GMI pabalsta saņēmēju skaits, kuri ir 19-24 un 25-29 gadu vecumā. Tas pakāpeniski sāk pieaugt ar 30 gadu vecumu (arī saistībā ar to, ka ģimenē pieaug bērnu skaits un mājsaimniecība kopumā kļūst par GMI pabalsta saņēmēju, nespējot gūt pietiekami daudz ienākumu). GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars pieaug katrā vecuma grupā līdz 60-64 gadiem un samazinās, personām sasniedzot pensijas vecumu. Šeit jāatzīmē, ka, lai gan LabIS dati uzrāda pensijas vecuma personas GMI pabalsta saņēmēju lokā, šai situācijai ir būtiski jāmainās ar 2021. gada otro pusgadu, kad vecuma pensijas saņēmējs var kļūt par GMI pabalsta saņēmēju, ja dzīvo kopā ar kādu citu personu, kurai nav vai ir ļoti mazi ienākumi. Līdz tam vecuma pensionāru iespējas kļūt par GMI pabalsta saņēmēju bija augstākas, jo līdz 2020. gada beigām pašvaldībām bija iespējas noteikt augstākus GMI līmeņus noteiktām personu grupām, kuru vidū bieži vien bija personas ar invaliditāti, vecuma pensijas saņēmēji un bērni. Attiecīgi, vērtējot 2021. gada GMI pabalsta saņēmēju statistiku, ir jāpatur prātā, ka pirmais pusgads ir bijis pārejas periods, kad stājās spēkā virkne tiesību aktu grozījumu, kā rezultātā pilnīga to ietekme būs vērojama tikai ar otro pusgadu un 2022. gadā.

Papildus iepriekš minētajam GMI pabalsta saņēmēju aptauja atklāj, ka GMI pabalsta saņēmēji nav viendabīga grupa arī pēc mājsaimniecības kompozīcijas un pabalsta saņemšanas ilguma. Pabalsta saņēmēju vidū ir vairākas tipoloģiskās grupas. Iegūto tipoloģiju kopumā verificē sociālo dienestu pārstāvju pieredze. Pirmkārt, atšķirīgas situācijas raksturo GMI pabalsta saņēmējus ar bērniem un bez bērniem. Ģimenes ar bērniem savukārt var iedalīt daudz bērnu ģimenēs (6%), viena vecāka ģimenēs (13%) vai ģimenes ar vienu vai diviem bērniem (7%). Otrkārt, mājsaimniecības bez bērniem sadalās vairāku pieaugušu personu mājsaimniecībās (9%) un vienas personas mājsaimniecībās (65%). Īpaša tipoloģiskā grupa, kā parāda pētījums, ir vienas personas – vīrieša mājsaimniecība (48%), pārsvarā tie ir vīrieši vecumā no 55 gadiem un vecāki. GMI pabalsta saņemšanas ilgums aptaujāto vidū ir ļoti atšķirīgs: 26% aptaujāto GMI pabalstu saņem pirmo reizi, 43% GMI pabalstu saņem mazāk nekā gadu, 20% aptaujāto GMI pabalstu saņem vienu līdz trīs gadus, bet 36% aptaujāto ir uzskatāmi par ilglaicīgajiem GMI pabalsta saņēmējiem, jo saņem pabalstu ilgāk par četriem gadiem. Pieaugušie bez bērniem biežāk ir starp tiem, kas GMI pabalstu saņem ilgāku laiku.

Integrēta GMI pabalstu saņēmēju aptaujas un padziļināto interviju datu, kā arī padziļināto interviju ar pašvaldību sociālo dienestu darbiniekiem datu analīze parāda, ka īpaša uzmanība turpmākā atbalsta plānošanā būtu jāpievērš vienu personu – vīriešu mājsaimniecībām, kuras veido gandrīz pusi no visām GMI pabalstu saņēmēju mājsaimniecībām un kurās pārsvarā ir vīrieši vecumā no 55 gadiem un vecāki. Šī GMI pabalstu saņēmēju grupa ir īpaši problemātiska, jo viņu vidū vērojami vairāki problēmas padziļinoši faktori: alkohola atkarības, vāja integrācija sabiedrībā, lielākoties vidējā vai vidējā profesionālā vai zemāka izglītība. Viņu darba pieredzi lielākoties veido fiziska darba veikšana, bet vecumā no 55 gadiem viņi ir daļēji vai pilnībā zaudējuši iespējas strādāt iepriekš veikto fizisko darbu

darba traumu vai citu veselības traucējumu dēļ. Vienlaikus daudzos gadījumos šo personu kognitīvās spējas ierobežo viņu pārkvalificēšanās iespējas. Tipiskākie veselības traucējumi šajā grupā ir ceļa locītavu bojājumi un stipras muguras sāpes, kas radušās no nepareizu smagumu celšanas, pārlietu smagu lietu pacelšanas vai traumām, un to iemesls ir starpskriemeļu diska bojājums, mugurkaula deģeneratīvas izmaiņas, t.sk., spinālā stenoze, u.tml. Ņemot vērā sociālo darbinieku komplicēto pieredzi ar šīs grupas pārstāvjiem, un bieži vien neticību, ka šajos gadījumos ar sociālo darbu vēl ir iespējams kaut ko mainīt, svarīgi būtu preventīvi strādāt pie tā, lai šāda tipa problēmas netiktu atražotas. To, iespējams, varētu sekmēt preventīvi darba drošības pasākumi un darba ergonomikas ievērošanas veicināšana, kas būtu vērsta uz personām, kuras nodarbinātas smagā, fiziskā darbā tādās nozarēs kā celtniecība, ceļu būve, kokapstrāde, lauksaimniecība un citas.

Padziļinātās intervijas ar tiem, kas GMI pabalstu vairs nesaņem, un tiem, kam GMI pabalsts ir atteikts, atklāj, ka starp šīm grupām ir sarežģīti novilkt skaidras robežas. Raksturīgs, ka personas ienākumi kādu laiku ir atbilstuši GMI pabalsta saņēmēja statusam, bet tad kaut kas ir pamainījies (palielinājušies ienākumi saistībā ar pensionēšanos vai darba ienākumu celšanos, īslaicīga nodarbinātība pagaidu sabiedriskajos darbos), un persona vairs neatbilst GMI pabalsta saņēmēja statusam, bet vēl pēc kāda laika – atkal atbilst. Aptaujas dati parāda, ka ar GMI pabalsta atteikumu saskārušies 20% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju. Kopumā šajos gadījumos ienākumu atšķirības ir salīdzinoši nelielas un ir tuvu noteiktajam GMI pabalsta sliekšnim. Atšķirības šo trīs grupu viedokļos par iemesliem, kuru dēļ tie nonāk situācijā, kad ir nepieciešams GMI pabalsts, un par to, vai un kā viņu ienākumu situācija varētu uzlaboties, pētījumā netika konstatētas.

Aptākļi, kuru ietekmē personas ir kļuvušas par GMI pabalsta saņēmējiem. GMI pabalsta saņēmēju aptaujas dati parāda, ka galvenie iemesli, kādēļ viņi ir kļuvuši par GMI pabalsta saņēmējiem, viņu pašu vērtējumā ir bezdarbs dzīves vietā (49%), slikta veselība (29%) un invaliditāte (20%). Nākamie trīs biežāk minētie iemesli ir zems atalgojums (8%), tas, ka ir jāatbalsta vai jāuztur daudz cilvēku (6%) un nepiemērota izglītība vai kvalifikācija, lai atrastu labu darbu (5%). Būtiski atzīmēt, ka tāds iemesls, ka jākopj slims mājsaimniecības loceklis vai persona ar invaliditāti, tika atzīmēts tikai 3% gadījumu. Padziļinātās intervijas ļauj izprast, ka atbilde “bezdarbs dzīves vietā” nozīmē nevis to, ka dzīves vietā vispār nav darba vakanču, bet gan to, ka dzīves vietā ir ierobežotas iespējas atrast darbu atbilstoši GMI pabalsta saņēmēja prasmēm un izglītībai, gatavībai strādāt pilnu slodzi un algai, ko par tādu darbu vēlas saņemt.

GMI pabalsta saņēmēju vajadzību piramīda un neapmierinātās vajadzības. GMI pabalsta saņēmēju neapmierinātās vajadzības palīdz izprast jautājums par izdevumiem, no kuriem konkrētā mājsaimniecības ir bijusi spiesta atteikties pagājušajā mēnesī. Sniegtās atbildes atklāj, ka GMI pabalsta saņēmēji uzskata, ka ir ierobežojusi sevi gan attiecībā uz pārtikas preču iegādi (32%), gan veselības aprūpes izdevumiem (26%), gan sadzīves tehnikas un elektronikas iegādi (26%), gan mājokļa īri un komunālajiem maksājumiem (23%), gan arī mājokļa remonta izdevumiem (22%). Pētījums parāda, ka vajadzību piramīdā visaktuālākā vajadzība vislielākajam skaitam aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju ir vajadzība uzlabot veselības stāvokli (55%). Otrajā vietā ir vajadzība atrast pastāvīgu algotu darbu (42%). Trešajā un ceturtajā vietā ir vajadzība uzlabot mājokļa situāciju (39%) un nodrošināt sevi un mājsaimniecības locekļus ar pārtiku (39%). Vismazākais skaits aptaujāto pie savām vajadzībām ir minējuši izklaides vajadzības, kas ietver iespēju apmeklēt koncertus un ceļot (1%).

GMI pabalsta saņēmēju iztikšanas stratēģijas. GMI pabalsta saņēmēju iztikšanas stratēģijas lielākoties saistītas ar dažādām taupīšanas stratēģijām, kas tiek meklētas visās mājsaimniecības izdevumu pozīcijās, jo liela daļa aptaujāto uzskata, ka naudas līdzekļu trūkst visām izdevumu pozīcijām. Saistībā ar pārtikas iegādi milzīgs atbalsts GMI pabalsta saņēmējiem ir pārtikas pakas, kas viņiem tiek piešķirtas Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām ietvaros. 92% GMI pabalsta saņēmēju pēdējo 12 mēnešu laikā ir saņēmuši pārtikas pakas. Dārzenus un ogas daļa aptaujāto izaudzē savos piemājas dārzos (45% pēdējo 12 mēnešu laikā ir izmantojuši pārtiku no pašu piemājas saimniecības). Iepērkoties GMI pabalsta saņēmēji meklē iespējas nopirkt produktus ar atlaidi vai nocenotus produktus. Līdzīgi kā ar pārtikas pakām, arī attiecībā uz saimniecības precēm liels atbalsts GMI pabalsta saņēmējiem ir saimniecības preču pakas, kas arī tiek piešķirtas Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām ietvaros. Šādas pakas pēdējo 12 mēnešu laikā arī ir saņēmuši 92% aptaujāto. Daudzi GMI pabalsta saņēmēji cenšas izmantot dažādus atbalsta veidus, ko piedāvā pašvaldība. Pēdējo 12 mēnešu laikā 34% aptaujāto ir saņēmuši pašvaldības atbalstu komunālo maksājumu segšanai. Tie, kuriem mājoklī nav tekoša ūdens, izmanto pašvaldību vai nevalstisko organizāciju izveidotos higiēnas centrus vai pirtis.

Taupīšanas stratēģijas izpaužas arī tajā, ka komunālie maksājumi tiek maksāti nevis pilnībā, bet daļēji. Tā kā daļa aptaujāto ir saskārušies ar to, ka nemaksāšanas dēļ, piemēram, elektrība uz kādu laiku ir bijusi atslēgta, viņi cenšas nomaksāt komunālos maksājumus kaut vai daļēji, lai pakalpojums vismaz netiek atslēgts. Tas raksturīgs arī attiecībā uz maksājumiem par apkuri: ziemā iekrātos parādus, GMI pabalsta saņēmēji cenšas atdot vasarā, kad rēķini ir mazāki. Iespēju robežās tiek minimizēti visi izdevumi, kas saistīti ar sadzīves pakalpojumiem vai remontu: matus apgriez pie paziņām vai paši, apģērbu pāršuj vai apavus labo pie paziņām vai paši, mājās vai dzīvokļa remontu cenšas veikt paši vai ar paziņu, draugu palīdzību un tml.

Taupīšanas stratēģijas ir plaši izvērstas arī attiecībā uz veselības aprūpes pakalpojumiem. Cilvēki mēģina izvērtēt, kuras veselības problēmas ir akūtākās un jārisina vispirms, un kuras var pagaidīt. Lielākās grūtības ir saistītas ar zobu labošanu un briļļu iegādi, jo tie ir salīdzinoši ļoti dārgi pakalpojumi. Saskaņā ar aptaujas datiem 31% GMI pabalsta saņēmēju pēdējo 12 mēnešu laikā ir atlikuši veselības aprūpes pakalpojumus, kas viņiem bijuši nepieciešami.

Cita iztikšanas stratēģija ir aizņemšanās. Pēdējo sešu mēnešu laikā 64% aptaujātie GMI pabalsta saņēmēji ir saskārušies ar situāciju, kad nepieciešams no kāda aizņemties naudu. 13% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju ir aizņēmums kādā kredītiestādē, kas nav banka, bet 12% ir aizņēmums bankā.

Vēl viena iztikšanas stratēģija ir dažādu gadījuma darbu, haltūru meklēšana un veikšana (36%), saņemot atlīdzību gan graudā, gan naudā, bet par šiem ienākumiem nemaksājot nodokļus un cenšoties par to arī neziņot sociālajam dienestam. Savukārt, iespēju iesaistīties algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos pēdējo 12 mēnešu laikā izmantojuši 17% aptaujāto, šajā laikā gan viņi nesaņem GMI pabalstu.

GMI pabalsta saņēmēju viedoklis par iespējām uzlabot savus dzīves apstākļus. Iespējas izmainīt savu situāciju un uzlabot dzīves apstākļus GMI pabalsta saņēmēji visbiežāk saista ar algota darba atrašanu (42%) vai iespējām piestrādāt (22%). Šī ir samērā aktīva pozīcija, kas liecina par noteiktas daļas GMI

pabalsta saņēmēju gatavību zināmā mērā pašiem risināt savas problēmas. Otrs visbiežāk minētais aspekts (31%), kas varētu palīdzēt uzlabot dzīves apstākļus, GMI pabalsta saņēmēju vērtējumā ir saistīts ar veselības stāvokļa uzlabošanu (veikt operāciju, iziet ārstēšanas vai atveseļošanās kursu), to atzīmējuši 31% aptaujāto. Vienlaikus daļa GMI pabalsta saņēmēju vienīgo iespēju dzīvot labāk saista ar pabalsta vai pensijas palielināšanu vai pensionēšanos, pienākot atbilstošajam vecumam, un ieņem ļoti pasīvu pozīciju savas dzīves turpmākajā veidošanā. Būtiski norādīt, ka 16% GMI pabalsta saņēmēju neredz iespēju uzlabot savu situāciju, bet 8% nemaz nevēlas uzlabot savu situāciju.

Secinājumi par datiem, kuri turpmāk būtu izmantojami GMI saņēmēju mērķa grupas turpmākai izvērtēšanai un kāda papildus datu vākšana šim nolūkam būtu nepieciešama. GMI saņēmēju mērķa grupas situācijas turpmākai izvērtēšanai nepieciešams apkopot un analizēt datus gan pēc GMI pabalsta saņēmēju tipoloģiskajām grupām (ģimenes ar bērniem, tajā skaitā atsevišķi par ģimenēm, kur ir bērni ar invaliditāti, kā arī mājsaimniecības, kur ir pilngadīgas personas ar invaliditāti, kā arī pievērst uzmanību vienas personas mājsaimniecībām, skatot atsevišķi tieši vīriešu vienas personas mājsaimniecību rādītājus. Tāpat būtiski sekot līdzi izmaiņām attiecībā uz ilgstošajiem GMI pabalsta saņēmējiem, skatot šos rādītājus saistībā ar sociālā darba iespējām mainīt situāciju un GMI pabalsta saņēmēju līdzdarbību savas situācijas risināšanā. Citi būtiskie faktori ir GMI pabalstu saņēmēju parādsaistību monitorēšana un viņu līdzdalība NVA organizētajos atbalsta pasākumos.

2.8. Galvenās problēmas un ieteikumi par nepieciešamajiem uzlabojumiem rīcībpolitikā attiecībā uz GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupu

Problēma #1	Regulāras minimālo ienākumu sliekšņu pārskatīšanas vajadzības identificēšana un ievērošana, it īpaši attiecībā uz minimālo vecuma un invaliditātes pensijas līmeni
Ieteikumi problēmas risinājumam	<p>Viena no dažādos dokumentos (Konceptija par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu; Latvijas atveseļošanas un noturības mehānisma plāns 2021-2026) identificētajām problēmām iepriekšējos gados bija minimālo ienākumu sliekšņu neatbilstība Latvijas sociāli ekonomiskajai situācijai un nepieciešamība tos pārskatīt. Kā pozitīva virzība vēlamā virzienā šajā kontekstā jāvērtē tas, ka no 2021.gada 1.janvāra palielināti vairāki minimālo ienākumu sliekšņi gan pašvaldību sociālās palīdzības nodrošināšanai, gan arī valsts noteiktiem pabalstiem un pensijām:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Paaugstināts GMI sliekšņa līmenis no 64 EUR uz 109 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā (20% no ienākumu mediānas) un 76 EUR katrai nākamajai personai mājsaimniecībā (koeficients 0,7 no pirmās personas); 2. Paaugstināts trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšnis, nosakot to 50% apmērā no ienākumu mediānas. Tā rezultātā trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšnis ir 272 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 190 EUR katrai nākamajai personai mājsaimniecībā (līdz šim 128,06 EUR personai mēnesī);

3. Noteikts maksimālais maznodrošinātās māsaimniecības ienākumu sliekšnis 436 EUR pirmajai vai vienīgajai personai māsaimniecībā un 305 EUR katrai nākamajai personai māsaimniecībā (līdz šim nebija noteikts maksimālais maznodrošinātās personas ienākumu sliekšnis);
4. Paaugstināts minimālās vecuma pensijas apmērs – minimālā vecuma pensijas aprēķina bāze noteikta 136 EUR apmērā (25% no ienākumu mediānas) pašreizējo 80 EUR vietā, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības 163 EUR (30% no ienākumu mediānas) līdzšinējo 122,69 EUR vietā;
5. Paaugstināts minimālās invaliditātes pensijas apmērs. III grupas invaliditātes pensijas apmērs noteikts 25% no ienākumu mediānas, bet personām ar invaliditāti kopš bērnības – 30% no ienākumu mediānas. Savukārt I un II grupas invaliditātes pensijas apmēru noteikts kā 25% no ienākumu mediānas vai personām ar invaliditāti kopš bērnības – 30% no ienākumu mediānas, piemērojot koeficientu 1,6 – I grupas invaliditātes gadījumā un koeficientu 1,4 – II grupas invaliditātes gadījumā.
6. paaugstināts apgādnieka zaudējuma pensijas minimālais apmērs un valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs bērniem līdz 7 gadu vecumam no 92,50 EUR vai 106,72 EUR bērniem ar invaliditāti līdz 136 EUR un bērniem no 7 gadu vecuma no 111 EUR līdz 163 EUR.
7. paaugstināts valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērs personām ar invaliditāti vispārējā gadījumā no 64,03 EUR līdz 80 EUR un personām ar invaliditāti kopš bērnības no līdzšinējiem 106,72 EUR līdz 122,69 EUR. Personām ar I un II invaliditātes grupu, aprēķinot valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, attiecīgi tiek piemērots koeficients 1,3 un 1,2.

Šī pieeja tuvina gan to, ka līdzvērtīgs atbalsts trūcīgākajām personām Latvijā tiek sniegts neatkarīgi no tā, kādā pašvaldībā viņi dzīvo, jo GMI pabalsts ir noteikts vienāds visā Latvijas teritorijā. Tas tiešām novērš situāciju, kad atšķirīgu materiālās situācijas izvērtējuma nosacījumu dēļ iedzīvotāji ar līdzvērtīgiem ienākumiem un materiālo situāciju vienā pašvaldībā ir tiesīgi pretendēt uz atbalstu, bet citā – nav. Otrkārt, jānorāda, ka pētījums atklāj gadījumus, kad personas, kurām palielināta vecuma vai invaliditātes pensija, vairs nesaņem GMI pabalstu. Tā noteikti uzskatāma par pozitīvu virzību, jo likvidē absurdo situāciju, kad minimālās pensijas saņēmējam ir pamats saņemt arī GMI pabalstu. Šī situācija arī potenciāli sagroza statistikas datus par GMI pabalsta saņēmēju skaitu, kurā līdz 2021. gada pirmajam pusgadam noteiktās pašvaldībās noteikta pabalsta saņēmēju daļa bija personas ar invaliditātes vai vecuma pensiju, kuri nevar pildīt Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma normu piedalīties savas situācijas uzlabošanā, pildot līdzdarbības pasākumus, t.sk., reģistrējoties NVA, kas ir norma, kas virzīta uz darbaspējīgiem iedzīvotājiem.

GMI pabalsta saņēmēju padziļināta izvērtējuma rezultāti apliecina, ka ir nepieciešams nodrošināt to, ka uzsāktā politika arī turpmāk tiek īstenota un GMI

	<p>sliedzīgā līmenis nekad nav vienāds vai lielāks par minimālo vecuma pensijas un invaliditātes pensijas apmēru, kā arī citām valsts izmaksātajām pensijām vai pabalstiem. Īstenojot LM sagatavoto un 2021. gada 14. septembrī Ministru kabinetā apstiprināto “Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2022.-2024. gadam”, kas paredz, ka no 2023. gada minimālo ienākumu sliedzīgus pārskatīs ik gadu un to aprēķinā tiks izmantota vienota metodoloģija, šāda virzība tiks arī nodrošināta. Kā risks jāņem vērā tas, ka GMI sliedzīgā līmeņa noteikšanas metodoloģija (20% no ienākumu mediānas) ir noteikta politikas plānošanas dokumentā, savukārt normatīvajā regulējumā ir noteikta tā absolūtā vērtība.</p> <p>Ņemot vērā, ka trūcīgas personas statuss un tiesības pretendēt uz GMI pabalstu ir tieši atkarīgas no tā, kāda veida ienākumi tiek ņemti vērā ienākumu izvērtēšanā, ieteicams apsvērt iespēju izveidot sistemātisku pieeju par to, kāda veida ienākumi tiek/ netiek ņemti vērā personas ienākumu novērtējumā (pēc būtības tas nozīmē trūcīgas personas statusa noteikšanas kritēriju sistēmas vai vadlīniju izveidi). Šādas sistemātiskas pieejas trūkums rada risku, ka regulāri (ik gadu) var tikt mainīti šie kritēriji (ienākumu veidi), ar kuriem, savukārt, iespējams ietekmē potenciālo GMI pabalstu saņēmēju skaitu. Šāda ieteikuma pamatā ir pētījumā konstatētā situācija par ģimeņu ar bērniem pieaugumu GMI pabalstu saņēmēju vidū 2021. gadā, tā kā ienākumu līmeņa noteikšanā netiek ņemti ienākumi no bērna uzturlīdzekļiem.</p>
Problēma #2	GMI pabalsta saņēmēju situācijas uzlabošanai nepieciešami dažādi kompleksi atbalsta pasākumi
Ieteikumi problēmas risinājumam	<p>Pētījums, īpaši GMI pabalsta saņēmēju aptauja, atklāj, ka valstī noteiktais GMI sliedzīgais (109 EUR apmērā no 2021. gada 1. janvāra) un pabalsts tā nodrošināšanai kombinācijā ar citiem atbalsta veidiem (pārtikas un saimniecības preču pakas, mājokļa atbalsts) uzlabo personas situāciju, bet pilnībā nemazina tās trūcīgo iedzīvotāju problēmas, kas uzkrātas ilgākā laika periodā, īpaši attiecībā uz parādiem, veselības saglabāšanu un mājokļa stāvokli un uzturēšanu. Tā kā vairāki tiesību aktu grozījumi bija stājušies spēkā izvērtējuma izpildes laikā, to ietekmes izvērtējumu nepieciešams turpināt, attiecīgi, būtiski 2022. gada pirmajā pusē ir novērtēt, kā jaunais regulējums par mājokļa pabalsta piešķiršanu (MK 17.12.2020. noteikumi Nr. 809 “Noteikumi par mājāsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”¹⁸²) maina GMI pabalsta saņēmēju un citu trūcīgo mājāsaimniecību situāciju ar mājokļa pabalsta pieejamību un apjomu.</p> <p>Tāpat attiecībā uz trūcīgu personu parādiem un problēmu, ka personas nav ieinteresētas risināt savu nodarbinātības jautājumu, pozitīvi jāvērtē Tieslietu ministrijas piedāvātais risinājums un izstrādātais likumprojekts un ar to saistītie četri likumprojekti par fiziskās personas atbrīvošanu no parādsaistībām.</p>

¹⁸² Ministru kabineta 2020. gada 17. decembra noteikumi Nr. 809 “Noteikumi par mājāsaimniecības materiālās situācijas izvērtēšanu un sociālās palīdzības saņemšanu”, <https://likumi.lv/ta/id/319717-noteikumi-par-majsaimniecibas-materialas-situācijas-izvertesanu-un-socialas-palidzibas-sanemsanu>, (skatīts 09.11.2021).

	<p>Likumprojekta mērķis ir dot iespēju trūcīgā un maznodrošinātā mājāsaimniecībā esošām personām, kuru ienākumi nav pietiekami visu saistību segšanai viņu sociālā un ekonomiskā stāvokļa dēļ, no 2022. gada 1. janvāra noteiktā kārtībā atbrīvoties no parādsaistībām. Paredzēts, ka pieteikumu par atbrīvošanu no parādsaistībām vērtēs zvērināts notārs, taču pirms atbrīvošanas no parādsaistībām fiziskai personai būs pienākums apgūt Nodarbinātības valsts aģentūras organizētos finanšu pratības kursus, kā arī parādniekam būs jāturpina pildīt saistības. Atbrīvošanu no parādsaistībām varēs izmantot tikai vienu reizi. Likumprojekts paredz, ka no parādsaistībām varēs atbrīvot fizisko personu, ja vienlaikus pastāvēs astoņi nosacījumi, tajā skaitā, tas, ka pēdējā gada laikā parādnieka vidējie ienākumi mēnesī nav sasnieguši valstī noteikto minimālo mēneša darba algu un vismaz trīs mēnešus ir bijis trūcīgā vai maznodrošinātā mājāsaimniecībā esošās personas statuss. Pētījuma rekomendācija ir sekot līdzi jaunā regulējuma pieņemšanai un īstenošanai, izvērtējot, vai tas sekmē GMI pabalsta saņēmēju parādu saistību mazināšanos un iesaistīšanos oficiālā algotā darbā, kā arī izvērtēt, vai šīs normas ieviešanai dzīvē nav nepieciešams pašvaldību sociālo dienestu speciālistu atbalsts, motivējot un atbalstot GMI saņēmējus izmantot šo iespēju.</p> <p>Attiecībā uz veselības profilaksi un veselības pakalpojumu pieejamības veicināšanu, pētījumā balstīta rekomendācija ir, pirmkārt, turpināt atbalstīt dažādus veselības veicināšanas projektus pašvaldībās, kā arī akcentēt sociālā darba speciālistu lomu darbā ar klientu viņa veselības uzlabošanas pasākumu organizēšanā. Pētījums atklāj, ka daļai GMI pabalsta saņēmēju ir vājas kognitīvās spējas un prasmes organizēt sevi, lai pieteiktos vizītei pie ārsta, veiktu nepieciešamās analīzes un īstenotu nepieciešamo ārstēšanās procesu. Organizatoriskos jautājumos, palīdzot saplānot veicamos uzdevumus, noteiktos gadījumos var palīdzēt sociālo dienestu speciālisti.</p> <p>Lai pēc iespējas kvalitatīvāk īstenotu kompleksu pieeju trūcīgo personu, t.sk. GMI pabalsta saņēmēju, situācijas risināšanā, nosakot vispiemērotāko sociālās palīdzības un pakalpojumu kopumu, ieteicams apsvērt iespēju arī sociālās palīdzības pieprasītāja situāciju izvērtēt, balstoties uz vispusīgu personas vajadzību un visa veida pieejamo resursu izvērtējumu, nevis galvenokārt uz dokumentāli apliecinātu personas ienākumu līmeņa (materiālo resursu) noteikšanu.</p>
Problēma #3	Vajadzība novērst riskus, ka GMI pabalsta apmēra paaugstināšana sekmēs potenciālo pabalsta saņēmēju motivācijas samazināšanos meklēt darbu
Ieteikumi problēmas risinājumam	<p>GMI līmeņa paaugstināšana (109 EUR apmērā no 2021. gada 1. janvāra), kā arī plānotā GMI līmeņa regulārā pārskatīšana no 2023. gada pašvaldību sociālo dienestu darbinieku skatījumā rada risku, ka tas stiprinās pabalstu saņēmēju paļaušanos uz paredzamiem ienākumiem no pabalstiem un mazinās viņu motivāciju iesaistīties savas sociālās un materiālās situācijas uzlabošanā. Šīs situācijas risināšanā pētījuma autoru ieskatā ir iespējams plašāk izmantot Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 7. pantā noteiktos sociālās palīdzības</p>

	<p>saņēmēja pienākumus, t.sk., aktīvi iesaistīties savas problēmas risināšanā, pildot līdzdarbības pienākumus, tajā skaitā piedaloties sociālās rehabilitācijas pasākumos darba un sociālo prasmju saglabāšanai, atjaunošanai un apgūšanai; aktīvi darboties, lai palielinātu savu pelnītspēju un ienākumus; un izmantot iespējas saņemt sociālās rehabilitācijas pakalpojumus, ja klientam vai kādam no viņa ģimenes locekļiem ir atkarības problēmas (atkarība no alkohola, narkotikām, azartspēlēm) u.tml.</p> <p>Tas arī nozīmē, ka darbā ar sociālās palīdzības saņēmējiem aktīvāk ir jāiesaistās pašvaldību sociālajiem darbiniekiem, kas kopīgi ar klientu formulē līdzdarbības mērķus un uzdevumus un to, kā pabalstu saņēmēji var vairāk iesaistīties savas sociālās un materiālās situācijas uzlabošanā. Jāuzsver, ka atbrīvotas no līdzdarbības pienākuma ir tikai personas, kas to nevar veikt objektīvu iemeslu dēļ – grūtnieces, mazuļu vecāki, personas ar invaliditāti.</p> <p>Pētījums netieši atklāj, ka līdz šim pašvaldības sociālie dienesti atšķirīgi piemēro minētās likuma normas. Tāpēc nepieciešams stiprināt sociālā darba speciālistus ar vadlīnijām par sociālās palīdzības saņēmēja līdzdarbības pienākumiem un metodiku, kā pamatot līdzdarbības nepieciešamību, monitorēt to un pilnveidot. Vadlīnijas par sociālās palīdzības saņēmēja līdzdarbības pienākumiem varētu sniegt ieskatu daudzveidīgākā un plašākā līdzdarbības pasākumu klāstā, tajā skaitā iekļaujot pētījuma rekomendācijās minēto par pietiekšanos uz atbrīvošanu no parādsaistībām, veselības problēmu risināšanu utt.</p> <p>Lai sekmētu nestrādājošo darbaspējīgo GMI pabalsta saņēmēju aktīvu iesaistīšanos savas nodarbinātības situācijas risināšanā, aktualizējams ir jautājums par sociālā dienesta (sociālā darbinieka) un Nodarbinātības valsts aģentūras (nodarbinātības speciālista) sadarbību klienta situācijas risināšanā. Šāda ieteikuma pamatā ir sociālo darbinieku starpinstitucionālās sadarbības pieredze, saskaņā ar kuru regulāra un tieša (sarunu veidā) sadarbība ļauj kvalitatīvāk strādāt ar klientu, nosakot klientam kā sociālās palīdzības saņēmējam atbilstošākos līdzdarbības pienākumus, ņemot vērā informāciju no nodarbinātības speciālista.</p>
<p>Problēma #4</p>	<p>Preventīvu pasākumu veikšana smaga fiziska darba nozarēs, lai mazinātu potenciālu darba zaudējumu nākotnē veselības problēmu dēļ un nokļūšanu GMI pabalsta saņēmēju statusā</p>
<p>Ieteikumi problēmas risinājumam</p>	<p>Viena no GMI pabalsta saņēmēju tipoloģiskajām grupām ir vīrieši, bieži vien vientuļi, dažkārt ar atkarības problēmām, ar vidējo vai vidējo profesionālo vai zemāku izglītību, kas lielāko darba dzīves daļu ir veikuši fizisku darbu, bet kādā brīdī ir guvuši darba traumas vai ar darbu saistītus veselības traucējumus, kas rada situāciju, kad viņi vairs nav spējīgi veikt viņiem pierastos fiziskos darbus (celtniecībā, kokapstrādē, lauksaimniecībā un tml.), bet viņu kognitīvās spējas ierobežo arī šo cilvēku pārkvalificēšanās iespējas. Tipiskākie veselības traucējumi ir stipras muguras sāpes, kuru iemesls ir starpskriemeļu diska bojājums, mugurkaula deģeneratīvas izmaiņas, t.sk., spinālā stenoze, u.tml., kā arī ceļa locītavu bojājumi, kā rezultātā nepieciešama endoprotezēšana. Šīs</p>

	<p>veselības problēmas bieži vien ir radušās no nepareizu smagumu celšanas, pārlietu smagu lietu pacelšanas vai traumām.</p> <p>Lai mazinātu darba traumu skaitu un veselības traucējumus nepareizi veikta fiziska darba rezultāta, pastiprināta uzmanība būtu nepieciešama darba aizsardzības prasību ievērošanas sekmēšanai iepriekšminētajās nozarēs. Piemēram, ir nepieciešama darbinieku informēšana par ergonomiskiem smagumu pārvietošanas pamatprincipiem, par iespējamiem atslodzes vingrinājumiem, kā arī individuālo aizsardzības līdzekļu (piemēram, aizsargķiveru, atbilstošu apavu, darba cimdu utt.) nodrošināšanu. Mazinot darba traumu skaitu un sekmējot veselības saglabāšanu, iespējams preventīvi mazināt potenciālo GMI pabalstu saņēmēju skaitu šajā tipoloģiskajā grupā.</p>
Problēma #5	Nepieciešamība celt vispārējas lasīt un rakstīt prasmes pieaugušajiem, kuru dēļ šī iedzīvotāju daļa sastopas ar nozīmīgiem šķēršļiem iekļauties nodarbinātībā, tādējādi nokļūstot GMI pabalsta saņēmēju statusā
Ieteikumi problēmas risinājumam	<p>Cita GMI pabalsta saņēmēju tipoloģiskā grupa ir personas ar ļoti vājām lasīt un rakstīt prasmēm, analfabēti, bieži vien šīs grupas pārstāvji ir bijušie ieslodzītie vai romu tautības pārstāvji. Šīs grupas iekļaušanai darba tirgū, pirmkārt, ir nepieciešami pieaugušo izglītības kursi, lai sekmētu rakstīt un lasītprasmes apguvi. Preventīvi šādu gadījumu novēršanai ir nepieciešams turpināt preventīvus un intervences pasākumus, lai mazinātu priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, kā tas tiek īstenots ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu, specifiskais atbalsta mērķis 8.3.4. „Samazināt priekšlaicīgu mācību pārtraukšanu, īstenojot preventīvus un intervences pasākumus” (projekts “Atbalsts priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas samazināšanai”, ko īsteno Izglītības kvalitātes valsts dienests).</p>
Problēma #6	Vajadzība turpināt aktīvās nodarbinātības pasākumu piedāvājumu ilgstošajiem bezdarbniekiem, it īpaši, augsta bezdarba riska teritorijās
Ieteikumi problēmas risinājumam	<p>LabIS datu analīze un GMI pabalsta saņēmēju pieredzes izpēte (aptauja un padziļinātās intervijas) rāda, ka daļība aktīvās nodarbinātības pasākumos, it īpaši, algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos, ir īpaši augsta Latgalē – reģionā ar visaugstāko bezdarbu. Daļība šajos pasākumos palīdz uzturēt personas darba prasmes, caur paveiktā darba novērtējumu stiprina personas pašapziņu, dažos gadījumos ir atbalsta rīks pārejai uz nodarbinātību (parasti – zemas kvalifikācijas darbu), kā arī mazina sociālo atstumtību. Algotie pagaidu sabiedriskie darbi palīdz gūt ienākumus personām, kas citādi sastopas ar grūtībām atrasties pastāvīgās, pilna darbalaika darba attiecībās (piemēram, veselības stāvokļa dēļ). Tādējādi izvērtējuma dati parāda, ka, īstenojot nabadzības mazināšanas un iekļaujošas nodarbinātības politiku, ir nepieciešams turpināt tādas atbalsta programmas, kuras vērstas uz šādu iedzīvotāju, kuriem ir grūtības iekļauties darba tirgū, darba prasmju saglabāšanu, piemēram, algotos pagaidu sabiedriskos darbus. Ierobežotos finansējuma apstākļos jāizvērtē iespēja pasākumu nodrošināt tajos reģionos (vai novados reģiona ietvaros), kuros raksturīgs augsts bezdarba līmenis un augsts ilgstošo bezdarbnieku īpatsvars, kā arī novados, kur</p>

ģeogrāfiskā izvietojuma un darba vietu pieejamības ziņā ir maz citu nodarbinātības iespēju.

Kopsavilkums

“Ikgadējā nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas rīcībpolitikas izvērtējums (t.sk. padziļināts izvērtējums par GMI saņēmēju iztikšanas stratēģijām)” mērķis bija veikt rīcībpolitikas un īstenoto politikas pasākumu ietekmes un iedzīvotāju ienākumu situāciju raksturojošo datu izvērtējumu par 2018. gadu, lai secinātu, vai iniciētās un ieviestās politikas sniedz mērķētu ieguldījumu nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanā. Padziļinātā izpētes jomā ir GMI pabalsta saņēmēju situācijas izpēte, kas ietver GMI pabalsta saņēmēju vajadzību un iztikšanas stratēģiju, spēkā esošo normatīvo aktu (t.sk. pašvaldību saistošo noteikumu izpētei iekļautajās teritorijās) šīs mērķa grupas situācijas uzlabošanai un GMI pabalsta saņēmēju raksturojošās statistikas analīzes veikšana.

Nabadzības un sociālās atstumtības mazināšanas joma

2018. gadā dažādās politikas jomās, īpaši nodokļu un darba politikas jomās, īstenotie rīcībpolitikas pasākumi, kas radījuši ietekmi uz iedzīvotāju ienākumiem, ir plašāki nekā mērķētā atbalsta pasākumu kopums, ar to saprotot tādu atbalstu, kas tieši vērsts uz iedzīvotāju grupu ar augstākiem nabadzības riskiem un zemākiem ienākumiem materiālās situācijas uzlabošanu.

Būtisku ietekmi uz iedzīvotāju ienākumu līmeni 2018. gadā radīja nodokļu reforma, īpaši izmaiņas IIN un VSAOI apmērā un maksāšanas kārtībā. Konceptuāli tādi pasākumi kā diferencētā neapliekamā minimuma robežu izmaiņas, progresīva IIN sistēmas piemērošana, atvieglojumu apmēra palielināšana par apgādībā esošām personām tika mērķēti arī uz iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzības mazināšanu. Nodokļu reformas ietvaros uzsāktie pasākumi 2018. gadā ne visos gadījumos un ne visām iedzīvotāju grupām radīja pozitīvu ietekmi uz to tiešajiem ienākumiem.

Daļa rīcībpolitikas pasākumu darba un sociālās iekļaušanas politikas jomā – ADTP pasākumu pilnveidošana, sociālās uzņēmējdarbības tiesiskā pamata radīšana - bija tādi, kuri bija veidoti un īstenoti kā iedzīvotāju nodarbinātību un ienākumu gūšanas iespējas veicinoši pasākumi. Tādējādi šie pasākumi radīja priekšnosacījumus situācijas uzlabojumiem vairākām mērķa grupām, kurām ir raksturīgi zemāki ienākumi un augstāks nabadzības risks, t.sk. bezdarbniekiem, personām ar invaliditāti, starptautiskās aizsardzības personām. Ņemot vērā nodarbinātības un kopējās materiālās nodrošinātības rādītāju uzlabošanu 2018. gadā, secināms, ka ADTP politikas pasākumiem bijusi pozitīva ietekme.

Izvērtējot rīcībpolitikas pasākumus no mērķa grupu perspektīvas, jāsecina, ka lielākā mērā izmaiņas bijušas vērstas uz tādām nabadzības un sociālās atstumtības riska grupām kā ģimenēm ar bērniem (īpaši atbalsts ģimenēm ar vairāk kā diviem bērniem, adoptētājiem, audžuģimenēm), trūcīgām personām, pensionāriem, bezdarbniekiem un darba meklētājiem. 2018. gadā tika īstenoti vairāki pasākumi pensionāru ienākumu palielināšanai, kuru ietekme uz pensionāru ienākumiem un labklājību bijusi nevienmērīga. Šīs sociālās grupas nabadzības rādītājiem 2018. gadā saglabājās tendence pieaugt, palielinājās arī pensionāru īpatsvars trūcīgo personu vidū, minimālās pensijas apmērs saglabājās

kritiski zems, vidējās vecuma pensijas apmērs joprojām bija zem nabadzības riska sliekšņa vērtības. Mērķētā atbalsta pasākumi tika īstenoti arī trūcīgām un maznodrošinātām personām – GMI līmeņa palielināšana, materiālā atbalsta pieejamības paplašināšana (EAFVP atbalsta saņemšanas nosacījumu izmaiņas), ar IIN neapliekamā diferencētā minimuma apmēra robežu izmaiņas un ar IIN neapliekamā apmēra par apgādībā esošām personām palielināšanu.

Kopējais nabadzības riska indekss 2018. gadā samazinājās un sasniedza 22,9%. Zem minimālā ienākuma līmeņa (218 EUR) dzīvojošo iedzīvotāju īpatsvars 2018. gadā bija 7,9%. Trūcīgo un maznodrošināto personu kopējais skaits un īpatsvars valstī 2018. gadā turpināja samazināties, kas ir skaidrojams ar ilgstoši nemainīgiem un zemiem šo statusu sliekšņiem, t.sk., GMI līmeņa pieaugums 2018. gadā bija pārāk niecīgs, lai atstātu jūtamu ietekmi situācijā, kad valstī pieauga minimālā darba alga un vidējā alga. Minimālās algas pieaugums veicināja nabadzības riskam pakļauto īpatsvara samazināšanos tajās iedzīvotāju grupās, kurās ietilpst darbaspējīgie un strādājošie. Rezultātā, visaugstākais nabadzības riska indekss 2018. gadā bija vienas personas māsaimniecībai vecumā no 65 gadiem – 74,9%. Kopumā senioru 65 un vairāk gadu grupā, kas nestrādā un saņem vecuma pensiju, nabadzības riska indekss vidēji 2018. gadā bija 53,8%.

Māsaimniecību ar bērniem grupā visaugstākais nabadzības riska indekss 2018. gadā saglabājās viena pieaugušā ar bērniem māsaimniecībā – 26,2% (tomēr par 6,4 procentpunktiem mazāk nekā 2017. gadā). Savukārt politikas mēri, kas vērsti uz māsaimniecību ar diviem pieaugušajiem un trīs vai vairāk apgādībā esošiem bērniem, ir bijuši efektīvi. Par to liecina tas, ka nabadzības risks 2018. gadā šajā mērķa grupā bija 16,7%, kam pietuvojās māsaimniecības ar diviem pieaugušajiem un vienu bērnu – nabadzības risks 16,2%.

Personu ar invaliditāti grupā, ņemot vērā šīs grupas kopējos ienākumus (gan sociālos transfertus, gan ienākumus no darba vai saimnieciskās darbības), 2018. gadā nabadzības riska indekss sasniedza 62,9%, taču jāņem vērā, ka šī grupa nav homogēna, un kopējos ienākumus (attiecīgi – nabadzības risku) būtiski ietekmē personas ar invaliditāti nodarbinātība. Īpaši tas ietekmē gados jaunu personu ar invaliditāti iespēju nokļūt nabadzībā, proti, dati rāda, ka gadījumos, ja personas ienākumus veido tikai sociālie transferti, paaugstinās nabadzības riska varbūtība. Personu ar I grupas invaliditāti 45,6% gadījumu bija zem nabadzības riska sliekšņa, personu ar II grupas invaliditāti – 73,7% un personu ar III grupas invaliditāti – 55,7%. Atkarībā no traucējuma veida novērojamas šādas nabadzības riska īpatsvara tendences: personas ar garīga rakstura traucējumiem nabadzības riskam pakļautas visvairāk – 80,7% gadījumu, nav zināms traucējumu veids – 73,0%, redzes traucējumi – 69,6%, dzirdes traucējumi – 62,1%, kustību traucējumi – 61,3% un citi traucējumi – 55,8%. Secināms, ka jebkuru traucējumu gadījumā vismaz puse personu ar invaliditāti ir pakļautas nabadzības riskam.

2018. gada pašvaldību administratīvo datu par sociālās palīdzības saņēmējiem analīze arī vēstī par stabilu tendenci turpināt samazināties trūcīgo un maznodrošināto personu īpatsvaram iedzīvotāju vidū. Šīs tendences skaidrojumā jāņem vērā ne tikai īstenotie rīcībpolitikas pasākumi iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem, bet arī nemainīgais ienākumu līmenis trūcīgas personas statusa noteikšanai, kas 2018. gadā saglabājās 128,06 EUR apmērā. Vienlaikus 2018. gadā turpinājās negatīva pieauguma dinamika pensijas vecuma personu un pilngadīgu personu ar invaliditāti grupā. Joprojām divas lielākās grupas trūcīgo personu vidū veido bērni (27,7%) un pensionāri (24,9%). Trūcīgo personu sadalījums

pa statistiskajiem reģioniem 2018. gadā liecina, ka joprojām ļoti izceļas Latgales reģions, kurā dzīvoja 31,6% no visām valstī trūcīgās personas statusu ieguvušajām personām.

2018. gadā turpināja samazināties arī GMI pabalsta saņēmēju skaits. Kopējais GMI pabalsta saņēmēju skaits laikā no 2015. gada līdz 2018. gadam samazinājās par 39%. 2018. gadā attiecībā pret 2017. gadu samazinājās bērnu, bērnu ar invaliditāti, nestrādājošo un strādājošo personu, kā arī personu, kas atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, īpatsvars GMI saņēmēju vidū. Savukārt lielāko GMI pabalsta saņēmēju daļu veidoja pilngadīgas darbspējīgas personas, kuras nestrādā (38% no visiem GMI pabalsta saņēmējiem). Reģionu vidū izcēlās Latgales statistiskais reģions, kurā dzīvoja 34,7% no visiem GMI pabalsta saņēmējiem.

Maznodrošinātas personas ienākumu līmeni un to novērtēšanas kritērijus 2018. gadā joprojām noteica katra pašvaldība, taču tas nedrīkstēja būt zemāks par trūcīgas personas ienākumu līmeni (128,06 EUR). Kopumā maznodrošinātas personas statusam atbilstoši ienākumu līmeņi pašvaldībās 2018. gadā bija noteikti intervālā no 135 līdz 400 EUR, kas liecina par ļoti lielu dažādību un atšķirīgiem šī līmeņa noteikšanas kritērijiem. Līdz ar to 2018. gadā, tāpat kā iepriekšējos gados, saglabājās situācija, ka līdzīgos materiālajos apstākļos dzīvojošas personas varēja saņemt atšķirīgu atbalstu (ne tikai pabalstu, bet arī pakalpojumu pieejamības atvieglojumu ziņā) kā pašvaldības, tā valsts līmenī, ja par tā saņemšanas atbilstības kritēriju bija noteikts personas ienākumu līmenis un/vai maznodrošinātas personas statuss. Kopumā 2018. gadā saglabājās līdzšinējā tendence šim rādītājam samazināties. Laikā no 2015. gada līdz 2018. gadam maznodrošināto personu skaits bija samazinājies par 22,7%. Lielāko daļu no visām maznodrošinātajām personām 2018. gadā veidoja vecuma pensijas saņēmēji – 53,7%.

GMI pabalsta saņēmēju situācijas padziļināta izpēte

Apskatot administratīvos datus par GMI pabalsta saņēmēju skaitu, redzams, ka līdz tiesiskā regulējuma izmaiņām, kas stājās spēkā 2021. gada 1. janvārī (un arī vēlāk, 2021. gada 1. aprīlī), tam piemita tendence samazināties. 2018. gada vidēji mēnesī GMI pabalstu saņēma 11 542 personas, ieskaitot bērnus, 2019. gadā – 9759 personas, 2020. gadā – 9956 personas. Ņemot vērā, ka GMI pabalstu persona vai ģimene saņem vidēji pusgadu, tad pilna gada griezumā šie dati ir attiecīgi 17 249 personas 2019. gadā un 16 511 personas – 2020. gadā. Savukārt 2021. gadā ir sagaidāms, ka GMI saņēmēju kopējais skaits būs kopumā augstāks, jo, no vienas puses, ir paaugstināts GMI sliksnis un vēl vairāk – minimālais vecuma un invaliditātes pensijas apmērs, bet, no otras puses, noteikti ienākumu veidi tiek izslēgti, aprēķinot ģimenes ienākumus, lai noteiktu tiesības saņemt GMI pabalstu.

GMI pabalsta saņēmēju skaitam piemīt gan sezonālā dinamika, gan atšķirīgs pabalsta saņēmēju īpatsvars ne tikai Latvijas statistisko reģionu starpā, bet arī viena reģiona dažādu novadu starpā. Pēdējais apstāklis netieši rāda, ka līdz tiesību aktu grozījumiem, kas stājās ar 2021. gada janvāri, pašvaldības īstenoja atšķirīgu politiku, atbalstot vistrūcīgāko iedzīvotāju daļu. Sezonālā dinamika GMI pabalsta saņemšanā izpaužas tādējādi, ka augstākais GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars parasti novērojams katra gada sākumā (ziemas mēnešos), tam pakāpeniski samazinoties vasarā (jūnijā) un agrā rudenī (septembrī), pēc tam atkal pieaugot gada noslēguma aukstajā sezonā. Šī dinamika korelē ar GMI pabalsta saņēmēju iesaistīšanos NVA aktīvās nodarbinātības pasākumos, it īpaši, algotajos

gaidu sabiedriskajos darbos, kur augstāks iesaistīto pabalsta saņēmēju īpatsvars vērojams katra gada vasaras mēnešos.

Visaugstākais GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars uz 1000 reģiona iedzīvotājiem, kā arī no visu pabalsta saņēmēju vidus ir Latgales reģionā, turklāt šis īpatsvars vēl vairāk pieaug, sākot no 2021. gada pirmā ceturkšņa, pieaugot GMI pabalsta līmenim. Nozīmīgas tendences atklājas, analizējot arī GMI pabalsta saņēmēju vecuma. Vislielākā GMI pabalsta saņēmēju grupa ir bērni, respektīvi, ģimenes ar bērniem. Zems GMI pabalsta saņēmēju skaits, kuri ir 19-24 un 25-29 gadu vecumā. Tas pakāpeniski sāk pieaugt ar 30 gadu vecumu (arī saistībā ar to, ka ģimenē pieaug bērnu skaits un māsaimniecība kopumā kļūst par GMI pabalsta saņēmēju, nespējot gūt pietiekami daudz ienākumu). GMI pabalsta saņēmēju īpatsvars pieaug katrā vecuma grupā līdz 60-64 gadiem un samazinās, personām sasniedzot pensijas vecumu.

GMI pabalsta saņēmēju aptauja rāda, ka GMI pabalsta saņēmēji nav viendabīga grupa arī pēc māsaimniecības kompozīcijas. Pabalsta saņēmēju vidū ir vairākas tipoloģiskās grupas. Pirmkārt, atšķirīgas situācijas raksturo GMI pabalsta saņēmējus ar bērniem un bez bērniem. Ģimenes ar bērniem savukārt var iedalīt daudz bērnu ģimenēs (6%), viena vecāka ģimenēs (13%) vai ģimenes ar vienu vai diviem bērniem (7%). Otrkārt, māsaimniecības bez bērniem sadalās vairāku pieaugušu personu māsaimniecībās (9%) un vienas personas māsaimniecībās (65%). Īpaša tipoloģiskā grupa, kā parāda pētījums, ir vienas personas – vīrieša māsaimniecība (48%), pārsvarā tie ir vīrieši vecumā no 55 gadiem un vecāki. Pēdējai grupai turpmākajā politikas veidošanā pievēršama īpaša uzmanība, jo tai ir raksturīgi vairāk sociālās problēmas padziļinoši apstākļi: balsta un kustību sistēmas saslimšanas, kuru dēļ vairs nav iespējams veikt iepriekš ierasto zemas kvalifikācijas smagu fizisku darbu, alkohola atkarība, kuras dēļ iespējami arī kognitīvi traucējumi, un vāja integrācija sabiedrībā. Tādējādi likumsakarīgi, ka GMI pabalsta saņēmēji uzskata, ka galvenie iemesli, kādēļ viņi ir kļuvuši par GMI pabalsta saņēmējiem, ir bezdarbs dzīves vietā (49%), slikta veselība (29%) un invaliditāte (20%).

Līdzīgi, GMI pabalsta saņēmēju vajadzību piramīdā visaktuālākā vajadzība, t.i., raksturīga vislielākajam skaitam aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju, ir vajadzība uzlabot veselības stāvokli (55%). Otrajā vietā ir vajadzība atrast pastāvīgu algotu darbu (42%). Trešajā un ceturtajā vietā ir vajadzība uzlabot mājokļa situāciju (39%) un nodrošināt sevi un māsaimniecības locekļus ar pārtiku (39%).

GMI pabalsta saņēmēju iztikšanas stratēģijas lielākoties saistītas ar dažādām taupīšanas stratēģijām, kas tiek meklētas visās māsaimniecības izdevumu pozīcijās, jo liela daļa aptaujāto uzskata, ka naudas līdzekļu trūkst visām izdevumu pozīcijām. Saistībā ar pārtikas iegādi milzīgs atbalsts GMI pabalsta saņēmējiem ir pārtikas pakas, kas viņiem tiek piešķirtas Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām ietvaros. 92% GMI pabalsta saņēmēju pēdējo 12 mēnešu laikā ir saņēmuši pārtikas pakas. Iepērkoties GMI pabalsta saņēmēji meklē iespējas nopirkt produktus ar atlaidi vai nocenotus produktus. Līdzīgi kā ar pārtikas pakām, arī attiecībā uz saimniecības precēm liels atbalsts GMI pabalsta saņēmējiem ir saimniecības preču pakas, kas arī tiek piešķirtas Eiropas Atbalsta fonda vistrūcīgākajām personām ietvaros. Šādas pakas pēdējo 12 mēnešu laikā arī ir saņēmuši 92% aptaujāto. Daudzi GMI pabalsta saņēmēji cenšas izmantot dažādos atbalsta veidus, ko piedāvā pašvaldība. Pēdējo 12 mēnešu laikā 34% aptaujāto ir saņēmuši pašvaldības atbalstu komunālo maksājumu segšanai. Tie,

kuriem mājoklī nav tekoša ūdens, izmanto pašvaldību vai nevalstisko organizāciju izveidotos higiēnas centrus vai pirtis.

Taupīšanas stratēģijas izpaužas arī tajā, ka komunālie maksājumi tiek maksāti nevis pilnībā, bet daļēji. Tā kā daļa aptaujāto ir saskārušies ar to, ka nemaksāšanas dēļ, piemēram, elektrība uz kādu laiku ir bijusi atslēgta, viņi cenšas nomaksāt komunālos maksājumus kaut vai daļēji, lai pakalpojums vismaz netiek atslēgts. Tas raksturīgs arī attiecībā uz maksājumiem par apkuri: ziemā iekrātos parādus, GMI pabalsta saņēmēji cenšas atdot vasarā, kad rēķini ir mazāki. Iespēju robežās tiek minimizēti visi izdevumi, kas saistīti ar sadzīves pakalpojumiem vai remontu: matus apgriez pie paziņām vai paši, apģērbu pāršuj vai apavus labo pie paziņām vai paši, mājās vai dzīvokļa remontu cenšas veikt paši vai ar paziņu, draugu palīdzību un tml.

Taupīšanas stratēģijas ir plaši izvērstas arī attiecībā uz veselības aprūpes pakalpojumiem. Cilvēki mēģina izvērtēt, kuras veselības problēmas ir akūtākās un jārisina vispirms, un kuras var pagaidīt. Lielākās grūtības ir saistītas ar zobu labošanu un briļļu iegādi, jo tie ir salīdzinoši ļoti dārgi pakalpojumi. Saskaņā ar aptaujas datiem 31% GMI pabalsta saņēmēju pēdējo 12 mēnešu laikā ir atlikuši veselības aprūpes pakalpojumus, kas viņiem bijuši nepieciešami. Tāpat būtiska iztikšanas stratēģija ir aizņemšanās. Pēdējo sešu mēnešu laikā 64% aptaujātie GMI pabalsta saņēmēji ir saskārušies ar situāciju, kad nepieciešams no kāda aizņemties naudu. 13% aptaujāto GMI pabalsta saņēmēju ir aizņēmums kādā kredītiestādē, kas nav banka, bet 12% ir aizņēmums bankā. Vienlaikus ar parādsaistības paaugstina GMI pabalsta saņēmēju risku nonākt tiesu izpildītāju klientu lokā. Pēdējā gadījumā personas arī zaudē motivāciju risināt savu nodarbinātības jautājumu, kā rezultātā veidojas apburtais loks, un persona ilgstoši ir GMI pabalsta saņēmēja.

Pielikumi

1. pielikums. GMI pabalsta saņēmēju aptaujas izlases struktūra

Plānotā izlases struktūra

Aptaujas izlases izveidei izmantota LM Metodiskās vadības un kontroles departamenta apkopotā statistika “Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību pašvaldībā 2019. gadā”. Izlases modeļa teritoriālais sadalījums veidots, balstoties uz statistikas datiem par GMI pabalsta saņēmēju ģimeņu skaitu pašvaldībās. Turpinājumā sniegta detalizētāka informācija par noteiktu TS apakšuzdevumu izpildi.

TS 3.4.1.1. Izlases teritoriālais iedalījums (valsts pilsētas, novadu pilsētas, ciemi, mazciemi, viensētas). Plānotais izlases apjoms ir 300 respondenti, kas aptaujāti 30 aptaujas punktos (sk. tabulu), t.sk., Rīgā tiek aptaujāti 100 respondenti, kas mīt dažādās apkaimēs (10 aptaujas punkti). No valsts pilsētām bez Rīgas izlasei izvēlētas arī Daugavpils, Jēkabpils, Liepāja, Rēzekne un Ventspils, jo tajās ir sastopams lielākais GMI pabalsta saņēmēju ģimeņu skaits. Kopumā valsts pilsētās plānotais izlases apjoms ir 150 respondenti, kas atbilst GMI pabalsta saņēmēju ģimeņu skaita proporcijai valstī.

Izlases punkti un plānotais apjoms: teritoriālais iedalījums (valsts pilsētas, novadu pilsētas, ciemi, mazciemi, viensētas)

Tips	Pašvaldība	GMI pabalsta saņēmēju ģimeņu skaits pašvaldībās, 2019. gads	Kopējais sasniedzamais izlases apjoms	Izlases punktu skaits
Galvaspilsēta	Rīga	4 180	100	10
Citas valsts pilsētas	Daugavpils	494	10	1
	Jēkabpils	302	10	1
	Liepāja	227	10	1
	Rēzekne	581	10	1
	Ventspils	163	10	1
Novadi	Aizkraukles novads	130	10	1
	Alūksnes novads	138	10	1
	Dagdas novads	299	10	1
	Daugavpils novads	360	10	1
	Gulbenes novads	174	10	1
	Kārsavas novads	114	10	1
	Krāslavas novads	239	10	1
	Kuldīgas novads	104	10	1
	Ludzas novads	171	10	1
	Madonas novads	168	10	1
	Preiļu novads	166	10	1
	Rēzeknes novads	553	10	1
	Talsu novads	173	10	1
	Tukuma novads	100	10	1
Viļānu novads	137	10	1	

Novadu atlasē ir ievērots proporcionālītātes princips, izvēloties tos novadus, kuros ir lielākais GMI pabalsta saņēmēju ģimeņu skaits. Kopumā izlasē ir iekļauti 15 novadi, tajā skaitā astoņi Latgales novadi (Daugavpils, Dagdas, Kārsavas, Krāslavas, Ludzas, Preiļu, Rēzeknes un Viļānu novads), trīs Vidzemes novadi (Alūksnes, Gulbenes un Madonas novads), divi Zemgales novadi (Aizkraukles un Tukuma novads) un divi Kurzemes novadi (Kuldīgas un Talsu novads). Lai nodrošinātu, ka ir pārstāvētas gan novadu pilsētas, gan ciemi, mazciemi un viensētas, paredzēts, ka tiks aptaujāti ne vairāk kā 40% novadu pilsētu iedzīvotāju no visiem aptaujājamiem novados. Tātad aptaujas punktā no 10 respondentiem četri būs pilsētu iedzīvotāji, bet pārējie – ciemu, mazciemu un viensētu iedzīvotāji.

TS 3.4.1.2. Izlases vecuma grupas (darbspējas, pirmspensijas, pensijas vecuma u.tml.) un dzimums. Saskaņā ar pieejamo statistisko informāciju pilngadīgo GMI pabalsta saņēmēju vidū 58% ir pilngadīgas darbaspējīgas personas, 22% ir pilngadīgas personas ar invaliditāti, un 20% ir pensijas vecuma personas. Aptaujā paredzēts, ka vidēji katrā aptaujas punktā ir jāaptaujā sešas pilngadīgas darbaspējīgas personas, divas pilngadīgas personas ar invaliditāti un divas pensijas vecuma personas. Ņemot vērā to, ka pilngadīgo GMI pabalsta saņēmēju vidū 54% ir vīriešu un 46% ir sievietes, paredzēts, ka aptaujā vismaz 50% aptaujāto būs vīrieši. No 10 aptaujas punktā aptaujājamiem GMI pabalsta saņēmējiem, seši būs vīrieši. Sasniegto respondentu skaita sadalījums vecuma grupu un dzimuma griezumā katrā aptaujas punktā var mazliet variēt atkarībā no konkrētā novada specifikas, rūpējoties, lai kopējie izlases rādītāji atbilst GMI pabalsta saņēmēju statistikai.

TS 3.4.1.3. GMI pabalsta saņēmēja mājsaimniecības tips (pieaugušo personu mājsaimniecība, mājsaimniecība ar apgādībā esošiem bērniem u.tml.). Lai nodrošinātu aptaujas izlasi attiecībā uz dažādiem mājsaimniecības tipiem, paredzēts, ka vismaz divas no 10 anketēšanā iekļautajām GMI pabalsta saņēmēju ģimenēm katrā aptaujas punktā būs ar apgādībā esošiem bērniem. Šāds kvotas apmērs izvēlēts, ņemot vērā to, ka 2019. gadā kopējais pilngadīgo GMI pabalsta saņēmēju skaits bija 14084, bet bērnu skaits – 3165 (18%).

TS 3.4.1.4. GMI pabalsta saņēmēja ekonomiskā aktivitāte (strādājošs, bezdarbnieks, ekonomiski neaktīvs). Saskaņā ar pieejamo statistisko informāciju GMI pabalsta pilngadīgo saņēmēju vidū 10% ir strādājošas pilngadīgas personas, bet 48% ir nestrādājošas pilngadīgas personas. Tāpēc aptaujā paredzēta kvota, ka viens no 10 aptaujājamiem ir strādājošs, bet pieci ir nestrādājoši. Aptaujas laikā ir sekots līdzi tam, lai nestrādājošo vidū būtu gan tādi, kas ir bezdarbnieki, gan ekonomiski neaktīvi, gan personas bērnu kopšanas atvaļinājumā. Kā jau iepriekš minēts, aptaujas kvotas paredz arī divas pilngadīgas personas ar invaliditāti un divas pensijas vecuma personas.

TS 3.4.1.5. Aptaujas īstenošanas laikā ir sekots līdzi tam, lai izlasē būtu iekļauti respondenti, kuri GMI pabalstu saņem gan ilgstoši (gads un vairāk), gan īsu laika periodu

Plānotās izlases kvotas izlases punktos, kopā plānoti 30 izlases punkti

Rādītājs	Kvotas: respondentu sadalījums vienā izlases punktā	Kopējais skaits vienā izlases punktā
Dzimums	6 vīrieši, 4 sievietes	10
Vecums un invaliditāte	6 pilngadīgas darbspējīgas personas, 2 pilngadīgas personas ar invaliditāti, un 2 pensijas vecuma personas	10
Mājsaimniecības tips	Vismaz 2 ģimenes ar bērniem	10
GMI pabalsta saņēmēja ekonomiskā aktivitāte	6 pilngadīgas darbspējīgas personas, no tām, viena strādājoša un piecas nestrādājošas, tajā skaitā, bērna kopšanas atvaļinājumā. 2 pilngadīgas personas ar invaliditāti, un 2 pensijas vecuma personas	10

Lauka darba rezultātu pārskats

Lauka darba rezultāti ir uzskaitīti atsevišķi Rīgai un pārējām izlasē iekļautajām pašvaldībām tāpēc, ka Rīgā GMI pabalsta saņēmēju rekrutēšanu dalībai pētījumā veica Izpildītāja intervētāji, savukārt pārējās pašvaldībās šo uzdevumu sākotnēji veica katras pašvaldības sociālā dienesta darbinieki. Attiecīgi atšķiras respondentu atlases principi un atbildētības (responses) līmenis.

Parametrs	Rīga	Pārējās izlasē iekļautās pašvaldības
Izmantoto kontaktu skaits, <i>no tiem:</i>	359	307
Piedalījās aptaujā	101	202
Atteikums	75	39
Nav atbildes	84	26
Nav adresāta	25	19
Nav GMI pabalsta saņēmējs	25	13
Neatbilst, jo kvota sasniegta	49	8

2. pielikums. GMI pabalsta saņēmēju aptaujas anketa

Izlases punkta Nr. _____

APTAUJAS ANKETA (oriģinālā izmantots lielāks burtveidols)

Lūdzam Jūs piedalīties pētījumā par GMI pabalsta saņēmējiem Latvijā. Pētījumu ir pasūtījusi Labklājības ministrija, un tas tiek veikts sadarbībā ar pašvaldības sociālo dienestu. Pētījumu veic pētnieciskais institūts "Baltic Institute of Social Sciences". Tā mērķis ir noskaidrot GMI pabalsta saņēmēju Latvijā iztikšanas stratēģijas, kas ļaus labāk izprast GMI pabalsta saņēmēju situāciju un, iespējams, piedāvāt GMI pabalstu saņēmēju vajadzībām atbilstošāku atbalstu. Aptaujas anketa ir anonīma, un Jūsu sniegtās atbildes tiks analizētas tikai apkopotā veidā. Anketas aizpildīšanas aptuvenais ilgums ir apmēram 30 minūtes.

1. Cik Jums ir gadu? Ierakstiet: _____ pilni gadi

2. Jūsu dzimums? (*Apvelciet atbilstošajai atbildei pretī esošo kodu*)

Vīrietis	1
Sieviete	2

3. Vai Jūs šobrīd saņemat GMI pabalstu vai esat to saņēmis/-usi pēdējā pusgada laikā?

Jā, saņemu šobrīd	1
Jā, saņēmu pēdējā pusgada laikā	2
Nē	3

4. Cik ilgi Jūs jau saņemat GMI pabalstu?

Vairāk nekā 10 gadus	1
4-10 gadus	2
1-3 gadus	3
No 7 līdz 12 mēnešiem	4
No 3-6 mēnešiem	5
Mazāk par 3 mēnešiem	6

5. Vai Jūsu mājsaimniecībā ir nepilngadīgi bērni (skaitot visus, kas saistīti ar aprēķiniem GMI pabalsta piešķiršanā)?

Jā, ir bērni vecumā no 13-18 gadiem	1
Jā, ir bērni vecumā no 6 līdz 12 gadiem	2
Jā, ir bērni jaunāki par 6 gadiem	3
Nē, nav bērnu	4

6. Cik cilvēku dzīvo Jūsu mājsaimniecībā (skaitot visus, kas saistīti ar aprēķiniem GMI pabalsta piešķiršanā)?

Ierakstiet skaitu: _____ pieaugušo

Ierakstiet skaitu: _____ nepilngadīgu bērnu

7. Kāda ir Jūsu izglītība?

Skolā nav gājis/-usi	1
Nepabeigta pamata	2
Pamata (8-9 klases)	3
Nepabeigta vidējā	4
Arodizglītība (arodskola bez vidējās izglītības)	5
Vidējā vispārīzglītojošā (11-12 klases)	6
Vidējā profesionālā	7
Speciālā izglītība	8
Nepabeigta augstākā	9
Augstākā	10

8. Kādi bija Jūsu mājsaimniecības pagājušā mēneša izdevumi (visu ģimenes locekļu, kas iekļauti GMI pabalsta saņēmēju lokā)? (Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

8.1	Pārtika	1
8.2.	Mājokļa īre un komunālie maksājumi (apsaimniekošana, elektrība, gāze, ūdens)	2
8.3.	Mājokļa remonta izdevumi	3
8.4.	Telefona, interneta pieslēgums	4
8.5.	Kredītu, līzingu, parādu maksājumi	5
8.6.	Transporta izdevumi (sabiedriskais transports, auto, t.sk. tehniskās apskates un remonta izdevumi)	6
8.7.	Veselības aprūpes izdevumi (zāles, vizītes pie ārsta, izmeklējumi u. tml.)	7
8.8.	Apģērbs, apavi	8
8.9.	Izdevumi saistībā ar bērniem	9
8.10.	Alkohols	10
8.11.	Cigarettes, līdzvērtīgi tabakas izstrādājumi un elektroniskās smēķēšanas ierīces	11
8.12.	Sadzīves preces (ziepes, zobu pasta, veļas pulveris un tml.)	12
8.13.	Sadzīves tehnikas vai elektronikas iegāde vai remonts (ledusskapis, veļas mašīna, televizors u.tml.)	13
8.14.	Sadzīves pakalpojumi, piemēram, friziera, apavu labošanas, šūšanas pakalpojumi, pirts pakalpojumi	14
8.15.	Izdevumi saistībā ar mājdzīvnieku uzturēšanu (pārtika, veterināra izdevumi, potes u.tml.)	15
8.16.	Citi izdevumi (kādi?)	16

9. Kādi vidēji ir Jūsu mājsaimniecības izdevumi mēnesī katrā no šīm izdevumu pozīcijām (pēdējos 12 mēnešus vidēji mēnesī)? (Lūdzu, ierakstiet atbildi katrā rindiņā.)

9.1	Pārtika	_____	EUR mēnesī
9.2.	Mājokļa īre un komunālie maksājumi (apsaimniekošana, elektrība, gāze, ūdens)	_____	EUR mēnesī
9.3.	Mājokļa remonta izdevumi	_____	EUR mēnesī
9.4.	Telefona, interneta pieslēgums	_____	EUR mēnesī
9.5.	Kredītu, līzingu, parādu maksājumi	_____	EUR mēnesī
9.6.	Transporta izdevumi (sabiedriskais transports, auto, t.sk. tehniskās apskates un remonta izdevumi)	_____	EUR mēnesī
9.7.	Veselības aprūpes izdevumi (zāles, vizītes pie ārsta, izmeklējumi u. tml.)	_____	EUR mēnesī
9.8.	Apģērbs, apavi	_____	EUR mēnesī
9.9.	Izdevumi saistībā ar bērniem	_____	EUR mēnesī
9.10.	Alkohols	_____	EUR mēnesī
9.11.	Cigaretes, līdzvērtīgi tabakas izstrādājumi un elektroniskās smēķēšanas ierīces	_____	EUR mēnesī
9.12.	Sadzīves preces (ziepes, zobu pasta, veļas pulveris un tml.)	_____	EUR mēnesī
9.13.	Sadzīves tehnikas vai elektronikas iegāde vai remonts (ledusskapis, veļas mašīna, televizors u.tml.)	_____	EUR mēnesī
9.14.	Sadzīves pakalpojumi, piemēram, friziera, apavu labošanas, šūšanas pakalpojumi, pirts pakalpojumi)	_____	EUR mēnesī
9.15.	Izdevumi saistībā ar mājdzīvnieku uzturēšanu (pārtika, veterināra izdevumi, potes u.tml.)	_____	EUR mēnesī
9.16.	Citi izdevumi (<i>kādi?</i>)	_____	EUR mēnesī

10. Kādi vēl izdevumi bez jau minētajiem Jums/ Jūsu mājsaimniecībai bija ziemas mēnešos?

Lūdzu, ierakstiet _____ EUR mēnesī

11. Kādus maksājumus/ izdevumus Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir atlikuši vai no kuriem ir atteikušies pagājušajā mēnesī? (Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

11.1	Pārtika	1
11.2.	Mājokļa īre un komunālie maksājumi (apsaimniekošana, elektrība, gāze, ūdens)	2
11.3.	Mājokļa remonta izdevumi	3
11.4.	Telefona, interneta pieslēgums	4
11.5.	Kredītu, līzingu, parādu maksājumi	5
11.6.	Transporta izdevumi (sabiedriskais transports, auto, t.sk. tehniskās apskates un remonta izdevumi)	6
11.7.	Veselības aprūpes izdevumi (zāles, vizītes pie ārsta, izmeklējumi u. tml.)	7
11.8.	Apģērbs, apavi	8
11.9.	Izdevumi saistībā ar bērniem	9
11.10.	Alkohols	10
11.11.	Cigaretes, līdzvērtīgi tabakas izstrādājumi un elektroniskās smēķēšanas ierīces	11
11.12.	Sadzīves preces (ziepes, zobu pasta, veļas pulveris un tml.)	12
11.13.	Sadzīves tehnikas vai elektronikas iegāde vai remonts (ledusskapis, veļas mašīna, televizors u.tml.)	13
11.14.	Sadzīves pakalpojumi, piemēram, friziera, apavu labošanas, šūšanas pakalpojumi, pirts pakalpojumi)	14
11.15.	Izdevumi saistībā ar mājdzīvnieku uzturēšanu (pārtika, veterināra pakalpojumi, potes u.tml.)	15
11.16.	Citi izdevumi (kādi?) _____	16

12. Kādu iemeslu dēļ Jūs atlikāt šos maksājumus/ izdevumus?

Lūdzu, ierakstiet _____

13. Kādus maksājumus/ izdevumus Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir atlikuši vai no kuriem ir atteikušies pēdējo 12 mēnešu laikā? (Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

13.1.	Pārtika	1
13.2.	Mājokļa īre un komunālie maksājumi (apsaimniekošana, elektrība, gāze, ūdens)	2
13.3.	Mājokļa remonta izdevumi	3
13.4.	Telefona, interneta pieslēgums	4
13.5.	Kredītu, līzingu, parādu maksājumi	5
13.6.	Transporta izdevumi (sabiedriskais transports, auto, t.sk. tehniskās apskates un remonta izdevumi)	6
13.7.	Veselības aprūpes izdevumi (zāles, vizītes pie ārsta, izmeklējumi u. tml.)	7
13.8.	Apģērbs, apavi	8
13.9.	Izdevumi saistībā ar bērniem	9
13.10.	Alkohols	10
13.11.	Cigarettes, līdzvērtīgi tabakas izstrādājumi un elektroniskās smēķēšanas ierīces	11
13.12.	Sadzīves preces (ziepes, zobu pasta, veļas pulveris un tml.)	12
13.13.	Sadzīves tehnikas vai elektronikas iegāde vai remonts (ledusskapis, veļas mašīna, televizors u.tml.)	13
13.14.	Sadzīves pakalpojumi, piemēram, friziera, apavu labošanas, šūšanas pakalpojumi, pirts pakalpojumi	14
13.15.	Izdevumi saistībā ar mājdzīvnieku uzturēšanu (pārtika, veterināra pakalpojumi, potes u.tml.)	15
13.16.	Citi izdevumi (kādi?) _____	16

14. Kādu iemeslu dēļ Jūs atlikāt šos maksājumus/ izdevumus?

Lūdzu, ierakstiet _____

15. Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Jūsu ienākumu situācija ir uzlabojusies vai pasliktinājusies?

Uzlabojusies	1
Palikusi tāda pati	2
Pasliktinājusies	3

16. Vai pēc GMI pabalsta apmēra izmaiņām, kas stājās spēkā no 2021. gada 1. janvāra, Jūsu situācija ir uzlabojusies vai pasliktinājusies?

Uzlabojusies	1
Palikusi tāda pati	2
Pasliktinājusies	3

17. Lūdzu, ierakstiet, kas ir mainījies Jūsu dzīvē, saistībā ar GMI pabalsta apmēra izmaiņām, kas stājās spēkā no 2021. gada 1. janvāra?

18. Kādi bija Jūsu mājsaimniecības (visu ģimenes locekļu, kas iekļauti GMI pabalsta saņēmēju lokā) pagājušā mēneša ienākumu avoti? (Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

18.1.	GMI pabalsts	1
18.2.	Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts invaliditātes gadījumā	2
18.3.	Ģimenes valsts pabalsts par bērniem	3
18.4.	Bērna kopšanas pabalsts līdz 1,5 gadu vecumam	4
18.5.	Bērna kopšanas pabalsts no 1,5 gada vecuma līdz 2 gadiem	5
18.6.	Uzturlīdzekļi, alimenti	6
18.7.	Bezdarbnieka pabalsts	7
18.8.	Vecuma pensija	8
18.9.	Invaliditātes pensija	9
18.10.	Pašvaldības pabalsts komunālo pakalpojumu un maksājumu (īre, apsaimniekošana, elektrība, gāze, ūdens, malka un tml.) apmaksai Kāds tieši? (Ierakstiet)	10
18.11.	Cits pabalsts (kāds?)	11
18.12.	Ienākumi no algota darba	12
18.13.	Ienākumi no algotajiem pagaidu sabiedriskajiem darbiem (agrāk saucās “simtlatnieki”)	13
18.14.	Ienākumi no gadījuma darbiem, “haltūrām”	14
18.15.	Radnieku sniegtais materiālais atbalsts	15
18.16.	Aizņēmumi, kredīti	16
18.17.	Ziedojumi, maksājumi no labdarības organizācijām	17
18.18.	Citi ienākumi (kādi?)	18

19. Kādi bija Jūsu mājsaimniecības pagājušā mēneša kopējie ienākumi (summa uz rokas)?

_____ EUR

20. Vai pagājušajā mēnesī Jūs vai citi Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saņēmuši lietotu apģērbu vai apavus no baznīcas, draudzes vai labdarības organizācijām?

Jā	1
Nē, jo nebija šādas vajadzības	2
Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt	3

21. Vai pagājušajā mēnesī Jūs vai citi Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saņēmuši sadzīves preces no baznīcas, draudzes vai labdarības organizācijām?

Jā	1
Nē, jo nebija šādas vajadzības	2
Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt	3

22. Vai pagājušajā mēnesī Jūs vai citi Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saņēmuši pārtikas paku no pašvaldības vai labdarības organizācijām (piemēram, Sarkanā Krusta)?

Jā	1
Nē, jo nebija šādas vajadzības	2
Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt	3

23. Vai pagājušajā mēnesī Jūs vai citi Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saņēmuši saimniecības preču paku no pašvaldības vai labdarības organizācijām (piemēram, Sarkanā Krusta)?

Jā	1
Nē, jo nebija šādas vajadzības	2
Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt	3

24. Vai pagājušajā mēnesī Jūsu mājsaimniecībai bijis pieejams kaut kas no pašu izaudzētā vai pašu savāktā mežā? (Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

Jā, pārtika no pašu piemājas saimniecības (no dārza un mājlopiem)	1
Jā, ogas vai sēnes, salasītas mežā	2
Nē, nekas no minētā	3

25. Ko Jūs darāt gadījumos, kad steidzami nepieciešama nauda? (Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

Aizņemos no radniekiem	1
Aizņemos no draugiem, kaimiņiem	2
Ieķīlāju vai pārdodu kaut kādas lietas lombardā vai kur citur apmaiņā pret naudu	3
Aizņemos "ātrajos kredītos"	4
Saņemu preci/ pakalpojumu uz parāda	5
Cits (kas?) _____	6

26. Cik bieži pēdējo sešu mēnešu laikā Jūs esat saskāries/-usies ar situāciju, kad nepieciešams no kāda aizņemties naudu?

Vairāk nekā 10 reizes	1
6-9 reizes	2
4-5 reizes	3
2-3 reizes	4
Vienu reizi	5
Nemaz	6

27. Kādi bija Jūsu mājsaimniecības pagājušo 12 mēnešu ienākumu avoti? (Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

27.1.	GMI pabalsts	1
27.2.	Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts invaliditātes gadījumā	2
27.3.	Ģimenes valsts pabalsts par bērniem	3
27.4.	Bērna kopšanas pabalsts līdz 1,5 gadu vecumam	4
27.5.	Bērna kopšanas pabalsts no 1,5 gada vecuma līdz 2 gadiem	5
27.6.	Uzturlīdzekļi, alimenti	6
27.7.	Bezdarbnieka pabalsts	7
27.8.	Vecuma pensija	8
27.9.	Invaliditātes pensija	9
27.10.	Pašvaldības pabalsts komunālo pakalpojumu un maksājumu (īre, apsaimniekošana, elektrība, gāze, ūdens, malka un tml.) apmaksai Kāds tieši? (Ierakstiet)	10
27.11.	Vienreizējais COVID-19 krīzes atbalsts ģimenēm ar bērniem, personām ar invaliditāti vai pensionāriem (500 vai 200 EUR)	11
27.12.	Cits pabalsts (kāds?)	12
27.13.	Ienākumi no algota darba	13
27.14.	Ienākumi no algotajiem pagaidu sabiedriskajiem darbiem (agrāk saucās "simtlatnieki")	14
27.15.	Ienākumi no gadījuma darbiem, "haltūrām"	15
27.16.	Radnieku sniegtais materiālais atbalsts	16
27.17.	Aizņēmumi, kredīti	17
27.18.	Ziedojumi, maksājumi no labdarības organizācijām	18
27.19.	Citi ienākumi (kādi?)	19

28. Vai pagājušo 12 mēnešu laikā Jūs vai citi Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saņēmuši lietotu apģērbu vai apavus no baznīcas, draudzes vai labdarības organizācijām?

Jā	1
Nē, jo nebija šādas vajadzības	2
Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt	3

29. Vai pagājušo 12 mēnešu laikā Jūs vai citi Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saņēmuši sadzīves preces no baznīcas, draudzes vai labdarības organizācijām?

Jā	1
Nē, jo nebija šādas vajadzības	2
Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt	3

30. Vai pagājušo 12 mēnešu laikā Jūs vai citi Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saņēmuši pārtikas paku no pašvaldības vai labdarības organizācijām (piemēram, Sarkanā Krusta)?

Jā	1
Nē, jo nebija šādas vajadzības	2
Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt	3

31. Vai pagājušo 12 mēnešu laikā Jūs vai citi Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saņēmuši saimniecības preču paku no pašvaldības vai labdarības organizācijām (piemēram, Sarkanā Krusta)?

Jā	1
Nē, jo nebija šādas vajadzības	2
Nē, jo nezināju, kur šādas lietas varētu saņemt	3

32. Vai pagājušo 12 mēnešu laikā Jūs vai citi Jūsu mājsaimniecības locekļi esat izmantojuši malkas savākšanas iespējas?

Jā	1
Nē, jo nebija šādas vajadzības	2
Nē, jo nezināju, kur to varētu saņemt	3

33. Vai pagājušo 12 mēnešu laikā Jūsu mājsaimniecībai bijis pieejams kaut kas no pašu izaudzētā vai pašu savāktā mežā? (Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

Jā, pārtika no pašu piemājas saimniecības (no dārza un mājlopiem)	1
Jā, ogas vai sēnes, salasītas mežā	2
Nē, nekas no minētā	3

Tagad daži jautāju par Jūsu pieredzi saistībā ar COVID-19 infekciju.

34. Vai Jūs esat bijis inficējies/-usies ar Covid-19?

Jā	1
Nē	2
Nezinu, grūti pateikt	3

35. Vai Jūs baidāties saslimt ar Covid-19?

Jā	1
Nē	2

36. Vai Jūs esat vakcinēts/-ta pret Covid-19?

Jā	1
Nē	2

37. Vai pēdējo 12 mēnešu esat saskāries ar problēmu, ka Jums ir zudušas iespējas strādāt algotu darbu vai piestrādāt Covid-19 ierobežojumu dēļ?

Jā	1
Nē	2
Nezinu, grūti pateikt	3

38. Kuras no šīm vajadzībām ir Jums šobrīd aktuālas? (Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

38.1.	Nodrošināt sevi un mājsaimniecības locekļus ar pārtiku	1
38.2.	Nodrošināt sevi un mājsaimniecības locekļus ar apģērbu un apaviem	2
38.3.	Nodrošināt savu un mājsaimniecības locekļu drošību	3
38.4.	Atrast pastāvīgu algotu darbu	4
38.5.	Atrast kādu gadījuma darbu, kur piestrādāt, "haltūru"	5
38.6.	Nodrošināt tuvinieka aprūpi vai aprūpes pakalpojumu, lai būtu iespēja meklēt darbu	6
38.7.	Sagaidīt bērnudārza rindu pašvaldības bērnu dārzā	7
38.8.	Uzlabot veselības stāvokli	8
38.9.	Uzlabot mājokļa situāciju	9
38.10.	Mainīt dzīvesvietu	10
38.11.	Atdot parādus	11
38.12.	Nokārtot invaliditātes statusu	12
38.13.	Mainīt dzīvesveidu	13
38.14.	Atmest alkohola lietošanu	14
38.15.	Atmest smēķēšanu	15
38.16.	Tikt galā ar azartspēļu atkarību	16
38.17.	Sakārtot attiecības ar tuviniekiem, radniekiem	17
38.18.	Cits (kas?)_____	18

39. Kuru no šīm vajadzībām Jums būtu nepieciešams risināt vispirms?

(Atzīmējiet tikai vienu atbildi!)

39.1	Nodrošināt sevi un mājsaimniecības locekļus ar pārtiku	1
39.2.	Nodrošināt sevi un mājsaimniecības locekļus ar apģērbu un apaviem	2
39.3.	Nodrošināt savu un mājsaimniecības locekļu drošību	3
39.4.	Atrast pastāvīgu algotu darbu	4
39.5.	Atrast kādu gadījuma darbu, kur piestrādāt, "haltūru"	5
39.6.	Nodrošināt tuvinieka aprūpi vai aprūpes pakalpojumu, lai būtu iespēja meklēt darbu	6
39.7.	Sagaidīt bērnudārza rindu pašvaldības bērnu dārzā	7
39.8.	Uzlabot veselības stāvokli	8
39.9.	Uzlabot mājokļa situāciju	9
39.10.	Mainīt dzīvesvietu	10
39.11.	Atdot parādus	11
39.12.	Nokārtot invaliditātes statusu	12
39.13.	Mainīt dzīvesveidu	13
39.14.	Atmest alkohola lietošanu	14
39.15.	Atmest smēķēšanu	15
39.16.	Tikt galā ar azartspēļu atkarību	16
39.17.	Sakārtot attiecības ar tuviniekiem, radniekiem	17
39.18.	Cits (kas?)_____	18

39A. Lūdzu, raksturojiet, kas ir Jūsu būtiskākās vajadzības šobrīd! (Ierakstiet saviem vārdiem!)

40. Vai pēdējo sešu mēnešu laikā Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saskārušies ar situāciju, kad jācieš izsalkums, jo nav līdzekļu pārtikas iegādei?

Jā	1
Nē	2

41. Cik bieži Jūs ēdat gaļu, putnu gaļu vai zivis (vai līdzvērtīgu veģetāro ēdienu)?

Katru dienu	1
Katru otro dienu	2
Vidēji divas reizes nedēļā	3
Retāk	4
Nekad	5

42. Vai pēdējo sešu mēnešu laikā esat izmantojis/-usi zupas virtuvi?

Jā	1
Nē	2

43. Kā Jūs vērtējat sava mājokļa situāciju?

Ļoti labi	1
Labi	2
Apmierinoši	3
Slikti	4
Ļoti slikti	5

44. Vai Jūs/ Jūsu mājsaimniecība šobrīd dzīvojat dzīvoklī vai privātmājā?

Dzīvoklī	1
Privātmājā	2
Citur (kur?) _____	3

45. Kurš no šiem atbilžu variantiem par mājokli, kurā Jūs/ Jūsu mājsaimniecība dzīvo, atbilst Jūsu situācijai?

(Atzīmējiet tikai vienu atbildi!)

Mājoklis pilnībā pieder Jums vai kādam no mājsaimniecības locekļiem	1
Mājoklis pieder Jums vai kādam no mājsaimniecības (ģimenes) locekļiem un par to vēl aizvien tiek maksāts kredīts	2
Pieder valstij vai pašvaldībai, kam jāmaksā īre	3
Pieder kādam citam privātam izīrētājam, kas nav Jūsu mājsaimniecības vai ģimenes loceklis un kam jāmaksā īre	4
Pieder kādam citam izīrētājam (draugam, radniekam), kam ir jāmaksā par īri	5
Pieder kādam citam izīrētājam (draugam, radniekam), kam nav jāmaksā par īri	6
Cits variants (kāds?)	7

46. Vai Jūsu mājoklim ir steidzami nepieciešams remonts?

Jā	1
Nē	2

47. Vai Jūsu mājoklī ir pieejams ūdens pievads (tekošs ūdens)?

Jā	1
Nē	2

48. Vai Jūsu mājoklī ir pieejama tualete ar ūdens novadu?

Jā	1
Nē	2

49. Vai Jūsu mājoklis gada aukstajos mēnešos ir silts?

Jā	1
Nē	2

50. Vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat saskāries/-usies ar situāciju, kad parādu dēļ Jūsu mājoklī tika pārtraukta komunālo pakalpojumu sniegšana (elektrības, siltā ūdens padeves pārtraukšana)?

Jā	1
Nē	2

51. Vai Jūsu rīcībā ir telefons lietošanas kārtībā? (Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

Jā, ir skārienjutīgs mobilais telefons	1
Jā, ir podziņu mobilais telefons	2
Jā, ir stacionārais telefons	3
Nē	4

52. Vai Jūsu rīcībā ir televizors lietošanas kārtībā?

Jā	1
Nē	2

53. Vai Jūsu rīcībā ir veļas mašīna lietošanas kārtībā?

Jā	1
Nē	2

54. Vai Jūsu mājoklī ir pieejama gāzes, elektriskā vai malkas plīts lietošanas kārtībā?

Jā	1
Nē	2

55. Vai Jūsu mājoklī ir pieejama cepeškrāsns lietošanas kārtībā?

Jā	1
Nē	2

56. Vai Jūsu mājoklī ir pieejams ledusskapis lietošanas kārtībā?

Jā	1
Nē	2

57. Vai Jūsu rīcībā ir dators lietošanas kārtībā?

Jā	1
Nē	2

58. Vai Jūsu rīcībā ir interneta pieslēgums mājoklī?

Jā	1
Nē	2 → <i>Pāriet uz 60. jautājumu.</i>

59. Vai interneta pieslēgums Jūsu mājoklī nodrošina iespēju veikt darbu attālināti vai pieslēgšanos attālinātajām mācībām bērniem?

Pilnībā jā	1
Drīzāk jā	2
Drīzāk nē	3
Noteikti nē	4
<i>Grūti pateikt</i>	5
<i>Nav attiecināms</i>	6

60. Vai Jūsu rīcībā ir vieglā automašīna lietošanas kārtībā ar izietu tehnisko apskati?

Jā	1
Nē	2

61. Vai Jums ir autovadītāja apliecība?

Jā	1 → <i>Pāriet uz 63. jautājumu.</i>
Nē	2

62. Vai Jums kādreiz ir bijusi autovadītāja apliecība?

Jā	1
Nē	2

63. Kāds ir Jūsu nodarbinātības statuss šobrīd?

Strādāju algotu darbu	1
Veicu dažādus gadījuma darbus, haltūras	2
Esmu bezdarbnieks/-ce, meklēju darbu	3
Esmu bezdarbnieks/-ce, nemeklēju darbu	4
Nestrādāju	5

64. Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Jūs esat meklējis/-usi darbu?

Jā	1
Nē	2 → Pāriet uz 66. jautājumu.

65. Ko pēdējo 12 mēnešu laikā Jūs esat darījis/-usi, lai sameklētu darbu?

(Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

65.1	Personīgi kontaktējos ar potenciālajiem darba devējiem	1
65.2.	Sūtīju savu CV vai motivācijas vēstuli darba devējiem	2
65.3.	Skatījos darba sludinājumus Interneta portālos (CV-online, workingday)	3
65.4.	Atsaucos uz darba sludinājumiem presē vai Internetā, zvanot vai rakstot	4
65.5.	Lūdzu ģimenes locekļu vai draugu palīdzību darba meklēšanā	5
65.6.	Ievietoju informāciju par sevi specializētajos Interneta portālos (CV-online, workingday)	6
65.7.	Ievietoju darba sludinājumu par sevi Internetā, laikrakstā vai arī uz sludinājumu dēļiem	7
65.8.	Piedalījos NVA organizētajos pasākumos, lai iepazītos un tiktos ar darba devējiem	8
65.9.	Cits variants (lūdzu, norādiet)	9

66. Cik mēnešus pēdējo 12 mēnešu laikā Jūs esat strādājis/-usi algotu darbu?

_____ mēneši

67. Vai Jūs vai kāds no māsaimniecības locekļiem ir parādā kādam preču piegādātājam vai pakalpojumu sniedzējam (komunālās saimniecības uzņēmumam, gāzes, elektrības piegādātājam) vairāk nekā 420 EUR?

Jā	1
Nē	2
Nezinu, grūti pateikt	3

68. Vai Jums vai kādam no mājsaimniecības locekļiem ir kredīts bankā vai kādā citā kredītu izsniegšanas iestādē? (Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

Jā, ir kredīts bankā	1
Jā, ir kredīts/ aizņēmums kādā citā kredītiestādē	2
Jā, pirkuru preces uz nomaksu	3
Nē	4

69. Saistībā ar ko Jūs esat ņēmis šos kredītus?

Ierakstiet _____

70. Vai Jums ir kāda ilgstoša saslimšana vai invaliditāte?

Jā	1
Nē	2 → Pāriet uz 72. jautājumu.

71. Vai šī slimība vai invaliditāte kaut kādā veidā ierobežo Jūsu aktivitātes (darbu, mājsaimniecības darbus, bērnu aprūpi u.tml.)?

Jā	1
Nē	2

72. Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi naudas trūkuma dēļ nevarējāt iegādāties ārsta izrakstītās zāles?

Jā	1
Nē	2
Nezinu, grūti pateikt	3

73. Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi naudas trūkuma dēļ nevarējāt apmeklēt zobārstu vai zobu higiēnistu pakalpojumu dārdzības dēļ?

Jā	1
Nē	2
Nezinu, grūti pateikt	3

74. Kā Jūs rūpējaties par savu veselību?

Ierakstiet _____

75. Kā Jūs visbiežāk pavadāt savu brīvo laiku?

Ierakstiet _____

76. Vai Jūs mēdzat apmeklēt dažādus pasākumus, kas notiek Jūsu pilsētā vai pagastā, piemēram, pilsētas svētkus vai citus sarīkojumus?

Jā	1
Nē	2

77. Vai GMI pabalsts Jums šobrīd ir piešķirts pirmo reizi vai atkārtoti?

Pirmo reizi	1
Atkārtoti otro reizi	2
Trešo vai vairāk reizes	3

78. Vai esat saskāries/-usies ar atteikumu piešķirt Jums GMI pabalstu?

Jā	1
Nē	2

79. Kādos jautājumos bez GMI pabalsta Jūs vēl esat vērsies/-usies sociālajā dienestā?

Ierakstiet _____

80. Cik saprotama Jums bija sociālā dienesta sniegtā informācija?

Pilnīgi saprotama	1
Drīzāk saprotama	2
Drīzāk nesaprotama	3
Pilnīgi nesaprotama	4
Grūti pateikt	5

81. Kā Jūs kopumā vērtējat pašvaldības sociālā dienesta Jums sniegto atbalstu?

Ļoti pozitīvi	1
Pozitīvi	2
Apmierinoši	3
Negatīvi	4
Ļoti negatīvi	5

82. Ja pašvaldības sociālā dienesta sniegto atbalstu vērtējat negatīvi, kas Jūs neapmierināja?

Ierakstiet _____

83. Vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat kontaktējies/-usies ar Nodarbinātības valsts aģentūru?

Jā	1
Nē	2 → Pāriet uz 87. jautājumu.

84. Cik saprotama Jums bija Nodarbinātības valsts aģentūras sniegtā informācija?

Pilnīgi saprotama	1
Drīzāk saprotama	2
Drīzāk nesaprotama	3
Pilnīgi nesaprotama	4
Grūti pateikt	5

85. Kā Jūs kopumā vērtējat Nodarbinātības valsts aģentūras Jums sniegto atbalstu?

Ļoti pozitīvi	1
Pozitīvi	2
Apmierinoši	3
Negatīvi	4
Ļoti negatīvi	5

86. Ja Nodarbinātības valsts aģentūras sniegto atbalstu vērtējat negatīvi, kas Jūs neapmierināja?

Ierakstiet _____

87. Kā Jūs saredzat iespēju uzlabot savus dzīves apstākļus?

(Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

87.1.	Atrast algotu darbu	1
87.2.	Atrast iespējas piestrādāt	2
87.3.	Veikt algotus pagaidu sabiedriskos darbus (agrāk saucās “simtlatnieki”)	3
87.4.	Iegūt jaunu kvalifikāciju, izglītību vai prasmes	4
87.5.	Mainīt dzīves vietu (pārcelties uz citu vietu Latvijā vai ārvalstīs)	5
87.6.	Pārcelties dzīvot pie bērniem vai citiem radniekiem	6
87.7.	Pārcelties dzīvot uz pansionātu	7
87.8.	<i>Ja attiecināms:</i> Saņemt aprūpes pakalpojumu tuviniekam, kam nepieciešama aprūpe, vai izvēlēties aprūpi pansionātā, lai varētu strādāt algotu darbu	8
87.9.	Uzlabot veselības stāvokli (veikt operāciju, iziet ārstēšanas vai atveseļošanās kursu)	9
87.10.	Nokārtot invaliditāti	10
87.11.	Mainīt dzīves paradumus	11
87.12.	Cits (kas?)	12
87.13.	Neredzu iespēju uzlabot savu situāciju	13
87.14.	Nevēlos uzlabot savu situāciju	14

88. Vai esat apsvēris/-usi mainīt savu dzīves vietu?

Jā	1
Nē	2

89. Kurš no šiem apgalvojumiem atbilst Jūsu viedoklim par savu dzīves vietu un iespējamo dzīves vietas maiņu? (Atzīmējiet visas atbilstošās atbildes!)

89.1.	Dzīvoju savā mājā, nevēlos dzīvot īrētā dzīvoklī	1
89.2.	Man patīk dzīvot šajā vietā	2
89.3.	Īrēt citu dzīves vietu ir dārgi	3
89.4.	Īrēt citu dzīves vietu tuvāk iespējamajai darba vietai nav finansiāli izdevīgi, jo nopelnītais neatsvērs dzīvokļa īres izmaksas	4
89.5.	Mainīt dzīves vietu man/ mūsu mājsaimniecībai būtu par grūtu (atrast jaunu, organizēt pārvākšanos utt.)	5
89.6.	Cits (kas?)	6

90. Kāds ir galvenais iemesls, kādēļ Jūs esat kļuvis/-usi par GMI pabalsta saņēmēju? (Atzīmējiet ne vairāk kā trīs svarīgākos iemeslus.)

90.1.	Bezdarbs dzīves vietā	1
90.2.	Grūtības noturēties darbā	2
90.3.	Nepiemērota izglītība/ kvalifikācija, lai atrastu labu darbu	3
90.4.	Zems atalgojums	4
90.5.	Invaliditāte	5
90.6.	Slikta veselība	6
90.7.	Jākopj slims mājsaimniecības loceklis vai persona ar invaliditāti	7
90.8.	Problēmas saistībā ar alkohola lietošanu	8
90.9.	Liela ģimene/ jāatbalsta vai jāuztur daudz cilvēku	9
90.10.	Cits (kas?)	10

91. Kāda ir Jūsu tautība?

Latvietis/-te	1
Krievs/-iete	2
Baltkrievs/-iete	3
Ukrainis/-iete	4
Polis/-iete	5
Lietuvietis/-te	6
Roms/ -iete	7
Cita (kāda?)	8

92. Atzīmējiet, lūdzu, kuram tipam atbilst Jūsu dzīves vieta?

Rīga	1
Liepāja, Ventspils, Jelgava, Daugavpils, Rēzekne, Jūrmala, Valmiera, Jēkabpils, Ogre	2
Cita pilsēta	3
Ciems	4
Viensēta lauku teritorijā	5

Paldies par dalību pētījumā!

3. pielikums. GMI pabalsta saņēmēju mērķa grupu interviju dalībnieki

Nr.	GMI pabalsta saņemšanas statuss	Pašvaldība	Urbanizācijas pakāpe	Mājsaimniecības tips	Protokola Nr.
1.	GMI pabalsta saņēmējs	Daugavpils nov.	Lauku teritorija	Mājsaimniecība ar apgādībā esošiem bērniem, kā arī mājsaimniecība, kurā ir slims mājsaimniecības loceklis vai persona ar invaliditāti (bērns, cits ģimenes loceklis)	LM2021_13
2.	GMI pabalsta saņēmējs	Ventspils	Valsts pilsēta	Mājsaimniecība ar apgādībā esošiem bērniem	LM2021_10
3.	GMI pabalsta saņēmējs	Alūksnes nov.	Novada centrs	Vienas personas mājsaimniecība	LM2021_14
4.	GMI pabalsta saņēmējs	Talsu nov.	Lauku teritorija	Vienas personas mājsaimniecība	LM2021_1
5.	GMI pabalsta saņēmējs	Daugavpils nov.	Lauku teritorija	Mājsaimniecība, kurā ir slims mājsaimniecības loceklis vai persona ar invaliditāti (bērns, cits ģimenes loceklis)	LM2021_6
6.	GMI pabalsta saņēmējs	Rīga	Valsts pilsēta	Mājsaimniecība, kurā ir slims mājsaimniecības loceklis vai persona ar invaliditāti	LM2021_22
7.	GMI pabalsta saņēmējs	Rīga	Valsts pilsēta	Viena vecāka ģimene ar bērnu, kurā ir slims mājsaimniecības loceklis	LM2021_23
8.	GMI pabalsta saņēmējs	Rīga	Valsts pilsēta	Vienas personas mājsaimniecība	LM2021_24
9.	Persona, kurai tika atteikts piešķirt GMI pabalstu	Rīga	Valsts pilsēta	Vienas personas mājsaimniecība, persona ar invaliditāti	LM2021_17
10.	Persona, kurai tika atteikts piešķirt GMI pabalstu	Ventspils	Valsts pilsēta	Mājsaimniecība ar apgādībā esošiem bērniem	LM2021_11
11.	Persona, kurai tika atteikts piešķirt GMI pabalstu	Alūksnes nov.	Lauku teritorija	Mājsaimniecība ar apgādībā esošiem bērniem	LM2021_8
12.	Persona, kurai tika atteikts piešķirt GMI pabalstu	Talsu nov.	Novada centrs	Vienas personas mājsaimniecība	LM2021_2

13.	Persona, kurai tika atteikts piešķirt GMI pabalstu	Daugavpils nov.	Lauku teritorija	Mājsaimniecība ar apgādībā esošiem bērniem	LM2021_7
14.	Persona, kurai tika atteikts piešķirt GMI pabalstu	Rīga	Valsts pilsēta	Vienas personas mājsaimniecība	LM2021_15
15.	Persona, kurai tika atteikts piešķirt GMI pabalstu	Aizkraukles nov.	Novada centrs	Vienas personas mājsaimniecība	LM2021_19
16.	Persona, kurai tika atteikts piešķirt GMI pabalstu	Gulbenes nov.	Lauku teritorija	Divu pieaugušo personu mājsaimniecība	LM2021_21
17.	Persona, kura iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņē	Rīga	Valsts pilsēta	Mājsaimniecība ar apgādībā esošiem bērniem	LM2021_16
18.	Persona, kura iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņē	Rīga	Valsts pilsēta	Vienas personas mājsaimniecība	LM2021_18
19.	Persona, kura iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņē	Ventspils	Valsts pilsēta	Vienas personas mājsaimniecība	LM2021_12
20.	Persona, kura iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņē	Alūksnes nov.	Novada centrs	Mājsaimniecība ar apgādībā esošiem bērniem	LM2021_9
21.	Persona, kura iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņē	Alūksnes nov.	Lauku teritorija	Vienas personas mājsaimniecība	LM2021_3
22.	Persona, kura iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņē	Talsu nov.	Novada centrs	Vienas personas mājsaimniecība	LM2021_5
23.	Persona, kura iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņē	Daugavpils nov.	Lauku teritorija	Vienas personas mājsaimniecība	LM2021_4
24.	Persona, kura iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņē	Jēkabpils	Valsts pilsēta	Vienas personas mājsaimniecība	LM2021_20

4. pielikums. Padziļināto interviju ar GMI pabalsta saņēmējiem VADLĪNIJAS

Iepazīstināšana ar pētījumu

Lūdzam Jūs piedalīties pētījumā par GMI pabalsta saņēmējiem Latvijā. Pētījumu ir pasūtījusi Labklājības ministrija, un tas tiek veikts sadarbībā ar pašvaldības sociālo dienestu. Pētījumu veic pētnieciskais institūts "Baltic Institute of Social Sciences". Tā mērķis ir noskaidrot GMI pabalsta saņēmēju Latvijā iztikšanas stratēģijas, kas ļaus labāk izprast GMI pabalsta saņēmēju situāciju un, iespējams, piedāvāt GMI pabalstu saņēmēju vajadzībām atbilstošu atbalstu. Intervija ir veids, kā brīvā formā Jūs varat pastāstīt par savu pieredzi, lai to varētu izmantot a) anketu izstrādei (1. posms) un b) analīzei (2. posms)¹⁸³. Intervija ir anonīma, un Jūsu sniegtās atbildes tiks analizētas apkopotā veidā. Tas nozīmē, ka ne pašvaldības sociālais dienests, ne Labklājības ministrija nezina, ko tieši konkrēti Jūs esat teicis/-usi. Viņi uzzina, ka ir tāds viedoklis vai situācija, bet tā būs anonīma informācija. Intervijas aptuvenais ilgums ir apmēram 45 minūtes.

Tēma: GMI pabalsta saņēmēju pabalsta saņemšanas ilgums un biežums (GMI pabalsts tiek saņemts atkārtoti, periodiski vai pirmo reizi)

1. Sākumā man būtu nepieciešams precizēt Jūsu pieredzi saistībā ar GMI pabalsta saņemšanu. Vai Jūs šobrīd saņemat GMI pabalstu? Cik mēnešus Jūs to jau saņemat? Vai Jūs to saņemat atkārtoti vai pirmo reizi? *Ja pirmo reizi:* Kas mainījās Jūsu dzīves situācijā, kopš tagad pirmo reizi saņemat GMI pabalstu? Vai izjūtat situācijas uzlabojumu? Vai iepriekš Jums bija maznodrošinātā/-tās statuss? *Ja atkārtoti:* Cik reizes Jūs jau esat pieteicies/-usies GMI pabalstam? Kad Jūs pieteicāties pirmo reizi? Vai starp GMI pabalsta saņemšanu Jums bija kādi pārtraukumi? Kādi bija iemesli, kāpēc šajos pārtraukumos GMI pabalstu nesaņēmat? Kas šajos pārtraukumos bija savādāks? Kā mainījās Jūsu materiālās nodrošinātības situācija?

Tēma: GMI pabalsta saņēmēja portrets, t.sk., izglītības līmenis un veselības stāvoklis

2. Vecums. Tagad daži vispārīgi jautājumi par Jums. Jūsu vecums?

3. Izglītība un latviešu valodas zināšanas. Kāda ir Jūsu izglītība? Kāda ir Jūsu iegūtā profesija? Kādā valodā Jūs ieguvāt savu izglītību? *Ja intervija notiek krieviski:* Vai Jūs runājat latviski? Ja jā: Kā Jūs vērtējat savas latviešu valodas zināšanas – kā ļoti labas, labas, varat saprast vienkāršus teikumus, bet grūti izteikties?

4. Tautība. Kāda ir Jūsu tautība?

5. Mājsaimniecības raksturojums. Ar ko kopā Jūs dzīvojat (vienā saimniecībā)? Vai Jūsu minētie ģimenes/mājsaimniecības locekļi visi tiek ieskaitīti, piesakot un piešķirot GMI pabalstu? Vai Jūsu mājsaimniecībā ir bērni, ieskaitot mazbērnus? (Ja ir, cik tie ir veci?) Vai Jums ir kādi ģimenes locekļi, kuriem nepieciešama īpaša aprūpe, kurai veltāt savu laiku ikdienā? Piemēram, kāds no ģimenes locekļiem ir gulošs vai pārvietojas tikai riteņkrēslā?

6. Iemesls trūkumam intervijas dalībnieka skatījumā. Kā Jūs domājat, kāds ir galvenais iemesls, kādēļ Jūs/ Jūsu ģimene ir kļuvusi par GMI pabalsta saņēmēju?

Pēc spontānās atbildes, jautāt par katru no iespējamajām situācijām, kas var sekmēt nelabvēlīgas situācijas izveidošanos:

¹⁸³ PI vadlīnijas 1. posmam un 2. posmam sākotnēji ir vienādas, paredzot, ka 2. posma vadlīnijas var tikt precizētas pēc GMI pabalsta saņēmēju anketēšanas, ja noskaidrosies, ka par kādiem jautājumiem nepieciešama padziļināta izpratne.

Vai Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir saskārušies ar tādu problēmu kā bezdarbs dzīves vietā? (Ja jā, lūgt paskaidrot, kā tas izpaužas: kurās nozarēs ir bezdarbs, kāds darbs būtu piemērots).

Vai Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir saskārušies ar grūtībām noturēties darbā? (Ja jā, lūgt paskaidrot, kā tas izpaužas: kāds ir iemesls, kādēļ nevar ilgi noturēties darbā?).

Vai Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir saskārušies ar zema atalgojuma problēmu: ar nopelnīto algu nevar iztikt (samaksāt par dzīvokli, rēķiniem u.tml.)? Zemais atalgojums nemotivē strādāt?

Vai Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir saskārušies ar grūtībām nokļūt līdz darba vietai un atpakaļ? (Ja jā, lūgt paskaidrot, kā tas izpaužas. Ja nepieciešams, minēt piemērus: sabiedriskā transporta pienākšanas laiki nav piemēroti, sabiedriskais transports ir dārgs, sabiedriskais transports ir tālu no dzīves vietas, nav savas automašīnas).

Ja mājsaimniecībā ir jākopj slims mājsaimniecības loceklis vai persona ar invaliditāti (bērns, cits ģimenes loceklis): kādā situācijā Jūs redzat iespēju apvienot rūpes par savu ģimenes locekli un algotu darbu?

Ja mājsaimniecība ir liela ģimene, kurā jāuztur daudz cilvēku: vai Jūsu ģimenē ir kāds strādājošs? Kāda ir viņa profesija vai nodarbošanās? Vai Jūsu ģimenē ir kāds seniors, kas saņem vecuma pensiju?

Vai Jūsu mājsaimniecībā ir kāds, kas uzaudzis bērnu namā?

Vai Jūsu mājsaimniecībā ir kāds ar alkohola vai citām atkarības (piemēram, azartspēles, narkotiku) problēmām? Kā Jūs tiekat galā ar šīm situācijām? Vai ir vēlēšanās šo problēmu risināt? Ja jā, vai sociālais dienests ir piedāvājis risinājumus? Ja nē, kāpēc, vai kas motivētu risināt šo atkarības problēmu?

7. Dzīvesvieta un mājoklis. Kur ir Jūsu pastāvīgā dzīves vieta? Vai Jūs dzīvojat mājā, dzīvoklī, sociālajā dzīvoklī? Vai Jūsu māja/ dzīvoklis ir Jūsu īpašums vai arī tas tiek īrēts? Vai par māju/ dzīvokli tiek maksāts kredīts? Vai Jūs esat apmierināts/-ta ar savu mājokli?

Vai Jūsu mājoklim (t.sk., pievedceļam, ja māja) ir steidzami nepieciešams remonts? Cik ilgi jau ir nepieciešams remonts? Kas ir jāremontē? Kā Jūs tiekat galā ar šo situāciju (neremontējat nemaz, remontējat pa daļām, pieņemat situāciju, kāda tā ir, neplānojat veikt remontu)? Kā Jūs izlemjat, kurā brīdī veikt mājokļa uzlabojumus?

Vai Jūsu mājoklī ir pieejams siltais ūdens (no "krāna", nevis uzsildīts uz plīts)? Vai Jūsu mājoklī ir pieejama tualete ar ūdens novadu (iekštelpās, nevis ārā)?

Vai Jūsu mājoklis gada aukstajos mēnešos ir silts? *Ja nav:* Ko Jūs darāt, lai risinātu šo situāciju? Cik lielā mērā Jūs spējat atrisināt šo problēmu? Kā sociālais dienests palīdz/atbalsta? Vai esat vērsies sociālajā dienestā pēc malkas pabalsta vai ar lūgumu apmaksāt citus ar mājokli saistītos izdevumus?

Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad parādu dēļ Jūsu mājoklī tika pārtraukta komunālo pakalpojumu sniegšana (elektrības, siltā ūdens padeves pārtraukšana)? Ja jā, kā Jūs iztikāt šajā situācijā? Cik ilgi tas bija?

Kāda virtuves tehnika ir pieejama Jūsu mājoklī (plīts, cepeškrāsns, ledusskapis)? Kādā darba kārtībā tā ir?

Vai Jūsu rīcībā ir šādas ierīces lietošanas kārtībā: mobilais telefons, televizors, vieglā automašīna, veļas mašīna, dators? Vai Jūsu rīcībā ir interneta pieslēgums mājoklī? Cik lielā mērā tas nodrošina Jūsu vajadzības (vai var nodrošināt attālinātas mācības, darbu, kur nepieciešams stabils interneta pieslēgums)? Ja nav, kā Jūs iztikat bez interneta pieslēguma mājoklī? Vai Jums būtu nepieciešams interneta pieslēgums (ja nepieciešams, kādām vajadzībām)? Vai Jūsu dzīvesvietā ir stabili telefonsakari (vai mēdz būt situācijas, kad nav telefona sakaru zonas, vai vienmēr varat piezvanīt)?

8. Veselības stāvoklis. Vai Jums vai kādam citam Jūsu ģimenes loceklim ir kādas nopietnas veselības problēmas? Invaliditāte, saslimšanas, kas var ietekmēt Jūsu vai Jūsu ģimenes locekļa iespējas atrast darbu un strādāt? Pastāstiet, lūdzu par to, kā šīs problēmas ietekmē Jūsu ikdienu? Pastāstiet par šīm situācijām, kā Jūs tās risinājat?

Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad nevarējāt saņemt valsts apmaksātu plānveida veselības aprūpes pakalpojumu? Kurš no šiem iemesliem Jums bija aktuāls:

- nevarējāt samaksāt pacienta līdzmaksājumu;
- nevarējāt atļauties pacienta iemaksu par uzturēšanos stacionārā (10 EUR par diennakti);
- trūka finansiālu līdzekļu, lai segtu ceļa izmaksas tikt uz pakalpojuma sniegšanas vietu;
- izvēlējāties privātu veselības aprūpes pakalpojumu, jo ilgs gaidīšanas laiks uz valsts apmaksātu veselības aprūpes pakalpojumu;
- nepieciešamais veselības aprūpes pakalpojums nav iekļauts valsts apmaksātu veselības aprūpes pakalpojumu klāstā;
- cits iemesls.

Pastāstiet par šo situāciju, kā tā Jūs ietekmē?

Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad naudas trūkuma dēļ nevarējāt iegādāties ārsta izrakstītās zāles sev vai kādam savas ģimenes loceklim? Kas tās bija par situācijām? Vai izjūtat sekas tam, ka nelietojāt ārsta izrakstītās zāles?

Cik aktuāli Jums un citiem Jūsu ģimenes locekļiem ir apmeklēt zobārstu un zobu higiēnistu? Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad naudas trūkuma dēļ nevarējāt pats/-i vai kāds cits Jūsu ģimenes loceklis veikt nepieciešamo ārstēšanu pie zobārsta vai apmeklēt zobu higiēnistu? Pastāstiet, lūdzu, sīkāk par šo situāciju. Ko Jūs darījāt? Vai atteicāties no zobārsta apmeklējuma vispār? Vai arī – atteicāties no zobu labošanas un vienkārši izrāvāt zobu?

Kā Jūs ikdienā rūpējaties par savu veselību (ja spontāni neatbild, teikt priekšā, piemēram, ēdat augļus un dārzeņus, nodarbojaties ar fiziskām aktivitātēm, apmeklējat ģimenes ārstu vai Jūsu vecumam/veselības stāvoklim būtiskās profilaktiskās apskates utt.)?

Kā Jūs vērtējat savas iespējas uzlabot savus dzīves apstākļus? Kā Jūs domājat, vai esošā dzīves situācija ir pārejošs laika posms, vai tomēr domājat, ka būtisku izmaiņu nebūs?

Tēma: GMI pabalsta saņēmēju izdevumu struktūra un vajadzības, ienākumu avoti un apjoms. GMI pabalsta saņēmēju vajadzību piramīda, neapmierinātās vajadzības

9. Izdevumu struktūra. Kādi ir Jūsu mājsaimniecības izdevumi mēnesī?

Konkrēti pa dažādām izdevumu grupām:

Pārtika: Bez kādiem pārtikas produktiem Jūs/ Jūsu mājsaimniecība noteikti nevar iztikt (kas Jums ir nepieciešams obligāti)? Cik lielā mērā Jums izdodas iegādāties šos produktus vajadzīgajā apmērā? Vai Jums ir kādi izstrādāti ieradumi, kā nodrošināt nepieciešamo produktu iegādi un izvēlēties preces (piemēram, akciju preces, atlaides, cenu salīdzināšana)?

Vai pēdējo sešu mēnešu laikā Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saskārušies ar situāciju, kad jācieš izsalkums, jo nav līdzekļu pārtikas iegādei? Cik bieži Jūs ēdat gaļu, putnu gaļu vai zivis (vai līdzvērtīgu veģetāro ēdienu)?

Vai pēdējo sešu mēnešu laikā esat saņēmis pārtikas pakas no pašvaldības? Ja jā: Kas Jūs informēja par šo iespēju? Kā tas tiek organizēts? Pastāstiet, sīkāk: Cik lielā mērā pārtikas pakas piedāvājums atbilst Jūsu ēšanas paradumiem? Ja neatbilst: Kas neatbilst Jūsu paradumiem?

Vai pēdējo sešu mēnešu laikā esat izmantojis zupas virtuvi? Ja jā: Kas Jūs informēja par šo iespēju? Cik bieži esat to izmantojis/-usi? Kādos gadījumos esat izmantojis/-usi? *Pastāstiet, sīkāk:* Cik lielā mērā zupas virtuves piedāvājums atbilst Jūsu ēšanas paradumiem? *Ja neatbilst:* Kas neatbilst Jūsu paradumiem?

Ja mājsaimniecībā ir nepilngadīgi bērni: Vai varat nodrošināt bērniem nepieciešamās lietas? Vai bērniem ir viss nepieciešamais skolai (Covid-19 laikā: telefons, planšete vai dators, ar ko pieslēgties tiešsaistes stundām)? Vai bērniem ir iespējas piedalīties dažādos pulciņos, apmeklēt bērnudārzu (ja attiecināms)? Vai esat saskāries ar situāciju, kad bijāt spiests/-a atteikties no kaut kā par labu bērna/-u vajadzībām?

Izdevumi saistībā ar mājdzīvnieku un lopu uzturēšanu (pārtika, veterināra izdevumi, potes u.tml.). Kādi izdevumi Jums parasti rodas?

Mājokļa īre un komunālie maksājumi (apsaimniekošana, elektrība, gāze, ūdens): Vai pagājušajā mēnesī Jūs/ Jūsu mājsaimniecība maksājāt par šiem izdevumiem, ko tieši? Vai arī tos pilnībā vai daļēji sedza pašvaldība?

Telefona, interneta pieslēgums: Vai pagājušajā mēnesī maksājāt par telefona/ interneta pieslēgumu?

Kredītu, parādu maksājumi: Vai Jums pagājušajā mēnesī bija izdevumi kredītu/ parādu maksāšanai? Cik liela summa? Kāds ir Jūsu parāda apmērs?

Transporta izdevumi (sabiedriskais transports, auto, t.sk., tehniskās apskates un remonta izdevumi): Kādi transporta izdevumi Jums parasti rodas? *Ja ir auto, mopēds, motocikls, velosipēds:* Kādā tehniskā stāvoklī ir Jūsu auto, mopēds, motocikls, velosipēds? (sekot līdzi paskaidrojumam un pajautāt, ja nepieciešams par tehnisko apskati un remontu).

Autovadītāja apliecība. Vai Jums ir autovadītāja apliecība? Ja jā: Kāda kategorija? Kā tā Jums noder ikdienā/ darbu meklējot?

Ja nē: vai Jums kādreiz ir bijusi autovadītāja apliecība? Ja ir bijusi: kā Jūs pazaudējāt autovadītāja tiesības? Vai Jūs esat mēģinājis/-usi tās atjaunot? Kāpēc jā/ nē?

Ja nekad nav bijusi autovadītāja apliecība: kādēļ Jūs neesat kārtojies/-usi autovadītāja tiesības?

Veselības aprūpes izdevumi (zāles, vizītes pie ārsta, izmeklējumi un tml.): Kādi veselības aprūpes izdevumi Jums bija pagājušajā mēnesī?

Apģērbs, apavi: Kur Jūs parasti iegādājaties apģērbus un apavus? Vai esat saņēmuši drēbes vai apavus no baznīcas vai labdarības organizācijām? Cik bieži? Kā vērtējat saņemtā apģērba vai apavu kvalitāti (cik novalkātas, vai der izmērs vai patīk fasons)? Cik ilgi Jūs parasti valkājat saņemtās drēbes, apavus? Alkohols, cigaretes: Cik daudz Jūsu mājsaimniecība pagājušajā mēnesī tērēja alkoholam un cigaretēm, citiem līdzīgiem tabakas izstrādājumiem un elektroniskajām smēķēšanas ierīcēm? Kur Jūs parasti pārkat alkoholu un cigaretes?

Sadzīves preces (ziepes, zobu pasta, veļas pulveris un tml.): Vai Jums ir iespēja saņemt arī kādas sadzīves preces no baznīcas vai labdarības organizācijām, ES pakas?

Sadzīves tehnikas vai elektronikas iegāde un remonts (telefons, dators, ledusskapis, veļas mašīna, televizors u.tml.): Vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat iegādājies/-usies telefonu, datoru, ledusskapi, veļas

mašīnu vai televizoru vai tos remontējis/-usi? Vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat iegādājies/-usies kādas citas sadzīves tehnikas preces vai tās remontējis/-usi? Kādi Jums bija izdevumi sadzīves tehnikas iegādei vai remontam? Vai Jums ir iespēja saņemt arī kādas sadzīves tehnikas preces no baznīcas vai labdarības organizācijām? Vai esat saņēmis/-usi lietotas preces no citām mājsaimniecībām?

Sadzīves pakalpojumi: Kādus sadzīves pakalpojumus Jūs izmantojat? (piemēram, frizieris, apavu labošana, šūšanas pakalpojumi, pirts pakalpojumi)?

Citi izdevumi: Kādi vēl izdevumi Jums mēdz būt, kurus neesmu pieminējusi?

Apmēram kādu naudas summu Jūs pagājušajā mēnesī iztērējāt šiem izdevumiem?

10. Vajadzības. Kādām vajadzībām Jūsu pagājušā mēneša ienākumi Jums bija nepietiekami? Kādus maksājumus atlikāt vai veicāt pa daļām? Intervētājam: Pārrunāt iepriekš minētās izdevumu pozīcijas! Kādām vajadzībām Jūsu ienākumi pēdējo 12 mēnešu laikā Jums bija nepietiekami? Kādus maksājumus atlikāt vai veicāt pa daļām? Intervētājam: Pārrunāt iepriekš minētās izdevumu pozīcijas!

Ja GMI pabalstu saņem mazāk nekā 12 mēnešus, lūgt salīdzināt, kam nepietiek līdzekļu pirms pabalsta saņemšanas, un kam nepietiek tagad. Piemēram, ja GMI pabalsta saņēmēja statuss ir trīs mēnešus, jautāt par to, kam nepietika līdzekļu 9 mēnešus un kam pēdējos trīs.

Kādas vajadzības Jums šobrīd ir pašas aktuālākās?

Vai Jums ir aktuāli šobrīd atrast pastāvīgu algotu darbu? Kāpēc jā vai nē?

Vai Jums ir aktuāli atrast kādus gadījuma darbus, kur piestrādāt, "haltūras"? Kāpēc jā vai nē?

Vai Jums ir aktuāli uzlabot savu veselības stāvokli? Ko tieši?

Vai Jums ir aktuāli uzlabot sava mājokļa situāciju? Kādā veidā? Vai Jums ir aktuāli mainīt savu dzīvesvietu?

Vai Jums ir aktuāla problēma parādu atdošana? Kuri parādi Jums ir jāatdod vispirms?

Vai Jums ir aktuāla problēma atmet alkohola lietošanu, azartspēles? Vai esat jau kādreiz mēģinājis/-usi samazināt alkohola patēriņu vai ārstēties no alkoholisma vai azartspēļu atkarības? Cik sekmīgi tas bija?

Vai Jums ir aktuāla problēma atmet smēķēšanu? Vai esat jau kādreiz mēģinājis/-usi atmet smēķēšanu? Cik reizes? Cik sekmīgi tas bija?

Vai Jums ir aktuāla problēma pārstāt lietot citas atkarības vielas? Vai esat jau kādreiz mēģinājis/-usi to izdarīt? Cik reizes? Cik sekmīgi tas bija?

Vai Jums ir aktuāli sakārtot attiecības ar tuviniekiem, radniekiem? Kādas attiecību problēmas Jums ir visaktuālākās?

Vai ir kāda cita aktuāla vajadzība vai problēma, kas Jums būtu jārisina?

Ko no apspriestajām problēmām Jums būtu nepieciešams atrisināt vispirms? Kādā secībā Jūs plānojat risināt pārējās vajadzības? Cik lielā mērā risinājums ir atkarīgs no Jums un cik lielā mērā – no citiem cilvēkiem vai iestādēm (kādām)?

Vai ir kāda problēma, ko neplānojat risināt? Kāpēc?

Kā Jūs pavadāt savu brīvo laiku? Vai iesaistāties tuvējā apkārtnē rīkotajos pasākumos? Vai Jūs izjūtat nepieciešamību socializēties vairāk nekā līdz šim to esat darījis/-usi?

11. Ienākumu struktūra. Kādi bija Jūsu mājsaimniecības pagājušā mēneša ienākumu avoti? (jautāt par visiem minētajiem) GMI pabalsts, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts invaliditātes gadījumā, ģimenes valsts pabalsts par bērniem, bērna kopšanas pabalsts līdz 1,5 gadu vecumam, bērna kopšanas pabalsts no 1,5 gada vecuma līdz 2 gadiem, uzturlīdzekļi (alimentu), bezdarbnieka pabalsts, NVA stipendija, vecuma pensija, invaliditātes pensija, pašvaldības pabalsts komunālo pakalpojumu un maksājumu apmaksai (īre, apsaimniekošana, elektrība, gāze, ūdens, malka un tml.) (kāds tieši?), cits pabalsts (kāds?), ienākumi no algota darba, ienākumi no gadījuma darbiem, “haltūrām”, radnieku sniegtais materiālais atbalsts, aizņēmumi, kredīti, citi ienākumi (kādi?).

Kādi bija Jūsu mājsaimniecības pagājušā mēneša kopējie ienākumi?

Cik bieži, paralēli ienākumiem naudā, Jums un Jūsu ģimenei ir iespējas saņemt dažādas preces no labdarības organizācijām? No kādām? Kādas preces saņemat?

Vai Jums ir piemājas saimniecība vai dārzs? Cik lielā mērā tas palīdz Jums nodrošināt nepieciešamo pārtiku?

Vai Jūs ogojat un sēņojat savām/ savas mājsaimniecības privātajām vajadzībām? Cik bieži un kādā apmērā?

Kādi bija Jūsu mājsaimniecības pēdējo 12 mēnešu ienākumu avoti? (Šeit jautāt arī par vienreizējo COVID-19 krīzes atbalstu ģimenēm ar bērniem, personām ar invaliditāti vai pensionāriem (500 vai 200 EUR)).

Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Jūsu mājsaimniecības ienākumu situācija ir uzlabojusies vai pasliktinājusies? Kādi faktori to noteica? Kas sekmēja uzlabojumus un kas sekmēja pasliktināšanos?

12. Aizņemšanās, parādi. Ko Jūs darāt gadījumos, kad steidzami nepieciešama nauda? Kādi ir tipiskākie gadījumi, kad tas notiek? Vai Jūs mēdzat aizņemties naudu no radniekiem? Ja jā, kādām vajadzībām? Vai Jūs mēdzat aizņemties naudu no draugiem, kaimiņiem? Ja jā, kādām vajadzībām?

Vai Jūs mēdzat aizņemties naudu “ātrajos kredītos”? Ja jā, kādām vajadzībām? Cik bieži? No cik ātro kredītu firmām esat aizņēmies? Kā Jūs šos aizdevumus atdodat?

Vai esat ieķīlājis/-usi kaut kādas lietas lombardā vai kur citur apmaiņā pret naudu? Vai mēdzat veikalā saņemt preci vai kādu pakalpojumu uz parāda? Miniet, lūdzu, kādus piemērus.

Cik bieži pēdējo sešu mēnešu laikā Jūs esat saskāries/-usies ar situāciju, kad nepieciešams no kāda aizņemties naudu?

13. Nodarbinātība. Vai Jūs vai kāds no Jūsu mājsaimniecības locekļiem šobrīd strādā? Ja jā, lūdzu raksturojiet savu vai mājsaimniecības locekļa darbu. Cik mēnešus pēdējo 12 mēnešu laikā Jūs esat strādājis/-usi algotu darbu? Kas tas bija par darbu vai darbiem? *Ja strādā gadījuma darbus:* Kāpēc maināt darbus? Kādā veidā tos atrodat? Pastāstiet, lūdzu, secīgi par pagājušo gadu, kuros mēnešos strādājāt, cik ilgi, kurā vietā? Vai Covid-19 situācijas iespaidā kaut kas mainījās darbu piedāvājumā (pieauga, samazinājās)?

Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Jūs esat meklējis/-usi darbu?

Ja jā: Ko tieši pēdējo 12 mēnešu laikā Jūs esat darījis/-usi, lai sameklētu darbu? Vai izmantojāt NVA atbalstu darba meklēšanā?

Ja nē: Kādēļ Jūs nemeklējāt darbu?

14. Iespējas mainīt dzīves vietu. *Jautājums tiem, kas dzīvo ārpus valstspilsētām.* Ārpus lielajām pilsētām bieži vien ir grūtības atrast piemērotu darbu. Vai esat apsvēris/-usi iespēju pārcelties uz kādu no lielākajām Latvijas pilsētām, kur ir vairāk darba iespēju, un dažādi pakalpojumi ir tuvāki un pieejamāki? Kāpēc jā/ nē?

Ja jā: Kāpēc neesat īstenojis/-usi šo nodomu?

Tēma: GMI pabalsta saņēmēju viedoklis par sadarbību ar sociālo dienestu un Nodarbinātības valsts aģentūru

15. Kādos jautājumos bez GMI pabalsta Jūs vēl esat vērsies/-usies pašvaldības sociālajā dienestā? Kā Jūs vērtējat pašvaldības sociālā dienesta Jums sniegto informāciju? Vai sociālais darbinieks Jums saprotami izstāstīja visus ar GMI pabalstu saistītos jautājumus? Vai Jums ir kādas neskaidrības vai jautājumi par pašvaldībā pieejamo atbalstu trūcīgām personām? Ja ir, vai esat tos uzdevis/-usi sociālajam darbiniekam vai kā citādi mēģinājis/-usi noskaidrot? Kā vērtējat savu ieguldījumu, sadarbojoties ar sociālo darbinieku (cik aktīvs/-a, ieinteresēts/-a esat bijis/-usi savās darbībās)? Vai bija kaut kas, kas Jūs neapmierināja sadarbībā ar sociālo darbinieku? Kas tieši?

Vai, Jūsaprāt, ir vēl kaut kas, ko Jūs varētu darīt, lai dzīvotu labāk, vai arī drīzāk uzskatāt, ka līdz šim esat izdarījis/-usi visu iespējamo? Kas, Jūsaprāt, ir pilnīgi nepārvarams apstāklis, kuru, ja izdotos pārvarēt, varētu dzīvot labāk?

16. Vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat kontaktējies/-usies ar Nodarbinātības valsts aģentūru? Vai esat piedalījies/-usies bezdarbnieku apmācībās? Kādās? Kad? Vai saņēmāt stipendiju? Vai esat saņēmis/-usi vēl kādu NVA sniegtu pakalpojumu/ atbalstu? Kā Jūs kopumā vērtējat Nodarbinātības valsts aģentūras Jums sniegtos pakalpojumus? Vai Jums sniegtā informācija bija saprotama? Ja nē, kuri jautājumi Jums palika neskaidri?

Nobeigumā: Vai vēlaties piebilst kaut ko pie jau pateiktā? Varbūt ir kāds jautājums, ko es Jums nepajautāju?

Paldies par interviju!

5. pielikums. Padziļināto interviju ar personām, kuras iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņem, VADLĪNIJAS

Iepazīstināšana ar pētījumu

Lūdzam Jūs piedalīties pētījumā par GMI pabalsta saņēmējiem Latvijā. Pētījumu ir pasūtījusi Labklājības ministrija, un tas tiek veikts sadarbībā ar pašvaldības sociālo dienestu. Pētījumu veic pētnieciskais institūts “Baltic Institute of Social Sciences”. Tā mērķis ir noskaidrot GMI pabalsta saņēmēju Latvijā iztikšanas stratēģijas, kas ļaus labāk izprast GMI pabalsta saņēmēju situāciju un, iespējams, piedāvāt GMI pabalstu saņēmēju vajadzībām atbilstošāku atbalstu. Intervija ir veids, kā brīvā formā Jūs varat pastāstīt par savu pieredzi, lai to varētu izmantot a) anketu izstrādei (1. posms) un b) analīzei (2. posms)¹⁸⁴. Intervija ir anonīma, un Jūsu sniegtās atbildes tiks analizētas apkopotā veidā. Tas nozīmē, ka ne pašvaldības sociālais dienests, ne Labklājības ministrija nezina, ko tieši konkrēti Jūs esat teicis/-usi. Viņi uzzinās, ka ir tāds viedoklis vai situācija, bet tā būs anonīma informācija. Intervijas aptuvenais ilgums ir apmēram 45 minūtes.

Tēma: GMI pabalsta saņemšanas pieredze

1. Sākumā man būtu nepieciešams precizēt Jūsu pieredzi saistībā ar GMI saņemšanu. Jūs iepriekš esat saņēmis/-usi GMI pabalstu, bet šobrīd vairs nesaņemat. Cik ilgi Jūs to vairs nesaņemat? Cik ilgi Jūs to saņēmt? Kas mainījās Jūsu situācijā, ka Jūs vairs nesaņemat GMI pabalstu? Vai esat atkārtoti lūdzis/-usi, lai Jums piešķir GMI pabalstu? Kad tas bija?

Tēma: Personas, kas iepriekš saņēma GMI pabalstu, bet pētījuma īstenošanas laikā to vairs nesaņem, portrets, t.sk., izglītības līmenis un veselības stāvoklis

2. Vecums. Tagad daži vispārīgi jautājumi par Jums. Jūsu vecums?

3. Izglītība un latviešu valodas zināšanas. Kāda ir Jūsu izglītība? Kāda ir Jūsu iegūtā profesija? Kādā valodā Jūs ieguvāt savu izglītību? *Ja intervija notiek krieviski*: Vai Jūs runājat latviski? Ja jā: Kā Jūs vērtējat savas latviešu valodas zināšanas – kā ļoti labas, labas, varat saprast vienkāršus teikumus, bet grūti izteikties?

4. Tautība. Kāda ir Jūsu tautība?

5. Mājsaimniecības raksturojums. Ar ko kopā Jūs dzīvojat (vienā saimniecībā)? Vai Jūsu minētie ģimenes/mājsaimniecības locekļi visi tiek ieskaitīti, piesakot un piešķirot GMI pabalstu? Vai Jūsu mājsaimniecībā ir bērni, ieskaitot mazbērņus? (Ja ir, cik tie ir veci?) Vai Jums ir kādi ģimenes locekļi, kuriem nepieciešama īpaša aprūpe, kurai veltāt savu laiku ikdienā? Piemēram, kāds no ģimenes locekļiem ir gulošs vai pārvietojas tikai riteņkrēslā?

6. Iemesls trūkumam intervijas dalībnieka skatījumā. Kā Jūs domājat, kāds ir galvenais iemesls, kādēļ Jūs/ Jūsu ģimene kļuva par GMI pabalsta saņēmēju?

Pēc spontānās atbildes, jautāt par katru no iespējamajām situācijām, kas var sekmēt nelabvēlīgas situācijas izveidošanos:

Vai Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir saskārušies ar tādu problēmu kā bezdarbs dzīves vietā? (Ja jā, lūgt paskaidrot, kā tas izpaužas: kurās nozarēs ir bezdarbs, kāds darbs būtu piemērots).

¹⁸⁴ PI vadlīnijas 1. posmam un 2. posmam sākotnēji ir vienādas, paredzot, ka 2. posma vadlīnijas var tikt precizētas pēc GMI pabalsta saņēmēju anketēšanas, ja noskaidrosies, ka par kādiem jautājumiem nepieciešama padziļināta izpratne.

Vai Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir saskārušies ar grūtībām noturēties darbā? (Ja jā, lūgt paskaidrot, kā tas izpaužas: kāds ir iemesls, kādēļ nevar ilgi noturēties darbā?).

Vai Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir saskārušies ar zema atalgojuma problēmu: ar nopelnīto algu nevar iztikt (samaksāt par dzīvokli, rēķiniem u.tml.)? Zemais atalgojums nemotivē strādāt?

Vai Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir saskārušies ar grūtībām nokļūt līdz darba vietai un atpakaļ? (Ja jā, lūgt paskaidrot, kā tas izpaužas. Ja nepieciešams, minēt piemērus: sabiedriskā transporta pienākšanas laiki nav piemēroti, sabiedriskais transports ir dārgs, sabiedriskais transports ir tālu no dzīves vietas, nav savas automašīnas).

Ja mājsaimniecībā ir jākopj slims mājsaimniecības loceklis vai persona ar invaliditāti (bērns, cits ģimenes loceklis): kādā situācijā Jūs redzat iespēju apvienot rūpes par savu ģimenes locekli un algotu darbu?

Ja mājsaimniecība ir liela ģimene, kurā jāuztur daudz cilvēku: vai Jūsu ģimenē ir kāds strādājošs? Kāda ir viņa profesija vai nodarbošanās? Vai Jūsu ģimenē ir kāds seniors, kas saņem vecuma pensiju?

Vai Jūsu mājsaimniecībā ir kāds, kas uzaudzis bērnu namā?

Vai Jūsu mājsaimniecībā ir kāds ar alkohola vai citām atkarības (piemēram, azartspēles, narkotiku) problēmām? Kā Jūs tiekat galā ar šīm situācijām? Vai ir vēlēšanās šo problēmu risināt? Ja jā, vai sociālais dienests ir piedāvājis risinājumus? Ja nē, kāpēc, vai kas motivētu risināt šo atkarības problēmu?

7. Dzīvesvieta un mājoklis. Kur ir Jūsu pastāvīgā dzīves vieta? Vai Jūs dzīvojat mājā, dzīvoklī, sociālajā dzīvoklī? Vai Jūsu māja/ dzīvoklis ir Jūsu īpašums vai arī tas tiek īrēts? Vai par māju/ dzīvokli tiek maksāts kredīts? Vai Jūs esat apmierināts/-ta ar savu mājokli?

Vai Jūsu mājoklim (t.sk., pievedceļam, ja māja) ir steidzami nepieciešams remonts? Cik ilgi jau ir nepieciešams remonts? Kas ir jāremontē? Kā Jūs tiekat galā ar šo situāciju (neremontējat nemaz, remontējat pa daļām, pieņemat situāciju, kāda tā ir, neplānojat veikt remontu)? Kā Jūs izlemjat, kurā brīdī veikt mājokļa uzlabojumus?

Vai Jūsu mājoklī ir pieejams siltais ūdens (no "krāna", nevis uzsildīts uz plīts)? Vai Jūsu mājoklī ir pieejama tualete ar ūdens novadu (iekštelpās, nevis ārā)?

Vai Jūsu mājoklis gada aukstajos mēnešos ir silts? *Ja nav:* Ko Jūs darāt, lai risinātu šo situāciju? Cik lielā mērā Jūs spējat atrisināt šo problēmu? Kā sociālais dienests palīdz/atbalsta? Vai esat vērsies sociālajā dienestā pēc malkas pabalsta vai ar lūgumu apmaksāt citus ar mājokli saistītos izdevumus?

Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad parādu dēļ Jūsu mājoklī tika pārtraukta komunālo pakalpojumu sniegšana (elektrības, siltā ūdens padeves pārtraukšana)? Ja jā, kā Jūs iztikāt šajā situācijā? Cik ilgi tas bija?

Kāda virtuves tehnika ir pieejama Jūsu mājoklī (plīts, cepeškrāsns, ledusskapis)? Kādā darba kārtībā tā ir?

Vai Jūsu rīcībā ir šādas ierīces lietošanas kārtībā: mobilais telefons, televizors, vieglā automašīna, veļas mašīna, dators? Vai Jūsu rīcībā ir interneta pieslēgums mājoklī? Cik lielā mērā tas nodrošina Jūsu vajadzības (vai var nodrošināt attālinātas mācības, darbu, kur nepieciešams stabils interneta pieslēgums)? Ja nav, kā Jūs iztikat bez interneta pieslēguma mājoklī? Vai Jums būtu nepieciešams interneta pieslēgums (ja nepieciešams, kādām vajadzībām)? Vai Jūsu dzīvesvietā ir stabili telefonsakari (vai mēdz būt situācijas, kad nav telefona sakaru zonas, vai vienmēr varat piezvanīt)?

8. Veselības stāvoklis. Vai Jums vai kādam citam Jūsu ģimenes loceklim ir kādas nopietnas veselības problēmas? Invaliditāte, saslimšanas, kas var ietekmēt Jūsu vai Jūsu ģimenes locekļa iespējas atrast

darbu un strādāt? Pastāstiet, lūdzu par to, kā šīs problēmas ietekmē Jūsu ikdienu? Pastāstiet par šīm situācijām, kā Jūs tās risinājāt?

Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad nevarējāt saņemt valsts apmaksātu plānveida veselības aprūpes pakalpojumu? Kurš no šiem iemesliem Jums bija aktuāls:

- nevarējāt samaksāt pacienta līdzmaksājumu;
- nevarējāt atļauties pacienta iemaksu par uzturēšanos stacionārā (10 EUR par diennakti);
- trūka finansiālu līdzekļu, lai segtu ceļa izmaksas tikt uz pakalpojuma sniegšanas vietu;
- izvēlējāties privātu veselības aprūpes pakalpojumu, jo ilgs gaidīšanas laiks uz valsts apmaksātu veselības aprūpes pakalpojumu;
- nepieciešamais veselības aprūpes pakalpojums nav iekļauts valsts apmaksātu veselības aprūpes pakalpojumu klāstā;
- cits iemesls.

Pastāstiet par šo situāciju, kā tā Jūs ietekmē?

Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad naudas trūkuma dēļ nevarējāt iegādāties ārsta izrakstītās zāles sev vai kādam savas ģimenes loceklim? Kas tās bija par situācijām? Vai izjūtat sekas tam, ka nelietojāt ārsta izrakstītās zāles?

Cik aktuāli Jums un citiem Jūsu ģimenes locekļiem ir apmeklēt zobārstu un zobu higiēnistu? Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad naudas trūkuma dēļ nevarējāt pats/-i vai kāds cits Jūsu ģimenes loceklis veikt nepieciešamo ārstēšanu pie zobārsta vai apmeklēt zobu higiēnistu? Pastāstiet, lūdzu, sīkāk par šo situāciju. Ko Jūs darījāt? Vai atteicāties no zobārsta apmeklējuma vispār? Vai arī – atteicāties no zobu labošanas un vienkārši izrāvāt zobu?

Kā Jūs ikdienā rūpējaties par savu veselību (ja spontāni neatbild, teikt priekšā, piemēram, ēdat augļus un dārzeņus, nodarbojaties ar fiziskām aktivitātēm, apmeklējat ģimenes ārstu vai Jūsu vecumam/veselības stāvoklim būtiskās profilaktiskās apskates utt.)?

Kā Jūs vērtējat savas iespējas uzlabot savus dzīves apstākļus? Kā Jūs domājat, vai esošā dzīves situācija ir pārejošs laika posms, vai tomēr domājat, ka būtisku izmaiņu nebūs?

Tēma: Izdevumu struktūra un vajadzības, ienākumu avoti un apjoms. Vajadzību piramīda, neapmierinātās vajadzības

9. Izdevumu struktūra. Kādi ir Jūsu mājsaimniecības izdevumi mēnesī?

Konkrēti pa dažādām izdevumu grupām:

Pārtika: Bez kādiem pārtikas produktiem Jūs/ Jūsu mājsaimniecība noteikti nevar iztikt (kas Jums ir nepieciešams obligāti)? Cik lielā mērā Jums izdodas iegādāties šos produktus vajadzīgajā apmērā? Vai Jums ir kādi izstrādāti ieradumi, kā nodrošināt nepieciešamo produktu iegādi un izvēlēties preces (piemēram, akciju preces, atlaides, cenu salīdzināšana)?

Vai pēdējo sešu mēnešu laikā Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saskārušies ar situāciju, kad jācieš izsalkums, jo nav līdzekļu pārtikas iegādei? Cik bieži Jūs ēdat gaļu, putnu gaļu vai zivis (vai līdzvērtīgu veģetāro ēdienu)?

Vai pēdējo sešu mēnešu laikā esat saņēmis pārtikas pakas no pašvaldības? Ja jā: Kas Jūs informēja par šo iespēju? Kā tas tiek organizēts? Pastāstiet, sīkāk: Cik lielā mērā pārtikas pakas piedāvājums atbilst Jūsu ēšanas paradumiem? Ja neatbilst: Kas neatbilst Jūsu paradumiem?

Vai pēdējo sešu mēnešu laikā esat izmantojis zupas virtuvi? Ja jā: Kas Jūs informēja par šo iespēju? Cik bieži esat to izmantojis/-usi? Kādos gadījumos esat izmantojis/-usi? *Pastāstiet, sīkāk:* Cik lielā mērā zupas virtuves piedāvājums atbilst Jūsu ēšanas paradumiem? *Ja neatbilst:* Kas neatbilst Jūsu paradumiem?

Ja mājsaimniecībā ir nepilngadīgi bērni: Vai varat nodrošināt bērniem nepieciešamās lietas? Vai bērniem ir viss nepieciešamais skolai (Covid-19 laikā: telefons, planšete vai dators, ar ko pieslēgties tiešsaistes stundām)? Vai bērniem ir iespējas piedalīties dažādos pulciņos, apmeklēt bērnudārzu (ja attiecināms)? Vai esat saskāries ar situāciju, kad bijāt spiests/-a atteikties no kaut kā par labu bērna/-u vajadzībām?

Izdevumi saistībā ar mājdzīvnieku un lopu uzturēšanu (pārtika, veterināra izdevumi, potes u.tml.). Kādi izdevumi Jums parasti rodas?

Mājokļa īre un komunālie maksājumi (apsaimniekošana, elektrība, gāze, ūdens): Vai pagājušajā mēnesī Jūs/ Jūsu mājsaimniecība maksājāt par šiem izdevumiem, ko tieši? Vai arī tos pilnībā vai daļēji sedza pašvaldība?

Telefona, interneta pieslēgums: Vai pagājušajā mēnesī maksājāt par telefona/ interneta pieslēgumu?

Kredītu, parādu maksājumi: Vai Jums pagājušajā mēnesī bija izdevumi kredītu/ parādu maksāšanai? Cik liela summa? Kāds ir Jūsu parāda apmērs?

Transporta izdevumi (sabiedriskais transports, auto, t.sk., tehniskās apskates un remonta izdevumi): Kādi transporta izdevumi Jums parasti rodas? *Ja ir auto, mopēds, motocikls, velosipēds:* Kādā tehniskā stāvoklī ir Jūsu auto, mopēds, motocikls, velosipēds? (sekot līdzi paskaidrojumam un pajautāt, ja nepieciešams par tehnisko apskati un remontu).

Autovadītāja apliecība. Vai Jums ir autovadītāja apliecība? Ja jā: Kāda kategorija? Kā tā Jums noder ikdienā/ darbu meklējot?

Ja nē: vai Jums kādreiz ir bijusi autovadītāja apliecība? Ja ir bijusi: kā Jūs pazaudējāt autovadītāja tiesības? Vai Jūs esat mēģinājis/-usi tās atjaunot? Kāpēc jā/ nē?

Ja nekad nav bijusi autovadītāja apliecība: kādēļ Jūs neesat kārtojis/-usi autovadītāja tiesības?

Veselības aprūpes izdevumi (zāles, vizītes pie ārsta, izmeklējumi un tml.): Kādi veselības aprūpes izdevumi Jums bija pagājušajā mēnesī?

Apģērbs, apavi: Kur Jūs parasti iegādājaties apģērbus un apavus? Vai esat saņēmuši drēbes vai apavus no baznīcas vai labdarības organizācijām? Cik bieži? Kā vērtējat saņemtā apģērba vai apavu kvalitāti (cik novalkātas, vai der izmērs vai patīk fasons)? Cik ilgi Jūs parasti valkājat saņemtās drēbes, apavus?

Alkohols, cigaretes: Cik daudz Jūsu mājsaimniecība pagājušajā mēnesī tērēja alkoholam un cigaretēm citiem līdzīgiem tabakas izstrādājumiem un elektroniskajām smēķēšanas ierīcēm? Kur Jūs parasti pārkat alkoholu un cigaretes?

Sadzīves preces (ziepes, zobu pasta, veļas pulveris un tml.): Vai Jums ir iespēja saņemt arī kādas sadzīves preces no baznīcas vai labdarības organizācijām, ES pakas?

Sadzīves tehnikas vai elektronikas iegāde un remonts (telefons, dators, ledusskapis, veļas mašīna, televizors u.tml.): Vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat iegādājies/-usies telefonu, datoru, ledusskapi, veļas mašīnu vai televizoru vai tos remontējis/-usi? Vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat iegādājies/-usies kādas citas sadzīves tehnikas preces vai tās remontējis/-usi? Kādi Jums bija izdevumi sadzīves tehnikas

iegādei vai remontam? Vai Jums ir iespēja saņemt arī kādas sadzīves tehnikas preces no baznīcas vai labdarības organizācijām? Vai esat saņēmis/-usi lietotas preces no citām mājsaimniecībām?

Sadzīves pakalpojumi: Kādus sadzīves pakalpojumus Jūs izmantojat? (piemēram, frizieris, apavu labošana, šūšanas pakalpojumi, pirts pakalpojumi)?

Citi izdevumi: Kādi vēl izdevumi Jums mēdz būt, kurus neesmu pieminējusi?

Apmēram kādu naudas summu Jūs pagājušajā mēnesī iztērējāt šiem izdevumiem?

10. Vajadzības. Kādām vajadzībām Jūsu pagājušā mēneša ienākumi Jums bija nepietiekami? Kādus maksājumus atlikāt vai veicāt pa daļām? Intervētājam: Pārrunāt iepriekš minētās izdevumu pozīcijas!

Kādām vajadzībām Jūsu ienākumi pēdējo 12 mēnešu laikā Jums bija nepietiekami? Kādus maksājumus atlikāt vai veicāt pa daļām? Intervētājam: Pārrunāt iepriekš minētās izdevumu pozīcijas!

Kas mainījās Jūsu situācijā pēc tam, kad Jūs vairs nesaņemat GMI pabalstu? Kam pietika vai nepietika līdzekļu pabalsta saņemšanas laikā, un kam pietiek vai nepietiek tagad? Mēģiniet salīdzināt šos laika periodus.

Kādas vajadzības Jums šobrīd ir pašas aktuālākās?

Vai Jums ir aktuāli šobrīd atrast pastāvīgu algotu darbu? Kāpēc jā vai nē?

Vai Jums ir aktuāli atrast kādus gadījuma darbus, kur piestrādāt, "haltūras"? Kāpēc jā vai nē?

Vai Jums ir aktuāli uzlabot savu veselības stāvokli? Ko tieši?

Vai Jums ir aktuāli uzlabot sava mājokļa situāciju? Kādā veidā? Vai Jums ir aktuāli mainīt savu dzīvesvietu?

Vai Jums ir aktuāla problēma parādu atdošana? Kuri parādi Jums ir jāatdod vispirms?

Vai Jums ir aktuāla problēma atmet alkohola lietošanu, azartspēles? Vai esat jau kādreiz mēģinājis/-usi samazināt alkohola patēriņu vai ārstēties no alkoholisma vai azartspēļu atkarības? Cik sekmīgi tas bija?

Vai Jums ir aktuāla problēma atmet smēķēšanu? Vai esat jau kādreiz mēģinājis/-usi atmet smēķēšanu? Cik reizes? Cik sekmīgi tas bija?

Vai Jums ir aktuāla problēma pārstāt lietot citas atkarības vielas? Vai esat jau kādreiz mēģinājis/-usi to izdarīt? Cik reizes? Cik sekmīgi tas bija?

Vai Jums ir aktuāli sakārtot attiecības ar tuviniekiem, radniekiem? Kādas attiecību problēmas Jums ir visaktuālākās?

Vai ir kāda cita aktuāla vajadzība vai problēma, kas Jums būtu jārisina?

Ko no apspriestajām problēmām Jums būtu nepieciešams atrisināt vispirms? Kādā secībā Jūs plānojat risināt pārējās vajadzības? Cik lielā mērā risinājums ir atkarīgs no Jums un cik lielā mērā – no citiem cilvēkiem vai iestādēm (kādām)?

Vai ir kāda problēma, ko neplānojat risināt? Kāpēc?

Kā Jūs pavadāt savu brīvo laiku? Vai iesaistāties tuvējā apkārtnē rīkotajos pasākumos? Vai Jūs izjūtat nepieciešamību socializēties vairāk nekā līdz šim to esat darījis/-usi?

11. Ienākumu struktūra. Kādi bija Jūsu mājsaimniecības pagājušā mēneša ienākumu avoti? (jautāt par visiem minētajiem) Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts invaliditātes gadījumā, ģimenes valsts pabalsts par bērniem, bērna kopšanas pabalsts līdz 1,5 gadu vecumam, bērna kopšanas pabalsts no 1,5 gada vecuma līdz 2 gadiem, uzturlīdzekļi (alimentanti), bezdarbnieka pabalsts, NVA stipendija, vecuma pensija, invaliditātes pensija, pašvaldības pabalsts komunālo pakalpojumu un maksājumu apmaksai (īre, apsaimniekošana, elektrība, gāze, ūdens, malka un tml.) (kāds tieši?), cits pabalsts (kāds?), ienākumi no algota darba, ienākumi no gadījuma darbiem, “haltūrām”, radnieku sniegtais materiālais atbalsts, aizņēmumi, kredīti, citi ienākumi (kādi?).

Kādi bija Jūsu mājsaimniecības pagājušā mēneša kopējie ienākumi?

Cik bieži, paralēli ienākumiem naudā, Jums un Jūsu ģimenei ir iespējas saņemt dažādas preces no labdarības organizācijām? No kādām? Kādas preces saņemat?

Vai Jums ir piemājas saimniecība vai dārzs? Cik lielā mērā tas palīdz Jums nodrošināt nepieciešamo pārtiku?

Vai Jūs ogojat un sēņojat savām/ savas mājsaimniecības privātajām vajadzībām? Cik bieži un kādā apmērā?

Kādi bija Jūsu mājsaimniecības pēdējo 12 mēnešu ienākumu avoti? (Šeit jautāt arī par vienreizējo COVID-19 krīzes atbalstu ģimenēm ar bērniem, personām ar invaliditāti vai pensionāriem (500 vai 200 EUR)).

Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Jūsu mājsaimniecības ienākumu situācija ir uzlabojusies vai pasliktinājusies? Kādi faktori to noteica? Kas sekmēja uzlabojumus un kas sekmēja pasliktināšanos?

12. Aizņemšanās, parādi. Ko Jūs darāt gadījumos, kad steidzami nepieciešama nauda? Kādi ir tipiskākie gadījumi, kad tas notiek? Vai Jūs mēdzat aizņemties naudu no radniekiem? Ja jā, kādām vajadzībām? Vai Jūs mēdzat aizņemties naudu no draugiem, kaimiņiem? Ja jā, kādām vajadzībām?

Vai Jūs mēdzat aizņemties naudu “ātrajos kredītos”? Ja jā, kādām vajadzībām? Cik bieži? No cik ātro kredītu firmām esat aizņēmiets? Kā Jūs šos aizdevumus atdodat?

Vai esat ieķīlājis/-usi kaut kādas lietas lombardā vai kur citur apmaiņā pret naudu? Vai mēdzat veikalā saņemt preci vai kādu pakalpojumu uz parāda? Miniet, lūdzu, kādus piemērus.

Cik bieži pēdējo sešu mēnešu laikā Jūs esat saskāries/-usies ar situāciju, kad nepieciešams no kāda aizņemties naudu?

13. Nodarbinātība. Vai Jūs vai kāds no Jūsu mājsaimniecības locekļiem šobrīd strādā? Ja jā, lūdzu raksturojiet savu vai mājsaimniecības locekļa darbu. Cik mēnešus pēdējo 12 mēnešu laikā Jūs esat strādājis/-usi algotu darbu? Kas tas bija par darbu vai darbiem? *Ja strādā gadījuma darbus:* Kāpēc maināt darbus? Kādā veidā tos atrodat? Pastāstiet, lūdzu, secīgi par pagājušo gadu, kuros mēnešos strādājāt, cik ilgi, kurā vietā? Vai Covid-19 situācijas iespaidā kaut kas mainījās darbu piedāvājumā (pieauga, samazinājās)?

Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Jūs esat meklējis/-usi darbu?

Ja jā: Ko tieši pēdējo 12 mēnešu laikā Jūs esat darījis/-usi, lai sameklētu darbu? Vai izmantojāt NVA atbalstu darba meklēšanā?

Ja nē: Kādēļ Jūs nemeklējāt darbu?

14. Iespējas mainīt dzīves vietu. *Jautājums tiem, kas dzīvo ārpus valstspilsētām.* Ārpus lielajām pilsētām bieži vien ir grūtības atrast piemērotu darbu. Vai esat apsvēris/-usi iespēju pārcelties uz kādu no lielākajām Latvijas pilsētām, kur ir vairāk darba iespēju, un dažādi pakalpojumi ir tuvāki un pieejamāki? Kāpēc jā/ nē?

Ja jā: Kāpēc neesat īstenojis/-usi šo nodomu?

Tēma: Viedoklis par sadarbību ar sociālo dienestu un Nodarbinātības valsts aģentūru

15. Kādos jautājumos bez GMI pabalsta Jūs vēl esat vērsies/-usies pašvaldības sociālajā dienestā? Kā Jūs vērtējat pašvaldības sociālā dienesta Jums sniegto informāciju? Vai sociālais darbinieks Jums saprotami izstāstīja visus ar GMI pabalstu saistītos jautājumus? Vai Jums ir kādas neskaidrības vai jautājumi par pašvaldībā pieejamo atbalstu trūcīgām personām? Ja ir, vai esat tos uzdevis/-usi sociālajam darbiniekam vai kā citādi mēģinājis/-usi noskaidrot? Kā vērtējat savu ieguldījumu, sadarbojoties ar sociālo darbinieku (cik aktīvs/-a, ieinteresēts/-a esat bijis/-usi savās darbībās)? Vai bija kaut kas, kas Jūs neapmierināja sadarbībā ar sociālo darbinieku? Kas tieši?

Vai, Jūsaprāt, ir vēl kaut kas, ko Jūs varētu darīt, lai dzīvotu labāk, vai arī drīzāk uzskatāt, ka līdz šim esat izdarījis/-usi visu iespējamo? Kas, Jūsaprāt, ir pilnīgi nepārvarams apstāklis, kuru, ja izdotos pārvarēt, varētu dzīvot labāk?

16. Vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat kontaktējies/-usies ar Nodarbinātības valsts aģentūru? Vai esat piedalījies/-usies bezdarbnieku apmācībās? Kādās? Kad? Vai saņēmāt stipendiju? Vai esat saņēmis/-usi vēl kādu NVA sniegtu pakalpojumu/ atbalstu? Kā Jūs kopumā vērtējat Nodarbinātības valsts aģentūras Jums sniegtos pakalpojumus? Vai Jums sniegtā informācija bija saprotama? Ja nē, kuri jautājumi Jums palika neskaidri?

Nobeigumā: Vai vēlaties piebilst kaut ko pie jau pateiktā? Varbūt ir kāds jautājums, ko es Jums nepajautāju?

Paldies par interviju!

6. pielikums. Padziļināto interviju ar personām, kurām tika atteikts piešķirt GMI pabalstu, VADLĪNIJAS

Iepazīstināšana ar pētījumu

Lūdzam Jūs piedalīties pētījumā par GMI pabalsta saņēmējiem Latvijā. Pētījumu ir pasūtījusi Labklājības ministrija, un tas tiek veikts sadarbībā ar pašvaldības sociālo dienestu. Pētījumu veic pētnieciskais institūts “Baltic Institute of Social Sciences”. Tā mērķis ir noskaidrot GMI pabalsta saņēmēju Latvijā iztikšanas stratēģijas, kas ļaus labāk izprast GMI pabalsta saņēmēju situāciju un, iespējams, piedāvāt GMI pabalstu saņēmēju vajadzībām atbilstošu atbalstu. Intervija ir veids, kā brīvā formā Jūs varat pastāstīt par savu pieredzi, lai to varētu izmantot a) anketu izstrādei (1. posms) un b) analīzei (2. posms)¹⁸⁵. Intervija ir anonīma, un Jūsu sniegtās atbildes tiks analizētas apkopotā veidā. Tas nozīmē, ka ne pašvaldības sociālais dienests, ne Labklājības ministrija nezina, ko tieši konkrēti Jūs esat teicis/-usi. Viņi uzzina, ka ir tāds viedoklis vai situācija, bet tā būs anonīma informācija. Intervijas aptuvenais ilgums ir apmēram 45 minūtes.

Tēma: GMI pabalsta piešķiršanas atteikuma pieredze

1. Sākumā man būtu nepieciešams precizēt Jūsu pieredzi saistībā ar GMI pabalstu. Jūs esat pieteicies GMI pabalstam, bet saņēmis atteikumu. Pastāstiet, lūdzu, par šo situāciju. Kad Jūs pieteicāties? Kādēļ GMI piešķiršana Jums tika atteikta?

Vai kaut kad iepriekš Jūs esat saņēmis GMI pabalstu? Kad tas bija? Cik ilgi Jūs to saņēmāt? Kas mainījās Jūsu situācijā, ka Jūs vairs nesaņemat GMI pabalstu?

Tēma: Personu, kurām tika atteikts piešķirt GMI pabalstu, portrets

2. Vecums. Tagad daži vispārīgi jautājumi par Jums. Jūsu vecums?

3. Izglītība un latviešu valodas zināšanas. Kāda ir Jūsu izglītība? Kāda ir Jūsu iegūtā profesija? Kādā valodā Jūs ieguvāt savu izglītību? *Ja intervija notiek krieviski:* Vai Jūs runājat latviski? Ja jā: Kā Jūs vērtējat savas latviešu valodas zināšanas – kā ļoti labas, labas, varat saprast vienkāršus teikumus, bet grūti izteikties?

4. Tautība. Kāda ir Jūsu tautība?

5. Mājsaimniecības raksturojums. Ar ko kopā Jūs dzīvojat (vienā saimniecībā)? Vai Jūsu mājsaimniecībā ir bērni, ieskaitot mazbērņus? (Ja ir, cik tie ir veci?) Vai Jums ir kādi ģimenes locekļi, kuriem nepieciešama īpaša aprūpe, kurai veltāt savu laiku ikdienā? Piemēram, kāds no ģimenes locekļiem ir gulošs vai pārvietojas tikai riteņkrēslā?

6. Iemesls trūkumam intervijas dalībnieka skatījumā. Kā Jūs domājat, kāds ir galvenais iemesls, kādēļ Jums/ Jūsu ģimenei bija nepieciešams pieteikties GMI pabalstam?

Pēc spontānās atbildes, jautāt par katru no iespējamajām situācijām, kas var sekmēt nelabvēlīgas situācijas izveidošanos:

Vai Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir saskārušies ar tādu problēmu kā bezdarbs dzīves vietā? (Ja jā, lūgt paskaidrot, kā tas izpaužas: kurās nozarēs ir bezdarbs, kāds darbs būtu piemērots).

¹⁸⁵ PI vadlīnijas 1. posmam un 2. posmam sākotnēji ir vienādas, paredzot, ka 2. posma vadlīnijas var tikt precizētas pēc GMI pabalstu saņēmēju anketēšanas, ja noskaidrosies, ka par kādiem jautājumiem nepieciešama padziļināta izpratne.

Vai Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir saskārušies ar grūtībām noturēties darbā? (Ja jā, lūgt paskaidrot, kā tas izpaužas: kāds ir iemesls, kādēļ nevar ilgi noturēties darbā?).

Vai Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir saskārušies ar zema atalgojuma problēmu: ar nopelnīto algu nevar iztikt (samaksāt par dzīvokli, rēķiniem u.tml.)? Zemais atalgojums nemotivē strādāt?

Vai Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi ir saskārušies ar grūtībām nokļūt līdz darba vietai un atpakaļ? (Ja jā, lūgt paskaidrot, kā tas izpaužas. Ja nepieciešams, minēt piemērus: sabiedriskā transporta pienākšanas laiki nav piemēroti, sabiedriskais transports ir dārgs, sabiedriskais transports ir tālu no dzīves vietas, nav savas automašīnas).

Ja mājsaimniecībā ir jākopj slimis mājsaimniecības loceklis vai persona ar invaliditāti (bērns, cits ģimenes loceklis): kādā situācijā Jūs redzat iespēju apvienot rūpes par savu ģimenes locekli un algotu darbu?

Ja mājsaimniecība ir liela ģimene, kurā jāuztur daudz cilvēku: vai Jūsu ģimenē ir kāds strādājošs? Kāda ir viņa profesija vai nodarbošanās? Vai Jūsu ģimenē ir kāds seniors, kas saņem vecuma pensiju?

Vai Jūsu mājsaimniecībā ir kāds, kas uzaudzis bērnu namā?

Vai Jūsu mājsaimniecībā ir kāds ar alkohola vai citām atkarības (piemēram, azartspēles, narkotiku) problēmām? Kā Jūs tiekat galā ar šīm situācijām? Vai ir vēlēšanās šo problēmu risināt? Ja jā, vai sociālais dienests ir piedāvājis risinājumus? Ja nē, kāpēc, vai kas motivētu risināt šo atkarības problēmu?

7. Dzīvesvieta un mājoklis. Kur ir Jūsu pastāvīgā dzīves vieta? Vai Jūs dzīvojat mājā, dzīvoklī, sociālajā dzīvoklī? Vai Jūsu māja/ dzīvoklis ir Jūsu īpašums vai arī tas tiek īrēts? Vai par māju/ dzīvokli tiek maksāts kredīts? Vai Jūs esat apmierināts/-ta ar savu mājokli?

Vai Jūsu mājoklim (t.sk., pievedceļam, ja māja) ir steidzami nepieciešams remonts? Cik ilgi jau ir nepieciešams remonts? Kas ir jāremontē? Kā Jūs tiekat galā ar šo situāciju (neremontējat nemaz, remontējat pa daļām, pieņemat situāciju, kāda tā ir, neplānojat veikt remontu)? Kā Jūs izlemjat, kurā brīdī veikt mājokļa uzlabojumus?

Vai Jūsu mājoklī ir pieejams siltais ūdens (no "krāna", nevis uzsildīts uz plīts)? Vai Jūsu mājoklī ir pieejama tualete ar ūdens novadu (ieکشتelpās, nevis ārā)?

Vai Jūsu mājoklis gada aukstajos mēnešos ir silts? *Ja nav:* Ko Jūs darāt, lai risinātu šo situāciju? Cik lielā mērā Jūs spējat atrisināt šo problēmu? Kā sociālais dienests palīdz/atbalsta? Vai esat vērsies sociālajā dienestā pēc malkas pabalsta vai ar lūgumu apmaksāt citus ar mājokli saistītos izdevumus?

Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad parādu dēļ Jūsu mājoklī tika pārtraukta komunālo pakalpojumu sniegšana (elektrības, siltā ūdens padeves pārtraukšana)? Ja jā, kā Jūs iztīkāt šajā situācijā? Cik ilgi tas bija?

Kāda virtuves tehnika ir pieejama Jūsu mājoklī (plīts, cepeškrāsns, ledusskapis)? Kādā darba kārtībā tā ir?

Vai Jūsu rīcībā ir šādas ierīces lietošanas kārtībā: mobilais telefons, televizors, vieglā automašīna, veļas mašīna, dators? Vai Jūsu rīcībā ir interneta pieslēgums mājoklī? Cik lielā mērā tas nodrošina Jūsu vajadzības (vai var nodrošināt attālinātas mācības, darbu, kur nepieciešams stabils interneta pieslēgums)? Ja nav, kā Jūs iztīkāt bez interneta pieslēguma mājoklī? Vai Jums būtu nepieciešams interneta pieslēgums (ja nepieciešams, kādām vajadzībām)? Vai Jūsu dzīvesvietā ir stabili telefonsakari (vai mēdz būt situācijas, kad nav telefona sakaru zonas, vai vienmēr varat piezvanīt)?

8. Veselības stāvoklis. Vai Jums vai kādam citam Jūsu ģimenes loceklim ir kādas nopietnas veselības problēmas? Invaliditāte, saslimšanas, kas var ietekmēt Jūsu vai Jūsu ģimenes locekļa iespējas atrast

darbu un strādāt? Pastāstiet, lūdzu par to, kā šīs problēmas ietekmē Jūsu ikdienu? Pastāstiet par šīm situācijām, kā Jūs tās risinājāt?

Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad nevarējāt saņemt valsts apmaksātu plānveida veselības aprūpes pakalpojumu? Kurš no šiem iemesliem Jums bija aktuāls:

- nevarējāt samaksāt pacienta līdzmaksājumu;
- nevarējāt atļauties pacienta iemaksu par uzturēšanos stacionārā (10 EUR par diennakti);
- trūka finansiālu līdzekļu, lai segtu ceļa izmaksas tikt uz pakalpojuma sniegšanas vietu;
- izvēlējāties privātu veselības aprūpes pakalpojumu, jo ilgs gaidīšanas laiks uz valsts apmaksātu veselības aprūpes pakalpojumu;
- nepieciešamais veselības aprūpes pakalpojums nav iekļauts valsts apmaksātu veselības aprūpes pakalpojumu klāstā;
- cits iemesls.

Pastāstiet par šo situāciju, kā tā Jūs ietekmē?

Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad naudas trūkuma dēļ nevarējāt iegādāties ārsta izrakstītās zāles sev vai kādam savas ģimenes loceklim? Kas tās bija par situācijām? Vai izjūtat sekas tam, ka nelietojāt ārsta izrakstītās zāles?

Cik aktuāli Jums un citiem Jūsu ģimenes locekļiem ir apmeklēt zobārstu un zobu higiēnistu? Vai pēdējo 6 mēnešu laikā esat saskāries ar situāciju, kad naudas trūkuma dēļ nevarējāt pats/-i vai kāds cits Jūsu ģimenes loceklis veikt nepieciešamo ārstēšanu pie zobārsta vai apmeklēt zobu higiēnistu? Pastāstiet, lūdzu, sīkāk par šo situāciju. Ko Jūs darījāt? Vai atteicāties no zobārsta apmeklējuma vispār? Vai arī – atteicāties no zobu labošanas un vienkārši izrāvāt zobu?

Kā Jūs ikdienā rūpējaties par savu veselību (ja spontāni neatbild, teikt priekšā, piemēram, ēdat augļus un dārzeņus, nodarbojaties ar fiziskām aktivitātēm, apmeklējat ģimenes ārstu vai Jūsu vecumam/veselības stāvoklim būtiskās profilaktiskās apskates utt.)?

Kā Jūs vērtējat savas iespējas uzlabot savus dzīves apstākļus? Kā Jūs domājat, vai esošā dzīves situācija ir pārejošs laika posms, vai tomēr domājat, ka būtisku izmaiņu nebūs?

Tēma: Izdevumu struktūra un vajadzības, ienākumu avoti un apjoms. Vajadzību piramīda, neapmierinātās vajadzības

9. Izdevumu struktūra. Kādi ir Jūsu mājsaimniecības izdevumi mēnesī?

Konkrēti pa dažādām izdevumu grupām:

Pārtika: Bez kādiem pārtikas produktiem Jūs/ Jūsu mājsaimniecība noteikti nevar iztikt (kas Jums ir nepieciešams obligāti)? Cik lielā mērā Jums izdodas iegādāties šos produktus vajadzīgajā apmērā? Vai Jums ir kādi izstrādāti ieradumi, kā nodrošināt nepieciešamo produktu iegādi un izvēlēties preces (piemēram, akciju preces, atlaides, cenu salīdzināšana)?

Vai pēdējo sešu mēnešu laikā Jūs vai Jūsu mājsaimniecības locekļi esat saskārušies ar situāciju, kad jācieš izsalkums, jo nav līdzekļu pārtikas iegādei? Cik bieži Jūs ēdat gaļu, putnu gaļu vai zivis (vai līdzvērtīgu veģetāro ēdienu)?

Vai pēdējo sešu mēnešu laikā esat saņēmis pārtikas pakas no pašvaldības? Ja jā: Kas Jūs informēja par šo iespēju? Kā tas tiek organizēts? Pastāstiet, sīkāk: Cik lielā mērā pārtikas pakas piedāvājums atbilst Jūsu ēšanas paradumiem? Ja neatbilst: Kas neatbilst Jūsu paradumiem?

Vai pēdējo sešu mēnešu laikā esat izmantojis zupas virtuvi? Ja jā: Kas Jūs informēja par šo iespēju? Cik bieži esat to izmantojis/-usi? Kādos gadījumos esat izmantojis/-usi? *Pastāstiet, sīkāk:* Cik lielā mērā zupas virtuves piedāvājums atbilst Jūsu ēšanas paradumiem? *Ja neatbilst:* Kas neatbilst Jūsu paradumiem?

Ja mājsaimniecībā ir nepilngadīgi bērni: Vai varat nodrošināt bērniem nepieciešamās lietas? Vai bērniem ir viss nepieciešamais skolai (Covid-19 laikā: telefons, planšete vai dators, ar ko pieslēgties tiešsaistes stundām)? Vai bērniem ir iespējas piedalīties dažādos pulciņos, apmeklēt bērnudārzu (ja attiecināms)? Vai esat saskāries ar situāciju, kad bijāt spiests/-a atteikties no kaut kā par labu bērna/-u vajadzībām?

Izdevumi saistībā ar mājdzīvnieku un lopu uzturēšanu (pārtika, veterināra izdevumi, potes u.tml.). Kādi izdevumi Jums parasti rodas?

Mājokļa īre un komunālie maksājumi (apsaimniekošana, elektrība, gāze, ūdens): Vai pagājušajā mēnesī Jūs/ Jūsu mājsaimniecība maksājāt par šiem izdevumiem, ko tieši? Vai arī tos pilnībā vai daļēji sedza pašvaldība?

Telefona, interneta pieslēgums: Vai pagājušajā mēnesī maksājāt par telefona/ interneta pieslēgumu?

Kredītu, parādu maksājumi: Vai Jums pagājušajā mēnesī bija izdevumi kredītu/ parādu maksāšanai? Cik liela summa? Kāds ir Jūsu parāda apmērs?

Transporta izdevumi (sabiedriskais transports, auto, t.sk., tehniskās apskates un remonta izdevumi): Kādi transporta izdevumi Jums parasti rodas? *Ja ir auto, mopēds, motocikls, velosipēds:* Kādā tehniskā stāvoklī ir Jūsu auto, mopēds, motocikls, velosipēds? (sekot līdzi paskaidrojumam un pajautāt, ja nepieciešams par tehnisko apskati un remontu).

Autovadītāja apliecība. Vai Jums ir autovadītāja apliecība? Ja jā: Kāda kategorija? Kā tā Jums noder ikdienā/ darbu meklējot?

Ja nē: vai Jums kādreiz ir bijusi autovadītāja apliecība? Ja ir bijusi: kā Jūs pazaudējāt autovadītāja tiesības? Vai Jūs esat mēģinājis/-usi tās atjaunot? Kāpēc jā/ nē?

Ja nekad nav bijusi autovadītāja apliecība: kādēļ Jūs neesat kārtojis/-usi autovadītāja tiesības?

Veselības aprūpes izdevumi (zāles, vizītes pie ārsta, izmeklējumi un tml.): Kādi veselības aprūpes izdevumi Jums bija pagājušajā mēnesī?

Apģērbs, apavi: Kur Jūs parasti iegādājaties apģērbus un apavus? Vai esat saņēmuši drēbes vai apavus no baznīcas vai labdarības organizācijām? Cik bieži? Kā vērtējat saņemtā apģērba vai apavu kvalitāti (cik novalkātas, vai der izmērs vai patīk fasons)? Cik ilgi Jūs parasti valkājat saņemtās drēbes, apavus?

Alkohols, cigaretes: Cik daudz Jūsu mājsaimniecība pagājušajā mēnesī tērēja alkoholam un cigaretēm citiem līdzīgiem tabakas izstrādājumiem un elektroniskajām smēķēšanas ierīcēm? Kur Jūs parasti pārkat alkoholu un cigaretes?

Sadzīves preces (ziepes, zobu pasta, veļas pulveris un tml.): Vai Jums ir iespēja saņemt arī kādas sadzīves preces no baznīcas vai labdarības organizācijām, ES pakas?

Sadzīves tehnikas vai elektronikas iegāde un remonts (telefons, dators, ledusskapis, veļas mašīna, televizors u.tml.): Vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat iegādājies/-usies telefonu, datoru, ledusskapi, veļas mašīnu vai televizoru vai tos remontējis/-usi? Vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat iegādājies/-usies kādas citas sadzīves tehnikas preces vai tās remontējis/-usi? Kādi Jums bija izdevumi sadzīves tehnikas

iegādei vai remontam? Vai Jums ir iespēja saņemt arī kādas sadzīves tehnikas preces no baznīcas vai labdarības organizācijām? Vai esat saņēmis/-usi lietotas preces no citām mājsaimniecībām?

Sadzīves pakalpojumi: Kādus sadzīves pakalpojumus Jūs izmantojat? (piemēram, frizieris, apavu labošana, šūšanas pakalpojumi, pirts pakalpojumi)?

Citi izdevumi: Kādi vēl izdevumi Jums mēdz būt, kurus neesmu pieminējusi?

Apmēram kādu naudas summu Jūs pagājušajā mēnesī iztērējāt šiem izdevumiem?

10. Vajadzības. Kādām vajadzībām Jūsu pagājušā mēneša ienākumi Jums bija nepietiekami? Kādus maksājumus atlikāt vai veicāt pa daļām? Intervētājam: Pārrunāt iepriekš minētās izdevumu pozīcijas! Kādām vajadzībām Jūsu ienākumi pēdējo 12 mēnešu laikā Jums bija nepietiekami? Kādus maksājumus atlikāt vai veicāt pa daļām? Intervētājam: Pārrunāt iepriekš minētās izdevumu pozīcijas!

Kādas vajadzības Jums šobrīd ir pašas aktuālākās?

Vai Jums ir aktuāli šobrīd atrast pastāvīgu algotu darbu? Kāpēc jā vai nē?

Vai Jums ir aktuāli atrast kādus gadījuma darbus, kur piestrādāt, "haltūras"? Kāpēc jā vai nē?

Vai Jums ir aktuāli uzlabot savu veselības stāvokli? Ko tieši?

Vai Jums ir aktuāli uzlabot sava mājokļa situāciju? Kādā veidā? Vai Jums ir aktuāli mainīt savu dzīvesvietu?

Vai Jums ir aktuāla problēma parādu atdošana? Kuri parādi Jums ir jāatdod vispirms?

Vai Jums ir aktuāla problēma atstāt alkohola lietošanu, azartspēles? Vai esat jau kādreiz mēģinājis/-usi samazināt alkohola patēriņu vai ārstēties no alkoholisma vai azartspēļu atkarības? Cik sekmīgi tas bija?

Vai Jums ir aktuāla problēma atstāt smēķēšanu? Vai esat jau kādreiz mēģinājis/-usi atstāt smēķēšanu? Cik reizes? Cik sekmīgi tas bija?

Vai Jums ir aktuāla problēma pārstāt lietot citas atkarības vielas? Vai esat jau kādreiz mēģinājis/-usi to izdarīt? Cik reizes? Cik sekmīgi tas bija?

Vai Jums ir aktuāli sakārtot attiecības ar tuviniekiem, radiniekiem? Kādas attiecību problēmas Jums ir visaktuālākās?

Vai ir kāda cita aktuāla vajadzība vai problēma, kas Jums būtu jārisina?

Ko no apspriestajām problēmām Jums būtu nepieciešams atrisināt vispirms? Kādā secībā Jūs plānojat risināt pārējās vajadzības? Cik lielā mērā risinājums ir atkarīgs no Jums un cik lielā mērā – no citiem cilvēkiem vai iestādēm (kādām)?

Vai ir kāda problēma, ko neplānojat risināt? Kāpēc?

Kā Jūs pavadāt savu brīvo laiku? Vai iesaistāties tuvējā apkārtnē rīkotajos pasākumos? Vai Jūs izjūtat nepieciešamību socializēties vairāk nekā līdz šim to esat darījis/-usi?

11. Ienākumu struktūra. Kādi bija Jūsu mājsaimniecības pagājušā mēneša ienākumu avoti? (jautāt par visiem minētajiem) Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts invaliditātes gadījumā, ģimenes valsts pabalsts par bērniem, bērna kopšanas pabalsts līdz 1,5 gadu vecumam, bērna kopšanas pabalsts no 1,5 gada vecuma līdz 2 gadiem, uzturlīdzekļi (alimentanti), bezdarbnieka pabalsts, NVA stipendija, vecuma pensija, invaliditātes pensija, pašvaldības pabalsts komunālo pakalpojumu un maksājumu apmaksai (īre, apsaimniekošana, elektrība, gāze, ūdens, malca un tml.) (kāds tieši?), cits pabalsts (kāds?), ienākumi no algota darba, ienākumi no gadījuma darbiem, "haltūrām", radnieku sniegtais materiālais atbalsts, aizņēmumi, kredīti, citi ienākumi (kādi?).

Kādi bija Jūsu mājsaimniecības pagājušā mēneša kopējie ienākumi?

Cik bieži, paralēli ienākumiem naudā, Jums un Jūsu ģimenei ir iespējas saņemt dažādas preces no labdarības organizācijām? No kādām? Kādas preces saņemat?

Vai Jums ir piemājas saimniecība vai dārzs? Cik lielā mērā tas palīdz Jums nodrošināt nepieciešamo pārtiku?

Vai Jūs ogojat un sēņojat savām/ savas mājsaimniecības privātajām vajadzībām? Cik bieži un kādā apmērā?

Kādi bija Jūsu mājsaimniecības pēdējo 12 mēnešu ienākumu avoti? (Šeit jautāt arī par vienreizējo COVID-19 krīzes atbalstu ģimenēm ar bērniem, personām ar invaliditāti vai pensionāriem (500 vai 200 EUR)).

Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Jūsu mājsaimniecības ienākumu situācija ir uzlabojusies vai pasliktinājusies? Kādi faktori to noteica? Kas sekmēja uzlabojumus un kas sekmēja pasliktināšanos?

12. Aizņemšanās, parādi. Ko Jūs darāt gadījumos, kad steidzami nepieciešama nauda? Kādi ir tipiskākie gadījumi, kad tas notiek? Vai Jūs mēdzat aizņemties naudu no radniekiem? Ja jā, kādām vajadzībām? Vai Jūs mēdzat aizņemties naudu no draugiem, kaimiņiem? Ja jā, kādām vajadzībām?

Vai Jūs mēdzat aizņemties naudu "ātrajos kredītos"? Ja jā, kādām vajadzībām? Cik bieži? No cik ātro kredītu firmām esat aizņēmies? Kā Jūs šos aizdevumus atdodat?

Vai esat ieķīlājis/-usi kaut kādas lietas lombardā vai kur citur apmaiņā pret naudu? Vai mēdzat veikalā saņemt preci vai kādu pakalpojumu uz parāda? Miniet, lūdzu, kādus piemērus.

Cik bieži pēdējo sešu mēnešu laikā Jūs esat saskāries/-usies ar situāciju, kad nepieciešams no kāda aizņemties naudu?

13. Nodarbinātība. Vai Jūs vai kāds no Jūsu mājsaimniecības locekļiem šobrīd strādā? Ja jā, lūdzu raksturojiet savu vai mājsaimniecības locekļa darbu. Cik mēnešus pēdējo 12 mēnešu laikā Jūs esat strādājis/-usi algotu darbu? Kas tas bija par darbu vai darbiem? *Ja strādā gadījuma darbus:* Kāpēc maināt darbus? Kādā veidā tos atrodat? Pastāstiet, lūdzu, secīgi par pagājušo gadu, kuros mēnešos strādājāt, cik ilgi, kurā vietā? Vai Covid-19 situācijas iespaidā kaut kas mainījās darbu piedāvājumā (pieauga, samazinājās)?

Vai pēdējo 12 mēnešu laikā Jūs esat meklējis/-usi darbu?

Ja jā: Ko tieši pēdējo 12 mēnešu laikā Jūs esat darījis/-usi, lai sameklētu darbu? Vai izmantojāt NVA atbalstu darba meklēšanā?

Ja nē: Kādēļ Jūs nemeklējāt darbu?

14. Iespējas mainīt dzīves vietu. *Jautājums tiem, kas dzīvo ārpus valstspilsētām.* Ārpus lielajām pilsētām bieži vien ir grūtības atrast piemērotu darbu. Vai esat apsvēris/-usi iespēju pārcelties uz kādu no lielākajām Latvijas pilsētām, kur ir vairāk darba iespēju, un dažādi pakalpojumi ir tuvāki un pieejamāki? Kāpēc jā/ nē?

Ja jā: Kāpēc neesat īstenojis/-usi šo nodomu?

Tēma: Viedoklis par sadarbību ar sociālo dienestu un Nodarbinātības valsts aģentūru

15. Kādos jautājumos bez GMI pabalsta Jūs vēl esat vērsies/-usies pašvaldības sociālajā dienestā? Kā Jūs vērtējat pašvaldības sociālā dienesta Jums sniegto informāciju? Vai sociālais darbinieks Jums saprotami izstāstīja visus ar GMI pabalstu saistītos jautājumus? Vai Jums ir kādas neskaidrības vai jautājumi par pašvaldībā pieejamo atbalstu trūcīgām personām? Ja ir, vai esat tos uzdevis/-usi sociālajam darbiniekam vai kā citādi mēģinājis/-usi noskaidrot? Kā vērtējat savu ieguldījumu, sadarbojoties ar sociālo darbinieku (cik aktīvs/-a, ieinteresēts/-a esat bijis/-usi savās darbībās)? Vai bija kaut kas, kas Jūs neapmierināja sadarbībā ar sociālo darbinieku? Kas tieši?

Vai, Jūsaprāt, ir vēl kaut kas, ko Jūs varētu darīt, lai dzīvotu labāk, vai arī drīzāk uzskatāt, ka līdz šim esat izdarījis/-usi visu iespējamo? Kas, Jūsaprāt, ir pilnīgi nepārvarams apstāklis, kuru, ja izdotos pārvarēt, varētu dzīvot labāk?

16. Vai pēdējo 12 mēnešu laikā esat kontaktējies/-usies ar Nodarbinātības valsts aģentūru? Vai esat piedalījies/-usies bezdarbnieku apmācībās? Kādās? Kad? Vai saņēmt stipendiju? Vai esat saņēmis/-usi vēl kādu NVA sniegtu pakalpojumu/ atbalstu? Kā Jūs kopumā vērtējat Nodarbinātības valsts aģentūras Jums sniegtos pakalpojumus? Vai Jums sniegtā informācija bija saprotama? Ja nē, kuri jautājumi Jums palika neskaidri?

Nobeigumā: Vai vēlaties piebilst kaut ko pie jau pateiktā? Varbūt ir kāds jautājums, ko es Jums nepajautāju?

Paldies par interviju!

7. pielikums. Padziļināto interviju ar pašvaldību sociālajiem darbiniekiem VADLĪNIJAS

Iepazīstināšana ar pētījumu

Lūdzam Jūs piedalīties pētījumā par GMI pabalsta saņēmējiem Latvijā. Pētījumu ir pasūtījusi Labklājības ministrija, un tas tiek veikts sadarbībā ar pašvaldības sociālo dienestu. Pētījumu veic pētnieciskais institūts "Baltic Institute of Social Sciences". Tā mērķis ir noskaidrot GMI pabalsta saņēmēju Latvijā iztikšanas stratēģijas, kas ļaus labāk izprast GMI pabalsta saņēmēju situāciju. Intervija ir veids, kā brīvā formā Jūs varat pastāstīt par savu pieredzi darbā ar GMI pabalsta saņēmējiem. Intervijas aptuvenais ilgums ir apmēram 45 minūtes.

Tēma: Profesionālā pieredze darbā ar GMI pabalsta saņēmējiem

1. Sākumā man būtu nepieciešams precizēt Jūsu pieredzi saistībā ar GMI pabalsta saņēmējiem. Kā Jūs savā darbā saskaraties ar šo iedzīvotāju grupu? Kas ir Jūsu darba pienākumi, saistībā ar atbalsta sniegšanu GMI pabalsta saņēmējiem? Cik ilgi Jūs jau strādājat ar šo iedzīvotāju grupu?

Tēma: GMI pabalsta saņēmēja portrets

2. Turpinājumā vēlētos noskaidrot, kāds ir GMI pabalsta saņēmēja portrets Jūsu pieredzē? Kas raksturo šo iedzīvotāju grupu? Kādi ir GMI pabalsta saņēmēju tipi (piemēram, lielas ģimenes, mājsaimniecības, kurās kāds no ģimenes locekļiem ir smagi slims un viņam nepieciešama kopšana, mājsaimniecības, kurās kādam no ģimenes locekļiem ir alkoholisma problēma)? Lūdzu, raksturojiet dažādos GMI pabalsta saņēmēju tipus Jūsu vai Jūsu dienesta pieredzē?

Cik liela daļa no GMI pabalsta saņēmējiem ir ilgstoši pabalsta saņēmēji, un cik liela daļa kļūst par GMI pabalsta saņēmējiem kādas pēkšņas krīzes rezultātā? Vai ir gadījumi, kad GMI pabalstu saņemšana turpinās no paaudzes paaudzē?

Raksturojiet, lūdzu, gadījumus, kad GMI pabalsta saņēmējam izdodas uzlabot savu situāciju. Aptuveni kāda proporcija no visiem GMI pabalsta saņēmējiem, Jūsprāt, ir tie, kam izdodas uzlabot savu situāciju?

Vai GMI pabalsta saņēmēju vidū biežāk ir kāda noteikta vecuma grupa?

Vai GMI pabalsta saņēmēju vidū biežāk ir kāda noteikta izglītības līmeņa grupa?

Vai tautībai vai latviešu valodas zināšanām ir nozīme šīs grupas raksturošanā?

Kā Jūs raksturotu GMI pabalsta saņēmēju mājokļa situāciju (mājokļu kvalitāte, siltā ūdens, tualetes pieejamība mājoklī, sociālie dzīvokļi, īres dzīvokļi, privātmājas)?

Kā Jūs raksturotu GMI pabalsta saņēmēju veselības stāvokli (invaliditāte, smagas saslimšanas, atkarības problēmas)?

Vai GMI pabalsta saņēmēju vidū ir aktuāla vardarbības ģimenē problēma? Aptuveni cik lielai daļai GMI pabalsta saņēmēju, Jūsprāt, vardarbība ģimenē ir aktuāla problēma?

Vai GMI pabalsta saņēmēju vidū daudziem aktuāla problēma ir aizņēmumi vai kredīti? Aptuveni cik lielai daļai, Jūsprāt, ir aizņēmumi "ātrajos kredītos"? Kā šī problēma, Jūsprāt, vispār var tikt risināta?

4. Kas, Jūsprāt, ir galvenie iemesli tam, ka kāds Jūsu pašvaldībā ir tik trūcīgs, ka viņam nepieciešams GMI pabalsts? (Pēc spontānās atbildes iespējamie atbilžu varianti, ko apspriest izvērsti: bezdarbs dzīves vietā, grūtības noturēties darbā, zemas algas, nepiemērota izglītība/ kvalifikācija, lai atrastu labu darbu, invaliditāte, slikta veselība, jākopj slims mājsaimniecības loceklis vai persona ar invaliditāti

(bērns, cits ģimenes loceklis), atkarības problēmas, vardarbība, motivācijas trūkums, pašdisciplīnas trūkums).

Kā Jūs kopumā vērtējat sadarbību ar GMI pabalsta saņēmējiem? Vai GMI pabalsta saņēmēji iesaistās, līdzdarbojas savas situācijas uzlabošanai? Kuras grupas biežāk iesaistās un kuras retāk? Kāpēc? No kā tas ir atkarīgs? Vai atšķiras sadarbības kvalitāte ar GMI pabalsta saņēmēju, ja tā ir persona, kura pirmo reizi nonāk situācijā, kurā ir nepieciešams saņemt šādu pabalstu, vai tā ir persona, kura ilgstoši saņem GMI pabalstu?

Lūdzu, raksturojiet, kā sociālais dienests sekmē GMI pabalsta saņēmēju iespējas dzīvot kvalitatīvāku dzīvi?

Tēma: Personu portreti, kuri GMI pabalstu pētījuma īstenošanas laikā vairs nesaņem

5. Kā no GMI pabalsta saņēmējiem atšķiras tie, kas GMI pabalstu vairs nesaņem? Kas ir mainījies viņu dzīvē? Vai Jūsu pieredzē ir gadījumi, kad GMI pabalsta saņēmējs ir spējis izrauties no trūkuma, un nav spiests vairs lūgt pašvaldībai vispār nekādu atbalstu (pats tiek pilnībā galā ar visām problēmām)? Kas ir šādu pozitīvo gadījumu pamatā, kas ir mainījies šīs personas dzīvē?

Tēma: Personu portreti, kuriem tika atteikts piešķirt GMI pabalstu

6. Kā no GMI pabalsta saņēmējiem atšķiras tie, kuriem GMI pabalsts tiek atteikts? Kas visbiežāk ir atteikumu iemesls? Cik bieži atteikumu pamatā ir nenokārtoti īpašuma jautājumi?

Jūsaprāt, cik viegli vai grūti ir personai, kas pretendē uz GMI pabalstu, pierādīt šī pabalsta vajadzību?

Tēma: GMI pabalsta piešķiršanas kārtības pašvaldībā vērtējums

7. Vai Jūsu pašvaldībā ir iespējamās situācijas, kad personas, kuras varētu kvalificēties GMI pabalsta saņemšanai, nespēj veikt nepieciešamās pieteikšanās darbības? Nepiesakās GMI pabalsta saņemšanai? Kā tas tiek risināts? Vai ir kādas procedūras vai ierobežojumi, kas būtiski kavē GMI pabalsta piešķiršanu? Kādas tās ir?

8. Kāds ir Jūsu viedoklis par pašvaldībā normatīvajos aktos noteiktā pieejamā atbalsta GMI pabalsta saņēmējiem lielumu un veidiem? Vai tas ir situācijai pašvaldībā adekvāti noteikts? Kāpēc jā vai nē? Kā Jūs vērtējat GMI pabalsta saņēmēju situāciju pēc GMI pabalsta palielināšanas, vai tas spēs atrisināt iepriekš neatrisinātās problēmas?

9. Kāds ir Jūsu viedoklis par GMI pabalsta saņēmēju iespējām izmantot arī cita veida pašvaldības pabalstus? Vai, Jūsaprāt, kaut kas būtu jāmaina GMI pabalsta un cita veida atbalsta noteikšanā? Ja jā, kas tieši?

Tēma: GMI pabalsta saņēmēju pabalsta saņemšanas ilgums un biežums

10. Kā Jūs raksturotu, vidēji, cik ilgi GMI pabalsta saņēmēji saņem GMI pabalstu Jūsu pašvaldībā? Cik raksturīga ir atkārtota pieteikšanās? Vai Jums ir kādi novērojumi attiecībā uz GMI pabalsta saņēmēju pabalsta saņemšanas ilgumu un biežumu? Vai GMI pabalsta saņēmēji parasti iepriekš ir arī saņēmuši kādu citu pašvaldības pabalstu un sociālos pakalpojumus? Vai ir raksturīgi, ka ģimenē jau iepriekš ir bijušas materiālas grūtības?

Tēma: sociālo darbinieku viedoklis par GMI pabalstu saņēmēju iztikšanas stratēģijām

11. Apkopojot Jūsu un Jūsu kolēģu pieredzi ar GMI pabalstu saņēmējiem, kādas ir šajā mērķa grupā raksturīgās ikdienas iztikšanas stratēģijas? Vai un kā GMI pabalstu saņēmēji mēģina risināt un uzlabot savu situāciju?
12. Uz kādu vajadzību izdevumiem GMI pabalstu saņēmēji mēģina ietaupīt?
13. Vai GMI pabalstu saņēmējiem ir raksturīga naudas aizņemšanās? Kur viņi aizņemas naudu? Vai viņu vidū ir “lielie” parādnieki (ar parādsaistībām virs 420 EUR, ar parādsaistībām virs 2000 EUR, ar parādsaistībām virs 10000 EUR)?
14. Kā GMI pabalstu saņēmēji meklē darbu? Kādas ir viņu iespējas atrast darbu pietiekami tuvu savai dzīves vietai?
15. *Jautājums tiem sociālajiem darbiniekiem, kas strādā ar GMI pabalstu saņēmējiem, kas dzīvo ārpus valstspilsētām.* Ārpus lielajām pilsētām bieži vien ir grūtības atrast piemērotu darbu. Vai GMI pabalstu saņēmēji ir gatavi mainīt savu dzīves vietu, lai dzīvotu lielākās pilsētās, kur vieglāk atrast darbu? Kas motivētu viņus mainīt savu dzīves vietu? Vai GMI pabalstu saņēmējiem vispār ir tādas iespējas kaut ko šajā ziņā mainīt?

Tēma: GMI pabalstu saņēmēju vajadzību piramīda, neapmierinātās vajadzības

16. Kādas, Jūsaprāt, ir pašas aktuālākās GMI pabalstu saņēmēju vajadzības? Ko viņi, Jūsaprāt, var darīt, lai šīs vajadzības tiktu apmierinātas? Ko viņi dara savu vajadzību apmierināšanai? Vai tiek izmantots atbalsts no NVO, reliģiskām organizācijām?
17. Vai GMI pabalstu saņēmēji, Jūsaprāt, saskaras ar situāciju, kad jācieš izsalkums, jo nav līdzekļu pārtikas iegādei? Kādos gadījumos tas var notikt? Vai risinājums tam ir pārtikas pakas vai zupas virtuve? Kāda ir to pieejamība pašvaldībā?

Tēma: starpinstitūciju sadarbības vērtējums.

18. Noslēgumā, vēlējos Jums jautāt, kāds ir Jūsu vērtējums attiecībā uz starpinstitucionālo sadarbību GMI pabalstu saņēmēju problēmu risināšanā? Vai saistībā ar šo mērķa grupu Jūs sadarbojaties ar NVA, ģimenes ārstiem vai nevalstiskām organizācijām? Ar kuriem sadarbības partneriem sadarbība varētu tikt uzlabota?
19. Salīdzinot ar situāciju pirms 10 gadiem, Jūsu vērtējumā sadarbība ar citām institūcijām GMI pabalsta saņēmēju problēmu risināšanā ir uzlabojusies, palikusi nemainīga vai pasliktinājusies? Kuros gadījumos tā ir uzlabojusies? Kuros gadījumos tā ir pasliktinājusies?
20. Vai Jums ir vēl kas piebilstams par GMI pabalstu saņēmējiem un viņu situāciju Latvijā?

Paldies par interviju!

8. pielikums. Sociālo darbinieku padziļināto interviju dalībnieku pārskats

Sociālais dienests	Persona	Amats
Rīgas pilsēta	Sintija Spila	Sociālās palīdzības nodaļas vecākā sociālā darbiniece
	Agris Veidemanis	Teritoriālā centra "Purvciems" vecākais sociālais darbinieks
	Daira Ozoliņa	Teritoriālā centra "Dzirciems" sociālās palīdzības organizatore
	Iveta Leimane	Teritoriālā centra "Avoti" sociālās palīdzības organizatore
Daugavpils pilsēta (grupas intervija)	Ilze Radiņa	Sociālās palīdzības nodaļas vecākā sociālā darbiniece
	Jolanta Pavloviča	Sociālās palīdzības nodaļas sociālā darbiniece
Jēkabpils pilsēta	Evita Joņina	Sociālās palīdzības organizatore
Liepājas pilsēta	Linda Krasovska	Sociālā dienesta vadītāja
Rēzeknes pilsēta	Alīna Klimone	Sociālās palīdzības nodaļas vadītāja
Ventspils pilsēta	Inese Radele	Sociālās palīdzības nodaļas vecākā sociālās palīdzības organizatore
Aizkraukles novads	Inese Nikoņenoka	Dienesta vadītājas vietniece
Alūksnes novads	Evita Bondare	Sociālās palīdzības nodaļas vadītāja
Dagdas novads	Jolanta Zvidriņa	Sociālā dienesta vadītāja vietniece / vecākā sociālā darbiniece
Daugavpils novads	Ināra Pomjalova	Sociālā dienesta Sociālās palīdzības daļas vadītāja
Gulbenes novads	Anita Baļajeva	Sociālās palīdzības nodaļas vadītāja
Kārsavas novads (grupas intervija)	Svetlana Gorbunova	Sociālās palīdzības organizatore
	Sanita Dalibo	Sociālās palīdzības organizatore
	Svetlana Aleksejeva	Sociālā darbiniece
	Inga Gailiša	Sociālā darbiniece darbam ar ģimeni un bērniem
Krāslavas novads	Sandra Molotoka	Sociālā darbiniece darbam ar personu grupām
Kuldīgas novads	Anete Orniņa	Sociālās palīdzības organizatore
Ludzas novads	Svetlana Gorbunova	Sociālās palīdzības organizatore
Madonas novads	Biruta Radžēle	Sociālā dienesta sociālā darbiniece
Preiļu novads	Irēna Stašulāne	Direktora vietniece sociālajos jautājumos – sociālā darbiniece
Rēzeknes novads	Silvija Strankale	Dienesta vadītāja
Talsu novads	Tatjana Kuzmuka	Sociālā darba un sociālās palīdzības nodaļas vecākā sociālā darbiniece
Tukuma novads	Evija Freimane	Sociālā darbiniece
Viļānu novads	Ieva Elste	Sociālā darbiniece

9. pielikums. Izlasē iekļautās pašvaldības un to analizē iekļaujамie saistoši noteikumi

Pašvaldība	Analizē iekļautie noteikumi
Rīga	Rīgas domes saistošie noteikumi Nr. 49 "Par mājsaimniecības atzīšanu par trūcīgu vai maznodrošinātu un sociālās palīdzības pabalstiem Rīgas pilsētas pašvaldībā". Pieņemti 26.05.2021. Rīgas domes saistošie noteikumi Nr. 202 "Par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu vai maznodrošinātu un sociālajiem pabalstiem Rīgas pilsētas pašvaldībā". Pieņemti 15.01.2013.
Daugavpils	Daugavpils pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 47 "Daugavpils pilsētas pašvaldības sociālie pabalsti". Pieņemti 08.12.2016. Daugavpils pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 52 "Grozījumi Daugavpils pilsētas domes 2016. gada 8. decembra saistošajos noteikumos Nr. 47. "Daugavpils pilsētas pašvaldības sociālie pabalsti"". Pieņemti 17.12.2020.
Jēkabpils	Jēkabpils pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 24 "Saistošie noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni un pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai Jēkabpils pilsētā". Pieņemti 13.09.2012. Jēkabpils pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 3 "Par Jēkabpils pilsētas domes 2012. gada 13. septembra saistošo noteikumu Nr. 24 "Saistošie noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni un pabalstu garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai Jēkabpils pilsētā" atzīšanu par spēku zaudējušiem". Pieņemti 14.01.2021.
Liepāja	Liepājas pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 7 "Par dzīvokļa pabalstu". Pieņemti 15.04.2010. Liepājas pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 3 "Par pabalstu pārtikas iegādei". Pieņemti 22.01.2015. Liepājas pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 29 "Par Liepājas pilsētas pašvaldības pabalstu krīzes situācijā". Pieņemti 14.12.2017. Liepājas pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 30 "Par Liepājas pilsētas pašvaldības materiālo palīdzību atsevišķā situācijā". Pieņemti 14.12.2017. Liepājas pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 13 "Par veselības aprūpes pabalstu". Pieņemti 19.12.2019.
Rēzekne	Rēzeknes pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 5 "Par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu vai maznodrošinātu un sociālās palīdzības pabalstiem Rēzeknes pilsētas pašvaldībā". Pieņemti 13.02.2020.
Ventspils	Ventspils valstspilsētas pašvaldības domes saistošie noteikumi Nr. 1 "Par pašvaldības sociālajiem pabalstiem un to piešķiršanas kārtību Ventspils valstspilsētā". Pieņemti 05.08.2021. Ventspils pilsētas domes saistošie noteikumi Nr. 1 "Par maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa noteikšanu un pašvaldības sociālo pabalstu saņemšanas kārtību Ventspils pilsētā". Pieņemti 13.01.2012.
Aizkraukles novads	Aizkraukles novada domes saistošie noteikumi Nr. 2019/21 "Par Aizkraukles novada pašvaldības sociālajiem pabalstiem". Pieņemti 31.10.2019. Aizkraukles novada domes saistošie noteikumi Nr. 2019/30 "Par pabalstu garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai Aizkraukles novadā". Pieņemti 28.11.2019.
Alūksnes novads	Alūksnes novada saistošie noteikumi Nr. 11/2021 "Par sociālās palīdzības pabalstiem Alūksnes novadā". Pieņemti 29.04.2021. Alūksnes novada saistošie noteikumi Nr. 11/2020 "Par sociālās palīdzības pabalstiem Alūksnes novadā". Pieņemti 30.04.2020.
Dagdas novads	Dagdas novada saistošie noteikumi Nr. 2017/ 8 "Par sociālo palīdzību Dagdas novadā". Pieņemti 23.11.2017.
Daugavpils novads	Daugavpils novada saistošie noteikumi Nr. 66 "Par sociālo palīdzību Daugavpils novadā". Pieņemti 28.01.2021. Daugavpils novada saistošie noteikumi Nr. 18 "Par sociālo palīdzību Daugavpils novadā". Pieņemti 22.03.2018.

Gulbenes novads	Gulbenes novada domes saistošie noteikumi Nr. 7 "Par sociālajiem pabalstiem". Pieņemti 19.03.2020.
Kārsavas novads	Kārsavas novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 10 "Par sociālās palīdzības pabalstiem Kārsavas novadā". Pieņemti 26.10.2017.
Krāslavas novads	Krāslavas novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 2017/13 „Par sociālās palīdzības pabalstiem Krāslavas novada pašvaldībā”. Pieņemti 28.12.2017.
Kuldīgas novads	Kuldīgas novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 2015/21 "Par sociālās palīdzības pabalstiem Kuldīgas novadā". Pieņemti 26.11.2015. Kuldīgas novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 2021/4 "Par maznodrošinātas mājsaimniecības ienākumu sliekšni Kuldīgas novadā". Pieņemti 25.02.2021.
Ludzas novads	Ludzas novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 14 "Par sociālās palīdzības pabalstiem Ludzas novadā". Pieņemti 26.09.2019.
Madonas novads	Madonas novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 15 "Par Madonas novada pašvaldības sociālajiem pabalstiem". Pieņemti 31.10.2018.
Preiļu novads	Preiļu novada domes saistošie noteikumi Nr. 2017/14 "Par sociālo palīdzību Preiļu novadā". Pieņemti 27.10.2017.
Rēzeknes novads	Rēzeknes novada domes saistošie noteikumi Nr. 54 „Par sociālās palīdzības un citiem pašvaldības pabalstiem Rēzeknes novadā”. Pieņemti 04.06.2015. Rēzeknes novada domes saistošie noteikumi Nr. 33 „Par maznodrošinātas ģimenes (personas) statusa noteikšanu Rēzeknes novadā”. Pieņemti 17.07.2014.
Talsu novads	Talsu novada domes saistošie noteikumi Nr. 11 "Par maznodrošinātas mājsaimniecības ienākuma sliekšni Talsu novadā". Pieņemti 25.03.2021. Talsu novada domes saistošie noteikumi Nr. 23 "Par trūcīgas un maznodrošinātas ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas statusa noteikšanu Talsu novadā". Pieņemti 29.04.2010.
Tukuma novads	Tukuma novada domes saistošie noteikumi Nr. 41 "Par sociālo palīdzību Tukuma novada pašvaldībā". Pieņemti 23.12.2020. Tukuma novada Domes saistošie noteikumi Nr. 4 "Kārtība, kādā ģimene vai atsevišķi dzīvojoša persona atzīstama par maznodrošinātu". Pieņemti 24.02.2011. Tukuma novada Domes saistošie noteikumi Nr. 20. "Par Tukuma novada pašvaldības noteikto kustamo un nekustamo īpašumu, kas netiek ņemts vērā, atzīstot ģimeni (personu) par trūcīgu vai maznodrošinātu". Pieņemti 23.08.2012.
Viļānu novads	Viļānu novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 76 "Sociālās palīdzības pabalsti un to piešķiršanas kārtība Viļānu novadā". Pieņemti 24.09.2015. Viļānu novada pašvaldības saistošie noteikumi Nr. 97 „Grozījumi Viļānu novada pašvaldības 2013. gada 5. decembra saistošajos noteikumos Nr. 62. „Kārtība, kādā ģimene vai atsevišķi dzīvojoša persona Viļānu novadā atzīstama par maznodrošinātu vai trūcīgu.””. Pieņemti 23.11.2017.

10. pielikums. Tiesību aktu izmaiņas 2018. gadā, kuras vērstas uz nabadzības, sociālās atstumtības un ienākumu nevienlīdzības samazināšanu (pievienots Excel formātā)

11. pielikums. GMI pabalsta saņēmēju aptaujas rezultātu tabulas (pievienots Excel formātā)